

КАЗАХСКО-РУССКИЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ҚАЗАҚ-ОРЫС ХАЛЫҚАРАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
KAZAKH-RUSSIAN INTERNATIONAL UNIVERSITY

ВЕСТНИК ХАБАРШЫСЫ BULLETIN

ISSN
2307-5686
Выпуск № 1 (22)
АКТОБЕ, 2018 г.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛ
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Международный научный журнал

**«ВЕСТНИК КАЗАХСКО-РУССКОГО
МЕЖДУНАРОДНОГО УНИВЕРСИТЕТА»**

**«ҚАЗАҚ-ОРЫС ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ»**

Халықаралық ғылыми журналы

International Scientific Journal

**«KAZAKH-RUSSIAN INTERNATIONAL
UNIVERSITY BULLETIN»**

**ВЕСТНИК КАЗАХСКО-РУССКОГО
МЕЖДУНАРОДНОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

**ҚАЗАҚ-ОРЫС ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ISSN 2307- 5686

**Международный
научный журнал**

Выходит 4 раза в год

**Направления: экономические науки, гуманитарные науки, технические и
естественные науки, юридические науки**

2018

Выпуск № 1 (22)

Собственник: Товарищество с ограниченной ответственностью
“Международное высшее учебное заведение” Казахско-Русский
международный университет” (ТОО “МВУЗ” КРМУ”)

LTD “International higher educational
institution “Kazakh-Russian International
University” “LTD “INEI” KRIU”

Международный научный журнал
«Вестник Казахско-Русского
Международного университета»
издается с 2012 г.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

Бердимуратов Темерхан Байбосынович (профессор, доктор
психологии, ДВА в сфере управления человеческими ресурсами,
академик Академии Педагогических Наук Казахстана)

Заместитель главного редактора

Алямова Земфира Анвяровна (доцент, к.э.н.)

СОСТАВ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

Кусайнов Аскарбек Кабыкенович (профессор, д.п.н., академик,
представитель правления Академии Педагогических Наук
Казахстана)

Сейлханова Рахила Бексовна (к.ф.м.н.)

Утемисов Бактыбай Утемисович (профессор, к.и.н.)

Исайкин Дмитрий Анатольевич (профессор, к.ю.н.)

Каирова Нелля Имамуратовна (профессор, к.ю.н.)

Кулумбетова Дина Болатовна (профессор, к.э.н.)

Калиева Куляш Байзукеевна (к.х.н.)

Исина Жаннур Аманкелдиевна (доцент, к.ф.н.)

Жумагалиева Бакытгул Зулкарнаевна (профессор, к.э.н.)

«ҚОХУ Хабаршысы» Халықаралық
журнал мақалаларының тақырыптамасы
элеуметтік-гуманитарлық және
жаратылыстану техникалық ілімдер
салаларында. Жарыққа шығатын
материалдарда аталған бағыттардағы
өзекті мәселелер, эмпирикалық
зерттеулер нәтижелері қарастырылады.

Тематика статей международного
журнала «Вестник КРМУ» отражает
научные интересы специалистов в
области социально-гуманитарных и
естественно-технических знаний. В
публикуемых материалах рассматри-
ваются актуальные проблемы данных
направлений, обсуждаются результаты
эмпирических исследований

The subject of international journals articles
in “Vestnik KRIU” are socially humanitarian
and natural-technical fields. Urgent problems
of philosophy, psychology and sociology are
considered in published materials. There are
results of empirical researches in the articles

Журнал зарегистрирован в Комитете
информации и архивов Министерства
Культуры и информации Республики
Казахстан (№ 13379-Ж
от 19 февраля 2013 г.)

Территория распространения —
Республика Казахстан,
Российская Федерация
Дата выхода: 30.03.2018 г.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Букаев Николай Михайлович (д.ю.н., профессор, академик
РАЕН)

Гатут Л. Будионо (доктор PhD, профессор Университета
Панкасия, Индонезия)

Рогожникова Татьяна Павловна (д.ф.н., Омский
государственный университет им. Ф.М. Достоевского, РФ)

Михалис Глампедакис (профессор по направлению математика,
Технологический образовательный институт, Афины, Греция)

Николас Оурусофф (профессор по направлениям информатики
и психологии, государственный университет в Нью Мексико,
США)

Азрил Азахари (доктор PhD, профессор Университета Трисакти,
Индонезия)

АДРЕС РЕДАКЦИИ

030006 г.Актобе, ул. Айтеке би, 52. Тел. +7(7132) 21-73-65, ф.:21-
42-12.

E-mail: vestnikkrmu@mail.ru, web-site: [http:// www.krmu.kz/](http://www.krmu.kz/)

СОДЕРЖАНИЕ

*СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ /
ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР*

Жубатканов К.Ж. ВАЖНОСТЬ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА В ДУХОВНОМ ВОЗРОЖДЕНИИ КАЗАХСКОГО НАРОДА	8
Жулумбетова Н.А. ПОЛИТИКА РЕПАТРИАЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: К ВОПРОСУ О ПРИЧИНАХ ВОЗВРАЩЕНИЯ КАЗАХОВ	11
Куписов М.Б. ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ИНОСТРАННЫХ ГРАЖДАН В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	15
Құттымұратова Г.К., Нұрмұқанова Г.М., Өтепова Г.Т., Исина Ж.А. ЛАТЫН ӘЛІПБИІ БОЙЫНША ҰСЫНҒАН ЖОБАЛАР	21
Муратова М.К., Жалимбетова Д.Ж., Ашимова Д.Ж., А.А.Карабалина ТЕХНОЛОГИЯ ТЕЛЕФОННОГО КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ И ЕГО ОСОБЕННОСТИ	24
Раева М.С. АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ СОМАТИКАЛЫҚ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРІН ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ОРЫС ТІЛДЕРІНЕ АУДАРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	30
Таженов А.А. КАЗАХСТАНСКО-АМЕРИКАНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ	35
Уталиев С.А. «АЛЬ-КУХУЛЬ» СЛОВО АРАБСКОЕ ИЛИ НЕКОТОРЫЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ В ИСЛАМЕ	41
Уталиев С.А., Ермуханова И.Ж. ИСЛАМ И ЖЕНЩИНА В КОЧЕВОМ ОБЩЕСТВЕ КАЗАХОВ	44

*ТЕХНИЧЕСКИЕ И ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ /
ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫ*

Адилханова Л.А. АВАРИЙНЫЕ РИСКИ НА ОПАСНЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ОБЪЕКТАХ АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ	47
Алмуратова Л.К., Гришаева О.В. О ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ В АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ	51
Әйімбетов Б.С. ЛОГИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУДЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ	54
Бақытжанқызы Б., Кеубасова Г.У., Ерлешова Ж.Т. ТАРЫНЫҢ КЛАССИФИКАЦИЯСЫ, МОРФОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	57
Бектұрған Д.Д., Сембаева Л.Ж, Жалғасов Н.Д., Ерғали П.Н. БӨТЕЛКЕДЕГІ АУЫЗ СУДЫҢ ФИЗИКО-ХИМИЯЛЫҚ ҚҰРАМЫН АНЫҚТАУ	61
Бисембаев Т. Б., Курманова А.У. СТАНДАРТИЗАЦИЯ И СЕРТИФИКАЦИЯ В МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОМ КОМПЛЕКСЕ	65
Гришаева О.В. ИНТЕРАКТИВНЫЕ СРЕДСТВА В ОБУЧЕНИИ И ВОСПИТАНИИ КУЛЬТУРЫ БЕЗОПАСНОГО ПОВЕДЕНИЯ	69
Есенжанқызы Ж. ӨНЕР МУЗЕЙ, ОЛ БІЗГЕ НЕ АЙТАДЫ	72
Искалиев А., Имангазин М.К. ПРАВА И ОБЯЗАННОСТИ ИНЖЕНЕРА ПО ОХРАНЕ ТРУДА	78
Калиева К.Б. РАЗВИТИЕ ГРУППОВОГО ПРОЕКТНОГО ОБУЧЕНИЯ	81
Мурзахметов А., Тикеев К., Арекешев Б. БУТИЛИРОВАННАЯ ВОДА ДЛЯ СТУДЕНТОВ	83
Шлапак Е.Ю. СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ ДИЗАЙНЕРОВ	88

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ / ЭКОНОМИКА ҒЫЛЫМДАРЫ

Әбденғалиева Ә.А. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНСКОГО СТРАХОВОГО РЫНКА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РЫНКА	93
--	----

Бодыков С.А. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖОЛ-КӨЛІК ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫН ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ	99
Дун Сюэфэн, Асрепов Г.Н. ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ПРЕДПРИЯТИЙ КАЗАХСТАНА И КИТАЯ (НА ПРИМЕРЕ АО «СНПС-АКТЮБЕМУНАЙГАЗ»)	105
Зайцева В.В. ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ФИНАНСОВОГО РОСТА ПРЕДПРИЯТИЯ	111
Кулумбетова Д.Б., Сарбеков Р.Е. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ВНЕБЮДЖЕТНЫХ СОЦИАЛЬНЫХ ФОНДОВ И ИХ РОЛЬ В ФИНАНСИРОВАНИИ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ	116
Қылышбай А.Д. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЙМАҚТАРЫНДАҒЫ ЖЕРГІЛІКТІ БАСҚАРУ ОРГАНДАРЫ ӨКІЛЕТТІЛІКТЕРІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	120
Лигай Е.А. ИГРЫ, В КОТОРЫЕ ИГРАЮТ ЛЮДИ	125
Марченко А.Р. ТЕОРИЯ РИСКА И МОДЕЛИРОВАНИЕ РИСКОВЫХ СИТУАЦИЙ	128
Нурмаганбетова М.С., Мешитбаева А., Айдаров Т., Нұрадинова Г. АЙМАҚТЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ТАРТЫМДЫЛЫҒЫ (АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ МЫСАЛЫНДА)	131
Жумагалиева Б.З., Омаров О.А. ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ШЕҢБЕРІНДЕГІ СЫРТҚЫ САУДАНЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ	138
Жумагалиева Б.З., Омаров О.А. АЙМАҚ ЭКОНОМИКАСЫН ҚАРЖЫЛЫҚ РЕТТЕУДЕГІ ЖЕРГІЛІКТІ БЮДЖЕТТІҢ РӨЛІ	142
Отешова А.К. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	146
Поляков А.В. ТРИ СТРАНЫ, КОТОРЫЕ ЕСТЬ НА КАРТЕ	151
Снасапина А.С., Кулумбетова Д.Б., Оразалы М.Б. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТЕАТРЛАРДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	154
Жумагалиева Б.З., Таймагамбетов Д. Ж. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОЕКТОВ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ	159
Жумагалиева Б.З., Таймагамбетов Д.Ж. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МЕХАНИЗМА ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	163

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ / ЗАҢ ҒЫЛЫМДАРЫ

Абдоллов С.Қ., Анесов Н.У., Тузельбаев Е.О., А.Амангелдіқызы НАШАҚОРЛЫҚТЫҢ ҚАУІПТІЛІГІ	166
Алмуханов Б.У. ПСИХИКАЛЫҚ ЗОРЛЫҚТЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҰҒЫМЫ	170
А.Амангелдіқызы ҰЛТ ЖОСПАРЫ - Н.НАЗАРБАЕВТЫҢ БЕС ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ РЕФОРМАСЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ 100 НАҚТЫ ҚАДАМЫ	175
Аманжолова М.А. ӘЙЕЛ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҒЫНЫҢ ТҮСІНІГІ МЕН НЕГІЗГІ СЕБЕПТЕРІ	179
Аманжолова М.А. ӘЙЕЛ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҒЫН АЛДЫН-АЛУ ШАРАЛАРЫ	183
Аманжолова М.А. ӘЙЕЛ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҒЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	186
Ахметов Н., Мұхамбетқалиев А., Жетенов С., Қуатова А.А. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	190
Ациева Э.А. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕГУЛИРОВАНИЯ ЗАЕМНОГО ТРУДА И	195

ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	
Бахтияров К.Б., Балмагамбетова В.М. К ВОПРОСУ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРЕДЕЛОВ НЕОБХОДИМОЙ ОБОРОНЫ ПО УГОЛОВНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	198
Бахтияров К.Б., Балмагамбетова В.М. ОЦЕНИВАНИЕ ПРЕВЫШЕНИЯ ПРЕДЕЛОВ НЕОБХОДИМОЙ ОБОРОНЫ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ СТРАН ЗАРУБЕЖЬЯ	202
Билисбаева А.М. ПОНЯТИЕ ЮРИДИЧЕСКОГО ЛИЦА И ЕГО ПРИЗНАКИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	209
Борейчук А.Ю. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО И НАУЧНОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ПРАВОСОЗНАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ	215
Гайбуллаев К.М. СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДІҢ БАСТАЛУЫ БАРЫСЫНДА КЕЙБІР ІСКЕ ҚАТЫСУШЫЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫНЫҢ ҚОРҒАЛУЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖОЛДАРЫ	221
Генджебаева С.Н. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА БАЛА ҚҰҚЫҒЫН ҚОРҒАУ	225
Генджебаева С.Н. БАЛА ҚҰҚЫҒЫНЫҢ ТҮСІНГІ ЖӘНЕ ШЫҒУ ТАРИХЫ	230
Генджебаева С.Н. ШЕТ ЕЛДЕРДЕ БАЛА ҚҰҚЫҒЫН ҚОРҒАУ ТӘЖІРИБЕСІ	234
Жамбусынова Н.А. ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛНЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ УСЛУГИ «ВЫДАЧА АРХИВНЫХ СПРАВОК»	238
Жанузакова Л.Т., Висаригова А.Ш. ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЗАЩИТЫ ДЕТЕЙ ОТ ИНФОРМАЦИИ, ПРИЧИНЯЮЩЕЙ ВРЕД ИХ ЗДОРОВЬЮ И РАЗВИТИЮ	241
Жулумбетова Н.А. МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН С МЕЖДУНАРОДНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ	247
Избасарова А. Б. ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ МЕДИАТОРОВ	253
Костенко А.К. ПРАВООХРАНИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	256
Куатова А.А., Слепнев Е.Л. ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕЖИМА ЗЕМЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ	259
Молдаш Н., Тузельбаев Е.О., А.Амангелдіқызы ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ НАШАҚОРЛЫҚ	262
Мусаева А.С., Дуйсенғалиева Ж.С., Тузельбаев Е.О., А.Амангельдықызы ДЕЙСТВИЕ НАРКОТИКОВ НА ФИЗИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ЧЕЛОВЕКА И ЕГО ПСИХИКУ	266
Оспанов А., Каратаев Т.Ж. ЗОРЛАУ ҚЫЛМЫСЫНЫҢ ӨЗГЕ НӘПСІҚҰМАРЛЫҚ СИПАТТАҒЫ ҚЫЛМЫСТАРДАН ЕРЕКШЕЛІГІ	271
Раисова С.Б. УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ КОНТРАБАНДЫ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ И ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ.	274
Раисова С.Б. ОБОРОТ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ И ИХ АНАЛОГОВ	277
Саламатова І., Шаметова С., Тузельбаев Е.О., А.Аманкелдіқызы НАШАҚОРЛЫҚ ҒАСЫР ДЕРТІ	281
Сейтмагамбетов С.С., Каратаев Т.Ж. ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТШІЛЕРІ АРАСЫНДА БАҒЫНУШЫЛЫҚ ТӘРТІБІНЕ ЖӘНЕ ЖАРҒЫЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРҒА ҚИЯНАТ ЖАСАЙТЫН ҚЫЛМЫСТАР	285
Танабаева А., Әбдіқалық Н., Тузельбаев Е.О. ЕСІРТКІ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ЕСІРТКІГЕ ТӘУЕЛДІЛІК	289
Торжынбаева А.С., Мурат А.М., Тузельбаев Е.О., А.Амангелдықызы НАРКОТИКИ И ЗАКОН	292
Тулбаева Б.А. ҚАЗАҚТЫҢ ӘДЕТ-ҒҰРЫП ҚҰҚЫҒЫНДАҒЫ ЖАЗАНЫҢ ЖАЛПЫ ҰҒЫМЫ	297

Тулбаева Б.А.	ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢ БОЙЫНША ЖАЗАЛАРДЫҢ	301
ТОПТАСТЫРЫЛУЫ		
Улукпанов А.С., Алмуханов Б.У.	ЗОРЛЫҚТЫҢ ВИКТИМОЛОГИЯЛЫҚ	308
МӘСЕЛЕЛЕРІ		
Улукпанов А.С., Алмуханов Б.У.	ЗОРЛЫҚТЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ	314
ҰҒЫМЫ		
Шүйінішбаева Н., Ибрагимова Ж., Тузельбаев Е.О.	НАШАҚОРЛЫҚ – ҚАУІПТІ	322
ДЕРТ		

**СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ /
ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР**

**ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ РУХАНИ ЖАҢҒЫРУЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН
ТАРИХЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ**

Жубатканов Керимсал Жумабаевич

т.ғ.к., доцент

Бұл мақалада қазіргі таңда қазақ халқының рухани жаңғыруындағы Қазақстан тарихының маңыздылығы туралы айтылады. Егемендікті алғаннан бастап, қазақ қоғамының рухани жаңғыру процесі белсенді өтіп жатыр, онымен қоса ұлттық сананың, өзінді өзі тану, өз туған тарихын ежелден бастап қазіргі заманға дейін объективті және толыққанды білуге барлық жағдай жасалып жатыр.

**ВАЖНОСТЬ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА В ДУХОВНОМ ВОЗРОЖДЕНИИ
КАЗАХСКОГО НАРОДА**

Жубатканов Керимсал Жумабаевич

к.ист.н., доцент

В данной статье говорится о важности истории Казахстана в духовном возрождении казахского народа в наше время. В условиях независимости, когда идет активный процесс возрождения духовности общества, рост его национального самосознания и национальной гордости, историческая память, восстановление объективной и правдивой истории Казахстана с древности по современность имеют огромное значение для духовного обновления независимого Казахстана.

**THE IMPORTANCE OF THE HISTORY OF KAZAKHSTAN IN THE SPIRITUAL
REVIVAL OF THE KAZAKH PEOPLE**

Zhubatkanov Kerimsal Zhumabaevich

Candidate of Historical Sciences, assistant professor

In this article it is told about importance history of Kazakhstan in the spiritual revival of the Kazakh people in our time. In the conditions of independence, when the active process of revival of spirituality of society, height of his national consciousness and national pride, historical memory, идет, renewal of objective and truthful history of Kazakhstan from antiquity for contemporaneity have an enormous value for the spiritual updating of independent Kazakhstan.

Казахский народ имеет богатое историческое прошлое, страницы его истории неразрывно связаны с историей всей Центральной Азии и Евразии, территория которых по праву считается одним из древнейших центров человеческой цивилизации. История как наука является неотъемлемым элементом духовного развития как отдельной личности, так и всего общества в целом. Необходимо отметить, в условиях колониализма и советского унитаризма историческое сознание казахского народа было сильно деформировано. Возможности исторического научного поиска были значительно сужены в силу господства классовых, идеологизированных подходов. История в условиях тоталитаризма выполняла

функцию поддержки режима. Сегодня история Казахстана переживает новое рождение. В условиях независимости, когда идет активный процесс возрождения духовности общества, рост его национального самосознания и национальной гордости, историческая память, восстановление объективной и правдивой истории Казахстана с древности по современность имеют огромное значение. Время требует объективной и критической оценки исторического опыта прошлого, ибо в нем мы находим ответы на многие сложные вопросы современности. История Казахстана должна стать подлинно научной, помогая четко определять, где истина, а где заблуждение или фальсификация, избежав при этом максималистского подхода и конъюнктурщины. Восстановление и сохранение национального прошлого, определение его места и роли во всемирной истории, вклада в мировую цивилизацию требует глубоких знаний истории общества. Народ без исторической памяти обречен на деградацию. Он не может отказаться от своего прошлого, потому что тогда он не будет иметь будущего. Курс Истории Казахстана выполняет такие важные функции: - *познавательная, интеллектуально-развивающая* - состоит в самом изучении исторического пути народа и в объективно-истинном, с позиций историзма, отражении всех явлений и процессов, составляющих историю Республики Казахстан; - *мировоззренческая функция* - изучение истории непосредственно влияет на формирование мировоззрения личности. Мировоззрение – это взгляд на мир, общество, законы его развития - может быть научным, если опирается на объективную реальность. В общественном развитии объективная реальность - это исторические факты. (1, 4). История, ее фактическая сторона является фундаментом, на котором зиждется наука об обществе. Чтобы исторические выводы были действительно научными, необходимо изучать все факты, относящиеся к данному процессу или явлению без исключения, в их совокупности, только тогда можно получить объективную картину, и обеспечить научность познания. Одним из важных мировоззренческих аспектов изучения истории является формирование *историзма мышления*. Историзм должен стать обязательным условием мышления современного образованного человека, независимо от его профессии и вида деятельности. Изучение истории приучает мыслить историческими категориями, видеть общество в развитии, в изменении, оценивать явления общественной жизни по отношению к их прошлому и соотносить с последующим ходом развития событий. Историзм мышления включает в себя также умение оценивать исторические события, действия масс и исторических личностей соответственно тем историческим условиям, которые реально существовали в тот период; - *воспитательная функция* состоит в том, что объективное освещение исторических процессов и их изучение с позиций современности, исторический опыт, преемственность традиций - все это должно стать теми ценностями, на которых воспитываются новые поколения нашего народа. (2,5). История сама становится подлинным воспитателем народа. История обладает огромным воспитательным воздействием. Знание истории своей Родины и своего народа, всемирной истории формирует гражданские качества - патриотизм, любовь к Родине, своему народу, его прошлому. Оно позволяет познать моральные и нравственные ценности человечества в их развитии, понять такие категории, как честь, долг перед обществом. Особое значение приобретают мировоззренческая и воспитательная функции в ВУЗе, где "История Казахстана", являясь частью гуманитарного цикла, призвана сформировать нравственно здоровую, граждански активную личность, живущую в правовом и демократическом обществе; - *практически-политическая функция*. Сущность ее состоит в том, что история как наука, выявляя на основе осмысления исторических фактов закономерности развития общества, помогает вырабатывать научно-обоснованный курс развития общества, избегать субъективных решений. В единстве прошлого, настоящего, будущего - корни интереса людей к своей истории. Чтобы определить дальнейшее направление развития общества, необходимо знать, из какого состояния оно вышло и как оно прошло свой исторический путь. Определяя задачи и направления своей деятельности, каждый из нас должен быть в определенной степени историком, чтобы стать активным членом общества, обладающим гражданской позицией.

Изучение истории позволяет раскрыть соотношение интересов различных слоев общества, их лидеров на конкретных примерах общественных явлений. Именно поэтому история всегда была, есть и будет орудием идеологической борьбы, средством влияния на политические настроения людей. В силу этого необходимо учитывать все аспекты, чтобы выработать взвешенный политический курс, не сталкивать народы, не толкать их на различного рода конфликты, а способствовать динамичному развитию общества. Историю Казахстана нельзя правильно понять вне связи с мировыми историческими процессами, задачей курса является изучение истории Казахстана во взаимосвязи с процессами, происходившими не только Центрально-Азиатском регионе, так и во всем мире. В ходе изучения истории Казахстана нужно раскрывать ее как многомерный исторический процесс в тесной связи с философскими категориями, логической формой подачи материала с объективным анализом положительных и отрицательных оценок различных исторических эпох и вкладом их в прогрессивное развитие общества и государства. Содержание курса охватывает длительный исторический период с древнейших времен и до наших дней. В основу его изучения положен проблемно-хронологический принцип. Курс имеет четкие хронологические рамки каждого рассматриваемого периода, соответствующие этапам исторического процесса. Методологическими и научно-теоретическими основами изучения истории Казахстана являются: диалектический подход к явлениям общественной жизни, принципы объективности, историзма, научности, которые помогают изучение всей совокупности исторических процессов и фактов. Непреходящее значение в изучении истории имеют общечеловеческие ценности, гуманизм, патриотизм, принципы идеологии национальной независимости. Важное значение при этом имеет учет национальных ценностей, народных традиций и обычаев, религиозных убеждений. Определяющее место при изучении истории Казахстана занимают произведения Президента Республики Казахстан Н.А.Назарбаева, имеющие методологическое значение. Среди них необходимо назвать такие работы Президента «Стратегия становления и развития Казахстана суверенного государства», «На пороге XXI века», «Эра Независимости». Они нацеливают нас на глубокое всестороннее исследование исторического процесса, определяют приоритетные направления его изучения. Сегодня одними из основных задач, требующими глубокого первоочередного освещения на основе изучения древних источников, археологических памятников, являются история государственности, проблемы этногенеза и др. Историческая наука опирается на широкий круг источников. К историческим источникам относится все то, что непосредственно отражает исторический процесс. Среди них выделим вещественные, письменные, этнографические, лингвистические, устные, кино-фото-фоно-материалы. В процессе обучения мы неоднократно будем обращаться к источникам, прикасаясь к живому роднику истории, становясь мудрее, нравственнее. Учитывая все вышесказанное, можно сделать вывод, что именно история нашей страны, играя важную роль в духовном возрождении общества, имеет огромное значение в воспитании и формировании полноценной, всесторонне развитой личности.

Список использованной литературы:

1. Всемирная история: Учебник для вузов. Под ред./- Г.Б.Поляка, А.Н.Марковой. М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 2000 г. С.4.
2. Там же, С.5.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ РЕПАТРИАЦИЯЛАУ САЯСАТЫ:
ҚАЗАҚТАРДЫ ҚАЙТАРУ СЕБЕПТЕРІ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕ**

Жулумбетова Нурслу Айтжановна
т.ғ.м., №35 мектептің «Тарих» пәнінің мұғалімі

Сұрақ туралы қазақ оралғысы тарихи елге біздің уақытта өте көкейкесті орнында. Осы ғаламдық сұрақ көтер- тағы 1990-е жылдарда туды. кез тәуелсіз мемлекеттің заманында болды. Біздің күндерде үлкен сүйеніш тарапынан мемлекеттің барлық оралмандарға беріледі, республикаға деген қайту жолға қойған этникалық қазақтарға, өзінің еліне.

Түйінді сөздер: репатриация, оралман, этностық, эмиграция.

**ПОЛИТИКА РЕПАТРИАЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН:
К ВОПРОСУ О ПРИЧИНАХ ВОЗВРАЩЕНИЯ КАЗАХОВ**

Жулумбетова Нурслу Айтжановна
м.и.н., учитель истории СШ №35

Вопрос о возвращении казахов на историческую родину в наше время очень актуален. Этот глобальный вопрос был поднят еще в 1990-е годы в период эпохи становления независимого государства. В наши дни оказывается большая поддержка со стороны государства всем оралманам, этническим казахам, решившим вернуться в республику, на свою родину.

Ключевые слова: репатриация, оралманы, этничность, эмиграция.

**THE POLICY OF REPATRIATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN:
TO THE QUESTION OF THE REASONS FOR THE RETURN OF THE KAZAKHS**

Zhulumbetova Nurslu Aitzhanovna
Master of History, History Teacher School № 35

The question of the return of the Kazakhs to their historical homeland in our time is very relevant. This global issue was raised back in the 1990s during the era of the establishment of an independent state. Nowadays, there is a lot of support from the state to all oralmans, ethnic Kazakhs who decided to return to the Republic, to their homeland.

Key words: repatriation, oralmans, ethnicity, emigration.

В начале 1990-х годов репатриация казахов на историческую родину была объявлена одним из приоритетов миграционной политики Республики Казахстан. Специально была разработана программа переселения репатриантов, введена система квот. Репатрианты известны, как «оралманы». Начиная с 2008 г., программа переселения этнических казахов осуществлялась под названием «Нұрлы көш». Пик репатриации пришелся на середину 1990-х годов. Со дня обретения независимости в Казахстан мигрировало около миллиона этнических казахов. Переселяются из стран ближнего и дальнего зарубежья. Такие страны, как Россия, Монголия, Китай, Киргизия, Узбекистан, Туркменистан, Иран, Турция, Индия, Пакистан, Афганистан и др. являются странами исхода казахов-репатриантов. Целью статьи является рассмотрение причин репатриации казахов на историческую родину. Научный

подход подразумевает изучение вопроса с теоретической точки зрения. Применены две парадигмы теории международных отношений: либерализм и конструктивизм.

В 1991 году 16 декабря Республика Казахстан провозгласила свою независимость. Почти одновременно с этим событием была объявлена программа о переселении этнических казахов, проживающих за рубежом, на свою историческую Родину.

Конец 1980-х годов знаменуется падением железного занавеса и окончанием Холодной войны между СССР и Западом. Бывшие некогда в составе социалистического блока страны получают независимость и включаются в процессы постройки национальных государств и глобализацию. Либерализация для того времени означала свободу от старых норм и правил, для людей были сняты все ограничения наложенные в советский период власти. Одним из главных событий стало беспрепятственное передвижение людей не только внутри страны, но и свободный выезд за границу. Именно в этот период происходит массовая эмиграция населения из Казахстана, преимущественно представителей русского, немецкого и других этносов. Либерализация дала людям возможность не только выезжать из страны, но также и въезжать. Мы знаем о таком явлении, когда люди уезжают из сельской местности в крупные города, из менее развитых стран в более развитые страны.

Исходя из парадигмы теории либерализма, ученые рассматривают миграцию как рациональный выбор людей, основанный на поиске лучших условий для проживания. Выше упоминалось о процессе глобализации, в который стали включаться получившие независимость страны. Данный процесс обычно относят к неолиберальной парадигме международных отношений, но в этом случае, думаю, это позволит более ясно понять изучаемый предмет, ведь неолиберализм является дальнейшим развитием либерализма.

Неолиберальное выражение глобализации основано на классических либеральных экономических аргументах, которые видят международные экономические процессы, как гармоничную сферу, в которой процессы экономического обмена, как свободная торговля, распространяют богатство и повышают качество жизни всех, кто в ней участвует. И экономика приносит не только экономическую выгоду, но и политическую выгоду, главным образом за счет распространения либеральных демократических институтов, в которых свобода и справедливость для всех должны быть гарантированы, потому что люди обладают политической властью. Вот почему классические либералы считают, что экономические процессы должны вести политические процессы [4].

В советские годы представители казахского этноса не составляли большинства населения, поэтому была объявлена программа для увеличения пропорции титульной нации. Но после того, как Республику Казахстан покинули около 3-х миллионов людей, вопрос стоял в привлечении в страну людских ресурсов. Причина, по которой в страну привлекали казахов проживающих за рубежом, состояла в том, что люди, обладающие общими культурными особенностями, быстрее интегрируются в существующую среду. Как правило, обществу объединенному на основе одного этноса легче донести общую концепцию развития страны. На эти два вопроса был один ответ - это программа репатриации казахов на историческую родину. Была введена система квот, благодаря которой оказывалась экономическая помощь лицам пребывающим в республику. Система квот отражает отношение к вопросу с либеральной точки зрения. Людям оказывается экономическая помощь, и в материальном плане люди получают возможность развития быстрыми темпами, достигается экономическая стабильность в обществе. Как утверждают сторонники либерализма - экономическая стабильность тянет за собой и политическую стабильность. Из этого делаем вывод, что одной из причин переселения людей является поиск экономически выгодных мест для переселения.

Теперь рассмотрим вопрос с точки зрения конструктивистской парадигмы. В качестве подтверждения можно сослаться на видеолекцию профессора МГУ Александра Дугина [2]. Воспользуюсь текстом, прозвучавшим на лекции, посвященной постпозитивизму в международных отношениях: «Факты и ценности проистекают из общих социологических

установок являются социальными конструктами, то есть никто не имеет никаких врожденных желаний пока не узнает, что это является его врожденными желаниями. Факт становится фактом после того как человек слышит рассказ, который ему говорит общество. Следует, что нет факта, а есть только нарратив или же конструктивистский дискурс структурирует реальность».

Согласно конструктивистам никакой объективно существующей этничности нет, этничность - это не общая «кровь» или генетика и не национальный характер, это - способ идентификации индивидов, который существует лишь в сознаниях индивидов, и легко может быть изменен. Этничность - результат договоренности, она - субъективна, а не объективна и поэтому важным является самосознание этничности, то, как называет себя то или иное сообщество, репрезентирующее себя как этническое, как оно описывает свой «характер» и т.д. Один из главных теоретиков конструктивизма Бенедикт Андерсон определяет нации и этносы как «воображаемые сообщества»: «я предлагаю следующее определение нации: это воображенное политическое сообщество, и воображается оно как что-то неизбежно ограниченное, но в то же время суверенное». Имеется в виду, конечно, не то, что нации - вообще некие фикции, а то, что реально существуют лишь рационально мыслящие индивиды, а народ, нация существует лишь в их головах, «в воображении», в силу того, что они себя идентифицируют именно этим, а не другим образом [1].

Ссылаясь на вышеизложенное делаем вывод, что второй причиной переселения людей на историческую родину является идентификация себя как представителя казахского этноса, обладание общей культуры и как говорится кровное родство. Самоидентификация и идея объединения с землей предков.

В нашем случае, программа по репатриации воспринимается как призыв вернуться на родину предков, Казахстан - это центр сбора всех казахов. Конструктивисты утверждают, что не существует этносов, и соответственно, не существует казахов, все выдуманно. Но ведь этот конструкт о существовании казахского этноса был заложен в голове у людей. Вот такие люди и составляют вторую группу людей. В случае с ними это называется “зов крови”, они будут возвращаться, несмотря ни на что, ради своей нации.

В интервью, проведенное автором с людьми, которые приехали из Китайской Народной Республики, и уже получили гражданство Республики Казахстан, проживают здесь около четырех лет, а также и люди, живущие здесь с детства, это примерно 15-16 лет. В основном это молодые граждане нашей страны, которые учатся в университете или недавно его окончившие. По их убеждению, решение переехать в Казахстан изъявили их родители, дабы хотели, чтобы дети росли здесь, на своей родине. В интервью с молодыми людьми, выясняются мотивы их решений о возвращении в Казахстан. Так, один молодой парень, отец которого занимает солидную должность и работает в Китае в государственном аппарате, по воле своего же отца отправился учиться в Казахстан, а теперь этот молодой человек работает в РК. Еще одна история, почерпнутая из интервью, и которая тоже является для определенной группы респондентов типичной. Это молодой человек, переехавший на родину в детстве, очень хорошо владеет русским языком, и потому не испытывает каких-либо затруднений, особенно при интеграции в казахстанское общество. В настоящее время и та, и другая категория граждан, возвратившихся в Республику Казахстан, на самом деле в полной мере ощущают себя частью казахского этноса. Но есть еще одна группа респондентов, те, что сталкиваются с трудностями, - это те, которые прибыли в Казахстан во взрослом состоянии.

Итак, по установленному положению, люди по приезду в Казахстан получают статус оралмана, после чего могут рассчитывать на помощь со стороны государства. Материальная поддержка распределяется среди приехавших по квоте. Однако встречаются те, которые въехали вне квоты. В целом, число въезжающих в Казахстан «орал- манов» с 1997 г., уже превышает официальную квоту. Об этом свидетельствуют не только проведенные интервью,

но и приведенная ниже диаграмма (№ 1) о возвращении оралманов в Республику Казахстан за период с 1993 г. по 2004 г.

За 1991-2012 годы Казахстан принял по программе этнической репатриации более 236 тысяч семей зарубежных казахов, всего 895 899 человек. Тем самым, количество прибывших вне квоты больше тех, кто прибыл по квоте в четыре раза. Несмотря на временное приостановление квоты иммиграции, этническая репатриация до сих пор продолжается. Только за восемь месяцев 2012 г. в Казахстан переселились 9 153 казахских семей, или 24 617 человек. Наибольшее число переселенцев из Узбекистана - 6 113 семей в составе 17 593 человека. Из Китая прибыли 2 386 семей или 5 030 человек. Исход казахов продолжается и из Туркменистана - 252 семьи в составе 1062 человек вернулись на историческую родину в этом году. Кроме того, Казахстан принял этнических казахов из Монголии - 168 семей, из России - 132 семьи, из Кыргызстана - 73 семьи, Турции - 9, Ирана - 5, Таджикистана - 3, семь семей из других стран дальнего зарубежья и пять - из других стран СНГ [3].

Таким образом, признание себя как представителя казахского этноса и тяга к Казахстану как к исторической родине толкают людей покидать ранее обжитые места и приезжать в Республику Казахстан.

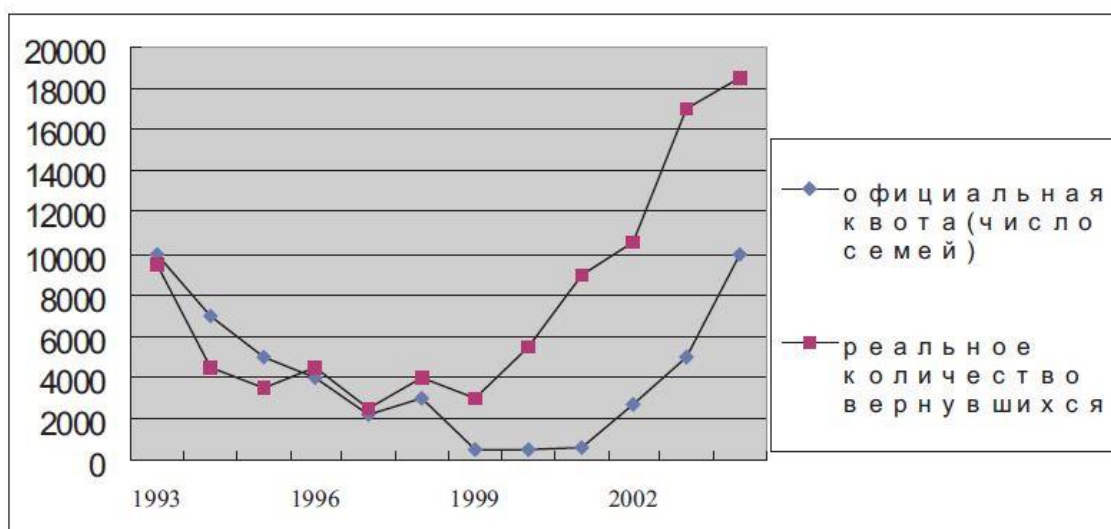

Диаграмма 1 – Возвращение оралман в РК, 1993-2004 гг.

Источник: доклад ПРООН 2005 г. [5]

Список использованной литературы:

1. Вахитов Р. Народы и Нации (традиционалистский подход) <<http://www.gumilev-center.ru/narodv-i-nacii-traditionalistskiii-podkhod/>>
2. Дугин А.Г. - Сайт Дугина: <<http://www.dugin.ru>>
3. Новости РК. – 2012 г., 19 октября: <<http://meta.kz/novosti/kazakhstan/743069-9153.html>>
4. Weber C. International relations theory. A critical introduction. Third edition. - <http://www.twirpx.com/file/1976562/>
5. Status of Oralman in Kazakhstan, UNDP. - Almaty, 2006 г. - P.10 <<http://www.undp.kz/library of publications/files/6838-29587.pdf>>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ШЕТЕЛ АЗАМАТТАРЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Куписов Максат Бисембаевич

*тарих магистрі, ҚОХУ тәрбие жұмысы жөніндегі проректоры
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;*

Мекендейтін шетелдік азаматтар, тұрғылықты, немесе жұмыс бабына қарамастан Қазақстан республикасының аумағында, барлық құқық және еркіндіктер атқарады және баяғы міндеттерді жалғастырады, және Қазақстанның азаматтарының бас негіз елдің және Қазақстан республикасының заңнама Конституцияны сақтайды.

Түйінді сөздер: ратификациялау, азамат, басымдық, ұлт.

ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ИНОСТРАННЫХ ГРАЖДАН В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Куписов Максат Бисембаевич

*магистр истории, заместитель ректора по воспитательной работе КРМУ
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

Иностранные граждане, проживающие, либо находящиеся временно на территории республики Казахстан, имеют все права и свободы и несут те же обязанности, что и граждане Казахстана на основе Конституции страны и законодательства Республики Казахстан.

Ключевые слова: ратификация, гражданин, приоритет, национальность.

LEGAL STATUS OF FOREIGN CITIZENS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Kupisov Maksat Bisembaevich

*Master of History, Deputy Rector for Educational Work of the KRMU
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;*

Foreign citizens residing or temporarily in the territory of the Republic of Kazakhstan have all rights and freedoms and bear the same duties as citizens of Kazakhstan on the basis of the Constitution and legislation of the Republic of Kazakhstan.

Key words: ratification, citizen, priority, nationality.

В соответствии с нормами Конституции, Указа Президента Республики Казахстан, имеющего силу закона, "О правовом положении иностранных граждан в Республике Казахстан" от 19.06.95г. регулируются вопросы правового положения граждан других государств на территории республики. [1].

Иностранные граждане в Казахстане имеют все права и свободы, а также несут все обязанности. Международные договоры могут устанавливать правила, вытекающие из Конституции и законодательства Казахстана, если международные договоры ратифицированы, то международно-правовые нормы будут иметь приоритет перед правилами, которые содержатся в законах Республики.

Для иностранных граждан в Республике Казахстан установлен национальный режим, что означает равное с гражданами Казахстана правовое положение.

Иностранные граждане не несут обязанность служить в Вооруженных Силах Казахстана, не имеют права занимать определенные должности.

Иностранные граждане делятся на 2 группы:

- 1) постоянно проживающие в Республике Казахстан;
- 2) временно пребывающие в Республике Казахстан.

В Республике Казахстан трудовая деятельность иностранных граждан регулируется нормативными правовыми актами, в соответствии с которыми иностранные граждане, постоянно проживающие в Республике Казахстан, в трудовых правоотношениях имеют те же права и обязанности, что и граждане Республики Казахстан.

Однако для защиты внутреннего рынка труда и в целях обеспечения рабочих мест для казахстанских граждан законодательством Республики Казахстан предусмотрен ряд ограничений по осуществлению трудовой деятельности иностранными гражданами в Республике Казахстан.

В первую очередь необходимо отметить законодательные ограничения: иностранные граждане не могут назначаться на отдельные должности или заниматься определенным видом деятельности, поскольку назначение на эти должности или занятие такими видами деятельности связаны с принадлежностью к гражданству Республики Казахстан. К примеру, иностранные граждане не могут быть приняты на государственную службу, не могут занимать должности судей, нотариусов, прокуроров и т.д.

Помимо этого, законодательством вводится возрастной ценз. В то время как для граждан Республики Казахстан Законом "О труде в Республике Казахстан" предусмотрена возможность приема на работу при достижении 16-летнего возраста, привлекаемые работодателями иностранные граждане должны быть не моложе 23 лет и не старше пенсионного возраста, установленного законодательством Казахстана.

Одним из принципов государственной политики Республики Казахстан в сфере обеспечения занятости населения является квотирование привлечения иностранной рабочей силы для осуществления трудовой деятельности на территории Республики Казахстан. Квота устанавливается ежегодно Правительством Республики Казахстан (постановлением Правительства Республики Казахстан от 26 марта 2002 года № 351 на 2002 год квота установлена в размере 0,14% к экономически активному населению республики).

Сразу же хотелось бы отметить, что законодательная база Республики Казахстан конкретно не определяет, каким образом происходит распределение квот по областям и городам республики. В связи с тем, что иностранные инвестиции концентрируются не во всех регионах, а лишь в тех, в которых наиболее развита нефтегазовая промышленность, то и соответственно используется иностранная рабочая сила. На наш взгляд, процесс квотирования должен носить более прозрачный характер, и вся информация по нему должна быть более открытой и аргументированной для работодателей, использующих иностранную рабочую силу.

В пределах определенной Правительством Казахстана ежегодной квоты Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан выдает разрешение на привлечение иностранной рабочей силы. [2]. Как видим, в отличие от граждан Республики Казахстан иностранный гражданин не может осуществлять трудовую деятельность только по своей воле. До того как иностранный гражданин приступит к выполнению своих трудовых обязанностей на территории РК, необходимо, чтобы нанимающий его работодатель получил данное разрешение.

Согласно действующим правилам по определению квоты и выдаче разрешений работодателям на привлечение иностранной рабочей силы в Республику Казахстан наличие разрешений не требуется для следующей категории иностранных граждан:

- 1) работающих первыми руководителями (главами) иностранных юридических лиц, а также их филиалов и представительств;

2) находящихся в командировке, срок которой не превышает суммарно 45 календарных дней в течение одного календарного года.

На наш взгляд, в настоящее время возникла практическая необходимость внести изменения в данную норму. В частности, первый подпункт необходимо расширить и включить в него наряду с работающими первыми руководителями (главами) иностранных юридических лиц, а также их филиалов и представительств, других иностранных специалистов, деятельность которых до привлечения иностранных инвестиций в Казахстане не осуществлялась либо осуществлялась в значительно урезанном объеме.

Кроме того, на сегодняшний день, например, в нефтегазовом секторе Республики Казахстан задействованы в основном местные казахстанские юридические лица, в которых долевое участие принадлежит иностранному инвестору. А по действующему законодательству данный вид юридического лица не может быть отнесен к разряду иностранных юридических лиц и, следовательно, руководители казахстанских юридических лиц, являющиеся иностранными гражданами, не подпадают под действие данной нормы, что также создает ненужные трудности в работе нефтяных компаний с иностранным участием. [3].

Разрешения на привлечение иностранной рабочей силы подразделяются на три категории:

- 1) руководящего состава организации;
- 2) специалистов с высшим и средним специальным образованием с подтвержденными в установленном порядке документами, а также индивидуальных предпринимателей;
- 3) квалифицированных рабочих.

Соответственно категориям установлены дополнительные условия выдачи разрешений:

- ✓ Для первой категории - переподготовка, подготовка и повышение квалификации казахстанских специалистов с высшим и средним профессиональным образованием для замены ими иностранных граждан до окончания срока разрешения.
- ✓ Для второй категории - подготовка казахстанских специалистов для замены иностранных граждан, установление соотношения казахстанской и иностранной рабочей силы, регулярное представление заявок в уполномоченный орган по вопросам занятости о потребности в работниках, создание дополнительных рабочих мест для казахстанских граждан.
- ✓ Для третьей категории - подготовка казахстанских специалистов для замены иностранных граждан, создание дополнительных рабочих мест для казахстанских граждан, организация общественных работ, регулярное представление заявок в уполномоченный орган по вопросам занятости о потребности в работниках.

При этом законодательством предусмотрена обязанность работодателя по проведению профессионального обучения и переподготовке казахстанских работников, по окончании обучения которых в обязательном порядке выдается сертификат, подтверждающий их квалификацию. На наш взгляд, данная норма наделяет работодателя не свойственными ему функциями и противоречит законодательству о лицензировании. Согласно статье 10 Закона "О лицензировании" образовательная деятельность требует наличия лицензии. То есть любой сертификат, подтверждающий профессиональное образование, не будет действителен, если он выдан лицом, не имеющим лицензию. [4].

Согласно "Правилам определения квоты и выдачи разрешений работодателям на привлечение иностранной рабочей силы в Республику Казахстан" порядок получения разрешения условно делится на несколько этапов.

1) Первый этап - работодатель обязан осуществлять следующие меры по поиску работников на внутреннем рынке труда (не позднее месячного срока до обращения за получением разрешения):

- направлять уполномоченному органу сведения о наличии свободных рабочих мест (вакантных должностей) в течение трех рабочих дней со дня их появления;

- публикация объявления об имеющихся вакансиях на государственном и русском языках в периодических изданиях, определяемых Министерством труда и социальной защиты;

- предоставить информацию о количестве обратившихся казахстанских граждан по объявлению, либо по направлению районных центров занятости в организацию по трудоустройству и о причинах отказа в приеме их на работу.

2) Второй этап - работодатель представляет в территориальный департамент труда, занятости и социальной защиты населения следующие документы (далее - уполномоченный орган):

- заявление на выдачу разрешения с указанием категории, количества, профессии и квалификации привлекаемой иностранной рабочей силы;

- информацию о заявителе, где содержатся сведения об основных видах деятельности, общая численность работающих, количество полученных разрешений, информацию о выполнении условий предыдущих разрешений;

- информацию о создании новых рабочих мест;

- ксерокопии учредительных документов (свидетельство о регистрации, статистическая карточка, РНН, устав);

- подтверждение проведенной работы по поиску работников на внутреннем рынке труда и доказательства отсутствия требуемых специалистов;

- подтверждение соответствия предъявляемых квалификационных требований к должностным обязанностям по знанию иностранных языков, наличию опыта работы за рубежом, использованию современных технологий;

- сведения о профессиях и квалификации привлекаемой иностранной рабочей силы;

- краткую квалификационную характеристику каждой должности.

3) Третий этап - получение (выдача) заключения о целесообразности привлечения требуемого количества иностранной рабочей силы, которое выносится уполномоченным органом на основании полученных документов в течение 10 дней. Заключение принимается с учетом экономически обоснованного анализа о потребности иностранной рабочей силы и направляется с представленными работодателем документами в Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан.

4) Четвертый этап - Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан принимает решение о выдаче или отказе в выдаче разрешения и, в случае положительного решения, выдает работодателю разрешение на привлечение иностранной рабочей силы в пределах установленной квоты с указанием категории, квалификации, территории и срока действия.

5) Пятый этап - заверение списков иностранных граждан по уже выданным разрешениям в уполномоченном органе по вопросам занятости. [5].

Списки ввозимой иностранной рабочей силы составляются работодателем в пяти экземплярах и заверяются им с указанием: фамилии, имени и отчества, даты и года рождения, гражданства, страны выезда, специальности и образования, должности в соответствии с единым тарифно-квалификационным справочником должностей или классификатором занятий, применяемыми в Республике Казахстан. [6].

К списку ввозимой иностранной рабочей силы прилагаются:

1) нотариально заверенная копия разрешения на привлечение иностранной рабочей силы;

2) нотариально заверенные копии документов об образовании;

3) медицинские справки исследования на ВИЧ международного образца;

4) документы, подтверждающие стаж работы по профессии.

На практике у многих работодателей возникает ряд проблем по четвертому пункту, так как достаточно сложно требовать от иностранных граждан предоставления данного вида документов. За рубежом не применяются трудовые книжки, нет приказов о приеме на работу

и увольнении, а контракты с условиями найма относятся к строго конфиденциальным документам. На наш взгляд, необходимо конкретизировать данный пункт и привести его в соответствие с международной практикой, то есть остановиться на предоставлении выписки из трудового договора, касающейся занимаемой должности и срока исполнения обязанностей по этой должности, или резюме иностранного работника. [7].

Действующие правила не определяют условия о продлении разрешений. И каждый год любая компания, обращающаяся за продлением разрешения на работу, должна пройти через всю ту же процедуру, как будто она обращается за таким разрешением в первый раз. Эта проблема затрудняет планирование работодателем своей деятельности по долгосрочным проектам.

На наш взгляд, разрешение должно быть действительно в течение срока действия трудового соглашения, но не более чем, например, 3 года.

В целом нормативные правовые акты, регулирующие трудовую деятельность иностранцев в РК, направлены на значительное усиление контроля за процессами привлечения иностранной рабочей силы со стороны исполнительных органов государства, но при этом такое вмешательство не соответствует в некоторых случаях международной практике и законам Казахстана, а также затрудняет работу иностранных и национальных инвесторов [8].

На сегодняшний день явно возникла необходимость разработки новых нормативных правовых актов, отражающих новые реалии, складывающиеся на рынке труда в Казахстане, и стимулирующих инвесторов развивать казахстанский рынок труда путем привлечения "мозгов" и обучения казахстанских кадров.

В условиях Казахстана, обладающего огромными территориями и имеющего малую численность населения, вопрос совершенствования подготовки казахстанских специалистов должен решаться не путем конфронтации исполнительных государственных органов с инвесторами, а путем взаимовыгодного сотрудничества, с учетом стратегических интересов всех сторон: инвестора, граждан Казахстана, государства и его органов, при основополагающем принципе - создание благоприятных условий инвестору, с помощью которого Казахстан сможет укрепить свою независимость, осуществить развитие прав и свобод личности, раскрыть все ее качества, в том числе трудовые навыки в соответствии с научно-техническим прогрессом. [9].

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года
2. Постановление Правительства Республики Казахстан "Об утверждении Правил по определению квоты и выдачи разрешений работодателям на привлечение иностранной рабочей силы в Республику Казахстан" от 19 июня 2001 № 836
3. Закон Республики Казахстан "Об иностранных инвестициях" от 27 декабря 1994 года № 266
4. Закон Республики Казахстан "О лицензировании" от 17 апреля 1995 года № 2200;
5. Закон Республики Казахстан "О занятости населения" от 23 января 2001 года №149-П
6. Закон Республики Казахстан "О миграции населения" от 13 декабря 1997 года №204-1
7. Указ Президента Республики Казахстан, имеющим силу закона, "О правовом положении иностранных граждан в Республике Казахстан" от 19 июня 1995 года № 2337
8. Постановление Правительства Республики Казахстан "Об утверждении Правил по вопросам лицензирования привлечения иностранной рабочей силы и вывоза рабочей силы из Республики Казахстан за границу" от 25 июня 1999 года № 862

9. Постановление Правительства Республики Казахстан "Отдельные вопросы правового регулирования пребывания иностранных граждан в Республике Казахстан" от 28 января 2000 года № 136

ЛАТЫН ӘЛІПБИІ БОЙЫНША ҰСЫНҒАН ЖОБАЛАР

Құттымұратова Г.К., Нұрмұқанова Г.М., Өтепова Г.Т.

«Филология» мамандығының 3 курс студенттері

Исина Ж.А.

*Ф.ғ.к., доцент, «Гуманитарлық пәндер» кафедрасының менгерушісі
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш. 52;*

Бұл мақалада латын әліпбиі бойынша ұсынған жобалардың үлгісі баяндалады. Жалпы бұл мақалада латын әліпбиіне көшу туралы тіл мамандарының зерттеушілердің ұсынған ой пікірлері мен жобалары жөнінде кеңінен ақпарат беріледі. Сонымен қатар латын әліпбиіне көшудің тиімділігі жөнінде, латын әліпбиін қолданудың ерекшеліктерін, атап көрсетеді.

Түйінді сөздер: рухани жаңғыру, латын әліпбиі, Тіл білімі институты, диаграф, апостраф, ұсынған жоба, төл дыбыстар, тіл маманы.

ПРЕДСТАВЛЕННЫЕ ПРОЕКТЫ ПО ЛАТИНСКОМУ АЛФАВИТУ

Құттымұратова Г.К., Нұрмұқанова Г.М., Өтепова Г.Т.

Студенты 3 курса специальности «Филология»

Исина Ж.А.

*К.ф.н., доцент, заведующий кафедры «Гуманитарных дисциплин»
Казахско-Русский Международный Университет, 030006, г. Актөбе, ул. Айтеке би 52;*

В этой статье приводятся примеры проектов, предложенных латинским алфавитом. В целом, эта статья содержит подробную информацию о идеях и проектах, предложенных исследователями латинского алфавита. В нем также подчеркиваются особенности и об эффективности латинского алфавита.

Ключевые слова: духовное развитие, латинский алфавит, институт языкознания, диаграмма, апостроф, предлагаемый проект, специфические звуки.

PRESENTED PROJECTS IN THE LATIN ALPHABET

Kuttumuratova G.K., Nurmukanova G.M., Utepova G.T.

3rd year students of specialty philology

Isina Zh.A.

*С.p, associate professor, head of the department of "Humanities disciplines"
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st.Aiteke bi, 52;*

This article contains examples of projects proposed by the Latin alphabet. In general, this article contains detailed information about the ideas and projects proposed by the researchers of the Latin alphabet. It also highlights the characteristics and effectiveness of the Latin alphabet.

Key words: spiritual development, Latin alphabet, linguistics institute, diagram, apostrophe, proposed project, specific sounds.

Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында қазақ тілін латын әліпбиіне көшіру мәселесі күн тәртібіне қойылғаны белгілі. Қазіргі таңда мемлекет тарапынан нақты шаралар жүзеге асырылып келеді. Президент әкімшілігіне латын әліпбиіне көшуге байланысты 300- ден астам ұсыныстар мен жобалар келіп түсті [1, 10]. Ең

алдым ен елбасымыз барша ұсыныстарға назар аударып, қалың көпшілікке ұсынды, қарапайым халықтың пікірін тындады. «Келісіп пішілген тоң келте болмас» дегендей халықтың ой- пікірін тындап, қолданыста қалай қолданылатыны жөнінде, Тіл білімі институтының тіл мамандарының ұсынған жобасын зерделеп байқады. Мінекей алдарыңызға оқып, зерттеп Тіл білімі институты және Ш.Шаяхметов атындағы тілдерді даму басқармасының ұсынған жобаларын ұсынамыз. Латын графикасына көшу бойынша 3 негізгі нұсқа таңдап алынды. Атап айтар болсақ:

1. Диаграф қолдану. «Ш» әрпін «Sh», Ғ әрпін «Gh», Ө «Oe» деп белгілеу. Бір ғана артықшылығы – компьютермен тергенде ешқандай ерекше әріптерді талап етпейді, ал кемшілігі көп: мәтін көлемі ұлғаяды, теру жылдамдығы азайып, қабылдау да қиындай түседі.

2. Апостроф араласқан. Өзбек әліпбиіндегі «Ө» әрпін «O'», «Ғ» әрпін «G'» деп белгілеу арқылы жазу [2, 35]. Көршімізден ойдың толыққанды іске аспағандығын біле аламыз.

3. Диакритика. Әріптерге әртүрлі сызық пен белгілер қосу арқылы ұқсас дыбыстарды белгілеу әдісі (Öö, Ää, т.б).

Соңғы нұсқаға назар көп аударылады, басқаларға қарағанда ыңғайы жоғары. Дегенмен де, диакритикалық әріптердің көп болуы жазу, оқу кезінде көріністі бұзады. Ендеше тереңірек тоқталып өтсек. Ең бірінші нұсқа диаграф қолдану арқылы латын әліпбиін жасау болып табылады. Бұл графиканы Ш.Шаяхметов атындағы тілдерді дамытудың республикалық координациялық-әдістемелік орталығының директоры, филология ғылымдарының докторы Ербол Тілешов қазақ әліпбиінің нұсқасын ұсынды. Ұсынылып отырған нұсқада латын әліпбиінің төл белгілері ғана бар", - деді филолог. Бұл әліпбиде диграфтарды қолдану арқылы қазақтың төл дыбыстарын сақтап қалуға болады. Біз латын әліпбиіне көшу бойынша комиссия мүшелері ақылдаса келіп 25 дыбыстан тұратын әліпби нұсқаларын жасап шықтық. Онда қазақтың ц, қ, ғ, ө, ә қатарлы дыбыстық таңбаларын латын әліпбиінде қалай жазылатындығы көрсетілді. Мысалы ә – ae, ө – oe, ғ – gh, ч – ch, ж – zh, ш – sh, ү – ue түрінде қолданылуы қиындық тудырмайды. Ал орыс тілінен енген ц, ф, х, в секілді әріптер де латын әліпбиінде қолданыс табады» деді Ербол Тілешов. Айта кетейік, диграф – екі әріппен таңбаланатын дыбыс. Бір ғана артықшылығы – компьютермен тергенде ешқандай ерекше әріптерді талап етпейді, ал кемшілігі көп: мәтін көлемі ұлаюды, теру жылдамдығы азайып, қабылдау да қиындай түседі. Ал, келесі нұсқа апостроф (дәйекше) араласқан нұсқа болып табылады. Бұл әліпбиде Өзбек әліпбиіндегі «Ө» әрпін «O'», «Ғ» әрпін «G'» деп белгілеу арқылы жазу көрсетілген. Көрші мемлекетіміз Өзбекстан елінен осы әліпбидің келеңсіз жақтарын байқауға болады. Өзбекстанда кирилицада сол елдегі әдебиеттің 70% шығады, газет-журналдар басылады, ал телевидение екі нұсқаны да қолданады екен. Ал, Ербол Тілешов мырзаның пікірінше: Апострофтық нұсқада түсінбейтіндей белгісіз таңба жоқ. Осы 32 әріптен тұратын әліпбидің 19 таңбасы классикалық латын әліпбиіне сәйкес келеді. Сонда ерекшеленіп тұрған 13 таңба бар. Ол да латынның ішінен шығып тұр. Үйрену қиын деп ойламаймын», - дейді Ербол Тілешов. Қарапайым халықтың пікіріне сүйене келе екінші нұсқа яғни апостроф сөздің тұтастығын бұзып, мәтіннің терілу жылдамдығы мен оқылымы нашарлайды деген пікір айтады. Үшінші нұсқа диакритика нұсқасы деп аталады. Бұл әліпби негізгі 26 әріптен тұрады. "Диакритиктер қазақ тіліндегі өзіне тән дыбыстарды сақтауға кепіл бола алмайды. Мәселен, смартфондар мен өзге де жазба құралдары бізге түрлі елден келеді, онда латынның 26 ғана әрпі бар. Диакритикалық белгілерді жаңа латын әліпбиіне енгізетін болса, оларды сирек қолданатындықтан, қазақ тілінің өзіне ғана тән төл дыбыстарынан айырылып қалуымыз мүмкін. Қазірдің өзінде, әсіресе жастардың арасында "ә" әрпін "a"-ға, "қ" әрпін "k"-ға ауыстырып қолдану кең таралған, ал кейбірі тіпті "ғ", "ң", "ү", "ұ" сияқты әріптерді елемейтін болған дейді- Ербол Тілешов. Айта кететін жайт **диакритика** – дегеніміз әріптерге әртүрлі сызық пен белгілер қосу арқылы ұқсас дыбыстарды белгілеу әдісі (Öö, Ää, т.б).

Латын графикасына көшу - әлемдік өркениетке аяқ басуымызға септігін тигізері анық. Кириллица жазуын әлемнің 12 мемлекеті ғана пайдаланады. Ал, дүниежүзі халықтарының 80%-ы латын әліпбиіне көшкен. Осының есебінен басқа тілдерді үйренуге мүмкіндігіміз артады. Әрбір жаңа тіл – жаңа әлем. Оның үстіне, латын тілі – жаңа технология тілі, ғаламтор тілі. 1929-1940 жылдары латын әліпбиінде жаздық. Сол замандағы ұлы тұлғаларымыздың шығармалары мен қолжазбаларын келер ұрпақ қиындықсыз оқи алуы қажет. Бүгінде әлемнің әр түкпірінде 5 миллионға жуық қазақ тұрады. Оның 80 пайызы латын әліпбиін қолданады. Қандастарымызбен жақындасудың маңызы айтпаса да түсінікті. Әліпби өзгерту төл сөздерімізді жазуда кеткен олқылықтарды жөнге келтіруге көмектесіп, қазақ сөздерінің дұрыс айтылуына ықпал етеді. Елбасымыздың жарлығымен ақпанның 19-шы күні, қоғам болып талқыланып отырған латын әліпбиі тағы да өзгертілді. Жаңа бекітілген әліпби нұсқасы, жоғарыда көрсетілген 2 нұсқаның «диграф» және «апостраф» негізінде жасалған. Бұл нұсқада қазақтың төл дыбыстары «ә, ң, ғ, ү, ө» және «у» әріптерінің басына белгі қойылған. Сонымен қатар «диграф» нұсқасымен келген 2 дыбыс, 1 әріп беретін 2 әріп бар. Олар: «ш» және «ч» дыбыстары. Қорыта айтар болсақ, «Елу жылда –ел жаңа» демекші, рухани жаңғырудың бір бөлшегі латын қарпіне көшу, заманымыздың – заңдылығы, деп білеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Арын Е. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: – Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ. 2007 ж.
2. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру: - Астана, 2017 ж.
3. «Мемлекеттік тілдің латын графикасындағы әліпбиінің бірыңғай стандартын енгізу мәселелері туралы» <https://egemen.kz/article/158164-latyn-alipbiininh-ulgisi-tanystyryldy>
4. Айқын газеті «рухани жаңғырудың жарқын жолы» Оразалин.Н 14.05.2017 ж.

ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ КОНСУЛЬТАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӨЗГЕРТУЛЕР

Муратова М.К., Жалимбетова Д.Ж., Ашимова Д.Ж.

«Психология» мамандығының 3 курс студенттері

А.А.Карабалина

к.п.с.н., ғылыми жетекші

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш. 52;

Телефон арқылы кеңес беру әдісі ретінде психотерапиялық көмек, өзінің негізгі міндеті-адамға көмектесу шығу тягостной оған дағдарыстық жағдайды. Табысты осы міндеттерді шешу телефон арқылы әңгімелесу кезінде сақталуы тиіс негізгі ережелер: 1) ең алдымен, болуы тиіс дан шығуы клиенттің эмоцияға; 2) қажет аз айтуға ең, көп әнді. Өз эмоциялар ғана пайдалануға арналған сұрақтар қою; 3) мәселесі оңай өз ой-пікірін, ұсыныстарын. Емес, барлық келісу, бірақ өз пікірін білдіруге осындай нысанда, түсінікті болды, бұл тек сенің пікірі емес, заң; 4) беруге дайын рецепт, сонымен қатар іздеу шешімі; 5) егер мұндай алмаймыз табуға, зерттеуге болады сұрақ болса, көмектесу немесе оның жақын маңайының, тек содан кейін ғана қандай қажет болса, мемлекеттік мекемесі. Бірақ тәжірибе көрсеткендей, олар жүгінеді бару өте сирек кездеседі.

ТЕХНОЛОГИЯ ТЕЛЕФОННОГО КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ И ЕГО ОСОБЕННОСТИ

Муратова М.К., Жалимбетова Д.Ж., Ашимова Д.Ж.

Студенты 3 курса специальности «Психология»

А.А.Карабалина

к.п.с.н., научный руководитель

Казахско-Русский Международный Университет, 030006, г. Актобе, ул. Айтеке би 52;

Телефонное консультирование, как метод психотерапевтической помощи, имеет своей основной задачей помочь человеку выйти из тягостной для него, кризисной ситуации. Для успешного решения этой задачи в телефонной беседе должны соблюдаться основные правила: 1) прежде всего, должен быть дан выход эмоциям клиента; 2) следует меньше говорить самому, больше слушать. Собственные эмоции использовать только для постановки вопросов; 3) не навязывать своих мнений, представлений. Не обязательно во всем соглашаться, но высказывать свое мнение в такой форме, чтобы было понятно, что это только твое мнение, а не закон; 4) не давать готовых рецептов, а вместе искать решение; 5) если таковое не удастся найти, можно исследовать вопрос, не может ли помочь кто-либо из ближайшего окружения, и только потом порекомендовать обратиться в то или иное учреждение. Но практика показывает, что они обращаются туда крайне редко.

TECHNOLOGY OF TELEPHONE CONSULTING AND ITS FEATURES.

Muratova M.K., Zhalimbetova D.Zh., Ashimova D.Zh.

3rd year students of the specialty "Psychology"

A.A.Karabalina

Head of Candidate of Sciences

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

Telephone counseling, as a method of psychotherapeutic help, has its main task to help a person to get out of a painful for him, a crisis situation. To successfully solve this problem in a telephone conversation must comply with the basic rules: 1) first of all, should be given a way out the emotions of the client; 2) should speak less himself, listen more. Own emotions to use only for questions; 3) not to impose their opinions and ideas. Not necessarily to agree but to Express my opinion in such form as to make it clear that it is only your opinion, not the law; 4) not to give ready-made recipes, and work together to find the decision; 5) if it fails to find, you can investigate the question is not whether to help someone from the inner circle, and then recommend to apply to some institution. But practice shows that they rarely go there.

Основным фактом человеческого существования является истинный диалог между человеком и человеком, основанный на признании его Я и на готовности слушать, а, главное, слышать и отвечать другому. Человек уникален из-за его способности вести диалог с другим. Человеческая жизнь и человечество начинают существовать в этой диалогической встрече, ибо рост внутренней сущности не происходит в отношении человека к самому себе, а в отношении между одним человеком и другим, между людьми. Психологическое консультирование относительно новая область в практике психологов. И как молодая научная область еще не имеет четкого представления о своем предмете в силу того, что спектр проблем чрезвычайно широк (проблемы в семье, школе, личной жизни, конфликты на работе, проблемы выбора профессии и т.д.). В повестке дня психологического сообщества остро стоит вопрос о разработке теоретической научной основы консультирования, которая выстроила бы систему теоретических воззрений, обобщила накопленную информацию, создала механизм прогноза последствий применения разных приемов и способов, психотерапии.

Телефонное консультирование, как метод психотерапевтической помощи, имеет своей основной задачей помочь человеку выйти из тягостной для него, кризисной ситуации. Для успешного решения этой задачи в телефонной беседе должны соблюдаться основные правила: 1) прежде всего, должен быть дан выход эмоциям клиента; 2) следует меньше говорить самому, больше слушать. Собственные эмоции использовать только для постановки вопросов; 3) не навязывать своих мнений, представлений. Не обязательно во всем соглашаться, но высказывать свое мнение в такой форме, чтобы было понятно, что это только твое мнение, а не закон; 4) не давать готовых рецептов, а вместе искать решение; 5) если таковое не удастся найти, можно исследовать вопрос, не может ли помочь кто-либо из ближайшего окружения, и только потом порекомендовать обратиться в то или иное учреждение. Но практика показывает, что они обращаются туда крайне редко.

Ход беседы зависит от личности консультанта, равно как и от личности клиента. Тем не менее, можно сформулировать некоторые принципы стратегии управления любым или почти любым разговором. Прежде всего, консультант должен помочь клиенту выразить словами вопрос, который его занимает, или проблемную ситуацию, в которой он оказался. Целенаправленными вопросами надо добиться максимальной ясности в восприятии ситуации, осваивая мысли и чувства собеседника. Через какое-то время можно резюмировать полученную информацию. Благодаря этому, клиент получает доказательство того, что его внимательно слушали, и одновременно - возможность с большей ясностью увидеть свою проблему как бы со стороны. Ни абоненты, ни работники служб неотложной помощи не должны подвергаться конфессиональному, религиозному или идеологическому давлению. Работники принимаются в службы только после тщательного отбора и обучения; они отбираются, прежде всего, на основании способности понимать другого человека, эмпатии и чувства солидарности с ним. На абонента не возлагается никаких финансовых или каких-либо иных обязательств. Никто из работников службы не может давать показания

представителям власти и правопорядка, не получив предварительного разрешения абонента, а также руководителей данной службы.

Среди особенностей телефонной коммуникации специалисты отмечают следующее: пространственные и временные особенности; возможность прервать контакт; «эффект ограниченной коммуникации»; «эффект доверительности». Рассмотрим каждую из них подробнее:

1) Пространственные особенности.

Консультант ТД может оказывать воздействие на обратившегося, который удалён от него на большое расстояние. Сфера профессиональной деятельности расширяется дальше за рамки кабинета, что повышает моральную и профессиональную ответственность за собеседника, а вместе с тем и психологическую нагрузку, испытываемую консультантом.

2) Максимальная анонимность.

При личном обращении к специалисту, даже без предъявления документов, анонимность является неполной, т.к. консультант общается лицом к лицу с клиентом и может впоследствии узнать его. Контакт по телефону обеспечивает максимальную анонимность.

3) Возможность прервать контакт.

Телефонный консультант предоставляет возможность прервать беседу в любой момент - для этого достаточно нажать на рычаг телефонного аппарата. При очной консультации сделать это значительно труднее.

4) Эффект ограниченной коммуникации.

Обращение по телефону осуществляется по единственному акустическому каналу. Это приводит к сужению потока информации, которым обмениваются говорящие.

Телефонная коммуникация в силу исключительно акустического и почти полностью вербального характера (речь по телефону почти не содержит невербальных средств, присущих обычной речи), обуславливает реорганизацию речевой деятельности абонента. Это способствует интеллектуальному овладению пациентом психотравмирующей ситуации, облегчает формирование её реалистического принятия и переходу к конструктивной личностной позиции. По утверждению С.Д. Хачатуряна эффект ограниченной коммуникации характеризуется большей последовательностью, внутренней организованностью, систематизацией психотерапевтической беседы, приводит к более структурированному и логическому изложению проблем абонента. Кроме того, есть ещё одна важная особенность: при отсутствии зрительного восприятия, обратившиеся часто идеализируют телефонного консультанта, что повышает эффективность взаимодействия.

5) Эффект доверительности.

Хотя общающиеся по телефону могут находиться на значительном расстоянии друг от друга, их голоса звучат в непосредственной близости, т.е. абонент и консультант в определённом смысле находятся рядом. Это свойство телефонной связи способствует быстрому формированию доверительности в беседе, облегчает включение в обсуждение глубоко личных проблем. «Эффект доверительности» помогает консультанту в работе и способствует её успешности.

Первая психотерапевтическая беседа с острым кризисным пациентом имеет решающее значение в предотвращении дальнейшего кризиса. Она складывается из нескольких этапов, каждый из которых имеет свою специфическую задачу и определённый спектр терапевтических приёмов.

Главная задача начального этапа беседы - установления контакта - убедить пациента в эмоциональном принятии и сочувствии, а также в обладании необходимыми профессиональными знаниями и жизненным опытом. Необходимо обеспечить клиенту вентиляцию чувств, принять его злость и готовность к манипулятивным действиям. Следует дать клиенту гарантию того, что терапевт может быть полезен ему и заинтересован в продолжении разговора. При реакции острого горя высказывания терапевта должны носить

характер сострадательной эмпатии, что пробуждает у абонента жалость к себе, которая купирует аутоагрессию. В процессе беседы проводится исследование суицидального риска, риск повышается, если абонент находится в состоянии алкогольного или наркотического опьянения, и существенно уменьшается, если он готов заключить договор об отказе от самоубийства. Заключение договора завершает первый этап работы.

Второй этап направлен на интеллектуальное овладение ситуацией. Терапевт, сочувственно выслушивая обратившегося, уменьшает эмоциональную напряжённость; задавая соответствующие вопросы, формирует в сознании пациента объективную и последовательную картину психотравмирующей ситуации в её развитии - приём структурирования ситуации. Раскрывая последовательность ситуации, терапевт показывает её связь с предшествующими событиями и, следовательно, возможность её изменения - приём включения в контекст жизненного пути. Кроме того, на протяжении второго этапа беседы используются следующие психотерапевтические приёмы. Повторение содержания высказывания: абоненту сообщается, что его внимательно слушают и правильно понимают. Отражение и разделение эмоций: терапевт высказывает сочувственное разделение таких суицидоопасных переживаний, как отчаянье, тревога, горе, чувства стыда, обиды и унижения. Поиск источников эмоций: абоненту предлагается установить непосредственные причины своего эмоционального состояния с помощью вопросов типа: «Что именно в этой ситуации Вас так ранит?» Приём помогает пациенту осознать связь между поступками значимого другого и собственными эмоциями. Второй этап можно считать завершённым, когда терапевт, обобщив всю полученную информацию, высказывает точную формулировку переживаемой пациентом ситуации - приём формулировки ситуации.

Третий этап - планирование действий, необходимых для преодоления критической ситуации. Основываясь на достигнутом ранее интеллектуальном овладении и реалистическом принятии ситуации, пациент подводится к осознанию того, какое разрешение ситуации наиболее для него приемлемо - приём идентификации целей. Специфическими психотерапевтическими приёмами данного этапа являются интерпретация, планирование и удержание паузы. Интерпретация: терапевт высказывает гипотезы о возможных способах разрешения ситуации. Планирование: побуждение пациента к вербальному оформлению планов предстоящей деятельности. Удержание паузы: молчание терапевта имеет целью предоставить пациенту возможность проявить инициативу, стимулировать разрабатываемых им планов поведения.

Четвёртый этап - коррекция суицидальных установок абонента. Обязательным является убеждение пациента в следующем:

- Тяжёлое эмоциональное состояние, переживаемое им в настоящий момент - это временное состояние, в процессе терапии оно улучшится.

- Жизнь пациента нужна его родным, близким, друзьям; его уход из жизни станет для них тяжелейшей травмой.

- Каждый человек имеет право распоряжаться своей жизнью, но решать этот вопрос лучше после восстановления душевного равновесия. При этом необходимо стимулировать воображение пациента перспективами оптимистического будущего - терапия апперцепцией. Завершение терапии, как правило, вызывает у пациентов тревогу, которую необходимо разделить; следует укрепить уверенность пациента в своих силах и обсудить, каким образом опыт разрешения данной кризисной проблемы будет полезен ему для преодоления жизненных трудностей в будущем.

В заключение хотелось бы еще раз подчеркнуть важную роль, которую играют службы телефона доверия для всего мирового сообщества, так как в условиях дефицита полноценного общения, в постоянно меняющейся реальности, в условиях дефицита ресурсов человеческой психики, позволяющих адекватно реагировать на раздражители окружающей среды, каждый нуждается в доверии, а иногда и психологической помощи, и телефонная

служба всегда готова поддержать любого. Человек, позвонивший на телефон доверия, всегда может рассчитывать на психологическую помощь, доверие и поддержку.

Телефон доверия может сыграть главную значимую роль в разрешении проблемы подростка. Всё будет зависеть от того, насколько эффективной будет помощь консультанта, его профессионально важных качеств. Ведь работа с детьми, попавшими в сложную жизненную ситуацию, требует большой ответственности. Исследования показывают, что в большинстве случаев потенциальные самоубийцы сознательно или бессознательно как-либо сообщают о своих намерениях прежде, чем предпринять ультимативный фатальный шаг. Сидящий у телефона может быть единственным, кого предупреждает самоубийца. Следует также отметить, что многие, возможно, большинство людей, пытающихся покончить с собой, на самом деле не хотят умирать. Чувства суицидального человека, таким образом, двойственны: он хочет и жить, и умереть - это черта суицидальной личности. Амбивалентность и есть тот фактор, благодаря которому предотвращение самоубийств возможно. Суицидальные личности этой возрастной группы могут быть адекватно приспособленными к школе и полностью свободны от проблем, но в этом возрасте человек проходит хаотический кризис идентификации и борьбу за независимость. Хотя среди подростков часты попытки самоубийства, лишь немногие из них достигают своей цели.

Тенденция к росту обращений на детские телефоны доверия зависит от того, как информируют детское население о таких службах. Наиболее эффективным является не общее объявление, хотя они тоже работают, и не объявление в газетах и журналах, потому что дети не всегда их читают. Самое эффективное, если ребенок получит листок бумаги, на котором будет написан номер телефона и обращение, как и зачем он может туда звонить.

На основе исследования нами были разработаны рекомендации для работы на телефоне доверия с суицидальными абонентами. Кроме того нами были запланированы разработка и проведение программы по подготовке волонтеров на телефон доверия выходные дни, а также акция на лето этого года по оповещению подростков о номере телефона доверия, в которой будут раздаваться детям канцелярские товары, а на них будет написан номер телефона доверия.

Список использованной литературы:

1. Васюков Игорь. В чем польза от звонка на "Телефон доверия"? [Электронный ресурс] //www.shkolazhizni.ru/archive/0/n-10626/
2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологический словарь-справочник. - Минск.: Харвест, 2007 г. - 576 с. - (Библиотека практической психологии).
3. Заика Е. В., Крейдун Н. П., Ячина А. С. Психологическая характеристика личности подростков с отклоняющимся поведением. [Электронный ресурс]
4. Особенности консультирования по телефону в случае подросткового суицида [Электронный ресурс] //www.azps.ru/list/110b
5. Практика телефонного консультирования: хрестоматия / Ред.-сост. А.Н.Моховиков. - 2-е изд., доп. - М.: Смысл, 2005 г. - 463с.
6. Предотвращение самоубийства. [Электронный ресурс] //www.max.lgb.ru/psy/psy-book17
7. Профилактика суицида. [Электронный ресурс] //www.psyolesyatan.ucoz.ru/index/
8. Суицид. О мерах профилактики суицида среди детей и подростков [электронный ресурс] //www.http://centercep.ru/stati/8-klinicheskaya-psihologiya-i-psihoterapiya/132-suicid-omerah-profilaktiki-suicida-sredi-detey-i-podrostkov.html
9. Профилактика суицидального поведения детей и подростков: Методическое пособие/ Составители: Л.М.Левина, С.М.Ильина. - Иркутск: Издательство ОГОУ ЦПМСС, 2009 г. -44с.

10. Психологическая библиотека/Моховиков А.Н. - Телефонное консультирование 2-ое издание. [Электронный ресурс] //www.zipsites.ru/psy/psylib

**АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ СОМАТИКАЛЫҚ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРІН
ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ОРЫС ТІЛДЕРІНЕ АУДАРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Раева Мария Сериковна

*ДВА докторы, гуманитарлық пәндер кафедрасының доценті
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе., Әйтеке би көш., 52;*

Бұл мақалада ағылшын тілідегі соматикалық фразеологизмдерін орыс және қазақ тіліне аудару мәселелеріне арналған.

Түйінді сөздер: соматизм, фразеологизм, үштілділік, сыртқы және ішкі дене мүшелері, аудару, ерекшеліктер.

**ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА АНГЛИЙСКИХ СОМАТИЧЕСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ
НА КАЗАХСКИЙ И РУССКИЙ ЯЗЫКИ**

Раева Мария Сериковна

*доктор DBA, доцент кафедры гуманитарных дисциплин
Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье рассматриваются проблемы перевода английских соматических фразеологизмов на казахский и русский языки.

Ключевые слова: соматизм, фразеологизм, трехязычие, внешние и внутренние части тела, перевод, особенности.

**PROBLEMS OF THE TRANSLATION OF ENGLISH SOMATIC PHRASEOLOGIES
INTO KAZAKH AND RUSSIAN LANGUAGES**

Rayeva Mariya Serikovna

*DBA, associated professor of the Department of the Humanitarian Disciplines
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;*

In given article are considered problems of the translation of English somatic phraseologies into Kazakh and Russian languages.

Key words: somatic, phraseology, trilingual, external and internal parts of the body, translation, particularities.

Біз үштілділікті тәуелсіз еліміз үшін стратегиялық мәні ерекше құбылыс деп бағалаймыз, үштілділіктің кез келген сыңары ретінде кез келген шет тілін алуға болар еді, бірақ біз бұл жерде қоғамның нақты сұранысы басым түскен қазақ, орыс, ағылшын тілдеріне ерекше мән берген жөн деп түсінеміз.

Фразеологизмдер – барлық тілдерге тән құбылыс. Сондықтан да осы бейнелі сөз орамдары барлық тілдерде кеңінен зерттеліп келеді. Фразеологизмдер сөйлеу тілінде де, жазу тілінде де көп қолданылатын тілдік материал. Фразеологиялық тіркестер қай-қайсысы болмасын бәрі де алғаш халықтың сөйлеу тілі негізінде қолданылған. Сондықтан олар өмірдің барлық саласын қамтып, ішкі мазмұны жағынан өте бай болады.

Сөздің бейнелілігі мен сезімділігін күшейтуге тұрақты сөз тіркестерінің, яғни фразеологизмдердің пайдасы аса зор. *Фразеологизм (гр. phrasis –сөйлеу оралымдары, logos -*

ғылым) – сөйлегенде біртұтас ұғым түрінде айтылатын, бірнеше сөздерден тұратын тұрақты тіркестер. Фразеологизмдер аз сөзбен көп мағынаны білдіруге мүмкіндік береді.

Ол заттың өзін ғана анықтап қоймайды, сонымен бірге сипаттарын береді, тек қимылды, әрекетті атап қоймайды, сонымен бірге оның қандай жағдайда өтетінің көрсетеді.

Фразеологизмдер – тілдің мағыналық жағынан көпғасырлық дамуының нәтижесі. Тілдік бірліктің тіл біліміндегі орны, атқаратын қызметі ерекше, себебі, қоршаған орта туралы күрделі ұғымдар мен түсініктерді қысқа әрі ықшамды, бейнелі де эмоционалды түрде беруде оған тең келер бірлік жоқ.

Фразеологизмдер – айтайын деген ойға айырықша мән, әр, мәнерлік беріп, көркем шығарма тілін жандандыратын, астарлап бейнелей суреттеудің тілдегі дайын құралы, халық даналығынан суырылған образды ойлау көркем тілінің үлгісі. Фразеологизмдер – тіл қазынасының бір бөлшегі, фразеология деген терминнің мағынасы кең, оны әртүрлі ұғынып әр алуан салада зерттеу объектісі ретінде алуға болады. Тоқсан ауыз сөзді тобықтай түйінге сыйғыза отырып, ұлт менталдығының, яғни халықтың салт-дәстүрі, мәдениеті, сана-сезімі, тарихы мен наным-сенімін, ұлттық болмысын бейнелейтін фразеологизмдер тек сөз мәнерлілігін арттырып қана қоймай, әрдайым даяр түрінде қолданылатын ұлт менталдығының көрсеткіші бола алатын, ғасырлар бойы халық санасында қалыптасқан, ойды орамды, әсерлі жеткізудің құралы ретінде қолданылады.

Ұлт мәдениетінің қай түрінде болмасын, онда сол ұлттың бүкіл таным болмысы мен тұрмыс тіршілік сипаты сақталған. Белгілі бір ұлттың тарихынан, мәдениетінен, таным болмысына, тұрмыс-тіршілігінен хабардар ететін тілдік бірліктерге, ең алдымен, тілдегі фразеологизмдер жатады. Себебі бұлар белгілі бір ұлттың рухани дүниетанымдық, салт-дәстүр т.б. ерекшеліктерін көрсетеді, ұлттың өмір көріністерінің айнасы іспеттес.

Қандай да бір тіл болмасын оның фразеологиялық қоры ұлт мәдениетін, менталитетін, ұлттың психологиясын барынша қамтиды. Сондықтан да ағылшын, қазақ және орыс тілдерінде соматикалық фразеологизмдерді жүйелеп, салыстырмалы талдау жүргізіп, баяндау арқылы осы ерекшеліктерді анықтауға деген қызығушылық тудырады. Діні, мәдениеті, тарихы, әлеуметтік және саяси даму жолдары бөлек ағылшын, қазақ және орыс халықтары тілдеріндегі тіркестерді салыстыра зерттеу оларға тән ұлттық-мәдени ерекшеліктерді айқындау, сәйкес тұстарын табу бүгінгі күннің өзекті мәселелері болып табылады.

Сонымен, фразеологизмдердің шығу негіздеріне байланысты төмендегідей пікірлерді айтуға болады:

- фразеологизмдер сөздердің тіркесіп, мағыналық әрі құрылымдық жағынан тұрақтануы негізінде қалыптасады;
- фразеологизмдердің тууына фразеологиялану процесі себепші болады;
- фразеологизмдерден халық танымын байқаймыз және олар ғасырлар бойы халық жадында сақталып, жатталып, қолдануға даяр күйінде енетін тілдік құралға айналған;
- фразеологизмдер бейнелі, астралы ұғымды білдіреді.

Негізінен фразеологиялардың ішкі формаларының туындау көздеріне шартты түрде төмендегідей топтастырулар жасалады:

- адамның анатомиялық атаулары мен қимыл қозғалыстарына байланысты соматикалық фразеологизмдер;
- жануарлар әлеміне қатысты пайда болған фраземалар – зооморфтық (анималистік) фразеологизмдер;
- өсімдіктер (флора) әлеміне қатысты фразеологизмдер – фитонимдік тұрақты тіркестер;
- табиғи құбылыстарға байланысты туындаған фразеологизмдер;
- өлшем бірліктерді (метеорология) білдіретін мезуративті тұрақты тіркестер;
- сандық (нумеративтік) фраземалар;

- түр-түстік және сындық мәнді символдық фразеологизмдер;
- алғыс және қарғыс мәнді фраземалар;
- мифтік және діни фраземалар;
- тарихи кезеңдермен және тұлғалармен байланысты туған фраземалар;
- сәлемдесу және қоштасу мағынасын білдіретін фразеологизмдер.

Жоғарыда аталған топтардың ішінде фразеологиялық қордың басым бөлігін құрайтын ең көп тараған компонент – соматизмдер болып табылады. Әрбір тілдің фразеологиялық қорының 30% құрайтын соматикалық фразеологизмдердің тілдегі алар орны ерекше. Соматизмдер лексиканың ертедегі көне қабаты ретінде фразеологиялық тіркестердің құрамды компоненті болып табылады. Бүгінгі күнге дейін адамның дене мүшелері ұйытқы болған соматикалық фразеологиялық тіркестер жан-жақты қарастырылды, сараланды, әлі де зерттеліп жүр. Біз де өз тарапымыздан аз болса да осы тақырыпты зерттеуде үлесімізді қосқалы отырмыз.

Соматизм (*грек. soma-дене, опум-атау*) – шығу тегі мен типологиясына тәуелсіз барлық тілдерге тән адамның дене мүшелерін анықтайтын сөздер тобы.

Соматикалық фразеологизмдердің пайда болуының негізгі көзі мыналар болып табылады:

1. Адамның іс-қимылдары мен мимикалық қимылы, мыс., *to show one's teeth - micin қайрау - точить зуб*;
2. Адам ағзасының физиологиялық сезімдері мен рефлекстері, психофизикалық қозулар, мыс., *to feel one's heart sink - жүрегі ұшты – сердце сжалось*;
3. Жануарлардың қимылы: *to kee rone's ear to the ground – құлақ түре тыңдау, сақ болу – навострить ухо*;
4. Қазіргі заманғы дәстүрлер, салттар, ритуалдар, діни және ырымшыл көзқарас поэзиясы: *to be tearing one's hair out – шашын жұлу – рвать волосы*.

Соматикалық терминін алғаш рет тіл біліміне финн-угор тілінің маманы Ф.О. Вакк енгізген, ол эстон тілінің фразеологиясын қарастыра отырып, адам дене мүшесінің бөліктерін соматикалық деп атаған.

Орыс тіл білімінде «соматикалық фразеологизм» терминін алғаш рет қолданған Э.М. Мордкович. Ол өзінің «Соматикалық фразеологизмдердің семантикалық-тақырыптық топтары» мақаласында орыс тіліндегі соматикалық фразеологизмдердің саны жағынан басым көпшілігін жағымсыз сипатқа ие фразеологизмдер құрайтындығын айтады.

Қазақ тілінде де соматикалық фразеологизмдер әр қырынан зерттеліп жүр. Солардың ішінде қазақ және ағылшын тілдеріндегі соматикалық фразеологизмдерді салғастырған Ш. Өтебаева және Б. Садыбекованың «Қазақ және ағылшын тілдеріндегі соматикалық фразеологизмдер» деп аталатын ғылыми-зерттеу жұмысы.

Олай болса, соматикалық фразеологизмдер кез келген тілдің лексика – фразеологиялық қорының құнарлы да байырғы, сан жағынан мол, табиғаты күрделі құрамды болғандықтан жан-жақты талдауды талап етеді.

Қазіргі таңда ағылшын тіліндегі соматикалық фразеологизмдерді қазақ және орыс тілдеріне аударылуы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бір халықтың рухы, жан-дүниесі екінші бір халыққа аударма тілі арқылы жетеді. Бір халықтың екінші бір халықпен қарым-қатынас жасауы, өзге халықтың мәдениеті, тұрмыс-тіршілігімен танысудың басты құралы аударма екені баршамызға белгілі. Ағылшын тілінен қазақ тіліне немесе орыс тіліне аударылып жүрген көркем аудармада өз кезегін күтіп тұрған мәселелер көп. Солардың бірі – соматикалық фразеологизмдердің аударылуы болып табылады.

Адамды физиология, анатомия, психология тұрғысынан біртұтас, сыры мол, күрделі биологиялық тұлға деп қарайтын болсақ, сол тұлғаның бөлінбес жүйесін құрайтын, бір-бірімен өзара тығыз байланысты, бір-біріне тәуелді бөлшектері мен бөліктерін *дене мүшесі* деп атаймыз.

Адам - табиғаттың тұла бойы туындысы, төл перзенті бола тұрса да, ол сол табиғаттың тылсым күштерімен бірде алысып, бірде сырын ұғысып, өмір сүріп келеді. Бұлардың бәріне дене мүшелерінің қатысы бар. Адамның дене мүшесі ұйытқы болған соматикалық фразеологизмдерді бөліп алып, оның тілдік табиғатын арнайы зерттеудің маңызы зор.

Қазақ, ағылшын және орыс тілдеріндегі соматикалық фразеологизмдерге компоненттік талдау жасау мақсатында тұрақты тіркес құрамына кіретін ең өнімді сыртқы дене мүше атаулары және *жүрек* атауы таңдалынып алынды. Олардың саны 12 (*Кесте 1*):

Кесте 1

№	Дене мүшелерінің атауы (қазақша)	Дене мүшелерінің атауы (ағылшынша)	Дене мүшелерінің атауы (орысша)
1	Ауыз	Mouth	Рот
2	Аяқ	Feet	Нога
3	Бас	Head	Голова
4	Шаш	Hair	Волосы
5	<i>Жүрек</i>	<i>Heart</i>	<i>Сердце</i>
6	Иық	Shoulder	Плечо
7	Көз	Eye	Глаз
8	Мұрын	Nose	Нос
9	Қол	Hand	Рука
10	Құлақ	Ear	Ухо
11	Тіл	Tongue	Язык
12	Тіс	Tooth	Зуб

Сыртқы дене мүшелерімен қатар *жүрек* соматизмін зерттеуіміздің себебі: жүрек – адам денесінің орталығы, өмір сүруінің негізгі күші, егер жүрек өзінің соғуын тоқтатса, адам да өз өмір сүруін тоқтатады. Жүрек – адам денесінің барлық мүшелерімен тікелей байланысты және ең басты билік жүргізуші дене мүше.

Сонымен, соматикалық фразеологизмдер – бұл тіл атаулының бәріне тән ортақ құбылыс, тек олардың пайда болуы, құрылымы, қолданылуы, бейнелеуіштік қасиеті тіл иесі халықтың мінез-құлқымен, салт-санасымен, әдет-ғұрпымен және дәстүрімен ұштасып, олардың көрінісін береді. Ал, әр тілдің тұрақты тіркестері қоршаған ортасымен, орналасқан жерімен ерекшеленуі заңдылыққа жатады.

Зерттеу жұмысының мақсатына жету үшін ең алдымен үш тілдегі фразеологизмдер жинақталды, олар дене мүшелерінің атауы бойынша жүйеленді. Сонымен қатар, ең негізгі ағылшын тіліндегі фразеологизмдерді қазақ және орыс тілдеріндегі аудармалары табылып жазылды. Зерттеу барысында қызықтысы болғаны ағылшын фразеологизмдері қазақ және орыс тілдеріне аударылған кезде қаншалықты дене мүшелерінің атауларын сақтап қалатыны. Статистикалық талдау жасай келе, келесі қорытынды жасалды: жинақталған **72** ағылшын соматикалық фразеологизмдердің қазақ тіліне дене мүшелерінің атауын сақтап қалып аударылған саны – 58 (80%), ал орыс тілінде 65 (90%).

Орыс тілінің көрсеткішінің жоғары болуы, екі тілдің (*ағылшын және орыс тілдерінің*) бір тілдік жанұяға жатуы (*үндіеуропа*). Тіл білімінен *үндіеуропа тілдеріне* қазіргі үнді, иран, роман, славян (оның ішінде *орыс*), герман (оның ішінде *ағылшын*), балтық, грек, албан, кельт, армян, нуристан тіл жанұялары жататыны белгілі.

Ағылшын соматикалық фразеологизмдерінің қазақ тіліне өзгеше лексикамен аударылуы, қазақ тілінің сөздік қорының қаншалықты бай екенің дәлелдеп отыр.

Ең көп жинақталған фразеологизмдер *жүрек* атауымен байланысты болып шықты. Себебі, жүрек – басты дене мүше, ол адамның биологиялық, психологиялық әрі рухани орталығын сипаттайтын бірден-бір компонент. Оған қоса ол жақсылықтың, мейірімнің де өзегі, иманның мекені. Оның тазалығы – жанымыздың, тәніміздің саулығының кепілі.

Зерттеу жұмысын жазу барысында ағылшын, қазақ және орыс тілдеріндегі соматикалық фразеологизмдерге статистикалық талдау жасай отырып, адамның дене мүшелерінің түріне қатысты атаулардың тұрақты сөз тіркестеріне ұйытқы бола алу қабілеті айқындалды.

Сонымен, үш тілдегі соматикалық фразеологизмдерді зерттеу нәтижесінде дене мүшесі атауы бар тұрақты тіркестер ішіндегі ең өнімдісі: *жүрек (15), қол (12), бас (7), аяқ (7), көз (6), тіл (6)* екені белгілі болды.

Кез келген халықтың фразеологиялық қоры аса құнды лингвистикалық мұра болып табылады. Мұнда сол халықтың дүниетанымы, ұлттық мәдениеті, менталитеті, болмысы, салт-дәстүрі, наным-сенімі, қиялы, әдет-ғұрпы мен тарихы жатыр. Фразеологизмдерді зерттеу арқылы тек тілдің өткенін, түптамырын ғана емес, сол тілді қолданушы халықтың мәдениетінің тереңін білуге, тілінің тарихымен кеңінен танысуға болады.

Фразеология – құрамы мен құрылымы тұрақты, сөйлеу кезінде бөлшектенбей, даяр қалпын сақтай отырып қолданылатын мағына тұтастығы мен тіркес тиянақтылығы тән бейнелі тұрақты тіркестердің қазіргі күйін және тарихи қалпын зерттейтін тіл білімінің саласы. Ал фразеологияның негізгі зерттеу нысаны болып фразеологизмдер болып табылады. Фразеологизм дегеніміз – екі немесе бірнеше сөздердің тіркесу арқылы тұтас бір мағына білдіретін тұрақты сөз тіркестері.

Тілімізде ғасырлар бойы қалыптасып, көркем сөз қазынасының ең бір құнарлы, мәйекті қорына айналған, әрі бай, әрі саналуан сөз тіркестерінің ішінде соматикалық тұрақты тіркестер ерекше орын алады. Үш тілде жинақтаған соматикалық фразеологизмдер қолданушының тілдік қорын кеңейтіп, оларды пайдалану арқылы мәдениетаралық қатынасын нығайта түседі.

Сөзге арқау, ойға тірек болып, тілдің бай фразеологиялық қорын жасауда ерекше маңызға ие соматикалық фразеологизмдердің қызметі айырықша. Сонымен, ағылшын, қазақ және орыс тілдеріндегі дене мүшелеріне қатысты фразеологизмдер тілде де, халықтың мәдени өмірінде де құнды болып келеді.

Список использованной литературы:

1. Ағабекова Б.Н. Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық теңеулердің ұлттық мәдени сипаты. - Алматы, 2010 ж.
2. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. - Ленинград, 1963 г.
3. Вакк Ф.О. Вопросы фразеологии и составления фразеологических словарей. – Баку, 1968 г.
4. Исабекова С.Е. Картина мира во фразеологических единицах неродственных языков // Актуальные проблемы межкультурной коммуникации и перевода. – Алматы, 2001г.
5. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік. - Алматы, 2007 ж.
6. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. Изд. 3-е, - Москва, 1967 г.
7. Қыпшақбаева А.Қ. Қазақ және ағылшын тілдеріндегі қарсы мәндес фразеологизмдердің семантикалық парадигмасы. – Қызылорда, 2010 ж.

КАСПИЙ АЙМАҒЫНДА ҚАЗАҚСТАН-АМЕРИКА ҚАТЫНАСТАРЫ

Таженов Асланбек Аскарлович

тарих магистрі, Никельтау орта мектебінің тарих пәнінің мұғалімі

Каспий аймағы халықаралық экономикалық қатынастың шоғырлануының негізімен болып табылады, ал да халықаралық ынтымақтастықтың Қазақстан мен АҚШ арасында. Елдердің арасында белсене Қазақстанның ықпалын айтылмыш аймақта күшейт-стратегиялық әріптестіктер дамиды.

Түйінді сөздер: Каспий аймағы, ынтымақтастық, құқықтар, тәуелсіздік.

КАЗАХСТАНСКО-АМЕРИКАНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ

Таженов Асланбек Аскарлович

магистр истории, преподаватель истории Никельтауской средней школы

Каспийский регион является основой интеграции международных экономических отношений, а также международного сотрудничества Казахстана с США. Между странами активно развиваются стратегические партнерства, которые усиливают влияние Казахстана в данном регионе.

Ключевые слова: каспийский регион, сотрудничество, права, независимость.

KAZAKH-AMERICAN RELATIONS IN THE CASPIAN REGION

Tazhenov Aslanbek Askarovich

Master of History, Teacher of the History of the Nikeltau Secondary School

The Caspian region is the basis for the integration of international economic relations, as well as international cooperation between Kazakhstan and the United States. The countries are actively developing strategic partnerships that strengthen the influence of Kazakhstan in the region.

Key words: Caspian region, cooperation, rights, independence

Для Соединенных Штатов Казахстан и Центральная Азия являются регионом особой важности. Здесь все усилия направлены на развитие двусторонних отношений, поддержание стабильности, развитие демократии и большей интеграции в систему международных экономических отношений. Центральная Азия, по мнению официального Вашингтона, есть регион совместного международного сотрудничества, а не "зона особого влияния" отдельных стран. По мнению США, Казахстан доказал свое право на лидерство не только в регионе, но и за его пределами, когда стал первой страной в мире, добровольно отказавшейся от четвертого в мире ядерного потенциала, а затем поддержал усилия США в Ираке и содействовал восстановлению и стабилизации Афганистана/1/.

Казахстан со времени обретения независимости взял курс на проведение многовекторной, сбалансированной внешней политики. И Казахстанское председательство в ОБСЕ в 2010 году проходит под девизом: «Доверие, Традиции. Транспарентность. Толерантность»/2/.

С 2006 года казахстанско-американские отношения носят характер стратегического партнерства, что провозгласили президенты наших стран. Мы активно развиваем

стратегические диалоги в области безопасности, экономики, энергетики и демократии и наполняем их практическим содержанием.

В ходе визита министра иностранных дел РК М.Тажина в Вашингтон 45 мая 2009 года состоялись первые переговоры с представителями новой администрации США на высоком уровне, в том числе с новым Государственным секретарем США Х.Клинтон. Им предшествовали телефонные разговоры главы нашего государства с президентом США Б.Обамой и вице-президентом Дж.Байденом в апреле 2009 года.

Американская сторона подтвердила Казахстану преимущество внешнеполитического курса, и выразила готовность активизировать двустороннее сотрудничество. Совместно были обозначены приоритетные направления углубления стратегического партнерства между РК и США, в том числе по председательству РК в ОБСЕ, стабилизации Афганистана и вопросам нераспространения оружия массового уничтожения. Сегодня можно говорить об углублении подхода США к формату двустороннего сотрудничества с Казахстаном. и новая администрация готова к институционализации и повышению регулярности казахстанско-американского диалога. Не в ущерб другим стратегическим приоритетам внешней политики Казахстан рассматривает США тоже как стратегического партнера, с которым налажены плодотворные политические, инвестиционные и торговые отношения.

Уровень активности Соединенных Штатов в Центральноазиатском регионе стабилен. Новая администрация США находится в стадии корреляции своей внешней политики, и в этом плане Казахстан и Центральная Азия приобретают все большее значение, особенно на фоне усилий международного сообщества по стабилизации ситуации в Афганистане, обеспечению энергетической безопасности и борьбе с новыми угрозами современности. Важно, что обе страны имеют сходные взгляды на ряд наиболее актуальных проблем современности, и это еще раз было подтверждено в ходе визита в Вашингтон министра иностранных дел РК М. Тажина. В отношении двустороннего сотрудничества достигнута высокая степень взаимопонимания по всем направлениям, в том числе и относительно его перспектив. Американская сторона, в частности, позитивно восприняла наше предложение усилить институционализацию казахстанско-американского диалога с целью придания нашим двусторонним контактам систематического характера и более полного использования возможностей, их расширения.

Принципиальных проблем в казахстано-американских отношениях нет. Тем не менее, есть определенные различия в оценках и подходах к некоторым вопросам. Например, в области политического процесса в Казахстане или так называемой демократизации. Но стороны не драматизируют ситуацию, а стараются переводить диалог по этим вопросам в плоскость конструктивизма. Наверное, можно констатировать большее осознание американцами объективной сложности этих процессов в Казахстане, обусловленной особенностями нашего исторического развития.

Казахстан рассматривается "важным участником антитеррористической коалиции и новым союзником в афганской операции". Новая администрация США определила стабилизацию Афганистана как одну из самых приоритетных внешнеполитических задач. Соединенными Штатами выработана новая стратегия по Афганистану, и на ее реализацию выделяются крупные материальные и человеческие ресурсы. В этом году почти в два раза будет увеличен американский военный контингент в Афганистане. Активного участия в решении афганской проблемы Вашингтон ожидает и от других стран - не только Запада, но и со стороны государств региона.

По линии специальной правительственной программы в 2007-2008 годах Казахстан оказал помощь Афганистану на сумму около трех млн. долларов США. На эти средства финансировались социальные и инфраструктурные проекты, предоставлялась гуманитарная помощь, проведены тренинги для правоохранительной и пограничной служб Афганистана.

Одной из наиболее перспективных сфер сотрудничества остается энергетический сектор, особенно с учетом возрастающей роли энергетики во внешней политике новой администрации. Одновременно с этим транспортно-коммуникационный сектор является другой важной составляющей двустороннего сотрудничества между Казахстаном и США. Об этом свидетельствуют совместные проекты в Казахстане таких американских флагманов отрасли, как "General Electric", "FedEx", "IBM", "Cisco", "Motorola" и др. Набирает обороты региональное экономическое сотрудничество. В этом году нашим посольством инициированы контакты между нефтедобывающим и портовым штатом Луизиана, с одной стороны, и Мангистауской областью, с другой.

Особый интерес в этом плане для американской стороны представляет район Каспийского бассейна, который считается зоной политических и экономических интересов.

Именно в качестве источника углеводородного сырья Вашингтон относит Каспийский регион к разряду стратегически важных внешнеполитических вопросов, поэтому США с особым вниманием отслеживают политику в этой зоне всех прикаспийских государств. Казахстана в этом плане рассматривается как ключевой "юрок". При этом американская сторона демонстрирует понимание того, что подходы Казахстана, например, к взаимодействию с иностранными недропользователями и проведению трубопроводной политики обусловлены исключительно стремлением гарантировать соблюдение национальных экономических интересов, а также соображениями обеспечения экономической безопасности страны. Особо следует отметить сходство взглядов РК и США на важность диверсификации экспортных энергетических маршрутов для обеспечения глобальной энергетической безопасности

Обе страны сходятся и во мнении относительно необходимости скорейшего окончательного решения вопроса правового статуса Каспийского моря как важного фактора полноценной работы по использованию ресурсов и развития потенциала этого региона в интересах мировой экономики.

Говоря о преимуществах сотрудничества с США для Казахстана, необходимо помнить, что американские компании инвестировали более 1 млрд. в экономику РК, закрепив за собой статус крупнейшего инвестора и внося, таким образом, значительный вклад в развитие экономической о потенциала нашей страны. Соперничество за установление контроля над ресурсами региона имеет огромное влияние на геополитический ландшафт Евразии, в том числе и эволюцию внешнеполитических курсов ключевых государств.

В настоящее время большая часть спроса на нефть и нефтепродукты приходится на промышленно развитые страны. В то же время разрыв в объемах нефтепотребления между промышленно развитыми и развивающимися странами все больше сокращается. Указанный процесс, как ожидается, будет лишь усиливаться в предстоящие два десятилетия. По прогнозам ОПЕК, к 2030 г. страны ОЭСР в 2030г. будут потреблять 51,5 млн. барр. нефти в сутки, развивающиеся — 56,2 млн./3/.

Кроме того, увеличивается комплексная взаимосвязь между политической стабильностью и энергетической безопасностью, зависимость долгосрочного развития государств от неограниченного доступа к источникам энергоресурсов, колебания мировых цен на них и других явлений, связанных с энергетическими проблемами.

В этой связи также необходимо учитывать усугубляющийся эффект на мировые энергетические рынки от обострения стратегической ситуации на Ближнем и Среднем Востоке, в том числе в регионе Персидского залива, который является главным поставщиком углеводородного сырья в глобальном масштабе. Фактически нестабильная обстановка в Ираке и неурегулированные отношения между Ираном и США представляют значительную и долгосрочную угрозу для поставок необходимого количества углеводородов на мировые энергетические рынки. Кроме того, проявляется кризис в отношениях Соединенных Штатов с рядом латиноамериканских государств, к примеру с Венесуэлой. Однако интерес к Каспийскому региону можно рассматривать скорее с политической точки зрения, поскольку

ресурсы прикаспийских государств занимают весьма незначительное место в мировом потреблении, так как доказанные запасы государств региона составляют от 2,6 до 4,4% мировых запасов, с одной стороны.

А с другой стороны, фактор отдаленности Каспийского региона от основных рынков сбыта энергоресурсов, обуславливает высокие транспортно-транзитные издержки и зависимость от других государств. Кроме того, общеизвестна высокая себестоимость и относительно низкое качество каспийской нефти (ввиду высокого содержания серы и сероводорода). Таким образом, значение углеводородного сырья Каспийского региона в общемировом энергетическом балансе играет незначительную роль в экономическом плане, Однако Каспийский регион играет важную роль в мировой и региональной политико-экономической системе. Сложившийся в региональном масштабе баланс интересов заинтересованных государств способен вызвать региональные проблемы, в сфере международной безопасности и геополитики.

И США представлен в регионе как один из мировых «центров силы», влияющий как на других крупных игроков, транзитные государства, так и на прикаспийские государства.

В 1997 г. регион был объявлен зоной национальных интересов США, что продемонстрировало векторы реализации курса в отношении региона. А в 2002 году вся Центральная Азия была объявлена зоной жизненно важных интересов США.

Проблемы Каспия были выделены американской администрацией в отдельное направление внешней политики. Были созданы специальный отдел по региону и целевая группа в составе Совета национальной безопасности при президенте США, учрежден пост специального советника президента и госсекретаря по вопросам энергетики Каспийского региона, а ЦРУ создало специальное оперативное подразделение по отслеживанию политических процессов в прикаспийских странах. Разработкой каспийской стратегии Вашингтона в настоящее время занимаются несколько сот специалистов в администрации, конгрессе и научно-исследовательских центрах США./4/

На современном этапе в особой степени на Каспийский регион оказывают воздействие изменения геостратегического характера. В первую очередь, военно-политическое закрепление в Центральной Азии США, что в определенной степени минимизировало потенциал воздействия России. Во-вторых, активизация формирования «геополитической» сети трубопроводов, например: Баку-Тбилиси-Джейхан (ОЭТ БТД), Набукко, Транскаспийский газопровод, направленных на сокращение значимости традиционных магистралей транзита, проходящих в основном по территории Российской Федерации. Реализация транспортных маршрутов в южноазиатском направлении лоббируется США.

Что противоречит стратегической цели России, обеспечить максимальное использование Азербайджаном, Казахстаном и Туркменистаном ее территории для перекачки нефти, что является эффективным геополитическим рычагом влияния на ситуацию в регионе в целом и на отдельные его страны.

Таким образом, Россия, располагая необходимым политическим, экономическим и военным потенциалом, будет и в дальнейшем стремиться к осуществлению эффективного контроля над экспортными поставками энергоресурсов из стран Прикаспия на мировые рынки, максимальной капитализации своего геополитического положения за счет транзита нефти и газа из Казахстана, Туркменистана и Азербайджана. В настоящий момент главным направлением обеспечения национальных интересов для России является сохранение собственной стратегической значимости для Казахстана и недопущение дистанцирования Азербайджана и Туркменистана путем многоходовых комбинаций по сокращению воздействия других игроков. В целом, интересы США в регионе остаются прагматическими в контексте поддержания в регионе баланса сил.

Каспийский регион является исключительно важным для обеспечения и приложения стратегических целей, потому что его расположение в «центре» нестабильности оказывает

негативное воздействие на мир и угрожает интересам США и их союзников. Учитывая близость Каспийского региона к центрам современного терроризма, не удивительно, что как политический истеблишмент США, так и иностранные аналитики рассматривают усиливающееся внимание США к Центральной Азии и Кавказу в качестве существенного аспекта становления новых системных отношений в регионе. /5/

При этом руководство США использует как прямое политическое воздействие на обстановку в регионе, так и целый комплекс косвенных инструментов, как: продолжение закрепления американских энергетических корпораций, усиление зависимости региона от финансовых вливаний и т.д. По сути, интересы США в Каспийском регионе исходят из глобальной триединой задачи. Ее составными частями являются: коммерческий, энергетический и геостратегический интересы.

Кроме того, для достижения геополитических целей, главным образом США, активно используются косвенные инструменты, прежде всего, экономические (финансовая привязка государств региона, привлечение комплексных ресурсов частного бизнеса и т.п.) и военно-политические. Например, в качестве тактики проникновения в регион США использует три основных рычага - Международный валютный фонд, Всемирный банк и Всемирную торговую организацию, а также статус доллара как мировой валюты.

Помимо экономических инструментов, для защиты своих интересов и сохранения открытости рынков США активно применяют вооруженные силы. Современные американские политики являются сторонниками превентивного использования США военной силы как лучшего способа уничтожения недружественных режимов.

В качестве новой идеи объединения государств региона Центральной Азии, США предложили проект регионального форума Партнерство по сотрудничеству и развитию Большой Центральной Азии (ПБЦА). Позиция Казахстана по этому проекту публично была озвучена экс-министром иностранных дел К. Токаевым в апреле 2006 года. Выступая на прошедшей в Кабуле международной конференции «Партнерство, торговля и развитие в Большой Центральной Азии», К. Токаев отметил следующее: «Казахстан поддерживает реализацию идеи Большой Центральной Азии, если это будет служить укреплению существующих связей, безопасности и стабильности в регионе. Позиция Казахстана заключается в том, что Большая Центральная Азия должна восприниматься, прежде всего, как цивилизационное и экономическое понятие, но не в контексте военной доктрины»/5/. КНР, мировая держава и главный конкурент США и России, рассматривает Казахстан как «главный мостик» реализации своей стратегии, по которому он должен выйти к Персидскому заливу и Каспийскому морю, На данном этапе прослеживается форсированное проникновение в энергетический сектор каспийских государств, в первую очередь Казахстана, ведущих китайских энергетических корпораций, закрепление которых призвано обеспечить поставки углеводородного сырья, а также создать основу для дальнейшего усиления зависимости прикаспийских субъектов от Китая. Государства-доминанты (США, Россия) рассматривают процесс усиления Китая как появление потенциального соперника, в то время как «малые» прикаспийские государства рассматривают Пекин в качестве сдерживающего фактора в отношении с более сильными акторами, заинтересованными в регионе /6/. Фактически Каспийский регион стал одной из главных арен борьбы по формированию нового баланса сил в масштабе Евразии. В том отношении казахстано-американское взаимодействие может иметь влияние на ситуацию в этом регионе. /6/

Стабильное развитие прикаспийских государств и обеспечение стратегических интересов, в том числе и Республики Казахстан, имеет непосредственную зависимость от векторов направленности приложения национальных интересов других международных субъектов, участвующих в региональных процессах Каспия. Это определяют ключевую необходимость выработки руководством Казахстана соответствующей долгосрочной стратегии, ориентированной на нивелирование негативных моментов влияния, возникающих в процессе взаимодействия международных субъектов в регионе Каспия. И принципиально

важным является то, что отношения между США и Казахстаном вышли на принципиально новый уровень равного стратегического партнерства несколько лет назад. Сегодня оба государства выстраивают равноправный диалог, фокусируя его на углубление, расширение и наполнение конкретными проектами в области политики, экономики и высоких технологий.

Каспийский регион имеет ряд проблем, решение которых возможно только на основе общих, партнерских усилий. Среди них - определение правового статуса моря, добыча и транспортировка нефти и газа, сохранение уникальной природной среды, развитие судоходства, функционирование транспортного коридора Север - Юг, обеспечение региональной безопасности и многие другие.

Список использованной литературы:

1. Идрисов Е. КdKtic отношения мепкду РК v США?// Samonitor.com
2. Назарбаев Н.Л. Новое десятилетие - Новый экономический подъем - Новые возможности Казахстана. Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана. /Казахстанская правда. — - 30 января.
3. Выступление министра иностранных дел Республики Казахстан К. Токаева на международной конференции «Партнерство, торговля и развитие в Большой Центральной Азии». Кабул, 1 апреля 2006 г.// [http ./.www. mfa.kz](http://www.mfa.kz)
4. Лаумулин М. Центральная Азия в зарубежной политологии и мировой геополитике. Том II: Внешняя политика и стратегия США на современном этапе и Центральная Азия. - Алматы: КИСИ при Президенте РК,-С. 192/
5. О долговременной стратегии США в Каспийском регионе и практических шагах по ее реализации // «Журнал теории и практики евразийства». – 2003 г. - №22. - С. 26
6. Проблемы Каспийского моря/[http://farsiiran.narod.ru/analitics/ caspiyprobl.htm](http://farsiiran.narod.ru/analitics/caspiyprobl.htm)

АРАБ СӨЗІ «ӘЛ-ҚУХУЛ» НЕМЕСЕ ИСЛАМДАҒЫ КЕЗ КЕЛГЕН ҚАТТЫҒУ

Уталиев Сәкен Айладырұлы

«Гуманитарлық пәндер» кафедрасының доценті, т.ғ.к.

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Мақалада мұсылман дінінің спирттік ішімдікке қатысты қайшылықтары талқыланады.

Түйінді сөздер: ислам, алкоголь, шариғат, құран, хадис, алхимия, шарап жасау.

**«АЛЬ-КУХУЛЬ» СЛОВО АРАБСКОЕ ИЛИ НЕКОТОРЫЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ
В ИСЛАМЕ**

Уталиев Сакен Айладырович

К.и.н., доцент кафедры «Гуманитарных дисциплин»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В статье рассматриваются некоторые противоречия мусульманской религии на алкогольные напитки.

Ключевые слова: Ислам, алкоголь, шариат, коран, хадисы, алхимия, виноделие.

"AL-KUHUL" WORD ARABIC OR SOME CONTRADICTIONS IN ISLAM

Utaliev Saken

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor of the Department of Humanitarian Disciplines

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

The article discusses some of the contradictions of the Muslim religion towards alcoholic beverages.

Key words: Islam, alcohol, Sharia, the Koran, hadith, alchemy, winemaking.

Ислам и алкоголь слова арабские. Эти два слова находятся в известном антагонизме друг против друга. С одной стороны религия мусульман, запрещающая винопитие, создана арабами, но с другой стороны, спирт-этанол (алкоголь) тоже придуман арабами. К этому вопросу мы возвратимся чуть позже. Давно известно, что у мусульман существует как бы «сухой закон». Им запрещено употреблять спиртные напитки. Для правоверного мусульманина не только пить вино, но даже находиться рядом за достарханом, с употребляющими этот напиток людьми, считается тяжким грехом. Шариат ввел этот закон в один из основных принципов поведения мусульманина. В одном хадисе записано: «Вино источник грехов. Тот, кто выпил вина, теряет разум. Он не знает бога, не признает ничьих прав, никого не уважает, даже своих близких, легко совершает дурные поступки...Сорок дней его молитвы не будут услышаны. В день Страшного суда лицо его будет черным, язык свисать изо рта. Слюна течь на грудь...» и т.д. («Собрание хадисов» Сейфи Бухари, IX в.).

Еще до того когда пророк Мухаммад не основал религию Ислам, племенам жившим на аравийском полуострове были знакомы производство и потребление вина. Запрета на вино у них не было. Коран прямо свидетельствует: «из плодов пальм и лоз вы берете себе напиток пьянящий» [1, (16:69)]. Явное противоречие в исламе по отношению к вину можно увидеть в описаниях мусульманского рая, который будет наградой праведникам в их

загробной жизни: Гурии – прекрасные юные девы – ожидают там правовежного, лежа на «зеленых подушках» в шатрах, стоящих по берегам четырех рек – «реки из воды не портящейся», «реки из мёду очищенного», «реки из молока, вкус которого не меняется» и «реки из вина, (подчеркнуто нами), приятного для пьющих» [2, 47:16-17; 55:46-76]. Здесь вино присутствует как своеобразная пропаганда для верующего для завлечения в ислам. Персидский ученый, математик, поэт Омар Хайям в своих стихах (Рубаи) очень часто останавливается на тематике «зеленого змия». В истории известен такой факт из хадисов. Когда Мухаммад был еще женихом своей первой жены Хадиджы, его будущий тесть вначале был против ее брака. Мухаммад добился согласия, напоив своего тестя допьяна. Вообще существовало около девяти тысяч хадисов, которые в более поздние времена теологами ислама были сокращены до трех тысяч, так как некоторые были объявлены ложными.

В пятой суре «Трапеза» посланник Аллаха проповедует: «Вино...- мерзость из деяний сатаны. Сторонитесь же этого, - может быть, вы окажетесь счастливыми!» [3, 5:92;]. Это предписание прямо противоположно с обещанием райской реки, полной вина. Возможно, это послание появилось чуть позже, когда пьянство стало мешать адептам, строго выполнять религиозные обязанности. Известно, что при намазе в состоянии опьянения невозможно совершать «ракат» (строгая последовательность телодвижений). В Коране говорится об этом: «О вы, которые уверовали! Не приближайтесь к молитве, когда вы пьяны, пока не будете понимать, что вы говорите...» [4, 4:46;].

Отступление от религиозного долга строго порицалось Мухаммадом еще тем, что во время джихада (войны с неверными народами), пьянство мешало воевать.

Надо отметить, что вино в Аравию импортировалось из Сирии, Палестины, Ирака торговцами иудеями и христианами. Естественно оно стоило очень дорого, и некоторые кочевники – арабы нередко лишались имущества, пристрастившись к пьянству. Тем более евреи и христиане рассматривались последователями Мухаммада как враги. Кстати вино используется в иудаизме и в христианстве в некоторых культовых обрядах, что вразрез идет с мусульманским вероучением.

Жесткие меры для искоренения пьянства были применены первыми халифами, особенно при Омаре (VII в.). К этому времени арабы захватили земли Сирии, Египта, Ливии, Ирака, некоторые провинции Ирана. На этих территориях испокон веков было развито виноградарство и соответственно виноделие. Интересно отметить, что в странах традиционного виноделия, повального пьянства не существует, чем в регионах, куда вино проникло позднее. Некоторые народы, раньше не знавшие вина, даже исчезали с исторической арены, оказываясь бессильными противостоять алкоголизму. Они спивались и вырождались. Примером могут служить кочевники-скифы. В «Истории» Геродота описывается этот факт [5]. Греки просто спаивали скифов по политическим соображениям, чтобы ослабить противника. Многочисленные археологические находки в виде фрагментов греческих амфор на скифских курганах и мест поселений служат тому примером. Такие методы борьбы позже можно увидеть в политике европейцев-колонизаторов по отношению африканским племенам, при истреблении индейцев в Северной Америке («огненная вода» - виски). Даже при освоении Сибири и Крайнего Севера, от русских винооторговцев, пострадали многие народы. Некоторые уже исчезли. Эти народы генетически не могли противопоставить себя против разрушающей роли алкоголизма.

В средние века арабские алхимики Багдада были заняты поиском так называемого «философского камня» и «эликсира долголетия». И где-то в VIII-IX веках они совершенно случайно изобрели «самогонный аппарат». Путем испарения и конденсации образующих паров арабские ученые получили способ дистилляции, попросту говоря алкоголь («аль-кухуль» по-арабски), точнее спирт. Через некоторое время началось производство винокурен и крепких напитков для продажи, которые получили название «арак» (по-арабски «пот», «испарина»). В этот момент возникает еще одно противоречие в исламе в отношении употребления алкогольной продукции. Запрещено в Коране, как известно, вино. Про арак

там ничего не сказано. Конечно, Коран создан почти за два века до изобретения этанола. Употребление арака, а не вина (продукта брожения), как бы открывало дорогу для любителей этого зелья, не нарушая канонов шариата. Арак широко распространился в Турции под именем «рака», дальше на балканские страны под названием «ракья». Вообще средневековая мусульманская элита не столь ревностно придерживалась запретов на спиртное, оставляя обязательным для простых мусульман. Например, султан государства Газневидов Махмуд Газневи (998-1030 гг.) прославился не только военными успехами, но в том числе и ночными пьяными застольями. Об этом оставил подробное сообщение сельджукский везир Низам аль-Мульк [6]. Турецкий султан Селим II (1566-1574 гг.) вошел в историю под прозвищем «Мест» (Пьяница). Основатель государства Великих Моголов падишах Бабур в своем сочинении «Бабур-намэ» неоднократно описывает свое злоупотребление вином, а также восхищается некоторыми сортами этого зелья [7]. В этом же труде он дает краткую характеристику мусульманским правителям – тимуридам и их князьям-бекам. Почти все из них неумеренно предавались увеселениям и винопитию.

Это, казалось бы, локальная тема при внимательном анализе показывает, что ко многим общепринятым и обязательным формам, требованиям и догматам Ислама, как и вообще всяким религиям, принято относиться объективно, с точки зрения научного анализа социальных факторов, приведших появлению религии вообще, Ислама в частности.

В конце скажем, что в настоящее время запрет на вино, и другие спиртные напитки строго соблюдаются лишь в тех мусульманских странах (например, Саудовская Аравия, ОАЭ, Кувейт, Иран, Пакистан), где многие юридические нормы основаны на шариате, с его суровыми уголовными наказаниями вплоть до смертной казни. В тех же странах, где процессы секуляризации и вестернизации зашли далеко (например, в Турции, Тунисе, Египте), этот запрет юридически и практически не действует. Этому способствует в немалой степени обилие в городах ресторанов, кафе, ночных клубов – заведений европейского типа с большим выбором алкогольных напитков от импортных коньяка, виски, водки до местных вин, арака.

Список использованной литературы:

1. Коран, 16: 69; В пер. акад. Крачковского, М. 1990 г.
2. Коран, 47:16-17; 55:46-76
3. Коран, 5:92
4. Коран, 4:46
5. Геродот. История. В 9-ти кн. / 4 книга «Мельпомена». Пер. Г.А. Стратановского. – М.: ООО "Издательство АСТ", "Ладомир", 2001 г. (Классическая мысль).
6. Низам аль-Мульк «Сиясет-намэ». Пер. с таджикско-персидского проф. Б.Н. Заходера. Душанбе, 1998 г.
7. «Бабур-намэ»/«Записки Бабура». Пер. М.Салье. Ташкент, 1993 г.

ИСЛАМ ЖӘНЕ КӨШПЕЛІ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ ӘЙЕЛДЕРДІҢ РОЛІ

Уталиев Сакен Айладырович

т.ғ.к., доцент

Ермуханова Индира Жаксылыковна

магистр

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Мақалада көшпелі қазақ қоғамындағы ислам және әйелдердің ролі жөнінде мәселе қарастырылады.

Түйінді сөздер: Құран, Ислам, пайғамбар, отбасы, отбасы, шариғат, адат.

ИСЛАМ И ЖЕНЩИНА В КОЧЕВОМ ОБЩЕСТВЕ КАЗАХОВ

Уталиев Сакен Айладырович

к.и.н., доцент

Ермуханова Индира Жаксылыковна

магистр

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В статье рассматривается роль женщины в кочевом обществе казахов.

Ключевые слова: Коран, ислам, пророк, род, семья, шариат, адат.

ISLAM AND WOMAN IN THE NOMAD SOCIETY OF KAZAKH

Utaliev Saken Ayladirovich

Candidate of Historical Sciences, assistant professor

Yermukhanova Indira Zhaksylyovna

master

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

This article discusses the woman's role in Kazakh nomadic society.

Key words: Koran, Islam, prophet, family, family, Sharia, Adat.

У пророка Мухаммада есть широко известный афоризм «Рай под ногами матерей», который славит женщину-мать. По его смыслу можно определить, что для любого человека – самым близким является – мать. Только она способна на истинную любовь, окружить бескорыстной заботой, понять и разделить горести. Поэтому земной рай там, где ступает нога матери.

Но в мусульманском обществе женщина все-таки поставлена в неравноправное положение по сравнению с мужчиной. Французский востоковед Анри Массэ делает такой вывод: «К женщине Коран не проявляет нежности» [1, с.88]. Он ссылается на высказывание пророка Мухаммада о женщинах: «Разве ж тот, кто выращен в украшениях и кто в препирательстве, не ясен?» [2, 43:17].

По мусульманским кононам, женщина – человеческое существо «второго сорта». Есть изречение Корана в 30 суре Румы: «Аллах создал для вас (для мужчин У.С.) из вас самих

жен, чтобы вы жили с ними» [3, 30:20]. Это перекликается известным библейским мифом о сотворении женщины из ребра Адама.

В кочевых казахских племенах мужчина являлся основным добытчиком материальных благ – пастухом – скотоводом, также защитником не только племени, но и главного его достояния – стада от врага. Женщина же в кочевом хозяйстве играет подчиненную роль, материально зависит от мужчины. Эти фундаментальные отношения и породили ее приниженное положение в обществе и семье. Коран лишь запечатлел его в своих установлениях.

В семейной жизни долг женщины – мусульманки состоит в полном подчинении мужу, послушании и удовлетворении желаний, что, кстати, не противоречит установленным правилам адата (обычного права казахского общества).

Полная зависимость жены от мужа стала важнейшей характерной особенностью семейного быта у всех мусульманских народов, в том числе и казахов. Но в отличие от других оседло-земледельческих мусульманских регионов, у кочевых казахов, постулаты мусульманского права, не развились столь широко. В семейно-бытовых отношениях все было относительно. Этому способствовал образ жизни и стиль мышления номадов-казахов. Круглогодично кочуя по бескрайним степям Евразии, казахи жили в основном по законам обычного права. Тем более, на огромных степных пространствах не было культовых мусульманских построек, типа мечетей, минаретов, медресе и т.д., которые могли бы оказывать какое-то непосредственное влияние на духовную жизнь степняков. Мусульманами казахи считались как таковыми.

В казахском обществе шариат, по сравнению с адатом, не получил доминирующей роли. Способствовало к этому и менталитет казахского шаруа. Особенности кочевого уклада жизни накладывали отпечаток на духовную жизнь, на отношении полов, регламентацию общественных отношений. Фактически считая себя мусульманами, они, тем не менее, широко культивировали веками сложившиеся положения и устои своих предков (культ предков – аруах, тенгрианство и т.п.). Женщина у казахов в отличие от мусульманок-ортодоксов соседних среднеазиатских народов, были более свободны в повседневной жизни. Не было принято закрывать лица, носить чадру или паранджу, прятаться от посторонних глаз на женской половине дома. В юрте, где не было разделительной перегородки, женской половиной называлась лишь условная часть, в отличие от домов оседлых мусульманских народов (ичкари). На празднествах или джайлау девушки наравне с мужчинами, принимали активное участие в различных степных играх (например «кыз-куу» девушку-догони), айтысах, т.д., т.е. свободно могли общаться. В тяжелое для народа время женщина казашка могла оседлать коня и наравне с мужчинами отражать нападение врага. Образ казахской женщины хорошо отображают лирические произведения устного народного творчества: «Кыз-жибек», «Козы-корпеш-Баян-сулу» и др. Весомой и значительной в традиционном казахском обществе была фигура матери. Ей отводилась высокая роль в воспитании, в привитии ребенку национальных черт.

Чокан Валиханов, хорошо знавший быт казахского народа, считал, что ислам у казахов тесно переплетается с многочисленными пережитками домусульманского периода. Казахи верили и в заклинания шаманов-баксы, и в проповеди ишана, которые одинаково усердствовали в восхвалении Аллаха, поклонялись местам, связанным с могилами святых, а с другой стороны, устраивали моления и жертвоприношения около камней, деревьев и родников, считавшихся святыми местами, но не имевшими отношения к исламу.

Ислам как религия хотя возникла в VII веке, и проникла на южные территории Казахстана уже в VIII веке, но в основной части бескрайних степных пространств, он не получил абсолютного влияния. До XIV века в степях Дешт – Кыпчака соседствовали различные верования и религии. Здесь мы встречаем язычество, шаманизм, тенгрианство, культ предков, христианство несторианского толка и др., даже атеизм. Известно, что Чингизхан поощрял все религии и указал уважительно относиться к духовным лицам. Также

вспомним о кагане тюргешей Сулуке, который отказался от ислама на предложение мусульманских миссионеров в годы правления халифа Хишама (724-743 гг.), мотивируя тем, что тюрки – кочевники это не банщики, портные, сапожники, а воины бескрайних степей [4, с.101-102].

С приходом к власти в Золотой Орде Узбек-хана ислам становится официальной религией в его государстве включая и Ак-Орду. С этого момента в казахстанских степях появляются нормы мусульманского права - шариат. Отметим, что наряду с шариатом, все-таки адат являлся основным источником норм жизни в кочевом обществе. Во времена Казахского ханства, кочевники часто отходили от морали законов шариата. Например, во время войны с узбеками – шейбанидами за власть над сырдарьинскими городами, казахи захватывали в плен братьев мусульман, прокалывали им уши и, продевая сквозь них сыромятные ремни, гнали до своих становищ. «...Число рабов-мусульман, которых угнали во время набега, превысило несколько тысяч» пишет очевидец Фазлаллах ибн-Рузбихан Исфохани [5, с. 186-187]. Увод в плен мусульман и обращение их в рабов послужили поводом объявления казахам «священной войны». Ученые-теологи Мавераннахра и Хоросана, составили фетву о газавате объявившими казахов неверным народом, допускающих продажу мусульман в рабство. Во всех мечетях Бухары, Самарканда, Хивы, Термеза, Герата, Астрабада и др. городов по этому случаю проклинали казахов, наложили эмбарго на торговые сношения. Это показывает отношение кочевых казахов к исламу и вообще его догматам. Отметим и тот факт, что казахи, в особенности женщины не всегда придерживались всех пяти основных обязательных положений – пяти «столпов» религии: произнесение и признание шахады, ежедневная пятикратная молитва, соблюдение месячного поста, уплату благотворительного налога, паломничество в Мекку. По крайней мере, только в периоды зимовок, когда казахские роды опускались по меридиану на южные территории, они могли приобщаться к мусульманским догматам, находясь возле сырдарьинских исламских городов. Отсюда соответственно прослеживается и роль казахской женщины – мусульманки, ее относительной раскрепощенности в кочевом мире кочевников, по сравнению другими мусульманскими народами.

Список использованной литературы:

1. Массэ А. Ислам. Очерки истории. М., 1963 г.
2. Коран, сура 43, аят 17. Пер. с араб. акад. И.Ю. Крачковского. М. 1990 г.
3. Коран, сура 30, аят 20. Пер. с араб. акад. И.Ю. Крачковского. М. 1990 г.
4. С.Г. Кляшторный, Т.И. Султанов. Казахстан. Летопись трех тысячелетий, Алма-Ата, 1992 г.
5. Фазлаллах ибн-Рузбихан Исфохани. Михман-наме-йи Бухара (Записки бухарского гостя) М., 1974 г.

**ТЕХНИЧЕСКИЕ И ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ /
ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫ**

**АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ҚАУІПТІ ӨНДІРІСТІК ОБЪЕКТІЛЕРДЕГІ
ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙЛАР**

Адилханова Лаура Аманжановна

техника ғылымдарының магистрі

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Мақалада Ақтөбе облысындағы Велихов кен орнында мүмкін болатын төтенше жағдайларды зерттеу нәтижелеріне талдау келтірілген. Төтенше жағдайлардың себептері мен зардаптарын ескере отырып, «қолайлы» қауіп-қатер деңгейіне сәйкес келетін апаттар қауіпін негізсіз бағалау келтірілген.

Түйінді сөздер: өнеркәсіптік өндіріс, өнеркәсіптік қауіпсіздік, өндірістік апат, авария қауіпін бағалау.

**АВАРИЙНЫЕ РИСКИ НА ОПАСНЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ОБЪЕКТАХ
АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ**

Адилханова Лаура Аманжановна

магистр технических наук

Казахско-Русский Международный университет, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В статье дан анализ результатов исследований возможных аварийных ситуаций на Велиховском месторождении щебня Актюбинской области Казахстана. Приводится обоснованная оценка риска аварий с учетом причин и последствий чрезвычайных ситуаций, соответствующая «приемлемому» уровню опасности.

Ключевые слова: промышленное производство, промышленная безопасность, производственная авария, оценка риска аварийности.

**EMERGENCY RISKS ON DANGEROUS INDUSTRIAL FACILITIES OF THE
AKTYUBINSK REGION**

Adilkhanova Laura Amanzhanowna

master of engineering

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

The analysis of results of researches of potentially possible emergencies on the Velikhovsky field of crushed stone of the Aktyubinsk region of Kazakhstan is provided in article. The reasonable assessment of risk of accidents taking into account the possible reasons and consequences of emergency situations corresponding to the "acceptable" level of danger is given.

Key words: industrial production, industrial safety, production accident, assessment of risk of accident rate.

В связи с интенсивным развитием добывающей промышленности в Казахстане одним из важнейших вопросов является производственная безопасность. Деятельность предприятий республиканского значения должна отвечать требованиям мировых стандартов, в то время

как разработки меньших масштабов, имеющие локальный статус, не привлекают должного внимания со стороны контролирующих структур и общественности. Одним из таких многочисленных небольших карьеров по добыче щебня, эксплуатируемых в Актюбинской области Казахстана, является Велиховское месторождение по добыче строительного камня-габбро, начавшее свою работу в 2005 г.

Цель и задачи проведенных исследований включали оценку потенциального риска на опасном производстве путем изучения системы контроля факторов риска, предотвращающих мероприятий и возможных последствий аварийных ситуаций.

Велиховское месторождение располагается на территории Хромтауского района, в верховьях ручья Мамыт, в 9 км к юго-востоку от ж/д станции Кимперсай, в 12 км к юго-востоку от пос. Батамшинский. Рельеф района работ представляет всхолмленную территорию, расчлененную балками и оврагами. Обнаженность месторождения неравномерная. Максимальная абсолютная отметка поверхности в районе месторождения составляет 380,5 м, минимальная – 330,5 м. Близость месторождения к транспортным магистралям позволяет транспортировать сырье к месту потребления.

В структуре производственного объекта на месторождении Велиховское имеется вахтовый городок с механическими мастерскими с соответствующим штатом инженерно-технических работников, промышленного, обслуживающего и медицинского персонала. Среднесписочная численность промышленного персонала, занятого на месторождении Велиховское составляет 42 человека.

Общие меры безопасности, осуществляемые при эксплуатации месторождения Велиховское включают в себя систему надзора за безопасностью, мероприятия по обучению персонала действиям в аварийных ситуациях и мероприятия, направленные на повышение уровня промышленной безопасности.

Система надзора за безопасностью на промышленном объекте. Контроль состояния охраны труда и техники безопасности на месторождении Алибек мола проводится по трехуровневой системе, согласно «Системе управления охраной труда, промышленной безопасностью и охраной окружающей среды» (СУОТ) [1-3]. Общее руководство по СУОТ осуществляет директор. Оперативно-методическое руководство и координация работ по СУОТ возлагается на ИТР участка Велиховское согласно Договору №15GHS1Yk13 от 31.01.14 г.

Филиал АО «Орт Сондыруши» Актюбинской области обеспечивает предупреждение и тушение пожаров, участвует в аварийно-спасательных работах, связанных со спецификой работы противопожарной службы на месторождении Велиховское. Пожарная часть Бадамша Филиала АО «Орт Сондыруши» Актюбинской области численностью 24 человека, согласно Графику 1 раз в год проводит учения по пожаротушению с промышленным персоналом на опасных производственных объектах месторождения Велиховское.

Выполнение работ повышенной опасности производится по письменному распоряжению руководителя объекта, цеха с назначением ответственного руководителя работ и оформлением наряда-допуска. Все руководители, специалисты и рабочие, занятые эксплуатацией, ремонтом и наладкой технологического оборудования опасных объектов, прошли обучение безопасным методам работы. Ежегодно, в соответствии с требованиями действующих нормативных технических документов в области промышленной безопасности, охраны труда и окружающей среды проходят периодическую проверку знаний правил и инструкций.

Осуществление ведомственного производственного надзора за безопасной эксплуатацией объектов возложено на Отдел охраны труда и окружающей среды. В соответствии с учебно-курсовыми программами на Велиховском месторождении регулярно проводятся специальные курсы подготовки, учебно-тренировочные учения, направленные на повышение готовности промышленного персонала к локализации и ликвидации возможных аварий и чрезвычайных ситуаций.

Мероприятия по повышению промышленной безопасности. При эксплуатации месторождения Велиховское ежегодно составляются и реализуются мероприятия по повышению промышленной безопасности в виде организационно-технических мер по обеспечению надежности и безопасной эксплуатации технологического оборудования, ремонтно-монтажной и вспомогательной техники резервуарного парка и другого технологического оборудования. В 2016 г. в результате реализации годовых мероприятий по повышению промышленной безопасности, обеспечена практически безаварийная работа объектов повышенной опасности на данном месторождении.

В числе наиболее обычных факторов, вызывающих аварии на карьерах выделяют следующие:

- отказ и неполадки оборудования, технических устройств;
- не квалифицированные действия персонала;
- природные и техногенные факторы извне.

Наиболее часто отмечается возникновение аварий на производстве, обусловленное человеческим фактором – отсутствием надлежащей подготовленности кадров, несоблюдением правил техники безопасности, нарушениями дисциплины, а также безнаказанностью в отношении нарушителей производственной дисциплины.

В заключении можно дать следующую *оценку риска аварий и чрезвычайных ситуаций* на Велиховском месторождении габбро Актюбинской области Казахстана. Возможные аварии и последствия:

- *несанкционированный взрыв при зарядке скважин взрывчатыми веществами* приведет к выводу из строя горнотранспортного оборудования, нанесению ущерба здоровью и самой жизни обслуживающего персонала;

- *поражение электротоком персонала* вызовет ущерб здоровья обслуживающего персонала, а также к возможным безвозвратным потерям среди персонала;

- *пожар при заправке дизельного технологического оборудования в карьере из стационарной заправочной станции* может привести к повреждению оборудования, получению ожогов, травм и, возможно, к гибели людей, загрязнению почвы разлившимся дизельным топливом, атмосферного воздуха продуктами горения.

Приведенные последствия при различных вариантах аварий могут оказаться необратимыми не только для производства, персонала, но и привести к значительным нарушениям в окружающей среде, в том числе к механическим разрушениям поверхностных и более глубоких слоев почвы, почвенного покрова, загрязнению поверхности территории, водных объектов поверхностных и грунтовых вод и атмосферы. Такие изменения в окружающей среде неизменно приведут к деградации почв, растительных и животных сообществ, следовательно, экосистемы в целом и, как следствие, к ухудшению качества жизни людей – отравлениям, хроническим заболеваниям, ухудшению общего состояния здоровья.

Возможное количество пострадавших оценивается следующими цифрами:

- при взрыве в карьере – минимальное количество пострадавших составит 1-2 человека;

- при поражении электротоком – пострадает не менее 1 человека;

- при пожаре в момент заправки дизельного технологического оборудования в карьере из стационарной заправочной станции возможное количество пострадавших составит 1-2 человека.

Наиболее *вероятными техническими авариями* могут быть:

- обвал уступов карьера, вызванный нарушением технического режима работы;
- механические аварии ввиду износа оборудования или его составляющих;
- аварии по вине персонала из-за несоблюдения правил проведения горных работ;

- пожары на горно-транспортном оборудовании, а также при разливе и возгорании ГСМ, вызванные несоблюдением инструкций по противопожарной безопасности, требований к хранению и использованию.

Таким образом, при соблюдении технологического режима производства и соблюдении правил техники безопасности, противопожарной безопасности, проведения взрывных работ, регулярном проведении мероприятий по повышению квалификации персонала и т.д., степень риска аварий на Велиховском месторождении можно считать приемлемой. Учитывая достаточную удаленность карьера от селитебной зоны, предполагаемые аварии будут носить локальный характер.

Список использованной литературы:

1. Руководство по системам управления охраной труда. MOT-СУОТ 2001. ILO-OSH 2001. – Женева: Международное бюро труда, 2001 г. – 32 с.
2. Система стандартов безопасности труда. Система управления охраной труда в организации. Общие требования по разработке, применению, оценке и совершенствованию. СТ РК 12.0.003-2010. – Астана, 2011 г.
3. Методическое пособие по расчету, нормированию и контролю выбросов загрязняющих веществ в атмосферный воздух. – СПб.: НИИ «Атмосфера», 2002 г. – 63 с.

АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙЛАР ТУРАЛЫ

Алмұратова Лидия Кундоллақызы

«Тіршілік қауіпсіздігі және қоршаған ортаны қорғау» мамандығының 2 курс студенті

Гришаева Ольга Валентиновна

б.ғ.к., ғылыми жетекші

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада Ақтөбе облысындағы соңғы кезде болған ең ауқымды төтенше жағдайларменен оның зардаптары сипатталған. Тақырыптың өзектілігі халықтың ақпараттылығын және дайындылығын өсіру үшін төтенше жағдайлардың ерекшеліктер білуі маңыздылығымен және қажеттілігімен шартталған.

Түйінді сөздер: төтенше жағдайлар, су тасқындары, лаңкестік әрекет, Ақтөбе облысы, өмір қаупі, материалдық зиян.

О ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ В АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Алмуратова Лидия Кундоллаевна

студент 2 курса специальности

«Безопасность жизнедеятельности и защита окружающей среды»

Гришаева Ольга Валентиновна

к. б. н., научный руководитель

Казахско-Русский Международный университет, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В статье описаны самые масштабные чрезвычайные ситуации, произошедшие в Актюбинской области за последнее время и их последствия. Актуальность данной темы обусловлена важностью и необходимостью знания особенностей чрезвычайных ситуаций для повышения информированности и подготовленности населения.

Ключевые слова: чрезвычайные ситуации, паводки, террористический акт, Актюбинская область, угроза жизни, материальный ущерб.

ABOUT EMERGENCY IN AKTOBE REGION

Almuratova Lydia Kundollaevna

student of the second course of specialty " Safety of vital activity and environmental protection"

Grishayeva Olga Valentinovna

Candidate of Biology, research supervisor

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st.Aiteke bi, 52;

The article describes the most large-scale emergency situations that have occurred in the Aktobe region recently and their consequences. The relevance of this topic is due to the importance and necessity of knowing the characteristics of emergency situations in order to increase the awareness and preparedness of the population.

Key words: emergency situations, floods, terrorist act, Aktobe region, endangerment, material damage.

На всех стадиях своего развития человек был тесно связан с окружающим миром. Человечество всё больше и больше ощущает на себе проблемы, возникающие при

проживании в высокоиндустриальном обществе. Опасное вмешательство человека в природу резко усилилось, расширился объём этого вмешательства, оно стало многообразнее и сейчас грозит стать глобальной опасностью для человечества. В настоящее время во всех уголках планеты происходят чрезвычайные ситуации. Казахстан, а в частности Актюбинская область не является исключением [1, с. 152].

Чрезвычайной ситуацией является состояние, при котором в результате возникновения источника чрезвычайной ситуации на объекте, определенной территории или акватории нарушаются нормальные условия жизни и деятельности людей, возникает угроза их жизни и здоровью, наносится ущерб имуществу населения, народному хозяйству и окружающей природной среде [2, с. 258].

За последнее время произошло достаточное количество происшествий на территории области. Во-первых, одним из последних ЧС являются небывалые паводки. Их причиной стало резкое выпадение огромного количества осадков с 30 по 31 марта и так называемая «затяжная» весна. Ситуация сложилась таким образом, что за два дня выпало 15 миллиметров, что является таким количеством осадков, которое должно было выпасть за месяц. Начиная с 8 апреля, резкое повышение температуры воздуха от +12-17 градусов до +20, также послужило поводом для затопления города и близлежащих поселков. Руководитель ДЧС региона Бауыржан Сыздыков опроверг предположения, что ситуацию спровоцировал несвоевременный и неравномерный сброс в местные водохранилища. Условия для опасности создают три водохранилища: это Актюбинское, Каргалинское и Саздинское. На момент затопления Актюбинское уже набрало свой проектный объём и работало на транзитном режиме. Среди населения ходили разговоры, что на Актюбинском водохранилище открыли все шлюзы, что на самом деле не являлось правдивой информацией. Открыт был только один шлюз и весь объём протекал через него. Что касается Карагалинского водохранилища, по информации Сыздыкова, проектный объём там не был набран. В запасе оставалось четыре процента, в следствии чего был воспроизведен спуск воды объёмом 400 кубометров в секунду.

По информации ведомства, снега на площади водохранилищ в тот момент уже не было, и чтобы выяснить ситуацию, несколько раз проводились облеты. В регионе было затоплено 579 дачных домов и дворов, а разрушено пять дачных домов. Также было эвакуировано 1 174 и спасено 69 человек. Для размещения эвакуированных людей на территории города было подготовлено семь пунктов, четыре из которых приняли людей. Кроме того, с 15 апреля решением акима Актюбена территории города было объявлено ЧС местного значения [3]. Таким образом, мы можем сделать вывод, что все возможные силы были приложены, чтобы предотвратить эту ситуацию.

Также одним из немаловажных, и можно сказать крупных происшествий за последние несколько лет, можно назвать чрезвычайную ситуацию, которая произошла 5 июня 2016 года. В этот день был совершен террористический акт группой людей, которые предположительно являются «радикальными приверженцами нетрадиционных религиозных течений» или исламистами, на два оружейных магазина и войсковую часть. Нападавшие большой группой передвигались из одного места назначения в другое. Первой их целью стал оружейный магазин «Паллада», в котором они открыли огонь по сотрудникам, охране и прибывшему наряду полиции, а также забрали из магазина 17 единиц огнестрельного оружия (3 нарезных и 14 гладкоствольных), три газовых пистолета, патроны и ножи). Все эти действия происходили в течение 9 минут. Следующими на очереди были магазин «Пантера» и воинская часть, где происходили практически те же самые события, как и в предыдущем месте террористического акта. В МВД РК и Министерстве обороны признали происходящее терактом. В Актюбе был введён красный (высший) уровень террористической угрозы, который предполагает полную мобилизацию и боевую готовность всех сил спецслужб, круглосуточное дежурство и введение режима контртеррористической операции, а по всей стране на 40 дней был введён жёлтый уровень. Вследствии этих событий пострадало 25

человек. Из них 7 мирных жителей и 18 боевиков (один из них считается сообщником), а ранено было 19 человек, в том числе и несколько продавцов магазина «Паллада».

Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев во время выступления 8 июня сообщил, что террористический акт был организован приверженцами радикальных псевдорелигиозных течений, инструкции они получили из-за рубежа. Позже он уточнил, что террористы являются сторонниками нетрадиционного религиозного течения «салафизм» [4].

В связи с такими событиями, произошедшими в нашем городе, мы можем увидеть, что опасность поджидает нас отовсюду, будь то природные явления или действия со стороны человека.

Список использованной литературы:

1. Белов С. В. Безопасность жизнедеятельности. – М.:Высшая школа, 2007 г. – 616 с.
2. Баринов А. В. Чрезвычайные ситуации природного характера и защита от них. – М.: Владос-Пресс, 2003 г. – 496 с.
3. Today.kz. – URL: <http://www.today.kz/news/proisshestiya/2017-04-17/740391-prichinyi-nebyivalogo-pavodka-nazvali-v-dchs-aktyubinskoj-oblasti> (дата обращения 24.11.2017 г.)
4. Informburo.kz. – URL: <https://informburo.kz/novosti/terakt-v-aktobe-organizovan-po-instrukciyam-iz-za-rubezha-nazarbaev-.html> (дата обращения 8.06.2016 г.)

ЛОГИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУДЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

Әйімбетов Бақдаулет Сембекұлы

*Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің жанындағы
Европалық университеттің 3-курс студенті
Еуропа университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;*

Логистикалық талдаудың кейбір аспектілері, оның ғылыми жүйеленген тәсілдеріне, динамизміне, басым бағыттарының айқындылығына, күрделелігіне, ақпараттық қордың толықтығына және өндірістік саланың басқа да техникалық экономикалық талдауының ұстанымдарына негізделі отырып зерттеледі.

Түйінді сөздер: логистика, логистикалық талдау, логистика қызметі, стратегиялық жоспарлау, статистикалық модельдеу.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЛОГИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

Айымбетов Бақдаулет Сембекович

*Студент Европейского университета 3-курса при
Казахско-Русском Международном Университете
Европейский университет; 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52;*

Исследуются некоторые аспекты логистического анализа, основанные на принципах научного систематического подхода, динамизма, определения приоритетов, сложности, полноты информационной базы и других методов общего технико-экономического анализа производственной деятельности.

Ключевые слова: логистика, логистический анализ, услуги логистики, стратегическое планирование, статистическое моделирование.

SOME VIEWS OF LOGISTIC ANALYSIS

Ayumbetov Bakdaulet Sembekovich

*3 course student of the European University at the
Kazakh-Russian International University
European University; 030006, Aktobe, ul. Aiteke bi, 52;*

The article describes some views of logistic analysis, based on rules of scientific systematic approach, dynamism, prioritization, complexity, information data integrity and other methods of general technical and economic analysis of operation procedures.

Key words: logistics, logistic analysis, logistic service, strategic planning, statistical modeling.

Компанияның логистикалық басқармасының қызметкерлері басқару шешімдерінің нәтижелерін талдауды тұрақты түрде қажет етеді. Сонымен қатар, талдау логистикалық жүйенің стратегиялық, тактикалық және операциялық мақсаттарына жету деңгейін анықтау үшін, белгілі бір логистикалық функцияларға және тұтастай алғанда компанияның логистикасына сәйкес жүргізіледі. Логистика тұрғысынан алғанда, біз бірінші кезекте экономикалық және қаржылық талдауға мүдделіміз. Осындай талдаудың деректері

логистикалық менеджерлердің шешімдерін бағалауға мүмкіндік береді, нәтижесінде олар жалпы шығындар деңгейіне, пайдаға, кірістілікке және басқа да көрсеткіштерге әсер етеді.

Фирмалық деңгейде логистикалық талдаудың мынадай міндеттері айқындалуы мүмкін, мысалы:

- стратегиялық жоспардың орындалуы;
- логистикалық жоспардың маркетинг жоспарына және өндірістік жоспарға сәйкестігі;
- өнім сапасы және логистикалық қызметтер;
- клиенттердің өтініштерін қанағаттандыру деңгейін талдау;
- логистикалық жүйенің жекелеген кіші жүйелерінің, сілтемелер мен элементтерінің жұмысының тиімділігі;
- инвестицияларды логистикалық басқаруға, негізгі құралдарға, айналымдағы қаражатқа, материалдық ресурстарға, тірі еңбекке пайдалану тиімділігі;
- өндірістік.

Логистикалық талдау бірқатар сипаттамаларға сәйкес жіктелуі мүмкін:

✓ мақсаты мен міндеттері бойынша стратегиялық жоспардың орындалуына талдау жасалады; кешенді логистикалық көрсеткіштерді анықтау; экономикалық және қаржылық қызметтің нәтижелерін бағалау; басқару шешімдерін қабылдау үшін ақпарат дайындау және т.б.

✓ экономикалық, қаржылық, техникалық және экономикалық, функционалды құндық, проблемалық бағытталған және талдаудың басқа түрлері бойынша.

✓ бағдарламаның мазмұны логистикалық жүйенің жұмыс істеуінің барлық аспектілерін қамтитын кешенді және жергілікті талдауды ажыратады;

✓ объектілер деңгейінде талдау тұтастай алғанда логистикалық жүйені, бөлек кіші жүйені, логистикалық жүйенің элементін қамтуы мүмкін; логистикалық желі; арна, тізбек және т.б.

✓ субъектілер үшін логистикалық талдау сыртқы немесе компанияның өз қызметкерлері жүргізетін ішкі болуы мүмкін;

✓ Мерзімділігі мен қайталануы жыл сайын және бір реттік талдаумен ерекшеленеді;

Шешімдердің сипатына қарай талдау алдын ала, операциялық, ағымдағы, қорытынды және болашақ болуы мүмкін. Фирмаларда логистикалық талдау жүргізу кезінде әр түрлі әдістер мен әдістердің кең ауқымы қолданылады. Логистикалық менеджменттің ең кең таралған әдістері мен әдістерін талдау үшін мыналарды көрсетуге болады:

— математикалық статистика әдістері (фактор, индекс, кластер, дисперсиялық талдау, көп корреляциялық-регрессиялық модельдер, спектралды талдау және т.б.);

— функционалдық – шығындарды талдау;

— компьютерде статистикалық модельдеу әдістері;

— әр түрлі эконометрикалық әдістер мен модельдер;

— сараптамалық бағалау әдісі.

Логистикалық талдау негізі осындай ғылыми жүйелі көзқарас, динамизм, басым бағыттарын айқындау, күрделілігі, толықтылығы және ақпараттық базасы және басқалар дәлдігі ретінде принциптеріне негізделген. Өндірістік шаруашылық қызметін жалпы техникалық және экономикалық талдау тән әдістері.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Гаджинский А.М. Логистика: Учебник для студентов высших заведений. – 12 –е изд., перераб. И доп. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2008 г. – 432 с.

2. Неруш Ю.М. Логистика: Учебник для вузов. 2 – е изд., перераб. И доп. М.: ЮНИТИ: ДАНА, 2010 г. – 345с.

3. Основы логистики: Учеб. Пособие. / Под ред. Л.Б. Миротина и В.И. Сергеева. - М.: Инфра - М, 2009 г. – 200с.
4. Логистика. Учебник/ Под ред. Б.А. Аникина: 3-е изд. Перераб. и доп. - М.: ИНФРА-М, 2008 г.
5. Неруш Ю.М. Коммерческая логистика. Учебник для вузов. - М., Проспект, 2006г.
6. Практикум по логистике: Учебное пособие / Под ред. Б.А.Аникина. – М.: ИНФРА-М., 2000 г.

ТАРЫНЫҢ КЛАССИФИКАЦИЯСЫ, МОРФОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бақытжанқызы Бақшагүлі

Жаратылыстану ғылымдарының магистрі

Кеубасова Гаухар Ураковна

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің аға оқытушысы

Ерлешова Жанна Тогызбайқызы

4 курс студенті

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада тарының морфологиясы мен биологиялық ерекшеліктері және Ақтөбе облысының агроөнеркәсібін дамытуға қолайлы түрлері жайында жазылды.

Түйінді сөздер: тары, ерекшеліктері, Ақтөбе облысы.

КЛАССИФИКАЦИЯ, МОРФОЛОГИЯ И БИОЛОГИЧЕСКОЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОСО

Бақытжанқызы Бақшагүлі

магистр естественных наук

Кеубасова Гаухар Ураковна

старший преподаватель

Актюбинского регионального государственного университета им. К.Жубанова

Ерлешова Жанна

студент 4 курса

Казахско-Русский Международный университет, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются классификация, морфология, биологическое особенности и благоприятные виды просо для развитие агропромышленного комплекса Актюбинской области.

Ключевые слова: просо, особенности, Актюбинская область.

CLASSIFICATION, MORPHOLOGY AND BIOLOGICAL TO FEATURE MILLET

Bakytzhankyzy Bakshaguli

Master of natural sciences

Keubasova Gauhar Urakovna

Senior Lecturer Aktobe Regional State University K.Zhubanov

Erleshova Zhanna

student of 4th course

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st.Aiteke bi, 52;

Classification, morphology, is examined in this article, biological features and favourable kinds millet for development of agroindustrial complex of the Aktobe region.

Key words: millet, features, Aktobe region.

Тары астық тұқымдастардың ішіндегі 1400 түрі мен 80 туысы бар ең кең *Panicum R.Rr* трибасына жатады. Оның ішінде 31 түрі ТМД елдерінде таралған. Үлкен экономикалық маңызы бар туыс – *Panicum*. Бұл туысы 400 түрден, ең кең таралған түрі полиморфты – *Panicum miliaceum L.* – кәдімгі, егістік, шашақты тары [1]. А.Ф. Баталин, Б.Н. Арнольд, И.В. Попов сияқты бірқатар ғалымдар өсімдіктің морфологиялық құрылымына байланысты кәдімгі тарыны бірнеше классификацияға бөлген. И.В. Попов барлық тары түршелерін келесідей белгілері бойынша топтарға жіктеді: 1) шашағындағы антоцианды түстің болуына немесе жоқтығына; 2) дәннің гүл қауызының негізгі түсіне; 3) дәнді қолмен үгітуінің оңайлығы немесе қиындығына байланысты. И.В. Поповтың классификациясы кейбір өзгертулерімен қазіргі уақытқа дейін қолданылуда және оған 82 аса тары түршелері кіргізілген. Қазіргі заман классификацияларының жетістіктеріне қарамастан, бұл тары формаларының тек морфологиялық белгілерін ғана ескеріп жасалғандықтан, олар тары әртүрлілігін толық аша алмайды. В.Н. Лысов тары коллекциясы үлгілерін көпжылдық зерттеулерінің нәтижелері бойынша экологиялық- географиялық принциптеріне негізделген жаңа агро-ботаникалық классификациясын жасаған [2]. Бұл классификация бойынша тары түрі екі тұрастына: *effusum* және *contractum* бөлінді. Осы екі тұрасты шегінде жіктелу өсіру жағдайларына байланысты ерекшеліктер жүйесімен сипатталатын экологиялық- географиялық топтарға жіктеледі.

Топтардың аталуы бұлардың негізгі таралу аймақтары бойынша берілген: *Effusum* тұрастына кіретін экологиялық – географиялық топтар – тармақты тары: монғол-буряттық, саян-алтайлық, солтүстік, орман-далалы, ортаазиялық таулы, тяньшань маңы, қиы 14 Жапырақтары қарапайым, кезектесіп, екі қатарда орналасқан. цилиндр тәрізді жапырақ қынабынан және линиялы тақташадан тұрады, жалаңаш немесе түкті келеді. Жапырақ түсі жасыл, кейде күлгін пигментпен, ұзындығы 18-65 см, жуандығы 1,0-4,0 см. Тарының гүлшоғыры – шашақ, негізгі осінен және жақсы жетілген және қайта бұтақтанған бұтақшалардан тұрады (6 ретке дейін). Шашағының ұзындығы 10-60 см, бұтақшаларының саны - 10-30. Шашағының түсі жасыл немесе ашық сары түсті, антоцианды немесе антоциансыз. Шашағының формасы әр түрлі- қомақтыдан тұтасқа дейін, аралық формалары да бар. Масақшалары. Гүлшоғырының әр бұтақшасы бір масақшамен аяқталады, ол масақ аяқшасынан, масақ қабыршығынан және екі гүлден (әдетте төменгісі жетілмеген) тұрады. Масақшалары ұзынша- жұмыртқа тәрізді, жұмыртқа тәрізді немесе домалақтанған, ұзындығы 3-6 мм, қылтанақсыз, жалаңаш. Түсі бойынша- жасыл, әр түрлі реңі бар сары, жиі күлгін түсті. Гүлдері майда, сары-жасыл түстес. Гүл қауызы қылтанақсыз, қатты және нәзік, жарқылдақ, ұзындығы бірдей. Қауызының түсі ақ, сарғыш, сары, сұр, қоңыр, көп реңді қызыл. Гүл қауызы гүлдің ішкі бөліктерін – отырыңқы аналық түйіні мен үш тозанқаптарын жауып тұрады. Тарының жемісі – дәнек, үгіткен кезде түсетін әр түрлі түсі бар (ақтан қараға дейін) гүл қабыршағымен қапталған. Домалақтанған, сопақша және ұзынша формасы бар. Дәнегінің мөлшері – ұзындығы 2,0-3,1 мм, ені 1,7-3,0 мм, жуандығы 1,0-2,2 мм. 1000 тұқымның салмағы 3,5 тен 11,5 г дейін құбылады. Өзегі ақ, әр түрлі реңді сары және т.б. түсті болуы мүмкін. Өзегі үш қабатпен қапталған – сыртқы, жемісті және тұқымды. Олейрон қабаты бір қатарлы. Ұрығы өзегінің төменгі бөлігінде орналасқан, эндоспермге жанасқан. Қарапайым тарының хромосом жиынтығы диплоидта $2n=36$, алайда ірі дәнімен ерекшеленетін тетраплоидты формалар да кездеседі $2n=72$. Шашағының белгілері мен дәнінің түсі тарыны түршелерге бөлуіне негізделген. Тарымен сәтті селекциялық жұмыс осы

дақылдың биологиялық ерекшеліктерін, оның жоғары өнімін алуына ықпалын тигізетін сыртқы орта әсерінен туындайтын өсу және даму заңдылықтары жөнінде білімсіз елестету мүмкін емес. Тарының сыртқы орта әсеріне реакциясы басқа астық дақылдарынан өзгеше [3]. Тары – жылусүйгіш өсімдік және жоғары температураларға төзімділігімен ерекшеленеді. Дұрыс өсуге қажетті белсенді температура жиынтығы 1800-20000 С аралығында өзгереді. Егуден кейінгі тұқымдардың бөртуі 00 С температурадан жоғары болғанда басталады, алайда мұндай жағдайда өнудің физиологиялық үрдістері жүрмейді. 50 С температурада тұқымдары 6-8 тәулікте, ал 10-140 С – 3-4 тәулікте толығымен бөртеді.

1948- 1959 жж. В.Н. Степановтың және 1963-1969 жж. Н.П. Агафоновтың зерттеулері бойынша жақсы егін көгі шығу үшін топырақтың орташа температурасы 10- 120 С төмен болмауы керек. Тары өнуінің оңтайлы температурасы 30-350 С, ал максималды -400 С болып есептелінеді. Жоғары температураларда өну ғана емес, сонымен қатар алғашқы тамырларының да өсуі қарқындалады. Өніп жатқан тұқымда физиологиялық үрдістер неғұрлым шапшаң қарқынмен жүреді. 15 Тарының егін көгі төмен температураларға өте сезімтал келеді. 2-30 С дейінгі бозқырауда өсімдік толығымен тіршілігін жоюы мүмкін. 2-30 С төменгі температура әсері 5-6 сағат аралығында егін көгінің бір бөлікерін зақымдауы мүмкін, ал 3,5-4,00 С бозқырауда егін көгінің көп бөлігі тіршілігін жояды [4]. 1960 ж. А.А. Корниловтың зерттеулері азғана бозқырауларға төзімділігі сорттық ерекшеліктеріне емес, вегетациялық кезеңдеріне байланысты екенін көрсеткен. Бозқырауларға егін көгінің 2-3 жапырақ кезеңінде неғұрлым төзімдірек. Тары әсіресе гүлдеу кезеңінде төменгі температураларға сезімтал, 1- 20 С дейін температураның түсуі генеративті мүшелерінің тіршілігін жоюына әкеледі. Қалыпты топырақ ылғалдылығында (толық ылғал сийымдылығынан) 60%) түптенуден шашақтануға дейінгі кезеңде, жоғары температураларда (22-250 С) тарыда неғұрлым қарқындырақ жүреді және төменгі температураларда (16-180 С) созылмалы келеді. Тарының гүлдеуі шашақтанудан кейін шашағының төбесінен, бірінші реттегі қатардағы бұтақшаларға таралып, шашағының негізгі осіне тереңдей түседі. Жоғарғы температураларда (18-200 С) гүлдену жиі ашық түрде жүреді, яғни гүлдері өз бетімен ашылып, сыртқа түйін мен тозаңқаптары шығады. Мұндай жағдайда гүл жабылғаннан кейін түйіндері гүл қауызымен қысылады және мұнда желмен таралатын басқа гүлдің тозаңы түсіп, айқас тозаңдану жүреді. Неғұрлым төмен температураларда гүлдену көп жағдайда түстен кейін жабық түрде жүреді, мұнда түйіндері де, тозаңқаптары да сыртқа шықпайды. Температуралық жағдайлар сонымен қатар шашақтанудан пісуге дейінгі кезеңдердің ұзақтығына да едәуір әсер етеді: жоғары температура жақсы ылғалдануды тездетеді, ал төменгі – бұл кезеңді ұзартады. Тары жоғары құрғақшылыққа төзімділігімен сипатталады. Ол басқа астық дақылдарына қарағанда топырақ және ауа құрғақшылығын жақсы көтереді. Құрғақшылыққа төзімді дақыл ретінде тарының биологиялық ерекшеліктері дамудың алғашқы кезеңдерінен ақ байқалады. Тұқымдарының бөртуіне тұқым массасына 25,0% су жеткілікті, ал бидайда болса 45,5%, арпаға-48,0%, қара бидайға –58,0%, сұлыға– 60,0%.Тарының сабақтарындағы және тамырларындағы су өткізгіш ұлпалары бидай мен сұлыға қарағанда жақсы дамыған. Тамырлары топырақтағы мардымсыз суды да сорып алытын қабілеті бар. Тарының жапырақ құрылымы да жоғары құрғақшылыққа төзімділікті қамтамасыз кетеді. Онда негізгі ұлпа мен лептесік аппараты жақсы дамыған. Лептестіктерінің көлемі 28,2 μ, ал бидайда болса-59,3μ, еркекшөпте-47,35μ.Лептестік аппаратының жоғары температураның ұзақ уақыт әсер етуінде ылғалдың булануын реттеу

қабілетінің маңызы зор. Вегетациялық кезең бойынша суды пайдалану бірқалыпты жүрмейді. 27% жуық ылғал (жалпы санынан) тары вегетациялық кезеңнің бірінші үштігінде, 41% - екіншісінде және 33% - вегетациясының соңғы үштігінде пайдалынады. Ең көп судың шығыны шашақтану кезеңіне келеді. Дамудың барлық кезеңдерінде оңтайлы топырақ ылғалдылығы толық ылғал сиымдылығынан 60- 80% есептелінеді [3].

Тары - жарықсүйгіш өсімдіктер қатарына кіреді. Бұлтты ауа райы, әсіресе вегетациясының екінші жартысында, вегетациялық кезеңнің ұзаруына әкеледі. Тары егістігінде аса тығыз егуі немесе арам шөптермен басуы, яғни барлық жапырақ бетінің фотосинтезге қатыса алмауы, өсімдіктің өсуі мен дамуына, нәтижесінде оның өнімділігіне әсер етеді. Тары қысқа күндік өсімдіктерге жатады. Қысқырған күнде ұзарғанмен салыстырғанда оның дамуы тезірек аяқталады. 1948 ж. А.А. Соколовтың ойынша 10 сағаттық күн тарының талаптарына неғұрлым сәйкес келеді [5]. Мұндай жағдайда егін көгінен жеміс түзуге дейінгі кезең едәуір қысқарады. 1968 ж. В.Н. Лысов қомақты коллекциялық материалды көпжылдық зерттеу нәтижесінде температуралық факторды есепке алып, әр түрлі экологиялық-географиялық топтардың фотопериодизмге қатынасын анықтаған. Шығу тегі оңтүстік үлгілер: тяньшань маңы, далалы-қазақстандық, ортаазялық жазықтық, алдыңғы азиялық-экологиялық топтары қысқа күнді және жоғары температураны талап етеді. Биік таулы және солтүстік өңірдегі үлгілер: монғол-буряттық, саян- алтайлық, солтүстік, орманды топтары қысқа күнде де ұзақ күнде де жақсы дамиды. Бұл топтарға далалы-еділдік және орманды-далалы топтар да жатады, алайда олар дамуының бәсеңдігімен ерекшеленеді [6]. Құнды шаруашылық белгілеріне, әрі биологиялық ерекшеліктеріне жауап беретін тары сорттарын шығару селекциялық үрдісі жоғарыда көрсетілгендердің барлығынан құрау қажет. Жоғарыда атап өткеніміздей, тарының морфологиясы және биологиялық ерекшеліктері осы Ақтөбе өңірінде тары шаруашылығын кеңінен дамытудың бірден бір себебі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Цыганков И.Г., Цыганков В.И., Цыганкова М.Ю. Просо в сухостепной зоне Западного Казахстана // Известия Оренбургского государственного аграрного университета. Серия Сельскохозяйственные науки. – 2006 г. – №7. – С. 91-95.
2. Қазақстанның ауыл, орман және балық шаруашылығы: стат. жинағы /ҚР Статистика агенттігінің ресми сайты // <https://stat.gov.kz> 01.01 2017 ж.
3. Койшибаев М.К. Болезни проса. Экология, характеристика возбудителей распространение, вредоносность, комплексная защита посевов. – Алматы: РНИ Бастау, 1998 г. – 248 с.
4. Вавилов Н.И. Иммуниет растений к инфекционным заболеваниям. – М.: Наука, 1986 г. – 579 с.
5. Kim S.K., Choi H.J., Kang D.K. and Kim H.Y. Starch properties of native proso millet (*Panicum milliaceum* L.) // Agronomy Research. – 2012 г. – Vol. 10, №1. – P. 311-318.
6. Gopal Reddy V., Upadhyaya H.D., Gowda C.L. Morphological characterization of world's proso millet germplasm collection. International Crops // Research Institute for the Semi-Arid Tropics (ICRISAT). – 2007 г. – Vol. 3, №1. -P. 23-24.

БӨТЕЛКЕДЕГІ АУЫЗ СУДЫҢ ФИЗИКО-ХИМИЯЛЫҚ ҚҰРАМЫН АНЫҚТАУ

*Бектұрған Динара Досанқызы, Сембаева Ляззат Жарасқызы,
Жалғасов Нұржан Дарханұлы, Ергали Перизат Нұрланқызы*

*«Бейорганикалық заттардың химиялық технологиясы» және
«Стандарттау, сертификаттау және метрология» мамандықтарының студенттері
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;*

Бұл мақалада бөтелкедегі ауыз судың 7 түрінің физико-химиялық құрамын анықтау тәсілдері және қорытындылары қарастырылады.

Түйінді сөздер: Шыныаяқ, тамшуыр, Триллон В, титрлеу, индикатор, метилоранж, дистилденген су, буферлі ерітінді, мурексид, Ареометр АОН, хромоген, бюретка.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ФИЗИКО-ХИМИЧЕСКИХ СВОЙСТВ БУТИЛИРОВАННОЙ ПИТЬЕВОЙ ВОДЫ

*Бектурган Динара Досановна, Сембаева Ляззат Жарасовна
Жалғасов Нуржан Дарханович, Ергали Перизат Нурлановна*

*Студенты специальности «Химическая технология неорганических веществ» и
«Стандартизация, сертификация и метрология»
Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В этой статье обсуждаются методы и методы идентификации физико-химического состава 7 видов питьевой воды в бутылках.

Ключевые слова: Колба, пипетка, Триллон В, титрование, индикатор, метилоранж, дистиллированная вода, буферный раствор, мурексид, Ареометр АОН, хромоген, бюретка.

DETERMINATION OF THE PHYSICO-CHEMICAL PROPERTIES OF BOTTLED DRINKING WATER

*Bekturgan Dinara Docanovna, Sembayeva Lyazzat Zharasovna
Zhalgasov Nurzhan Darkhanovich, Ergali Perizat Nurlanovna*

*Students specialty «Chemical technology of inorganic substances» and
«Standardization, certification and metrology»
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;*

This article discusses methods and methods for identifying the physico-chemical composition of 7 types of drinking water in bottles.

Key words: flask, pipette, Trillon В, titration, indicator, methylorange, dis. water, buffer solution, murexide, Ariometer AON, chromogen, Burette

Бөтелкедегі ауыз судың физико-химиялық құрамын анықтау мақсатында біздер ең алдымен Ақтөбе қаласында кең тараған бөтелкедегі судың 7 түрін таңдап алдық. Олар: Тұран, Алмаз, Tassay, Darina, Bonagua, Asu, Хрустальная сулары.

Судың құрамын анықтау жұмыстарын «СНПС» зертханасында жүргізілді. Алғашқы күні біздерге зертханадағы қауіпсіздік ережелерімен таныстырып, арнайы құрал-жабдықтармен, құрылғылармен жұмыс жасау ережелерін үйретті. Сонымен зертханаға кіреп

алдында міндетті түрде үстімізде арнайы киім (халат, бас киім, қолғап, көзілдірік) болуы тиіс.

Ең алдымен керекті су мөлшеріне арналған шыныаяқтар, тамшуырлар және грушалар дайындалып, сатып алынған бөтелкедегі сулардың құрамы мен тығыздығы тексерілді. Судың тығыздығы 20⁰С – 1000 мл/м³ болуы тиіс, ол Ареометр АОН аспабының көмегімен анықталды. Бөтелкедегі су сапасының өндірушілер тарапынан берілген көрсеткіштері 1-кестеде көрсетілген.

Кесте 1

Бөтелкедегі су сапасының өндірушілер тарапынан берілген көрсеткіштері

Химиялық құрамы	Су маркалары						
	Tassay	Хрустальный	Туран	Asu	Алмаз	Дарина Aqua	Bonaqua
минерализация г/дм ³	0,3	0,25	0,7	0,18	0,09-0,17		0,25
Na ⁺ +K ⁺ , мг/дм ³	35			55			10
Na ⁺ , мг/дм ³		20	80	8-14			
Ca ²⁺ ,мг/дм ³	43		40	10	6-10	35	15-25
K ⁺ ,мг/дм ³		35	0,6			3,8-8	
Mg ²⁺ ,мг/дм ³	26		20	3	4-7	15	15-25
HCO ₃ ⁻ ,мг/дм ³	175	15	180	50	28-40	134,2	20
Cl ²⁺ ,мг/дм ³	83	50	70	75	9,5-15		80-100
SO ₄ ²⁻ ,мг/дм ³	22	70	40	30		12	10
F ⁻ , мг/дм ³		25	1,2				
Se, мг/дм ³		1,5				70,4	
pH, мг/дм ³			7,5				
жалпы кермектілігі мг-экв/л			2,4	1,0			

Судың құрамын анықтау үшін ең алдымен тамшуырға грушаның көмегімен 100мл су жинап, жиналған су шыныаяққа құйылады. Содан кейін оның құрамындағы Ca²⁺ - дың мөлшері анықталады. Ол үшін алдымен бюретканы трилон б. ерітіндісімен шайып, мөлшері 0 мл белгісіне келтіріледі. Шыныаяққа құйылып дайын тұрған суға муроксид индикаторынан 5 мл құйып, бюреткада құйылып тұрған трилон б. ерітіндісімен титрлеу жүргізілді. Бюреткадан қанша мөлшерде ерітінді кеткенін қарап, оны ГОСТ бойынша берілген теңдеуге

қойып, есептеу жүргізілді. Осылайша басқа да су сынамаларындағы Ca^{2+} - дың мөлшері дәл осы жүйе бойынша анықталды.

Судың кермектілігін анықтау үшін 100 мл шыныаяқтағы дайын суға қара хромоген буферлік ерітіндісін құйып, трилон б. ерітіндісімен су көк түске боялғанша титрленеді. Жұмсалға ерітінді мөлшерін формулаға қойып, есептеу жүргізілді.

Судың гидрокарбонатын (HCO_3) анықтау үшін бюретканың іші HCl ерітіндісімен шайылып, қайтадан 0 мл белгісіне келтіріледі. Шыныаяқтың ішіндегі суға метилоранж индикаторынан 3 тамшы қосып, HCl ерітіндісімен сары түстен сәбіз түстес болғанша титрленеді. Анықталған мөлшер формулаға қойылып, гидрокарбонаттың мөлшері анықталды.

Судың құрамындағы хлоридтерді Cl^- анықтау үшін шыныаяққа құйылып тұрған суға 1 мл индикаторды қосып, AgNO_3 титрлейміз, нәтижесі формулаға қойылып, есептеу жүргізіледі.

Судың құрамындағы SO_4^{2-} анықтау үшін, суға индикаторды қосып, ГОСТ бойынша берілген уақыт аралығында қайнатылады. Су қайнаған кезде, оның түбіне ақ түсті тұнба түзілгені байқалады. Тұнбасы бар суды арнайы қағаз арқылы бірнеше рет сүзіп, тұнба судан ажыратылып алынады, судың түсі қызғылт болғандықтан оны дистилденген сумен ақ түсті тұнба түзілгенше шайылады. Алынған тұнба тигильге салынып, арнайы пеште қыздырылады, осының алдында бос тигиль алдын - ала өлшенеді. Пеште күйдірілген тұнбаны толық суығанша күтіп, қайтадан өлшенеді, берілген массадан алғашқы бос тигильдің массасы ажыратылып, тек қана тұнбаның массасы анықталынады. Жүргізілген зертханалық талдаудың нәтижелері 2-кестеде көрсетілген.

Жалпы формулаларға тоқталып кетсек:

- Ca^{2+} анықтау формуласы: $x = \frac{V_1 \cdot 0.0010 \cdot 1000 \cdot 1000}{V}$
- HCO_3 анықтау формуласы: $x = \frac{V_1 \cdot 0.0061 \cdot 1000 \cdot 1000}{V}$
- Судың кермектілігін анықтау формуласы: $x = \frac{V_1 \cdot 0.05 \cdot 1000}{V}$
- Cl^- анықтау формуласы: $x = \frac{V_1 \cdot K \cdot 0.0035 \cdot 1000 \cdot 1000}{V}$ $K=0.98$
- SO_4^{2-} анықтау формуласы: $x = \frac{m_1 - m_2 \cdot 0.4116 \cdot 1000 \cdot 1000}{V}$

Кесте 2

Зертханалық талдаудың нәтижелері

Химиялық құрамы	Су маркалары						
	Tassay	Хрусталь ный	Туран	Asu	Алмаз	Дарина Aqua	Вонаqua
$\text{Na}^+ + \text{K}^+$, мг/дм ³	9,0	9,9	36,2	40,7	5,8	205	9,9
Ca^{2+} , мг/дм ³	18	2	21,5	3,5	12	6,0	20
Mg^{2+} , мг/дм ³	8,9	1,9	14,7	0,9	4,9	1,2	21,3
HCO_3^- , мг/дм ³	97,6	24,4	140,3	30,5	76,2	134,2	6,1
Cl^- , мг/дм ³	10,2	5,1	44,6	48,0	13,7	119,5	92,6

рН, мг/дм ³	6	6	6	6	6	6	6
Жалпы кермектілігі мг-экв/л	1,6	0,2	2,3	0,2	1	0,4	2,7
SO ₄ ²⁻ мг/дм ³	6,1	6,5	39,2	7,9	10,9	175,7	8,0

Жұмыстың нәтижесінен байқағанмыздай, өндірушілердің берген көрсеткіштері мен зертханалық талдау нәтижесінде алынған көрсеткіштерде айырмашылықтар байқалады. Дарина Аква суындағы сульфат иондарының мөлшері өндіруші ұсынған көрсеткіштермен салыстырғанда, 10 есеге жоғары.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. СТ РК 1432-2005 «Воды питьевые, расфасованные в емкости, включая природные, минеральные и питьевые столовые».
2. СТ РК 1514-2006 «Вода питьевая методы определения жесткости».
3. ГОСТ 32220-2013 «Питьевая вода, расфасованная в ёмкость».

МЕТАЛЛУРГИЯЛЫҚ КЕШЕНІНДЕГІ СТАНДАРТТАУ МЕН СЕРТИФИКАТТАУ

Бисембаев Таргамбай Байжанович

т.ғ.к., аға оқытушы

Курманова Арайлым Ураловна

техника ғылымдарының магистрі, оқытушы

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Стандарттау және сертификаттау өзектілігі мен ерекшелігі металлургия өнімінде қаралды; біліктілік кадрларды даярлау маңыздылығы, стандарттау және сертификаттау жұмысы бойынша сапалы ұйымдастыру.

Интегралды сапа көрсеткіштерінің негізінде сертификаттаудың технологиялық процестердің феррокорытпалар негізінде жүзеге асырылу ұсынылды.

СТАНДАРТИЗАЦИЯ И СЕРТИФИКАЦИЯ В МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОМ КОМПЛЕКСЕ

Бисембаев Таргамбай Байжанович

к.т.н., ст. преподаватель

Курманова Арайлым Ураловна

магистр технических наук, преподаватель

Казахско-Русский Международный университет, Актобе, ул. Айтеке би, 52;

Рассмотрены актуальность и особенность стандартизации и сертификации металлургической продукции; важность подготовки квалификационных кадров, способных грамотно организовать работу по стандартизации и сертификации. Предложено сертификацию технологических процессов ферросплавов осуществлять на основе интегральных показателей качества.

STANDARDIZATION AND CERTIFICATION IN THE METALLURGICAL COMPLEX

Bisembaev Targambay Baizhanovich

Candidate of technical sciences, Senior Lecturer

Kurmanova Araylym Uralovna

Master of technical sciences, teacher

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

The article considers the relevance and specificity of standardization and certification of metallurgical products; the importance of training qualified personnel capable of competently organize work on standardization and certification. Proposed certification of the technological process of ferro-alloys to be based on integrated indicators of the quality.

В настоящее время в связи с выходом отечественной металлургии на мировой рынок и обострением конкуренции на первый план выходит проблема качества, разрабатываемая в ряде стран на государственном уровне и составившая основу национальных экономических программ. Высокие темпы научно-технического прогресса вызывают усложнение технологических процессов (ТП), а также появление принципиально новых методов переработки металлургического сырья.

Базой для решения проблемы качества и наиболее общей формой ее оценки является сертификация продукции, давно и широко осуществляемая в развитых промышленных странах. На качество товарной металлопродукции в огромной мере влияет качество ТП, являющихся основой ферросплавов, а также качество сырья и промежуточных продуктов. Однако до настоящего времени в промышленности, в частности в черной металлургии, отсутствовали какие-либо стандарты для сертификации ферросплавов, т.е. отсутствовала количественная характеристика степени совершенства каждого из металлургических ферросплавов. И это, несмотря на то, что необходимым элементом сертификации продукции является аттестация ТП, а также цехов и ферросплавов в целом.

Качество ферросплавов существенно зависит от качества исходных сырья и материалов, которое может быть охарактеризовано тремя основными параметрами: химическим составом, структурной и свойствами. Стандартизация и сертификация материалов имеют свои особенности по сравнению с теми же понятиями, применяемыми к изделиям, машинам и прибором. Оценка качества материалов предполагает наличие, прежде всего. Высокоэффективных методов испытаний, и аналитического контроля, позволяющих надежно установить регламентируемые сегодня и на перспективу показатели качества. Эти методы должны сопровождаться достаточным и надежным методическим, математическим и метрологическим обеспечением. Что касается отрасли, то необходимы единство требований отечественных, европейских и международных стандартов на металлургическую продукцию и методы ее испытаний, разработка новых методов испытаний продукции в целях ее сертификации. Определяющим при этом является сертификация материалов по химическому составу- идентификация и количественное определение содержащихся в них химических компонентов и обеспечение их соответствия установленным требованиям.

Актуальность сертификации определяется существенной зависимостью стоимостью продукции от ее качества: наличие сертификата качества позволяет продавать материал на мировом рынке по более высокой цене; поэтому в настоящее время в стране существует высокий спрос на специалистов, занимающихся сертификацией черных, цветных, редких, драгоценных металлов и сплавов.

Сегодня потребителю необходима гарантия того, что предприятие способно стабильно выпускать качественную продукцию, и он готов платить немалую цену за высокую гарантию ее качества. Ею является сертификат на систему качества производства того или иного вида продукции. Все чаще вопрос о наличии такого сертификата российским металлургом задают зарубежные партнеры. Стабильный выпуск продукции заданного уровня качества обеспечивается наличием на предприятии функционирующей системы управления качеством, существенно повышающей эффективность его внутренней деятельности. Сертификация систем качества - выгодное дело: затраты с лихвой окупаются обоснованным значительным повышением цен на продукцию. Современная технология управления качеством включает методы и приемы реализации высокоэффективного производства продукции при обеспечении заданного уровня ее качества. Методы и приемы такого производства основываются на глубоком знании природы металлургических процессов, методологии оценок из ресурсов, принципов разработки высоких металлургических технологий.

Необходимым шагом к развитию современной системы управления качеством металлопродукции в масштабе страны, безусловно, является подготовка специалистов, способно грамотно организовать работу по созданию такой системы, внедрению ее на предприятии и подготовке к сертификации. Объектами профессиональной деятельности специалистов такого профиля являются: методы и правила нормирования параметров металлургической продукции ТП; нормативная документация на продукцию, процессы методики контроля, измерений (анализ) и испытаний продукции; системы качества металлургических предприятий; сертификация продукции и систем качества. При этом специальные дисциплины должны включать метрологию, метрологическое обеспечение ТП,

квалиметрию, стандартизацию, управление качеством продукции, сертификацию продукции и систем качества, контроль и испытания материалов, неразрушающий контроль материалов, маркетинг и качество продукции, сертификацию и внешнеэкономическую деятельность предприятий, а также принципы разработки высоких технологий, методологию оценки ресурсов металлургических процессов и технологий, математическое моделирование и оптимизацию технологий, разработку технических условий стандартов на продукцию и ТП, технологические агрегаты и оборудование, аттестацию ТП, САУ ТП и производством.

Разрабатываются научные основы сертификации металлургических технологий, а также проводятся исследования с целью разработки теоретических основ сертификации основных ферросплавов с использованием теории квалиметрии, в частности полтленского метода оценки уровня качества ТП. Этот метод основан на применении генерального показателя качества ферросплавов, каждый из которых является функцией ряда обобщенных (интегральных, дифференциальных и других) показателей, к числу которых относятся:

Интегральный показатель качества металлургической технологии;

Совокупность дифференциальных или комплексных показателей качества металлургического сырья и продуктов, используемых в ферросплавах;

Совокупность интегральных показателей качества продукции металлургического передела (товарного или промежуточного, побочных и попутных продуктов металлургического передела);

Интегральный показатель состояния основных фондов цеха (производства, предприятия), в котором изготавливаются ферросплавы, включающий характеристику основных и вспомогательных металлургических агрегатов и учитывающий степень их морального и физического износа;

Интегральный показатель воздействия ферросплавов на окружающую среду, включая воздействие на человеческий организм, флору, фауну, воздушный и водный бассейны;

Комплексный показатель экономического положения цеха (производства, предприятия), в котором производятся ферросплавы, учитывающий наличие или отсутствие оборотных средств, средств обращения, источников финансирования и трудовых ресурсов.

Применение таких интегральных показателей, каждый из которых представляет собой функцию частных показателей, характеризующих различные стороны ТП, обусловлено тем, что при сертификации ТП обычно известны полезный эффект и суммарные затраты. Поэтому для построения интегральных показателей качества металлургических технологий необходим анализ всех основных, наиболее характерных режимов работы ферросплавов и сбор данных о работе печей, цехов, лабораторий. Предлагается использовать данные интегральных показателей качества металлургического сырья, технологических процессов, для сертификации производства ферросплавов.

Сертификация ТП, их технико-экономический анализ и оптимизация должны осуществляться на основе интегральных показателей технологии и рассматриваться как основной путь для полноправного вхождения в мировой рынок металлов.

Список использованной литературы:

1. Мухин Ю.А., Фридкин Е.А., Еремин Г.Н., Бахаев К.В., Влияние суммарной деформации при холодной прокате на способность автолистовой стали к глубокой вытяжке.
2. Никитин В.И., Кандалова Е.Г. Повышение пластичности алюминиевых сплавов за счет применения технологий генной инженерии.
3. Носова Е.А., Бибков А.М., Живодеров В.М. Изменение структуры и свойств при холодной листовой прокате сплава типа АМг10.
4. Миронов А.В., Покоев АВ. Влияние магнитного поля на структуру поликристаллического Со.

5. Осинская Ю.В., Покоев А.В., Журавель Л.В. влияние магнитного поля на старение бериллиевой бронзы БрБ-2.
6. Радченко М.В., Кровяков К.С. формирование структуры и свойств поршневых алюминиевых сплавов в процессе электронно-лучевой обработки.
7. Трахтенберг Б.Ф. Макросрез модели направленного регулирования свойств материалов.
8. Уварова В.С., Лебедева Е.А. влияние термообработки на структуру и свойства прессованных полуфабрикатов из сплава АМг10.
9. Черепок Г.В., Якубович Е.А. Совершенствование технологии получения слитков деформируемых алюминиевых сплавов.
10. Юшин В.Д., Бунова Г.З. повышение размерной стабильности сплавов АМг6 путем формирования требуемой структуры.

ИНТЕРАКТИВТІ ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДЕ ҚАУІПСІЗ ЖҰРІП-ТҰРУ ҚҰРАЛДАРЫ МӘДЕНИЕТ

Гришаева Ольга Валентиновна

Биология ғылымдарының кандидаты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысын қалыптастыруға бағытталған жобаны одан әрі дамытудың перспективалары мен қағидалары туралы ұсынымдарды табыс етілуге бапта қол жеткен нәтижелер және іс-әрекетке адам өміріне қауіпті немесе денсаулығы үшін қауіпсіз мінез-құлқы орнықты жағдайлар. Интерактивті оқыту құралдарын - мультипликациялық фильмнің құрылатын студенттермен сипаттамасы келтіріледі және электрондық ойындарын.

Түйінді сөздер: интерактивті оқу құралдарын, мультипликациялық фильм, электрондық ойын, қауіпсіз мінез-құлық.

ИНТЕРАКТИВНЫЕ СРЕДСТВА В ОБУЧЕНИИ И ВОСПИТАНИИ КУЛЬТУРЫ БЕЗОПАСНОГО ПОВЕДЕНИЯ

Гришаева Ольга Валентиновна

Кандидат биологических наук

Казахско-Русский Международный университет, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В статье представлены достигнутые результаты и перспективы дальнейшего развития проекта научно-исследовательской работы студентов, направленного на формирование устойчивого представления о безопасном поведении и правилах к действию в опасных для здоровья или жизни человека ситуациях. Приводится описание создаваемых студентами интерактивных средств обучения – мультипликационного фильма и электронной игры.

Ключевые слова: интерактивные средства обучения, мультипликационный фильм, электронная игра, безопасное поведение.

INTERACTIVE MEANS IN TRAINING AND EDUCATION OF CULTURE OF SAFE BEHAVIOUR

Grishayeva Olga Valentinovna

Candidate of Biology

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

The achieved results and the prospects of further development of the project of research work of students directed to formation of steady idea of safe behavior and rules to action in hazardous to health or human lives situations are presented in article. The description of the interactive tutorials created by students – the animated movie and video game is provided.

Key words: interactive tutorials, animated movie, video game, safe behavior.

Ежедневно, выходя из дома, мы совершаем привычный путь до места учебы, работы, не задумываясь над тем, что самые банальные опасности могут подстеречь нас в лице невнимательных водителей автотранспорта, в виде скользких тротуаров или оставленных

открытыми канализационных люков. Столкновение с любым из этих случайных препятствий на дороге может привести к получению шока, травмы или даже гибели человека.

Абсолютной безопасности не существует, есть лишь приемлемый риск – уровень опасности, при котором самой «опасностью» можно пренебречь. Тем не менее, в повседневной жизни нередки случаи, когда люди оказываются пострадавшими даже при соблюдении принятых правил безопасного поведения. В целях предупреждения о возможной опасности и способствования воспитанию культуры безопасного поведения у студентов и школьников в рамках проекта «Чрезвычайные ситуации: правила поведения при ЧС, оказание первой доврачебной помощи пострадавшим» ведется работа по созданию интерактивных обучающих средств: мультипликационного фильма и электронной игры о правилах безопасного поведения и оказания помощи пострадавшим.

Работа студентов направлена на освещение проблем и вопросов подготовленности людей для оптимальных действий в условиях чрезвычайных ситуаций, а также оказания первой доврачебной помощи пострадавшим. Техническая часть проекта включает разработку нового продукта современных интерактивных форм обучения в виде электронной игры и мультипликационного фильма.

Учебная игра будет построена по сюжету, разработанному студентами на основе требований по технике безопасности и оказания помощи пострадавшим при поражении электрическим током, при пожаре, в дорожно-транспортном происшествии, при отравлении химическими веществами и т.д. Действия игры будут происходить на условном объекте. Главные герои – участники опасных событий, один из которых предпринимает различные действия по спасению и оказанию помощи второму, пострадавшему. Перед создателями игры стоит четыре основных задачи: составление сюжетной основы с вариантами ролевых действий героев, прорисовка сюжета в графике, разработка «мира» - фоновой загрузки игры, и, наконец, диалоговые проекты, которые и станут ключевыми вопросами для игрока, направленными на проверку и закрепление знаний по вопросам техники безопасности и оказания первой помощи пострадавшему.

В качестве универсального пособия по правилам безопасности для детей будет создан мультипликационный фильм по сюжетам, написанным участниками проекта. Помимо составления подробных сценариев, студентами также созданы основные арт-герои, выбрана программа для «оживления» персонажей. Трудоемкий процесс детальной прорисовки отдельных сцен и стремление художников к единому стилю делает их работу коллективным творческим процессом.

В ходе работы проекта студентами различных специальностей будут получены возможности не только в получении новых знаний и практического опыта в профессиональном направлении, но и в творческом развитии и самовыражении.

Опыт применения электронных игр-«тренажеров» в учебном процессе позволяет выделить следующие положительные моменты: учитывается индивидуальный темп работы учащегося, который сам управляет учебным процессом; сокращается время выработки необходимых навыков; увеличивается количество тренировочных заданий; легко достигается уровневая дифференциация; повышается мотивация учебной деятельности [1-3].

Применение интерактивных учебно-тренировочных программ может представлять собой одну из форм подготовки к контролю знаний не только в традиционном, но и в дистанционном образовании.

Мультфильм – наиболее эффективный воспитатель от искусства и медиа-среды, поскольку сочетает в себе слово и картинку, т.е. включает два органа восприятия: зрение и слух. Если к этому добавить еще и совместный с ребенком анализ увиденного, мультфильм станет мощным воспитательным инструментом и одним из авторитетных и эффективных наглядных материалов, позволяющим правильно донести серьезность и важность представляемой информации не только для детей, но и для их взрослых близких [4; 5].

Применение методики воспитания и обучения на основе анимации позволит эффективно и ненавязчиво донести до детей и взрослой аудитории информацию о том, как правильно поступать в сложных ситуациях, с которыми ребенок сталкивается на каждом шагу, а красочные забавные картинки помогут преодолеть страх и избежать опасности [6].

Таким образом, в дальнейшем использование разрабатываемых нами интерактивных средств целесообразно при обучении правилам поведения в опасных ситуациях, технике безопасности и основным принципам оказания помощи пострадавшим. Реализация поставленных задач проекта направлена на формирование профессиональных компетенций его участников.

Список использованной литературы:

1. Электронный тренажер как средство обучения и контроля. – 2014. – URL: http://ulava.ucoz.ru/load/nauchno_metodicheskaja_dejatelnost/statja_ehlektronnyj_trenazher_kak_s_redstvo_obucheniya_i_kontrolja/12-1-0-21 (дата обращения 16.06.2017 г.)
2. Учебные симуляторы. Виртуальные тренажеры. – 2011. – URL: https://moeobrazovanie.ru/uchebnye_simulyatory_virtualnye_trenazhery.html (дата обращения 16.06.2017 г.)
3. Векслер В.А., Рейдель Л.Б. Интерактивные тренажеры и их значение в учебном процессе// Педагогические науки. – 2016. – № 41-1. – URL: <http://novainfo.ru/article/4403> (дата обращения 16.06.2017 г.)
4. Общество и дети. Чему учат мультфильмы? – 2014. – URL: <http://www.od.ru/useful/?ID=10844> (дата обращения 17.06.2017 г.)
5. Пантина О.А. Значение мультфильмов в жизни ребенка. – 2016. – URL: <http://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2016/05/02/znachenie-multfilmov-v-zhizni-rebenka> (дата обращения 17.06.2017 г.)
6. О значении мультфильмов. Добрые мультики, которые помогают воспитывать, или чем полезен Чебурашка// Материалы БДОУ №8 «Василек». – Омск, 2015. – URL: <http://bdou8.ru/en/menu1/SOVETY-SPETSIALISTOV/O-ZNACHENII-MULTFILMOV/> (дата обращения 17.06.2017 г.)

ӨНЕР МУЗЕЙ, ОЛ БІЗГЕ НЕ АЙТАДЫ

Есенжанқызы Жансая

«Дизайн» мамандығы магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би көшесі, 52;

Бұл мақалада музей туралы түсінік, Қазақстандағы музейлердің пайда болуы, Ақтөбе облыстық өнер музейі туралы және де сол өнер музейінің қосып жатқан үлесі туралы жазылған.

ЧТО ОН НАМ РАССКАЖЕТ МУЗЕЙ ИСКУССТВ

Есенжанқызы Жансая

Магистрант специальности «Дизайн»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассказывается о концепции музея, о появлении музеев в Казахстане, об Актюбинском областном музее искусств и вкладе музея искусств.

WHAT WILL THE MUSEUM OF ARTS TELL US

Esenzhakyzy Zhansaya

Master's Degree student of speciality «Design»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

This article is about the museum's concept, about the appearance of museums in Kazakhstan, about the Aktobe regional museum of arts and the contribution of the art museum.

Уинстон Черчилльге 1943 жылы бюджетті бекітуге алып келгенде, ол онда мәдениет саласына қаржы бөлінбегенін байқайды. Оның себебін сұрағанда, «соғыс жүріп жатқанда мәдениетке ақша бөлудің қажеті қанша» деген уәжге, Черчилль: «Мәдениетті ұмытсақ, несіне соғысып жатырмыз», деп бюджетке қол қоймай жіберіпті. Адамзат дамуының сапалы сатысына аяқ басуымыздың кепілі ретінде ХХІ ғасырға ЮНЕСКО тарапынан мәдениет ғасыры деген атаудың телінуі де, ал, 2000 жылдың Қазақстанда «Мәдениетті қолдау жылы» деп ресми түрде жариялануы да тегін емес.[1]

Біздің мәдениетімізді ұмытпай, ұлтымызды, мұра болып қалатын жәдігерлерімізді сақтауға музейлердің қосар үлесі үлкен. Музей (грек тілінде *museion* –муза сарайы) – тарихи-ғылыми дерек ретіндегі ескерткіштерді, өнер туындыларын, мәдени құндылықтарды, т.б. мұраларды сақтап, жинақтап, ғылыми-танымдық қызмет атқаратын мекеме.

Музей заттық және рухани құндылықтарды танытуда, ғылыми тұрғыда зерттеп, оның нәтижелерін насихаттауда, осы негізде тәлім-тәрбие беруде маңызды рөл атқарады. Музей ғылымның, білімнің, мәдениеттің қалыптасуына ықпал ететін ғылыми мекеме ретінде өскелең ұрпақтың тәрбиесіне, тарихи сананың қалыптасуына ықпал етеді.[2]

Музей алғашында бағалы бұйымдар мен заттар, мәдени жәдігерлерді сақтайтын қазыналық қор ретінде қалыптасты. Музейдің қалыптасуына көне замандардағы коллекциялар негіз болды.[3]

Музей негізгі бағыты тұрғысынан бірнеше топтарға бөлінеді: тарихи музейлер (жалпы тарих, археологиялық, антропологиялық, этнографиялық, нумисматикалық, т.б.), өнер музейлері (көркемөнер, мүсін, қолөнер, қолданбалы өнер, театр, музыка кино, т.б. музейлер), "жаратылыстану музейі" (биологиялық, зоологиялық, геологиялық, минералдық, палеонтологиялық, т.б), техникалық музейлер (авиация, автокөлік, кеме жасау, тау-кен ісі, өнеркәсіп, өндіріс өнімдері, т.б.), "кешенді музей" (тарих, шаруашылық, жаратылыстану, т.б. бағыттарды біріктіріп, жұмыс істейтін кең профильді өлкетану музейі), мемориалдық музей (мемлекетке, өнерге, әдебиетке ғылымға еңбегі сіңген белгілі адамдардың жеке өнері мен қызметіне арналған музей). Музей ісінің негізгі бағыттары – музей мұраларын (жәдігерлерді) жинау, есепке алу, сақтау, қорларды жүйелеу, қайта қалпына келтіру (реставрация), консервациялау, зерттеу нәтижелерін ақпарат жүйелерінде тарату, музейдің кадрлық жүйесін жетілдіру. Музей жұмыстарын ұйымдастыру түрлеріне: көрмелер, экспозициялар ұйымдастыру, тақырыптық дәрістер, ғылыми-практикалық конференциялар өткізу, музейлік басылымдар шығару, т.б. жатады. Мысалы, Қазақстандық музейлерде кейінгі жылдары 20 мыңнан астам көрмелер мен дәрістер өткізілді.[4]

Қазақстандағы музейлер туралы айтатын болсақ, музейлердің қор жинақтау жұмысында далалық экспедиция, ғылыми институттармен бірлескен жұмыстардың нәтижелері кеңінен қолданылады. Қазақстанда музей тарихы 1830 жылдан басталады. Орынборда жергілікті халықтың тарихы мен этнографиясын сипаттайтын мұралар негізінде 1831 ж. Неплюев әскери училищесі жанынан губерниялық музей ашылды. Бұл мұралар қазіргі таңда ҚР Орталық Мемлекеттік музейінің негізгі қорын құрауда. Қазақстанда 1913 жылы – 3, 1927 жылы – 6, 1937 жылы – 19, 1939 жылы – 25, 1970 жылы – 29 музей болса, қазіргі таңда музей саны 154-ке жетті.[4] Өнер музейлер де Қазақстанның тарихи-мәдени және рухани өмірінде маңызды рөл атқаруда. Олардың бірі Ақтөбе облыстық өнер музейі.

Ақтөбе облыстық өнер музейі. Бұл музей негізінен Ақтөбе облыстық көркемсурет көрме залы болып 1981 жылы 2 шілде күні Мәдениет министрлігінің шешімі бойынша Қазақ ССР-і мәдениет министрлігі көркемсурет көрмелері дирекциясының жиырма бесінші филиалы ретінде ашылды. Ақтөбеліктер мен қала қонақтары республикалық бейнелеу өнерінің жаңа шығармаларымен таныса алатын болды. Ең алғашқы рет көрме залы жұмысын «Қазақстанның бейнелеу өнері» атты көрмемен бастады.

1997 жылдан бері көрме залы облыстық мәдениет басқармасына берілді. 2006 жылдың 1 қаңтарынан облыс әкімі шешімімен көрме залы «Ақтөбе облыстық көркем-сурет және сәндік қолданбалы өнер музейі» болып қайта құрылды. Облыстық көркемсурет және сәндік-қолданбалы өнер музейіне 2012 жылы қаланың бас көшелерінің бірі, Әбілқайыр хан даңғылынан екі қабатты ғимарат беріліп, атауы «Ақтөбе облыстық өнер музейі» болып ауысты. Бұл облыстың мәдени өмірінде де, ақтөбелік суретшілер үшін де, өнер сүйер қауымға да көптен күткен айтарлықтай маңызды оқиға болды.

Көрме залы қызметінің мақсаты барлық жанрдағы көркемсурет өнерін дамыту, қолөнер шеберлері, суретшілердің дербес, жылжымалы, тұрақты көрмелерін ұйымдастыру, олардың өнерін насихаттау болып табылады. [5]

Қазіргі мезгілге дейін өнер музейінде көптеген мәдени іс-шаралар өткізіп келеді. Мүсін жанры бойынша салмақты, ірі шараларды айтсақ соңғы 3 жылдықта, яғни 2015 жылы Қазақстан бойынша алғаш рет Ақтөбе қаласында Қазақ хандығының 550 жылдығына арналған «Темір-Форум – Шекарасыз шығармашылық» атты, кейін 2016 жылы да жалғасын тауып, Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25-жылдығын тойлау аясында «Темір Форум – Сезімтал Азия» атты жоба шеңберінде дәнекерлеу мүсін симпозиумы (шебер-класс) өткізілді. Шараға Қазақстан мен Ресей суретшілер Одағының мүшелері, кәсіпқой мүсіншілер қатысты. Мүсін композициялары темірден дәнекерлеу тәсілімен орындалды.

Симпозиумды ұйымдастырудың мақсаттары - қазақтардың мәдениеті мен тарихына байланысты мүсін жасау, жастардың шығармашылық кәсіптерге қызығушылығын арттыру. Қазақстан және Ресей суретшілері арасында тәжірибе алмасу шебер-класстарын ұйымдастыру екі жақты мәдени байланысты нығайтуға, болашақта мәдени ынтымақтастық пен байланысты дамытуға оң ықпалын тигізетін шара. Симпозиумға қатысушы мүсіншілер өз құралдарын қолданып, симпозиум уақытында электр қуатымен қамтылған ашық ауада жұмыс жасап, ерекше туындылар қалдырды. Қазіргі таңда осы мүсіндер Әлия Молдағұлова көшесіндегі саябаққа көрік беріп тұр. Сол мүсіндер туралы қысқаша шығу тарихын айтатын болсақ, Ресей Федерациясынан келген Александр Ивановтың «Мерген» атты мүсіні қолда бар темір материалдарынан жасалған. Бұл мүсін Қазақ хандығының 550 жылдығы аясында орындалғандықтан, сол кездегі шайқастардың біріндегі мергеннің кейіпін жасаған. Денесі ретінде пропан газынан босаған темір болонды қолданған. Мүсін астындағы тұғырда дәнекерлеу арқылы бейнеленген суреттер де сол ежелгі таңбалардың белгісі. Ал артындағы жебелері мен қолындағы садағы жалпы мүсіннің тақырыбын ашады. Бет әлпеті ең шапшаң жануарлардың бірі гепердқа ұқсатып жасалған. Мүсіннің тұғырда орналасуы қозғалысты білдіреді.

Александр Иванов «Мерген» (2015 жыл)

Эдуард Пономоренко «Қобыз үні» (2016 жыл)

Ресей Федерациясы Рязань қаласынан келген Эдуард Пономоренко 2010 жылы мұз мүсінінен Ресей чемпионы, 2015-2016 жылғы АҚШ-та өткен мұз мүсіні байқауынан әлем чемпионы атанған мүсінші. «Қобыз үні» мүсіні 2016 жылы Тәуелсіздігінің 25-жылдығына арналған симпозиумында туындаған жұмыс. Мүсін этностильде жасалған, қазақтың ертеден келе жатқан ұлттық аспабы, қанатты құстай самғаған тәуелсіздік әуені ретінде дәнекерленген. Қобызды биік көрсетіп, әуеннің қозғалысын білдіру, әрі тағы бір қазақша элементқосумақсатында, қобыз астындағы тұғырын оюлатып жасады.

Ерғали Бекешев «Немере» (2016 жыл)

Республикамыздың Батыс Қазақстан облысынан Ерғали Бекешевтің Тәуелсіздікті сомдайтын мүсіні «Немере» деп аталады. Нәзік қолдары мен аяқтары бар, екі жақ бұрымы бар, мойнында тұмаршасы бар, бір қолында торғайы, екінші қолында бақбақ гүлі бар кішкентай қазақ қызы. Үстінде көйлегі мен қолындағы үлкен әрі үлпілдек гүлі жеңілдікті білдіреді. Ерғали Бекешевтің айтуы бойынша осы мүсін симпозиумға келе жатқанында пайда болған ой. Тәуелсіздіктің арқасында автор өзінің кішкентай немерелінтыныш жанымен, махаббатқа толы жүрегімен құшақтай алатындығын айтқан.

Сондай-ақ осындай мүсіндердің қатарына Нижний Тагилдан Андрей Барахвостов «Хабаршы» (2015 ж.) және «Дала желі»(2016 ж.) атты мүсіндері, Ресей Федерациясынан келген симпозиумдағы жалғыз қатысушы қызбала Александра Пыстаногованың қолынан туындаған «Амазонка»(2015 ж.) мүсіні, Ресей Федерациясынан Юрий Заикин «Бақсы» (2015 ж.) мүсіні, Ресей Федерациясынан Валерий Баталов «Төбет» (2016 ж.) және ұлы Баталов Кирилл «Менің алғашқы атым» (2016 ж.), Юрий Минтрюков Ресей Федерациясы және Жеңіс Жұбанқосов ҚР Ақтөбе қаласы біріккен жұмыстары «Көкжиек(түйе үстіндегі бала)» (2016 ж.), Ақтөбе қаласынан Марат Габдрахманов «Қош келдің» (2015 ж.), «Балықшы» (2016 ж.) және мүсіншілердің бірлескен туындысы «Тотем» (2015 ж.) атты туындылары жатады. Бұл өткізілген симпозиумдар арқылы қаламызда жаңа формалы мүсіндер пайда болды. Осындай мүсіндердің пайда болу процесіне қатысып, көзбен көруге тұрғындарға мүмкіндік туды. Шебер-класс кезінде мүсіншілер бейнелеу өнері мен дизайн факультеттерінің студенттерімен кездесіп дәнекерлеу әдістерімен өз тәжірбиелерімен бөлісті. Қазіргі заман талабына сай жанрлық мүсіндерді оның ішінде дәнекерлеу тәсілімен қолда бар металлдардан, материалдардан көлемді мүсіндер әзірлеуге болатындығын жас суретшілерге жеткізді. [5]

Сонымен қатар үлкен көлемді мүсіндерден бөлек шағын формалы мүсіндер көрмесі де өткізіліп тұрады. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың барша Қазақстандықтардың жүрек қолын тебіренген «Рухани жаңғыру» атты мақаласынан туындаған «Туған жер» форумы аясында 2017 жылы Ақтөбе жерінде түрлі шаралар өткізілді. Рухани жаңғыру – азаматтардың рухын көтеріу, жаңаша ойлап, жаңа биіктерді бағындыру, түптеп келгенде еліміздің өркениетін көкжиегіне ұмтылуы. Облыстық мәдениет басқармасы мен өнер музейінің ұйымдастыруымен, республикалық «Туған жер» форумы аясында халқымыздың мәдениетін, әдебиетін, өнерін өрге сүйреген, жалпы руханиятын көтерген тұлғалардың бірі жерлесіміз, 70-ке келер шағында дүниеден өткен, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан суретшілер Одағының мүшесі, Республикамыздағы монументтердің авторы, танымал мүсінші Бақытжан Әбішевтің шағын формалы мүсіндер көрмесі Өнер орталығында кейін Өнер музейінде жалғасын тапты. Бақытжан Әбішев туындылары қазақ халқының ұлттық жетістігі іспеттес. Көрмеге автордың сара символдық бағыттағы, қазақтың мәдениетін, тарихы мен тұрмысын айқындайтын шығармалары ұсынылды.

Уран

Ұмай

Томирис

Осы көрме ұрпақты ұлтжандылыққа үйретуге, отан сүйгіштікке баулуға, қай жақта болсаң да туған жерінді ұмытпауға үйрететіндей қоладан, күмістен, тағы түрлі материалдардан жасалған жұмыстары ұсынылды. Осы туындылары арқылы кейінгі ұрпаққа «Ұмай» секілді киелі аналарымыздың, қазақ елінде ер жүрек батыр ұлдары мен қыздарының барын біліп тануға үлкен үлесін қосты деп ойлаймын. Бақытжан ағамыздай жерлесіміздің болғанына қуанамыз.

Музей туралы айтатын дүниелер көп, және де Ақтөбе қаласына қосар үлесі мол. «Рухы мықты елдің Еңсесі де биік» демекші осындай музейлеріміздің арқылы жәдігерлерді құрметтеп, тарихымызды есте сақтап, патриоттық сезімімізді оятамыз және де болашаққа нық қадам басуға да септігін тигізеді деген ойдамын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Кенжеболат Жолдыбай Мәдени мұра – мәңгілік мұра //«Ақиқат» Ұлттық қоғамдық-саяси журналы. 2017 ж.
2. А.Е. Музейное дело в Казахстане (2-пол. XIX – нач. XX вв.), А., 1979 г.
3. Музееведение//под ред. профессор К.Г. Левыкина и др., Музей, 1988 г.
4. Қазақ Энциклопедиясы
5. Ақтөбе облыстық өнер музейінің есептік альбомы, 2016-2018 жж.

ЕҢБЕК ҚОРҒАУ ЖӨНІНДЕГІ ИНЖЕНЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Искалиев Әділ

«ӨҚЖҚОҚ» мамандығының 3 курс студенті

Имангазин Марат Кыдырбаевич

*«Техникалық және жаратылыстану-ғылыми пәндер» кафедрасының доценті
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;*

Бұл мақалада еңбек қорғау жөніндегі инженердің құқықтары мен міндеттері қаралды. Біз жүргізген талдау жасау туралы заңнаманың, лауазымдық нұсқаулықтар де әр түрлі елдердің неғұрлым әмбебап құқықтары мен міндеттерінің тізбесі.

Түйінді сөздер: еңбекті қорғау, өнеркәсіптік қауіпсіздік, еңбекті қорғау жөніндегі инженер, кәсіпорын, құқық, міндеті.

ПРАВА И ОБЯЗАННОСТИ ИНЖЕНЕРА ПО ОХРАНЕ ТРУДА

Искалиев Адель

студент 3курса специальности - «БЖиЗОС»

Имангазин Марат Кыдырбаевич

*доцент кафедры «Технических и естественно-научных дисциплин»
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье рассмотрены права и обязанности инженера по охране труда. Проведя анализ законодательства, должностных инструкции разных стран мы попытались создать наиболее универсальный перечень прав и обязанностей.

Ключевые слова: охрана труда, промышленная безопасность, инженер по охране труда, предприятие, право, обязанность.

RIGHTS AND DUTIES OF THE SAFETY ENGINEER

Iskaliyev Adel

Student of specialty «health and safety and environmental protection», 3 course

Imangazin Marat Kydyrbayevich

*assistant professor Department of «Technological and natural-science disciplines»
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;*

In this article the rights and duties of the safety engineer are considered. Having carried out the analysis of the legislation, duty regulations of the different countries we have tried to create the most universal list of the rights and duties.

Key words: labor protection, industrial safety, safety engineer, enterprise, right, duty.

Инженер по охране труда (далее инженер по ОТ) – это крайне ответственная должность. Ведь именно этот человек несет ответственность за соблюдение техники безопасности и, как следствие, сохранность жизни и даже здоровья всех сотрудников организации. На любом, даже самом безопасном производстве, не исключены форс-мажоры, поэтому специалист по ОТ должен не только строжайшим образом соблюдать свою должностную инструкцию, но и соответствовать всем актуальным аккредитационным требованиям для занимаемой должности.

Обязанности инженера по охране труда:

1.одной из основных функции является проведение аттестации рабочих мест и работников по охране труда. При этом аттестация проводится согласно внутрипроизводственного плана аттестации рабочих мест, но не реже одного раза в пять лет. Служба по охране труда может участвовать в комиссии по приемке в эксплуатацию производственных объектов и оборудования;

2.инженер по охране труда обязан состоять в комиссии по проверке на соответствие требованиям охраны труда используемых зданий ни сооружений, применяемого работниками предприятия оборудования, а так же средств индивидуальной и коллективной защиты;

3.по результатам проверки Инженер обязан составлять отчеты, в которых указывается выявленные нарушения и выдвигаются предложения по улучшениям в сфере охраны труда, в том числе предлагаются мероприятия по предупреждению несчастных случаев и проф. заболеваний;

4.инженер обязан контролировать проведение обучения, инструктажей и проверку знаний требований охраны труда и техники безопасности работников предприятия. Кроме того работник по охране труда составляет на основании законодательства списки сотрудников, которым необходимо пройти предварительный и последующие медицинские осмотры, повторные инструктажи и проверки знаний требований охраны труда и техники безопасности;

5.службой по охране труда должны проводится постоянные проверки на соблюдение правил охраны труда и в случае нарушений начальникам подразделений предъявляются обязательные для исполнения предписания. Далее Служба контролирует выполнение предписания, а в случае невыполнения направляет руководителю предприятия предложение о привлечении к соответствующей ответственности. Если же нарушений нет, а есть активное участие в улучшении условий труда, то Служба может представить руководителю организации предложение о поощрении отличившегося сотрудника или всего подразделения;

6.в дальнейшем Служба по охране труда следит за соблюдением условий охраны труда на принятых ими производственных объектах;

7.инженер по охране труда должен состоять в комиссии по расследованию несчастных случаев на предприятии и принимать участие в решении вопроса о возмещении вреда здоровью работников, полученного в результате несчастных случаев либо профессиональных заболеваний;

8.работодатель в рамках законодательства об охране труда и с учетом специфики предприятия может возлагать иные обязанности на инженера по охране труда, прописывая это в его должностной инструкции.

Права инженера по охране труда:

1.В любое время суток беспрепятственно посещать и осматривать производственные, служебные и бытовые помещения организации, знакомиться в пределах своей компетенции с документами по вопросам охраны труда;

2.Предъявлять руководителям подразделений, другим должностным лицам организации обязательные для исполнения предписания (рекомендуемая форма – приложение к настоящим рекомендациям) об устранении выявленных при проверках нарушений требований охраны труда и контролировать их выполнение;

3.Требовать от руководителей подразделений отстранения от работы лиц, не имеющих допуска к выполнению данного вида работ, не прошедших в установленном порядке предварительных и периодических медицинских осмотров, инструктажа по охране труда, не использующих в своей работе предоставленных средств индивидуальной защиты, а также нарушающих требования законодательства об охране труда;

4. Направлять руководителю организации предложения о привлечении к ответственности должностных лиц, нарушающих требования охраны труда;

5. Запрашивать и получать от руководителей подразделений необходимые сведения, информацию, документы по вопросам охраны труда, требовать письменные объяснения от лиц, допустивших нарушения законодательства об охране труда;

6. Представлять руководителю организации предложения о поощрении отдельных работников за активную работу по улучшению условий и охраны труда;

7. Представительствовать по поручению руководителя организации в государственных и общественных организациях при обсуждении вопросов охраны труда.

Особенности должностной инструкции специалиста по ОТ:

Основной отличительной чертой должностной инструкции инженера по ОТ является указание меры ответственности, которую понесет вышеуказанный специалист в случае травм или смертельных исходов на производстве. Этому есть простое логическое объяснение. Большинство чрезвычайных ситуаций, возникающих в процессе той или иной трудовой деятельности, происходит именно вследствие нарушения сотрудниками предприятия техники безопасности (то есть, технически, – в результате халатного отношения специалиста по ОТ к своим непосредственным обязанностям). В остальном должностная инструкция инженера по ОТ ничем не отличается от соответствующего документа, регламентирующего трудовую деятельность представителей любой другой специальности. Помимо прочего, в ней содержится обязательная информация о минимальных требованиях, касающихся образования, квалификации и трудового стажа кандидата на должность, а также подробное описание прав и обязанностей сотрудника.

Список использованной литературы:

1. Инженер по охране труда: обязанности, должностная инструкция и предписание.- URL:<http://fb.ru/article/180026/injener-po-ohrane-truda-obyazannosti-doljnostnaya-instruktsiya-i-predpisanie>;

2. Должностная инструкция инженера по охране труда.- URL:<http://otdeltruda.ru/?p=596>;

3. Форум инженеров по охране труда.-URL: <http://www.ohrana-truda.by>;

4. Должностная инструкция инженера по охране труда (Рус).- URL: https://jobs.ua/job_description/view/33;

5. Должностная инструкция инженера по охране труда.- URL: http://norma.org.ua/document/Duty_regulations/doljnostnye_instrukcii/95.php;

6. Обязанности инженера по охране труда.- URL: <http://www.yurist-online.net/article/57/obyazannosti-injenera-po-ohrane-truda>;

7. Инженер по охране труда: Обязанности и права, особенности должности.- URL:<http://juristpomog.com/labor-law/inzhener-po-ohrane-truda-obyazannosti-i-prava-osobennosti-dolzhnosti.html>;

ТОПТЫҚ ЖОБАЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ ДАМУЫ

Күләш Байзукеевна Қалиева

Химия ғылымдарының кандидаты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Университетте білім беру процесінің шеңберінде оқытудың инновациялық технологиясын қолдану Осы мақалада келтіріледі жобалық технологиялық ерекшеліктері оның топтық қаралады.

Түйінді сөздер: жобалау технология, кәсіптік білім беру, оқыту, жоғары оқу орны, оқу процесі.

РАЗВИТИЕ ГРУППОВОГО ПРОЕКТНОГО ОБУЧЕНИЯ

Куляш Байзукеевна Калиева

Кандидат химических наук

Казахско-Русский Международный университет, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассматривается развитие инновационной технологии группового проектного обучения в университете, приводятся его технологические особенности в рамках образовательного процесса.

Ключевые слова: проектная технология, профессиональное образование, обучение, высшее учебное заведение, учебный процесс.

DEVELOPMENT OF GROUP PROJECT-BASED LEARNING

Kulyash Bayzukeevna Kaliyeva

Candidate of Chemistry

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

In this article use of innovative technology of group design tutoring at the university is considered, its technological features within educational process are given.

Key words: professional education, tutoring, higher educational institution, educational process.

Подготовка современных специалистов в Казахско-Русском Международном Университете осуществляется через проектную технологию обучения. На кафедре технических и естественно-научных дисциплин реализуется восемь проектов. Идея проектного обучения заключается в организации обучения на активной основе, через личную заинтересованность студента в получении определенных знаний для достижения конкретных целей [1, с.61].

Рассмотрим развитие проектной технологии обучения на примере реализации проекта «Вода-источник жизни». Проект запустили с сентября 2017 года сроком до мая 2018 года. Целью проекта является проведение маркетинговых исследований рынка бутилированной воды города Актөбе, формирование навыков и умений проведения испытаний питьевой воды по физико-химическим показателям, формирование навыков работы с нормативной документацией, изучение методов очистки воды. В проекте принимают участие студенты специальностей: «химическая технология неорганических веществ» (ХТНВ-2курс),

«автоматизация и управление» (АУ-2,1 курсы), «стандартизация, сертификация и метрология» (ССиМ-1курс), «вычислительная техника и программное обеспечение» (ВТиПО-1курс). Количество студентов составляет одиннадцать человек. Студенты в ходе реализации проекта разделились на три группы: «студенты-химики», «студенты АУ-второй курс», «студенты первого курса АУ и ВТиПО».

Каждая группа реализует свою задачу. Реализация проекта рассчитана на четыре этапа: 1) теоретико-эмпирическое исследование (сентябрь-ноябрь 2017г.) 2) проведение маркетинговых исследований рынка (декабрь 2017г.-январь 2018г.) 3) опытно-практическая часть проекта (февраль-апрель 2018г.) 4) производственный этап- разработка и выпуск конечного продукта (май 2018г.). В настоящее время студенты реализуют третий этап проекта, когда студенты-химики практически исследуют различные марки бутилированной воды в испытательной лаборатории Научно-исследовательского института по разработке нефтегазовых месторождений АО «СНПС-Актобемунайгаз». Студенты-химики проводят анализы питьевой бутилированной воды, определяют ее физико-химические показатели. В процессе практической работы в лаборатории они получают навыки химика-аналитика, овладевают методами объемного титрования воды. Студенты второй группы «студенты АУ-второй курс» снимают эти работы на видеокамеру и фотографируют, собирая материал для видеоотчета. Третья группа студентов- первокурсников специальности «автоматизация и управление» и «вычислительная техника и программное обеспечение», изучив технологию водоподготовки производителей бутилированной воды, решили представить 3D- версию технологии водоподготовки.

Таким образом, привлечение студентов к работам над реальными задачами путем организации соответствующих тематических проектов, формирование проектных групп для их выполнения является новой формой мотивации студентов к обучению. Обучение и работа по проекту ведутся с использованием виртуальных платформ [2, с.18]. Студенты совместно с руководителем проекта создали свой «облачный класс», который позволяет им в интерактивном режиме проводить обучение в проектных группах. Это позволяет получать не только все материалы по проектам, но и иметь постоянную связь с руководителем проекта, систематическую оценку работы, своевременные задания и материалы для следующих заданий по проектам. Самое главное, такие технологии обеспечивают реальный командный дух проекта, так как здесь, с одной стороны, он может подключиться к решению задач другого проектанта его команды. Такой подход мотивирует студентов к здоровой конкуренции, улучшению результатов, способствует развитию творчества и инноваций.

Список использованной литературы:

1. Боков Л.А., Катаев М.Ю., Поздеева А.Ф. Технология группового проектного обучения в вузе как составляющая методики подготовки инновационно-активных специалистов// Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 6. – с. 61.
2. Бредихина Т. Проектная деятельность КРМУ: от облачных технологий до аквакультур.// Актобинский Вестник- 2018. - №11 -с.18-19.

СТУДЕНТТЕРГЕ БӨТЕЛКЕДЕГІ СУ

Мурзахметов Айбар, Тикеев Карим, Арекешев Берик

*"Басқарудың автоматтандырылған жүйесі" мамандығының студенттері
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;*

Бұл мақалада бөтелкедегі суды сатып аларда не нәрсеге мән беру керектігі зерттелген. Анкетаға берілген жауаптар зерттелген.

Түйінді сөздер: студент, анкета, су, сапасы, көлемі, литр, бөтелкедегі су.

БУТИЛИРОВАННАЯ ВОДА ДЛЯ СТУДЕНТОВ

Мурзахметов Айбар, Тикеев Карим, Арекешев Берик

*Студенты специальности «Автоматизированные системы управления»
Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В статье представлены результаты анкетирования студентов. Рассматриваются вопросы как и когда приобретают студенты бутилированную воду, на что обращают внимания приобретая ее.

Ключевые слова: студент, вода, опрос, качество, объем, литр, бутилированная вода.

BOTTLED WATER FOR THE STUDENT

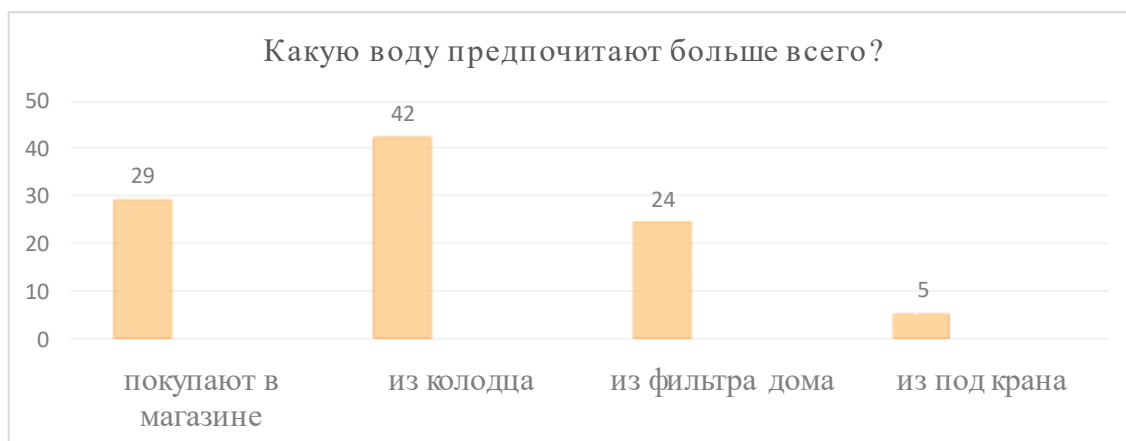
Murzakhmetov Aibar, Tikeev Karim, Arekeshev Berik

*Students of specialty "Automated control systems"
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;*

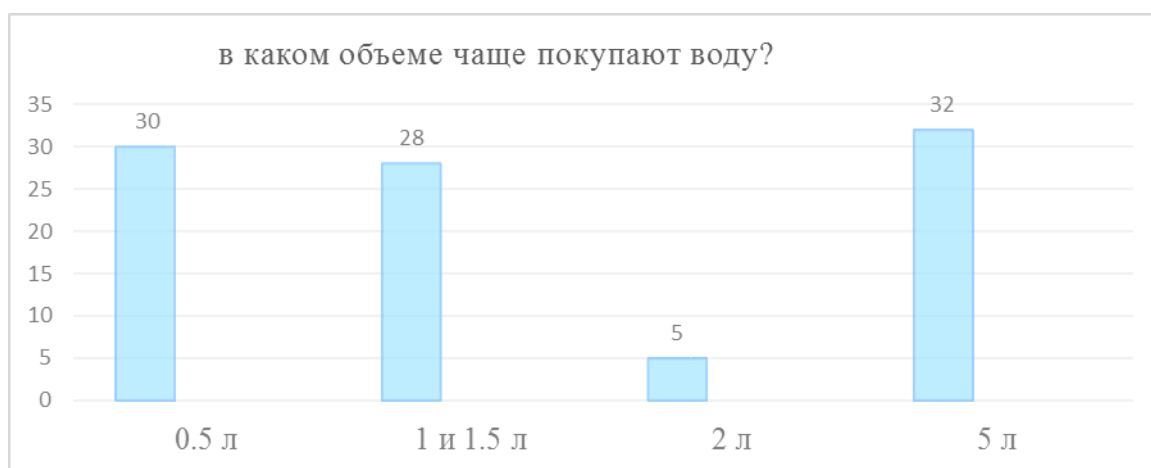
In article the carried-out analysis on last questioning of students is considered. Where it has been revealed how and when students buy bottled water what pay attention to getting it and many other things.

Key words: student, water, poll, quality, volume, liter, bottled water.

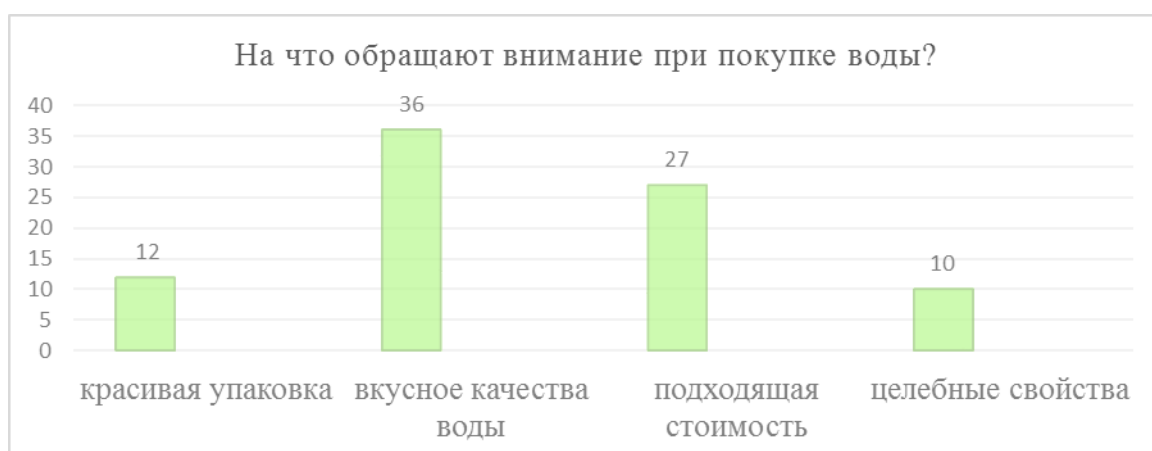
Наш проект «Вода-источник жизни» проводит изучение предпочтений потребителей при выборе питьевой бутилированной воды. Сейчас рынок питьевой воды входит в число наиболее быстрорастущих потребительских рынков Казахстана. На долю минеральной и питьевой воды приходится по разным оценкам от 40% до 60% всего рынка безалкогольных напитков. Нами была разработана анкета для студентов Казахско-Русского Международного Университета, состоящая из десяти вопросов. По результатам анкетирования был произведен анализ предпочтений. Результаты анализа анкетирования представлены в виде графиков.

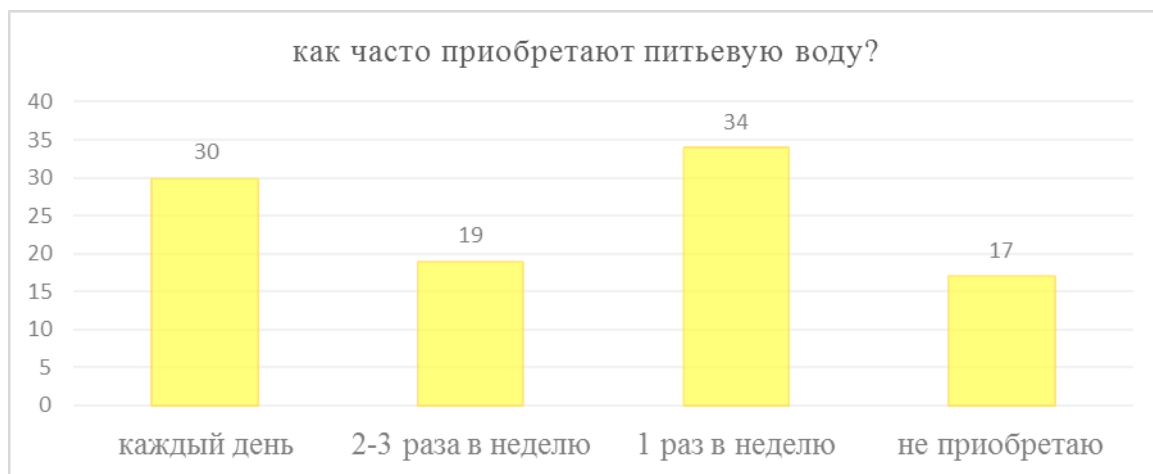
42% студентов предпочитают пить воду из колодца, что говорит о том, что вода у их привозная. 29% покупают воду в магазине, 24% из фильтра, а 5% из под крана.

32% опрошенных студентов покупают 5 литровую воду, что говорит о том что, проживая в общежитии, им удобнее брать именно в таком объеме. 30 % покупают 0.5 литра, 28% покупают 1, 1.5 литров- это означает, что многие берут воду на прогулку или на учебу, ибо объем такой бутылки очень удобен для того, чтобы брать его собой. И всего лишь 5 % выбрали 2 литра

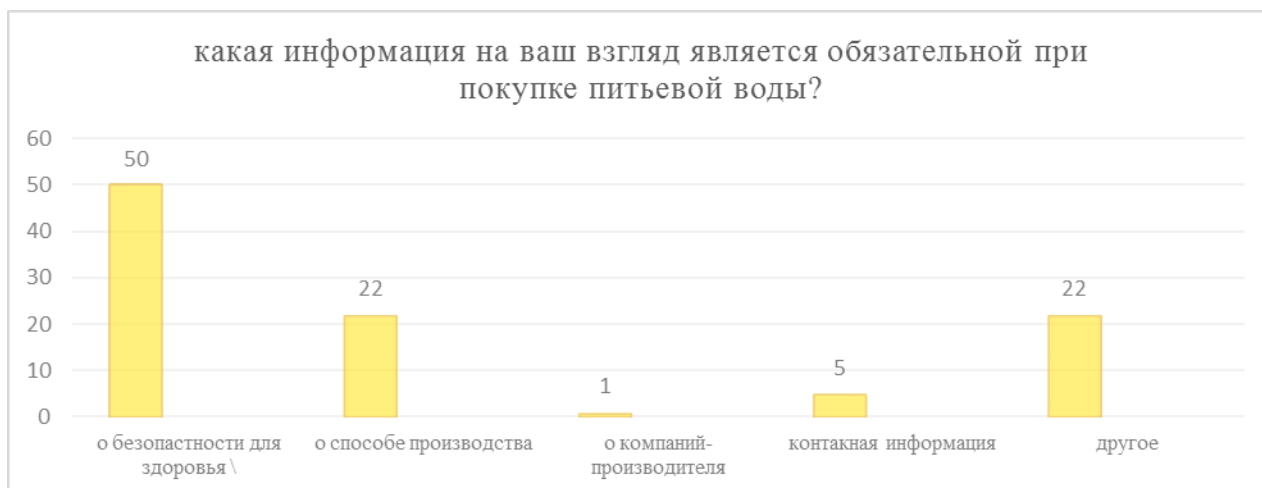
Многие, покупая воду, обращают свое внимание на вкус воды- 36%. 27% смотрят стоимость воды. 12% смотрят на красивую упаковку. И 10% опрошенных студентов смотрят на целебные свойства, что немаловажно при выборе воды.

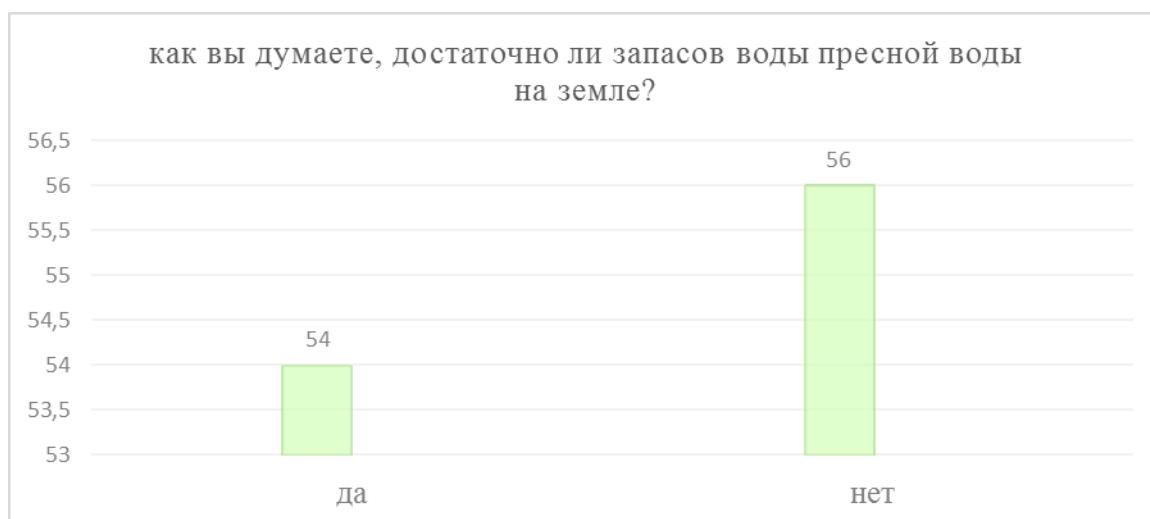
Судя по тому, в каком объеме чаще покупают воду, очевидно было то, что ее не берут так часто каждый день, именно 34% студентов покупают воду 1 раз в неделю. 30% берут каждый день на работу или на учебу. 19% покупают 2 или 3 раза в неделю, а 17% не покупают вовсе.

Какой тип воды подходит- каждый выбирает сам, опираясь на свои предпочтения, но большинство берут именно без газа, а именно 67% студентов. 14% берут с газом, а еще для 14% не имеет значения какая вода- с газом или без газа.

Приобретая воду, многие смотрят, естественно, на безопасность здоровья: именно так ответили 50% опрошенных студентов. 22% интересен способ приготовления воды, а еще 22% смотрят на иные обязательства. И только незначительное количество опрошенных смотрят на производителя.

Ну а этот вопрос мы все знаем ответ еще со школьных занятий по географии. По данным ООН, уже сейчас более 1,2 млрд людей живут в условиях постоянного дефицита пресной воды, около 2 млрд страдают от него регулярно, а к середине XXI в. численность живущих при постоянной нехватке воды превысит 4 млрд человек.

Таким образом, проанализировав данные опроса по анкете среди студентов нашего университета, можно сделать следующие выводы:

1. Студенты предпочитают пить бутилированную воду или природную из колодца.
2. Приобретая бутилированную воду, студенты на каждый день берут 0,5л бутылку, для дома- 5л, поэтому чаще всего приобретают или каждый день или один раз в неделю.
3. Вкус воды и ее стоимость- главное при выборе бутилированной питьевой воды.
4. Все студенты обращают внимание на безопасность воды и информированы об ограниченном запасе пресной воды на нашей планете.

Список использованной литературы:

1. Корочкина М.В. Экологический исследовательский проект «Вода-красота всей природы», 2012 г. – URL: <http://referat.znate.ru/text/index-68201.html> (дата обращения 01.03.2018 г.).
2. Речкалова Н.И., Сысоева Л.И. Какую воду мы пьем- Журнал. Химия в школе, 2004 г., №2.

ДИЗАЙНЕРЛЕРДІН БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Шлапак Елена Юрьвна

*Өнертану магистрі, «ТуЕНД» кафедрасының оқытушысы
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;*

Бұл мақалада негізгі дизайнерлік мәселелерді оқыту туралы қысқаша шолу жазылған.
Түйінді сөздер: дизайн, білім, экология, футуродизайн.

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ ДИЗАЙНЕРОВ

Шлапак Елена Юрьвна

*Магистр искусствоведческих наук, преподаватель кафедры «ТуЕНД»
Казахско-Русский Международный университет, 030006, Ақтөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье приведен краткий обзор основных проблем образования дизайнеров.
Ключевые слова: дизайн, образование, экология, футуродизайн.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION OF DESIGNERS

Shlapak Yelena Yurievna

*Master of Arts, Department of CTSS
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;*

This article provides a brief overview of the main problems of the education of designers.
Key words: design, education, ecology, futuristic

Исторические этапы феномена формирования и развития дизайна обоснованы постоянным ростом и прогрессом общества. Дизайн развивается на протяжении всего существования человечества, от первых приспособлений орудий труда, жилища вплоть до наших дней.

Первыми теоретическими основами о пользе и красоте служат труды древнегреческих ученых и философов, дальше происходит индустриальная революция и многие ремесла переходят на производственную основу. Многообразие видов дизайна привело к появлению новых, отдельных востребованных профессий: графический, архитектурный, ландшафтный, промышленный, компьютерный, экологический, информационный, футуродизайн, арт-дизайн, и т.д.

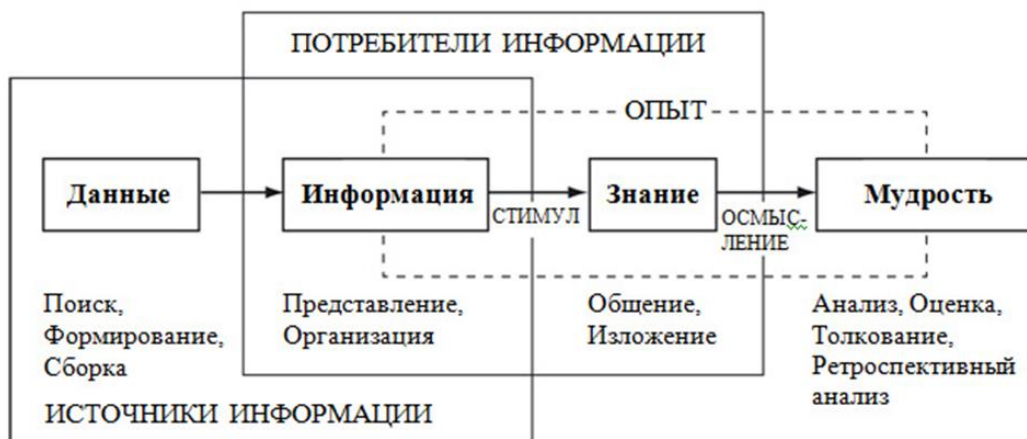
Современную среду обитания человека невозможно представить без научно-технических достижений, решения экологических, социальных и эргономических проблем. В городских условия люди непосредственно сталкиваются с машинами, визуальными носителями информации и архитектурой. На базе всего опыта проектирования и учета климатических составляющих проектировщиками составляется облик улицы, структура зданий с их предметным наполнением и содержанием, при этом изымается вторжение функционального дизайна с незапланированными элементами, которые могут изуродовать пространство. Решение этого вопроса состоит в проектировании комплексно-предметных, пространственных композиций, синтезирующих архитектурные и дизайнерские начала обстоятельств нашего образа жизни [1, с.10; 4, с.30; 5, с.23].

Актуальными вопросами сегодня остаются: повышение профессионализма дизайнеров, устранение юридической безграмотности, повышение коммуникации внутри сообщества для установки основных требований в проектировании, а также процессы внедрения достижений дизайна во все сферы жизнедеятельности общества.

Современное сознание человека формируется обществом, в процессе восприятия информации о внешнем мире у него развивается самосознание, иными словами происходит адаптация к условиям и среде в которых он находится (см. таблицу 1).

Таблица 1

Деятельность человека определяется требованиями, возникающими в современной структуре общества и закрепляется системой образования.

Если рассмотреть образовательную систему вкратце, то она состоит из 4-х этапов: дошкольной, средней, высшей и послевузовской ступени приобретения знаний, навыков и профессиональных компетенций.

Начиная с 2002 года в Республике Казахстан начали внедрять и формировать кредитную систему образования, которая заменила собой устоявшуюся структуру советского образования. Поэтому возникает множество проблем при изучении профессиональных дизайнерских программ.

В системе кредитной технологии обучения, которая сейчас применяется в ВУЗах РК, студент сталкивается с трудностью освоения необходимых профессиональных умений. В университетах происходит модернизация содержания УМКД, под руководством преподавателя приобретаются только базовые знания, что составляет около 20-30% владения программами для учащихся. Поэтому студенту необходимо выполнять большой объем самостоятельной работы на который рассчитана данная система, но не у всех получается справиться с этим: во-первых, человеческая природа (лень), во-вторых финансовые ограничения (не позволяют учиться и посещать дополнительные курсы), в-третьих дистанционное обучение ведет к «поощрению» невыполнения обучающимся, поставленных перед ним задач. Таким образом необходимо найти правильный подход к каждому студенту. Отсюда формируются основные проблемы специалиста, в данном случае дизайнера — это наличие вкуса, умение творчески мыслить и рисовать (создавать эскизы). Многие студенты, поступая на архитектурные и дизайнерские факультеты считают, что это очень просто что-то нарисовать или сделать. Но по мере обучения происходит переосмысление и понимание масштабов творчества. Владение программами: Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, CorelDRAW, ZBrush, Autodesk 3ds Max, AutoCAD и др., еще не делает вас дизайнером или архитектором, поскольку необходимо ознакомиться с основными законами композиции,

цветоведения и колористики, рисунка, живописи, инженерной и конструкторской деятельности [2, с.15; 3, с.45; 6, с.80].

Курс бакалавриата по дизайну в КРМУ состоит из 5 лет обучения. Учебная программа включает:

- Общеобразовательные дисциплины;
- Профессиональные дисциплины;
- Изучение компьютерных программ и профессиональных технологий.

Современные тенденции трактуют новое видение во всех сферах деятельности человека. Творчество дизайнеров поднимается на новый уровень и выходит на просторы интернета (см.таблицу 2).

Таблица 2

Доминирующие виды профессий в дизайне

10 самых популярных профессий дизайнера		
1	Гейм-дизайнер (Game designer) Гейм-дизайнер – разработчик, создающий компьютерные игры для компьютеров, игровых приставок и мобильных устройств.	Рост вакансий с 2009 по 2019 годы – 26%
2	Аниматор (Animator) Аниматор творит для теле-, кино- и видео индустрии, рекламных медиа и ИТ проектов.	Рост вакансий с 2009 по 2019 годы – 26%.
3	Дизайнер интерьера (Interior Designer) Дизайнер интерьера творит для нахождения оптимального баланса между функциональностью, безопасностью и эстетикой интерьера.	Рост вакансий с 2009 по 2019 годы – 19%.
4	Архитектор (Architect) Архитектор создает общий эстетический и внешний вид зданий и других сооружений, работая не только над внешним видом здания, но и над его функциональностью, безопасностью, экономичностью с целью максимально удовлетворить потребности людей, использующих здание.	Рост вакансий с 2009 по 2019 годы – 18%
5	Графический дизайнер (Graphic Designer/ Graphic Artists) Графический дизайнер находит наиболее эффективный способ донесения идей в печатных и электронных СМИ, используя цвет, иллюстрацию, графику, фотографию, анимацию и др. методы.	Рост вакансий с 2009 по 2019 годы – 10%
6	Дизайнер мобильных приложений (Mobile Designer) Одно из наиболее быстро растущих направлений рекламы – реклама для мобильных приложений. Навыки дизайнера мобильных приложений включают создание пользовательских интерфейсов, юзабилити, тестирование во всех браузерах, платформах и мобильных сетях.	
7	Веб-разработчик /дизайнер (Web developer/ Designer) Веб-разработчик / веб-дизайнер отвечает за дизайн, создание и поддержание сайта. В условиях стремительного роста Интернета, эта группа стала включать в себя разные профессии, в том числе юзабилити проектировщиков, дизайнеров-верстальщиков, разработчиков-кодировщиков и др.	

8	Продуктовый дизайнер (Product Designer) Продуктовый дизайнер – объединяет в своей работе 3 основные сферы: эстетику, бизнес и технологию для разработки коммерчески успешных товаров.	
9	Дизайнер одежды (Fashion Designer) Дизайнер одежды создаёт одежду, обувь и аксессуары чаще всего стремясь создать функциональные и эстетически привлекательные предметы гардероба.	Рост вакансий с 2009 по 2019 годы – 9%.
10	Арт директор (Art Director) В современной рекламной практике, арт-директор руководит командой, разрабатывающей видение и создающей крупные рекламные кампании.	Рост вакансий с 2009 по 2019 годы – 9%.

Наша основная задача, как преподавателей заключается в развитии у студентов нестандартного творческого мышления, основанного на анализе мировой проектной культуры. Именно нестандартное мышление позволяет успешно реализовывать персональные и коллективные проектные замыслы как в процессе обучения, так и в дальнейшей практической деятельности.

Решительная ориентация на использование в дизайнерских образах абстрактной выразительности реальных форм и потребительских качеств произведений дизайна привели к появлению практически новой методологии проектной работы. Методология, активно и в полной мере использующей весь арсенал существующих навыков и установок художественного творчества: умение строить и совершенствовать композиционные структуры, свободно применяя все известные нам средства их формирования - от изображения на плоскости до пространственных впечатлений, от фактурных или ритмических сопоставлений в вещах и приборах до «нейтрализованных» комбинаций функциональных процессов в среде. Все это опирается на методический и научный аппарат проектной деятельности, уже наработанной теорией и практикой дизайна, в том числе средового. Дизайн оказался - в силу безусловной полезности и столь же безусловной доступности каждому члену современного общества - самым востребованным из искусств. А его формы, принципы и особенности композиционных построений, опирающиеся на всеохватывающую абстрактность художественных средств, стали привычным знаком и ориентиром художественных построений и в других видах искусства.

Развитие мировой культуры тысячелетиям шло с преобладанием процессов дезинтеграции, расчленения единого потока на самостоятельные «частные» ценности и течения. Так некогда цельное представление о месте обитания как о пространстве, определенным образом приспособленном для жизни, постепенно разделилось на архитектуру, дизайн, прикладные и изобразительные виды искусства. Процесс разобщения, рафинирования источников формирования среды сегодня достиг предела, воплотившись в концепциях «самовыражения» творческой личности, абсолютизирующих произвольные, подсознательные мотивы творчества.

Сегодня появление произведения искусства во многих областях творчества как бы не зависит от мастерства, понимаемого как преодоление сопротивления материала, трудности построения композиции и т.д. Техника, умение становятся все незаметнее, заменяются другими способами воздействия на зрителя (наращивание массы, имитация движения, инсталляция и пр.).

Список использованной литературы:

1. Сартбаев Б.К. Универсальный словарь дизайнера, Бишкек: Бийктик, 2003 г., -652 с.

2. Тургамбаева Л.Р. «Очерки истории материальной культуры и дизайна». Алматы: Фонд Сорос – Казахстан, 2002 г.
3. Введение в архитектурное проектирование. М Стройиздат 1999 г.
4. Роль и место дизайнера графика в современном мире А.А.Шакиров. Минский институт управления г. Минск, Беларусь a_shakir@tut.by
5. Футуродизайн-89: Первая всесоюзная конференция по проблемам проектного прогнозирования. Материалы конференций, совещаний / Госком СССР по науке и технике, ВНИИТЭ. — М., 1990 г. 227 с.
6. «Эстетические ценности предметно-пространственной среды» Под ред. Л.Иконникова, М.: «Стройиздат», 1990 г.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ / ЭКОНОМИКА ҒЫЛЫМДАРЫ

**АҒЫМДАҒЫ НАРЫҚ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАНДЫҚ САҚТАНДЫРУ
НАРЫҒЫНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Әбденғалиева Әйгерім Амангелдіқызы

«Қаржы» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Мақалада Қазақстан қаржы нарығының қазіргі даму кезеңіндегі рөлі мен қауіпсіздік проблемалары ағымдағы жай-күйін сипатталады. Сонымен қатар, сақтандыру нарығында шетелдік ойыншылардың және болашақта сақтандыру нарығының ықтимал құлау экономикалық себептеріне назар аударылады.

**ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНСКОГО СТРАХОВОГО РЫНКА В
СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РЫНКА**

Әбденғалиева Әйгерім Амангелдіқызы

Магистрант специальности «Финансы»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В статье рассмотрены роль, текущее состояние и проблемы страхования на современном этапе развития финансового рынка в Казахстане. Также автором акцентировано внимание на уход иностранных игроков на страховом рынке и экономические причины возможного падения страхового рынка в перспективе.

**FEATURES OF DEVELOPMENT OF THE KAZAKHSTAN INSURANCE
MARKET IN THE CURRENT MARKET CONDITIONS**

Abdengalieva Aygerim Amangeldikyzy

Master's degree in Finance

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

The article describes the role and the current state of security problems at the present stage of financial market development in Kazakhstan. The author also focuses on the care of foreign players in the insurance market and economic causes of the possible fall of the insurance market in the future.

В последнее время со стороны государства оказывается всестороннее внимание развитию финансового сектора РК. Страхование единственный сегмент финансового сектора, который не попал под протекцию государства, но в некотором роде является «зеницей ока», которая оберегается всеми способами

Во время финансового кризиса ведущие коммерческие банки получают от правительства помощь, начиная с вливания определенного объема денежных средств в капитал БТА, Альянса, Народного и Казкоммерцбанка и заканчивая налоговыми преференциями по списанию NPL, созданием Фонда проблемных займов, закачиванием

ликвидности через многочисленные программы и размещением пенсионных накоплений населения в депозиты.

В целом на сегодняшний день можно отметить, что на поддержку БВУ потрачены десятки миллиардов долларов. Пенсионный сектор финансового рынка в отличие от коммерческих банков, подвергся по сути, национализации – кардинальной реформе т.е. пенсионные накопления были изъяты у частных накопительных фондов с целью защиты экономических интересов граждан пенсионного возраста Казахстана.

Чтобы способствовать росту инвестиционного портфеля ЕНПФ государством предусмотрено повышение доходности ГЦБ, выпускаемых Министерством Финансов РК. Без внимания государства не остается и отечественный фондовый рынок, и в предыдущие годы проведена правительством реанимация посредством размещения акций в рамках программы «Народное IP». Благодаря этой программе, рынок ценных бумаг пополнится новыми бумагами и эмитентами, а население становится, наконец - то, его активным участником.

Квазигосударственный сегмент, согласно методике Национального банка, не входит в список составляющих финансового сектора, тем не менее, оказывает на него непосредственное влияние. Два крупных институтов – ФНБ «Самрук-Казына» и НУХ «Байтерек», которые находятся как бы за «пазухой» у государства и при малейших проблемах могут пользоваться средствами Национального фонда РК т.е. имеют доступ к дешевым средствам, управляют государственными и национальными компаниями, а частным компаниям только остается помечтать.

Возможно в чем-то протекционистские действия государства может быть оправданы и разумеется, важность так называемой «кровеносной системы» экономики преуменьшать нельзя. В то же время, состояние показателей финансового сектора, ставит вопрос об их эффективности функционирования. Создается впечатление, что зачастую государственные мужи руководствуются принципом *too big to fail*, в результате же рентабельность активов (RoA) финансового сектора РК по итогам третьего квартала 2014 составила 1,4 %, тогда как инфляция в стране за тот же период развивается более опережающими темпами – 6,3 %.

На фоне этого несоответствия вложений и результата, страховой рынок, учитывая совокупный размер действующих на нем компаний, можно смело назвать самым «маленьким и нелюбимым ребенком» в финансовой семье.

Сегменту страховой отрасли по сравнению с другими обращалось и обращается слабое внимание, так как в Казахстане он всегда считался социально незначимым. И такое отношение государства к страховому рынку сложилось в государствах постсоветского пространства [1].

Швейцарская Swiss Re – один из самых крупных мировых перестраховщиков в своем ежегодном исследовании «Страхование в 2013 году» провела полномасштабный обзор развития этого рынка по странам. По результатам исследования, выявлен в целом рост сбора страховых премий в мире и этот показатель увеличился на 1,4 % и достиг суммы \$4,65 трлн. Однако, учитывая то, что в 2012 рост составил 2,5 %, очевидно, что страховой рынок замедлил темпы развития. И показывает спад уровня прироста на 1,1 %.

Экспертами Swiss Re все страны разделены на два основных класса: развитые и развивающиеся рынки и классификация производилась с учетом следующих таких факторов, как объем страхового рынка, доля страхового рынка в ВВП, проникновение страховых услуг в международное пространство в условиях глобализации и т. д.

Интересно, что общемировому росту страхового рынка в большей степени способствовало увеличение сбора премий на развивающихся рынках, их подъем составил 7,4 %. Это значит, что развитые страны достигли определенного потолка и развиваться больше ускоренными темпами не могут.

Если обратиться к Казахстану, то исследователи выявили следующие факторы, которые позволили им включить Казахстан в список развивающихся рынков, состоящий

из 59 участников и наше государство занимает - 42 место, которое считается недостаточно высоким:

1) в 2013 объем сбора страховых премий составил \$1664 млн, т. е. доля в мировом рынке всего - 0,04 %, и по данному показателю Казахстан занимает 61 место среди всех государств;

2) доля страховых премий в ВВП составила 0,8 %, и в данной ситуации Казахстан оказался еще ниже – на 82 месте.

Аналитики Standard & Poor's поясняют, что развитие страхового сектора во многом зависит от низкого уровня доверия населения, и немаловажную роль играет в Казахстане доля людей с низкими доходами.

На развивающихся рынках, в том числе в Казахстане, преобладает страхование pop-life. По информации расходы населения на страхование в США в среднем составляют \$5 тыс. на одного человека, в Великобритании – \$4,5 тыс., во Франции – \$3,7 тыс., в Казахстане же – ниже \$100, [2].

Первые руководители страховых компаний полагают, что проблемы отечественного рынка страхования связаны не только с низкой культурой населения в данной сфере, по их мнению, корнем всех бед является низкая капитализация страховых компаний. «Компании с небольшим уставным или собственным капиталом имеют небольшое собственное удержание. Именно, поэтому они не могут самостоятельно осуществлять страхование даже сравнительно небольших рисков, от 1 до 2 млрд тенге».

Удельный вес активов БВУ РК занимает в 92,4% в общем объеме активов всего финансового сектора, а рентабельность их активов составила менее 1%. По сравнению с банками страховой рынок РК презентовал относительно высокую рентабельность активов – за девять месяцев 2014 этот показатель составил чуть более 8 %. Казалось бы, что страховой рынок должен быть привлекательным для инвесторов, но как показывает жизнь на самом деле ситуация диаметрально противоположная – инвесторы покидают казахстанский рынок страхования.

Это касается иностранных игроков, в 2011 представительство Allianz SE в Казахстане закрыто и это мотивировано тем, что работа данного филиала не является приоритетной частью стратегии компании. А в октябре 2012 года объявила о прекращении своей деятельности в Казахстане AIG компания международного уровня.

Бегство инвесторов объясняется тем, что на данный момент наблюдается снижение реальной доходности от страховой деятельности. Также наблюдается падение доходности размещения или инвестирования страховых активов на рынке ценных бумаг. Помимо этого, реалии страхового рынка не подтвердили их первоначальные ожидания, не соответствовали его текущему потенциалу, а также существование непрозрачности конкурентной среды привели к уходу иностранных компаний.

Рост показателя страхового рынка на 8,04 % на начало 2015 году связан с переоценкой основной массы иностранной валюты и последствиями девальвацией, хотя многие аналитики увязывают данную ситуацию с увеличением доходности. По информации на сегодняшний день страховые компании в основном держат свои активы в иностранной валюте, что и сказалось на RoA всего рынка [1].

Таким образом, можно сделать вывод, что реальный рост доходов страховых компаний остается невысоким. 2015 год был достаточно сложным для развития страхового рынка Казахстана, по самым оптимистичным прогнозам, рост объемов премий не превысил нескольких процентов, в то время как убыточность страховых компаний существенно возрастает. По мнению специалистов - экспертов, страхование теряет свою инвестиционную привлекательность, что соответственно может привести к закономерным процессам слияния, поглощения и даже ликвидации некоторых страховых компаний.

Постоянно происходят изменения и одним из ключевых, произошедших на рынке в 2015 году, стал Закон РК «Об обязательном страховании работника от несчастных случаев при исполнении им трудовых (служебных) обязанностей».

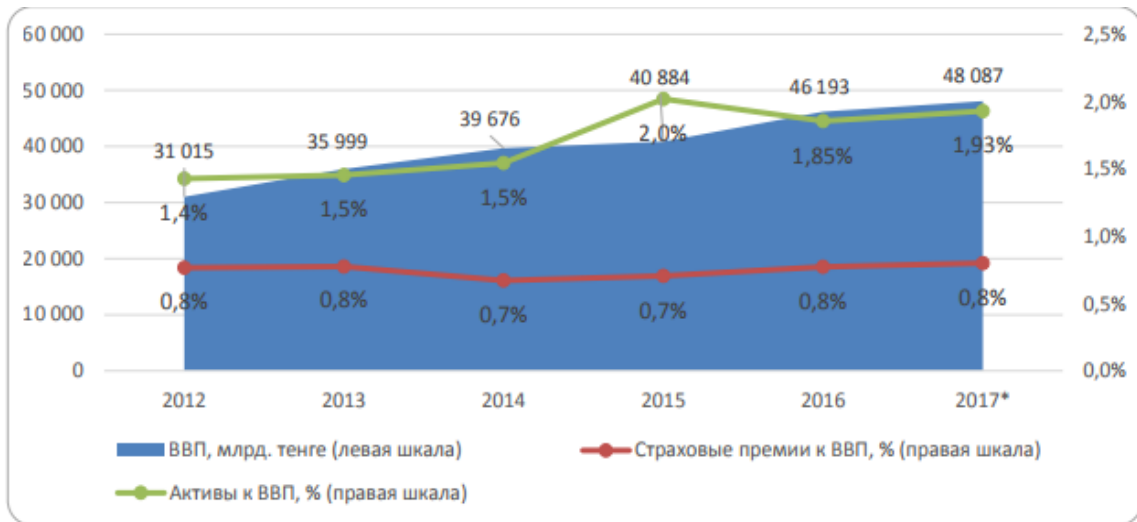

Рисунок 1. Роль страхового рынка в экономике Казахстана

Тенденции умеренного экономического роста, наблюдаемые с начала 2017 года, продолжатся и во втором полугодии 2017 года. По оценкам РА РФЦА, номинальный объем ВВП Казахстана может достигнуть порядка 48 трлн. тенге. При этом, рост реального ВВП прогнозируется на уровне 2,3-2,5% в 2017 году.

Стабилизирующаяся макроэкономическая ситуация с умеренным ростом реального ВВП будет иметь определенный эффект на страховой сектор Казахстана. Уровень проникновения страховых услуг по итогам 2017 года, оцениваемый нами как низкий, незначительно возрастет. Так, доля страховых премий к ВВП Казахстана составит порядка 0,8%, что на 0,03% больше по сравнению с 2016 годом.

Доля активов страхового сектора к ВВП предполагается на уровне 1,9%-2%. Среднегодовой темп прироста активов в 2011-2014 составлял порядка 16%, в 2015 – 34% за счет валютной переоценки инвестиционных активов страховщиков. По итогам 2016 года прирост составил 3,8%, что соответствует нашему прогнозу, указанному ранее в 3%-5%. По итогам 2017 года РА РФЦА прогнозирует прирост страхового сектора порядка 7%-9%. Незначительный прирост продемонстрирует и показатель плотности страхования (страховая премия на душу населения). По нашим оценкам, прирост по итогам 2017 года составит 5,8% или порядка 21 100 тенге на душу населения. В валютном эквиваленте страховая премия на душу населения составит около 65 долларов США.

Показатель плотности страхования остается крайне низким ввиду низкого уровня дохода на душу населения. В отношении темпа прироста страховых премий, РА РФЦА прогнозирует его значение на уровне 9,5%-10%. Несмотря на умеренный экономический рост и сдерживаемый уровень потребительской инфляции в пределах установленного коридора, волатильность национальной валюты, а также сокращение потребительского спроса и реальных доходов населения, обладающих некоторым отложенным по времени эффектом, будут являться основными сдерживающими факторами роста страхового сектора Казахстана.

Рисунок 2. Реальный рост ВВП Казахстана и темпы прироста страховых премий.

Показатели состояния страхового рынка свидетельствуют о том, что в Казахстане заложены основы национального страхования, рынок находится в стадии развития, уровень которого существенно отстает как по количественным показателям, так и по уровню развития страховой культуры от развитых стран мира.

Корректировки в страховом законодательстве РК дают возможность сумму утраченного заработка работников пострадавших от несчастных случаев или профессиональных хронических заболеваний, перераспределить между работодателями и страховыми компаниями. С учетом изменений внесенных в законодательство, заработок будет возмещаться работодателем, ответственным за причиненный вред, если работник лишается профессиональной трудоспособности от 5 до 29 % включительно

Доля страховой компаний в возмещении выплаты при утрате профессиональной трудоспособности от 30 до 100%, при этом в расчет принимается среднемесячная зарплата в размере не более 10-кратного размера МЗП на дату заключения договора страхования.

Изменения касаются и страховых тарифов и при расчете страховых премий в случае, если у работодателя происходили несчастные случаи, при которых пострадали сотрудники, применяется таблица поправочных коэффициентов.

На сегодняшний день на страховом рынке Казахстана наблюдается очередное банкротство крупного туроператора, и некоторые страховщики начали сдавать лицензии на осуществление обязательного страхования ГПО туроператора и турагента, в том числе, и по рекомендации Ассоциации страховщиков, с связи с высокими рисками и убыточностью.

В связи с использованием мошеннических схем, непрозрачностью туристического рынка, недостаточное регулирование и контроль за состоянием финансовых показателей туристических компаний, наступил кризис в данной отрасли. Надо отметить, что в таких случаях, страховщики принимали на страхование мошеннические действия туроператоров, а не действительные риски.

Последним трендом события 2015 года стало изменение в отношении определения размеров убытка страховой компании по классу обязательного страхования ГПО ВТС, которое исключило участие оценочной компании в цепочке оценивания размера убытков при наступлении страхового случая. И с 2016 года, согласно поправки в законодательстве, право осуществлять процедуру оценки размера причиненного вреда закреплено за страховщиками.

На деятельность страховых компаний, действительное влияние оказала новая денежно-кредитная политика Национального банка РК, в частности, с учетом роста цен на импортные запчасти и ремонтные работы предусмотрено увеличение средней стоимости ущерба при осуществлении страховых выплат по обязательному страхованию ГПО автовладельцев и

добровольному страхованию автотранспорта (АвтоКАСКО) . Это касается и добровольного медицинского страхования, так как с увеличением цен на импортные медикаменты и медицинское оборудование ожидается рост убыточности по данной отрасли страхования.

В целом по страховому рынку за 10 месяцев 2015 года выявлен рост объема страховых премии на 8,2% по отношению к аналогичному периоду прошлого года [4].

Страховой бизнес Казахстана в последние периоды развивается в условиях неопределенности рынка и высокого риска. И надо ожидать, что привычный рост объемов премий может сопровождаться резким падением данного количественного показателя страхового рынка. Причины – экономический кризис в стране, которое влечет за собой возможное снижение доходов предпринимательского сектора и населения, слабое развитие потребительского спроса на страховые продукты.

Если произойдет снижение объемов страхования в 2016 году на 10-15%, то это связано будет в первую очередь с падением ликвидности на макроэкономическом уровне государства. Проблемы по единовременной уплате страховых премий не позволят населению страховать, хотя перед клиентами станет вопрос необходимости страхования жизни и других аспектов. Будет расти дебиторская задолженность, увеличится доля платежей в рассрочку. Вполне возможно сокращение количества страховых компаний по причине роста конкуренции и падения рынка страхования [5],

На сегодняшний день традиционного подхода для выживания в условиях кризиса не существует и страховым компаниям надо строго искать внутренний потенциал для дальнейшего развития. На рынке страхования ожидается предложение новых страховых услуг и продуктов с оптимальной ценой и стандартным набором услуг, а также перспективных предложений, таких, как: страхование в кредит, страхование от банкротства, страхование от поломок авто, страхование от потери работы и другие.

Список использованной литературы:

1. Куаншалиев Д. *Forbes Kazakhstan*
2. Источник: [КурсивЪ](#).
3. Источник SAP
4. Интернет – ресурс. Курсив. «Страхование не рухнет в 2016 году».
5. Insur.kz/

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖОЛ-КӨЛІК ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫН ДАМУ ТУРАЛЫ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Бодыков Султан Абдижалелович

«Экономика» мамандығының магистранты

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 010000, Астана, Сатпаев көш., 2;

Бұл мақалада еліміздегі автомобиль көлігі инфрақұрылымының жай-күйі қарастырылған. Өңірлердегі көлік желісін дамытудағы елеулі әртүрлілік мәселелері және осы проблемаларды жою жолдары анықталған. Еліміздің ғылыми-техникалық және экономикалық дамуының көрсеткіші болып табылатын көлік коммуникацияларының саны мен сапасы қарастырылған. Жол құрылысы ұлттық және аймақтық әлеуметтік-экономикалық міндеттерге, сондай-ақ жолдар мен дамудың деңгейіне негізгі экономикалық көрсеткіштерге: жалпы өнімнің, баға деңгейінің, бюджеттің кірісіне тікелей әсер ететін негізгі өндіріс салаларының бірі болып табылады. Жол құрылысы тек қана жолдарды ғана емес, жол бойындағы барлық инфрақұрылымды да салу мен реконструкциялауды, жөндеуді қамтиды. Қазақстанда қатты беті бар жол желісінің жалпы ұзындығы ұлғайтылуы жалғаса беруі, елді-мекендердегі жыл бойы ауа-райына байланысты коммуникацияларды қамтамасыз ететін кірме жолдармен байланыс орнату мәселелері қарастырылған.

Түйінді сөздер: жол-көлік инфрақұрылымы, автомобиль жолдары, жол құрылысы, жол-көлік кешені, жол техникасы, аймақаралық байланыстар, автомобиль көлігі инфрақұрылымы саласындағы мемлекеттік қолдау шаралары.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ДОРОЖНО-ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Бодыков Султан Абдижалелович

Магистрант специальности «Экономика»

*Евразийский Национальный Университет имени Л.Н. Гумилева, 010000, Астана,
ул. Сатпаева, 2;*

В этой статье рассмотрено состояние инфраструктуры автомобильного транспорта в нашей стране. Было выявлено значительное разнообразие развития транспортной сети в регионах и способы решения этих проблем. Рассмотрены количество и качество транспортных сообщений, что являются показателями научно-технического и экономического развития страны. Дорожное строительство, предназначением которого является создание транспортной системы сети автомобильных дорог, было и остается одной из основных производственных сфер, обеспечивающей решения как общегосударственных, так и региональных социально-экономических задач, поскольку состояние и уровень развития дорог непосредственно влияет на основные экономические показатели: валовой продукт, уровень цен, доходы бюджета. Автodoroжное строительство включает в себя как строительство, так и реконструкцию, ремонт, содержание не только самих дорог, но и всей придорожной инфраструктуры. Рассмотрены проблемы наращивания общей протяженности дорожной сети с твердым покрытием, соединения населенных пунктов с сетью дорог общего пользования подъездами, обеспечивающими круглогодичную всепогодную связь.

Ключевые слова: автотранспортная инфраструктура, автомобильные дороги, строительство дорог, автотранспортный комплекс, дорожная техника, межрегиональные связи, меры государственной поддержки в сфере автотранспортной инфраструктуры.

**PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF ROAD AND TRANSPORT
INFRASTRUCTURE IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

Bodykov Sultan Abdizhalelovich

Master's Degree student of speciality «Economics»

Eurasian National University named after L.N. Gumilyov, 010000, Astana, 2, Satpayev St.;

This article considers the state of the infrastructure of road transport in our country. It revealed a significant diversity in the development of the transport network in the regions and ways to address these problems. The quantity and quality of transport communications are considered, which are indicators of scientific, technical and economic development of the country. Road construction, the purpose of which is to create a transport system for the road network, has been and remains one of the main production areas that provides solutions to both national and regional socio-economic tasks, since the state and level of road development directly affects the main economic indicators: gross product, the level of prices, budget revenues. The problems of increasing the total length of the road network with a hard surface, the connection of settlements with the network of public roads with entrances providing year-round all-weather communications are considered.

Key words: motor transport infrastructure, automobile roads, road constructions, motor transport complex, road machinery, interstate connections, measures of state support in the field of transport infrastructure.

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаев 2012 жылдың басында жолдаған жолдауында «біздің шикізатымыз бен инфрақұрылымымызды жоғары қайта бөлу саласында жаңа ауқымды жобаларды іске қосу туралы» жариялады [1].

Мемлекет басшысының бұл көзқарасы соңғы онжылдықта орын алған 2015 жылға дейін стратегиялық бағыты бар индустриялық-инновациялық саясатқа сәйкес келеді. Өкінішке орай, Қазақстан Республикасында автокөлік инфрақұрылымын дамыту соңғы жылдары ғана назарға алынды.

Нәтижесінде, Қазақстан Республикасының көлік желісін дамытуда елеулі әртүрлілік өңірлердің экономикалық дамуына кедергі келтіреді. 2 мыңға жуық ауылдық елді-мекенде жыл бойы көліктік байланыс жоқ. Елді-мекендердің тұрақты жол қатынасымен қамтамасыз етілуі 70%-дан аспайды.

Автокөлік инфрақұрылымының жағдайы еліміздің кеңістіктік дамуы, тұрғындар тұратын жерлер, жұмыс орындарының орналасқан жерлері, туристік нысандар, дүкендер туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Көлік коммуникацияларының саны мен сапасы еліміздің ғылыми-техникалық және экономикалық дамуының көрсеткіші болып табылады, оған лайықты жауап беруші жол-құрылыс кешені болып табылады.

Қазіргі кезде Қазақстандағы жолдардың ұзындығы шамамен 146 мың км құрайды, оның 93 мың км-і қоғамдық жол. Жолдардың 90% -ы төселген жолдар. Халықаралық және республикалық маңызы бар автомобиль жолдары жалпы пайдалануға арналған жолдардың 25%-н құрайтындығына қарамастан, осы жолдардың үлесіне автокөліктік тасымалдаудың 50%-ы тиеді.

Қазақстандағы автомобиль жолдарының басым бөлігі (86%) 60-80 жылдары автомобильдің осьтеріндегі жүктеме 6 тоннадан аспайтын реттеуші талаптарға сәйкес жасалған және салынған. Бүгінгі күні саяхатқа ақы төлемеген жүк, оське 10 тоннаға дейін жеткізіледі. 2005 жылдан бастап республикадағы жолдарды салу және қайта құру 13 тоннаға дейін есептелген жүктемені ескере отырып жүзеге асырылады, барлық халықаралық дәліздер II техникалық санаттан төмен емес параметрлер бойынша қалпына келтіріледі.

Қазақстандағы барлық дерлік көлік тасымалдары 150 км-ден аз қашықтықта тасымалданады және тасымалдардың 0,6% -ы ғана 150 км-ден асады. Мыңдаған шақырымнан астам қашықтықта тасымалданатын жүктердің нақты үлес салмағы өте аз көлемі - жалпы көлемнің 0,1%-н құрайды. Бірақ транзит дамуымен бұл үлес өседі [2].

Саланың негізгі техникалық проблемасы - жол бетінің көтеру қабілетін жоғалтуы. 2010 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша республикалық маңызы бар автомобиль жолдарының желісінің жағдайы: жақсы - 32%; қанағаттанарлық - 45%; қанағаттанарлықсыз - 23%.

2010 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша жергілікті автомобиль жолдарының жағдайы: жақсы - 8%; қанағаттанарлық - 48%; қанағаттанарлықсыз - 44%. Асфальтсыз (грунт жағдайындағы) 9,471 км жол, оның ішінде 107 км халықаралық және республикалық маңызы бар автомобиль жолдары желісінде [3].

Қазақстанның көлік-жол кешенінің проблемалары төменде келтірілген (сурет 1).

Сурет 1. ҚР-ның көлік-жол кешенінің проблемалары

Ескерту: автор [2] дереккөзінің негізінде құрастырған

Жол құрылысы ұлттық және аймақтық әлеуметтік-экономикалық міндеттерге, сондай-ақ жолдар мен дамудың деңгейіне негізгі экономикалық көрсеткіштерге: жалпы өнімнің, баға деңгейінің, бюджеттің кірісіне тікелей әсер ететін негізгі өндіріс салаларының бірі болып табылады. Жол құрылысы тек қана жолдарды ғана емес, жол бойындағы барлық инфрақұрылымды да салу мен реконструкциялауды, жөндеуді қамтиды.

Ауылдық жерлерде қатты жол бетін салудағы қажеттілік жеткілікті түрде қанағаттандырылмаған, ал ауыл шаруашылық кәсіпорындарының көпшілік жолдарында

қолданыстағы қызмет көрсетулердің болмауына байланысты көлік және пайдалану мәртебесі жалпыға ортақ жолдармен салыстырғанда жаман.

Қалалар мен елді мекендердің көше-жол желісінде транзиттік трафикті қабылдау проблемалары бар.

Айта кету керек, Қазақстанның кейбір өңірлерінде автокөлік инфрақұрылымын дамытудың спецификалық проблемалары бар.

Мысалы, Батыс Қазақстанда (Маңғыстау және Атырау облыстары) құрылған автокөлік инфрақұрылымының ерекшелігі, жол құрылысының қажеттілігі мұнай-газ саласының қысқа мерзімді мүдделері негізінде анықталған. Бұл жергілікті жолдардың белгілі бір спецификасының пайда болуына әкелді.

Мұндай тәсілдерді енгізу нәтижесінде аймақта иррационалды жолдар желісі құрылды. Коммерциялық жолдардағы техникалық шешімдердің біркелкі емес екендігі айқын көрінеді: әртүрлі төсемдер, жол төсемінің әртүрлі ені және жүріс бөлігі, қолданыстағы көлік инфрақұрылымының аймақтағы халықтың әлеуметтік қажеттіліктеріне сәйкес келмеуі. Осылайша Батыс Қазақстанның аумақтарын дамытудың жергілікті қағидасы жол инфрақұрылымын біртұтас ретінде дамытуды қамтамасыз етпеді.

Көптеген дамыған елдерде (АҚШ, Германия, Жапония) негізгі магистраль желісін құру міндеттері ұзақ мерзімді мемлекеттік бағдарламалар негізінде шешілді, ол жол желісін дамыту көрсеткіштерін және қаржылық қолдаудың тиісті көлемін белгіледі. Мамандардың пікірінше, соңғы 100 жылда АҚШ-тың бұрынғы президенті Дуайт Д. Эйзенхауэр АҚШ мемлекеттік саясатының басым міндеттерін қарастырған магистральдық жолдарды (Interstate Highway System) құруға арналған бағдарлама АҚШ экономикасына және американдықтардың өміріне үлкен әсерін тигізді.

Жоғары жылдамдықтағы автожол жүйелерінің құрылысы АҚШ-тың іскерлік белсенділігін арттыруға, еңбек өнімділігі мен инвестицияларды арттыруға әкелді, жаңа жұмыс орындарын құруға және апаттардың деңгейін төмендетуге себеп болды. АҚШ-та еңбек өнімділігінің өсуі 25% -ды құрады, ал жалпы экономикалық пайда 2,1-2,5 трлн. доллар деңгейіне жетті, бұл жылдам жүретін жолдарды салу шығындарынан 16-19 есе жоғары [4].

Бүгінгі таңда Қазақстан автожол саласында ахуалды өзгерту үшін елеулі қадамдар жасалып жатыр.

Үкімет Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарын (2010 жылғы 1 ақпанда мақұлданды - барлық секторлар үшін) және 2006-2012 жылдарға арналған жолдарды дамытудың алдыңғы жоспарын әзірледі. (АДЖ) 2010-2014 жж. Үкімет бекіткен Қазақстан Республикасының көлік инфрақұрылымын дамытудың 2010-2014 жылдарға арналған бағдарламасына (КИБ) аяқталды және кеңейтілді. Осы бағдарлама аясында Үкімет жоспарлайды:

- 7127 шақырым салу және жетілдіру және 9 951 км республикалық маңыздағы жолдарды жөндеу;

- 12 485 км жергілікті жолдарды жөндеу және жетілдіру [3].

Сонымен бірге, халықаралық транзиттік дәліздерге интеграцияланған инвестицияларға және олардың жолдарын біріктіруге басымдық беріледі. Жеке инвестициялар дәліздерді қайта жаңартуға, сондай-ақ халықаралық жүйеге біріктірілген тиімді көлік жүйесін қалыптастыру үшін жол операцияларын жақсарту мен жолдарды ұстауға бағытталған.

Қазақстанда автокөлік инфрақұрылымын дамытуға назар аудару қажеттілігі автожол саласын жаңғырту аяқталғаннан кейін күтілетін экономикалық тиімділікке негізделген. Атап өтетін болсақ:

- егер жаңа жолдардың құрылысы нәтижесінде қозғалыс қашықтығының айтарлықтай көрінетін және елеулі азаюы орын алса, өнімнің бағасындағы көлік шығындары азаяды;

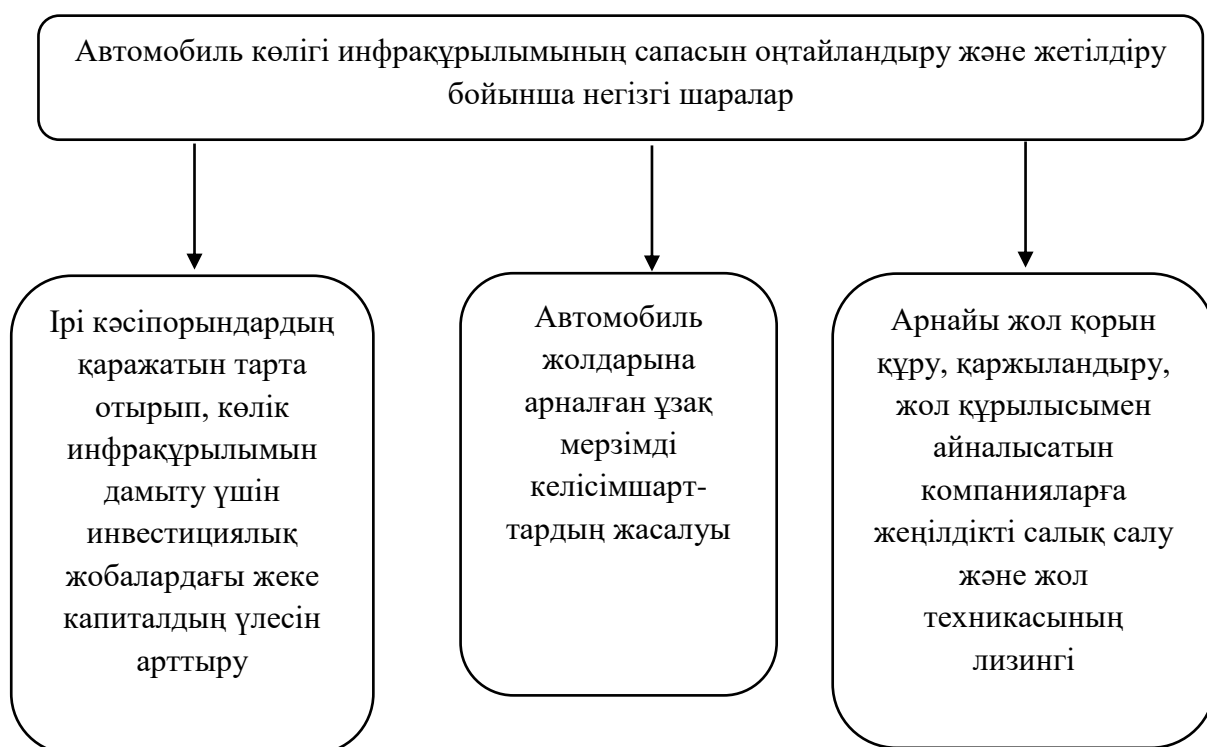
- кәсіпорындардың жанар-жағармай материалдары мен жанар-жағармай материалдарына ақы төлеу бойынша жинақ ақшаның көбеюі күтіледі. Мысалы,

жүргізушілердің жұмыс режимін оңтайландыру арқылы (100 шақырым жолда - жолда бір рет, жоғары сапалы жолда 100 км - тағы бір рет);

- жолдардың сапасын жақсарту, шын мәнінде ыңғайлы жол желілерін құру көлік түрлерінің арасындағы жаңа көліктердің қайта бөлінуіне, жаңа бағыттардың пайда болуына әкеледі. Бұл, өз кезегінде, қазіргі заманғы логистикалық технологияларды белсенді қолдануға серпін береді;

- көлік инфрақұрылымын дамыту өндіруші күштерді оңтайлы бөлу, өндірістік қуаттарды, пайдалы қазбалардың кен орындарын тиімді пайдалануға, тауар нарықтарының кеңеюіне және қызмет көрсетуіне әкеледі.

Қазақстан Республикасының автомобиль көлігі инфрақұрылымы саласындағы мемлекеттік қолдау шараларын жетілдіру бойынша ұсыныстар төмендегі схемада көрсетілген (сурет 2).

Сурет 2. ҚР-ның автокөлік инфрақұрылымы саласындағы ЭМР шараларын жетілдіру бойынша ұсыныстар

Ескерту: автор [2] дереккөзінің негізінде құрастырған

Осыған байланысты, Қазақстанда қатты беті бар жол желісінің жалпы ұзындығы ұлғайтылуы жалғаса беруі, елді-мекендердегі жыл бойы ауа-райына байланысты коммуникацияларды қамтамасыз ететін кірме жолдармен байланыс орнату қажет. Жол айрығының қозғалысына және көліктік және экономикалық аймақаралық байланыстарға қызмет көрсететін аймақтарды айналып өтетін көлік ағынын қамтамасыз ететін автомобиль жолдары өтуді қалыптастыруды және рационализациялауды талап етеді. Көліктік-экономикалық аймақаралық байланыстарға қызмет көрсететін автомобиль жолдары өтуді қалыптастыруды және рационализациялауды талап ететін болады. Аймақаралық байланыстарды қамтамасыз ететін негізгі аймақтық магистральдарды құрайтын учаскелердің айтарлықтай үлесі техникалық және көлік-эксплуатациялық сипаттамаларын арттыруды қажет етеді. Елдің экономикалық және әлеуметтік дамуымен туындайтын бұл міндеттерді жол бағдарламаларын іске асырудың келесі кезеңдерінде шешу жоспарланған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана» от 27.01.2012 г.
2. Автотранспорт Казахстана набирает вес // Аналитический обзор ATFBank Research. – 2011 г. – №2. – С.2-20.
3. Постановление Правительства Республики Казахстан №1006 «Об утверждении Программы по развитию транспортной инфраструктуры в Республике Казахстан на 2010-2014 гг.» от 30.09.2010 г.
4. Медрес Е.Е. Повышение конкурентоспособности предприятий дорожного строительства в рыночных условиях: дис. канд. экон. наук – СПб.: С.-Петербург. гос. архитектурно-строительный университет. – 2007 г. – 179 с.

**ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ҚЫТАЙ КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК –
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ ТӘЖІРИБЕСІ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ
(«СНПС – АҚТӨБЕМҰНАЙГАЗ» АҚ-НЫҢ ҮЛГІСІНДЕ)**

Дун Сюэфэн

Сатып алу Департаментінің директоры

Асрепов Г.Н.

Сатып алу Департаментінің қызмет көрсету бөлімі басшысының орынбасары

«СНПС – Ақтөбемұнайгаз» АҚ

Ақтөбе қ-сы, 312 атқыштар дивизия даңғылы, 3;

Осы мақалада («СНПС – Ақтөбемұнайгаз» АҚ-ның үлгісінде) Қазақстан және Қытай кәсіпорындардың әлеуметтік – экономикалық ынтымақтастықтың дамуы және қарым-қатынасы қарастырылады.

Түйінді сөздер: «СНПС – Ақтөбемұнайгаз» АҚ, Қазақстан, Қытай, кәсіпорындардың қарым-қатынасы, Қазақстан және Қытай арасындағы тәжірибе.

**Опыт и перспективы социально-экономического сотрудничества
предприятий Казахстана и Китая
(на примере АО «СНПС-Актюбемұнайгаз»)**

Дун Сюэфэн

Директор департамента по закупкам

Асрепов Г.Н.

Заместитель начальника отдела услуг департамента по закупкам

АО «СНПС-Актюбемұнайгаз»

г.Актобе, пр-т 312 стрелковой дивизии, 3;

В данной статье рассматриваются развитие и отношения социально-экономического сотрудничества предприятий Казахстана и Китая (на примере АО «СНПС-Актюбемұнайгаз»).

Ключевые слова: АО «СНПС-Актюбемұнайгаз», Казахстан, Китай, сотрудничество предприятий, опыт между Казахстаном и Китаем.

**Experience and Prospects of Socioeconomic Partnership of Enterprises of
Kazakhstan and China: the case of JSC “CNPC-Aktobemunaigas”**

Dun Suefen

Director of Procurement Department

Asreпов G.N.

Deputy Director of Services Division of Procurement Department

JSC “CNPC-Aktobemunaigas”

3, 312 Rifle Division Ave., Aktobe;

This article discusses development and relationship of socioeconomic partnership of enterprises of Kazakhstan and China based on the case of JSC “CNPC-Aktobemunaigas”.

Key words: JSC “CNPC-Aktobemunaigas”, Kazakhstan, China, enterprises partnership, experience between Kazakhstan and China.

Казахстан, получивший независимость 16 декабря 1991 года, имеет уникальное географическое положение: находится между двумя крупнейшими странами современного мира, роль одной из которых – Китая – в нынешней мировой экономике и глобальной политике неизменно возрастает и усиливается.

У Казахстана и Китая много схожего. Это – динамично развивающиеся страны; они заинтересованы в расширении своих внешнеэкономических связей; они имеют хорошие основы и факторы для эффективного взаимодействия; в них стратегические преобразования проводятся довольно специфическим – градуально-поступательным, тщательно анализируемым и синтезируемым из лучшего мирового опыта, но с учетом своей национально-государственной специфики способом; в Китае проживает довольно большая казахская диаспора, в то время как за десятилетия независимости РК множество китайских граждан добились своего экономического преуспевания во многом благодаря бизнес-активности на казахстанской материально-экономической основе. Как указывают эксперты, вовлечение двух наших стран в мировую экономику – это продолжение тенденции глобализации; их взаимовыгодное сотрудничество – желательно как с точки зрения международной стабильности, так и для продолжения обоюдного динамичного развития и преобразований [1, с. 17].

Эти и другие факторы делают возможным и желательным дальнейшее развитие активного взаимодействия между казахстанскими и китайскими государствами, бизнесом и обществами. Об актуальности наращивания темпов взаимодействия Казахстана и Китая в различных сферах в очередной раз подчеркивается и в новом Послании Президента РК народу Казахстана: «Необходимо эффективно реализовать совместную с Китаем инвестиционную программу по созданию производств в Казахстане. Договоренности с китайской стороной достигнуты. Объекты обозначены. Нужно конкретно работать...» [2, с. 2].

В январе 2017 года исполнилось 25 лет с момента установления дипломатических отношений между нашими странами и, соответственно, начала развития социально-экономических казахстано-китайских отношений в новейших условиях. Существующая сильная обоюдная поддержка социально-экономического партнерства двух стран представляется достаточной для достижения ими наиболее важных целей своей внешней, внешне- и внутриэкономической и социально-культурной политики.

Если говорить о целесообразности сотрудничества с китайской стороной для Казахстана, то со времени обретения независимости руководство Республики занимает твердую позицию, а в последние годы проявляет настойчивую активность относительно преодоления сырьевого характера казахстанской экономики. Наличие партнёрских отношений с государством с быстро развивающейся экономикой – таким как Китай – может во многом способствовать реализации этой цели: поскольку основные проблемы казахской экономики – это недостаточная диверсифицированность отечественной экономики и ее существенная зависимость от экспорта национальных энергоресурсов – пока все еще не решены. В связи с чем китайские инвестиции во вторичный и третичный сектора экономики РК могут оказаться эффективным средством преодоления указанных тенденций и придания казахстанской экономике устойчивого характера: это могло бы помочь Казахстану избежать ситуации, при которой достаточно высокие темпы развития сопровождаются слабыми уровнями производственно-экономической эффективности и внедрения инноваций, что пока еще существенно тормозит дальнейшее социально-экономическое развитие.

С обретения Казахстаном суверенитета казахстанско-китайские экономические контакты прошли определенные этапы развития: если в начале 1990-ых гг. приоритетно развивалось торгово-экономическое сотрудничество (именно торговое сотрудничество с Китаем позволило Казахстану в тот сложный период сократить товарный дефицит и обеспечить работой и стабильным доходом довольно большую часть казахстанцев – так называемых бизнесменов-челноков), то с середины 1990-ых гг. из КНР пошли инвестиции в

нефте-газодобывающий сектор РК, создавая существенное количество новых рабочих мест уже и в этом секторе казахстанской экономики; начавшийся же XXI век ознаменовал новый этап в развитии экономических отношений между Казахстаном и Китаем – с начала 2000-ых гг. китайское экономическое проникновение в государства Центральной Азии, и в том числе, в РК, осуществлялось за счет массового возникновения предприятий с китайским капиталом, реализации ряда крупных экономических и инфраструктурных проектов, а с 2005 года казахстанско-китайские отношения выходят на новый уровень – стратегического партнерства на Великом Шелковом пути из Азии в Европу [3]. Все это служит основой долгосрочных взаимовыгодных отношений и дает импульсы дальнейшему развитию и совершенствованию сотрудничества двух стран во многих областях.

Обе страны на сегодня продолжают располагать дополнительными резервами для взаимовыгодного социально-экономического партнерства. Но в этом плане важно диверсифицировать структуру взаимодействия. Особую актуальность в данном контексте имеет развитие прямых экономических связей между регионами и предприятиями обеих стран, проведение товарных, инновационных, инвестиционных ярмарок и презентаций. Так, для реализации этих задач в КНР создан и действует Китайско-казахстанский информационно-консалтинговый центр в Пекине, ведется работа по учреждению постоянно действующего совместного Совета предпринимателей, который в будущем смог бы давать ценные рекомендации правительственным органам обеих стран и Комитету по сотрудничеству по дальнейшему улучшению условий для развития взаимного торгово-экономического сотрудничества. В китайской программе сотрудничества между КНР и РК до 2023 года также указаны конкретные цели продвижения взаимодействия между странами на различных и, прежде всего, экономическом направлениях [4, с. 30].

Одно из ведущих предприятий нефтегазового сектора Казахстана – Акционерное общество "СНПС-Актобемунайгаз", ведущим инвестором которого является китайская компания CNPC. Корпорация CNPC (China National Petroleum Corporation, т.е. СНПС) – это довольно именитый на международной арене инвестор, который входит в десятку ведущих энергетических корпораций мира и развивает свои проекты более чем в 30-ти странах мира. СНПС присутствует в экономике Республики с 1997 года. Таким образом, наступивший год – также юбилейный и для казахстанско-китайского производственно-регионального сотрудничества.

АО "СНПС-Актобемунайгаз" – это один из ведущих субъектов экономики Актыобинской области: показатели экономического потенциала и социального благополучия региона в немалой степени зависят от результатов производственно-хозяйственной деятельности данной компании.

В своем развитии и инвестиционная активность СНПС в Казахстане прошла несколько этапов. Особенно ярким в многолетней истории функционирования предприятия представляется этап середины 2000-ых – начала 2010-ых гг., т.е. этап масштабной инвестиционной не только производственно-технической, но и социально-экономической деятельности.

Так, например, проект третьего Жанажольского газоперерабатывающего завода официально входит в государственную программу "30 корпоративных лидеров" и является прорывным. Усовершенствования технологии сейсморазведочных работ – в формате 3D – на месторождении Кенкияк (2000–2001 гг.) и на месторождении Жанажол (2003–2004 гг.), проведения съемки и последующей интерпретации геофизического материала позволили оптимизировать сетку эксплуатационных скважин и более эффективно приступить к работе над запасами трудноизвлекаемых коллекторов. Одним из важнейших инвестиционных достижений этого совместного китайско-казахстанского предприятия является строительство ряда трубопроводных участков, кардинально оптимизировавших логистику реализации продукции. Результатами объемной инвестиционной деятельности середины 2000-ых гг. стали также строительство и ввод в эксплуатацию двух самых крупных в

Казахстане резервуаров для хранения нефти, открытие перспективного месторождения на центральной территории восточной части Прикаспийской впадины - структуры Ащисай и северная Трува, строительство важнейшего транспортного маршрута – железной дороги "Жанажол–Эмба" протяженностью 83 км (а также – капитальный ремонт дороги "Кенкияк – Жанажол" протяженностью 52 км), строительство современной газотурбинной станции на месторождении Жанажол мощностью 45 МВт, энергия которой весьма востребована для промысла, строительство и ввод в эксплуатацию установки очистки и закачки сточных вод в пласт на месторождении Кенкияк-надсолевой и др. В АО "СНПС–Актобемунайгаз" функционирует собственный научно-исследовательский институт, который занимается широким спектром профильных мероприятий по обновлению и созданию профессиональных технологий, позволяющих модернизировать и совершенствовать нефтегазодобычу и переработку, соответственно [5, с. 2].

Акционерное общество "СНПС-Актобемунайгаз" известно не только как одно из ведущих предприятий нефтегазового сектора как Актюбинского региона так и, в целом, всей Республики Казахстан, чей промышленный потенциал и капитализация имеют долгосрочную нарастающую динамику, но и как предприятие с достаточно убедительными результатами социальных отношений. Как постоянно указывает руководство АО "СНПС-Актобемунайгаз", производственно-технологические развитие и модернизация, социально-экономические социальная ответственность, благотворительность и спонсорство – это важные составляющие в работе компании [6, с. 4], где «основное внимание – не инвестициям, не технологиям или оборудованию, а Работнику с большой буквы» [7, с. 3].

Так, за реализацию социально-экономических проектов в масштабах предприятия и региона и по сравнительным итогам аналогичной деятельности других ключевых иностранных инвесторов в декабре 2009 г. АО "СНПС-Актобемунайгаз" стало лауреатом казахстанского государственного конкурса "Парыз" в номинации "Лучший социальный проект года", а в декабре 2010 г. – обладателем Гран-При Парыз [8].

Например, на предприятии довольно сильны и активны позиции корпоративного профсоюза. Модернизированный и расширенный вахтовый посёлок на месторождении Жанажол за последние годы превратился в современный, высокоразвитый инфраструктурный комплекс, имеющий все необходимые условия для комфортного проживания рабочего персонала. В Обществе уже более 20 лет действует балансовый санаторно-оздоровительный комплекс "Нефтяник", средства на содержание которого выделяются Работодателем. В середине 2000-ых гг. компания создала пополняемый "Специальный образовательный фонд" в размере \$ 1 млн., за счет средств которого казахстанские студенты - по заказу Общества – проходили и проходят обучение в вузах Китая, России и Казахстана. В Актобе уже несколько лет действует большая специализированная теплица, являющаяся балансовым объектом компании: десятки тонн свежих овощей и красивейших цветов, выращиваются круглогодично агрономами теплицы, а продукция предназначена как для собственных столовых, расположенных в филиалах компании, так и реализуется в рестораны Актобе.

Существенная сторона деятельности компании в Актюбинском регионе – активная благотворительная и спонсорская политика. Например, в период экономической стабильности на профильных для нефтедобывающей компании рынках в АО – с целью обеспечения энергетической независимости региона – для населения и предприятий топливно-энергетического комплекса области компания ежегодно поставляла в среднем свыше 1,3 млрд. м³ товарного газа по социально низким ценам. Кроме того, поддерживая инициативы Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева о необходимости приоритетного развития села, АО "СНПС-Актобемунайгаз" ежегодно во второй половине 2000-ых гг. инвестировало свыше \$ 1 млн. в развитие инфраструктуры сельских районов Актюбинской области и проведение посевных и уборочных кампаний.

В плане только внешней спонсорской активности, например, в 2012 году акционерное общество перечислило сумму в 100 млн. тенге в качестве финансовой поддержки для ремонта инфраструктуры в Актобе и районах области; 1,6 млн. тенге было выделено в качестве адресной помощи физическим лицам, нуждающимся в медицинском лечении; на 1,5 млн. тенге была оказана спонсорская поддержка обществ инвалидов, праздников в детских организациях Актюбинского региона и т. д. Общий объем спонсорских и благотворительных расходов АО за период с 1997 по 2012 годы включительно составил 10,1 млрд. тенге [5, с. 2].

Конечно же, нынешний мировой экономический кризис и проблемы мировой нефтегазовой сферы последнего периода не могли не затронуть и не сказаться на многих аспектах функционирования АО "СНПС- Актобемунайгаз". Однако, как отметил глава актюбинской области Б. Сапарбаев на традиционной в регионе отчетной встрече, которые проводят крупные и средние предприятия перед работниками о выполнении заключенных меморандумов и договоров с участием руководства области и профсоюзов: «Несмотря на снижение цены и в целом спроса на нефть, АО выполнило практически все обязательства, взятые на себя в рамках трехстороннего меморандума, подписанного в начале 2016 г.» [9]. Так, даже в нынешних нелегких условиях АО "СНПС–Актобемунайгаз" в рамках социальной ответственности бизнеса ведет в Актобе строительство Дворца молодежи, стоимостью 1,3 млрд. тенге и планирует завершить его уже в нынешнем году; как отметило руководство компании, в 2016 году на бесплатное питание работников было выделено 769 млн. тенге, размер социального пакета на одного рабочего составил в среднем 231 тысячу тенге, а сумма инвестиций согласно плану 2017 года должна составить 50 млрд. тенге [9].

В целом, мы видим на примере работы серьезного китайского делового партнера, действующего в нашем регионе, а также из перспективных государственных документов, что казахстанско-китайское сотрудничество продолжает прогрессивно развиваться, несмотря ни на что.

Однако в современных условиях мы надеемся на дальнейшую модернизацию этих отношений. Надеемся, что китайская сторона будет не только потребителем наших сравнительно недорогих национальных природных и трудовых ресурсов, но и потребителем диверсифицирующейся казахстанской продукции более глубокого передела (например, экологически чистого продовольствия, услуг казахстанской туристической индустрии и т. д.) и активным инвестиционно-инновационно-технологическим партнером, как это видится не только сегодня, но и предвиделось нашими экономистами ранее [10, с. 18]. И наше дальнейшее существование будет добрососедским, а партнерство – взаимовыгодным и обоюдно плодотворным.

Список использованной литературы:

1. М. Муратова Развитие экономических отношений Казахстана и Китая.//Вестник Кызылординского государственного университета имени Коркыт-Ата. – Кызылорда, № 4, 2016 г. – С. 16-20.
2. Послание Президента РК, Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана "Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность". 30.01.2017 г.// Казахстанская правда. – Алматы, 31.01.2017 г. – С.1-3
3. Совместное казахстанско-китайское коммюнике.//КАЗИНФОРМ, 12 января 2006 г. //http://www.nomad.su/?a=3-200601120214
4. А.А. Акатаева. Проблемы и перспективы торгово-экономического сотрудничества РК и КНР.// Вестник КазНУ, – Алматы, № 4, 2009 г. – С. 24-32.
5. Акционерное общество "СНПС-АКТОБЕМУНАЙГАЗ" – деятельность во благо общества на основе гармонии энергии и природы. – *Пресс-релиз* руководства АО "СНПС-

АКТОБЕМУНАЙГАЗ" по итогам работы компании на конец 2012 года.//Актюбинский вестник. – Актобе, 28.12.2012 г. – С. 2.

6. Ж. Батурин. Социальная ответственность — важный приоритет в деятельности компании АО «СНПС-Актобемунайгаз».//Актюбинский вестник. – Актобе, 29.12.2010 г. – С. 4.

7. Акционерное общество "СНПС-АКТОБЕМУНАЙГАЗ" – компания с высокой социальной ответственностью. – *Пресс-релиз* руководства АО "СНПС-АКТОБЕМУНАЙГАЗ" по итогам работы компании на конец 2010 года.//Актюбинский вестник. – Актобе, 29.12.2010 г. – С. 2-3.

8. АО «СНПС-Актобемунайгаз» 15 лет сотрудничества во благо и процветание.// KAZAKHSTANbusinessmagazin, №6, 2012 г.

9. Бердыбек Сапарбаев: руководство «СНПС–Актобемунайгаз» обязано использовать все резервы.//Arapress, 31.01.2017 г.

10. Приоритетные направления экономического сотрудничества Казахстана с Китаем. /Экономическое сотрудничество Казахстана и Китая: Сборник статей и документов. – Алматы–Урумчи. – Май, 2004 г. – С. 17-24.

КӘСПОРЫНДАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ӨСУІНІҢ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Зайцева Вероника Викторовна

«Қаржы» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Осы мақалада Қазақстан Республикасының аумағында жұмыс жасайтын кәсіпорындардың қаржылық өсуін жақсарту жолдары сипатталған.

Түйінді сөздер: қаржылық менеджмент, қаржылық өсу, қаржылық басқару, айналым қаражаты, айналым, активтер.

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ФИНАНСОВОГО РОСТА ПРЕДПРИЯТИЯ

Зайцева Вероника Викторовна

Магистрант специальности «Финансы»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье описываются пути совершенствования финансового роста предприятий функционирующих на территории Республики Казахстан.

Ключевые слова: финансовый менеджмент, финансовый рост, управление финансами, оборотные средства, оборачиваемость, активы.

THE WAYS OF IMPROVING THE FINANCIAL GROWTH OF ENTERPRISES

Zaitseva Veronika Viktorovna

Master's Degree student of speciality «Finance»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

This article describes ways to improve the financial growth of enterprises operating on the territory of the Republic of Kazakhstan.

Key words: financial management, financial growth, financial management, working capital, turnover, assets.

Переход к рыночной экономике коренным образом изменили условия функционирования предприятий, и требует от предприятий повышения эффективности производства, конкурентоспособности продукции и услуг на основе внедрения достижений научно-технического прогресса, эффективных форм хозяйствования и управления производством, а также эффективности торговой деятельности, анализа экономических показателей, и, как следствие эффективного использования выявленных резервов. В современных экономических условиях деятельность каждого хозяйственного субъекта является предметом внимания обширного круга участников рыночных отношений, заинтересованных в результате его функционирования.

Чтобы обеспечивать выживаемость предприятия в современных условиях управленческому персоналу необходимо, прежде всего, уметь реально оценивать экономическое состояние, как своего предприятия, так существующих и потенциальных конкурентов.

Анализ и диагностика финансовых результатов деятельности предприятия - важнейшая характеристика экономической деятельности предприятия. Однако одного

умения реально оценивать финансовое состояние недостаточно для успешного функционирования предприятия и достижения им поставленной цели. Конкурентоспособность предприятию может обеспечить только правильное управление движением финансовых ресурсов и капитала, находящихся в распоряжении. А это в свою очередь обеспечивает выживаемость и стабильное положение предприятия на рынке. [1]

Одним из важных условий успешного управления финансами предприятий является анализ и диагностика его финансового состояния и финансовой устойчивости. Главная цель анализа - своевременно выявлять и устранять недостатки в финансовой деятельности и находить резервы укрепления финансового состояния предприятия и его платежеспособности. С его помощью вырабатываются стратегия и тактика развития предприятия, обосновываются планы и управленческие решения, осуществляется контроль за их выполнением, выявляются резервы повышения эффективности производства, оцениваются результаты деятельности предприятия и его подразделений.

Содержание анализа вытекает из его функций. Одной из таких функций является - изучение характера действия экономических законов, установление закономерностей и тенденций экономических явлений и процессов в конкретных условиях предприятия. Следующая функция анализа - контроль за выполнением планов и управленческих решений, за экономным использованием ресурсов. Центральная функция анализа - поиск резервов повышения эффективности производства на основе изучения передового опыта и достижений науки и практики. Другая функция анализа - оценка результатов деятельности предприятия по выполнению планов, достигнутому уровню развития экономики, использованию имеющихся возможностей. И, наконец, — разработка мероприятий по использованию выявленных резервов в процессе хозяйственной деятельности.

Формирование рыночной экономики требует развития анализа в первую очередь на микроуровне отдельных предприятий и их структурных подразделений. В то же время анализ необходим и на макроуровне, так как связан с повседневной деятельностью предприятий и фирм.

В настоящее время в Казахстане проблема оценки финансового состояния предприятия является крайне актуальной, причем как для различных государственных ведомств, контролирующей деятельность хозяйствующих субъектов, так и для менеджмента самого предприятия. Причем проблема оценки финансового состояния действительно существует, поскольку в современной науке до сих пор, так и не выработано единого подхода к проведению такого рода анализа.

Результаты финансового анализа позволяют выявить уязвимые места, требующие особого внимания, и разработать мероприятия по их ликвидации. Результаты анализа - материальная основа управленческих решений, принятие которых основывается также на интеллекте, логике, опыте, личных симпатиях и антипатиях лица, принимающего эти решения.

Финансовое положение предприятия, его показатели ликвидности и платежеспособности непосредственно зависят от того, насколько быстро средства, вложенные в текущие активы, превращаются в реальные деньги.

Одним из важнейших показателей эффективного управления оборотными средствами является высокая оборачиваемость оборотных активов. Отсюда основная задача рационального управления оборотными средствами предприятия заключается в том, что всеми силами и средствами следует сокращать период оборачиваемости оборотных средств в целом и по каждой из наиболее весомых составляющих.

Показатели оборачиваемости оборотных средств имеют большое значение для оценки финансового состояния предприятия, поскольку скорость превращения оборотных средств в денежную форму оказывает непосредственное влияние на платежеспособность предприятия.

Кроме того, увеличение скорости оборота текущих активов при прочих равных условиях отражает повышение инвестиционной привлекательности предприятия. Особую значимость имеют указанные показатели в условиях экономики переходного периода.

Решение задачи сокращения периода оборота оборотных средств в целом заключается в снижении периода оборота каждой из наиболее весомых составляющих текущих активов, то есть запасов материалов, незавершенного производства, готовой продукции, дебиторской задолженности.

Возникшие совершенно иные условия финансово - производственной деятельности предприятий обусловили поиск новых решений проблемы управления оборачиваемостью оборотного капитала.

Рассмотрим способы решения данной задачи по основным из составляющих оборотных средств. [2]

Для сокращения периода оборота и соответственно увеличения значения коэффициента оборачиваемости применительно к запасам материалов и покупных изделий (равно как и для всех других особо значимых по величине слагаемых оборотных средств) необходимо реализовать комплекс организационно - технических и финансовых мер.

Значение коэффициента оборачиваемости возрастает с уменьшением среднего значения оборотных средств, вложенных в запасы материалов и покупных изделий.

Одним из эффективных способов минимизации средств в запасах материалов в условиях экономики переходного периода является внедрение на предприятии методики оптимального вложения средств в запасы материалов и покупных изделий. Важно подчеркнуть, что методика оптимального вложения средств в запасы материалов охватывает, строго говоря, только основные материалы и покупные изделия, необходимые на конкретном этапе работы предприятия.

Однако, как известно, в состав запасов оборотного капитала предприятия помимо средств в основных материалах входят средства, вложенные во вспомогательные материалы, упаковочные материалы, топливо, запасные части для ремонта.

И хотя объемы средств, вложенные в основные материалы и покупные изделия, несопоставимо выше, минимизация средств в другие составные части запасов - такая же важная задача. Иначе говоря, в процессе минимизации средств, вкладываемых в запасы материалов, ни в коем случае не следует ослаблять внимание к расходованию средств на вспомогательные материалы, упаковочные материалы, топливо, запасные части для ремонта.

В числе других способов, влияющих на минимизацию затрат в запасах материалов, следует отметить:

- установление прогрессивных норм расхода сырья, материалов, топлива;
- замена дорогостоящих видов материалов и топлива более дешевыми без снижения качества продукции;
- систематическая проверка состояния складских запасов. [3]

Для более глубокого исследования проблемы ускорения оборачиваемости оборотных средств предприятия, в целом и в каждой наиболее значимой составляющей текущих активов рассмотрим вопрос регулирования длительности производственного и финансового циклов.

Длительность производственного цикла определяется как сумма периодов оборотов запасов материалов, незавершенного производства и готовой продукции.

Финансовый цикл больше производственного на период оборота дебиторской задолженности и период оборота авансов поставщикам материалов.

Таким образом, оборачиваемость текущих активов тем выше, чем меньше продолжительность производственного и финансового циклов.

Эффективное управление производственным и финансовым циклами состоит в решении совокупности следующих задач:

- сокращение производственного цикла и соответственно уменьшение периода оборота материалов, уменьшение периода оборота незавершенного производства, уменьшение периода оборота готовой продукции;
- уменьшение периода оборота дебиторской задолженности;
- уменьшение периода оборота авансов за материалы, то есть сокращение времени между оплатой материалов и их поступлением на предприятие.

Одной из весомо составляющих оборотных средств предприятия является дебиторская задолженность. Соответственно оборачиваемость средств в составе дебиторской задолженности существенно влияет на оборачиваемость всех оборотных средств предприятия. Следует подчеркнуть, что решение задачи ускорения оборачиваемости средств в дебиторской задолженности - одна из сложнейших задач финансового менеджмента на предприятиях. Сложность решения этой задачи обусловлена тем обстоятельством, что по существу, период оборота в дебиторской задолженности (измеряемый в днях) стал измеряться не днями, а месяцами и даже годами. Более того, нередки случаи, когда дебиторская задолженность по срокам возникновения переходит в безнадежные долги. Изложенное, не может не осложнить поиск путей решения проблемы. В свою очередь, повышение удельного веса в составе оборотных средств дебиторской задолженности, которая является одним из важнейших источников поступления денежных средств на предприятие при погашении задолженностей, приводит к росту дефицита денежных средств.

Именно поэтому управление оборачиваемостью средств дебиторской задолженности в современных условиях - одно из самых приоритетных направлений финансового менеджмента предприятий. [4]

Разработка прогнозных моделей финансового состояния предприятия необходима для выработки генеральной финансовой стратегии по обеспечению предприятия финансовыми ресурсами, оценки его возможностей в перспективе. Она должна строиться на основе изучения реальных финансовых возможностей предприятия, внутренних и внешних факторов и охватывать такие вопросы, как оптимизация основных и оборотных средств, собственного и заемного капитала, распределение прибыли, инвестиционную и ценовую политику. Основное внимание при этом уделяется выявлению и мобилизации внутренних резервов увеличения денежных доходов, максимальному снижению себестоимости продукции и услуг, выработке правильной политики распределения прибыли, эффективному использованию капитала предприятия на всех стадиях его кругооборота.

Экономическая ситуация в Казахстане такова, что без объединения усилий по наиболее эффективному использованию финансовых ресурсов подъем экономики и достижение целей преобразований государства невозможны. Четкий контроль за использованием предоставляемых ресурсов, а также внутренний контроль финансовых потоков позволяет предприятиям осуществлять текущую деятельность без ущерба для контрагентов и партнеров по бизнесу. [4]

При ослаблении финансового контроля возникают перебои с поступлениями финансовых средств и, как следствие, с погашением долгов предприятия. В этой ситуации возникает угроза банкротства и признания предприятия несостоятельным, что, в свою очередь, грозит осложнением социально-политической ситуации в стране.

В этой связи, одним из главных условий успешного функционирования предприятия является четкий контроль за обязательствами и своевременное предупреждение признаков несостоятельности, а также умение минимизировать последствия недобросовестной конкуренции и потрясений на финансовых рынках.

Список использованной литературы:

1. Ширяев Р. Финансовое состояние предприятия // Экономист. — 2007 г. - №1. - С. 15
2. Солнцев И.В. Финансовый менеджмент. — М.; Финпресс. 2003 г. — 144 с.

3. Фомин П. А. Финансы и кредит//Журнал 5(119). -2003 г. - 107 с.
4. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий. - М.: Инфра-М, 2005 г.

БЮДЖЕТТЕН ТЫС ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРЛАРДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘНІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ХАЛЫҚТЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУДЫ ҚАРЖЫЛАНДЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Кулумбетова Дина Болатовна

э.ғ.к., профессор

Сарбеков Рустем Ержанович

«Қаржы» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би, 52;

Мақала бюджеттен тыс әлеуметтік қорлардың экономикалық мәнін зерттеуге; қаржы ресурстарын қалыптастыру және пайдаланудың қаржылық тетігін зерттеуге, сондай-ақ халықты әлеуметтік қорғауды қаржыландырудағы қаржы институттарының маңызы мен рөлін анықтауға арналған.

Бұл ұғымды экономикалық, қаржылық және құқықтық жағынан қарастыруға болады. Бюджеттен тыс әлеуметтік қорларды қалыптастыру және пайдаланудың қаржылық тетігінің өзіндік ерекшеліктері анықталған. Бюджеттен тыс әлеуметтік қорлар әлеуметтік маңызы бар функцияларды орындайтын мемлекеттің қаржы жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады деген тұжырым жасалды.

Түйінді сөздер: бюджеттен тыс әлеуметтік қорлар, қаржылық тетік, әлеуметтік сақтандыру.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ВНЕБЮДЖЕТНЫХ СОЦИАЛЬНЫХ ФОНДОВ И ИХ РОЛЬ В ФИНАНСИРОВАНИИ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ

Кулумбетова Дина Болатовна

профессор, к.э.н.

Сарбеков Рустем Ержанович

магистрант специальности «Финансы»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Ақтөбе, ул.Айтеке би, 52;

Статья посвящена исследованию экономической сущности внебюджетных социальных фондов; финансового механизма формирования и использования финансовых ресурсов, а также установлению значения и роли данных финансовых институтов в финансировании социальной защиты населения.

Установлено, что данное понятие можно рассматривать с экономической, финансовой и правовой точек зрения. Определены специфические особенности финансового механизма формирования и использования внебюджетных социальных фондов. Сделан вывод о том, что внебюджетные социальные фонды являются важной составляющей финансовой системы государства, выполняющей социально-значимые функции.

Ключевые слова: внебюджетные социальные фонды, финансовый механизм, социальное страхование

CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT ACTIVITIES OF MUSEUMS IN KAZAKHSTAN

Kulumbetova Dina Bolatovna

Professor, Candidate of Economic Sciences

Sarbekov Rustem Erzhanovich

The article is devoted to the study of the economic essence of extra-budgetary social funds; financial mechanism of formation and use of financial resources, as well as the establishment of the importance and role of these financial institutions in the financing of social protection of the population.

It is established that this concept can be considered from the economic, financial and legal points of view. The specific features of the financial mechanism of the formation and use of extra-budgetary social funds. It is concluded that extra-budgetary social funds are an important component of the financial system of the state performing socially significant functions.

Key words: extra-budgetary social funds, a financial mechanism, social insurance

Одним из актуальных вопросов современности является совершенствование системы социальной защиты населения, которое должно базироваться на улучшении финансирования конкретных мероприятий, предусмотренных соответствующими государственными программами, которые, в свою очередь, должны способствовать развитию экономики и подъёму уровня жизни населения, его социальной защиты.

Финансирование социальной защиты населения, как основной формы реализации социальной политики государства осуществляется за счёт специальных внебюджетных фондов социального назначения, выступающих важной составляющей финансовой системы государства, либо из Государственного бюджета.

В последнее время в связи с активизацией социальной политики Республики Казахстан роль и значение фондов социального назначения возрастает. Государственные внебюджетные целевые фонды относятся к финансовым ресурсам государства и имеют значительное влияние на финансово-экономическую ситуацию в стране.

Н.В. Миляков рассматривая практические аспекты организации бюджетного процесса, формирования и использования внебюджетных фондов, отмечает, что «внебюджетные фонды являются одним из важнейших звеньев бюджетной системы любой страны с рыночной экономикой» [1].

Выясним значение понятий «внебюджетные фонды» и «социальные внебюджетные фонды». Большинство авторов идентифицируют внебюджетные фонды как целевые фонды финансовых ресурсов.

Так, согласно С.И.Берлину внебюджетными фондами можно считать форму «перераспределения и использования финансовых ресурсов, привлекаемых государством для финансирования, не включаемых в бюджет, некоторых общественных потребностей и комплексно расходуемых на основе оперативной самостоятельности строго в соответствии с целевым назначением фондов» [2].

С точки зрения В.В. Ковалева внебюджетными фондами можно назвать специфическую форму «перераспределения и использования финансовых ресурсов страны для финансирования конкретных социальных и экономических потребностей общегосударственного либо регионального значения» [3].

Такого же мнения придерживаются А.Г. Грязнова, Е.В. Маркина и М.Л. Седова, считающие, что «внебюджетные фонды представляют собой совокупность финансовых ресурсов, находящихся в распоряжении органов государственной власти и местного самоуправления, которые не входят в состав бюджетов, имеют самостоятельные источники формирования и могут быть использованы в соответствии с целевым назначением» [4].

В.Д. Мельников указывает что внебюджетные фонды «являются отношениями по перераспределению национального дохода для централизации финансовых ресурсов, направляемых на финансирование целевых потребностей государства» и подчеркивают,

что они имеют «законодательно закрепленные источники финансирования» [5]. Средства социальных внебюджетных фондов используются для оказания поддержки социально-незащищенным слоям населения, а также финансирования учреждений здравоохранения.

Внебюджетные фонды социальной направленности действуют по принципу страхования от различных социальных рисков. Они выступают в качестве страховщиков в системе обязательного социального страхования и управляют финансовыми ресурсами, находящимися в их ведении. Поэтому некоторые авторы подчеркивают страховую форму формирования ресурсов социальных внебюджетных фондов.

Так по мнению Э.Н. Шафигуллина, внебюджетные фонды как финансовая категория «представляют собой совокупность денежных распределительных отношений, в результате которых на основе обязательных страховых и других доходов формируются государственные фонды финансовых ресурсов, предназначенные для осуществления важнейших государственных расходов, не включенных в бюджет» [6].

А.Г. Белоусова указывает, что внебюджетные социальные фонды являются формой «создания и использования фондов финансовых ресурсов посредством распределения и перераспределения валового внутреннего продукта на страховой основе для обеспечения финансирования системы социальной защиты населения» [7]. Кроме того, она считает, что «внебюджетные социальные фонды можно отнести к государственным финансовым институтам».

Основным источником доходов государственных социальных внебюджетных фондов в настоящее время выступают специальные целевые налоги и страховые взносы, установленные налоговым законодательством для того или иного фонда [4].

Рассматривая понятие «социальное страхование», ученые отмечают наличие таких признаков как:

- составляющая часть социально-экономической политики государства;
- реализация через экономические отношения по перераспределению ВВП или ВВП;
- функционирование посредством социальных финансовых фондов, из которых выплачиваются страховые средства нуждающимся в них при наступлении определенных рисков событий.

Социальное страхование, как известно, является основной формой социальной защиты населения в странах с рыночной экономикой.

Таким образом, учитывая проанализированные научные подходы относительно сущности социальных внебюджетных фондов, можно сделать обоснованный вывод, что данное понятие можно рассматривать с экономической, финансовой и правовой точек зрения.

С экономической точки зрения, внебюджетные фонды являются специфической формой перераспределения и использования финансовых ресурсов государства для финансирования конкретных социальных потребностей общества.

Как финансовая категория, внебюджетные фонды выступают формой перераспределения валового внутреннего продукта и финансовых ресурсов с целью формирования не входящих в бюджет фондов денежных средств для финансирования социальных программ и решения важных общественных проблем.

С правовой точки зрения, внебюджетные фонды являются специализированными институтами некоммерческого характера, обладающие автономностью и некоторой экономической самостоятельностью, аккумулирующие государственные и негосударственные финансовые ресурсы и использующие их на финансирование определенных целевых программ социально-экономического назначения.

Специфическими особенностями финансового механизма формирования и использования внебюджетных социальных фондов являются:

- правовое регулирование формирования и использования финансовых ресурсов фондов, четкое закрепление доходных источников и строго целевое использование средств;

- самостоятельность и обособление от бюджетной системы, пребывание финансовых средств в распоряжении специальных органов государственной власти;
- страховые принципы формирования и использования финансовых ресурсов для защиты интересов граждан, касающихся их жизни, здоровья, трудоспособности.

Специальные социальные внебюджетные фонды характеризуются государственно-правовым регулированием, односторонним движением денежных средств при их формировании и использовании, целевым характером, масштабностью, динамичностью и другими признаками, свойственными фондам денежных средств.

В современных условиях через внебюджетные фонды социального назначения осуществляется важное влияние на социальные процессы, происходящие в обществе. Объективная необходимость таких фондов связана с тем, что в условиях товарно-денежных отношений государство должно эффективно организовать перераспределение валового внутреннего продукта, формируя фонды денежных средств с целью полной реализации своей социальной политики.

Говоря о роли и месте государственных внебюджетных фондов следует подчеркнуть, что в процессе распределения ВВП часть его стоимости в виде обязательных взносов на государственное пенсионное и социальное страхование перечисляется хозяйствующими субъектами в Единый накопительный пенсионный фонд Республики Казахстан, Государственный фонд социального страхования, Фонд социального медицинского страхования в виде социальных взносов, направляемых на:

- пенсионное страхование;
- страхования в связи с временной потерей трудоспособности и расходами, обусловленными рождением и уходом за ребёнком;
- медицинское страхование;
- страхование от несчастных случаев на производстве и профессионального заболевания, повлекших утрату трудоспособности;
- страхования на случай безработицы.

Данные фонды аккумулируют финансовые ресурсы для реализации важнейших социальных гарантий – пенсионного обеспечения, поддержки в сфере занятости, оказания бесплатной медицинской помощи, поддержки в случае потери трудоспособности, во время отпуска по беременности и родам и т.д.

Список использованной литературы:

1. Миляков Н.В. Финансы: учебник. - 2-е изд. - М.: ИНФРА-М, 2004 г.- 543 с.
2. Берлин С.И. Теория финансов. Учебное пособие / Берлин С.И. - М.: Приор, 2007 г. - 448с.
3. Финансы: учеб. -3-е изд., перераб. и доп./под ред. В.В. Ковалева. - М.: Проспект, 2016 г. - 928 с.
4. Финансы: учебник / А.Г. Грязнова, Е.В. Маркина, М.Л. Седова и др. - 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Финансы и статистика, 2012 г. — 496 с.
5. Мельников В. Д. Теория финансов: учебное пособие / В.Д. Мельников. - Алматы: ЛЕМ, 2015 г. - 400 с.
6. Шафигуллин Э.Н. Финансово-правовые основы обязательного пенсионного страхования / Шафигуллин Э.Н. // Рос. юстиция. – 2010 г. - № 5.- С. 12-13.
7. Белоусова А. Г. Финансовый механизм формирования и использования внебюджетных социальных фондов: Дис. ... к.э.н.: 08.00.10. Иркутск, 2003 г. - 189с.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЙМАҚТАРЫНДАҒЫ ЖЕРГІЛІКТІ БАСҚАРУ ОРГАНДАРЫ ӨКІЛЕТТІЛІКТЕРІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Қылышбай Аманжол Дарынұлы

«Менеджмент» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтекет би көш, 52;

Бұл мақалада Қазақстан аймақтарындағы жергілікті басқару органдарының өкілеттіліктерінің теориялық негіздері талқыланған.

Түйінді сөздер: жергілікті өзін-өзі басқару, өкілеттіліктер мен құқықтар, жергілікті бюджет, муниципалды меншік.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОЛНОМОЧИЙ ОРГАНОВ МЕСТНОГО УПРАВЛЕНИЯ В РЕГИОНАХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Қылышбай Аманжол Дарынұлы

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул.Айтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются теоретические основы полномочий органов местного управления в регионах Казахстана.

Ключевые слова: местное самоуправление, права и полномочия, местный бюджет, муниципальное имущество.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE POWERS OF LOCAL AUTHORITIES IN THE REGIONS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Kylyshbay Amanzhol Darinuly

Master of the Kazakh-Russian International University

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

This article discusses the theoretical foundations of the powers of local authorities in the regions of Kazakhstan.

Key words: local self-government, rights and powers, local budget, municipal property.

Қазақстан Республикасының аймақтарындағы жергілікті өзін-өзі басқарудың ұйымдастырушылық негіздері жергілікті өзін-өзі басқару органдарының түрлі барлық саладағы өкілеттіліктерін қамтиды. Солардың әрқайсысына тоқталып өтелік.

Біріншіден, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қаржылық саладағы өкілеттілігі [1].

Әлемдік практика көрсеткендей, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының ең басты өкілеттілігі бюджетті толтыру мен оны басқару. Мемлекеттің бюджеттік - салық саясаты Еуропалық хартияда көрсетілген жергілікті өзін-өзі басқарудың жалпы қағидаларына сүйенеді /9-бап/:

- ұлттық экономикалық саясат аясында жергілікті өзін-өзі басқару органдары жергілікті мөлшерде қаржылық қаражаттары болуына және өздерінің қызметтерін атқару барысында қаражаттарды еркін игеруіне құқығы бар;

- жергілікті өзін-өзі басқару органдарының Конституциямен берілген және заң жүзінде пайдалануға болатын қаржы қаражаттары болады;
- жергілікті өзін-өзі басқару органдары жергілікті салық пен адамдардан түскен қаражаттардың бір бөлігін өздеріне қалдырады;
- жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қаражатына негізделген қаржылық жүйелердің жұмысы мейлінші әртүрлі және оралымды болуы керек, өйткені жергілікті органдардың іс-қимылы барысында болатын болжанбаған шығындарға ілесу үшін;
- жергілікті орындары қаражат көздерінің дұрыс бөлінбеген нәтижелерін түзету үшін, әрі қаржылық тене-теңдік процедураларын енгізу әлсіздерді қорғауға септігін тигізеді.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары жергілікті бюджетті бекітеді және оны пайдалану барысына бақылау жасайды.

Салық салу мен жинаудың жалпы қағидалары ҚР Конституциясына сәйкес бекітіледі. ҚР салық кодексі енгізілген, онда жергілікті бюджетке түсетін кірістердің ең төменгі мөлшері көрсетілген /пайдаға салынатын салық, қосымша құнға салынатын салық және т.б./.

Муниципалдық меншіктің құрамына кіретін кәсіпорындардың алған пайдасына салынатын салық мөлшерін жергілікті өзін-өзі басқару органдары дербес анықтайды. Мынадай салықтар: жарнамадан, автокөліктерді алып сатудан түскен т.б. жергіліктіге жатады.

Жергілікті өзін-өзі басқарудың өкілеттілігі табиғатты қорғау заңдылығын бұзу мен айыпалу және тарихи-мәдени ескерткіштерді қорғаудан түскен қаржыны бюджеттен тыс мақсатты қорларды құруға құқы бар.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары муниципалдық займ мен лотереялар шығаруға құқығы бар.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары банктерден қысқа мерзімге несие алуға және несие беруге құқығы бар[1].

Жергілікті бюджетке меншікті жекелендіруден түскен табыс, кейбір қызмет түрлерімен айналысуға рұқсат-лицензия беруден алынған ақша, табиғи ресурстарды пайдаланудан аударылған кірістер толықтай түседі.

Екіншіден, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының муниципалдық меншікті басқарудағы өкілеттілігі

Қазақстан Республикасының Конституциясы жергілікті өзін-өзі басқару органдарына меншік иемдену құқығын толықтай берген: иеленуге, пайдалануға және бұл меншікті басқаруға кепілдік береді.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары муниципалдық меншікке қатысты төмендегідей өкілеттіктері бар[2]:

Муниципалдық меншіктің құрамына кіретін мүлікке байланысты меншік құқығына иелік жасайды /жергілікті бюджет қаржысы, бюджеттен тыс қорлар, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының мүлкі, жер және басқа табиғи ресурстар, кәсіпорындар және ұйымдар, тұрғын үй қоры, ешкім тұрмайтын ғимараттар, білім, денсаулық, мәдениет, спорт және т.б. мекемелер/.

- Муниципалдық меншік объектілерін жекелей және заңды тұлғаларға уақытша және тұрақты пайдалануға береді, жалға өткізеді, осыған байланысты келісімдер жасаумен айналысады.

Келісімдерде жекешелендірілген не пайдалануға берілетін объектілердің беру жағдайын, шарттарын анықтайды: жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өкілетті қызметшілері муниципалдық меншікті жекешелендірудің тәртібі мен жағдайларын анықтай алады;

- сыртқы экономикалық қызметпен айналысады.

Үшіншіден, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының табиғи ресурстарды пайдалану және қоршаған ортаны қорғау саласындағы өкілеттілігі

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары жерді пайдалану жағдайын анықтайды және жерді пайдалануды бақылайды. Мұндай өкілеттілік ҚР Конституциясы және ҚР Жер кодексімен реттеледі.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары жерді пайдалануға, жалға және меншікке беруге құқығы бар. Қазақстанда жерді пайдалану ақылы, сондықтан жер салығы алынады.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары жерді есепке алу, бөліп беру жұмыстарын ұйымдастырады, жер бөліктерінің шекарасын белгілейді.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары суландыру жұмыстарына қатысады. Суландыру жүйелері мен құрылыстарын иелігіне алып оларды жобалау және сараптау жұмыстарына қатысады.

Жер қойнауының байлықтары муниципалдық меншіктің иелігінде болуы мүмкін. Жергілікті басқару органдары өзінің аумағында пайдалы қазбаларды іздеп, зерттеп және пайдаланып жатқандардан төлем алуына құқығы бар[3].

Су кодексіне сәйкес кішігірім су объектілері муниципалдық меншікке берілуі мүмкін.

Жергілікті басқару органдары су объектілерін пайдаланды реттеу, су объектілерінде суды пайдалану тәртібін орнатады /суға түсетін орындар, суды жіберетін, малды суғаратын және т.б./.

Жергілікті басқару органдары мемлекеттік органдармен органдармен бірлесе отырып қоршаған ортаны қорғау шараларын өткізеді.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары қоршаған ортаны қорғаудың негізгі бағыттарын дайындайды. Осыған орай ауаға қалыпты және қалыптан тыс зиянды заттарды шығарудан алынған түсімдер мен, күл-қоқысты шығарудан түскен және экологиялық тәртіпті бұзудан түскен айыптардан жергілікті экологиялық қорлар құрылады.

Экологиялық қорлардың қаржысын пайдалану мақсатты:

- сыртқы ортаны қорғау бағдарламаларын дайындау мен жүзеге асыру;
- тазалайтын құрылыстарды салу;
- экологиялық таза технологияларды енгізу.

Төртіншіден, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өндірістік инфрақұрылымды салу, сауда, тұрғын үй- коммуналдық және халықты тұрмыстық қызметпен қамтудағы өкілеттілігі.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары жергілікті бюджеттің қаржысына жүргізілетін құрылыстардың жобасын дайындайды және бекітеді; тұрғын үйлерді, әлеуметтік мәдени бағыттағы және коммуналды шаруашылық объектілерін жөндеу мен салуды ұйымдастыру, муниципалдық объектілердің құрылысын жүргізуге тапсырыс береді; өзінің жер аумағында өндірістік бағыттағы әр түрлі объектілерді салуға рұқсат береді.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары жолды салу, муниципалдық мекемелер мен халықты көлікпен қамтамасыз ету жұмысын ұйымдастырады. Олар жергілікті қоғамдық көлікпен жүрудің кестесі мен бағыттарын бекітеді[4].

Жергілікті өзін-өзі басқару органдарының құзырына халықты және мекемелерді отынмен қамтамасыз етуді ұйымдастыру, муниципалдық жарық, газ, жылу, су және тазалау жүйелерін ұстау мен дамыту кіреді.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары ақпараттық қызметті ұстау мен ұйымдастыруға тиісті, яғни жергілікті өзін-өзі басқаруға қатысты ақпарат әрбір адамға жетуі керек, ол кітапханаларда, архивтерде, мәліметтер банкісінде болуы керек.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары әрбір Қазақстан азаматының Конституцияда көрсетілген баспанаға құқығын жүзеге асыру ісінде маңызды роль атқарады.

Муниципалдық жүргізу үшін органдар азаматтардың, ұйымдардың және кәсіпорындардың ерікті жарналарынан тұрғын үй құрылыстарын жүргізу қорларын құрып,

тұрғын үй жағдайларын жақсартуға мәжбүр адамдарды тізімге алып, тұрғын үйлерді бөлу, сату есебін жүргізеді.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары электр жарығына және газға тұрғын-коммуналдық тарифтер мен қызмет көрсету, тұтыну мөлшерін бекітеді, сонымен бірге муниципалдық меншіктегі кәсіпорындар үшін электр жарығы мен жылу энергияларының тарифын жекелей анықтауға құқысы бар.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдарының сауда, қоғамдық тамақтану мен тұрмыстық қызмет көрсету салаларындағы өкілеттілігі ҚР заңдарында көрсетілген, мысалы, "Тұтынушылардың құқығын қорғау" заңы.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары муниципалдық құрылым аумағындағы қоғамдық тамақтану және бөлшек сауда кәсіпорындарын тиімді орналастыруы керек. Олардың міндетіне осы салада нарықтық құрылымдардың, бәсекелестіктің дамуына және монополияны еңсеру кіреді.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары бәсекелестікті шектеуге не болдырмауға бағытталған әрекеттерге бармауы керек.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өкілеттілігіне жерлейтін орындарды ұстау және қызмет көрсету кіреді.

Бесіншіден, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының әлеуметтік-мәдени облыстағы өкілеттілігі. Қазақстан Республикасының Конституциясымен айқындалады, сол сияқты "ҚР азаматтарды медициналық қамсыздандыру" заңымен және т.б.

Алтыншыдан, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының жергілікті білімді басқару саласындағы өкілеттілігі. Органдарын құрып, оның құрылымын және өкілеттілігін анықтайды және білім беретін мекемелердің құрылтайшысы болады. Жергілікті өзін-өзі басқару органдары білім мекемелерінің материалдық-қаржылық мәселелерін шешеді және жергілікті бюджетте білімге шығындар мен білімді дамыту қорларын құрайды. Оларға білім беру саласын қаржыландырудың жергілікті мөлшерін және білім мекемелерінің қызметін бақылау өкілеттілігі берілген. Олар стипендиямен, жатақхана мен интернаттардағы орындармен қамтамасыз ету, жеңілдікпен не тегін көлікпен жүру және тамақтану, материалдық көмек және т. б. сұрақтарды шеше алады.

Жетіншіден, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының мәдениет саласындағы өкілеттілігі. Муниципалдық құрылымдар мәдениет пен өнер мекемелерінің қызметіне, тарих пен мәдениет ескерткіштерін сақтауға жағдай жасап, бұқаралық ақпарат құралдары мен ойын-сауық шараларын қамтамасыз ету.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары мәдениет саласын басқаратын органдарын құрайды, бюджеттегі шығындарды ескереді, мәдениет үйлері мен ғимараттары құрылысын жүргізеді, халыққа бағалы мәдениет байлықтарын көрсетуге жағдай жасайды[5].

Сегізіншіден, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының денсаулықты қорғау саласындағы өкілеттілігі. Денсаулық мекемелерін ұстау мен дамыту, азаматтардың санитарлық қажеттілігін қамтамасыз ету, физкультура мен спортты дамыту, сыртқы ортаны қорғауға қатысу. Муниципалдық құрылымдардағы басқару органы шығындар мен халықтың денсаулығын сақтау үшін арнаулы қорлар құрады, міндетті медициналық қамсыздандыруды қамтамасыз етеді.

Жергілікті өзін-өзі басқару халықтың санитарлық-тазалық сауатталығына да жауапты, халықты қоршаған қауыпты аурулардың пайда болуынан сақтандырады, медицина мекемелері мен халықтың денсаулығын сақтау саласының қызметін бақылайды, медициналық көмек көрсету стандартын орындауды, дәрілерімен қамтамасыз етуді бақылайды.

Тоғызыншыдан, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының әлеуметтік қорғау саласындағы өкілеттілігі. Олар зейнетақы мен жәрдемақы төлеу, оларды есептеу, зейнетақы мен жәрдемақы қосымшаларды төлеуге байланысты заңдылықты жүзеге асырады.

Жергілікті билік органдары әлеуметтік қызмет көрсететін мекемелердің көбейуіне ықпал етеді. Оған жататындар: әлеуметтік қызмет көрсететін орталықтар, жастары кәмілетке толмағандарды реабилитациялау орталықтары, жетім балаларға, мүгедектерге көмек көрсету орталықтары.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары әлеуметтік қызмет көрсететін органдар және оларға көмек көрсететін әрі қолдайтын басқару органдарын құра алады. Оларды қаржыландыру жұмысы жергілікті бюджет және республикалық бюджет тарапынан іске асады.

Жергілікті өзін-өзі басқарудың өкілеттілігі әсіресе халықты еңбек пен қамту саласында маңызды. Мысалы, жаппай қысқарту жағдайында еңбеккерлерді 6-ай мерзімге дейін жұмыстан шығармауға шамасы келеді. Сонымен бірге жұмыссыздыққа байланысты жәрдемақы төлеу тәртібі мен жағдайларын қабылдай алады [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Құрманбаев С.Қ., Гамарник Г.Н., Сыдықов Е.Б., Тойкин С.Қ. және т.б. Муниципалды менеджмент, Семей, 2004 ж., 214 б.
2. Тойкин С.Қ., Құрманбаев С.Қ., Сұлтанов Ө.С., Нұрекенов Н.Ф. Муниципалды менеджмент. Семей, 2006 ж., 184б.
3. Құрманбаев С.Қ., Сұлтанов Ө.С., Тойкин С.Қ. және т.б. Муниципалды менеджмент бойынша практикум. С., 2003 ж., 132 б.
4. Танкиева А.Қ. Жергілікті басқару және оның өзекті мәселелері. Алматы. 2007 ж.

АДАМДАР ОЙНАЙТЫН ОЙЫНДАР

Лигай Екатерина Андреевна

*«Бизнес-әкімшілік» мамандығының бакалавры
Еуропа университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;*

Бұл мақалада ойын теориясының білімі түрлі оқиғалардың әрекеттері мен нәтижесін қалай өзгерте алатынын көрсетеді. Мақалада ойын теориясы қарапайым күнделікті даналыққа және парасатты мағынаға қайшы келетіндей және сол арқылы адамның іс-әрекетін неғұрлым болжамсыз ететіндей мысалдар келтірілген.

Түйінді сөздер: адам, ойын, бизнес, Ойын теориясы, өмір.

ИГРЫ, В КОТОРЫЕ ИГРАЮТ ЛЮДИ

Лигай Екатерина Андреевна

*Бакалавр специальности «Бизнес – Администрирование»
Европейский университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье показано, как знания из теории игр могут изменить действия и исход различных событий. Представлены примеры, в которых теория игр противоречит обычной житейской мудрости и здравому смыслу и тем самым делает действия человека более непредсказуемыми.

Ключевые слова: человек, игра, бизнес, Теория игр, жизнь.

GAMES PEOPLE PLAY

LigayYekatherina

*Bachelor's courses «Business administration»
European University; 030006, Aktobe, ul. Aiteke bi, 52;*

In this article it is shown how knowledge from game theory can change actions and an outcome of different events. It provides examples in which the game theory contradicts usual worldly wisdom and common sense are presented and by that does actions of the person by more unpredictable.

Key words: human, game, business, Game theory, life.

Бизнес – это предпринимательская деятельность, главной целью которой является получение прибыли. Но если посмотреть под другим углом то, Бизнес – это игра с высокими ставками.

Теория игр опирается на предложение о том, что независимо от цели игры и ее обстоятельств найдется стратегия, которая позволит вам добиться успеха.

Теория игр получила свое признание в 1944 г, когда математик Джон фон Нейман и экономист Оскар Моргенштерн опубликовали книгу «Теория игр и экономическое поведение». Это книга сразу же приобрела популярность и стала одним из величайших научных открытий века. В книге описывается понимание того, как ведут себя игроки в ситуациях: когда удача одного зависит от всех остальных. Они установили два вида игры. Первый – игры по правилам: игроки соблюдают все оговоренные условия, к примеру, контракт, договор, соглашение. Второй тип – нерегламентируемые игры: игроки действуют

по своему усмотрению и их не сдерживают жесткие правила. К примеру, продавцы и покупатели заключают сделку, которая выгодна им, а не которую им кто – то предложит.

Рассмотрим на примере игры «дилемма заключённого». Эта игра наглядно показывает рыночную конкуренцию. Компании – конкуренты повышают или понижают цены. А правильным решением было бы договориться и держать уровень прибыли. Но из-за стратегии по удержанию потребителя компании вынуждены смотреть прежде всего на ходы конкурентов.

Теория игр стала полезным инструментом в мире бизнеса. Компании отошли от стереотипа того, что есть только победитель и побежденный и стали рассматривать новые сценарии стратегий, которые могут быть игрой без проигравших и приносить выгоду не только организации, но и поставщикам, потребителям и даже конкурентам.

Таким образом в широком понимании слова игра - охватывает человеческую деятельность во всех её проявлениях. С этих позиций человек «играет» супруга и родителя, ребёнка и няню, начальника и подчинённого. В разных ситуациях он исполняет различные социальные роли. Кроме того, он может играть, когда открыто соперничает с кем-то, и манипулировать, если пытается ввести в заблуждение.

«Большинство людей в большей части семейных и деловых отношений постоянно разыгрывает друг с другом игры. Более того, они стремятся – часто бессознательно – извлекать из этих игр эмоциональный "выигрыш", удивительно непохожий на то, чего можно было бы в рациональном смысле ожидать от выигрыша или проигрыша в такой игре. Мы встречаемся здесь с поразительным явлением, которое каждый из нас время от времени наблюдал...» - сказал Доктор Эрик Берн в своей книге «Игры, в которые играют люди».

Он вывел три вида эго- человека которые присутствуют в каждом: Ребенок, Родитель, Взрослый.

На «Родительской» традиции основаны такие формы общения, как ритуалы, от простого приветствия до богослужения. Другой вид общения – деятельность, или труд – сводится преимущественно к взаимодействию «Взрослых». Но существует вид общения, занимающий значительную часть жизни человека, в котором Родитель, Взрослый и Ребенок, все время сменяя друг друга, ведут психологические игры с теми же механизмами другого человека, целью которых является извлечение определенных преимуществ за счет партнера.

Взрослые люди в своей жизни практически постоянно играют в ролевые игры, порой даже не осознавая этого. Что же заставляет их играть? Прежде всего это стремление избавиться от страхов. Страхи есть у всех, некоторые из которых оправданные. Но иные страхи зарождаются и увеличиваются без нашего ведома.

Они возникают из нерешительности и сомнений. По мнению Фредерика Перлза, «человек живет в вечном конфликте сам с собой, поскольку в повседневной жизни он вынужден опираться как на себя, так и на внешнюю среду». Человек никогда не доверяет себе полностью, однако нельзя сказать, что полностью питает доверие к другим.

С горечью осознавая непредсказуемость своей жизни, человек впадает в инерцию. Э. Берн считает, что человек способен играть в игры для того, чтобы научиться управлять своими эмоциями и избегать тесных межличностных контактов.

Одно дело – единичная игра, цель которой – найти выход из сложившихся неудачным образом обстоятельств, и другое дело – переписывание судьбы, что походит, скорее, на стиль жизни.

Игра - в жизни человека происходит почти каждую секунду. Противники могут быть разные: природа, обычные прохожие, руководители, сотрудники, а иной раз сам человек. Каждый просчитывает свои действия таким образом, чтобы извлечь из всего как можно больше пользы для себя, будь то деньги, время, жизнь.

Список использованной литературы:

1. Теория игр и экономическое поведение / О. Моргенштерн, Дж. фон Нейман – М.: Книга по Требованию, 2012 г. – 708 с.
2. Теория игр. Искусство стратегического мышления в бизнесе и в жизни / Авинаш Диксит и Барри Нейлбафф ; пер. с англ. Н. Яцюк – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2015г.
3. Игры, в которые играют люди / Эрик Берн ; [пер. с англ. А. Грузберга]. – Москва: Издательство «Э», 2015 г. – 256 с. – (Легенды психологии. Эрик Берн).

ТӘУЕКЕЛДІК ТЕОРИЯСЫ ЖӘНЕ ТӘУЕКЕЛДІК ЖАҒДАЙЛАРДЫ МОДЕЛЬДЕУ

Марченко Анастасия Романовна

*«Бизнес-әкімшілік» мамандығының бакалавры
Еуропа университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;*

Бұл мақалада тәуекелдік пен қауіп-қатер жағдайларын моделдеу қарастырылады. Сондай-ақ, тәуекелдік адамның жауы емес, одан қашуға тырыспау керек, өйткені ақыр соңында бұл керемет табысқа әкелуі мүмкін.

Түйінді сөздер: ойын теориясы, тәуекелдер, жағдайды моделдеу, қақтығыстар, тәуекелдерді басқару.

ТЕОРИЯ РИСКА И МОДЕЛИРОВАНИЕ РИСКОВЫХ СИТУАЦИЙ

Марченко Анастасия Романовна

*Бакалавр специальности «Бизнес – Администрирование»
Европейский университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье рассматриваются риски и моделирование рискованных ситуаций. Так же говорится о том, что риск не является врагом человека, не нужно стараться его избегать, т.к. в конечном итоге он может привести к невероятному успеху.

Ключевые слова: теория игр, риски, моделирование ситуаций, конфликты, риск-менеджмент.

THEORY OF RISK AND MODELING OF RISK SITUATIONS

Marchenko Anastassiya Romanovna

*Bachelor's courses «Business administration»
European University; 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;*

In this article examines risks and modeling of risk situations. The article also indicated that risk is not an enemy of man, you shouldn't try to avoid it, because ultimately, it can lead to incredible success.

Key words: game theory, risks, modeling of situation, conflicts, risk management.

Как известно, предметом теории игр являются такие ситуации, в которых важную роль играют конфликты и совместные действия. Конфликт может возникнуть в результате различия целей, которые отражают не только несовпадающие интересы разных сторон, но и многочисленные интересы одного и того же лица. Если существует конфликт - существует риск. Риски могут быть абсолютно разными, могут быть масштабными или незначительными, но в любом случае остаются рисками, и полнейшее их игнорирование может привести к плачевному исходу. Моделирование рискованных ситуаций является одним из методов, который помогает управлять этими рисками. С его помощью мы можем мысленно представить данную проблему и понять ее суть [1].

Под моделированием понимается такой способ отображения объективной реальности, при котором для изучения оригинала применяется специально построенная имитационная модель, воспроизводящая определенные существенные свойства исследуемого реального

процесса. Процесс моделирования включает в себя 3 элемента: субъект (исследователь), объект исследования, модель, определяющую (отражающую) отношения познающего субъекта и познаваемого объекта. На первом этапе необходимо наличие некоторых знаний об объекте. Модель на данном этапе требует конкретного анализа для сходства с оригиналом. Необходимо помнить, что для одного объекта может быть построено несколько «специализированных» моделей, концентрирующих внимание на определенных сторонах исследуемого объекта или же характеризующих объект с разной степенью детализации. На втором этапе модель выступает как самостоятельный объект исследования. Одной из форм такого исследования является проведение «модельных» экспериментов, при которых сознательно изменяются условия функционирования модели и систематизируются данные о её «поведении». Конечным результатом этого этапа является множество знаний о модели. На третьем этапе осуществляется перенос знаний с модели на оригинал - формирование множества знаний. Четвёртый этап - практическая проверка получаемых с помощью моделей знаний и их использование для построения и решения ситуации [2].

Управление рисками является неотъемлемой частью не только в жизни, но и в бизнесе. Например, управление предприятием в условиях крайне изменчивого внешнего окружения похоже на управление судном во время шторма. Только представьте себе трудности, которые будет испытывать финансовый директор, стараясь проложить безопасный финансовый курс для своей корпорации в условиях непредсказуемых резких колебаний валютного курса, процентных ставок и потребительских цен. Так же как всегда, существует опасность опрокидывания судна в штормовую погоду, фирма тоже может «утонуть» из-за бешеных колебаний цен, которые истощают денежные потоки, уменьшают цену акций и разрушают конкурентоспособность фирмы. Чтобы успокоить бушующее море и добиться «гладкого плавания» фирмы, нужно выявить риски и конечно управлять ими для того, что бы волна колебаний не смогла опрокинуть нас и унести под воду.

Управление рисками представляет собой специфическую сферу экономической деятельности, требующую глубоких знаний в области хозяйственной деятельности, методов оптимизации хозяйственных решений, страхового дела, психологии и др. Основная задача предпринимателя в сфере управления риском - найти вариант действий, обеспечивающий оптимальное для данного проекта сочетание риска и дохода, учитывая при этом, что чем прибыльнее проект, тем выше степень риска при его реализации. Управление рисками по-другому называется риск-менеджмент. Риск-менеджмент представляет собой процесс принятия и выполнения управленческих решений, направленных на снижение вероятности возникновения неблагоприятного результата и минимизацию возможных потерь, вызванных его реализацией.

Современная экономическая наука представляет риск как вероятное событие, в результате наступления которого могут произойти положительные, нейтральные или отрицательные последствия. Если риск предполагает наличие как положительных, так и отрицательных результатов, он относится к спекулятивным рискам. Если же вследствие реализации риска могут наступить либо отрицательные результаты, либо их может не быть вовсе, такой риск именуется чистым.

Среди основных принципов управления риском можно выделить следующие:

- 1) нельзя рисковать больше, чем это может позволить собственный капитал;
- 2) необходимо думать о последствиях риска;
- 3) нельзя рисковать многим ради малого.

Первый принцип требует, чтобы предприниматель определил максимально возможный объем убытка в случае наступления рискованного события, и оценил, не приведут ли убытки к банкротству предприятия.

Второй принцип предполагает, что предприниматель, зная максимально возможную величину убытка, принимает решение о принятии риска на свою ответственность, передаче

риска на ответственность другому лицу (случай страхования риска) или об отказе от риска (т.е. от мероприятия)

Третий принцип требует соизмерения ожидаемого результата (прибыли) с возможными потерями в случае наступления рискованного события [3].

Многие люди до последнего пытаются отрицать наличие риска. Как сказал один человек: «Это не глупость и не тупость, а просто человеческая природа». Я считаю, что невозможно отрицать риск потому, что он сопровождает нас везде и всегда – на улице, на работе, в университете, школе, дома. И, конечно, присутствует он и в бизнесе. И, так же, как и в жизни, его не стоит избегать в предпринимательстве. И тем более не стоит к нему стремиться, а наоборот, его нужно уметь просчитать и оценить. Только на основании объективных данных можно принимать какое-либо решение. Не рискуя, предприниматель ничего не добьется. Не зря существует так много пословиц и поговорок на этот счет, например, «Кто не рискует, тот не пьет шампанское» или «Нельзя сделать яичницу, не разбив пару яиц». Конечно, это не говорит о том, что нужно рисковать всегда и везде, наоборот, нужно все досконально изучить. Перед тем как начинать какое-нибудь дело, человек должен все просчитать, продумать. Он должен рассчитать прибыль от данной затеи, вероятность успеха, или другими словами рассчитать риск сделки.

Личные качества человека тоже имеют значение, особенно предпринимателя, ведь в итоге они и определяют его склонность к риску. Некоторые из людей предпочтут умеренную, но гарантированную прибыль, в то время как другие рискнут и, в случае успеха, получат прибыль в несколько раз большую, чем первая группа. Но у них всегда есть риск все потерять. В этом-то и заключается дилемма.

Поэтому можно сказать, что одна из главных задач предпринимателя – оценить риск и свести его к минимуму, чтобы получить максимальную прибыль в случае удачной сделки, дела и понести минимальные потери в случае неудачной сделки. Эти риски успешно просчитать помогает теория игр. Еще раз убеждаюсь, что тема сегодня исключительно актуальная, так как именно сегодня в нашей стране на рынке и в жизни царит самая, что ни на есть неопределенность.

Таким образом, логично сделать следующий вывод: все решения должны быть предельно взвешены и продуманы. Все возможные убытки должны быть просчитаны. Риск оказаться вне дела должен быть определен заранее. И только тогда можно принять взвешенное решение, и надеяться на благополучный исход рискованного дела.

Список использованной литературы:

1. Диксит А., Нейлбафф Б. Теория игр. Искусство стратегического мышления в бизнесе и жизни. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2015 г. – 464 с.
2. Шапкин А. С., Шапкин В. А. Теория риска и моделирование рискованных ситуаций. – М.: Дашков и Ко, 2009 г. – 880 с.
3. Власов В. В. Оценки. Решения. Риски. – М.: Бинوم, 2012 г. – 256 с.

**АЙМАҚТЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ТАРТЫМДЫЛЫҒЫ
(АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ МЫСАЛЫНДА)**

Нурмаганбетова Манет Сагингалиевна

«Экономика, менеджмент және сервис» кафедрасының доценті

Мешилтаева А.

«Есеп және аудит» мамандығының 2 курс студенті

Айдаров Т., Нұрадинова Г.

«Менеджмент» мамандығының 2 курс студенттері

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Осы мақалада аймақтың инвестициялық тартымдылығын жетілдіру сұрақтары қарастырылған. Ақтөбе облысының инвестициялық әлеуеті зерттеліп, аймақтың дамуының экономикалық көрсеткіштеріне талдау жүргізілген. Аймақтың мықты және әлсіз жақтарын зерттеу арқылы, инвестициялық мүмкіндіктері анықталған.

Түйінді сөздер: инвестициялар, инвестициялық тартымдылық, инвестициялық әлеует, инвестициялық климат, инвестор.

**ИНВЕСТИЦИОННАЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ РЕГИОНА
(НА ПРИМЕРЕ АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ)**

Нурмаганбетова Манет Сагингалиевна

Доцент кафедры «Экономики, менеджмента и сервиса»

Мешилтаева А.

студент 2 курса специальности «Учет и аудит»

Айдаров Т., Нұрадинова Г.

студенты 2 курса специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассмотрены вопросы совершенствования инвестиционной привлекательности региона. Изучен инвестиционный потенциал Актыубинской области, проведен анализ экономических показателей развития региона. На основе анализа сильных и слабых сторон региона, определены инвестиционные возможности региона.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная привлекательность, инвестиционный потенциал, инвестиционный климат, инвестор.

**INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE REGION
(ON THE EXAMPLE OF THE ACTUBINSK REGION)**

Nurmaganbetova Manet

Associate professor department of Economics, management and service

Meshitbaeva A.

2nd year student of the specialty "Accounting and Audit"

Aidarov T., Nuradinova G.

2nd year students of the specialty "Management"

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

In this article, the issues of improving the investment attractiveness of the region are considered. The investment potential of the Aktyubinsk region has been studied, and the economic

indicators of the region's development have been analyzed. Based on the analysis of the strengths and weaknesses of the region, the investment opportunities of the region are determined.

Key words: investment, investment attractiveness, investment potential, investment climate, investor.

Елдің әлеуметтік-экономикалық дамуында аймақтың инвестициялық мүмкіндіктерінің маңызы зор, сондықтан зерттеу жұмысының тақырыбы өзекті болып табылады. Елдің немесе аймақтың мүмкіндіктері - макроэкономикалық көрсеткіштерді, аймақтың өндіріс факторларына (табиғи ресурстар, еңбек күші, негізгі қорлар, инфрақұрылым және т.б.) қанық болуын, халықтың тұтыну сұранысын және т.б. есепке алатын сандық сипаттама.

Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың аймақтардың экономикасына инвестицияларды жұмылдыру маңызды тапсырмасы болып табылады: «Біздің мақсат өте жоғары өнімділікке бағытыталған, экономика саласын әртараптандыру жолымен орнықты экономикалық өсуге қол жеткізу. Ол үшін Қазақстанда жайлы жағдай жасалған»[1].

Ақтөбе облысының да инвестицияларды тартуға мүмкіндіктері жоғары. Ақтөбе облысы Қазақстанның солтүстік-батыс бөлігінде орналасқан. Облыстың аумағы 300,6 мың ш.м., бұл мемлекет аумағының 11%-ын құрайды. Облыс бойынша халықтың тығыздығы орташа есеппен аумақтың 1 км²-ге 2,8 адамды құрайды. Облыс халқы 850,3 мың адамды құрайды (2017 жылдың желтоқсандағы жағдай бойынша). Облыста 12 аудан, 8 қала бар.

Қазақстанның алты облысымен (Атырау, Батыс Қазақстан, Қарағанды, Қостанай, Қызылорда, Маңғыстау облыстары), сонымен қатар солтүстігінде Ресей Федерациясының Орынбор облысымен және оңтүстігінде Өзбекстан Республикасының Қарақалпақ автономиялық облысымен шектеседі[2].

Ақтөбе облысы Қазақстанның индустриялық дамыған өңірі болып табылады. Өңір экономикасының негізгі бағыты – өнеркәсіптік және ауылшаруашылық өндірісі. Қазақстан Республикасы үшін Ақтөбе облысының экономикалық және стратегиялық маңызы зор. Оның территориясын табиғи байлықтардың айрықша қазынасы деп үлкен сеніммен атауға болады. Облыс өте сирек кездесетін минералдық-шикізат қорларына ие өңір болып табылады. Облыста алтын, мұнай, газ, көмір, хромиттер, фосфориттер, никель және алюминий рудалары, титан, цирконий, сонымен қатар мрамор, габро, каолин, бор, цемент шикізаты сияқты құрылыс материалдарының үлкен қоры бар.

Аймақ – хром қоры бойынша әлемде алдыңғы қатарда, оның көлемі 400 миллион тоннадан асады. Жер қойнауынан титанның жалпыреспубликалық қорының 40% және никельдің 55% өндіріледі. Облыс территориясында көмірсутекті шикізаттың болжанған қоры 30% құрайды, мұнайдың өнеркәсіптік қоры бойынша облыс республикамызда үшінші орында. Мұнда алтын, күміс, мыс, мырыш, кобальт, каолин, фосфорит, мұнай-битумдық жыныстардың және құрылыс материалдарын өндіру үшін шикізаттардың ірі кен орындары бар.

Облыста 163 келісімшарт бойынша 112 компания жер қойнауын пайдалану жұмыстарын жүргізеді. Еліміздің өнеркәсіптік дамыған ірі аймағының электроэнергия, газ, сумен қамтылуы және білікті кадрлармен қамтамасыз етілуіне орай инвестициялық әлеуеті зор. Аймақтың мамандануы: тау-кен өнеркәсібі (ЖӨӨ 22%), сауда (16%), өңдеу өнеркәсібі (11%), тасымалдау және сақтау (9%), жылжымайтын мүлік (7%), құрылыс (6%).

Минералдық-шикізаттық ресурстар: 340 кен орындары, Мұнай және газ – 30%, Никель – 55 %, Титан – 40%, Фосфориттер – 34%. Жер ресурстары: 32,5% ауылшаруашылық жерлері (6,7% егістік жер, 88,8% жайылым, 4,5% жер қойнауы). Су ресурстары:

- ірі өзендер: Торғай, Ойыл, Жем, Ырғыз; үлкен көлдер - Айке; су қоймалары - Карғалы, Ақтөбе, Сазды.

Облыс Батыс Қазақстан және Атырау облыстарымен шектеседі. Осы облыстардың мамандануы тау-кен өндіру өнеркәсібі болып табылатындығын ескере отырып, мұнай-газ

саласы үшін мұнай өнімдерін, химия өнеркәсібі, машина жасау жабдықтарын тасымалдауда ынтымақтасу перспективалары аясында мұнай-химия кластерін жасау әлеуеті жоғары;

- машина жасауда «Ақтөбе мұнай жабдықтары зауыты» АҚ мұнай өңдеуші өңірлерге өзінің мұнай кәсіпшілігінің жабдықтарын жеткізіп отырады: Оңтүстік Қазақстан облысы, Павлодар облысы, Маңғыстау облысы, Батыс Қазақстан облысы, «Актюбрентген» АҚ еліміздің барлық өңірлерін медициналық техникамен жабдықтайды;

- басқа да металл емес минералдық өнімдер өндірісінде өндірістік қызметті жүзеге асырады: «Ақтөбе бейметалл құбырлар зауыты» АҚ – құбыр өнімдері, «Стройдеталь» ЖШС – бетоннан жасалатын құрылыс конструкциялары, силикат және қыш кірпіш өндіретін кірпіш зауыттары, кеуекті бетоннан жасалатын блоктар: өнімдері көршеліс облыстарға да, еліміздің басқа да өңірлеріне жеткізілетін «Силикат-А» ЖШС, «Базальт» ЖШС, «Экотон-Батыс» ЖШС, «Ситал-2» ЖШС.

- облыста майлы дақылдарды өңдейтін ірі кәсіпорындар бар. «Туркуаз Эдибле Ойл Индастриес» ЖШС-те (қазіргі уақытта «Savola foods CIS» ЖШС) өсімдік майларын тазартатын жаңа цех пайдалануға енгізілген, қазір осы зауыт жылына 80 мың тоннаға дейін өсімдік майын шығара алады, бұл облыстың және өзге де өңірлердің барлық халқының қажеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді;

- мал шаруашылығының өнімдерін өңдейтін 27 цех, оның ішінде сүт өңдейтін 12 цех, шұжық өнімдерін өндіретін 10 цех және жартылай дайын ет өнімдерін (тұшпаралар) өндіретін 5 цех жұмыс істейді. Шығарылатын өнімдер облыс ішінде, сондай-ақ Атырау, Маңғыстау, Батыс Қазақстан және Қызылорда облыстарына іске асырылады.

Көліктік-транзиттік әлеует:

- Қазақстан Республикасының алты облысымен шектеседі (Қостанай, Қарағанды, Қызылорда, Атырау, Маңғыстау және Батыс Қазақстан облыстары). Сондай-ақ солтүстігінде Ресей Федерациясының Орынбор облысымен және оңтүстігінде Өзбекстан Республикасының Қарақалпақ автономиялық облысымен шектеседі, осылайша транзиттік әлеуетті дамытады және Қазақстанның басқа да облыстары үшін ресейлік және өзбекстандық нарықтарға шығатын жолды ашады;

- облыс «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» халықаралық инвестициялық мегажобаны іске асыруға қатысады. Дәліздің жалпы ұзақтығы 8445 км құрайды, оның ішінде Қазақстанның аумағы бойынша - 2787 км. Олардың ішінде, Ақтөбе облысы бойынша 621 километр көлік дәлізі салынатын болады. Осының барлығы облыстың көліктік әлеуетіне оң әсер етеді;

- Көліктік инфрақұрылымды дамытудың келесі басым жобасы «Орталық-Батыс» автожолы болып табылады, ол Ақтаудың теңіз портына Астана арқылы шығуды қамтамасыз етеді. Көліктік-логистикалық орталықтар желісі мультимодальдық көліктік дәліз құру нәтижесінде кеңейеді. «Қазақстан темір жолы» бұл жобаны түрік және әзірбайжан инвесторларымен бірлесе жүзеге асырады;

- өңір аумағында халықаралық маңызы бар 1 әуежай орналасқан. Облыста әуе тасымалдары саласында әуе тасымалдарын және әуе-химия жұмыстарын орындайтын «Еуро-Азия Эйр» АҚ, «Ақтөбе халықаралық әуежайы» АҚ, «Казэронавигация» РМК, «Эйр-Астана» АҚ, «Рус-Лайн», «СКАТ» авиокомпанияларының филиалдары, сондай-ақ «Аэро» ЖШС әуе кәсіпорындары жұмыс істейді;

- облыс аумағы бойынша халықаралық маңызы бар 4 жол өтеді: Самараға шығатын М-32, Орынборға шығатын А-24, Орскіге шығатын А-25 және Астраханьға шығатын А-27;

- дамыған көлік инфрақұрылымы көлік-логистика қызметтерінің дамуына мүмкіндік жасайды (жүкті ауыстырып тиейтін терминалдар, қойма қуаттары).

Облыс әлемдік атағы бар кәсіпорындарымен белгілі. «Қазхром» трансұлттық компаниясы Ақтөбе ферроқорытпа зауыты, «Ақтөбе хром қосындылары зауыты», «Актюбрентген», «Ақтөбе мұнай құрал-жабдығы зауыты», «Ақтөбе металл құрастыру зауыты». Ақтөбе рельс-арқалық зауыты да дамып келеді. 80 кен өндіруші қатарында

«СНПС-Актобемунайгаз», «Казахойл Актобе» ЖШС, «Урихтау Оперейтинг» ЖШС және т.с.с.

Соңғы бес жылда Ақтөбе облысының инвестиция көлемі 121,1 % құрады, құрылыс 110,3% артты, 389,7 мың ш.м. тұрғын үй пайдалануға берілді. 2017 жылы жұмыссыздық деңгейі - 4,8 %. (сурет 1).

Сурет 1. Ақтөбе облысының әлеуметтік-экономикалық дамуы

Қазақстанның индустрияландыру Қартасына енген инвестициялық жобалар қарқынды әрі жүйелі жүзеге асырылуда. Екінші бесжылдық аясында облыста жалпы құны 260 млрд теңге болатын 23 жоба іске асырылуда[3].

2016 жылдың маусым айында «Ақтөбе» СПК» индустриялық аймағында болашақ бес ірі инновациялық өндіріс орнында капсулалар салынды. Он ірі зауыт пен отыз орта және шағын өнеркәсіп құрылысына есептелген индустриялық аймақтың жалпы көлемі 200 гектар болып табылады. Бизнесті дамыту мақсатында мұнда инвесторларға жер учаскелері тегін беріледі, барлық қажетті инфрақұрылым жүргізілген.

Аграрлық салада да инновацияны жүзеге асыру үшін үлкен мүмкіндіктер ұсынылуда. Диверсификация ауыл шаруашылығының дамуына тың серпін берді. Соңғы үш жыл ішінде азық-түлік дақылдарының көлемі бір жарым есе ұлғайды, мал шаруашылығы қарқынды дамуда[4].

Ауыл шаруашылығы министрлігі, Ақтөбе, Батыс Қазақстан, Қостанай облыстары және «InalcaEurasia» трансұлттық компаниясы арасында 100 миллион евроны құрайтын

аймақаралық кооперация құру жөніндегі келісімге қол қойылды. Ет кластері «Молочные истории» ЖШС базасында құрылуда.

Азық-түлік қауіпсіздігі белдеуі суармалы жерлерді көбейту, отбасылық шағын фермалар құру, жылыжайлар мен көкөніс сақтау қоймаларын салу есебінен нығаюда.

Ақтөбелік агломерация облыстың индустриялық-инвестициялық мүмкіндіктерін айтарлықтай арттырады. 2025 жылға Ақтөбе облысы Қазақстанның төрт урбанистік орталықтарының біріне айналады. Бұл уақытта Алға, Қандыағаш секілді кіші қалалар мен Хромтау моноқаласын қосқанда, бес ауданның 31 елді мекені оның шекарасына енеді.

Дамудың тағы бір бағыты Батыс Қазақстан және Қызылорда облыстары тұрғындарына қызмет көрсететін медициналық кластердің құрылуы болып табылады.

Оның негізінде - кардиохирургия, неонатальдық хирургия, трансплантология, экстракорпоральдық ұрықтандыру. Ақтөбедегі Жедел медициналық көмек қызметі толық жаңартылады. Осы мақсатта облыс әкімдігі «HemogensHealthCare» түрік компаниясымен 5,5 млрд. теңгеге меморандумға қол қойды.

Жергілікті жоғары оқу орындары негізіндегі ғылыми әлеует даму тетігін айқындайды. Облыста 5 жоғары оқу орындары білім және ғылым саласында қызмет көрсетіп, сұранысқа ие мамандар дайындауда:

- Қазақ-Орыс халықаралық университеті;
- Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті;
- Т.Бигельдинов атындағы Әуе қорғанысы күштерінің әскери институты;
- М.Оспанов атындағы Батыс-Қазақстан мемлекеттік медицина университеті;
- С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті.

Зерттеу барысында Ақтөбе облысының экономикалық әлеуетін анықтау мақсатында SWOT-талдау жүргізілді (кесте 1).

SWOT-талдау жүргізу нәтижесінде облыстың инвестициялық мүмкіндіктерін арттыру мақсатына қол жеткізу жолдары анықталды:

- инвестицияларды тарту институттарын дамыту;
- басым секторларға инвестицияларды тартуға жәрдемдесу;
- ет, сондай-ақ сүт пен сүт өнімдерін шығару мен қайта өңдеуді дамыту үшін стратегиялық инвесторларды тарту;
- экономиканың басым секторларында тірек инвесторлары бар біріккен кәсіпорындар құру (ТМК, агроөнеркәсіптік кешен, машина жасау, құрылыс материалдарының өнеркәсібі, химия өнеркәсібі, туризм және т.б.) ;
- индустриялық аймақтарды дамыту;
- индустриялық аймақтардың қызметін талдау, кедергілерді және тежеуші факторларды анықтау[5].

Кесте 1.«Экономика» бағыты бойынша SWOT-талдау

Күшті жақтары	Мүмкіндіктері
<ul style="list-style-type: none"> - Бай минералдық-шикізат базасы (хром, мыс, мыс-мырыш темір, никель, құрамында алтын бар, титан, алюминий рудалары, платина, вольфрам және молибден, тантал және ниобий); - Мұнай мен газ және минералдық шикізат қорларының болуы тау-кен өндіру өнеркәсібінің одан әрі дамуына негіз болады; - Әлемдік нарықтарға жеткізуде дамыған 	<ul style="list-style-type: none"> - Облыстың авиациялық, темір жол және автомобиль магистральдары тоғысында ерекше географиялық орналасуы; тапсыру нарығын кеңейту және транзиттік әлеуетті арттыру; - Металлургияны дамыту, құрылыс материалдарын шығару үшін бай минералдық-шикізат базасының болуы; - Отандық тауар өндірушілерін сыртқы экономикалық қолдау (кеден жеңілдіктері);

<p>инфрақұрылым, жоғары транзиттік әлеует;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ірі инвесторлардың болуы (CNPC, Sinopet, Лукойл, TETHYS Petroleum және т.б.); - Инвестициялар көлемі бойынша облыс Атырау, Маңғыстау облыстары және Астана қ. кейін 4-орынға ие болды; - Қалыпты инвестициялық климат, инвестициялық белсенділіктің жоғары деңгейі және негізгі капиталға инвестициялардың өсу қарқындары; - Химия өнеркәсібін дамытуда шикізат көздерінің болуы; - Қара мен түсті металлургия саласындағы үлкен экономикалық әлеует және медициналық пен мұнай жабдықтарын шығаруда инновациялық әлеует; - Машина жасауды дамытуда, металл бұйымдарын және құрылыс материалдарын шығаруда үлкен әлеует; 	<ul style="list-style-type: none"> - Жоғары қосылған құнмен өндірістік қуаттарды жаңғырту, кеңейту және жаңадан салу; - ҮИИДМБ шеңберінде мемлекеттік қолдау шаралары (Индустрияландыру картасы, Өнімділік 2020, Экспорттаушы 2020 бағдарламалары); - ҮИИДМБ 2-бесжылдығы шеңберінде ең жаңа технологияларды пайдалана отырып әлдеқайда жоғары бөліністі ірі инвестициялық жобаларды іске асыру; - Ақтөбе қ. – облыстың әкімшілік орталығы сервистік секторды және көлік-логистикалық хабты дамытудың жоғары деңгейімен Батыс макроөңіріндегі ең ірі қалалық агломерацияға айналады; - Тиімді дамыту үшін мұнай-газ саласын кластерлеу, қосалқы кәсіпорындарды арттыру; - Тағам және химия өнеркәсібін, көлік-логистикалық қызметтерді, құрылыс материалдарын шығаруды кластерлеу; Жергілікті шикізатта жаңа энергия шығару қуаттарын салу, электр энергиясын жеткізу желілерін қалпына келтіру;
<p>Әлсіз жақтары</p>	<p>Қауіптер</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Өңір экономикасы дамуының көмірсутекті шикізат пен металлдарға бағалардың әлемдік конъюнктурасына жоғары тәуелділігі; - Өнеркәсіптің дамуын шектейтін өсіп жатқан энергия тапшылығы және желілердегі шығындардың жоғары деңгейі; - Салалық теңгерімсіздік: өнеркәсіп құрамында тау-кен өндіру өнеркәсібінің жоғары үлесі (76,5%) (экономика осалдылығының өсуі, басқа секторларға және ЦДС дамуы үшін инвестициялардың төмен тартымдылығы, жұмыспен қамтуға әсерінің аздығы) ; - Облыстың әртараптандыру және инновациялық даму саясаты толық шамада іске асырылмаған, нәтижесінде экономика құрылымы шикізат бағытын сақтап қалды; - Өңірдің республикалық еңбек бөлінісінде тар мамандандырылуы, терең шикізат бағыты және өңдеу өнеркәсібінде кәсіпкерлікті дамытуда жеткілікті ынталардың болмауы; - Автомобиль жолы жабындысының 	<ul style="list-style-type: none"> - Әлемдік экономикаға интеграциялаумен байланысты өңірлік экономиканың бәсекеге қабілеттілігінің төмендеуі; - Мұнай өндірісі көлемінің құлдырауы; - Мұнай қорлары кен орындарының тозуы; - Кен орындарда руда қорларының тозуы; - Әлемдік нарықтардың тұрақсыздығы және металлдарға, негізінен, ферроқоспаларға, мыс рудасына және концентраттарға бағалардың ауытқуы. - Технологиялық дамуда артта қалу және өңірлік экономиканың салалық сәйкессіздіктері салдарынан ішкі нарықтың импорттық тәуелділігінің артуы және шикізат экспортының жоғары үлесі; - «Батыс Еуропа және Батыс Қытай» халықаралық транзиттік дәліздің құрылысын аяқтаумен байланысты құрылыс саласындағы көлемнің азаюы (облыс бойынша көлік дәлізінің 621 км); - Өңір экономикасының шикізат бағытының сақталуы; - Кәсіби білім беру жүйесіндегі сәйкессіздіктердің сақталуы еңбек

<p>тозуы, жол жабындыларының, жасанды құрылыстар мен көпірлердің және ИКИ тасушы қабілетінің жоғалуы;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Қазіргі заманғы агротехнологиялардың әлсіз енгізілуі және қолжетімді бағаларда жоғары репродукцияла тұқымдармен жеткілікті дәрежеде қамтылмауы; - Ауыл шаруашылық қалыптасулары техникалық паркінің моральдық және физикалық тозуы (90,6%); - ШОБ өкілдерінің салалық бөліністе инвестицияларды тарту бойынша шешім қабылдау процестеріне әлсіз тартылуы; - Кепілдік міндеттемелер бойынша жоғары талаптар ШОК көптеген субъектілері үшін кредиттеуге қолжетімділікті төмендетеді; - Экономиканың барлық секторларында білікті кәсіби кадрлар тапшылығы. 	<p>ресурстарына сұранысты қанағаттандыруға кері әсер етеді;</p>
--	---

Аналитикалық зерттеулерге сәйкес, 2017 жыл соңында аймақ еліміздің инвесторларға қолайлы ахуал орнатылған, тұрғындарының өмір сүру деңгейі жоғары, бизнес, мәдениет, білім беру, денсаулық сақтау салаларында қызықты жобалар іске асырылған стратегиялық орталығына айналуы тиіс. Нәтижесінде Ақтөбе облысының рейтинг көрсеткіші алдыңғы қатарлардан танылады. Инвесторлар нарықтық өсім әлеуетінің бар екендігіне және өз капиталдары салымдарынан жоғары табыс табу мүмкіндіктеріне сенімді бола алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Астана – 2016 ж.
2. Ақтөбе облысының 2016-2020 жылдарға арналған аумақты дамыту бағдарламасы, 2016 ж.
3. Экономикалық даму: экономиканың нақты секторы. ҚР Ұлттық Банкінің жылдық есебі. 2016 ж.
4. Макроэкономикалық орта және Қазақстандағы экономикалық жағдайлар. ҚР Ұлттық Банкі мен Қадағалау комитеті. 2016 жыл, желтоқсан.
5. <http://www.aktobe.gov.kz>

**ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ШЕҢБЕРІНДЕГІ СЫРТҚЫ САУДАНЫ
МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ**

Жумағалиева Бакытгуль Зулкарнаевна

э.ғ.к., PhD докторы, доцент

Омаров Олжас Асылбекович

«Менеджмент» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш, 52;

Бұл мақалада Еуразиялық экономикалық одақтың Қазақстан үшін маңызы, саяси маңызы бар біріңғай автотранспорттық қызметті және нарықтық құрылымдар мен институттардың құрылу маңызы қарастырылған.

Түйінді сөздер: Сыртқы сауда, импорт, экспорт, ЕАЭО, макроэкономика, философия.

**ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ В РАМКАХ
ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА**

Жумағалиева Бакытгуль Зулкарнаевна

к. э.н., доктор PhD, доцент

Омаров Олжас Асылбекович

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул.Айтеке би, 52;

В данной статье рассматривается важность Евразийского экономического союза для Казахстана, значимость политически важной единой автотранспортировочной службы и значимость создания рыночных подразделений и институтов.

Ключевые слова: Внешняя торговля, импорт, экспорт, ЕАЭС, макроэкономика, философия.

**STATE REGULATION OF FOREIGN TRADE WITHIN THE EURASIAN ECONOMIC
UNION**

Zhumagalieva Bakytgul Zulkarnaevna

Candidate of Economic sciences, Doctor of Philosophy, Associate Professor

Omarov Olzhas Asulbekovich

Master's Degree student of speciality «Management»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st.Aiteke bi, 52;

This article examines the political importance of the formation of a common market of transportation services, the formation of market structures and institutions. The significance of the EAEC Kazakhstan.

Key words: foreign trade, import, export, EAEU, macroeconomics, philosophy.

Осы мақаланы бастар алдында жалпы сыртқы сауданың теориялық негіздері және жалпы халықаралық экономикалық сауда байланысы туралы алғашқы ғылыми еңбектерін жарыққа шығарған ғалымдарға тоқталып кетейік.

Сыртқы сауда түсінігіне келсек ол экспорт мен импорт негізінен турады. Елдер арасындағы тауарлар мен қызметтерді түрін басқа елдердің еркін валютасына немесе жалпыға бірдей басқа құндылықтарға айырбасталуы. Яғни елдер арасындағы сауда да рәсімделетін келісімшарттар мен коммерциялық мәмілелер арқылы жүзеге асырылады. Сыртқы сауда экономикалық ғылымның ежелгілерінің біріне жатады. Өз кезегінде сыртқы сауда саясаты экспорттық – импорттық операцияларды реттеуге және мемлекеттің экономикалық тиімділігін арттыру мақсатында бағытталған мемлекеттің даму шараларының жиынтығы ретінде көрініс табады.

Сыртқы сауда байланыстары географиялық еңбек бөліністері негізінде дами бастаған. Алғашқы мемлекеттер мен қауымдар арасында халқаралық экономиканың бастапқы түрі, сыртқы сауда қатынастары орнай бастады. Елдер арасындағы экономикалық байланыс пен қарым – қатынастары сипаты, ең алдымен, сыртқы сауда көрінісіне тәуелді болып табылады. Ұлы географиялық ашылулар алдында санаулы елдер ғана қатыса алатын, тіпті қазіргі дүние жүзілік сауда ұйымдарының орталықтарының біріне айналған Еуропа мен Азия елдерінің сауда жасау аумағы шектеулі сипат алды. Бұғын басқа елдер жайында нақты ақпараттардың болмауы, дүние бөлшектерінің елдері арасындағы көлік қатынасының нашарлығы, саяси жағдайдың қолайлы болмауы себебтеріне тәуелді болды. Бастапқы өте сирек кездесетін, қымбат таурларды ғана саудаға салатын. Ежелгі дәуірдің негізгі сауда жолдарының қатарына кіретін Еуропа мен Азия арасындағы Ұлы Жібек жолы, Еуропаның оңтүстігі мен солтүстігін байланыстырған сауда жолы жатады. Орта ғасырладағы жол Арабияны Солтүстік Африкамен, одан әрі оңтүстік Еуропаға дейін, арабтар Сахара арқылы өтетін сауда маршрутын жасады.

Сыртқы сауда түсінігінің пайда болуының экономикалық ғылымда 2 негізгі бағыт бар:

1) Дәстүрлі бағыт – А. Смиттің «абсолютті артықшылық теориясы» мен Д. Рикардоның «салыстырмалы артықшылықтар теориясы» және Хекшир – Олиннің «факторлық пропорциялар теориясы» тұжырымдамаларымен байланысты.

2) Жаңа бағыт – саудаласудағы ішкі салықтардың пайда болуын түсіндіреді.

Дәстүрлі бағыт экономикасы өтпелі кезеңде тұрған мемлекеттердегі және дамушы елдергі өндірісті табиғи фактормен қамтамасыз етудің әр түрлі деңгейіне негізделген. Осының негізінде дамушы мен дамыған елдер арасында салааралық сауда пайда болды.

Адам Смит халқаралық еңбек пен сауда мәселелерін талдап, қандай тауарларды экспорттау және импорттау керек екендігіне қатысты өз пікірін білдірген. Ол өз теориясын теориясында былай деген: мемлекеттердің байлығы олардың жиған терген алтын күмістерінің мөлшерінде ғана емес, олардың қызмет пен дайын тауар өндіру қабілеттілігіне тәуелді және игілігіндегі табиғи немесе абсолютті артықшылығын пайдалану арқылы сыртқы саудаға белсене қатысушылығы елдің тұрмыс жағдайын жақсаруына себепкер болады. Сондықтан да оның ойынша мемлекеттердің басты мақсаты өндірісті дамыту, бағалы металлдарды иелену емес. Алайда, Давид Рикардо абсолютті артықшылықтар теориясын дамытып, тауар өндірісінде абсолютті артықшылық болмаса да, сауда екі елге тиімді болатынын көрсетті.

Кейбір елдердің халқаралық саудадағы әріптестерінің алдында абсолюттік артықшылыққа ие бола бермейді. Жұмыс күшінің төмен өнімділігі мен табиғи ресурстардың жетіспеушілігінен керекті тауарларын басқа елдерге қарағанда жоғары шығынмен өндіреді, осыған орай сыртқы сауданың тиімсіз екендігін көрсетеді. Сондықтан да Давид Рикардоның баға мен шығындағы салыстырмалы артықшылықтар халқаралық сауданың классикалық теориясының негізін қалады.

Жаңа бағыт өнеркәсіптің мамандану масштабының әсерімен байланысты. Әлемдік саудада дамыған елдер арасында сауданың осы түрі 70 пайызды құрайды.

Тақырыбымының негізгісіне көшейік. Еуразиялық экономикалық одақ – Қазақстан, Ресей, Беларусь мемлекет басшылары арасында 2014 жылы 29 мамыр күні келісім шарт негізінде қол қойылып құрылған одақ. Осы ұйымның мүше елдерінің парламенттері бекітіп

2015 жылы 1 қаңтардан бастап өз күшіне енді. Тұжырымдама ретінде Қазақстан Ресубликасының президентінің тарапынан 1994 жылы Мәскеу Мемлекеттік Университетінде алғаш таныстырған болатын. Еуропалық Одақ интеграциясына сүйене отырып, 2011 жылыдың қазан айында одақ құру идеясын Қазіргі Ресей президенті Владимир Владимирович Путин көпшілік назарына ұсынған. ЕЭО саяси блок емес тек экономикалық одақ ретінде құрылады деп жоспарланған. Қалай десек те, үш мемлекеттің одақ құруы КСРО-ның саяси ыдырауынан кейін пайда болған идеологиялық бос кеңістіктің орнын толтыруға, мемлекетаралық индустриялық-экономикалық қатынастардың үзілуінің келеңсіз салдарларын жұмсартуға және ұлттаралық-еларалық қатынастарды нығайтуға бағытталған деуге де болады.

Бұл одақтың құрылу аясында ең басты қарастырылған макроэкономикалық мәселелер:

1. Қажетті шикізат тасымалдауға кететін қаржының азаюы туралы құнын төмендету
2. Басекелестердің артуы таурлар мен қызметтердің сапасының артуы
3. Үлкен халқы бар нарық құру.

Қандай болмасын интеграциялық одақ белгілі саяси-экономикалық құндылықтарға сүйенеді. Теориялық тұрғыда, еуразиялық экономикалық интеграция посткеңестік елдердің нарық, теңдік және өзара тиімділік сияқты жаңа экономикалық құндылықтары негізінде қалыптасады. Еуразиялық интеграцияның ядросы Ресей екендігі еш күмән жоқ. Қазақстан бұл елмен экономикалық түрде ынтымақтасып, бәсекелестікке үйренуде. Еуразиялық интеграцияның қалыптасып, дамуында Қазақстанның рөлі ерекше зор. Егер Еуразиялық экономикалық одақтан Қазақстан болмаса, одақтың еуразиялық сипаты болмайды. Қазақстан одақтың ерекше компоненті ретінде қарастырылады. Егер бұл одақ Қазақстан Республикасының президентінің пайымдауынша инновациялық жоба болса, онда Қазақстанмен бірге Ресей де өзгеруге тиіс.

Одақ аясындағы интеграцияның қауіпсіздік жайында айтсақ, Қытайдың Орталық Азияға экономикалық-саяси ықпалын арттыруы, сырттан халықаралық лаңкестік пен діни экстремизмнің қысым көрсетуі, кейбір посткеңестік елдерде саяси дағдарыстар мен тұрақсыздықтар сияқты себептер Қазақстан, Ресей, Бедарусь мемлекеттер арасында тығыз саяси-әскери салада ынтымақтасуына себепші болды.

Еуразиялық экономикалық одақтың негізгі құрылуының философиялық жақтарын қарастырсақ орыс және түркі халықтарының тарихи, географиялық, мәдени жақындығы құрайды. Еуразиялық теория – жәй ғана көзқарас немесе жүйесіз ұғымдар емес, бұд деп отырғанымыз саясатта жүзеге асып жатқан күрделі интеграциялық жоба. Еуразиялық одақтағы Қазақстанның алатын орны еліміздің интеллектуалдық-экономикалық серпін жасауына да тікелей байланысты болмақ.

Ақтөбе облыстың әлеуметтік экономикалық даму серпіні келетін болсақ Қазақстанның индустриалды дамыған өңірі болып табылады. алайда әлемдік қаржы нарығындағы жағдайдың нашарлауы Ақтөбе облысының бірқатар өндірісінде 2009 жылғы көрсеткіштердің теріс жай-күйіне ықпал етті. Индустриалдық-инновациялық экономикада сыртқы сауда және өңіраралық ынтымақтастықты тереңдету өңірлерді экономикалық дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер ғана жасамайды, бірақ экономиканы жаңғырту және елдің әлеуметтік бағдарламаларын шешу үшін қолайлы жағдайлар жасауға мүмкіндік береді.

Қазіргі таңдағы болып жатқан экономикалық қолайсыз жағдайлар себебінен, жұмыс жасап тұрған кәсіпорындардың тиімділігін арттыру, бәсекеге қабілеттілікті арттыру жолдары және де Еуразиялық экономикалық одақ аясындағы мемлекеттермен өзара сауданы арттыру жөніндегі шараларын қабылданауы қажет.

Облыста шығарылатын өнімді ішкі және сыртқы нарықтарға шығаруға бағытталған жұмысы одан әрі жандандырылып дамуы тиіс.

Экономиканың шикізатты емес секторына отандық және шетел инвестициялары көлемін ұлғайту және экспортты әлеуетін дамыту жөніндегі Қазақстан Республикасының

Президенті қойған міндеттерге сәйкес іскер орынды және уақытылы орындалуы салдарынан Ақтөбе облысының экономикалық жағдайына оң серпін берелуі тиіс.

Облыстың сыртқы сауда саясаты жедел және тиімді экономикалық мүддені қорғау және алға жылжыту жүйесін құру, әлемдегі сауда жүйесіне интеграциялау жолына бағытталуы керек.

Елбасының Қазақстан халқына «Қазақстан жолы — 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Жолдауында отандық бизнестің Еуразиялық экономикалық одақ шеңберінде жұмыс істеуі өз тиімділігін дәлелдегені туралы көрсетілген.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Еуразиялық одақ: идеядан болашақтың тарихына [http://www.eurasianism.enu.kz/ru/elektronnye-resursy/obshchestvennopoliticheskie-deyateli о-евразийстве/356/](http://www.eurasianism.enu.kz/ru/elektronnye-resursy/obshchestvennopoliticheskie-deyateli-о-евразийстве/356/).
2. Мухамеджанов Б. Г. Перспективы создания единого экономического пространства (2011-2012 гг.): Науч.-попул. изд. – Алматы: ОФ «Фонд Первого Президента Республики Казахстан».
3. Я. Әубәкіров, К. Нәрібаев, М. Есқалиев, Е. Жатқанбаев, т.б. Экономикалық теория негіздері. Оқулық. – Алматы, «Санат», 1998 ж. – 479 бет.
4. ҚР-ның Президенті Н.Ә. Назарбаевтың халыққа Жолдауы. 2015 жыл 17 қаңтар.

АЙМАҚ ЭКОНОМИКАСЫН ҚАРЖЫЛЫҚ РЕТТЕУДЕГІ ЖЕРГІЛІКТІ БЮДЖЕТТІҢ РӨЛІ

Жумағалиева Бакытгуль Зулкарнаевна

э.ғ.к., PhD докторы, доцент

Омаров Олжас Асылбекович

«Менеджмент» мамандығын магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш, 52;

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының жергілікті деңгейіндегі бюджеттік процестің жүйесі келтірілген: тұжырымдамалар мен функциялар ашылып, құрылымдық талдау жүргізіліп, процестің ерекшеліктері көрсетіледі.

Түйінді сөздер: Бюджет, салық, облыстық бюджет, Ақтөбе.

РОЛЬ МЕСТНОГО БЮДЖЕТА В ФИНАНСОВОЙ РЕГУЛИРОВАНИИ ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА

Жумағалиева Бакытгуль Зулкарнаевна

к. э.н., доктор PhD, доцент

Омаров Олжас Асылбекович

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул.Айтеке би, 52;

В данной статье представлена система бюджетного процесса на местном уровне РК: раскрыты понятие и функции, проведен анализ структуры и показаны особенности процесса.

Ключевые слова: Бюджет, налог, региональный бюджет, Актөбе.

ROLE OF LOCAL BUDGET IN FINANCIAL REGULATION OF THE REGION ECONOMY

Zhumagalieva Bakytgul Zulkarnaevna

Candidate of Economic sciences, Doctor of Philosophy, Associate Professor

Omarov Olzhas Asulbekovich

Master's Degree student of speciality «Management»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st.Aiteke bi, 52;

The article presents the system of the budget process at the local level RK: Revealed concept and functions carried out analysis of the structure and features of the process are shown .

Key words: Budget, tax, regional budget, Aktobe.

Қазақстанда экономиканы нығайтудың жаңа міндеттері ретінде экономиканы қаржылық – бюджеттік реттеу әдістерін, мемлекеттік бюджеттің атқарылуын қадағалауды жетілдіру болып табылады.

Бюджет кірісін басқарудың барлық процессі табысты реттеудің негізгі принциптері бекітілген «Бюджет туралы», «Салық және басқа да бюджетке міндетті төлемдер туралы» Қазақстан Республикасы заңдарымен реттеледі, сондай-ақ республикалық бюджетте ағымдағы жылға сәйкестендірілген табыстардан нақты аударымдар бекітіледі. Мемлекеттік органдарының өздерінің функцияларын орындауы үшін

басқарудың барлық деңгейлерінде тиісті қаржы базасы болуы тиіс. Осы мақсатпен әр елде өзінің экономикалық аймақтарының шаруашылығын, әлеуметтік сферасын, заң шығарушы билікті, басқару аппаратын ұстауды және басқа шараларды қаржыландыру үшін «мемлекеттік бюджет» құрайды. Жалпы айта кететін болсақ мемлекеттік бюджет негізінде экономиканың дамуы қалыптасады. Мемлекеттік бюджетте өзінің жекелеген түрлерінің кірістері мен шығындарының қалыптасыру, оларды теңдестіру процесінде заңмен реттеліп отырады. Сонымен қатар мемлекеттік бюджет ұлттық экономиканы басқарудың басты механизмдерінің бірі.

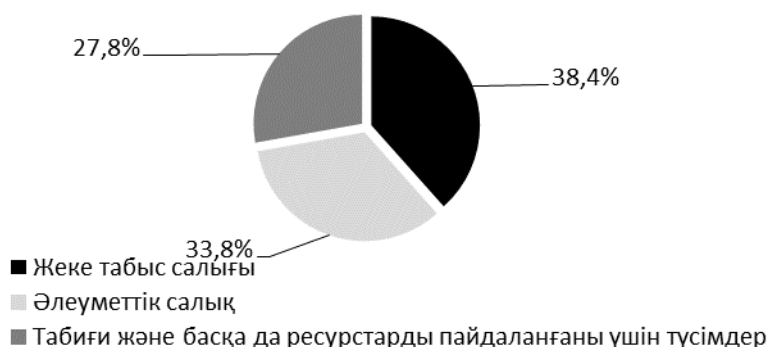
Қазақстан Республикасы экономикасының күрделі кеңістіктік құрылымы мен жүргізіліп жатқан экономикалық саясаттың жемісті болуы оның жергілікті деңгейге жүзеге асуына тікелей байланысты екендігін ескерсек, осы орайдағы жергілікті бюджетті басқарудың маңыздылығы да айқындала түседі. Олай болса, жергілікті деңгейдегі мәселелердің оңтайлы шешімін табу жолдарының негізі болып табылатын жергілікті бюджетті басқаруды жетілдіру, бюджетаралық қатынастарды оңтайландыру, мемлекеттік басқаруды орталықсыздандыру тәрізді мәселелер ерекше зерттеуді қажет етеді деп ойлаймын.

Аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуында елеулі айырмашылық орын алатын болса кез келген мемлекеттің бір қалыпты дами алмайтынын әлемдік тәжірибе көрсетіп берді. Сондықтан да қандай да бір елдің бәсекеге төтеп бере алатын қабілеті оның аумақтық деңгейде мемлекеттік тұрғыдан ықпал етудің шаралар жүйесін, белгілі бір аумақтардың мүдделері мен өзіндік ерекшеліктерін экономикалық даму тұрғысынан нығайтудың деңгейіне байланысты.

Ақтөбе облыстық бюджеті ҚР Бюджет кодексіне, ҚР «2016-2018 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы» Қазақстан Республикасының Заңына, 2014-2016 жылдарындағы республикалық және облыстық бюджеттер арасындағы және республикалық маңызы бар қалалар, астана бюджеттеріне трансферттер көлемі, әлеуметтік-экономикалық даму және ауданды дамыту бағдарламасы болжамына негізделген.

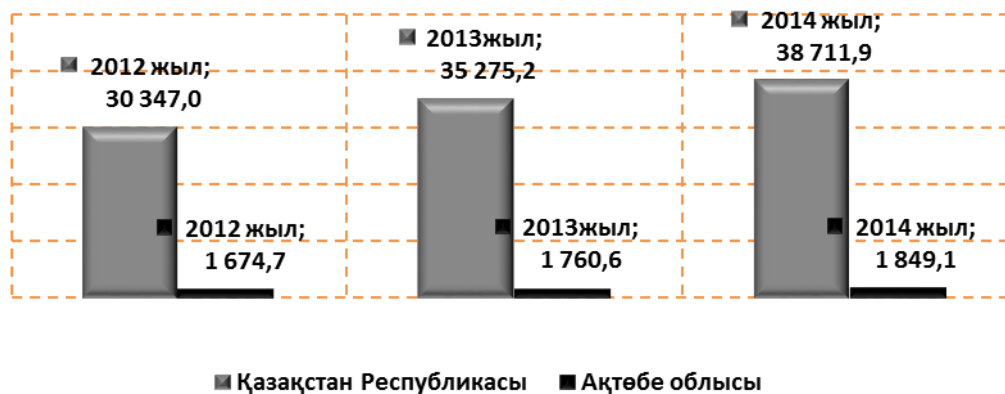
Облыстық бюджет 11 желтоқсанда, 2015 жылдың № 346 облыстық мәслихаттың шешімімен бекітілген. Облыстық бюджетоблыстық мәслихаттың шешімімен бекітіледі.

2010 жылдан бастап Қазақстанда облыстық бюджеттер 3 жылдық мерзімге әзірленеді және бекітіледі. Облыстық бюджеттік түсімдердің негізгі көзі салықтық түсімдер. Жалпы салықтық түсімдердің үлесі 92,1%-ын құрайды, оның ішінде: жеке табыс салығы (38,4%), әлеуметтік салық (33,8%) және табиғи және басқа да ресурстарды пайдаланғаны үшін түсімдер (27,8%) құрады.

1-сурет 2016 жылғы салықтық түсімдер түрлерінің үлесі (%)

Ақтөбе облысында табиғи пайдалы қазбаларды өндіру орындары өте көп және экология салық түсімдері облыс бюджетінің 27,8 % құрап отыр.

2-сурет Республикалық деңгеймен салыстырғанда Ақтөбе облысының ЖӨӨ, млрд. тг.

2014 жылғы өңдеу өнеркәсібінің НКИ 99,8%-ды құрды, бұл ретте өнім 258,8 млрд. теңгеге өндірілді немесе 2013 жылғыдан 30,7 млрд. теңгеге артығырақ өндірілді. Өңдеу өнеркәсібінің үлесі облыстың өнеркәсіптік әлеуетінің жалпы көлемінде 20,8%-ды құрайды. 2-суретте облыстың республиканың пайыздық үлесінде орташа орында орналасуы, облыстың экономикалық және өнеркәсіптік әлеуетін ескеретін болсақ, төмен көрсеткіш болып табылады.

Аймақ бюджетінің қалыптасуы мен басқарылуын зерттеу үшін әлеуметтік-экономикалық даму үдерісіндегі жергілікті бюджетті басқарудың ұйымдастырушылық-әдіснамалық негіздері мен тәжірибесін зерттей отырып, оның тиімділігін арттыруға бағытталған теориялық қағидаларды және тәжірибелік ұсыныстарды жасау керек.

Осы мақсатқа жету үшін келесідей міндеттерді шешу қажет:

- аймақ бюджетінің қалыптасуы мен басқарылу үдерісінің мәнін ашып, әдіснамалық негізіне сипаттама беру;
- тұрақты экономикалық өсу жағдайындағы аймақ бюджетінің қалыптасуы мен басқарылуын зерттеу;
- жергілікті бюджетті басқарудың шетелдік тәжірибесін сараптай отырып, олардың Қазақстанда қолданылу мүмкіндіктерін айқындау;
- Ақтөбе және Қарағанды облыстарының бюджетінің қалыптасу барысын талдау және оның аймақ экономикасын дамыту мен халықтың әл-ауқатын арттырудағы объективті ролін негіздеу;
- аймақтық бюджетаралық қатынастардың қазіргі жағдайын талдау негізінде орын алып отырған мәселелерді айқындау және жергілікті бюджетті басқарудың тиімділігін арттыру мақсатында оларды шешудің жолдарын ұсыну;
- жергілікті бюджетті басқарудың тиімділігін арттыру жөнінде ғылыми негізделген нақты ұсыныстар жасақтау.

Сондықтан, аймақтардың экономикалық дамуы болымды себебінен кірістік база әрқелкі болғандықтан, аумақтар тұрғындарға мемлекеттік сектор арқылы көрсететін қызметтер тең болуы үшін аймақтар бойынша бюджеттік теңестіруді қамтамасыз ету жөнінде белсенді саясат жүргізу қажет. Осындай, саясат жүргізу механизмнің бірі ретінде жергілікті бюджеттер бойынша тұрғындардың бір жанына есептейтін көлбеулі бюджеттік теңестіру әдісі пайдаланады. Бұл әдістің маңызы әр түрлі аймақтар мен аумақтар бойынша қаржылық жәрдем бөлудің бірыңғай қалыпты есептемелерін пайдалану арқылы тұрғындардың мемлекеттік қызмет түтынуын бірыңғай стандарттық деңгейін қамтамасыз ету тұжырымдайды. Мұндай саясат жүргізудің негізгі мақсаты - ол әрбір билік деңгейі бойынша соларға бекітілген мемлекеттік қызметті толық көрсетуін заңды түрде бекітілген орта мерзімдік болашақта тұрақты болатын кірістік қайнар көздерімен қамтамасыз ету.

Облыстың аймақтық басқару жүйесіне кіретін мінездемесі ретінде аймақтың әлеуметтік және экономикалық жұмыс жасауының талданған ақпараты, сонымен қатар қолданылатын заттық-техникалық, еңбек, қаржы ресурстары, берілген уақыт аралығында басқару процесінде қолданған шығындардың көлемін анықтайтын сандық және сапалық көрсеткіштер болып табылады. Алдағы ағымдағы тенденцияны, перспективалы және стратегиялық әлеуметтік - экономикалық дамуды, ресурсты қолдану нәтижелілігін талдауды, өндіріс нәтижелілігін, тұтынылушы ресурстардың экономикалық өсу резервтерін анықтауға мүмкіндік береді. Аймақтық экономика еліміздің басқа аудандарымен байланыста дамиды, интеграция және еріктілік принциптері сақталады, бірыңғай энергия, көлік, байланыс жүйелері қалыптасады. Аймақтық стратегиялық маңызы бар табиғат ресурстарын пайдалануда оған жеңілдіктер беріледі. Аймақтағы халықтың көші-қон проблемалары зерттеледі. Ол үшін аймақаралық және аймақтық бағдарламалар жасалады. Тұтас алғанда, Аймақтық экономика елдің өндіргіш күштерінің дамуына нақты жағдай жасауы және оған сүйенуі керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан-2030» Даму стратегиясы Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2008 жылғы 6 ақпандағы «Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру-мемлекеттік саясаттың басты мақсаты» Қазақстан халқына Жолдауы-Казахстанская правда, 2008 ж.
2. Мемлекеттік бюджет туралы заңдарға қосымша 2006, 2007, 2008 жылдар //www.minfin.kz. Қазақстан Республикасы Көлік және коммуникация министрлігінің 2009-2011 жылдарға арналған стратегиялық даму жоспары. Астана, 2008 жыл.
3. Қазақстан Республикасы Индустрия және сауда министрлігінің 2009-2011 жылдарға арналған стратегиялық даму жоспары. Астана, 2008 жыл.
4. Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігі. 2008 жылғы 25 шілдедегі экспресс-ақпарат № 4-36/16. «Қазақстан Республикасының өңдеу өнеркәсібінің негізгі капиталына инвестициялар туралы».

АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Отешова Алмагул Кайыргалиевна

ДВА., доцент

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Мақалада шағын және орта бизнесті дамыту мәселелері талданады. Шағын және орта бизнесті қолдау, инновациялық даму мәселелеріне назар аударылады. Бұл мақалада шағын және орта бизнесті мемлекеттік қолдау құралдары туралы, сондай-ақ кәсіпкерлік қызмет үшін жағдайларды жақсарту жөнінде сөз қозғалған.

Түйінді сөздер: шағын және орта бизнес, инновациялық даму, кәсіпкерлікті қолдау.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Отешова Алмагул Кайыргалиевна

ДВА., доцент

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52;

В статье анализируются проблемы развития малого и среднего бизнеса. Уделяется внимание вопросам поддержки малого и среднего бизнеса, инновационного развития в Казахстане. В данной статье рассмотрены государственные инструменты поддержки малого и среднего бизнеса, а также меры по улучшению условий для предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, инновационное развитие, поддержка предпринимательства.

PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS IN AKTYUBINSK REGION

Otesheva Almagul Kaiyrgaliyevna

DBA., associate professor

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

In the article analysed problems of development of small and midsize businesses. Paid attention to the questions of support of small and midsize businesses, innovative development in Kazakhstan. In this article the state instruments of support of small and midsize businesses, and also measures, are considered on the improvement of terms for entrepreneurial activity.

Key words: small and midsize businesses, innovative development, support of enterprise.

Қазіргі уақытта шағын кәсіпорындар елде жұмыс істеп тұрған барлық шаруашылық жүргізуші субъектілердің 80 пайызын құрайды [1].

Бұл, сөз жоқ, мемлекеттің салыстырмалы түрде алғанда қысқа мерзім ішінде елеулі жұмыс атқарғанын куәландырады.

Бизнесшілердің көзқарасы тұрғысынан келгенде шағын және орта бизнесті ресмилендіруге қандай жағдайлар қажет? Бірінші орында үш фактор тұр. Олар – кәсіпкерлердің құқығын қорғайтын пәрменді жүйе жасау, тексеруші органдардың санын

азайту және рұқсат беруші құжаттардың санан кеміту. Облыстардағы кәсіпкерлердің 70% шағын кәсіпкерлікті қолдаудың аймақтық бағдарламасы туралы ештеңе білмейді.

Шағын және орта бизнеске бюрократтық қысым жасау мәселесі саяси мәселе сипатына ие. Сондықтан жергілікті өкіметті Президент пен Үкіметтің өкімдерін орындамағаны үшін қыса беруден ештеңе шықпайды. Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің едәуір артқанына және шағын кәсіпорындардың экономика секторларында анық көпшілік болғанына қарамастан, шағын бизнестің мемлекеттік бюджетке салық түсірудегі үлесі өте аз.

Мемлекет басшысы шағын және орта бизнестің күрделі мәселелерінің бірі несиелік ресурстарға қол жеткізудің қиындығы екенін атап көрсетті. Өйткені несие алу үшін кепілге қоятын балама айлық жоқ. Сонымен қатар несие алғысы келетіндердің қолында нақты бизнес жоспары бола бермейді, бұған қоса білікті менеджерлері де жоқ. Шағын және орта бизнесті қаржыландыруға банктер де құлықсыз. Осы үшін Үкіметтің несиелік инвестициялық тетіктерді іске қосуы қажет. Шағын бизнеске кедергі келтірілетін нәрселердің қатарына осы бір өзіндік ерекшелігі мен стратегиялық маңызы бар саладағы салық базасына ішінара өзгерістер енгізетіндігі де, кедендік баж салығын да, лицензиялау және сертификаттау проблемалары да жатады.

Сұрау салудың нәтижелері көрсеткендей, шағын және орта бизнес кәсіпорындары басшыларының үштен екі бөлігі консалтингтік қызметке, заңгерлік қызмет көрсетулерге, сыртқы нарық туралы ақпараттар алуға мұқтаж болып отырғанын көрсетті. Жоғары атқарушы орган шағын және орта бизнестің өнімдеріне деген біздің кәсіпорындарымыздың сұранысын ұйымдастыруы қажет. Мұны бюджет тарапынан да жүзеге асырған жөн. Әскер, денсаулық сақтау, ішкі істер министрлігі және өздерінің ведомствалары үшін бюджет қаражаты есебінен не қажеттің бәрін сатып алатындардың баршасы да импорттан бас тартуы тиіс. Үкіметтің ең басты міндеті- елдің ішінде және олардан тыс жерлерде кепілдік беретін нарықтар құру, ірі корпорациялардың өздерінің төңірегінде шағын және орта бизнесті құрып, оның қызметін кең ауқымды пайдалануды ынталандыру.

«2012 жылдың 1 маусымындағы жағдай бойынша, Ақтөбе облысында шағын және орта бизнес саласында 118 906 адам жұмыспен қамтылып отыр. Былтырғы жылдың сәйкес кезеңімен салыстырар болсақ, олардың саны 7,5% ұлғайған», - делінген ведомство хабарламасында.

Ақтөбе облысы бойынша тіркелген барлық шағын және орта бизнес субъектілерінің саны 59 052 бірлікті құрап отыр. Өткен жылмен салыстырғанда, белсенді субъектілердің саны 30,5% артқан және 36 мың бірлікті құраған, бұл барлық шағын және орта бизнес субъектілерінің 61% құрайды.

Министрліктің ақпараты бойынша, белсенді ШОБ субъектілерінің ішінде жеке кәсіпкерлер басым және олардың саны 27 885 бірлікті құрап отыр, бұл жалпы белсенді субъектілердің 77%.

Тағы бір айта кететін жайт, ШОБ субъектілері 2012 жылдың қаңтар-мамыр айларында 106 100 млн. теңгенің өнімдерін өндірген, бұл былтырғы жылғы көрсеткіштен 106 100 көп.

Ақтөбе жақын болашақта елдің жоғары деңгейлі сервисті ірі агломерациясы, мұнда кәсіпкерлік ойдағыдай дамып келеді. 2016 жылдың бірінші жарты жылдықтың қорытындысы бойынша 50 мың субъектілерін 132 мың адам жұмыспен қамтамасыз еттік, өткен жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда ұлғайту 3,4% - ға өсті. Өндірілген өнім көлемі және көрсетілген қызметтер 118,1 млрд теңге. Өсім 112,2% [2].

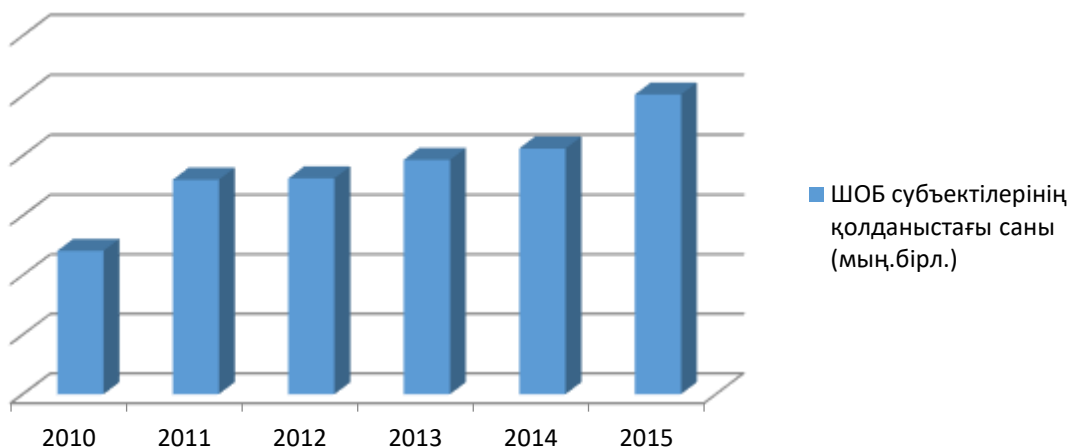
"Бизнестің жол картасы - 2020" қаржыландырылған жобалар бойынша аймақ көш бастап келеді. ҚР бестік облыстарында ауыл бизнесін кредиттеу пилоттық жобасын жүзеге асыру барысында 2016 жылы 1,2 млрд теңге қаржыланды. Барлығы 2016 жылы бұл мақсатқа шамамен 4,5 млрд. теңге бөлінді.

Бизнесті қолайлы дамыту үшін ауданы 200 га "Ақтөбе" индустриялық аймағы құрылды, сонда бес алғашқы жобаларды тұрғызылады. "Бір терезе" принципі бойынша инвесторларға қызмет көрсету орталығы жұмыс істейді. Хромтауда көлемі 3 000-нан ш м. астам бизнес-инкубатор жұмыс істейді.

Қызмет көрсету секторының - сервистік сектордың - артықшылығы облыста агломерацияларды дамыту саласындағы қажетті алғышарттар жасалып жатқанын дәлелдейді, оның үлесін 2050 жылға қарай ЖІӨ-нің 70% - ға тимек.

Қазақстанның 2050 жылға ұзақ мерзімді даму жоспарында сәйкес Ақтөбе Астана, Алматы және Шымкент қалаларымен қатар елдің агломерациясы, экономика өсімінің негізіне айналады.

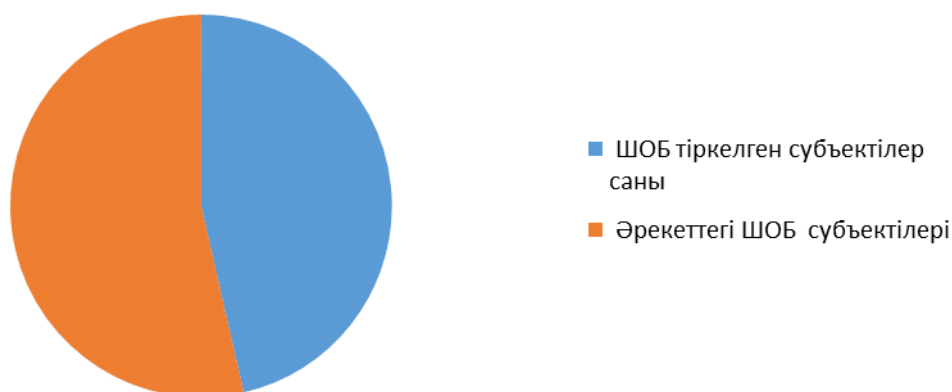
Диаграмма 1. ШОБ субъектілерінің қолданыстағы саны (мың.бірл.)

Бүгінде Ақтөбе облысында 51,2 мың шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері жұмыс істейді, өткен жылдың кезеңінен қарағанда деңгейі 2,8% жоғары.

Қолданыстағы тіркелген ШОБ субъектілері санының үлесі 86,7%, Өткен жылдың осы кезеңімен салыстырғанда, 1.2 п.п. жоғары.

Диаграмма 2. Тіркелген ШОБ субъектілері санының үлесі

Аймақтың экономикалық өсуі мен шағын бизнестің даму базасында жаңа жұмыс орындарын құру бағдарламалары; шағын бизнеске технологиялық көмек көрсету; қазіргі бизнесті кеңейту, оның одан ары қарай өсуі; шағын бизнес қажеттіліктері мен мұқтаждықтарын қанағаттандыру мақсатында мемлекеттік және аймақтық ресурстарды университеттер мен колледждер базаларымен біріктіру; шағын бизнес кәсіпорындарының сыртқы экономикалық қызметтеріне көмек көрсету; шағын бизнес бағдарламаларын қаржыландырудың мемлекеттік емес көздерін тарту бағдарламалары – шағын кәсіпкерлікті қолдаудың негізгі бағдарламалары болып табылады.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Экономика Министрлігі тапсырысы бойынша "Атамекен" Ұлттық кәсіпкерлер палатасының экономикалық зерттеулер Институтының жүргізілген зерттеуі, 2015 жылдың қорытындысы бойынша Ақтөбе облысы қолайлы бизнес орта құру бойынша 2 орында деп анықтады.

Карта өңірде кәсіпкерлікті дамытудың жай-күйін, шағын және орта бизнесті дамытуға кедергі жасайтын себептер мен жағдайларды анықтау, ауыл шаруашылығында, құрылыста, салық салу және сыртқы экономикалық саласында кәсіпкерлердің мәселелерін анықтап, сондай-ақ оларды шешу жолдарын әзірлеуге мүмкіндік беретін лакмус қағазбен айналмақ

Сонымен, көріп отырғанымыздай, ойланып ұйымдастырылған шағын және орта кәсіпкерлік саясаты стагнациялық экономикадан шығудың балама жолы бола алады, өйткені ол екі макроэкономикалық проблемелармен байланыстырады – жұмыспен қамту және өндірістің жандануы. Шағын кәсіпорындар экономикаға барлық көрсеткіштер бойынша өзгерістер алып келуі мүмкін. Өзін жұмыспен қамтуды ынталандыру және шағын кәсіпорындар ашу ең аз шығынмен жұмыссыздық мәселесінен шығатын жол ретінде қарастырылады. Соңғы он жылдықты дамыған елдердегі экономиканың даму тенденциясы шағын кәсіпкерлік саласына өтумен байланысты. Осы саладағы бәсекелестікті ынталандыру, кәсіпкерліктің жандануы, қоғам ресурстарын толығырақ қолдану және инновациялық процесті күшейту сияқты негізгі үміт арттырған. Батыс елдерінде шағын бизнес тиімді дамуды қамтамасыз ету және мемлекеттік экономикалық саясатты қосу саласына айналған. Мемлекеттік протекционистік шағын бизнестің нақтылануы қажет еткен, адресілігін, жеңілдіктер тек шағын кәсіпорындарға берілетін. Шағын кәсіпорындарды ажырату барысында сандық сипаты бойынша, әр елдегі экономикалық жағдайға байланысты әр түрлі пікірлер қалыптасқан. Жалпы сипаттамасы ұйымдастырылуының қарапайымдылығы, жаңа өнім шығаруға тез бейімделе алуы, нарыққа қызмет ету, яғни нақты тапсырыстармен сатуға, сондай – ақ шағын кәсіпорындарды басқару және меншікті біріктіру дәрежесі болып табылады [3].

Сонымен, көріп отырғанымыздай, ойланып ұйымдастырылған шағын және орта бизнес дамуын мемлекеттік реттеу саясаты стагнациялық экономикадан шығудың балама

жолы бола алады, өйткені ол екі макроэкономикалық проблемелармен байланыстырады – жұмыспен қамту және өндірістің жандануы. Шағын кәсіпорындар экономикаға барлық көрсеткіштер бойынша өзгерістер алып келуі мүмкін. Өзін жұмыспен қамтуды ынталандыру және шағын кәсіпорындар ашу ең аз шығынмен жұмыссыздық мәселесінен шығатын жол ретінде қарастырылады. Соңғы он жылдықты дамыған елдердегі экономиканың даму тенденциясы шағын кәсіпкерлік саласына өтумен байланысты. Осы саладағы бәсекелестікті ынталандыру, кәсіпкерліктің жандануы, қоғам ресурстарын толығырақ қолдану және инновациялық процесті күшейту сияқты негізгі үміт арттырған. Батыс елдерінде шағын бизнес тиімді дамуды қамтамасыз ету және мемлекеттік экономикалық саясатты қосу саласына айналған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Есентугелов А., Хубер Г., Дауранов И., Малый бизнес Казахстана: проблемы развития. – Алматы. 2000 г. – С. 85.
2. Ақтөбе облысының әкімдігінің ресми сайтынан.
3. Касенов Б. А., Кәсіпкерліктің дамуының шетел тәжірибелері // Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Хабаршысы. – 2007 г. – №5. – Б. 100 – 102.

КАРТАДАҒЫ ҮШ ЕЛ

Поляков Андрей Владимирович

*«Экономика, менеджмент және сервис» кафедрасының оқытушысы
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;*

Тарих әртүрлі елдердің көтерілуінің көптеген мысалдарын біледі. Бұған Португалия мен Испанияның Оңтүстік Американың ашылуы және жаулауы кіреді, сонда Англия Англия болды, осында Құрама Штаттардың пайда болуы да осында жазылған. Менің жұмысымның тағдыры өте қызықты және егер ол басқаша дамыған болса, не болатынын білетін үш елдің тарихын ұсындым.

ТРИ СТРАНЫ, КОТОРЫЕ ЕСТЬ НА КАРТЕ

Поляков Андрей Владимирович

*Преподаватель кафедры «Экономики Менеджмента и Сервиса»
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

История знает много примеров восхождения на вершину разных стран. Сюда можно отнести и открытие и завоевание Южной Америки Португалией и Испанией, то как Англия стала Великобританией, сюда можно отнести и возникновение США. В своей работе я представил историю трех стран, чья судьба довольно интересная, и кто знает, что было бы, если бы она сложилось по иному.

THREE COUNTRIES THAT ARE ON THE MAP

Polyakov Andrei Vladimirovich

*Teacher of the Department of «Economics of Management and Service»
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;*

History knows many examples of ascent to the top of different countries. This includes the discovery and conquest of South America by Portugal and Spain, then how England became Great Britain, the origin of the United States can also be attributed here. In my work I presented the history of three countries, whose fate is quite interesting and who knows what would have happened if it had developed in a different way.

Уже стало модным говорить о многополярном мире, где не будет ярко выраженного лидера, не будет политического диктата и конечно того центра куда ведут все дороги. При этом не стоит забывать роль великих держав. Но кто же может назвать себя великой державой? Соединенные штаты, которые с каждым днем теряют свое политическое влияние? Набирающий обороты Китай? Стареющую Великобританию? Или, так любящую себя называть *gros nation*(великая нация) Францию? Что не говори, но многое для этих стран уже в прошлом, в прошлом укрепление централистской власти и создание единого государства, успешные войны со своими ближайшими конкурентами, открытие новых островов и архипелагов, колониальные захваты, создание торговых компаний и финансовых рынков. Это все в прошлом. Сейчас бы мне хотелось бы поговорить о тех странах, которым не суждено было стать великими, хотя попытки и были.

Поздний, но сильный ребенок

Именно так мне хотелось бы назвать Швецию, ведь долгие годы это государство отсутствовало и даже было под вопросом возникнет ли оно. В то время, как королевская власть взяла правление в свои руки в соседней Дании и Норвегии, Швеция оставалась раздробленной и только в 12 веке Ярлу Биргеру удалось создать централизованное государство. Надо сказать, что сия страна была нелюбимым ребенком у папы и поэтому в конце 15 века он навязал стране Кальмарскую унию, поставив во главенстве покорную Данию. Толчком к развитию страны стало зарождение протестантизма, проведя реформацию по лютеранскому обряду, нанеся поражение датчанам и разорвав ненавистную унию страна обрела полную независимость и начала крепчать. Была одержана победа над московитами в Ливонской войне, была отвоевана Эстония и Латвия у Дании и Польши, завоевано ряд немецких земель, удалось осуществить и ряд колониальных захватов. К концу 17 века это было могущественное государство с лучшей армией Европы и огромным флотом, ее опасалась Франция, стремилось к дружбе и Англия, которая к тому времени уже смело называла владычицей морей, словом желто-голубой флаг развивался с гордостью, но трагедия шла по пятам. Одержимый идеей великой России Петр начал войну против Швеции и на удивление Европы нанес ей поражение, в последствии войны между Швецией продолжались аж до 1809 года и закончились плачевно для трех корон. Потеряв Финляндию, Швеция навсегда лишилась господствующих позиций и превратилась в незначительное государство, но свое слово оно еще скажет..

О шведский здравый смысл

Участвуя в войне на стороне антинаполеоновской коалиции, одержав победу Швеция навсегда отказалась от своих притязаний и применения военной силы. Ей удалось избежать обоих мировых войн, а после начать индустриализацию страны. Идея социального рыночного хозяйства воплотилась в жизнь и в короткий срок из полуаграрной страны Швеция стала индустриальным гигантом и страной с высоким уровнем жизни, долгое время находясь на первом месте по этому показателю. В 1995 году Швеция вступила ЕС и вошла в европейскую семью.

Бедная, бедная Речь Посполитая

В отличии от Швеции Польша довольно быстро стала независимым централизованным государством. Но это была довольно бедная держава, находящаяся в тени процветающей Киевской Руси, погрязшая в междоусобных интригах и конфликтах со своими соседями она мало кому могла составить конкуренцию. Решающую роль сыграло нашествие кочевников на Русь, захватив исконно русские земли, а в последствии объединившись с Литвой Речь Посполитая (именно так стало называться это государство) превратилась в могущественную державу, простирающуюся от моря до моря. Но век ее был коротким, с начала война с Россией и утрата Левобережной Украины, а после многочисленные войны со Швецией привели страну к полному опустошению, а в конце 18 века она и вовсе исчезла с политической карты Европы, будучи поделенной тремя великими державами.

Брестский мир и поражение Германии в Первой мировой войне поспособствовали возрождению Польши, но это была лишь бледная тень некогда могущественной Речи Посполитой.

Вечное стремление вернуть прошлое

Третьей страной, которая представляет для меня интерес является Сербия. Судьба этой страны отличается от других тем, что она возникла во время великого переселения народов и образовалась на отвоеванной у Византии территории. Долгое время Сербия, как и Польша была незначительным государством, но с приходом к власти Стефан Душана Неманича Сербия значительно расширила свою территорию и стала процветающим государством. Процветала не только наука и культура, но и юридическая система. Во время злосчастных наговских бомбардировок я изучал сербское законодательство тех времен и

могу сказать, что многие законы и поправки к законам США были даны уже тогда за долго до возникновения Соединенных Штатов, а девиз, которому следует харизматичный лидер России Владимир Путин-перед законом все равны, был дан именно Стефаном Душаном. Однако процветание Сербии было недолгим, вторгнувшаяся орда варваров османов опустошила страну и на 500 лет подчинило себе Сербию, для которой отчет времени истории остановился. В 1913 году пришел час расплаты, на Косовском поле (том самом) турецкая армия была на голову разбита. Османскому владычеству на Балканах был положен конец. Но вернуть утраченное уже было невозможно. Попытки возродить некогда Великую Сербию оказались тщетными.

Я привел пример трех стран, чья судьба довольно интересна и в тоже время трагична.

Им не суждено было стать великими державами и сыграть важную роль в мировой политике. Но, что бы было бы если не те обстоятельства, о которых шла речь? Что бы было если бы им удалось закрепиться в элите сверхдержав? На этот вопрос я не могу ответить!

Список использованной литературы:

1. Иловайский Дмитрий, Становление Руси, Москва 2004 г.
2. Борович Иван, История Сербии, Белград 2001 г.
3. Майер Конрад, Московско-польские отношения, Мюнхен 2007 г.
4. Боровик Леопольд, Речь Посполитая, Варшава 2008 г.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТЕАТРЛАРДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Снасапина Альбина Сергалиевна

«Экономика, менеджмент және сервис» кафедрасының аға оқытушысы, магистр

Кулумбетова Дина Болатовна

«Экономика, менеджмент және сервис» кафедрасының профессоры, э.ғ.к.

Оразалы Медет Базарбайұлы

«Туризм» мамандығының студенті

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Мақалада Қазақстан Республикасындағы театрлардың қазіргі жағдайы қаралған, соның ішінде театрлар саны, театр ғимараттарының өсуі, қойылымдар саны, театр көрермендерінің саны қаралған. Қазақстандағы театр ісінің даму мәселелері анықталып, ұсыныстар жасалаған.

Түйінді сөздер: театр, қойылым, көрермен, драма, комедия, актер, зал.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ТЕАТРОВ В КАЗАХСТАНЕ

Снасапина Альбина Сергалиевна

магистр, старший преподаватель кафедры «Экономики, менеджмента и сервиса»

Кулумбетова Дина Болатовна

к.э.н., профессор кафедры «Экономики, менеджмента и сервиса»

Оразалы Медет Базарбаевич

студент специальности «Туризм»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул.Айтеке би, 52;

В статье рассматривается современное состояние театров в Республике Казахстан, из них число театров, рост театральных заведений, число спектаклей, число посетителей театра. Выявлены проблемы деятельности театров в Казахстане, предложены рекомендации.

Ключевые слова: театр, спектакль, зритель, драма, комедия, актер, зал.

CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THEATERS IN KAZAKHSTAN

Snassapina Albina Sergalievna

master, senior lecturer department of Economics, management and service

Kulumbetova Dina Bolatovna

Ph. D. in Economics, Professor department of Economics, management and service

Orazaly Medet Bazarbaevich,

student of specialty "Tourism»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st.Aiteke bi, 52;

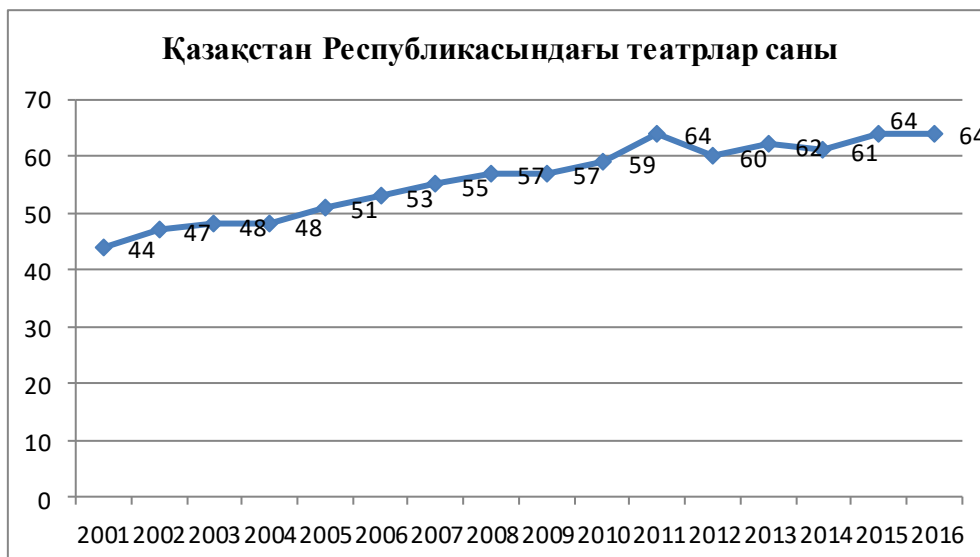
The article discusses the current state of theaters in the Republic of Kazakhstan, including the number of theaters, the growth of theatrical institutions, the number of performances, the number of visitors to the theater. Identified problems of activities of theatres in Kazakhstan, proposed recommendations.

Key words: theatre, performance, spectator, drama, Comedy, actor, hall.

Театр – халықты [эстетикалық](#) адамгершілік пен ізгілікке тәрбиелеудің аса маңызды құралы. Оның өзгеше бір қасиеті, яғни әрекетке құрылған табиғаты сахналық ойын-сауықтың мазмұн-желісі мен идеялық-эстетика негізін құрайтын драма арқылы ашылады [1, 58-б.]. Театр әдеби шығарманы сахналық әрекетпен, өзіне тән бейнелі театрлық бояу-өрнекпен жаңа күйге түсіреді де драмадағы мінез-кейіптерді, олардың өзара қарым-қатынастарынан, қақтығыстарынан туатын талас-тартыс пен іс-қарекеттеріне жан бітіріп, тірілтіп жібереді. Осыған орай көрермендер де театр сахнасында өтіп жатқан оқиға әрекет пен оған қатысушы-қаһармандардың ой-арманына, шат күлкісі мен сезім діріліне, күйінішіне, жалпы тіршілік-тынысына бейжай, немқұрайлы емес, қайта бар ынта-зейінімен, ынтызар көңілімен қарайды, яғни олар осы сәтте сахналық өмір көріністерінің жай бейтарап, салқынқанды бақылаушысынан гөрі тікелей қатысушысы ретінде бой көрсетеді. Түптеп келгенде театрдың қоғамдық-тәрбиелік қызметі мен идеялық-эмоциялық және көркемдік-эстетикалық әсер күші де осыған саяды [2, 106-б.].

Театр – табиғатынан көпшілік қауымға ғана арналған, қоғамдық-мәдени мән-маңызы үлкен өнердің бірі. Ол көрерменсіз, жеке өз алдына өмір сүре алмайды. Осыған байланысты [сахна](#) мен көрермен бірігіп отырып шынайы өмір құбылысына ой жүгіртеді, оған өз тұрғысынан баға береді [3, 56-б.]. Театр көрермендердің ішкі жан сезіміне әсер етіп, терең толғандырған жағдайда ғана өзінің қоғамдық-әлеуметтік қызметін атқарып, эстетикалық мақсат-мұратына жетеді [4, 93-б.].

Сонымен, театр сахналық өнердің өмір көріністерін [драмалық](#) әрекет арқылы көрермендердің көз алдында актерлер күшімен бейнелейтін бір түрі, ойын-сауық немесе [спектакль](#), түрлі сахналық ойын-сауықтар, сонымен қатар жалпы [мәдени шаралар](#) өткізілетін орын болып табылады.

Сурет 1. Қазақстандағы театрлар саны, бірлік

Әлемдік театр өнерінің екі жарым мың жылдық тарихы бар. Адамзатпен бірге жасап келе жатқан осы өнер өзінің маңызын ешқашан жоймақ емес.

Қазіргі күні елімізде 2016 жылдың статистикасы бойынша барлығы 64 театр бар (сурет 1). Елімізде театрлардың санының артуы екі мыңыншы жылдан бастау алады. 2001 жылы елде 44 театр болса, он жылдан кейін театр саны 20-ға артып 64 театр болған, содан кейін театрдың саны елеусіз азайып, қазіргі таңда сол 2011 жылдағыдай 64 бірлікті құрады.

Театрлар саны бойынша Алматы мен Астана қалалары, Оңтүстік Қазақстан мен Қарағанды облыстары алдыңғы орынды алады [5].

Қазақстандағы көрермендер залдарындағы орындар саны театр санымен бірге артқан, 2001 жылы 18747 көрермен орны болса, 2011 жылы 22008 көрермен орнынан 2016 жылы 21743 орын қалған (сурет 2) [5].

Сурет 2. Қазақстандағы театрлар саны, бірлік

Қазіргі кезде Қазақстандағы театрларда 2016 жылда 13743 қойылымдар өтті (сурет 3). Қазақстан тәуелсіздік алған алғашқы жылдары театрда қойылым саны аз болды. 1995 пен 2000 жылдар аралығында 6739 қойылымнан 7009 қойылымға өсті, 2005 – 2013 жылдар аралығында 9524 қойылымнан 12054 қойылымға дейін өсіп, 2016 жылы 19743 қойылымды құрады. Бұл Қазақстанда соңғы жылдары қойылым саны өсті дегенді білдіреді. Қойылымдардың басым бөлігі Алматы, Астана қалаларында өтті. Соңғы жылдары Қазақстан театрларында драма, комедия, трагедия, өмірбаян және танымал көріністер өтті. Соңғы кезде Қазақстан облыстарында қойылымдар санының артуы келушілердің қажеттілігіне байланысты. Қойылымдар саны еліміздің басқа да аймақтарында артып отыр [5].

Сурет 3. Қойылымдар саны, бірлік

Қазақстанда жаңа қойылымдар саны көтеріліп келе жатыр (сурет 4). 1995 жылы жаңа қойылымдар саны 119 қойылым болды, 2000 жылға дейін 194 жаңа қойылымға дейін өсті, жаңа қойылымдар саны 13 жылдың ішінде жақсы өсті, ол 246 жаңа қойылымға өсіп, 2016 жылы 406 жаңа қойылым қойылған. Осы статистика қорытындысы бойынша Қазақстанда жаңа қойылымдар дамып келе жатқанын көруге болады. Жаңа қойылымдардың артуы театр саласының дамуын көрсетеді [5].

Сурет 4. Жаңа қойылымдар саны, бірлік

Қазақстанда 2016 жылы театрға келген көрермендер саны 2341,4 мың адамы құрады (сурет 5). Статистика бойынша көрермендер саны 1995 жыл мен 2000 жыл арасында 2008,6 мың адамнан 1376,5 мың адамға азайды, бірақ 2000 жылдан 2016 жыл аралығында көрермендер саны айтарлықтай өсті, 1376,5 мың адамнан 2341,4 мың адамға дейін өскенін көре аламыз. Бұл соңғы он жылдықта адамдардың театрға деген қызығушылығы өскенін көрсетеді [5].

Сурет 5. Көрермендер саны, мың адам

Соңғы төрт жылда отандық театрларда 48397 спектакль қойылып, оны 8,5 млн. көрермен тамашалапты. Республикалық театрларда бір спектакльді сахналау үшін ғана екі миллион теңгеге жуық қаржы жұмсалатын болса, ал өңірлердегі театрларда бұл көрсеткіш тым аз. Алдағы уақытта екі республикалық, бір облыстық театрлардың репертуарлары министрліктің алқасында талқыланатын болады. Театрлар үшін өз қазанында ғана қайнамай, гастрольге шығу да маңызды. Мысалы, Астананың тап іргесіндегі Ақмола облыстық театры соңғы 17 жыл ішінде елордаға бірдебір рет гастрольге шығып көрмеген екен. Әлемдік театр өнерінің озық туындыларын да насихаттауға көңіл бөлген жөн. Отандық театрлардың халықаралық фестивальдерге қатысуына да қаржы қарастырылуы тиіс.

Қазіргі кездегі театрдағы басты мәселе – ғимарат мәселесі. Көптеген өңірлерде театр ғимараттары ескі. Тіпті, кейбір театрлар өткен ғасырдың отызыншы жылдары салынған құрылыс нысандарында отыр. Театр саласындағы екінші мәселе – арнайы құрал жабдықтардың жетіспеуі. Бұл Астана мен Алматыдағы театрларда біршама шешімін тапқанымен, өңірдегі театрлар үшін өзекті күйінде қалуда. Үшінші мәселе – театрлардың репертуар саясаты.

Қазіргі таңда театр саласында бұдан басқа да мәселелер көп. Театр қойылымдарын жарнамалау және халықтың көптеп театрға бармау мәселелері орын алып отыр. Театрлардағы актерлердің жалақысының аз болуы, театрлық қойылымдарды қаржыландыру төмендігі сынды мәселелер орын алып отыр. Театр ғимараттарының көне болуы, құрылғыларымен жабдықталуының нашар болуы да мәселе болып отыр. Театрға келушілердің басым бөлігі егде адамдар, ал жастар арасында театр үлкен сұраныста емес. Театрда жастарға және баларға арнап қойылымдар қою, театрдағы қойылымдарды жарнамалау ісі ақсаңдап тұр.

Қазақстанда театр саласын дамыту үшін келесідей жолдар ұсынылады:

- театрдағы қойылымдарды теледидар, газет, радио желісі арқылы жарнамалау;
- актерлердің жалақысын арттырып, шетелде тәжірбиеден өтуіне мүмкіндік жасау;
- театр саласында білікті маман дайындау мақсатында елімізде осы салада докторлар санын арттыруға мүмкіндік жасау;
- театр ғимараттарын жаңартып, жаңа құрылғылар алу, материалдық-техникалық базаны жақсарту;
- жастар және балалардың қызығушылығына сәйкес қойылымдар дайындау.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әуезов М. Жалпы театр өнері мен қазақ театры. Шығармаларының елу томдық толық жинағы. – Алматы: Ғылым, 1998 ж. Т. 3. Мақалалар, әңгімелер, аудармалар, пьесалар. – 392 б.
2. Байсеркенов М. Сахна және актер. – Алматы: Ана тілі, 1993 ж. – 336 б.
3. Құндақбайұлы Б. Заман және театр өнері. – Алматы: Өнер, 2001 ж. – 520 б.
4. Тәжібаев Ә. Қазақ драматургиясының дамуы мен қалыптасуы. – Алматы: Жазушы, 1971 ж. – 416 б.
5. <http://stat.gov.kz>

ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ САЛАСЫНДА МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕШЕЛІК ӘРІПТЕСТІК ЖОБАЛАРЫН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

Жумағалиева Бакытгуль Зулкарнаевна

э.ғ.к., PhD докторы, доцент

Таймағамбетов Данабек Жаксылыкович

«Менеджмент» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш, 52;

Бұл мақалада Ұлыбритания, Германия, Швейцария, Австралия елдері үлгісінде халықаралық денсаулық сақтау саласының мемлекеттік-жеке әріптестік жобаларын іске асыру тәжірибесі қарастырылады.

Түйінді сөздер: мемлекеттік-жеке әріптестік, тәжірибе, үлгі, іске асыру, денсаулық сақтау.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОЕКТОВ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

Жумағалиева Бакытгуль Зулкарнаевна

к. э.н., доктор PhD, доцент

Таймағамбетов Данабек Жаксылыкович

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул.Айтеке би, 52;

В данной статье рассматривается международный опыт реализации проектов государственно-частного партнерства в сфере здравоохранения на примере таких стран как Великобритания, Германия, Швейцария, Австралия.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, опыт, пример, реализация, здравоохранение.

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF IMPLEMENTATION OF THE PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP PROJECTS IN HEALTHCARE

Zhumagalieva Bakytgul Zulkarnaevna

Candidate of Economic sciences, Doctor of Philosophy, Associate Professor

Taimagambetov Danabek Zhaksylykovich

Master's Degree student of speciality «Management»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st.Aiteke bi, 52;

This article discusses the international experience of implementation of the public-private partnership project in healthcare using example of such countries as Great Britain, Germany, Switzerland, Australia.

Key words: public-private partnership, experience, example, implementation, healthcare.

Термин «государственно-частное партнерство» — это перевод распространенного в мире понятия public-private partnership. В сфере здравоохранения ГЧП существует более двух десятков лет.

Как правило, ГЧП получает наибольшее распространение при дефиците государственного бюджета и во время кризисных явлений в экономике. Как, например, масштабный дефицит инвестиций в сфере здравоохранения Великобритании, который привел к принятию программы ГЧП. В сфере здравоохранения Великобритании около 75% больниц имели год постройки до 1948 года и находились в плачевном состоянии. Благодаря программе ГЧП через механизм Частной Финансовой Инициативы (ЧФИ) за 13 лет было реконструировано 107 больниц системы NHS (Национальной системы здравоохранения) [1].

Существует мнение, что проекты ГЧП недостаточно гибкие и влияние конечного пользователя на качество предоставляемых услуг ограничено. Однако, согласно опросам, свыше 90% англичан довольны обслуживанием в клиниках с частным менеджментом.

Министерство здравоохранения Великобритании заявило, что дальнейшее развитие инфраструктуры здравоохранения без участия частного инвестора невозможно. Британский опыт переняли многие развитые страны, среди которых Германия, Швейцария, Австралия. [3]

Первоначально ГЧП в сфере здравоохранения было сосредоточено на создании больниц, но, начиная с 2003 года, установился тренд в сторону предоставления клинических услуг. Опыт применения ГЧП в медицине свидетельствует о росте эффективности и снижении стоимости лечения.

Великобритания является первопроходцем в применении ГЧП в сфере здравоохранения. Помимо реконструированных больниц в Великобритании, за 12 лет было построено 100 новых зданий больниц системы NHS, через механизм ЧФИ. Частный сектор осуществлял финансирование, строительство и содержание инфраструктурных объектов, а государственный сектор отвечал за предоставление клинических услуг [2].

Во многих странах Европы широко используется модель DBFO - «разработка - строительство - финансирование - управление». Объектами могут быть не только лечебные корпуса, но и немедицинские услуги, а также вспомогательная инфраструктура больничных городков. Государство платит частникам фиксированную плату, достаточную, чтобы возместить капитальные и эксплуатационные затраты и получить прибыль. Организация медицинских услуг остается в компетенции траста. Частный инвестор не несет ответственности за риски, связанные с медицинскими аспектами деятельности учреждения [4].

Второй распространенной моделью партнерства в таких странах, как Италия, Португалия, Германия, Канада, является модель DBFM - «дизайн - строительство-финансирование-содержание». Большинство таких контрактов предусматривает предоставления частным партнером дополнительных неклинических услуг (уборка, логистика, безопасность, стерилизация, дезинфекция, связь и др.).

ГЧП в Германии можно также представить, как особый вид сделки между органом власти и представителем частного бизнеса, имеющей не материальную, а, в большей степени, функциональную основу, т.к. в данном случае в частные руки передаются в первую очередь полномочия управления государственной (муниципальной) собственностью или другие государственные функции. В Германии распространена продажа государственных лечебно-профилактических учреждений инвесторам за символическую сумму в обмен на обеспечение оговоренной суммы инвестиций и обязательства по выполнению государственного заказа. Количество частных и некоммерческих клиник растет высокими темпами, при этом ежегодно открываются только 2-3 государственных клиники. Примеры использования ГЧП в секторе здравоохранения Германии также включают партнерство по телематике в сфере здравоохранения «bIT4 health», контракт на управление питанием, модернизацию госпитального комплекса.

В Швеции практикуется заключение соглашений с частными инвесторами на управление государственными госпиталями, осуществление скорой помощи, предоставление услуг лабораторий и прочих медицинских услуг. С момента внедрения практики ГЧП

стоимость рентгеновских услуг упала на 50%, продолжительность ожидания диагностики и лечения сократилась на 30%, стоимость скорой помощи сократилась на 10%, продолжительность лечения сократилась на 30%.

На сегодняшний день больницы и здравоохранение в целом являются наиболее активным сектором ГЧП в Канаде, здесь действует правительственная программа Alternative Financing Partnership system (AFP). Ряд проектов уже осуществлены или находятся в процессе закупки в Британской Колумбии, Онтарио, Квебеке и Нью-Брансуике. Они отличаются размерами – от 100000 квадратных футов Штаба услуг парамедиков в Оттаве, Онтарио до предложенного проекта Медицинского центра Университета Монреаля на 772 койки в Квебеке. Часто используемой моделью ГЧП является модель DBFO - «разработка-строительство-финансирование-эксплуатация», позволяющая частному партнеру эксплуатировать объект здравоохранения и предоставлять немедицинские услуги, связанные с объектом, такие как услуги питания и охраны. С некоторыми исключениями, как например, в случае с частной больницей Шоулдис в Торнхилл, Онтарио, государственный сектор предпочитает сохранять функции предоставления медицинских услуг за собой [5].

В Австралии уже прошли процедуру приватизации около 50 госпиталей. Основные условия соглашения включают контракт на управление на 15 лет, обязательства обслуживать всех граждан по фиксированным расценкам и контроль за качеством оказания медицинской помощи. В результате внедрения института ГЧП затраты на строительство новых медицинских учреждений упали на 20%, количество обслуживаемых пациентов выросло на 30%, продолжительность ожидания лечения сократилась на 30%.

ГЧП в Италии, характеризуются проведением подготовительной работы по определению приоритетных районов по потребности в инфраструктуре медицинских организаций. На стадии реализации проекты по созданию стационаров, в том числе с оказанием высокоспециализированной медицинской помощи, центров медицинской реабилитации и контракты на управление организаций лабораторной службы.

Другие примеры использования ГЧП в секторе здравоохранения в Европе включают в себя: приватизацию амбулаторных услуг гемодиализа в Румынии; совместную службу стерилизации в региональной больнице Австрии; разработку национального электронного портала здоровья в Дании; партнерство по разработке, управлению и обслуживанию больницы комплексного медицинского ухода в Австрии; комплексную программу ГЧП в Португалии.

ГЧП начинают внедрять в Азии, в особенности, в Китае, Южной Корее, на Филиппинах и в Сингапуре. В Китае использование частных фондов для строительства государственных больниц и управление ими стало популярным в 2000-2010 гг. в Пекине, Гонконге и Шанхае. В Южной Корее государство определяет перечень приоритетных проектов для реализации с применением механизмов ГЧП.

Используется ГЧП сегодня и в странах СНГ. К примеру, в России, уже продемонстрирована эффективность в сфере решения инфраструктурных проблем при помощи ГЧП, при этом наблюдается большой спрос на проекты ГЧП со стороны частных инвесторов, государства, субъектов и муниципалитетов. За последние пять лет ГЧП в сфере здравоохранения России значительно развилось. Так, в 40 субъектах РФ уже сейчас активно развиваются инфраструктурные проекты ГЧП. Более 40 регионов имеют сети фельдшерско-акушерских пунктов, врачебных общих практик, сельских амбулаторий, которые существуют в рамках концессионных соглашений [6].

Список использованной литературы:

1. WHO (World Health Organization). Resolution WHA63.27. In Resolutions and decisions of regional interest adopted by the Sixty-third World Health Assembly. EM/RC57/10, September, 2010 y.

2. 07 Public private partnerships — Healthcare UK, 2013 y.
3. Build and beyond: The (r)evolution of healthcare PPPs, Health Research Institute — December 2010 y.
4. The role of PPP in health systems is getting stronger", Mark Hellowell — Commonwealth Health Partnerships, 2012 y.
5. Источник: Private Finance Initiative projects: 2014 summary data. — HM Treasury, December 2014 y.
6. Кабашкин В.А. Государственно-частное партнерство: международный опыт и российские перспективы. — М.: ООО «МИЦ», 2010 г. — С. 78–80.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ САЛАСЫНДА
МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕШЕЛІК ӘРІПТЕСТІК МЕХАНИЗМНІҢ ДАМУ
БОЛАШАҒЫ**

Жумағалиева Бакытгуль Зулкарнаевна

э.ғ.к., PhD докторы, доцент

Таймагамбетов Данабек Жаксылыкович

«Менеджмент» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш, 52;

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласындағы мемлекеттік-жеке әріптестік механизмінің даму перспективасы қарастырылады.

Түйінді сөздер: мемлекеттік-жеке әріптестік, даму, перспективалар, механизм, денсаулық сақтау.

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МЕХАНИЗМА ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО
ПАРТНЕРСТВА В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Жумағалиева Бакытгуль Зулкарнаевна

к. э.н., доктор PhD, доцент

Таймагамбетов Данабек Жаксылыкович

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул.Айтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются перспективы развития механизма государственно-частного партнерства в сфере здравоохранения Республики Казахстан.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, развитие, перспективы, механизм, здравоохранение.

**DEVELOPMENT PROSPECTS OF THE MECHANISM OF PUBLIC-PRIVATE
PARTNERSHIP IN HEALTHCARE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

Zhumagalieva Bakytgul Zulkarnaevna

Candidate of Economic sciences, Doctor of Philosophy, Associate Professor

Taimagambetov Danabek Zhaksylykovich

Master's Degree student of speciality «Management»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

This article discusses prospects of the mechanism of public-private partnership in healthcare of the Republic of Kazakhstan.

Key words: public-private partnership, development, prospects, mechanism, healthcare.

Исходя из содержания понятия «государственно-частное партнерство» и современных казахстанских реалий, в Казахстане целесообразно применять термин «государственно-частное партнерство», который четко определяет ведущую роль государства.

В рамках реализации Посланий Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Новый Казахстан в новом мире» от 28 февраля 2007 года и «Построим

будущее вместе!» от 28 февраля 2011 года были реализованы проекты «Строительство 100 школ, 100 больниц» и «Строительство 350 врачебных амбулаторий, фельдшерско-акушерских пунктов и поликлиник». [6,7]

Однако, несмотря на активное строительство объектов здравоохранения и возрастающие с каждым годом поступления бюджетных средств в отрасль, инфраструктурный дефицит в секторе здравоохранения РК по-прежнему остается высоким.

В Казахстане более 60 % организаций здравоохранения располагаются в помещениях со сроком эксплуатации более 30 лет с момента ввода в эксплуатацию, около половины из них размещены в нетиповых зданиях, многие организации здравоохранения не обеспечены необходимым оборудованием [1]. Приоритетными направлениями развития сферы здравоохранения являются развитие сети первичной медико-санитарной помощи и службы медицинской реабилитации и восстановительного ухода. Для развития сети указанных служб могут быть использованы существующие здания медицинских организаций.

Это приводит к нерациональному использованию средств на эксплуатацию устаревших зданий, издержкам управления больниц, низким темпам внедрения современных технологий, что в итоге влияет на качество оказываемых услуг.

Ежегодный рост населения и его миграция создали необходимость дополнительного строительства объектов здравоохранения в таких городах как: Астана, Алматы, Тараз, Шымкент, Талдыкорган.

Законом Республики Казахстан от 19 мая 2015 года № 314-V «О минимальных социальных стандартах и их гарантиях» определены минимальные социальные стандарты в сфере здравоохранения, к которым относятся:

- 1) минимальный социальный стандарт «Гарантированный объем бесплатной медицинской помощи»;
- 2) минимальный социальный стандарт «Обеспечение доступности услуг здравоохранения населению» [2].

Однако, в сфере здравоохранения сохраняется неравномерный доступ населения к медицинским услугам, особенно в сельской местности.

Таким образом, в сфере здравоохранения остро стоит вопрос о перепрофилировании, модернизации, реконструкции и строительстве медицинских объектов.

Необходимость развития инфраструктуры и привлечения современных технологий в медицинской отрасли потребует значительных бюджетных затрат. В данной ситуации ГЧП станет основным инструментом привлечения необходимых финансовых средств.

В настоящее время уже существует различные формы взаимодействия частного сектора с государством, основанное на государственных заказах. Так с частными поставщиками ежегодно заключаются контракты на эксплуатационные услуги, поставка лекарственных средств и медицинского оборудования, сервисное обслуживание медицинского оборудования, сопровождение информационных систем и поставку ИТ-оборудования. Частные медицинские организации и медицинские организации других ведомств, имеющие лицензию на оказание медицинской помощи и аккредитацию, имеют возможность предоставления специализированной медицинской помощи населению в рамках ГОБМП. Также существуют случаи, когда частный сектор предоставляет клиничко-диагностические услуги.

Все вышеуказанные формы взаимодействия государственного и частного сектора носят краткосрочный и ограниченный характер. Текущая инициатива государства расширить сферы применения и партнерства с бизнес сообществом, посредством привлечения опыта, знаний, технологий и ресурсов.

В международной практике отсутствует единое, общепринятое определение ГЧП, в целом понятие ГЧП сводится к тому, что это совокупность форм среднесрочного и долгосрочного взаимодействия государства и бизнеса для решения общественно значимых задач на взаимовыгодных условиях [5].

На сегодняшний день в Казахстане отсутствует опыт строительства офтальмологических больниц с применением механизма государственно-частного партнерства.

С принятием Закона РК «О государственно-частном партнерстве» расширены сферы и формы партнерства государства и частного сектора, в том числе за счет применения «малых форм ГЧП», частной финансовой инициативы, контрактов на управление, сервис и аренду, а также инновационных технологий. [3]

В настоящее время одним из барьеров при планировании ГЧП проектов в сфере здравоохранения является отсутствие разделения тарифов ГОБМП на расходы, связанные непосредственно с оказанием медицинской помощи и немедицинскими расходами, связанные с эксплуатацией и содержанием объектов [4]. Одним из источников возмещения затрат по концессионным проектам является компенсация эксплуатационных затрат, которая также содержит расходы на содержание и эксплуатацию объектов концессии. Таким образом, происходит дублирование источников возмещения затрат.

В случае если данная проблема не будет решена, то при переходе на систему обязательного медицинского страхования сложности с планированием ГЧП проектов сохраняются.

Проекты в области здравоохранения все находятся на стадии планирования и разработки концессионной документации, однако для их дальнейшего продвижения необходимо решить ряд проблемных вопросов в области законодательства, включая трансформацию отраслевого и концессионного законодательства (модели контрактов, источники возмещения затрат и получения доходов, меры государственной поддержки, тарифообразование и т.д.).

Список использованной литературы:

1. <https://primeminister.kz/ru/news/zdravooohranenie/vnedrenie-mehanizmov-gchp-v-sfere-zdravooohraneniya-pozvolit-sozdat-usloviya-dlya-razvitiya-infrastrukturi-14234>
2. Закон Республики Казахстан от 19 мая 2015 года № 314-V «О минимальных социальных стандартах и их гарантиях»
3. Закон Республики Казахстан от 31 октября 2015 года № 379-V ЗРК «О государственно-частном партнерстве»
4. Приказ Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 16 сентября 2015 года №725 «Об утверждении тарифов на медицинские услуги в рамках гарантированного объема бесплатной медицинской помощи»
5. http://zhkh.kz/en/housing_development_tools/public-private_partnership/
6. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Новый Казахстан в новом мире» от 28 февраля 2007 года
7. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Построим будущее вместе!» от 28 февраля 2011 года

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ / ЗАҢ ҒЫЛЫМДАРЫ

НАШАҚОРЛЫҚТЫҢ ҚАУІПТІЛІГІ

Абдолов Санжар Құмарұлы, Анесов Нурбол Уразалинович

«Құқықтану» мамандығының 1 курс студенттері

Тузельбаев Ергали Ошпанбаевич

Ғылыми жетекші, заң ғылымдарының докторы, профессор

Анара Амангелдіқызы

Қазақ-Орыс Халықаралық Университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада есірткінің жастар және жасөспірімдер арасында өте көп таралуы айтылады.

Түйінді сөздер: есірткі, нашақорлық, героин, марихуана, кокаин.

ОПАСНОСТЬ НАРКОТИКОВ

Абдолов Санжар Кумарұлы, Анесов Нурбол Уразалинович

Студенты 1 курса специальности «Юриспруденция»

Тузельбаев Ергали Ошпанбаевич

Научный руководитель, доктор юридических наук, профессор

Анара Амангельдиевна

Казахско-Русский Международный Университет, 030006, Ақтөбе, ул. Әйтеке би 52;

В данной статье подчеркивается распространённость наркотиков среди молодежи и подростков.

Ключевые слова: наркотик, героин, марихуана, кокаин.

DANGER OF DRUGS

Abdolov Sanzhar Kumaruly, Anesov Nurbol Urazalinovich

First-year students of specialty Jurisprudence

Tuzelbaev Ergali Oshpanbaevich

Scientific adviser, Doctor of Law, Professor

Anara Amangeldiyevna

master of laws, senior lecturer

Kazakh-Russian International University, 030006, Aqtobe, st. Aiteke bi 52;

The article highlights the prevalence of drugs among young people and adolescents.

Key words: narcotic, heroin, marijuana, cocaine.

Әлемді жайлаған нашақорлық дерті күн сайын тамырын тереңге жайып барады. Бұл «жұқпалы ауруға» Қазақстан да шалдыққан. Ол уақыт озған сайын асқынып бара жатыр деп айтуға болады. Оған әр түрлі себептері бар. Менің ойымша, ең негізгісі – есірткі және психотроптық заттарға қол жетімділік. Бұған дәлел күн сайын әр-түрлі есірткі немесе психотроптық заттармен ұсталғандар жәйлі ақпарттар. Есірткі заттарды қолданатындардың басым көпшілігіне — мектеп жасындағы бойжеткендер мен бозбалалар жатады. Өйткені

жасөспірімдер еліктегіш келеді, сондықтан бір рет есірткіні қолдансам ештеңе ете қоймас деп, қалай нашакор болғанын білмей қалады. Ал есірткінің қармағына бір іліккен адам, одан оңай құтылып кете алмайды. Нашакорлық дертіне шалдыққан адам онсыз өмір сүре алмайтындай күйге түсіп өзінің денсаулығын, өмірін құртып қана қоймай, жақындарының, қоршаған адамдардың өміріне де қауіп төндіреді. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1998 жылғы 9 наурыздағы № 186 қаулысымен бекітілген тізіміне медициналық мақсатта пайдалануға тыйым салынған есірткі заттардың 72 атауы көрсетілген. Бұларға гашиш, анаша, героин, кокаин, каннабис, апиын және тағы басқа заттар жатады. Психотроптық заттар адамның психикалық функциясына әсер ететін қауіпті заттар. Тізім бойынша мұндай заттардың 38 атауы берілген. Оларға аминорекс, месхалин, метамфетамин, псилоцин және тағы басқалары жатады. Мемлекет тарапынан қаншама есірткі бизнесіне қарсы іс-шаралар қолданылып жатқанмен осындай қылмыстардың санының азаятын түрі көрінбейді. Сондықтан қазіргі таңда қоғамымызда есірткілік заттарға және оның бизнесіне қарсы күрес күшейіп осындай қылмыстардың алдын-алу жолдары қарастырылуда. Соның біріне қылмыстық заңнаманы ізгілендіруге бағытталған және 2011 жылдың 18 қаңтарында қол қойылған заңның шеңбе-рінде Қылмыстық Кодекстің 259-бабының 1-бөлігі декриминализацияланды, онда өткізу мақсатынсыз есірткіні ірі көлемде заңсыз сақтағаны үшін жауапкершілік көзделген болатын. Бұл есірткіге тәуелді адамдарға репрессивтік қысымды төмендету мақсатында жасалған қадам болатын. Бірақта менің ойымша осындай ізгілендірудің салдарынан нашакорлар көбейіп кетпей ме, деген ой туындайды. Олар қылмыстық жаза қолданылмайтынын біле тұра одан сайын құлшына нашакорлықпен айналысуы мүмкін. Сосын әкімшілік материалдар, қылмыстық материалдарға қарағанда сапасыз жиналып, қылмыскер әкімшілік жазадан да құтылып кетуі мүмкін. Бұны әрине келешектегі статистикалық мәліметтерден білуге болады. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 12 сәуірдегі №451 «Қазақстан Республикасында нашакорлыққа және есірткі бизнесіне қарсы күрестің 2012 — 2016 жылдарға арналған салалық бағдарламасы туралы» Қаулысында «Есірткінің заңсыз айналымын ескертуде және жолын кесуде, осы құбылыстың таралуына ықпал ететін себептер 205 мен шарттарды жоюда әкімшілік-құқықтық құралдардың маңызды ролі бар екені атап өтілген болатын. Есірткінің заңсыз айналымына қарсы күресті күшейту қажеттілігі осы күресте пайдаланылатын әкімшілік-құқықтық құралдарды жетілдіруді қажет етеді» деп көрсеткен. Аталмыш қаулыда нашакорлықтың алдын алу, емдеу және оңалту профилактикасында да ерекше тоқталып өткен. Бағдарламаның мақсаты-Қазақстан Республикасында нашакорлыққа және есірткінің заңсыз айналымына қарсы мемлекеттік және қоғамдық іс-қимылдың қалыптастырылып жатқан жүйесін жетілдіру. Нашакорлықтың алдын алу, емдеу және оңалтудың негізгі үш деңгейін бағдарламада атап көрсеткен. Олар: бастапқы, екінші және үшінші. Есірткіге тәуелділіктің бастапқы профилактикасының мақсаты бұрын есірткі тұтынбаған адамдардың оны тұтынуды бастауының алдын алу болып табылады. Яғни күш — жігер аурудың дамуын ескертуге ғана емес, денсаулықты сақтау не нығайту қабілеттерін қалыптастыруға бағытталады. Психикалық белсенді заттарды теріс пайдаланудың және нашакорлық профилактикасының мемлекеттік жүйесі қалыптасуының осы кезеңінде алдын алу қызметінің мақсаттары балалар мен жастардың есірткіге құндылық ретінде көзқарасын өзгерту, салауатты өмір салтын насихаттау есебінен есірткі құралдарын қабылдауға балалар мен жастарды еліктіруді тежеу, білім беру мекемелерінің қызметкерлерімен бірлесіп жүзеге асырылатын есірткіге қарсы ұстанымдар мен алдын алу жұмысын қалыптастыру болып табылады. Осыған орай құқыққорғау органдарының нашакорлықтың алдын алудағы ролдері басқа органдарға қарағанда маңыздырақ деп ойлаймын. Басқа елдермен тереземізді теңестіреміз, алдыңғы қатарлы елдер сапынан табыламыз десек жастарды салауатты өмір салты дағдысы қалыптасқан, рухы биік, жан дүниесі таза, адамгершілігі мол, білімді азамат болып ержетуіміз керек. Баспасөз мәліметтеріне сүйенсек, Қазақстанда жыл сайын нашакорлықпен ауыратын адамдардың саны көбейіп, героин мен синтетикалық есірткілерді

тұтыну артып отыр. Егер 2000 жылдың қорытындысы бойынша есепте 38 мыңнан астам адам болса, қазіргі таңда 54 мыңнан артық адам есепте тұрады екен. Олардың ішінде 4500 әйел және 3800-ден астам бала бар. Қазіргі заманда нашақорлықтың салдарынан жарымес, мүгедек, аурушаң балалардың өмірге жиі келетіні бәрімізге белгілі. Жалпы, нашаға ауызданаған адам өзін-өзі тежеуге шамасы келмей, ес жиғызбас есірткінің басыбайлы құлына айналады. Сондықтан нашақорлықтың алдын алу, жасырын жолмен дамуына жол бермеу – аса қажетті шара. Адам ойындағы сәл өзгерісті, мінез-құлқын күнделікті қадағалап отырудың маңызы зор. Нашақор адамның қоршаған ортаға, айналасындағы адамдарға көзқарасы өзгеріп, көңіл-күйі аяқ астынан жиі төмендеп, бұзылады, оның себеп-салдары болмайды, ол адам өзімен-өзі болып, өзгеше бір күй кешеді.

Ұйқысы бұзылады, күні бойы маужырап, дел-сал, бейжай жүріп, кенеттен көңілді күйге еніп, тез ширап, бірдеңе істегісі келіп, мезгілінде ұйықтамайды, ойына келгенін істейді, сіз оның күні бойы компьютермен айналысып немесе басқа да жағымсыз істермен айналысқанын көресіз. Көбінесе уақытпен санасуды қойып, ән тыңдайды немесе айқайлап әнді айтады. Ертеңгілік кешегі көңілсіз, делсал күйі тағы қайталаанады. Есірткі зат алмасу процесіне еніп, бірінші серотонин өндіріп шығаратын ми жасушаларын өлтіреді. Серотонин мидың көңіл-күй өзгерісін қадағалайтын зат. Бұл адамды бәсең және селсоқ етеді. Имундық жүйе зардап шегеді. Сондықтан адам ағзасы әртүрлі жұқпалы індетке қауқарсыз келеді.

Тамақтану мерзімі, тамақ ішу мәнері мүлдем өзгереді. Күні-бойы аш болғанын сезінбеуі, нәр татпауы мүмкін. Сыртқа шығарып біраз қыдырып келгеннен кейін тәбеті ашылып, жарты қазан көжені ішіп, бір бөлше нанды жеп, қосымша тамақ сұрауы да ғажап емес. Тамақтанғанда қомағай, алдындағы асты басқалардан қызғанады. Қоршаған ортаға айналасындағы адамдарға қызығушылығы жоғалып, бар көрініске енжарлықпен қарайды. Не нәрсеге болмасын ренішпен қарап, шыдамсыздық көрсетеді.

Айналасындағыларға өшпенділік көрсетеді. Сөйлесу мәнері өзгеріске ұшырап, қойылған сауалдарға жауап беруі қиындап, маңындағы адамдармен араласуы, әңгімелесуі шектеледі. Әңгімелесіп отырғанда ойы басқада болып, ешқандай ықылас білдірмейді. Достарының барлығы тастап кетіп, оқшауланып жалғыз қалады.

Қол, шынтақ буындарында инеден қалған іздер пайда болады, көз қарашығы ұлғаяды, теріс басқа түрге еніп, жағымсыз иіс пайда болады. Тамырға есірткі қолданудың салдарынан психика, жүрек қан-тамырлары және жүйке жүйесі, сонымен қатар бауыр, бүйрек қызметі бұзылып, адамның ой-өрісі төмендейді. Өзінің сырт келбеті, жүріс-тұрысы, киім киісіне назар аударуды қояды, мінез-құлқы өзгереді, жоқ нәрсеге ашуланады. Нашақорлықтан құтылудың жолын таппаған адамдар өте көп.

Жаңа Қылмыстық кодекс бойынша есірткі заттарымен заңсыз жұмыс істеу үшін қылмыстық жауапкершілік:

2015 жылы қолданысқа енгізілген Қылмыстық кодексінде есірткі заттарымен заңсыз жұмыс істеу үшін қылмыстық жауапкершілік 296-шы және 297-баптармен тағайындалады. Олардың айырмашылығы есірткіні өткізу мақсатының бары не жоғына байланысты кінәлінің әрекетін саралаудан тұрады. Одан басқа, есірткімен жұмыс істеу саласындағы құқық бұзушылықтар қылмыстық теріс қылыққа – бұл ҚК 296-бабының 1,2,3-бөліктері және қылмысқа – бұл 296-бабының 4-бөлігі және ҚК 297-бабына бөлінеді.

Бүгінгі жастардың ой – арманы, мақсат – мүддесі, тілегі, тірішлік – тынысы біздің халықтың ХХІ ғасырдағы бет – бейнесін көп жағдаяттан анықтап берері даусыз. Есірткі қазіргі таңда көп түрі кездеседі мысалы: марихуана, кокаин, морфин, LSD, героин және тағы басқа түрлері адамның миына, психикасына, орталық жүйке жүйесіне қатты әсер етіп, рухани және физикалық тепе – теңдікті бұзатын зиянды заттардың бірі.

Есірткіге құмарлық ең қауіпті және апатты аурулардың бірі. Есірткіні пайдаланудың кезеңі қоғамдық факторлармен байланысты өзіңнің таныс топтарыңның арасына оларға еліктеу және абырой алу болады. Нашақорлық тұңғыық түбі, адамды еліктіретін аждаһаның бір басы. Адам ағзасына өте тез уландыратын аса қауіпті психикалық дерт. Оны әсіресі жас

ағза тез қабылдайды. Бұл адамның көңіл – күйін, сана – сезімін, мінез – құлқын бұзатын қауіпті, тыйым салынған химиялық зат. Ол адамның есін алып, құмарлық желігіне ұшыратады, нашақор есірткісіз өмір сүре алмайтын бейшара халге түседі. Есірткі – аса қауіпті, айынуы үмітсіз әлеуметтік дерт және осыған жету үшін дұрыс жолды білмейтін балалар да бар.

Нашақорлық туралы қаншама айтылып, көрсетіліп жүрсе де, оның азаймағаны рас. Сондықтан бұл дертпен жалғыздықта күреспей, ел болып, халық болып біріге күрессек ғана оның алдын ала аламыз. Нашақор жандардан дүниеге дені сау перзент келуі екі талай, себебі есірткі дүние есігін әлі ашпаған, іште жатқан сәбидің ағазаларың улайды, сондықтан жастар ойланайық, болшақ ұрпағымыздың өміріне балта шаппайық. Достар! Нашақорлыққа қарсы күрес жүргізу, оның алдын алу — біздің қолымызда, себебі біздер жаңа дәуірде елімізді сақтайтын жігерлі, мықты, денсаулығы зор ұрпақ жалғастыратын қазақ елінің салауатты ұрпағымыз. Кішкентай ғана аз ғұмырымызда тұңғыш түбіне батпай, ата-бабаларымыз бізге аманат еткен тәуелсіз еліміздің көк туын төмен түсірмей, біріге көкке көтерейік достар!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ағыбаев А. «Халқытың денсаулығына қарсы қылмыстар және олардың қоғамдық қауіптілігі» 2010 ж.
2. Өмешұлы Ә. «Салауатты өмір – денсаулық кепілі». Алматы, 2012 ж.
3. Қазақстан Республикасының Қыл

ПСИХИКАЛЫҚ ЗОРЛЫҚТЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҰҒЫМЫ

Алмуханов Бекатай Уракбаевич

«Құқықтану» кафедрасының профессоры, з.ғ.к.

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш, 52;

Бұл мақалада психикалық зорлықтың қылмыстық құқықтық ұғымы және оның жәбірленуші психикасына әсер ету мәселелері қарастырылады.

Түйінді сөздер: Психика, зорлық, қылмыс, жәбірленуші.

КОНЦЕПЦИЯ УГОЛОВНОГО ПРАВА ПСИХИЧЕСКОГО ЗАБОЛЕВАНИЯ

Алмуханов Бекатай Уракбаевич

Профессор кафедры «Юриспруденция», к.ю.н.

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Ақтөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной работе автор рассматривает уголовно-правовое понятие психического насилия. Рассматривая психическое насилие, автор указывает виды и их особенности при квалификации деяния.

Кроме того, в данной статье рассматриваются виды психического насилия в зависимости от формы его выражения. Гипноз рассматривается как один из видов психического насилия.

Ключевые слова: Психика, насилие, преступность, жертва.

THE CONCEPT OF THE CRIMINAL LAW OF MENTAL ILLNESS

Almukhanov Bekatay Urkbaevich

Professor of the department "Jurisprudence", Candidate of Legal Sciences

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

In this paper, the author considers the criminal legal concept of mental violence. Considering mental violence, the author indicates the species and their characteristics in the qualification of the deed.

In addition, this article examines the types of mental violence, depending on the form of expression. Hypnosis is considered as one of the types of mental violence.

Key words: Psychic, violence, crime, victim.

Қылмыстық заңда психикалық зорлықтың түсінігі толыққанды ашып көрсетілмеген. Сондықтан психикалық зорлықтың мәнін толық әрі дұрыс түсіну үшін ең алдымен «психика» сөзін жан-жақты талқылап, анықтап алу қажет.

Психика сөзі «психе», яғни «жан» деген мағынаны білдіреді. Дегенмен, қазақтың «жан» сөзі «психика» сөзінің орнына қолдануға келмейді деп ойлаймыз, себебі психика сөзі мағынасы жағынан жан сөзінен анағұрлым кең.

Орысша-қазақша сөздікке жүгінер болсақ психика дегеніміз «адамның сырттан келген әсерді қабылдап, оған жауап қайтаруы немесе адамның рухани күйі және ішкі сезімі»-деген мағынаны білдіреді [1, 215 б.].

Яғни, бұдан көріп отырғанымыздай психика сөзі жан түсінігімен қатар сезім, арнамыс, қадір-қасиет, көңіл-күй және т.б. түсініктерді өз ішіне алады. Сондықтан психика сөзін ешбір өзгертусіз сол күйінде қалдырғанды жөн көріп отырмыз.

В.И. Ленин психикаға мынадай анықтама береді: берілген анықтаманың мазмұнын жоғалтпас үшін, біз оны түпнұсқадан бермекпіз *«психика - это высший продукт особым образом организованной материи», а простейшее психическое явление – «ощущение» характеризуется как «субъективный образ объективного мира»* [2, 50 б.].

Міне берілген анықтамадан көріп отырғанымыздай психика дегеніміз - қоршаған ортаны бейнелеу функциясын, адамның қоршаған ортаға қалыптасу функциясын және оның жүріс-тұрыс функциясын атқаратын ерекше бір құбылыс болып табылады.

Психикалық зорлық жәбірленушінің психикасына әсер етуден тұрады, бірақ, кезкелген психикалық әсер ету психикалық зорлық болмайды, тек жәбірленушінің еркіне қарсы немесе еркінен тыс, құқыққа қайшы әсер ету ғана психикалық зорлық ретінде танылуы мүмкін.

Осыған орай, А.Д. Чернявский адам психикасына әсер етудің негізгі екі тәсілін бөліп қарастырады: ақпараттық және бейақпараттық [3, 10 б.].

Адам психикасына ақпараттық әсер етуді А.Д. Чернявский мынадай түрлерге бөледі:

1) Әртүрлі сипаттағы қорқытулар (күш қолданамын, мүліктік немесе моральдық зиян келтіремін деп қорқыту).

2) Қорлау, жала-жабу және психикалық зиян келтіретін өзге де ақпараттар.

3) Шешім қабылдау мүмкіндігін шектейтін және шындыққа деген бұрыс көзқарас туғызатын әртүрлі топтағы «естен тандыраарлық» ақпарат.

4) Гипноз, ақпараттың шекаралас (пограничный) тәсілі ретінде.

Ю.А. Шерковин берген анықтамаға сәйкес «ақпарат дегеніміз - бұл біздің санамызға немесе сезімімізге өзгеріс әкелетін эмоция түріндегі немесе шешім қабылдау түріндегі біздің психикамызбен сезіліп, уайымдалатын құбылыс [4, 80 б.].

Бұл анықтаманың кемшілігі, ақпарат тек санаға әсер етеді делінген, дегенмен ақпарат бейсанаға да әсер етеді. Себебі психиканың өзі сананың және бейсананың бірлігінен құралады. Мысалы, психика - ол айсберг десек, сол айсбергтің көрінетін бөлігі сана, ал теңіз астындағы бөлігін бейсана деуге болады. Яғни, ақпарат дегеніміз адаммен сезінетін және бір уақытта оған әсер ететін, оның әрекетін және әрекетсіздігін қадағалайтын және оны өкінуге немесе қуануға мәжбүрлейтін, стресстік немесе дистресстік жағдайға әкелетін қандай-да бір құбылыс.

Қандай-да бір жағымсыз ақпаратты хабарлау жәбірленушіде бірқанша эмоционалдық қайғы тудыруы мүмкін, мұны психиологияда стресстік жағдай деп атайды. Мұндай жағдайлардағы аса қауіпті эмоцияларға: өкіну, қобалжу, қорқу, қаһарлану және ашулану жатады, егер бұлар ұзақ уақыт әсер етсе, олар адам мінезінің бір белгісі ретінде тұрақталып қалады. Кейбір жағдайларда бұл эмоционалдық стресстер дені сау адамның өзінде де миокард инфарктін тудыруы мүмкін.

Медицина ғылымдарының деректемелеріне сүйенер болсақ, адамды қайғыртушы сөздер, оның жүрегінің соғуын жылдамдатуы немесе бәсеңдетуі мүмкін, сондай-ақ артериалдық қысымының көтерілуіне әкелуі мүмкін.

Ұзақ мерзімді және қайталанбалы организмдегі ауытқулар тұрақты түрде жүйкенің бұзылуына, ал бір реттік таңдандырушы немесе қорлаушы сөздер стенокардия ауруына немесе инсульт ауруына шалдықтырып, тез арада адамды өмірден көз жұмғызуы мүмкін.

Стресс — бұл психикалық зорлық нәтижесінде туындайтын психикалық зақым. Оның қауіптілік дәрежесі адамның психикасына заңсыз әсер етудің сипатына және оның сезімталдығына байланысты болып келеді. Себебі әрбір адам өзінің мінез-құлқына байланысты, бір хабарды әртүрлі түрде қабылдайды. Мысалы, Қазақстандық психолог

мамандардың айтуынша оңтүстіктің тұрғындары солтүстіктің тұрғындарына қарағанда өте ашушаң және қызушаң болып келеді. Осыған сәйкес оңтүстіктің тұрғындары солтүстіктің тұрғындарына қарағанда белгілі бір заңсыз психикалық әсерден көбірек залал шегуі мүмкін.

Адам психикасына әсер етудің екінші тәсілі бейақпараттық әсер ету.

А.Д. Чернявский берген анықтамаға сәйкес адам психикасына бейақпараттық әсер ету дегеніміз – «адамның жүйкесіне әртүрлі есірткілік және дәрілік заттармен тікелей әсер ету жолымен, оның қоршаған шындықты бағалау және өзінің іс-әрекетіне басшылық жасау мүмкіндігін жоятын жағдайға жеткізу».

Міне адам психикасына әсер етуді осындай екі топқа бөле отырып, ол психикалық зорлыққа мынадай анықтама береді «Психикалық зорлық дегеніміз - адамның немесе адамдар тобының психикасына, қоғамға қарсы, құқыққа қайшы қандай-да бір моралдық, материалдық және тәндік зиян келтіремін деп, немесе жәбірленушілердің құқықтары мен заңды мүдделеріне өзге де зиян келтіремін деп қорқыту, не материалдық пайда табу мақсатында жәбірленушіге тікелей немесе жанама түрде әсер ету» [3, 10 б.].

Дегенмен, кез-келген тәсілмен адамның жүйкесіне әртүрлі есірткілік және дәрілік заттармен әсер ету психикалық зорлық деп танылмайды. Себебі адамға күш қолдана отырып және алдау жолымен адамның денсаулығына тәндік зақым келтірген, есірткілік немесе дәрілік заттарды беру тән зорлығы деп танылады. Сондықтан бұл жерде адам өмірі мен денсаулығына қауіпті емес және оның организміне қандай-да бір тән зорлығын келтірмейтін, адамның жүйкесінің уақытша бұзылуына әкелетін, есірткілік немесе дәрілік заттарды беру ғана психикалық зорлық ретінде қарастырылуы мүмкін.

Айта кететін бір жәйт, есеңгірететін және дәрілік заттармен адам организміне уақытша әсер етуді, адамдар арасында есірткі немесе жүйкеге әсер ететін заттарды заңсыз тарату, сақтау, жөнелту және сату, сондай-ақ оларды есеңгірететін заттарды немесе спирттік ішімдіктерді ұдайы тұтынуға тарту мақсатында притондар ұйымдастыру немесе ұстау әрекеттерінен айыра білу қажет. Себебі бұл әрекеттер Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде арнайы қылмыс ретінде қарастырылған. Мұндай қылмыстардың қатарына Қылмыстық кодекстің 297, 299, 302, 310 баптарында көрсетілген қылмыстар жатады, сонымен қатар, кәмелетке толмаған адамды есеңгірететін заттарды пайдалануға не уытқұмарлыққа не спирттік ішімдіктерді бірнеше рет пайдалануға не қаңғыбастықпен немесе қайыршылықпен айналысуға тарту Қылмыстық кодекстің 133 бабында жеке қарастырылған [5, 78 б.].

Адам психикасына әсер етудің бейақпараттық тәсіліне, есірткілік және жүйкеге әсер ететін дәрілік заттарды берумен қатар, жәбірленушінің ерік білдіру бостандығын шектеу және оған электрондық стимуляция жасауды да тануға болады.

Л.В. Сердюк психикалық зорлыққа мынадай анықтама береді – «Психикалық зорлық дегеніміз - адамдардың немесе адамдар тобының психикасына, олардың еркіне қарсы не еркінен тыс, ақпараттық немесе бейақпараттық жолмен жүзеге асырылатын және олардың ерік білдіру бостандығына қысым келтіретін немесе психикалық әлде физиологиялық зақым келтіретін қоғамға қарсы, құқыққа қайшы әсер етулер» [6, 44 б.].

Л.В. Сердюк психикалық зорлыққа анықтама бере отырып, бейақпараттық жолмен жүзеге асырылатын психикалық зорлықты екіге бөліп қарастырады.

1) Жәбірленушіні қандай-да бір әрекет жасау мүмкіндігінен айыратындай етіп, дәрменсіз күйге түсіру.

2) Жәбірленушінің еркінен тыс, оның іс-әрекетін басқару мүмкіндігі туындаған кезде, жәбірленушінің миының кейбір бөліктеріне әсер ету. Адам психикасына бейақпараттық тәсілмен әсер етудің бұл түріне жәбірленушінің психикасына есірткілік немесе жүйкеге әсер ететін заттар арқылы, гипноз жасау арқылы және электрондық стимуляция арқылы әсер ету жатады.

Жәбірленушінің психикасына гипноз жасау арқылы әсер етуді А.Д. Чернявский ақпараттық тәсілге жатқызса, ал Л.В. Сердюк оны бейақпараттық тәсілге жатқызады.

Кейбір авторлар жәбірленушінің психикасына гипноз жасау деп бір адамның екінші бір адамның миына қандай-да бір сөздерді жеткізе отырып әсер ету деп көрсетеді, яғни бұл жерде адам психикасына әсер етудің ақпараттық тәсілі ретінде қарастырылып отыр. Ал екінші бір авторлар гипноз жасау деп адамның миына әртүрлі заттармен тікелей әсер ету жолымен, оның өз іс-әрекетіне басшылық жасау мүмкіндігін жоятын жағдайға жеткізу ретінде көрсетеді, яғни адам психикасына әсер етудің бейақпараттық түрі ретінде қарастырады.

Әрине біз бұл авторлардың бірінікі дұрыс бірінікі қате деп айтудан аулақпыз, себебі шынымен де жәбірленушінің психикасына гипноз жасау арқылы әсер ету бір жағынан ақпараттық болып табылса, екінші жағынан бейақпараттық болып табылады. Сондықтан біз бұл авторлардың ойларын қорытындылай келе және бір жүйеге түсіре отырып, жәбірленушінің психикасына гипноз жасау арқылы әсер етуді өз алдына қарастырып, оны адам психикасына әсер етудің үшінші бір тәсілі адам психикасына әсер етудің аралас тәсілі ретінде қарастырғанды жөн көріп отырмыз.

Кейбір авторлар психикалық зорлық деп, тек күш қолданамын деп қорқытуды ғана таниды [7, 32 б.; 8, 5 б.]. Екінші бір авторлар кез-келген қорқытуды, оның мазмұнына тәуелсіз психикалық зорлық ретінде қарастырады [9, 7 б.]. Осылардан өзгеше үшінші бір ойды Г.К. Костров ұсынады, оның айтуынша «психикалық зорлық тек қорқытудан ғана емес, сондай-ақ жәбірленушінің намысына тиюден, улаудан және де мазақтаудан тұрады» [10, 10 б.].

Бұл анықтамаларды талқылаудың әртүрлілігі бірқанша себептермен, сондай-ақ психикалық зорлықтың маңызы туралы сұрақтарды шешудің алғышарттары мен жалпы жағдайларының нақты анықталмағандығымен түсіндіріледі. Берілген сұрақтар тек қылмыстық құқықтық бағалау тұрғысынан дурыс шешімін табады деу мүмкін емес, себебі ол әлеуметтік-психологиялық және криминологиялық анализдерді қажет етеді.

Аталмыш сұрақтарды шешу барысында біз өте күрделі қыйындықтарға кезігеміз, атап айтқанда, адам психикасының қылмыстық қол сұғушылық объектісі ретіндегі нақты анықталмағандығы және адам психикасына қылмыс арқылы келтірілген зардаптың көлемі мен мөлшерінің медициналық және заңи тұрғыдан анықтаудың мүмкін еместігі.

Психикалық зорлықтың маңызы туралы сұрақтарды шешу барысында төмендегідей мәселелерге тоқталып өткен жөн болар:

1) Психикалық зорлық адам психикасының қалыпты жұмысына қандай-да бір әсер етуді білдіреді.

Адам психикасына зорлықтық әсер етудің өзге де әсер етуден негізгі айырмашылығы, ол жәбірленушінің еркінен тыс және талпынысына қарсы жасалады. Бұл белгілі бір адам психикасына зорлықтық әсер етумен зорлықсыз әсер етудің нақты шегін анықтап береді.

2) Адам психикасы зорлық объектісі ретінде тек табиғи ғылымдар ретінде ғана қарастырылмай, сонымен қатар мемлекеттік және қоғамдық шаралармен қорғалатын әлеуметтік тұрғыдан да қарастырылуы қажет.

Көп жағдайда адам психикасы табиғи және әлеуметтік аспектілердің бірлігін білдіреді, дегенмен оны қылмыстық қол сұғушылық объектісі ретінде қарастырғанда, оның әлеуметтік жағы алға шығып, осы бірліктегі бастаушы ролді атқарады.

3) Психикалық зорлықты сипаттайтын белгілердің бірі ретінде психикалық қызметтің әлеуметтік жағына қол сұғудың пәні ретінде, оның саналық-еріктілік және эмоционалдық аясы танылады. Басқаша айтқанда психикалық зорлық ол әрқашанда адам еркіне немесе сезімне әсер ету.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылайтын болсақ, психикалық зорлық тән зорлығы сияқты адам денесінің немесе тәнінің тұтастығын бұзбайды, ол тек адам психикасына қорқу, қобалжу, айбаттану, қысылу және шошыну сияқты әртүрлі дәрежедегі әсер етуді ғана көздейді.

Міне жоғарыда айтылған ойлар мен тұжырымдардың құнды әрі қажет дегендерін пайдалана отырып, кейбір кемшіліктерін толықтыра отырып, қылмыстық құқықтағы психикалық зорлыққа мынадай анықтама беруге болады:

Психикалық зорлық дегеніміз - жәбірленушінің еркіне қарсы немесе еркінен тыс, оның психикасына әсер етудің ақпараттық, бейақпараттық және аралас тәсілдері арқылы, жәбірленушінің психикасының бұзылуына әкеліп соғатын немесе оған психикалық зақым келтіретін құқыққа қайшы, қоғамға қарсы, қасақана заңсыз әсер етуді айтамыз.

Р.А. Левертова «Психикалық зорлықтың маңызы жәбірленушінің қорқыту жолымен оған үрей туғызу, яғни психикалық зорлық - ол қорқыту» - деп қарастырады [9, 9 б.].

Дегенмен, біз мұнымен келіспейміз, себебі жоғарыда көрсетілгендей қорқыту, тек психикалық зорлықтың бір түрі. Сондықтан психикалық зорлықтың мәні қорқытудың мәнінен аннағұрлым кең.

Көптеген елдерде психикалық зорлық кең мағынада талқыланады. Мысалы, «Қудалауға тиым салу туралы» Барбодос заңы зорлықшыл әрекеттер қатарына қорлау, балағат сөздер айту және үйін аңдуды да жатқызады. Ал Гуанада психикалық зорлық деп - жәбірленушінің ар-намысына, қадір-қасиетіне қол тигізу, оны қорлау немесе дискриминациялау, бопсалау, күнделікті аңду және т.б. әрекеттер танылады.

Міне осыларды бір жүйеге келтіре отырып психикалық зорлық қатарына қорқытумен қатар, гипноз жасау, мәжбүрлеу, бопсалау, қорлау, кемсіту, мазақтау, жала жабу және т.б. адам психикасына қандай-да бір құқыққа қайшы әсер етулерді жатқызуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Орысша – қазақша сөздік: 2-томдық / Жалпы ред. Ғ.Ғ. Мұсабаев, Н.Т. Сауранбаев. – Алматы, 1981. – 2 т. – 658 с.
2. Ленин В.И. Мыслит ли человек при помощи мозга? / Полное собрание сочинений. – Изд. 5-ое. – М., 1981. – Т.18. – С. 84-92.
3. Чернявский А.Д. Психическое насилие при совершении корыстных преступлений: уголовно-правовые и криминологические проблемы: Автореф. дис...канд.юрид.наук. – М., 1991. – 22 с.
4. Шерковин Ю.А. Психологические проблемы массовых информационных процессов. – М., 1973. – 180 с.
5. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 3 шілде 2014 ж №226-V. – Алматы, 2016. – 240 с.
6. Сердюк Л.В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование. – М., 2002. – 384 с.
7. Гаухман Л.Д. Насилие как средство совершения преступления. – М., 1974. – 167 с.
8. Стерехов Н.В. Ответственность за угрозу по Советскому уголовному праву: Автореф. дис...канд.юрид.наук. – Свердловск, 1972. – 24 с.
9. Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по Советскому уголовному праву. – Омск, 1978. – 103с.
10. Костров Г.К. Психическое насилие при разбое и грабеже // Советская юстиция. – 1970. – № 11. – С. 10-15.

**ҰЛТ ЖОСПАРЫ- Н.НАЗАРБАЕВТЫҢ БЕС ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ
РЕФОРМАСЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ 100 НАҚТЫ ҚАДАМЫ**

Амангелдықызы Анара

*«Құқықтану» кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш. 52;*

Бұл мақалада Қазақстан Республикасы елбасының ұлт жоспарының бес институционалды реформасын жүзеге асырудың 100 нақты қадамы туралы айтылып кеткен.

Түйінді сөздер: Президент, ел, бағдарлама, реформа, кадам, мемлекет, жоспар, заң, мүдде.

**ПЛАН НАЦИИ - 100 КОНКРЕТНЫХ ШАГОВ ПО РЕАЛИЗАЦИИ ПЯТИ
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ РЕФОРМ Н.НАЗАРБАЕВА**

Амангелдықызы Анара

*старший преподаватель кафедры «Юриспруденция», магистр юридических наук
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В этой статье говорится о реализации плана нации 100 конкретных шагов пяти институциональных реформ главы государства Республики Казахстан.

Ключевые слова: Президент, страна, программа, реформа, шаг, государство, план, закон, интересы.

**THE PLAN - 100 CONCRETE STEPS ON IMPLEMENTATION OF FIVE
INSTITUTIONAL REFORMS N.NAZARBAYEV**

Anara Amangeldykyzy

*master of law, senior lecturer the Department "Jurisprudence»
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st.Aiteke bi, 52;*

This article deals with the implementation of the national plan of 100 concrete steps of five institutional reforms of the head of state of the Republic of Kazakhstan.

Key words: President, country, program, reform, step, state, plan, law, interests.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстанның болашағын ойлап, өркендеп өсуін, үздік мемлекеттердің қатарына қосылуын, қоғамымыздағы ұлттық бірлік пен бейбітшілік келісін нығайтуын, ел экономикасын, әл аухатының дұрыстығын, тәуелсіз еліміздің тұғырын биік ету мақсатында жыл сайын қазақ жұртына жолдау жариялайды. Елім дейтін, жерім дейтін, елінің, жерінің қамын ойлайтын әрбір қазақ үшін бұлтартпас қағида деп есептеймін. Сонымен бірге Президентіміз Н.Ә.Назарбаев Қазақстан болашағын жоспарлай отырып, ата-бабаларымыздың сан мың жылдардан бергі асыл арманын – әлемелдерімен терезесі тең қарым-қатынаста болып, бүкіл әлем орналасқан картадан ойып тұрып орын алатын Тәуелсіз Мемлекет атану арманын, ертеңгі ұрпағының болашаққа деген сенімін алаңсыз қадам басатын, балошағымызға бағдар беретін қазақ елінің ұлттық идеясы деп білемін.

Қай кезде де сайлауға түскенде Тұңғыш Президентіміз ел елендей күтіп отырған ілгері басу мен жасампаздықтың жаңа қадамдарын жариялайды. Елбасымыз халыққа уақыттың сынына төтеп беретін, бүгінгі дәуірдің сұранысын қамтамасыз ете алатындай алыс және таяу жылдарға арналған стратегиялық бағдарламасын ұсынады. Бүкіл әлемді елеңдеткен бұл бағдарламалар қазақстандықтардың алдына, міндеттер мен айқын мақсаттар қойып отыр, халқымыздың бірлігі мен ынтымағын, ел ішіндегі тұрақтылықтың сол мақсаттарға жетудің алғышарттарын жариялайды. Президентіміз Н.Ә.Назарбаев 2015 жылғы жолдауының негізінде алдағы уақытта «Мемлекеттік құрылыстың одан арғы 100 нақты қадамы» атты Ұлт Жоспарын ұсынатынын айтқан болатын. Елбасының бұл жоспары халықтың назарына Ұлт Жоспары-100 нақты қадам деген тақырыппен танылды. Елбасы ұсынып отырған бұл реформалардың басты мақсаты мемлекеттік қызмет саласын уақыт талабына сай жетілдіріп, сапасын жақсарту, басқару жүйесінің тиімділігін арттыру, бүгінгі таңда көрсетіліп отырған мемлекеттік қызмет деңгейін көтеру, кадр саясатын мемлекеттік саясатқа сай жүйелеу сынды көптеген мәселелерді шешуге бағыттталып отыр. Аз уақыт ішінде Ұлттық жоба деген атауға ие болған 100 нақты қадам жоспары халықтың қолдауына ие болды деп есептеймін. Н.Ә.Назарбаев ұзақ уақыттық толғаныстан туған 5 институттық реформасын жасады. Бұл реформа-заман талабына сай, заманауи мемлекет құру, қоғамымызда заңның үстемдігін арттыру, орнықты экономиканы көздейтін индустрияландыру және экономикалық өсу, болашағы біртұтас ұлт қалыптастыру және ашық транспарентті мемлекет құру бүгінгі әлемде болып жатқан сан түрлі қатерлерге жауап беретін реформа. Бұл жаһандық және ішкі сын – қатерлерге жауап және сонымен бір мезгілде, жаңа тарихи жағдайларда ұлттың дамыған мемлекеттердің отыздығына кіру жөніндегі жоспары деп бұқаралық ақпарат құралдарында атап көрсетілген.

Бұл бағдарлама 5 институттық реформадан тұрады. Атап айтатын болсам:

- I. Кәсіби мемлекеттік аппарат құру (15 – қадам)
- II. Заңның үстемдігін қамтамасыз ету (19 – қадам)
- III. Индустрияландыру және экономикалық өсім (50 – қадам)
- IV. Біртектілік пен бірлік (6 – қадам)
- V. Есеп беретін мемлекетті қалыптастыру (10 – қадам)

«100 нақты қадам» Ұлт Жоспарының бірінші бағыты мемлекеттік аппаратты кешенді түрде жаңғыртуды қарастырылған.

Мемлекеттік басқарма жүйесін реформалау үшін Президент Жарлығымен Мемлекеттік қызмет істері министрлігі құрылды.

Елбасы ұсынған бес институттық реформа – бес мемлекетке жүк болатындай-ақ, ал оларды іске асыру үшін жарияланған 100 нақты қадам – жүздеген мемлекеттерге үлгі болатындай стратегиялық жоспар.

Елбасы мемлекеттік қызмет тақырыбын өзі жариялаған бес реформаның ең біріншісі 100 қадамның да алғашқы 15 қадамы кәсіби мемлекеттік аппарат құруға арналған.

Мемлекетіміздегі реформалардың іске асуы, басқару жүйесінің тұтастығы, кәсіпкерліктің дамуы, ел әлеуетінің артуы да мемлекеттік аппараттың, ондағы қызметкерлердің жұмысына, кәсіби шеберлігіне, ұлтжандылығына тікелей байланысты. Реформаларда көрсетілген заңның үстемдігін қамтамасыз ету де, елдегі индустрияландыру мен экономикалық өсімді қамтамасыз ету де, ынтымақ пен бірлік те, есеп беретін мемлекетті қалыптастыру да кадрларға, мемлекеттік аппарат жүйесіне, соған қатысы бар мемлекеттік органдардың біліктілігіне ондағы қызметкерлердің сана-сезіміне келіп тіреледі. Дегенмен, Қазақстанды мемлекет ретінде жаңа сатыға көтеру бағытында қабылданған бес институттық реформаны жүзеге асыру үшін Елбасы тарапынан жаңа автономиялы, кәсіби мемлекеттік аппарат құру, оны таза, адал, білікті, білімді, елін сүйетін мемлекеттік қызметкерлермен толықтыру, жалпы мемлекеттік қызмет жүйесін реформалау, онда азаматтар құқықтарын құрметтеп және олардың заңды мүдделеріне қызмет ететіндей мөлдір де тиімді модельді қалыптастыру, меритократия қағидаты негізінде барлық азаматтарға өз қабілеттерін жүзеге

асыру үшін бірдей мүмкіндіктер беретін мемлекеттік қызметті қалыптастыру міндеті қойылып отыр.«Мемлекеттік қызмет туралы» жаңа заң қабылдай отырып, іс басындағы мемлекеттік қызметкерлерді кешенді аттестаттаудан өткізу, кәсіби талаптарды күшейту, еңбекақы төлеудің жаңа жүйесін енгізу туралы нақты қадамдардың қамтылып отырғанын көпшілік қолдайтыны даусыз. Ұлттық бағдарламаның «кәсіби мемлекеттік аппарат құру» тармағындағы мемлекеттік қызметкерлердің еңбекақысын нәтиже бойынша төлеу, лауазымдық еңбекақыларына өңірлік үйлестіру коэффициенттерін қосу туралы осы бөлімде айтылған.

Бес институттық реформаның екінші бағыты заңның үстемдігін қамтамасыз етуге бағытталған.Бұл екінші бағыт 19 қадамнан тұрады. Негізі, Ұлт Жоспарында заңның үстемдігі мен құқықтық тәртіп тұтас бір бағытты қамтиды. Оның шеңберінде ұсынылған реформалар Қазақстанда қызмет етіп жатқан сот жүйесі мен құқық қорғау органдарының жаңғыртылуын қамтамасыз етуге арналған.«Қазір осындай жүйемен 1 050 зал немесе барлық залдардың 75 пайызы жабдықталған. Жыл басынан сот органдары бес сатылы жүйеден үш сатылы жүйеге көшті. Сот төрелігіне қолжетімділікті жеңілдетумен қоса, бұл істерді сотта қарау мерзімдерін азайтуға мүмкіндік береді. Сот бақылауын күшейту және азаматтардың құқықтарын қосымша қорғау мақсатында сотқа төрт тергеу қызметіне санкция беру уәкілеті берілді. Бұл – қарап тексеру, тінту, алу және жеке басын тінту. Жыл басынан бері бұлар бойынша сотқа 4 715 материал түскен», – деді бұл жөнінде брифингте Президент Әкімшілігі Басшысының орынбасары Марат Бекетаев.

Бес институттық реформаның үшінші бағыты аса ауқымды бағыт болып табылады және онда 50 қадам қамтылған. Елді индустрияландыру міндеттерінде жаңғырту мен экономикалық өсім де қамтылған. Ұлт Жоспарының осы бағыты жөнінде баяндаған Ұлттық экономика министрі Ерболат Досаев, қол жеткізілген табыстар жөнінде айтты. «Ұлт Жоспарында көрсетілген қадамдарды жүзеге асыру бойынша жер қатынастары, құрылыс, электр энергетикасы, агроөнеркәсіптік кешен салаларында ауқымды жұмыстар атқарылды. Ал құрылыс саласында қажетті заңдар мен басқа да заңға қатысты актілер қабылданды. Жекелеген нормалар мен ережелерді кезең-кезеңімен енгізу жүзеге асырылуда, іске асыру мерзімі 2020 жылға дейін деп қарастырылған, ал жекелеген жағдайларда ол 2025 жылға дейін созылмақ. Электр энергетикасы саласында «Бірыңғай сатып алушы» моделі енгізіліп, жаңа тарифтік саясатты енгізу бойынша негіздер қабылданды. Агроөнеркәсіптік кешен саласында ет және сүт өндірісін дамыту үшін стратегиялық «зәкірлі» инвесторларды тарту бойынша белсенді жұмыстар жүргізіле бастады», – деді министр.Сонымен қоса, Ұлттық экономика министрі Ерболат Досаев: Салық және кеден саласында, монополиға қарсы реттеу саласын, сыртқы сауданы жүргізу мәселелерін қарастырып олардың атқарылып жатқанын жеткізді.

Реформаның келесі сатысы, яғни төртінші бағыты бойынша жүзеге асырылған жұмыстар жайында жайында Қазақстан халқы Ассамблеясы Төрағасының орынбасары Ералы Тоғжанов «100 нақты қадам Ұлт Жоспарының төртінші бағыты аясында қазіргі таңда 5 пункт жүзеге асырылу кезеңінде. «100 нақты қадам» Ұлт Жоспары аясында бірлік пен біртектілікті қалыптастыру мақсаттары қойылған. Ол мақсат бірнеше бағыт бойынша дамытылады. Бүгінде осы бағытта 33 нормативтік акт қабылданды. Парламент деңгейінде 5 ірі заңға қол қойылды. Мемлекет басшысының 5 Жарлығы мен Үкіметтің 12 қаулысы қабылданды және бүгінде жүзеге асырылуда», – деді Е.Тоғжанов.

Сонымен бірге, елдің бірлігі әрқашанда тәуелсіздіктің тірегі болып қала береді, ол – ел дамуының негізгі құндылықтарының бірі. Егер 30 дамыған елдің қатарына еруге талпынатын болсақ, еліміздің туын жоғары көтеріп, экономикалық-әлеуметтік мәселесін де шешеміз дейтін болсақ, алдымен қоғамдық келісімді, еліміздің тұрақты дамуын тікелей қамтамасыз етуіміз керек – деп өз ойын толық жеткізді Е.Тоғжанов.

Есеп беретін мемлекет – табысты экономикалық жеңістер кепілі деп аталатын Ұлт Жоспарының бесінші бағыты, яғни халыққа есеп беретін мемлекетті қалыптастыру жөнінде Сенат Төрағасының орынбасары Асқар Бейсенбаев:

Біріншіден, мемлекеттік жоспарлауда оңтайландыру іске асырылды. Түрлі деңгейдегі сегіз бағдарлама жолға қойылып, бес салалық бағдарлама үкіметтік негізде қайта бекітілді.

Екіншіден, барлық министрліктер мен әкімдіктерде жаңа заңнамалық негізде үкіметтік емес ұйым өкілдерінің қатысуымен қоғамдық кеңестер құрылды.

Үшіншіден, мемлекеттік органдардың қызметін бағалайтын жаңа жүйе жұмыс істей бастады. Мемлекеттік органдар, әкімдер, ұлттық университеттердің басшылары жыл сайын халық алдында есеп беру тәжірибесі енгізілді. Бірінші тоқсанда барлық әкімдер есеп берді. 2016 жылдың екінші тоқсанында – министрлер, үшінші тоқсанында ұлттық университеттердің ректорлары есеп береді – деді. «Есеп беретін мемлекетті қалыптастыру» бағыты бойынша 10 қадамнан қамтылған. А.Бейсенбаевтың айтуынша, қазіргі уақытта олардың барлығы жүзеге асырылу кезеңінде, дайындық жұмыстары жүргізілуде, заңнамалық негізі жасалған. А.Бейсенбаев әрбір қадам бойынша қолға алынған іс-шараларға жекелей тоқталып олардың ауқымды атқарылып жатқанын және, қарапайым азаматтардың елде жүріп жатқан істерге өз ықпалын тигізіп, өзекті мәселелерді көтере алады деген жоспарларын баяндады.

Қорыта айтқанда, бұл қадамдар көкірегінде түйсігі бар әр адамды елең еткізбей қоймайтын, ұлт болашағы үшін жанын беруге дайын әр азаматты осы Ұлы жолда бірге болып, қызығы мен шыжығына атсалысуға шақыратын өте ауқымды шаралар екені даусыз. Айтпағымыз – мемлекет мүддесін ластап жүргендермен күресе отырып, мемлекеттік қызметті жерге ұрмауымыз керек. Мемлекеттік қызметкерлердің абыройын көтеру, абыройын сақтау, қорғау шараларын да қамту өте маңызды. Алдағы міндеттерді жүзеге асыруда жастарға маңызды рөл белгіленеді. Білімпаздық, білім, руханият және толеранттыққа талпыну – міне осы құндылықтарға өз жолдауларында Президент жас ұрпақты шақырады.

Олар ел алдында тұрған биік белестерді бағындырып, ең ұлы құндылық – Тәуелсіздігімізді мәңгі етуге қызмет етеді. Өйткені, біздер, Елбасымыз атап өткендей, дамыған отыз мемлекеттің қатарына қосылуды мақсат еткен елміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Н.Ә. Назарбаев Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты 27.01.2012 ж. // <http://www.akorda.kz/>
2. Н.Ә. Назарбаев «Мемлекет құрылысының әрі қарай дамуының 100 нақты қадамы» // <http://24.kz>
3. «Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // <http://www.akorda.kz>
4. Қазақстан Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқы Ассамблеясының XXII сессиясында сөйлеген сөзі 23.04.2015 ж. // <http://www.akorda.kz>
5. «Қазақстан-2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Жолдауы // Казахстанская правда от 15.12.2012 ж.
6. «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // <http://www.akorda.kz>
7. «Нұрлы Жол» – болашаққа бастар жол» ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // <http://www.akorda.kz>
8. Н.Ә. Назарбаев XXI ғасырдағы тұрақты дамуың ғаламдық энергоэкологиялық стратегиясы // Астана, 2011

ӘЙЕЛ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҒЫНЫҢ ТҮСІНІГІ МЕН НЕГІЗГІ СЕБЕПТЕРІ

Аманжолова Мәдина Арманқызы

«Құқық» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Мақалада әйелдер арасындағы қылмыстылық жайында болып отыр. Осыған байланысты қылмыс жасау себептері неде екендігіне айтылады. Атап айтқанда қазіргі таңда әйел қылмыстары сипатының жылдан жылға өзгеріп, олар жасайтын қылмыстардың жекелеген түрлерінің басым сипат алуы елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайы мен қоғамдағы құқықтық қатынастардың ахуалынан да хабар береді. Мына экономикалық дағдарыстар жетіспеушілітер оған қоса семья арасындағы дау жанжалдар міне осы жағдайлар әйелдер арасындағы қылмыстарды жасауға душар етеді.

Түйінді сөздер: әйел, қылмыс, құқықбұзушылық, экономика, алкогольизм, әлеуметтік-құқықтық қатынастар, қоғам, әйел қылмыстылығы.

ПОНЯТИЕ ЖЕНСКОЙ ПРЕСТУПНОСТИ И ЕЕ ОСНАВНЫЕ ПРИЧИНЫ

Аманжолова Мадина Арманқызы

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В статье рассматривается вопрос о преступности среди женщин. В связи с этим, также, мотивы этих преступлений. А именно, характер преступности женщин меняется с каждым годом, и приоритетность отдельных видов преступления показывает социально-экономическую ситуацию и правовые отношения в социуме. Экономические кризисы, конфликты внутри семей побуждают преступность среди женщин.

Ключевые слова: женщина, преступление, экономика, алкогольизм, социальные и правовые отношения, общество, женская преступность.

CONCEPT OF WOMEN CRIME AND ITS BASIC CAUSES

Amanzholova Madina Armankyzy

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

The article discusses the issue of women's offending. And also motives of this crime. Namely, the nature of crime women is changing every year and the priority of certain types of crime shows the socio-economic situation and legal relations in society. Economic crises, conflicts within families are encouraged crime among women.

Key words: woman, crime, female crime, economics, alcoholism, social and legal relations, society.

Бүгінде әйелдер жасайтын қылмыстардың сипаты күн сайын құбылып, жекелеген түрлері басымдық ала бастады. Әйелдер қылмыстылығы - жалпы қылмыстың бөлігі, әйелдердің жасаған қылмыстары. Бұл қылмыстылық әйелдердің әлеуметтік рөлі мен функцияларына, олардың өмір салты мен кәсіби қызметіне, олардың биологиялық және

психофизиологиялық ерекшеліктеріне, сондай-ақ әлеуметтік қатынастар жүйесінде тарихи тұрғыдан белгілі орынға байланысты ерекшеліктерге ие. Өйткені әйел адам үшін қылмыстың қай түрі болсын астары қалың қайғылы, қасіретті. Дегенмен, жыл сайын, орта есеппен, қылмыс жасағандары үшін 40 мыңға жуық адам сотталатын болса, олардың 4-5 мыңы әйелдер екен. Олардың ішінде 500-ден астам әйел қылмысты мас болу жағдайында, 13-15 әйел есірткі заттарды пайдалану барысында жасаған. Олардың қатарында орта білімділері де, жоғары білімі барлар да, жұмыс істемейтіндер мен оқушылар, студенттер де кездеседі. Мемлекеттік қызметкерлер мен басқа қызмет түрімен айналысатындар бар.

Сонымен, әйелдер қылмыстылығының бүгінгі таңдағы негізгі себептері мынадай:

- 1) қоғамдық өндірісте белсенділік танытуы;
- 2) басты әлеуметтік институттардың осыздануы, яғни бірінші орында отбасының әлсіреуі;
- 3) әйел адамдармен қатаң қабылданатын қоғамдағы келіспеушіліктермен жеккөрушіліктің өсуі;
- 4) есірткіге құмарлық, алкоголизм, жезөкшелік, қаңғыбастық және т.б. қоғамға қайшы әрекеттердің етек жаюы.

Қазіргі таңда әйел адамдар қоғамдық өмірде көп жұмыс жасаушылар болып табылады. Шамамен өндірісте, құрылыста кіші квалификацияны қажет ететін және ауыр жұмыстар әйел адамдарға жүктелген, сонымен қатар саудамен айналысатын адамдар, қоймаларда, базаларда, сауда орындарында қолдарымен жүк тиейді немесе түсіреді, сондықтан әйел адамдар мұндай ауыр жұмысты тастап, құқық бұзушылық жолына түсуі әбден мүмкін. Бұл жағдайлардың криминалогиялық маңыздылығы әйел адамдардың бұндай ауырлықты көтере алмауында. Зерттеу нәтижелері қаңғыбас әйелдерді бұрын ауыр және кіші квалификацияланған жұмыстарды істегендігін көрсетеді. Ауылды жерлерде әйел адамдардың қылмыстылығы күн көру мақсатында қалалы жерге барып жаңа ортаға ене алмаушылықтан әйел қылмыскерлер санын толтырады: жезөкшелік және ұрлықпен айналысуы, қайыр садақа сұрау т.с.с. Ал әлеуметтік себептерінің біріне сонымен қатар әйел адамдарының отбасындағы ауыр тауқыметімен байланысты, мысалы демалыссыз жұмыс, көптеген істерді жүргізіп кете алмаймын деген қорқушылық сезімі, үй жұмыстарына көңіл бөлу арқылы жолдасына немесе балаларына көңіл аудармау, үлгермеу, шаршау, жетіспеушілік және т. б. Бұл жанұяда үнемі ұрыс-керістің болуына және ыдырауына алып келеді. Көбінесе мұндай жайттарда әйел адамдар психикалық тұрғыда көтере алмай ішімдікке салынады немесе өзге де құқық бұзушылыққа әкеп соқтырады[1].

Әйелдердің қоғамдық өмірдің үлкен алаңына шығуы, яғни олардың көптеген қызмет аясындағы кенеттен өскен әлеуметтік белсенділігі «мемлекеттік мүлікті ұрлау», «пара алу», «тұтынушыларды алдау» т.с.с. қылмыстар санының көбеюіне әкеліп соқты. Олардың көпшілігі қоғамдық тамақтандыру, сауда-саттық, денсаулық сақтау мен білім беру, әлеуметтік қамсыздандыру саласында жұмыс істейді. Аталған қызмет саласында жұмысшылардың негізгі санын құрай отырып, олар материалдық құндылықтарға әркім түрде қол жеткізеді. Мұндай қылмысқа әйелдер тек жанұясы мен балалары үшін барады, бірақ кейбір зерттеулер мұндай әрекеттерге ауыр материалдық жағдай немесе мұқтаждық қана емес, «менде бола берсе екен» деген құнығушылық итермелейтіні көрсетеді. Кәмелетке толмаған жас қыздардың қылмыстық әрекеттері алаңдатарлық халде, олардың жасайтын қылмыстарының жартысынан көбін ұрлық құрайды, сонымен қатар зорлық пен пайдакүнемдік сипаттағы, кісі өлтіру, қарақшылық, тонау, бұзақылық секілді қылмыстар салмақты орынды алып отыр. Мұнда кәмелетке толмаған қыздар жеңіл жолмен байып кетуді, әлеуметтік сатының ең жоғарғы дәрежесіне жетуді көздейді[2].

Алайда, құқыққа қайшы әдістер арқылы мұндай мақсатқа жету ешқашан да қоғамдық қолдауды таппайды.

Жеткілікті түрде қамтамасыз етілмеген отбасында тәрбиеленіп жатқан бойжеткендердің құнды игіліктерге қол жеткізуі өте қиын екені баршамамызға мәлім. Сондықтан да әрқашан тұрмыстық қысымда болу сезімі – оларды ұрлық пен тонау қылмысын жасауға, жезөкшелікпен айналысуға итермелейді. Әйелдер қылмыстылығын қоғам өмірінен тыс қарастыруға болмайды, себебі бұл қылмыстылықтың себептері осы өмірдің бір бөлігін құрайды. Ер адамдарға қарағанда, әйелдер жағымсыз мән-жайлардың торына тез түсіп, өмір сүру жағдайының теріс жаққа бет бұруын көп көтере алмайды [3]. «Адам қайғысы – заман қайғысы» деп атам қазақ тегін айтпаған, сондықтан әйел адамдарға әлеуметтік жағынан қолдау көрсету басты міндеттеріміздің бірі деген ойдамыз.

Сонымен қатар, әйел қылмысының себепті заңдылығын экономикалық тұрғыдан болатын тежеулерден көруге болады. Ерлерге қарағанда, әйелдердің айналық жалақысы әлі де төмен. Осы және басқа да факторлар міндетті түрде отбасы жағдайының нашарлауына алып келеді, сөйтіп бірте-бірте әйел адам өзінің балалары мен жақындарының тағдыры үшін ішінен қобалжи бастауы, мазасыздануы байқалады. Ал мұның өзі қылмысты тудыратын жайға айналуы мүмкін.

Қылмыстық әрекеттердің себеп-салдары жөнінде ғалымдар әралуан пікірде. М.Н. Гернеттің көптеген еңбектерінде ер адамдар қылмысы мен әйел қылмысының арасындағы өзгешеліктерге көңіл бөлінген. Оның айтуы бойынша, неғұрлым әйелдің жағдайы ерлердің жағдайынан төмен болып өзгешеленетін болса, соғұрлым әйел қылмысы көбірек болады, ал егер қылмыс мөлшері тепе-теңдікте болса, мұндай қоғамға қайшы құбылыстың саны азаяды. Ал, Ломброзоның пікірінше, әйел ағзасының даму дәрежесі ер адамға қарағанда төмен болғандықтан, әйелдер қылмыс жасауға бейімдірек болады деген. Ломброзоның ізбасарының бірі П.Н. Тарновская да адамның қылмыс жасауы биологиялық ауытқуларға байланысты деген тұжырымдарын қолдаған. Бірақ кейін өмір сүру жағдайының нашарлығы, нашар үлгі мен сапасыз тәлім-тәрбие деген себепті мән-жайларды жоғары бағалаған [4]. Әйелдер қылмысының проблемасына арналған ғылыми-статистикалық материалдардың шығуы А. Кетленнің есімімен байланысты. Қылмыстың заңдарын зерттей келе, ол қылмыс жасауға адамның жасы, жынысы, оның мамандығы, жыл мезгілдері әсер етеді деген қорытындыға келген. Сондай-ақ әйел адамның қоғамдық өмірден қол үзіп қалғанда, отбасы мүшелерімен араласудан және отбасы міндеттеріне шектеліп қалғанда да осындай жолға баратынын көрсеткен. Әйелдер қылмысының себептерін ғылыми-практикалық зерттеуде биологиялық мектептің өкілдері болып саналатын Чезаре Ламброзоның және оның ізбасарларының зерттеулері үлкен орын алды. Еуропада қылмыскер әйелдің тұлғасын ғылыми зерттеу, психолог және криминалист Ч. Ламброзоның еңбектері жарыққа шыққаннан кейін ғана жүргізе бастады [5]. Соңғы кездері қоғамда көптеп кездесетін әйелдердің қылмысы, бұл алаяқтық. Алаяқтық, яғни бөтен мүлікті ұрлау немесе мүлікке құқықты алдау немесе сенімге қиянат жасау арқылы алу меншікке бағытталған қылмыстар қатарына жатады. Меншікке қарсы қылмыстардың ішінде алаяқтық қылмысы сирек кездесетін, бірақ кейінгі жылдары әйелдердің қоғамға, билік басына араласуына байланысты, оның өсу қарқыны бірден көзге түсе бастады. Әйелдерде көбінесе алаяқтық әрекетті жүзеге асырғанда қылмыстық қол сұғушылық заты болып ақша табылады. Әйелдер алаяқтық қылмыстардың төмендегідей тәсілдерін қолданады: банктік несиелерді жалған құжаттар арқылы алу; жалған фирмалар құрып кейіннен халықтың қаражатын иелену; тұрғын үйлерді алу (сату, айырбастау, кепілге беру) үшін жалған құжаттар жасау; валютаны айырбастау, шетелдік куәліктерді, визаларды рәсімдеу кезіндегі жалған құжаттарды қолдану. Әйелдердің мұндай алаяқтық қылмысқа баруларының себебі, өзінің материалдық құндылықтарын толығымен қатамассыз етуді көздеу және осы арқылы жоғарғы сатыға көтерілуді көздеу арқылы алаяқтық қылмысқа барады [6].

Қорыта айтқанда, әйелдер қылмыстылығының ерекшелігі мен себептері қаралды. Әйелдер қылмыстылығының себептері әлеуметтік дамудың қарама-қайшылығымен тығыз

байланысты. Жалпы қылмыс, әсіресе, әйелдердің қылмыстылығы, жақсылық пен зұлымдықтың жолын үнемі бұзып, рұқсат етілген және рұқсат етілмеген, лайықты және лайықты емес, мақтауға лайық және ұятқа қалдыру сияқты іс-әрекеттердің қарама-қайшылықтарынан туындайды. Адамдар осы қарама-қайшылықтың шекарасын жиі бұзып, қылмыстардың көбеюіне жол береді.

Әйел қылмыстылығының себептері мына құбылыстар мен процестер болып табылады, атап айтқанда:

- 1) әлеуметтік өндірістегі әйелдердің белсенді қатысуы;
- 2) әлеуметтік институттардың, әсіресе отбасының әлсіреуі;
- 3) қоғамдағы шиеленісті арттырудағы қақтығыстар мен қарсылықтардың пайда болуы;
- 4) қоғамға қарсы құбылыстардың өсуі.

Бір-бірімен тығыз байланыста болатын бұл аталған құбылыстардың барлығы әйел қылмыстылығының болуына ықпал етеді және бірте-бірте біздің мемлекетімізде болып жатқан жаһандық өзгерістердің әсерінен күшейе бастайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. <http://www.sharayna.kz/16940>. С.Бұхарова. Сәтбаев қалалық сотының бас маманы.
2. Жапарова М.Ж. Әйелдер қылмысы өсіп барады/ Жапарова М.Ж.// Заң және заман журнал. - 2009 ж. -№3.- Б. 14 -15
3. Женская психология. Карен Хорни / Восточно-европейский институт психоанализа. С - П., 1993 г. –300с
4. Антонян Ю.А. Преступность среди женщин. - М., 1992 г.
5. Құрбанова И.Қ. Заңгер мен психолог іс -әрекеттерінің психологиялық процестер жүйесіндегі қасиеттер мен сипаты жайында/ Құрбанова И.Қ.// Заң психологиясы журнал. - 2008 ж. №3. –Б. 20 -23
6. Есематова А., Уалиева Ж. Қылмыс объектісін анықтаудың өзекті сұрақтары // Заң және заман. -2015 ж. -№1(169). -С. 57-61.

ӘЙЕЛ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҒЫН АЛДЫН-АЛУ ШАРАЛАРЫ

Аманжолова Мәдина Арманқызы

«Құқық» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалда қазіргі таңдағы әйел қылмыстылығын алдын-алу шараларының тиімді жақтары қарастырылған. Атап айтқанда әйел қылмыстылығы сипатының жылдан жылға өсіп, олар жасайтын қылмыстардың жекелеген түрлерінің басым сипат алуы елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайы мен қоғамдағы құқықтық қатынастардың ахуалына әсер ететін жағдайларға тоқталамыз.

Түйінді сөздер: әйел, әйел қылмыстылығы, қылмыс, мәжбүрлеу шаралары, профилактикалық жұмыстар, демографиялық мәліметтер, конвенция.

ПРОФИЛАКТИКА ЖЕНСКОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Аманжолова Мадина Арманқызы

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В этой статье рассматриваются эффективные методы профилактики женской преступности на сегодняшний день. С каждым годом нарастают определенные виды женской преступности, остановимся на ситуациях которые приводят к нарушениям социально-экономической сферы и приводят к новым проблемам правовых взаимоотношении в обществе.

Ключевые слова: женщина, женская преступность, преступление, принудительные меры, профилактическая работа, демографические данные, конвенция.

PREVENTION OF WOMEN CRIME

Amanzholova Madina Armankyzy

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

This article discusses an effective prevention methods of women's offending to date. Every year, certain types of women's offending are growing, we will focus on situations that lead to violations of the social and economic sphere and lead to new problems of legal relationships in society.

Key words: woman, female crime, crime, coercive measures, preventive work, demographic data, convention.

Әйел адамдардың қылмыстылығы – әлеуметтік және экономикалық жағдайлардың өзгеруіне сәйкес өзгертін, көбінесе әйел адамдар жасайтын, жалпы қылмыстылықтың салыстырмалы түрдегі дербес бөлігі. Әйел қылмыстылығының алдын алу мәселесі қылмыстылықпен күресу аясында толық қамтылуы керек. Әйел адамдар қоғамдық өмірде белгілі бір орынға ие болуы және ер адамдардай ауыр жұмыстарға тартылмауы керек. Оның күші мен көңілі ұдайы отбасы мен балаларына арналуы тиіс. Әйел қылмыстылығының алдын алу бойынша жүргізілетін жұмыстар олар жиі қылмыс

жасайтын және жеке басының негативті көріністері негізделетін аяны қамту болып табылады. Мемлекет және қоғам тек қаржылай және материалды түрде көмек көрсетіп қан қоймай, отбасы ыдырағанда және де жалғыз басты әйелдерге де көмек көрсетулер керек. Сонымен қатар әйел адамдардың қылмыстылығының алдын алу мақсатында қыз балаларға қатысты профилактикалық жұмыстар жүргізілуі керек:

1) кәмелетке толмағандарға қатысты: ата-анасыз қалғандарға қорғаншыларды бекіту, балалар үйіне, арнаулы мектептерге, мектеп интернаттарға, жұмыстарға және т. б. қажетті жерлерге орналастыру, медициналық көмек көрсету. Медициналық көмек көбінесе қоғамға қарсы жат қылықтармен өмір сүретін қыз балаларға керек, себебі олардың арасында СОЗ және психикалық аурулармен ауыратындардың саны басым. Ондайларды емдеусіз қалыпты өмір сүру жағдайына енгізу мүмкін емес.

2) күнделікті тәрбие жұмыстарын жүргізу және тәртіптерін қадағалау.

3) тәртібі нашар қыз балаларға қатысты мәжбүрлеу шараларын қолдану[1].

Әйел адамдарына қатысты қылмыстардың алдын алу мақсатында жүргізілетін профилактикалық жұмыстардың келесі объектісіне олардың еңбек қызметінің аясы жатады. Түнгі смені бойынша әйел адамдарды жұмысқа тартпау керек. Себебі әйел адамдардың өндірістегі қызметі балалардың тәрбиесіне және жанұясына кедергі келтірмеуі керек. Әйелдер қылмыстылығының алдын алу жалпы және арнайы деңгейде жүзеге асырылады. Әйелдер өмірінің барлық салаларын жалпы жақсартуға, қоғамдағы моральдық климатты жетілдіруге бағытталған, әйелдердің нақты жағдайын өзгерту жөніндегі шаралар база ретінде алынады. Заңдылықты нығайту, әйелдердің өндірістегі, отбасындағы құқықтарын қорғаудың ұтымды жүйесін қамтамасыз ету жөніндегі шараларға; өндірістегі, отбасындағы, тұрмыстағы жағдайларды сауықтыруға; білім, мамандық, әлеуметтік мәртебе алу үшін ерлермен бірдей бастапқы мүмкіндік жасауға баса көңіл аудару керек[2]. Әйел қылмысы төңірегінде әңгіме бола қалғанда қазақстандық ғалымдар ең алдымен ИМ академия ғылыми орталығының орынбасары Игорь Сорзунның есімін атайды. Болашақ заң ғылымының докторы он жылдың ішінде 2450 сотталған әйелдердің жеке істерін, жүздеген қылмыстық іс пен кері қайтарылған материалдарды қарап, Қарағанды обылысындағы Көксу, Алматы облысындағы Жауғашты қазақстандық әйелдер колониясында жазасын өтеп жатқандармен 230 сұхбат жүргізген. Бұл еңбектердің нәтижесі бізге әйел қылмыстарының жаңа түрлерін ашып көрсетуге мол мүмкіндік беріп отыр [3. 8-176]. Жазасын өтеп жатқан немесе өтеп келген әйелдерге әлеуметтік көмек көрсету жағына арнайы назар керек, себебі олардың еркектерге қарағанда, отбасы жиі ыдырайды, кейін қай жерге бас сұғарын білмейді. Қылмыстың бұл түрлерін әйелдердің жасау себептері де өзгеше. Көбіне оларды қызғаныш, өш алу, біреуден құтылу сезімдері басқарады. Көптеген қылмыстарды әйелдер сол жәбірленушінің заңға қайшы әрекетіне жауап ретінде жасайды.

Әйел ең бірінші отбасының ұйытқысы, өмірге ұрпақ әкелетін, бала тәрбиелейтін ана екенін ұмытпауы тиіс. Қазақтың әйеліне тән ибалы мінезбен ерінің абыройын асырып, мейірімді, қайырымды, саналы ұрпақ тәрбиелеумен де өзгелерге үлгі-өнеге болуы тиіс. «Әйел бір қолымен бесікті тербетіп, екінші қолымен әлемді тербетеді», деп тегін айтылмаған ғой. Сондықтан қазіргі күні әйелдердің қылмысқа бару жолын кесетін алдын алу шаралары көптеп қолға алынып жатыр. Солардың бірімен, яғни әйелдердің құқықтары мәселелерімен Президент жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия 13 жылдан бері айналысып келеді. 1999 жылы Қазақстан Республикасындағы әйелдердің жағдайын жақсарту жөніндегі әрекеттердің алғашқы Ұлттық жоспары қабылданды. Осы жылдар ішінде БҰҰ Тұрмыстағы әйелдердің азаматтығы туралы конвенцияға қосылуы туралы және Әйелдердің саяси құқықтары туралы конвенциялары бекітілді[4]. Тәуелсіздік жылдары Қазақстанда гендерлік саясаттың өзіндік моделі қалыптасты. Бүгінгі күнде қазақ әйелі елімізде болып жатқан барлық жағымды жаңалықтарға, қоғамдағы өміршең өзгерістерге, идеялық-саяси, әлеуметтік-мәдени, халықаралық-дипломатиялық жұмыстарға белсене араласып отыр. Демографиялық

мәліметтерге сүйенсек, біздегі жалпы мемлекеттік қызметшілердің тең жартысынан астамы әйелдердің үлесіне тиеді екен. Бұл – үлкен көрсеткіш, жоғары нәтиже, жақсылықтың нышаны[5].

Қорыта айтқанда, әйелдердің қылмыстылығын жасауының алдын алу, оларды болдырмау шаралары жас мемлекетімізде өсіп келе жатқан ұрпақты имандылық пен адамгершілік рухында тәрбиелеп, еліміз бен қоғамымызда тәртіп пен заңдылықтың нық орнауына негіз болады. Отбасын дамыту және қолдау үшін - біздің қоғамымыздың негізін қалайтын арнайы бағдарламалар қажет. Бұл біздің мемлекетіміздің экономикалық және саяси тұрақтылығын талап етеді. Басқа мемлекеттермен бұл мәселені шешу тәжірибесін зерттеулер арқылы салыстырса жақсы болар еді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Рысқалиев А. Әйел және қылмыс, себебі мен сипаты. //Тураби.2000 ж. №6.8-17 б.
2. Жапарова М.Ж. Әйелдер қылмысы өсіп барады/ Жапарова М.Ж.// Заң және заман журнал. - 2009 ж. -№3.- Б. 14 -15
3. Заң республикалық, құқықтық, ғылыми-практикалық журналы. № 4/2006 ж., № 5/2006 ж. №7 /2006 ж. №8/2006, №1/2007 ж. «Заң» Медиа-корпорация ЖШС баспахансы
4. Құрбанова И.Қ. Заңгер мен психолог іс -әрекеттерінің психологиялық процестер жүйесіндегі қасиеттер мен сипаты жайында/ Құрбанова И.Қ.// Заң психологиясы журнал. - 2008 ж. №3. –Б. 20 -23
5. 2.65/229. Біріккен Ұлттар Ұйымының бостандығынан айырудан басқа құқық бұзған әйелдерге жаза қолдану шаралары мен бостандығынан айырылған әйелдердің өтінішіне қатысты ережесі (Бангкоктік ереже) Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясының 2011 жылғы 16 наурызда қабылдаған № A/RES/65/229

ӘЙЕЛ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҒЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аманжолова Мәдина Арманқызы

«Құқық» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада әйелдер қылмыстылығы ұғымын, қылмыскер әйелдердің тұлғалық ерекшеліктері, оның қылмыстық мінез құлқына әсер ететін факторлар, аталған қылмыстылықтың дамуына септігін тигізетін негізгі себептер мен шарттарды жан-жақты зерттеу қоғамдағы келеңсіз құбылыстармен күресудің негізгі шараларын таңдап алуға жол береді.

Түйінді сөздер: әйел, әйел қылмыстылығы, психология, мінез-құлық, психологиялық ерекшеліктер, агрессия, сараптама.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЖЕНСКОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Аманжолова Мадина Арманқызы

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В этой статье раскроем термин женской преступности, уникальности личности женщины преступника, факторы влияющие на ее преступный характер, основные причины развития данного вида преступности, так же укажем путь поиска основных мер по борьбе с негативные явления в обществе.

Ключевые слова: женщина, женская преступность, преступление, психология, поведение, психологические особенности, агрессия, экспертиза.

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF WOMEN CRIME

Amanzholova Madina Armankyzy

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

In this article, we will solve the term of female crime, the uniqueness of the woman's personality, the factors that affect her criminal nature, the main reasons for the development of this type of crime, and also indicate the way to find the main measures to combat negative phenomena in society.

Key words: woman, female crime, crime, psychology, behavior, psychological features, aggression, expertise.

Жалпы қылмыстылықпен күресуде әйелдер қылмыстылығы өзекті мәселе болып табылғандықтан, бұл мақала жан-жақты қызығушылықты береді. Әйелдер қылмыстылығы ұғымын, қылмыскер әйелдердің тұлғалық ерекшеліктері, оның қылмыстық мінез құлқына әсер ететін факторлар, аталған қылмыстылықтың дамуына септігін тигізетін негізгі себептер мен шарттарды жан-жақты зерттеу қоғамдағы келеңсіз құбылыстармен күресудің негізгі шараларын таңдап алуға жол береді. Қылмыстық жауаптылықтың негізін дұрыс анықтау құқық қорғау органдарының сот төрелігін жүзеге асыру барысында заңдылықты қатаң

сақтауының кепілі болып табылады [1,57]. Бұл мақалада әйел қылмыстылығы, оның жалпы сипаттамасы, әйел қылмыстылығы дегеніміз не, әйел қылмысының жағдайы, олардың тұлғалық ерекшеліктері, әйел қылмысындағы мінез-құлықтық психологиялық ерекшеліктері деген мәселелерге тоқталған жөн.

Жалпы қылмыс жасаушы әйелдердің тұлғасын былай бөліп қарасуға болады: біріншіден, кезбелік өмір кешуші әйел тұрақты жұмысы болмағандықтан қылмыстың кез-келген түрін жасайды; екіншіден, жезөкшелікпен айналысу, ұрлық жасау, алаяқтық; үшіншіден, ішімдікке салынған әйел; төртіншіден, жеңіл жүріс нәтижесінен жарық көрмеген бала өмірін қию; бесіншіден, бүгінгі күні маңызды мәселе нашақорлықты пайдалану, сақтау, сату әрекеттерін істейтін адам және алаяқтық пен ұрлықпен айналысатын әйелдер. Қылмыскер әйелдің тұлғалық белгілерін, психологиялық ерекшеліктерін сипаттау барысында, қылмыс жасайтын әйелдердің типін анықтап, типологиялық жіктеуін беру арқылы ғалымдардың зерттеу жүргізу әдістерін қолдана отырып, жікке бөлген. Әйелдердің жасаған қылмысы ер адамдар жасаған қылмыстың өзінің кең көлемділігімен, қылмыс түрлерімен, оның нәтижесіндегі салдарымен және өзіндік тәсілімен ерекшеленеді. Бұл ерекшеліктер әйел адамдардың әлеуметтік қызметі, биологиялық, психологиялық өзгешелігіне байланысты[2, 11].

Осындай көптеген жағдайларға байланысты әйел адамдар дәрекі, агрессивті болып келеді. Ю. М. Антонян көрсеткен екінші әйелдер қылмысына әсер ететін құбылыс әлеуметтік институттар, оның ішінде бірінші орында жанұя болып табылады. Әйел адамдар аналық және жанұялық міндеттерді орындауды кәсіби іс -әрекетпен біріктіруге болмайды, себебі екі жақтық тепе-теңдікті сақтау мүмкін емес. Нәтижесінде әйел адамдар үнемі жұмыс істеулеріне байланысты, шаршаңқылықтың көрінуі, психикалық бұзылыстардың пайда болуы, агрессивтіліктің көрінуі және бейімделе алмаушылық жағдайларына байланысты, әйел адамдар жанұяға және жұмысқа көңіл аудармай, қоғамға қарама-қарсы өмір бейнесіне жеңіл түсіп кетеді. Осындай жағдайлардан кейін әйел адамның аналық міндеттері мен жанұя функцияларын орындамауына байланысты жанұя бұзылады. Әйелдер қылмысының себебіне келесі факторлар әсер етеді, қоғамдық күйзелістер мен мазасыздықтардың әсер етуі. Сыртқы қауіптің шабуылдауы және ішкі мазасыздықтар әйел адамдарды агрессивтілікке итермелейді. Әлеуметтік жағымсыз жақтар мен қақтығыстарды және күйзелістерді уайымдап, терең сезінеді, себебі әйел адамдарда барлық жанұялық міндеттерді орындау жүктелген, жанұяны тамақпен және басқа да заттармен қамтамасыз ету, балаларды тәрбиелеу және оларға қарау жағдайында әйел адамдар барлық қысымдарға төзе алмай қылмыстық әрекеттерге, жағымсыз қылықтарға барады. Әйел адамдардың өзін және жақындарын физикалық қауіптен қорғауға талпыныс зорлық қылмысын жасауға итермелейді, ал басқаларға тәуелді болу өзінің жағдайына сенімсіздік, материалдық құндылықтарды уайымдау барысында құқық бұзушылыққа және пайдакүнемдікке итермелейді[3].

Әйелдердің қылмысқа бару себептеріне байланысты, қылмыстық әрекеттердің түрлері бөлінуі:

1. адам өлтіру және адам денесіне ауыр жарақат салу;
2. ұрлық жасау;
3. алаяқтық;
4. қорқытып алушылық;

Мұндай жағдайларда қылмысты шартты түрде екі жағдайға бөлуге болады:

1. адам өлтіру анық жағдайда жасалған;
2. адам өлтіру анық емес (белгісіз) жағдайда жасалған.

Әйелдер тарапынан жасалынатын кісі өлтіру қылмысына ерекше көңіл бөліну керек. П.Н. Тарновская өзінің зерттеулеріне сәйкес барлық кісі өлтіруші әйелдерді екі топқа бөлген: бірінші топқа кенеттен сезімінің оянуынан немесе қызба мінезінен кісі өлтіретін әйелдер жатқызылған, яғни, оларға жыныстық сана сезім мен ана махаббаты салдарынан,

пайдакүнемдік пен қызғаншақтықтан, кек алушылық пен жек көрушіліктен қылмыс жасайтын әйелдерді жатқызамыз. Ал, екінші топқа айналасындағыны ұғыну қабілетінің жетілмегендігінен кісі өлтіретіндер, яғни, көңіл қанағатының жеткіліксіздігіне, жыныстық жағынан болатын ауытқуларға байланысты, сонымен қатар, жүйке жүйесі ауыратын әйелдер жатқызылған. Нәрестесін өлтіру қылмысы да көптен бері көпшіліктің назарын аударып жүрген мәселелердің бірі. Әдетте, өзінің жаңа туған нәрестесін өлтірген әйел ерекше психикалық жағдайда болады. Мұндай ауыр қылмысқа көбінесе отбасы мен тұрғылықты мекен-жайы жоқ, материалдық жағдайы өте төмен қыз-келіншектер барады[4]. Алайда, жоғарыда аталған себеппен шектеліп қалуға болмайды, себебі қазіргі кезде жыныстық қатынастың орынсыз босаңсып, ашық түрде орын алуынан қалада болсын, ауылда болсын некесіз жүкті болу санының артуына әкеліп соғып отыр. Қалада аборт жасау мүмкіндігі артық болғандықтан, қалалық әйелдер абортқа жүгіну арқылы өз проблемаларын шешеді. Ал, аборт жасауға мүмкіндігі жоқ кейбір қыз-келіншектер нәрестесін өз қолымен өлтіруге дейін барады. Сондықтан, өз баласын өзі өлтірген әйелдерді қатаң түрде жазалаудан бұрын ол осы ауыр қылмысқа қалай барғанын анықтап, оны терең зерттей талдап психологиялық-психиатриялық сараптама жүргізу керек. Әйел адамдарда адам өлтіруде анық жасалған қылмыстың себебі, әдетте «тұрмыс -тіршіліктік» қатарына жатады, олар көбіне, күнделікті тұрмыс –тіршіліктегі болатын отбасындағы, қақтығыстарға байланысты немесе күйеулерінің және бірге тұратын адамынан ұзақ уақыт бойы қандай да бір қиыншылық көру және мәжбүрлеуіне байланысты қылмыстық әрекетке барады, себебі әйел адамдар үнемі психикалық күйзелісте болады, сондай –ақ көршілердің, болмаса туысқандардың тағы басқа да жақын танитын адамдардың бір –бірімен ұрыс –керістері, өзара келісе алмаушылықтарынан туындаған жанжалдар мен жеке бастық араздар. Әйел адамдар мұндай қылмыстарды жасауға байланысты алдын ала айла әдістерді таңдап, оның ізін жасыруға алдын ала дайындалмайды. Керісінше күтпеген жерден туындаған жанжалдың нәтижесінде қолына түскен тұрмыс –тіршілікте қолданатын заттарды, қылмыс қаруы ретінде пайдаланады. Ал белгісіз жағдайда жасалған қылмыста әйел адамдар көптеп кездесе бермейді, себебі мұндай жағдай арнайы жоспарланып, қылмыс көп жағдайларда жоспарланып, қылмыстың ізін жасыруда әдіс –тәсілдерді таңдап алып, арнайы адам өлтіру немесе ол қылмысты жасауға қатысу ниеті мен мақсатында жасалады[5]. Әйел адамдардың адам өлтіруге баратын себебі, кейбір жекеленген жағдайларда әрекетсіздік жолымен де қылмыстар жасайды, жаңа туған нәрестелер мен өзіне -өзі күтім жасай алмайтын адамдарды тамақтандырмай қою арқылы жасалуы мүмкін. Әйел адамның адам өліміне бару себебіне әсер ететін факторлар: жәбірленуші мен айыпкердің жасы, жылы, физикалық дамуы, қылмыстың жасалу ниеті мен мақсаты, қылмыскер мен құрбанның өзара байланысының болуы, оның сипаты, сондай –ақ басқа да жағдайлар[6].

Тағы бір қиындықты жеңу керек – анықталмаған салааралық және ішкі салалық еңбек ақысының дифференциациясымен байланысты, еркек және әйел табыстарының едәуір айырмашылығында. Экономикамызды нығайту шарасы бойынша тағы бір өте қиын көлемді криминологиялық маңызға ие болатын әлеуметтік міндет шешілуі керек. Мәселе мынада, әйелге еркін таңдау құқығын беру: тек қана жұмыс істеу немесе қоғамдық қызметпен шұғылданду, тек үй бикесі болу және балаларды тәрбиелеу, не осының бәрін қамту. Біз бұл сұрақтарды, Елбасының Қазақстан халқына жолдауында көрсетілген: Қазақстан-2030, экономиканың даму салдарынан, сәйкес еркін таңдау, мықты материалдық кепілдіктерге ие болу керек. Олардың еркектермен тең өзі жүзеге асыру және бекіту мүмкіншіліктері болу керек. Әйелдер қылмыстылығын ескертуде үлкен рөл ойнайтын ПО-ның кәметке толмағандар істері бойынша инспекциясы, психология білімдерімен қарулануға тиіс қызметкерлер (көбінесе әйелдер) және педагогтар, қылмыстық жолға түсуі

мүмкін жеткіншек қыздарды айқындау қабілетінің болуы және қажетті көмек көрсетуге, оның ішінде медициналық дайын болу керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Есематова А., Уалиева Ж. Қылмыс объектісін анықтаудың өзекті сұрақтары // Заң және заман. -2015 ж. -№1(169). -С. 57-61.
2. Басенко М.С. Психологическая характеристика личности женщины, потребляющей наркотики, и ее учет в воспитательной деятельности в местах лишения свободы. Автореф.канд.дисс. -М., 1991 г. -29с.
2. Антонян Ю.М. Психология преступника и расследование преступлений/ Ю.М. Антонян, М.И. Енекеев, В.Е. Эминов.- М., 1996 г. - 321с.
3. Бартол Курт Психология криминального поведения. Питер, 2005 г. -398с.
4. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции / А.Н. Леонтьев. - М., 1991 г.-187с
5. Асмолов А.Г, Психология личности / Асмолов А.Г. М., 1990 г. - 313с.
6. Женская психология. Карен Хорни / Восточно-европейский институт психоанализа. С - П., 1993 г. –300с

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ахметов Нуржан, Мұхамбетқалиев Асқар, Жетенов Сырым

"Құқықтану" мамандығының 3 курс студенті

Қуатова А.А.

ғылыми жетекші, заң ғылымының магистрі, аға оқытушы

Қазақ Орыс Халықаралық университеті 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш. 52;

Бұл мақалада кәсіпкерлікті дамыту жүйесіндегі ағымдағы жағдайды талдау, оның негізгі мәселелері, сондай-ақ оларды шешу жолдары айқындалған.

Түйінді сөздер: өнімнің еңбек қарқындылығы, әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациялар, шағын және орта бизнес.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА РК

Ахметов Нуржан, Мұхамбетқалиев Асқар, Жетенов Сырым

Студент 3 курса специальности "Юриспруденция"

Қуатова А.А.

научный руководитель, старший преподаватель, магистр юридических наук

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В этой статье анализируется текущая ситуация в системе развития бизнеса, ее ключевые вопросы и способы их решения.

Ключевые слова: интенсивность продукта, социально-предпринимательские корпорации, малый и средний бизнес.

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP RK

Akhmetov Nurzhan, Mukhambetkaliev Askar, Zhetenov Raw

Third year student "Jurisprudence"

Kuatova AA

Scientific adviser- senior lecturer, Master of Laws

Kazakh-Russian International University 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

This article analyzes the current situation in the business development system, its key issues and how to solve them.

Key words: product intensity, social-entrepreneurial corporations, small and medium-sized businesses.

Бүгінгі Қазақстандағы кәсіпкерлік, елеулі қиындықтарды бастан кешірсе де, бұл өте тиімді. Ол заңмен қорғалады және дамиды. Бұл фактінің өзектілігі анық, өйткені кәсіпкерлік жоқ нарықтық экономика жоқ. Республикадағы эмбрион жағдайында болса да, бизнестің әлеуметтік өндірістің жетекші саласы болатынын ешқандай күмән жоқ

Бизнестегі қызығушылық табиғи және ақталған. Қоғамның жаңа экономикалық іргетасы құрылуға, жаңа жағдайларға бейімделуді қаламайтын, бастамашылығын танытатын, еркін еңбек қызметін көрсететін өз бизнесін ұйымдастыруға тырысатын адамдар пайда болады.

Бұған қоғамды демократияландыру және экономикалық белсенділік ықпал етті. Нарықтық экономикаға көшу монополияны еңсеруге және бәсекелестікті дамытуға бағытталған өндіріс құрылымында түбегейлі өзгерістерді талап етті. Бұл міндетті шешу мүмкін емес, себебі әлемдік тәжірибе меншік нысандарының негізінде кәсіпкерлікті дамытусыз растайды.

Бүгінде көптеген адамдар өндірістің, нарықтың және тұтастай қоғамның дамуын анықтайтын кәсіпкерлік екенін түсінді. Ел кәсіпкерлер мен кәсіпкерлерге мемлекеттің қолдауының арқасында гүлдейді.

Қазақстан Республикасында кәсіпкерлік қызметті дамыту үшін барлық жағдайлар қарқынды дамып келеді, атап айтқанда, кәсіпкерлікті дамытудың берік экономикалық негізіне айналған мүлікті жекешелендіру бойынша үлкен жұмыстар атқарылды.

Елде кәсіпкерлікті, шағын және орта бизнесті мемлекеттік қолдаудың ауқымды шаралары қолданылады. Әлеуметтік қарым-қатынастардың нақты нысандарының бірі ретінде кәсіпкерлікті қоғамның материалдық және рухани әлеуетін ықпал етеді, әрбір жеке тұлғаның қабілеттері мен таланттарын практикалық іске асыру үшін құнарлы негіз жасайды, оның ұлттық рух пен ұлттық мақтаныш сақталуын ұлттың біріктіру болып табылады.

Кәсіпкерлікті экономикалық санат ретінде сипаттағанда, орталық мәселе оның субъектілері мен объектілерін құру болып табылады. Кәсіпкерлік субъектілері, ең алдымен, жеке тұлғалар (жеке, отбасылық, сондай-ақ үлкен өндіріс ұйымдастырушылар болуы мүмкін) Мұндай кәсіпкерлердің қызметі өздерінің жұмысына, сондай-ақ жалдаушының қатысуымен жүзеге асырылады. Кәсіпкерлік қызметті шарттық қатынастар мен экономикалық қызығушылыққа байланысты тұлғалар тобы жүзеге асыра алады. Ұжымдық кәсіпкерлік субъектілері акционерлік қоғамдар, лизингтік ұжымдар, кооперативтер болып табылады. Кейбір жағдайларда мемлекет тиісті органдармен ұсынылған шаруашылық субъектілері болып табылады. Осылайша, нарықтық экономикада кәсіпкерлік қызметтің үш түрі бар: мемлекеттік, ұжымдық, жеке, олардың әрқайсысы экономикалық жүйеде «тауашаларды» табады. Кәсіпкерліктің мақсаты - табысты барынша арттыру үшін өндіріс факторларының ең тиімді үйлесімін жүзеге асыру. І.Шумпетердің айтуынша, экономикалық ресурстарды біріктірудің барлық жаңа жолдары кәсіпкердің негізгі қызметі болып табылады және оны қарапайым бизнестің атқарушысынан айырады. Кәсіпкерлер ресурстарды тұтынушыларға белгісіз жаңа нәрсе жасау үшін біріктіреді; жаңа технологияларды (технологияларды) және қолданыстағы өнімді коммерциялық пайдаланудың ашылуын; жаңа нарықтың дамуы; жаңа шикізат көздерін дамыту; өнеркәсіпте олардың монополиясын құруға немесе бейтаныс адамға зиян келтірмеуге арналған қайта құру[1].

Қазақстан Республикасында азаматтар мен заңды тұлғалардың бастамасы қызметіне сілтеме жасап, меншік нысанына қарамастан, тауарларға сұранысты қанағаттандыру жолымен таза табыс алуға бағытталған (жұмыстар - Ең алдымен, бұл кәсіпорынның (бизнес жиі ағылшын әріптесі пайдаланылатын бизнес мерзімге бірге) бойынша айту керек жеке меншік (жеке кәсіпкерлік) бойынша немесе мемлекеттік кәсіпорын (мемлекеттік предпринимательств шаруашылық жүргізу құқығына негізделген қызметтер), с). Бизнес қызметі кәсіпкер (Art. 10, Азаматтық кодексе) сәйкес, тәуекел мен қаржылық міндеттеменің атынан жүзеге асырылады. [2].

Кәсіпорын құрып, тіркеуден бұрын бизнесіңізді ресми түрде ашыңыз, сіз кәсіпорынның ұйымдық-құқықтық формасын таңдауыңыз керек. Бұл жеке кәсіпкерлік, серіктестік, кооператив, акционерлік қоғам және т.б. болуы мүмкін. Бастапқы капитал кәсіпкерлікті дамыту үшін қажет. Бұл кәсіпкерлік белсенділік факторлары, кәсіпкерлік құралдары, ақша. Тұқымдық капитал ретінде кәсіпорынның құрылтайшылары жасайтын несиелерді, несиелерді немесе жарғылық қорды қолдана аласыз.

Кәсіпкерлікті және бизнесті дамыту үшін қажетті жағдайлар:

Экономикалық:

• жеке меншік (жеке тұлға, қауымдастырылған) меншік нысанының басым түрі ретінде;

• материалдық және қаржы ресурстарын таңдау еркіндігі, өнімді және таза пайданы тарату еркіндігі;

• бастапқы капиталды қалыптастыру үшін жағдайлардың болуы;

• ақпаратқа еркін қол жеткізу, оның сенімділігі.

Саяси:

• саяси тұрақтылық;

• нарықтық қатынастарды дамытуға бағытталған экономикалық саясат.

• Құқықтық:

• кәсіпкерлікті құқықтық реттеу;

• құқықтық сауаттылық және мәдениет (заңдар мен нормативтік актілерді білу, қоғамның барлық субъектілері үшін міндетті түрде орындау). Тегін бәсекелестік. Дамып келе жатқан нарықтық инфрақұрылым (банк жүйесі, бағалы қағаздар нарығы, тәуекелдерді сақтандыру жүйесі, ақпараттық технологиялар). Кейбір елдерде бизнес-инкубаторлар деп аталатын кәсіпкерлікті дамыту мектептері бар, мұнда әртүрлі сарапшылар (экономистер, заңгерлер, психологтар) кеңес береді, кәсіпкерлікке үйретеді, бизнес жоспарларын үйретеді, әріптестермен байланыс орнатады және т.б. [3].

Кәсіпкерліктің негізгі проблемалары шикізат экспортының басым болуы, Қазақстанның ЖІӨ-де ШОК үлесінің төмендігі, қосылған құнды өнімдер шығаратын кәсіпорындардың салыстырмалы түрде дамымаған деңгейі. Шағын және орта бизнестегі ЖІӨ-де өндірілген өнімнің үлесі орта деңгейде 15-16% деңгейінде қалып отыр. Сондай-ақ сарапшылар Қазақстанда кәсіпкерліктің дамуына кедергі келтіретін бірқатар факторларды атап көрсетеді: халықтың әлсіз хабардарлығы, кәсіпкерліктің несиелендірудің жоғары деңгейі, әкімшілік кедергілер және т.б.

Қазақстан Республикасының статистика жөніндегі агенттігінің деректері бойынша 2011 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша белсенді шағын және орта бизнес субъектілерінің саны 675 937 құрады: жеке кәсіпкерлер - 430614 (63,7%), шаруа қожалығы - 170119 (25,3%), Шағын кәсіпкерлік субъектілері болып табылатын заңды тұлғалар - 66492 (9,8%), орта кәсіпкерлік субъектілері болып табылатын заңды тұлғалар - 8712 (1,3%), 2011 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша белсенді субъектілер саны мен ШОБ-де жұмыспен қамтылған адамдардың саны 2010 жылғы 1 қаңтардағы пайыздық көрсеткіште 1,3% -ды құрады. Шығаруға келсек, Агенттіктің операциялық деректері бойынша, 2010 жылы бұл көрсеткіш 2009 жылмен салыстырғанда 1,9% -ға өсті. Халықтың тиімді сұранысы шағын және орта кәсіпорындар шығаратын өнімдер мен қызметтер үшін көрсетілмесе, бұл аймақ белсенді дами алмайды. Қазір осы саладағы өз әлеуетін іске асыруға шешім қабылдағандар жақын арадағы нарықта сұранысқа ие болатын қызметтердің барлығын нақты түсіну керек. Бұдан басқа, аман қалу үшін шағын бизнес ең мобильді болуы керек. Демек, егер бір аумақта тауарларға немесе қызметтерге сұраныс төмендей бастаса, ал болашақта бұл үрдіс тек қана өседі, шағын бизнес өкілі тез өзгеріп, әлеуетті өсіп келе жатқан нарықтарға енуі керек. Сонымен бірге, бүгінгі күні кәсіпкерліктің жүйелі және кеңінен дамып келе жатқан барлық күш-жігері біртіндеп өз мемлекетімізде өзін ақтауға бастайды. Қазақстан Республикасында шағын бизнесті дамыту және қолдау жөніндегі мемлекеттік бағдарлама жүзеге асырылуда, мемлекет пен бизнестің тығыз ынтымақтастығы негізінде әлеуметтік және кәсіпкерлік корпорациялар құрылды. Қазақстанның ІЖӨ Ресейге қарағанда он екі есе аз, бірақ дағдарыс кезінде шағын және орта бизнесті (ШОБ) қолдау үшін республика үш есе көп қаражат бөлді. Қазақстан мен Ресейдің экономикасы шикізаттық бағдарда ұқсас, шағын және орта бизнесті қолдау мәселесі өте маңызды, өйткені бұл сектордың дамуы тұтастай алғанда ұлттық экономикалардың тұрақтандырушысы болып табылады. Осыған байланысты, Қазақстанда шағын және орта бизнестің дамуы еліміздің экономикалық саясатының

басымдықтарының бірі болып табылады. Қазақстанда қабылданған шаралар қолдауға дағдарыс кезеңінде болып табылады өткерген бұрын-соңды болмаған ауқымы жағынан салыстырғанда, ТМД-ның басқа елдерімен. Соңғы екі жылда дағдарысқа қарсы бағдарламалар шеңберінде бөлінген шамамен 2,8 млрд АҚШ доллары жаңа, неғұрлым жұмсақ шарттармен. Нәтижесінде қолдау көрсетілді, 9 мың ШОБ субъектілеріне, сондай-ақ қолдау тауып, 27 мың жұмыс орны ашылды. Баяндамада Бүкіләлемдік банктің "бизнесті Жүргізу 2010: реформалар Жүргізу қиын футболдан Қазақстан 63-ші орынға 183 елдің арасында, зерттеумен қамтылған [4].

Тұтастай алғанда, қазіргі уақытта тіркеу тәртібі жеңілдетілді, шағын кәсіпкерлік субъектілері: енгізілді үлгілік жарғыларын, тіркеу алымының мөлшері азайтылуы 4 есе рәсімі оңтайландырылды, өнімді сертификаттау, шағын кәсіпкерлік субъектілері үшін жеңілдіктер енгізілді бойынша тіркеу, жылжымайтын мүлік құқығын жерге, саны қысқартылды бақылаушы және инспекторлық мемлекеттік органдар мен ақылы қызметтердің, олар жүзеге асыратын, тендерлер өткізіледі бойынша шағын кәсіпкерлік субъектілеріне беру, өндірістік қызметпен айналысатын, пайдаланылмайтын алаңдар мен жерді, сондай-ақ, аяқталмаған құрылыс объектілерін жүйесі енгізілді оңайлатылған бухгалтерлік есеп, шағын кәсіпкерлік субъектілері үшін. Кәсіпкерлікті дамыту өзімен бірге көптеген маңызды артықшылықтары:

- Санын ұлғайту иелері, ал, орта тапты қалыптастыру – басты кепілі-саяси тұрақтылық, демократиялық қоғамда;

- үлесінің өсуі экономикалық тұрғыдан белсенді халықтың арттырады, ол азаматтардың табыстары мен сглаживаает-теңдіктің әл-ауқаты әр түрлі әлеуметтік топтар;

- селекция неғұрлым жігерлі, іс-әрекетке қабілетті және даралық, шағын бизнес айналады бастауыш мектеп өзін-өзі жетілдіру;

- жаңа жұмыс орындарын құру салыстырмалы төмен капиталдық шығындармен, әсіресе, қызмет көрсету саласында;

- жұмысқа орналастыру қызметкерлерінің босатылатын мемлекеттік сектордағы, сондай-ақ халықтың әлеуметтік осал топтары (босқындар "ыстық дақтар", мүгедектер, жастар, әйелдер);

- кадрларды дайындау пайдалану есебінен қызметкерлердің шектеулі ресми білімі бар сатып алатын өз біліктілігін жұмыс орнында;

әзірлеу және енгізу, технологиялық, техникалық және ұйымдастырушылық жаңашылдықтарды (ұмтыла отырып, аман-бәсекелестік күрес, шағын фирмалар жиі бейім тәуекел баруға және жүзеге асыруға, жаңа жобалар);

жанама ынталандыру өндіріс тиімділігін ірі компаниялар арқылы жаңа нарықтарды игеру, қомақты фирма деп санайды жеткіліксіз емкими (жер қойнауын шағын бизнес жиі өседі тек ірі компаниялар ғана емес, бірақ ең қазіргі заманғы ғылымды көп қажет ететін салалар мен өндірістер);

тарату монополия өндірушілер, бәсекелестік ортаны құру;

төмендету-ті қормен жарактандырудың төмен және капиталды шығару кезінде көп энергияны өнімді, жылдам өзін-өзі ақтауы салымдар (мысалы, АҚШ компанияларының саны жұмыспен қамтылғандар кемінде 100 адам Сату доллар активтердің артық ірі компаниялар ғана емес, сияқты салаларда қызмет көрсету, қаржылық сақтандыру, көтерме сауда мен көлік, сондай-ақ өңдеуші өнеркәсіп);

жақсарту арасындағы өзара байланыс әр түрлі секторлары экономика [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Лапушта М. Г. Предпринимательство: Учебник. - М: Инфра, 2011 г. – 608 с.

2. Қазақстан Республикасының азаматтық Кодексі (жалпы бөлім) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 26.11.2012 ж.).
3. Грядов С. И., Подгорбунских П. Е. кәсіпкерлік қызметті Ұйымдастыру. - М: Колос, – 416 б.
4. Деректер Қазақстан Республикасы статистика Агенттігінің 2013 ж. / / [Электрондық ресурс] <http://www.stat.kz>.
5. Сахнова Н.Г., Мамыров Н.К. Мемлекет және бизнес: мемлекет, кәсіпкерлік және қоғам. – Алматы.: Атамұра, 2012 г. – 452 с.

ЗАЕМДЫҚ ЕҢБЕК ТӘРТІБІН РЕТТЕЙТІН ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ ОНЫ ҚАЗАҚСТАНДА ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІГІ

Ациева Эллада Александровна

*м.ю.н., «6D030100 – Құқықтану» мамандығының докторанты
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш, 52;*

Бұл мақалада заемдық еңбекті құқықтық реттеудің әлемдегі тәжірибесі және оны Қазақстанда қолдану мүмкіндіктері қарастырылған. Сондай-ақ, атиптік еңбек қатынастарын заңдастыру механизмі ұсынылған.

Түйінді сөздер: заемдық еңбек, жұмысын ауыстыру, аутсорсинг, аутстаффинг, атиптік жұмыспен қамту.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕГУЛИРОВАНИЯ ЗАЕМНОГО ТРУДА И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Ациева Эллада Александровна

*м.ю.н., докторант специальности «6D030100 – Юриспруденция»
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье рассмотрен мировой опыт правового регулирования заемного труда и возможности применения его в Казахстане. А также предложены механизмы возможной легализации атипичных трудовых отношений.

Ключевые слова: заемный труд, прикомандирование, айтсорсинг, аутстаффинг, атипичная занятость.

FOREIGN EXPERIENCE OF REGULATION OF CONTINGENT LABOR AND THE POSSIBILITY OF ITS APPLICATION IN KAZAKHSTAN

Atsiyeva E.A.

*Master of Laws, doctoral student of the specialty "6D030100-Jurisprudence"
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st.Aiteke bi, 52;*

This article considers global experience of legal regulation of contingent labor and the possibility of its application in Kazakhstan. As well as the proposed mechanisms for the possible legalization of atypical employment relationships.

Key words: Agency work, secondment, outsourcing, outstaffing, atypical employment.

В мире уже давно практикуется оказания услуг в виде «аутсорсинга» и «аутстаффинга». Отношения заемного труда фактически сложились в казахстанской действительности, но адекватного правового регулирования пока нет.

С принятием нового Трудового Кодекса Казахстан вошел в число стран, использующих институт прикомандирования (аутсорсинга) на уровне закона, однако остальные формы заемного труда по-прежнему остались вне легализации. Термин «аутстаффинг» законодательно не закреплен.

Приняв Конвенцию № 181 в 1997 году, Международная организация труда признала заемный труд. Частные агентства занятости получили право найма работников с целью предоставления их третьей стороне.

В казахстанском законодательстве так называемое прикомандирование (секондмент) появилось ещё в 1993 году в работе государственного аппарата. В коммерческом законодательстве, регулирующем вопросы привлечения иностранной рабочей силы термин «аутсорсинг» появился в 2001 году и понимался, как ввоз в Казахстан иностранных работников без получения соответствующего трудового разрешения при условии одновременного с наймом иностранных работников направления казахстанского персонала за рубеж с целью повышения квалификации. Однако, в 2012 году указанный правовой институт был заменен на новый — корпоративный перевод, а с ноября 2015 года, в связи с вступлением Республики Казахстан во Всемирную Торговую Организацию, дополнительно появился внутрикorporативный перевод.

С принятием в 2015 году Трудового кодекса РК, в понятийном аппарате снова появилось прикомандирование, при этом законодательно установленных понятий аутсорсинга, аутстаффинга и других форм заемного труда и тем более условий для их применения в Казахстане, как уже отмечалось, до сих пор отсутствуют.

Прибегнув к международному опыту, можно отметить три формы атипичной занятости: 1) организация отправляет своего работника в другую компанию, при этом последняя не отвечает за защиту его прав, такая форма неприемлема для Республики Казахстан. Вторая форма дает возможность прикомандирования работника от одного юридического лица к другому, при этом будут оговариваться все условия и режим работы. Указанный вариант планируется рассмотреть более детально, как отмечает в своем выступлении министр труда и социальной защиты РК Т.Дуйсенова, чтобы оценить, насколько возможно реализовать его в Республике [1]. Третья форма — частное агентство занятости направляет работника, например, к физическим лицам. В этом случае будут заключаться трехсторонние договоры между агентством, работником и физическим лицом, который принимает его на работу. Такая форма, заемного труда на наш взгляд представляется наиболее благоприятным.

В соответствии с действующим трудовым законодательством под прикомандированием понимается «выполнение работником (прикомандированным) работы по определенной специальности, квалификации или должности (трудовой функции), обусловленной трудовым договором, либо по другой должности, специальности, квалификации у другого юридического лица, за исключением ограничений, предусмотренных законодательством Республики Казахстан» [2].

Развитые страны заемный труд, как инновационную кадровую технологию, способную решать также социальные проблемы, связанные с занятостью. В частности, речь идет о том, что лишь через такие гибкие, с точки зрения социальных гарантий качество трудовой жизни, механизмы, некоторых групп работников, обладающие пониженной конкурентоспособностью на современном рынке труда, могут «вписаться» в него, получить работу и выйти из застойного круга безработицы, даже соглашаясь на незащищенный труд.

Отношения при заемном труде схематично можно изобразить в виде треугольника:

- 1) Посредник, с которым заключается трудовой договор.
- 2) Арендатор заемного труда, у которого фактически работает лицо.
- 3) Непосредственно заемный работник.

Отношения к заемному труду неоднозначно, у него имеются, как противники, так и сторонники. Сторонники, это в основном работодатели, которые подчеркивают гибкость, которую приносит заемный труд, поскольку он позволяет организациям-пользователям быстро отреагировать на имеющиеся потребности рынка труда, а также предполагает возможность избавиться от заемного работника, расторгнув договор с агентством заемного труда.

В целом анализ зарубежного опыта регулирования заемного труда свидетельствует о невозможности выработки единого универсального подхода. В каждой стране проблема решается из сложившейся системы трудового права, институциональных особенностей функционирования национального рынка труда, культурно-исторических особенностей и другими факторами. Однако, минимизировать проблемы правового регулирования атипичных отношений в Республики возможно по средствам комплексного подхода и учета опыта зарубежных стран.

Прежде всего необходимо разработать серьезную государственную концепцию содействия занятости, учитывающая интересы всех субъектов рынка труда, основанная на трехсторонних принципах взаимодействия в области занятости. Без принятия такой концепции, предусматривающей согласованность и взаимодополняемость всех институтов рынка труда, в том числе согласованность деятельности государственных и негосударственных служб занятости при решении основных стратегических задач в области регулирования труда.

Также считаем, что для реализации этой Концепции, необходимо усилить деятельность профсоюзов, как одного из ведущих институтов гражданского общества и придание нового качества системе социального партнерства.

Исходя из компаративистского подхода для легализации атипичных трудовых отношений в Республики Казахстан необходимо учесть следующие факторы:

1) Условия деятельности: то есть Агентства должны действовать на основании разрешения и лицензий, а при необходимости применять систему сертификации.

2) Гарантии занятости; сроки и классификатор профессий;

3) Заработная плата: предусмотреть возможность оплаты труда заемного работника не ниже штатного, на примере законодательства Франции, Бельгии, Австрии [3]. В качестве главного принципа трехсторонних трудовых отношений в США, штатные работники и заемные имеют общие правила, условия и гарантии труда применительно к конкретному рабочему месту.

4) Дополнительные выплаты: например, за неиспользованный отпуск, отсутствие работы и т.д, в качестве примера можно указать Германию, где между работником и Агентством заключается письменный договор, который регулирует отношения социальной защищенности заемного работника.

5) Социальные программы: Отдельные страны (Австрия, Германия) стимулируют работу Агентств по трудоустройству специальными средствами поддержки из государственного фонда содействия занятости.

Необходимо продолжать изучение рынка заемного труда для выработки аргументов и рекомендаций для взвешивания правовой и экономической политики трудовых правоотношений.

Список использованной литературы:

1. Выступление Министра труда и социальной защиты Т. Дуйсенова Zakon.kz.
2. Трудовой Кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 г. (с [изменениями и дополнениями](#) по состоянию на 30.11.2017 г.)
3. International Confederation of Temporary Work Businesses. The Lisbon Strategy for Growth and Employment. Mid-term review at the European Council of March 2005. Brussel: CIETT, 2005.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢСЫЗ КЕЛІСІМІНІҢ
НЕГІЗГІ ҚОРҒАУ ШЕКАРАСЫН ТАЛДАУ СҰРАҚЫ**

Бахтияров К.Б.

«Құқықтану» кафедрасының магистранты

Балмагамбетова В.М.

қ.ғ.м., «Құқықтану» кафедрасының аға оқытушысы

Қазақ-орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасында қажетті қорғаныс шектері зерттеледі.

Түйінді сөздер: қажетті қорғаныс, шектен асу, жауапкершілік.

**К ВОПРОСУ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРЕДЕЛОВ НЕОБХОДИМОЙ ОБОРОНЫ ПО
УГОЛОВНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Бахтияров К.Б.

магистрант кафедры «Юриспруденция»

Балмагамбетова В.М.

м.ю.н., ст. преподаватель кафедры «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, г. Актобе, ул. Айтеке би, 52;

В настоящей статье рассмотрены пределы необходимой обороны по уголовному законодательству Республики Казахстан.

Ключевые слова: необходимая оборона, превышение пределов, ответственность.

**TO THE QUESTION OF DETERMINING THE LIMITS OF THE NECESSARY
DEFENSE ON CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

Bakhtiyarov K.B.

graduate student of the department "Jurisprudence"

Balmagambetova V.M.

Master of Laws, Senior lecturer of the department "Jurisprudence"

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

In this article, the limits of the necessary defense on the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan are examined.

Key words: necessary defense, exceeding of limits, responsibility.

На современном этапе в судебной практике вопрос определения пределов необходимой обороны не теряет своей актуальности и вызывает бурную дискуссию в научной среде.

В теории уголовного права условия правомерности необходимой обороны делятся на две группы: первая относится к посягательству, вторая - к защите. И. С. Тишкевич считает деление условий правомерности оборонительных действий на две группы искусственным [1, с. 189].

Однако, на мой взгляд, такое разграничение помогает более полно уяснить особенности каждого условия. К условиям правомерности необходимой обороны,

характеризующим посягательство, уголовно-правовая наука традиционно относит: 1) общественную опасность; 2) наличность и 3) действительность. В качестве условий правомерности необходимой обороны, относящихся к акту защиты в уголовно-правовой литературе, указываются: 1) возможность защиты личности и прав обороняющегося, других лиц, охраняемых законом интересов общества и государства; 2) причинение вреда интересам нападающего; 3) отсутствие превышения пределов необходимой обороны [2, с. 27].

При изучении статистических показателей уголовных дел о превышении пределов необходимой обороны, рассмотренных в городских судах г.Актобе было установлено, что почти в 80% случаев первоначально уголовные дела возбуждались, а впоследствии, даже при наличии явных признаков необходимой обороны, в 50% случаев обороняющемуся предъявлялось обвинение по признакам совершения убийства (ст.99 УК РК) или умышленного причинения тяжкого вреда здоровью (ст.106 УК РК). Это влияло на избрание меры пресечения в виде заключения под стражу, обороняющийся подвергался необоснованному ограничению своих прав и свобод, что свидетельствует о грубом нарушении правовых принципов.

В 20% случаев государственные обвинители отказывались от поддержания обвинения и ходатайствовали о переквалификации преступления в соответствии с положениями уголовно-правовых норм о необходимой обороне [3, с.65].

Проведенный анализ следственной и судебной практики укрепляет мнение автора об отсутствии выработанной единообразной позиции правоприменителей в отношении реализации нормативных положений института необходимой обороны, подтверждает, что одной из самых трудноразрешимых проблем института необходимой обороны является определение границ правомерности защиты, выработка ясных и понятных, прежде всего для защищаемого, критериев, определяющих пределы возможного причинения вреда.

В доктрине уголовного права общепринятой является концепция, в соответствии с которой акт необходимой обороны представляет собой единство нападения и защиты, имеющих различные характеристики, поэтому и условия правомерности необходимой обороны должны характеризовать обе ее стороны:

- условия, которое характеризует нападение;
- условия, которое характеризует оборону.

По мнению некоторых авторов, более правильным считается не разделение на две группы условий правомерности необходимой обороны, а определение одного «состава, устраняющего общественную опасность противоправность деяния» [4, с. 138].

В судебной практике особое внимание надо уделить вопросам установления сути мотива и цели действий виновного при превышении пределов необходимой обороны, превышении мер, необходимых для задержания лица, совершившего преступление в состоянии сильного душевного волнения, т.к. законодательство признает виновным в совершении преступления то лицо, которое его совершило умышленно или по неосторожности.

На мой взгляд подводя итоги по данному подразделу диссертационной работы, можно выделить несколько главных, путей в отношении решения вопроса о превышении пределов необходимой обороны:

1) Существующая научная теория о «беспредельной обороне», которая основывается на идее исключения понятия «превышение пределов» из института необходимой обороны (далее - концепция беспредельной необходимой обороны): условия необходимой обороны не требуют соответствия тяжести вреда, эффективности средств защиты средствам нападения. Описание признаков превышения пределов необходимой обороны в уголовном законе не требуется [5, с. 175].

2) Научная концепция, где основным критерием определения пределов обороны выступает критерий чрезмерности (далее — концепция чрезмерности причиненного вреда). Согласно данной концепции, основным критерием превышения пределов необходимой

обороны является несоответствие между причиненным в целях защиты вредом и вредом, который ожидался при посягательстве [6].

На практике выводы суда о том, что вред несоразмерен (чрезмерен), как правило, обосновываются тем, что обороняющимся лицом не используется возможность причинения менее опасного вреда посягающему [5, с.176].

На наш взгляд правовая природа института необходимой обороны не в полной мере характеризуется только уголовно-правовой оценкой деяния защищаемого лица, которая основывается лишь на соотношении причиненного и предотвращенного вреда.

Во-первых, не всегда возможно установить тот вред, который ожидался при посягательстве (например, при проникновении в жилище ночью); во-вторых, возможны ситуации, когда вред, посягающий может и не причинить, но причинение ему физического вреда может быть законным. Например, неизвестный на улице резко хватает вас за портфель, с целью хищения. Вырываясь, вы причиняете посягающему тяжкий вред здоровью (выбиваете глаз). В данном случае, по нашему мнению, тяжкий вред посягающему лицу был причинен в состоянии необходимой обороны и обороняющийся не должен нести ответственность за превышение ее пределов [5, с.176].

С учетом того, что установление соразмерности объектов защиты и нападения «вызывает наибольшие трудности в правоприменительной практике, ... а установить абсолютные критерии соразмерности невозможно» [8, с. 170], по нашему мнению, использование только принципа чрезмерности причиненного вреда приводит к неполной оценке действий обороняющегося лица, основанной только на установлении соразмерности (причем основанной на мнении суда) причиненного и предотвращенного вреда. Соразмерность - «категория оценочная, которая требует от следователей и судей не только прекрасного знания положений закона и разъяснений высшей судебной инстанции, но и максимально полной оценки всех обстоятельств дела и их точного соотношения с требованиями закона» [6, с. 171].

Но даже максимально полная оценка материалов дела, как показывает проведенный анализ судебной и следственной практики, не обеспечивает должным образом эффективность института необходимой обороны.

3) Концепция необходимого причинения вреда (далее - концепция необходимости), основой которой является положение о причинении посягающему такого вреда, который был необходим для предотвращения конкретного посягательства, независимо от соразмерности защиты и нападения [9, с. 38-39].

В современном уголовном праве сторонниками данной теории выступили И. Звечаровский, Ю. Чайка, Е.И. Бахтеева [10]; [11].

Вместе с тем в казахстанском уголовном законодательстве при решении вопроса о наличии или отсутствии признаков превышения пределов необходимой обороны на основании концепции необходимости причинения вреда, субъективному восприятию опасности посягательства обороняющимся лицом не придается должного значения.

В целом при установлении соразмерности обороны и посягательства использование только концепции необходимости причинения вреда не может обеспечить эффективности функционирования института необходимой обороны. Отсутствие четких критериев установления соразмерности, «размытость» концепции необходимого причинения вреда (имеется в виду отсутствие единых правил оценки обстоятельств дела, на основании которых делается вывод о необходимости причинения того или иного вреда), не позволяет обеспечить единообразие судебной и следственной практики, приводит к минимальному восприятию субъективной оценки опасности посягательства обороняющимся лицом.

Под превышением пределов необходимой обороны признавалось явное несоответствие защиты характеру и опасности посягательства, когда посягающему без необходимости причинялся явно чрезмерный, не вызываемый обстановкой вред [12, с. 122].

Вместе с тем концепция двух принципов не отвечала на вопросы о том, какой принцип будет приниматься в каждом конкретном случае за основу, в каких случаях следует признавать наличие или отсутствие эксцесса обороны:

В попытке определить правила, при которых в качестве основного будет учитываться критерий необходимости или критерий соразмерности, в уголовно-правовой литературе однозначных выводов сделано не было: институт необходимой обороны все так же не доступен для понимания обороняющегося лица.

Приоритеты использования критериев соразмерности или необходимости не расставлены, решение данного вопроса отведено суду.

Исследование материалов судебной практики показывает, что основная масса общественно опасных посягательств действительно осуществляется посредством нападения и необходимая оборона применяется, как правило, при нападении. Однако представляется, что посягательство, выступающее фактическим и правовым основанием для реализации права на необходимую оборону, по объему, содержанию и формам проявления — более широкое понятие, чем нападение для бандитизма и разбоя. И потому ставить знак равенства между понятиями “нападение” и “посягательство” — значит допускать возможность правомерной защиты лишь от насильственного посягательства [13].

Уголовный Кодекс реализует положения Послания Президента Республики Казахстан - Лидера нации Н. А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050» новый политический курс состоявшегося государства», а также Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года № 858. В качестве главных позитивных последствий принятия нового Уголовного кодекса прогнозируется повышение эффективности уголовно-правовой охраны общественных отношений, в том числе. В целом принятие Уголовного кодекса позволит обеспечить качественно новый уровень степени защищенности прав и свобод человека, интересов общества и государства от общественно опасных посягательств.

Список использованной литературы:

1. Тишкевич И.С. Условия и пределы необходимой обороны //М.: Юрид. лит., 1969 г. – 189 с.
2. Гринберг М. Об обстоятельствах, исключающих преступность деяния // Соц. законность. – 1989 г. – № 3. – С. 20-30.
3. Борчашвили И.Ш. Проблемы и перспективы необходимой обороны. //Караганда, 2004 г. - С. 25 - 27.
4. Кожабаяев Ж.О. «Преступное нападение как основание применения необходимой обороны»//Вестник КазНУ хабаршы, серия юридическая, №4(52), 2009 г. – 135-138 с.
5. Каримов Т.Е. Пределы необходимой обороны: основные научные концепции//Вестник Тюменского государственного университета, 2012 г., №3 – 174-178 с.
6. Кондрашова Т.В. Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, половой свободы и половой неприкосновенности. //Екатеринбург, 2000 г. С. 170.
7. Каримов Т.Е. Пределы необходимой обороны: основные научные концепции//Вестник Тюменского государственного университета, 2012 г., №3 – 174-178 с.
8. Слуцкий И.И. Обстоятельства, исключающие уголовную ответственность//М., Юридическая литература, 1979 г. – 542 с.
9. Кони А.Ф. О праве необходимой обороны. //М., 1873. (перизд. 2001 г.) – 452 с.
10. Звечаровский И., Чайка Ю. Законодательная регламентация института необходимой обороны // Законность. 1995 г. № 8. С. 35.

ШЕТЕЛДІК МЕМЛЕКЕТТЕРДІҢ ЗАҢНАМАСЫНА СӘЙКЕС ҚАЖЕТТІ ҚОРҒАНЫС ШЕГІНІҢ ШЕГІНУІН БАҒАЛАУ

Бахтияров К.Б.

«Құқықтану» кафедрасының магистранты

Балмагамбетова В.М.

қ.ғ.м., «Құқықтану» кафедрасының аға оқытушысы

Қазақ-орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада кейбір шет елдерде қажетті қорғаныс стандарттарын қолдану практикасы сипатталған.

Түйінді сөздер: қажетті қорғаныс, заңнама, жауапкершілік

ОЦЕНИВАНИЕ ПРЕВЫШЕНИЯ ПРЕДЕЛОВ НЕОБХОДИМОЙ ОБОРОНЫ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ СТРАН ЗАРУБЕЖЬЯ

Бахтияров К.Б.

магистрант кафедры «Юриспруденция»

Балмагамбетова В.М.

м.ю.н., ст. преподаватель кафедры «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, г. Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В настоящей статье описана практика применения нормы необходимой обороны в некоторых зарубежных странах.

Ключевые слова: необходимая оборона, законодательства, ответственность.

ESTIMATION OF WITHDRAWAL OF NECESSARY TURNOVER IN ACCORDANCE WITH THE LEGISLATION OF FOREIGN COUNTRIES

Bakhtiyarov K.B.

graduate student of the department "Jurisprudence"

Balmagambetova V.M.

Master of Laws, Senior lecturer of the department "Jurisprudence"

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

This article describes the practice of applying the necessary defense standard in some foreign countries.

Key words: қажетті қорғаныс, заңнама, жауапкершілік.

В настоящее время институт необходимой обороны существует в уголовном праве практически во все государства мира.

Исходя из принципа пропорциональности, законодательство всех без исключения стран мира предусматривает ответственность за превышение пределов необходимой обороны. По общему правилу эта ответственность носит смягченный характер. Однако иногда законодатель допускает и полный отказ от назначения наказания в таких странах как УК КНР, Польши, Республики Корея.

Прежде всего, обращает на себя внимание различие в самом названии института. Собственно, "необходимой обороной" он именуется не только в нашей стране, но и в России

и других странах СНГ, а также в Австрии, Албании. Почти во всех романоязычных странах принят термин "правомерная оборона" ("Legitimate defense"). Его используют, в частности, УК Бельгии, Бразилии, Гаити, Гватемалы, Италии, Кубы. В странах английского общего права соответствующий институт обозначается как "самозащита" (Австралия) или как "частная оборона" (Private Defence) - в Брунее, Индии.

Анализ уголовного законодательства и доктрин современных стран выявил значительное сходство в понимании условий правомерности обороны. Колоссальное число стран законодатель (или судебная практика) требует, чтобы посягательство было противоправным, наличным и реальным, а действия обороняющегося - пропорциональными угрозе. Везде допускается причинение вреда посягающему лицу в целях защиты не только жизни, здоровья, но и имущества, причем как самого обороняющегося, так и третьих лиц. По общему для всех стран правилу при осуществлении необходимой обороны запрещается причинение вреда третьим лицам.

Английское уголовное право не знает термина "необходимая оборона". В капитальном исследовании по уголовному праву Англии профессор К.С. Кенни в числе обстоятельств, исключающих преступность деяния, необходимая оборона не называется, но при анализе убийства и телесных повреждений речь по сути дела идет о ней, правда, именуемой "самозащитой". Не употребляя термин "превышение защиты", автор вместе с тем считает правомерной самозащиту только тогда, когда принятые меры "соразмерны целям отражения опасности".

"Кенни исключает правомерность обороны, если имеет место резкое несоответствие средств защиты и средств нападения, если охраняемое благо защищается способами, которые в данной ситуации были чрезмерными и т.д. Свои рассуждения он иллюстрирует соответствующими примерами из судебной практики, но не дает общих рекомендаций по определению соразмерности или несоразмерности защиты от нападения. Нужно отметить, что почти все сказанное им в принципе поддерживается в доктрине российского уголовного права. Больше того, мнение Кенни о том, что при нападении, опасном для жизни, обороняющийся "может безнаказанно даже убить нападающего" нашло отражение и в последней редакции ст. 37 УК РФ. Вместе с тем не все рекомендации ученого следует принимать как руководство к действию в современных условиях, например, о недопустимости использовать нож для обороны, "если нападающий вооружен только ремнем".⁸ В конечном счете вопрос о правомерности применения ножа в данных условиях зависит от многих обстоятельств: индивидуальных свойств ремня, физических возможностей нападающего и обороняющегося, намерений нападавшего, места, времени нападения и т.д."

"В уголовном праве США вопросы необходимой обороны регламентируются более обстоятельно, чем в Англии, но термин "необходимая оборона" там также отсутствует, в законодательстве употребляется слово "защита" (см., например, ст. 35. & 35.15 УК штата Нью-Йорк). Сам институт необходимой обороны в федеральном законодательстве не предусмотрен и вопросы, связанные с ним, решаются в законодательстве штатов и в Примерном Уголовном кодексе США 1962г., оказавшем серьезное влияние на реформирование всего уголовного права США. В нем содержится раздел третий, названный "Общие принципы признания поведения правомерным", где подробно излагаются некоторые виды обстоятельств, исключающих преступность деяния, в частности, необходимая оборона ("защита"). Примерный УК различает несколько видов защиты: а) применение насилия при самозащите (ст. 3.04); применение насилия для защиты других лиц (ст. 3.05); применение насилия для защиты имущества (ст. 3.06); применение насилия при исполнении закона (ст. 3.07) и др."

"Таким образом, законодательство США позволяет более эффективно защищаться от некоторых опасных преступлений, нежели ст. 37 УК РФ в редакции от 14 марта 2002г. В частности, она запрещает применять "смертельное насилие", пользуясь терминологией уголовного права США, защищаясь от попытки изнасилования, похищения человека,

поджога, разбойного нападения и некоторых других деяний, если они не соединены с реальной угрозой для жизни потерпевших. В свете той криминогенной обстановки, которая сложилась в России, это положение закона нуждается в срочной корректировке."

"В УК Австралии в части 2.3., называемой "Обстоятельства, исключаящие уголовную ответственность", имеется раздел 7-10, где по различным основаниям выделяется четыре группы таких обстоятельств, и среди них необходимая оборона (10.4), однако, этот термин не употребляется, его заменяет слово "самозащита". В отличие от США самозащита, исключая уголовную ответственность обороняющегося, не признается правомерной: в ст. 10.4. ч. 4 сказано: "Поведение не считается правомерным только вследствие того, что лицо, совершившее его не подлежит уголовной ответственности за него". Этот вывод вытекает и из ч. 1 ст. 10.4., где содержится следующая формулировка: "Лицо не несет уголовной ответственности за преступление, если он или она совершают деяние, составляющее преступление, в условиях самозащиты". Следуя строгому (буквальному) толкованию этой статьи, можно сделать вывод, что деяние в условиях самозащиты в принципе признается преступным, но не подлежит уголовной ответственности, что в принципе расходится с решением этого вопроса в доктрине и законодательстве российского уголовного права. Сразу же отметим, что австралийское уголовное право также не пользуется понятием превышения самозащиты (необходимой обороны), но условия самозащиты описывает достаточно подробно. Она, самозащита, имеет место в случаях: а) если лицо, защищая правоохраняемые интересы, причиняет определенный вред тому, кто посягает на эти интересы (жизнь, здоровье, свободу, собственность). В законе, правда не указаны жизнь и здоровье, но, полагаем, они охватываются формулой "для защиты себя или другого лица" (ч. 2, п. "а" ст. 10.4 УК); б) если лицо понимает, что находится в состоянии защиты и преследует именно цель оградить от посягательства перечисленные в ст. 10.4 блага. К сожалению, из текста статьи не ясно, возможна ли защита только от преступного посягательства или же она возможна и от иных деяний. Статья запрещает применять защиту от правомерных деяний (ч. 4 п. "а", "б" ст. 10.4.), но неправомерными являются любые правонарушения, включая преступления."

"В уголовном Кодексе Франции 1992 г. институту необходимой обороны посвящены статьи 122-5 и 122-6, расположенные в главе 2, называемой "Основания не наступления уголовной ответственности или ее смягчения".²⁶ Как видно, УК Франции не проводит четкого различия, как это принято в российском уголовном законодательстве, между обстоятельствами, исключаящими преступность деяния (ст. ст. 37-42 УК РФ), и обстоятельствами, являющимися основаниями для освобождения от уголовной ответственности (ст. ст. 75-78 УК РФ). В ст. ст. 122-5 и 122-6 УК Франции не содержится термина "необходимая оборона", взамен его законодатель употребляет словосочетание "правомерная защита". Нет и выражения "превышение пределов защиты", хотя оно имеется в виду и заключается в формуле "явного несоответствия между используемыми средствами защиты и тяжестью посягательства. Защита должна осуществляться такими средствами, которые соответствуют тяжести преступного посягательства. Явное несоответствие средств защиты тяжести преступления образует превышение защиты."

"В ст. 122-5 УК Франции не содержится ответа на вопрос, как же квалифицировать случаи превышения пределов защиты. В отличие от УК РФ, УК Франции в Особой части не знает таких составов преступлений как лишение жизни или причинение тяжкого вреда здоровью по этой причине. Не указан этот вид превышения и в числе обстоятельств, влияющих на индивидуализацию наказания (кодекс вообще не содержит специальных норм с перечнем смягчающих или отягчающих обстоятельств.³⁰ В этом смысле УК РФ является более совершенным..."

"Уголовный кодекс Федеративной республики Германии ...в редакции опубликования от 13 ноября 1998г.³¹ содержит главу четвертую под заголовком "Необходимая оборона и крайняя необходимость"

"УК ФРГ допускает защиту только от противоправных посягательств, являющихся преступными; не упоминает о возможности защиты собственности; не раскрывает сути превышения пределов необходимой обороны; не содержит специальных норм об ответственности за причинение смерти или телесных повреждений в результате превышения пределов необходимой обороны. В этом смысле УК РФ: ст. ст. 37, 108 (убийство при превышении пределов необходимой обороны; 114 (причинение тяжкого вреда здоровью при превышении пределов необходимой обороны) и ст. 61, ч. 2, п. "ж" (смягчение наказания при нарушении условий правомерности необходимой обороны) более полно и точно регулируют вопросы, связанные с этим институтом, нежели УК ФРГ."

"В уголовном кодексе Испании 1995г. институт необходимой обороны помещен в главе второй - "Основания освобождения от уголовной ответственности"

В уголовном праве зарубежных государств, как правило, не существует четкой системы обстоятельств, исключающих уголовную ответственность. Кроме того, последние называются либо оправдывающими обстоятельствами (защитами) - в Англии и США, либо оправдательными фактами, освобождающими от уголовной ответственности, - во Франции, либо обстоятельствами, исключающими противоправность или вину - в ФРГ и т.д. Оценка природы этих обстоятельств качественно иная, нежели в российском праве. В законодательстве Англии отсутствует четкий перечень обстоятельств, исключающих уголовную ответственность (преступность деяния), поэтому о системе таких обстоятельств можно судить лишь на основе положений уголовно-правовой доктрины и судебной практики по конкретным уголовным делам. Обычно английские авторы выделяют следующие основные обстоятельства (защиты), которые могут служить основанием для освобождения от уголовного преследования: 1) необходимая оборона и предупреждение преступления; 2) необходимость; 3) исполнение приказа начальника; 4) согласие потерпевшего; 5) принуждение женщины к совершению преступления со стороны ее супруга; 6) физическое или психическое принуждение; 7) фактическая ошибка. Институт необходимой обороны частично регламентирован английским Законом об уголовной юстиции 1967 г. В статье 3 данного акта предусмотрено, что лицо может применить "разумную силу" для предупреждения совершения другими лицами преступления либо для производства законного ареста преступника или подозреваемого. Как видно, данная норма весьма ограниченно регламентирует этот правовой институт, что является специфической особенностью английского уголовного права.

В законодательстве США детально регламентируются условия правомерности применения физической силы, в том числе причинения телесных повреждений вообще (при проведении хирургических операций, при использовании силы в целях воспитания родителями, опекунами, должностными лицами пенитенциарных учреждений и т.д.) и применительно к случаям необходимой обороны, крайней необходимости, задержания преступников и др. Так, согласно _ 35.05 УК штата Нью-Йорк "поведение, которое в противном случае составляло бы посягательство, является оправданным, а не уголовно наказуемым", если имеет место какое-либо из обстоятельств, перечисленных далее в указанном и других параграфах названного УК. К таким обстоятельствам, в частности, отнесены: 1) предписание или санкционирование правом, либо исполнение публичным должностным лицом своих официальных функций "при разумном исполнении" (п. 1 _ 35.05); 2) крайняя необходимость (п. 2 35.05); 3) необходимая оборона (35.15); 4) физическое принуждение (40.00). Вопрос о необходимой обороне в американском праве решается в рамках проблемы о правомерности применения физической силы вообще. Так, в УК штата Нью-Йорк использование физической силы регламентируется применительно к случаям: 1) защиты себя самого или третьих лиц; 2) защиты помещений и недвижимости, а также для защиты от берглэри; 3) предотвращения или пресечения кражи (причинения уголовно наказуемого ущерба); 4) производства ареста или предотвращения бегства из-под стражи*(705).

К условиям правомерности применения физической силы при защите себя самого или третьих лиц УК штата Нью-Йорк относит следующие: 1) наличие или угроза применения противоправной физической силы со стороны другого физического лица; 2) поведение нападающего не спровоцировано обороняющимся; 3) обороняющийся не напал первым (за исключением случаев, когда он "вышел" из конфликта, известив другое лицо о своем "выходе", но другое лицо продолжает применять физическую силу); 4) физическая сила не является "поединком по соглашению" и не санкционирована нормами права (согласие на применение физической силы может иметь место, например, в некоторых видах спорта: боксе, регби и др., при проведении хирургической операции и т.п.). УК штата Нью-Йорк определяет те обстоятельства, при которых возможно применение "смертельной физической силы", т.е. устанавливает возможные случаи причинения смерти нападающему. Так, причинение смерти допускается, если нападающий применяет или "вот-вот начнет применять" смертельную физическую силу. Однако и в этом случае законодатель устанавливает преимущество других способов реагирования на посягательство: если лицо, подвергнутое нападению, может избежать посягательства, не причиняя смерти нападающему, без серьезной опасности для себя или других лиц, оно должно использовать эту возможность. Безоговорочное право на причинение смерти (т.е. даже при возможности избежать посягательства, не причиняя смерти нападающему) допускается в случаях, когда лицо, подвергнутое нападению: а) находится в своем жилище, при этом оно не напало первым; б) является служащим полиции, должностным лицом, наблюдающим за соблюдением общественного порядка, или лицом, оказывающим первую помощь. Применение смертельной физической силы допускается и против лиц, совершающих или пытающихся совершить похищение человека, изнасилование, насильственное извращенное половое сношение, ограбление и берглэри. Нормы о защите имущества в уголовном праве США дифференцированы на две группы: 1) нормы о защите помещений и недвижимости и 2) нормы о защите другого имущества. Такая дифференциация имеет принципиальное значение: в первом случае допускается причинение смерти (конечно, при соблюдении некоторых условий, например, при начавшемся или угрожающей поджоге, в ходе совершения или при попытке совершения берглэри, но не в случае иных посягательств на собственность), во втором она исключена полностью. Вопрос о причинении вреда при крайней необходимости достаточно разработан в уголовно-правовой доктрине США и регламентирован в действующем законодательстве. Согласно п. 2 _ 35.05 УК штата Нью-Йорк поведение не является наказуемым, если оно является необходимым как чрезвычайная мера, чтобы избежать нависшей угрозы причинения публичного или личного вреда, при соблюдении следующих условий: 1) ситуация не создана по вине самого лица; 2) угроза настолько серьезна, что в соответствии с "обычными стандартами интеллекта и морали желательность и срочность недопущения такого вреда несомненно перевешивают желательность недопущения вреда, на предупреждение которого направлен закон, определяющий соответствующее посягательство"; 3) необходимость и оправданность такого поведения не может основываться на "соображениях, имеющих отношение только к морали и целесообразности, вытекающей из закона как в плане его общего применения, так и в отношении его применения к определенной категории дел". В УК Франции обстоятельства, служащие "основаниями освобождения от уголовной ответственности", систематизированы, помещены в одну главу и расположены в определенной последовательности (см. гл. 2 разд. II Кн. II УК Франции). К названным обстоятельствам французский законодатель отнес: 1) невменяемость; 2) принуждение к совершению преступного деяния; 3) ошибку в праве; 4) исполнение предписания закона или приказа законного органа власти; 5) правомерную защиту; 6) состояние необходимости (крайнюю необходимость), 7) недостижение тринадцатилетнего возраста*(706).

В уголовном праве Франции институт правомерной защиты имеет давнюю историю и в его современном виде предполагает достаточно четкую систему признаков. Согласно ст. 122-5 к условиям правомерности защиты относятся: 1) наличие и 2) необоснованность посягательства, 3) соответствие используемых средств защиты тяжести нападения, 4) своевременность защиты, 5) возможность защиты не только себя самого, но и других лиц, а также собственности.

Защита собственности, однако, правомерна при соблюдении ряда дополнительных условий: 1) защита собственности допускается только при уже начавшемся посягательстве на собственность и не допускается при угрозе такого посягательства (в отличие от защиты личности), 2) начавшееся посягательство должно представлять собой преступление или проступок (но не нарушение), 3) при защите собственности не допускается причинение смерти нападающему, 4) защита должна быть "строго необходимой" (если же лицо имело возможность не причинять вреда нападающему, а обратиться к правоохранительным органам и т.п., оно должно было использовать такую возможность). Разумеется, все эти дополнительные условия, ограничивающие сферу применения института правомерной защиты при посягательствах на собственность, установлены только для таких посягательств. Если же в процессе защиты собственности возникает реальная угроза причинения вреда личности, защищающийся имеет право использовать общий институт правомерной защиты.

УК Австрии предусматривает несколько видов обстоятельств, исключающих противоправность деяния. Во-первых, к ним относится необходимая оборона. Под необходимой обороной в _ 3 УК Австрии понимается необходимая защита от наличного или непосредственно угрожающего противоправного посягательства на жизнь, здоровье, телесную неприкосновенность, свободу или имущество, если эта опасность угрожает как самому лицу или его интересам, так и другому лицу или его интересам. Однако если является очевидным, что лицу или его интересам причиняется незначительный ущерб и защита является несоразмерной, то действия защищающегося лица являются противоправными. Под очевидной несоразмерностью защиты в данном случае понимается тяжесть вреда, причиняемого посягающему. Известно австрийскому уголовному праву и понятие превышения оправданного размера защиты. В этих случаях, если такая несоразмерная защита или превышение оправданного размера защиты произошли по неосторожности или вследствие замешательства, боязни или ужаса, может быть назначено наказание только тогда, когда эти неосторожные действия находятся под угрозой наказания. Вторым обстоятельством, исключающим противоправность деяния, является правомерная крайняя необходимость (_ 10). Какой-либо существенной спецификой данной правовой институт по австрийскому уголовному праву не обладает. По уголовному праву Швейцарии система правомерных действий включает: предписание закона, служебную или профессиональную обязанность (ст. 32), необходимую оборону (ст. 33) и крайнюю необходимость (ст. 34). Понятие необходимой обороны существенно не отличается от определения таковой в других странах: "Если на кого-то неправомерно нападают или кому-то непосредственно угрожают нападением, то он или любой другой имеют право отразить посягательство способом, соразмерным обстоятельствам". Как видим, закон не устанавливает четкого перечня объектов защиты. Судебная практика трактует их достаточно широко, считая, что посягательство может быть направлено против всех личных правовых благ. Швейцарский УК не дает определения превышения пределов необходимой обороны, однако использует этот термин и указывает на то, что если обороняющийся превышает пределы необходимой обороны, то судья смягчает наказание по собственному усмотрению (ст. 66). При превышении обороняющимся пределов необходимой обороны вследствие так называемого "извинительного волнения или замешательства", вызванного посягательством, он не наказывается. Можно критиковать данную формулировку за оценочность, однако вполне очевидно, что законодатель Швейцарии подобным образом предоставляет суду

большие возможности по применению института необходимой обороны и стимулирует деятельность человека, направленную на защиту охраняемых законом интересов.

Список использованной литературы:

1. Побегайло Э. Превышены ли пределы необходимой обороны? // Уголовное право. – 2002 г. - № 4. – С. 133
2. Орехов В.В.Необходимая оборона и иные обстоятельства, исключающие преступность деяния. СПб. 2003 г. С.54
3. Меркурьев В. В. Необходимая оборона: уголовно-правовые и криминологические аспекты. - Рязань, 1998 г. С. 11
4. Зуев В. Л. Необходимая оборона и крайняя необходимость. - М. 1996 г. С. 4-5
5. Уголовное право Республики Казахстан. Общая часть. Под ред. Рогова И.И., Баймурзина Г.И. Алматы, 1998 г.-с.137

ЗАНДЫ ТҰЛҒАНЫҢ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫНА СӘЙКЕС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Билисбаева Айдана Манатовна

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ – Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш, 52;

Бапта «Занды тұлға ұғымы және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес оның белгілері» автор Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде орнатылған заңды тұлға, анықтамасын талдайды.

Осы тұжырымдаманы зерттеу негізінде заңды тұлғаның сипаттамалары анықталған, олардың сипаттамалары ашылып, авторлық тұжырымдама «заңды тұлғаның белгілері» терминіне ұсынылған.

Түйінді сөздер: заңды тұлға, ұғым, заңды тұлғаның сипаттамасы, ұйым, ұйымдық бірлік, мүлікті бөліп алу, дербес мүліктік жауапкершілік, азаматтық айналымда өз атынан сөйлеу

ПОНЯТИЕ ЮРИДИЧЕСКОГО ЛИЦА И ЕГО ПРИЗНАКИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Билисбаева Айдана Манатовна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский международный университет, 030006, г. Актобе, ул. Айтеке би, 52;

В статье «Понятие юридического лица и его признаки по законодательству Республики Казахстан» автор анализирует дефиницию юридического лица, закрепленную Гражданским кодексом Республики Казахстан. На основе изучения данного понятия, определяются признаки юридического лица, раскрывается их характеристика и предлагается авторское понятие термину "признаки юридического лица".

Ключевые слова: юридическое лицо, понятие, признаки юридического лица, организация, организационное единство, имущественная обособленность, самостоятельная имущественная ответственность, выступление в гражданском обороте от своего имени.

THE CONCEPT OF A LEGAL ENTITY AND ITS FEATURES UNDER THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Bilisbaeva Aidana Manatovna

Master's degree in "Jurisprudence"

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

The concept of legal entity provided by the Civil Code of the Republic of Kazakhstan is analyzed by the author of the article "The Concept of Legal Entity and Its Characteristics Under the Legislation of the Republic of Kazakhstan". Based on the study of this concept, the characteristics of legal entity are determined, are disclosed and the author's concept of the term "characteristics of legal entity" is proposed.

Key words: legal entity, concept, characteristics of legal entity, organization, organizational unity, property separation, independent property responsibility, performance in civil circulation on its own behalf.

Понятие юридического лица неоднозначно в научной юридической среде. Существуют различные теории относительно самой концепции данного института гражданского права. Поэтому далеко не во всех странах понятие юридического лица закреплено законодательно.

В Гражданском кодексе Республики Казахстан (Общей части) от 27 декабря 1994 года предусматривается понятие юридического лица и в нем также определены его признаки, т.е. характеристики, которые присущи только ему и отличают его от других субъектов имущественных отношений.

Согласно п.1 ст.33 Гражданского кодекса Республики Казахстан под юридическим лицом понимается организация, которая имеет на праве собственности, хозяйственного ведения или оперативного управления обособленное имущество и отвечает этим имуществом по своим обязательствам, может от своего имени приобретать и осуществлять имущественные и личные неимущественные права и обязанности, быть истцом и ответчиком в суде. Юридическое лицо должно иметь самостоятельный баланс или смету.

Исходя из данного понятия, попробуем охарактеризовать юридическое лицо и определить его признаки.

Прежде всего, юридическое лицо - это организация. Из этого следует основополагающий признак юридического лица – признак организационного единства. Согласно Рассоловой Т.М. признак организационного единства заключается в том, что всякое юридическое лицо - есть организация, которая предполагает наличие своих органов управления, структурированное строение данного образования, в частности, наличие системы обособленных внутренних подразделений, учредительных актов (документов), соответствующей государственной регистрации. [1] Такого же мнения придерживается Рахмилович В.А., который утверждает, что юридическое лицо должно быть определенным образом организовано в качестве единого целого, внутренняя структура которого отвечала бы целям и задачам его деятельности; должно иметь органы, осуществляющие его дееспособность, а организационное единство юридического лица получает выражение и закрепляется уставом юридического лица или в случаях, предусмотренных законом, общим положением о юридических лицах данного вида.[2]

Сулейменов М.К. и Басин Ю.Г. раскрывают этот признак юридического лица несколько иначе. Так, организационное единство юридического лица, по их мнению, может быть представлено коллективным образованием, состоящим из множества физических лиц (индивидуумов) подчиненных определенным правилам взаимодействия, которое выступает в гражданских правоотношениях как единое целое, выражающее единую волю вовне. Далее, авторы, отмечают, что согласно законодательству многих государств, в т.ч. и Республики Казахстан, юридическое лицо может быть создано одним участником (физическим или юридическим лицом).[3]

Согласно указанному в Гражданском кодексе РК определению юридическое лицо должно иметь обособленное имущество, принадлежащего ему на основании одного из вещных прав - праве собственности, праве хозяйственного ведения или праве оперативного управления.

Признак имущественной обособленности заключается в обособлении имущества юридического лица от имущества других лиц (физических, юридических или государств). Как уже было указано выше, такое обособленное имущество должно принадлежать юридическому лицу на праве собственности, хозяйственного ведения или же оперативного управления. Признание юридическим лицом организации, обладающей имуществом лишь на праве временного пользования (по договору аренды или безвозмездного пользования), исключено. В качестве формы выражения имущественной обособленности юридического лица является наличие у него уставного капитала, а ее учетно-бухгалтерским отражением служит самостоятельный баланс или смета [4], на что особо обращает внимание Гражданский кодекс РК во втором предложении п.1 ст.33. Данный признак раскрывается

подробно во втором пункте статьи 44 Гражданского кодекса РК, в котором закреплено положение о том, что учредитель (участник) юридического лица или собственник его имущества не отвечает по его обязательствам, а юридическое лицо не отвечает по обязательствам учредителя (участника) юридического лица или собственника его имущества, за исключением случаев, предусмотренных данным Кодексом, а также законодательными актами либо учредительными документами юридического лица.

Следует отметить, что вне зависимости от того на основании какого права (права собственности, права хозяйственного ведения или права оперативного управления) такое имущество принадлежит организации, оно должно служить материальной базой его самостоятельной деятельности, его закрепление фиксируется самостоятельным балансом юридического лица (самостоятельной сметой), а имущество, за исключением имущества, принадлежащего организации на праве оперативного управления, служит источником погашения задолженности и материальной ответственности такого юридического лица по его обязательствам перед другими субъектами права.[5]

Следующий признак касается ответственности организации по своим обязательствам (признак самостоятельной имущественной ответственности). Из содержания понятия юридического лица, закрепленного Гражданским кодексом РК следует вывод, что ответственность организации как юридического лица является имущественной. Не вызывает сомнений, что такая имущественная ответственность (т.е. способность отвечать владеемым имуществом перед другими субъектами права) основана на имущественной обособленности. При этом стоит заметить, что ответственность юридического лица не ограничивается лишь тем имуществом, что принадлежит в силу какого-либо вещного права, но также распространяется и на имущество, которое охватывается его обязательственными правомочиями, например, деньгами, которые должны юридическому лицу другие лица. [6] Это положение нашло свое законодательное закрепление в п.1 ст. 44 Гражданского кодекса РК.

Согласно действующему гражданскому законодательству Республики Казахстан юридические лица отвечают по своим обязательствам всем принадлежащим им имуществом. В то же время, данное правило не распространяется на специальные финансовые компании, государственные исламские специальные финансовые компании, финансируемые учредителем учреждения и казенные предприятия. Так, учреждения отвечают по своим обязательствам находящимися в их распоряжении деньгами. В случае их недостаточности ответственность по их обязательствам несут их учредители. Казенные предприятия, также как и учреждения, отвечают по своим обязательствам находящимися в их распоряжении деньгами, однако при недостаточности у казенного предприятия денег субсидиарную ответственность по его обязательствам несет Республика Казахстан или административно-территориальная единица средствами соответствующего бюджета. Специальная финансовая компания отвечает по своим обязательствам в порядке, предусмотренном законодательством Республики Казахстан о проектном финансировании и секьюритизации. Государственная исламская специальная финансовая компания отвечает по своим обязательствам находящимися в ее распоряжении деньгами.

По мнению, Рассоловой Т.М., предусматривая исключения из установленного общего правила, гражданское право закрепляет новый принцип ответственности, допускающий круговую поруку разных лиц, согласно которой учредители многих видов юридических лиц несут ответственность по обязательствам юридических лиц. [7]

Также признаком юридического лица является возможность от своего имени приобретать и осуществлять имущественные и личные неимущественные права и обязанности, быть истцом и ответчиком в суде (т.е. выступать в гражданском обороте от своего имени). Данный признак имеет самостоятельный характер, но в то же время является следствием перечисленных выше признаков, которые характеризуют юридическое лицо как самостоятельный субъект права, специально созданный для участия в гражданском обороте.

В статье 38 Гражданского кодекса РК закреплено назначение наименования юридического лица - отличать его от иных юридических лиц. Наименование юридического лица включает в себя его название и указание на организационно-правовую форму, оно также может включать в себя дополнительную информацию, предусмотренную законодательством. Наименование в обязательном порядке указывается в учредительных документах юридического лица. Кодекс особо обращает внимание, что в наименовании не допускается использование названий, противоречащих требованиям законодательства или нормам общественной морали; собственных имен лиц, если они не совпадают с именем участников либо если участники не получили разрешения этих лиц (их наследников) на использование собственного имени. Наименование юридического лица имеет также и важное процессуальное значение, поскольку обладая всеми качествами самостоятельности и уникальным наименованием, юридическое лицо вправе быть истцом и ответчиком в суде.

В литературе можно встретить более расширительный перечень признаков юридического лица, как например: а) юридическое лицо существует независимо от состава входящих в него участников; б) юридическое лицо обладает самостоятельной волей, не совпадающей с волей отдельных его участников; в) юридическое лицо имеет имущество, обособленное от имущества его участников; г) юридическое лицо несет самостоятельную ответственность по своим долгам всем закрепленным за ним имуществом; д) юридическое лицо вправе совершать от своего имени сделки, разрешенные законом; е) юридическое лицо может искать и отвечать в юрисдикционных органах от своего имени. Гражданское и торговле право.[8]

Вместе с тем, признак организационное единство охватывает указанные в классификации признаки независимости юридического лица от участников и самостоятельности его воли, т.к. в учредительных документах определяется структура органов управления организацией и их компетенция. Признаки под литерами д) и е) касательно правомочия совершать от своего имени сделки, подавать иски и от своего имени отвечать в суде, охватываются признаком выступления в гражданском обороте, что было рассмотрено выше по тексту.

Одной из подробных классификации признаков юридического лица, встречаемых в научной литературе, предложена Красавчиковым О.А. [9]. Однако так или иначе выделенные им признаки охватываются содержанием четырех основных признаков рассмотренных нами выше и предусмотренных Гражданским кодексом РК.

Так, по мнению ученого, юридическое лицо характеризуется рядом материальных и правовых признаков. К числу материальных признаков он относит: внутреннее организационное единство и внешнюю автономию. Внутреннее организационное единство юридического лица определяется как система существенных взаимосвязей всех структурных подразделений организации между собой и подчинение их руководящему органу. Данный признак по содержанию охватывается признаком организационного единства. Внешняя автономия представляет собой меру самостоятельности такой организации (юридического лица) в отношениях с другими лицами применительно к рассмотренной классификации эти т.н. признак выступления в гражданском обороте от своего имени).

Экономическое единство и обособленность имущества также относятся автором к материальным признакам. При этом в понятие экономического единства он вкладывает смысл о том, что имущество юридического лица принадлежит именно ему, а не его структурным подразделениям. В свою очередь, мерой обособленности имущества юридического лица является право собственности, право хозяйственного ведения, право оперативного управления. В данном случае можно говорить о выражении признака имущественной обособленности, исходя из классификации, рассмотренной выше.

Руководящее единство как еще один материальный признак выражается в том, что каждое юридическое лицо имеет один руководящий (высший) орган (двоевластие

исключено). На наш взгляд, этот признак также отражается в признаке организационного единства.

Заключительным материальным признаком является функциональное единство, выражающееся в выполнении специальной функции имеющимися у юридического лица структурных подразделений и органов управления согласно назначению такой организации результатом чего является единство действий юридического лица. На наш взгляд, данный признак также характерен для организационного единства.

К числу правовых признаков юридического лица ученый относит: законность образования юридического лица (соответствие целей деятельности юридического лица действующему законодательству, соблюдение порядка и условий создания юридического лица, предусмотренных гражданским законодательством, и в организационно-правовой форме, закрепленной им); способность организации от своего имени участвовать в гражданских правоотношениях (иметь имущество на праве собственности, оперативного управления, хозяйственного ведения); способность нести самостоятельную имущественную ответственность; способность быть истцом и ответчиком в суде; наличие учредительных документов.[10]

Нетрудно заметить, что в перечисленных признаках речь идет об основополагающем принципе права - принципе законности, а также признаках выступления от своего имени в гражданском обороте и имущественной обособленности.

Признаки юридического лица и их различные классификации как один из теоретических вопросов, исследуемых юридической наукой, будет и далее рассматриваться учеными, и все больше различных позиций относительно тех или иных свойств, присущих юридическому лицу, будет высказываться в научных трудах. В то же время, как мы видим, понятие юридического лица, предусмотренное действующим Гражданским кодексом РК, достаточно удачно отражает все признаки юридического лица, свойственные ему.

Подводя итог вышесказанному, следует учитывать, что по законодательству Республики Казахстан не любая организация может признаваться юридическим лицом, а лишь та, что обладает всеми названными выше признаками в совокупности, которыми являются: организационное единство, имущественная обособленность, самостоятельная имущественная ответственность и выступление в гражданском обороте от своего имени. А признаки юридического лица - это характеристики, которые в своей совокупности присущи юридическому лицу, определяют его и отличают его от других субъектов имущественных отношений.

Список использованной литературы:

1. Рассолова Т.М. Гражданское право: учебник для студентов вузов. -М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012 г.-847 с.; С.69.
2. Гражданское право России: Общая часть: Курс лекций (отв. ред. Садилов О.Н).-М. Юристъ, 2001 г, 779 с.; С.53
3. Гражданское право. Учебник для вузов (академический курс). Отв. редакторы: Сулейменов М.К., Басин Ю.Г.
https://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=30002463#sub_id=10700
4. Рассолова Т.М. Гражданское право: учебник для студентов вузов. -М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012 г.-847 с.; С.69.
5. Гражданский кодекс Республики Казахстан. (Общая часть). Комментарий (постатейный). В двух книгах. Книга 1. - 2-е изд., испр. и доп., с использованием судебной практики / Отв. ред.: Сулейменов М.К., Басин Ю.Г. - Алматы: Жеті Жарғы, 2003 г. - 544с.; С.127.
6. Там же, с. 127.

7. Рассолова Т.М. Гражданское право: учебник для студентов вузов. -М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012 г.-847 с.; С.69.

8. Гражданское и торговое право зарубежных государств. В 2 т. Васильев Е.А., Комаров А. С. и др. 4-е изд., перераб. и доп. - М.: 2008 г. — Т.1 - 560с., Т.2 - 635с - I том; С.143.

9. Красавчиков О.А. Сущность юридического лица // Советское государство и право. 1976 г. № 1. С. 42–55.

10. Гражданское право: учебник. В 2т./ под ред. Гонгало Б.М. Т.1. 2-е изд., перераб.и доп.- М.: Статут – 2017 г.-511с; С.114-117.

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӘСІПТІК ЖӘНЕ ҒЫЛЫМИ ҚҰҚЫҚТЫҚ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Борейчук Андрей Юрьевич

«Құқықтану» кафедрасының оқытушысы, қ.ғ.м.

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш. 52;

Бұл мақалада құқықтық қызметті жүзеге асыратын тұлғалар, яғни, заң қызметімен айналысатындар, заңгерлер, құқық қорғаушылар және құқықтық сарапшылар құрған практикалық (кәсіби) және теориялық (ғылыми, доктриналық) құқықтық мінез-құлықты қамтитын, құқықтық заңдылықты сезінудің негізгі факторлары қарастырылған.

Түйінді сөздер: құқықтық мінез-құлықты, құқық, құқық қорғау саласы, заңгер.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО И НАУЧНОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ПРАВОСОЗНАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ

Борейчук Андрей Юрьевич

преподаватель кафедры «Юриспруденция», магистр юридических наук

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассмотрены ключевые факторы юридического правосознания, которое включает в себя практическое (профессиональное) и теоретическое (научное, доктринальное) правосознания, складывающееся у лиц, занимающихся правовой деятельностью, т.е. юристов, правоприменителей и правоведов.

Ключевые слова: правосознание, право, правоприменительная деятельность, юрист.

THE PROFESSIONAL AND SCIENTIFIC FORMATION OF LEGAL CONSCIOUSNESS IN MODERN KAZAKHSTAN

Boreychuk Andrey Yurievich

lecturer of the department "Jurisprudence", Master of Laws

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

This article describes the key factors of legal justice, which includes practical (professional) and theoretical (scientific, doctrinal) consciousness between persons engaged in legal activities, i.e., lawyers, legal professionals and lawyers

Key words: consciousness, legal, legal activities, lawyer.

Правосознание юриста-практика отличает не просто устойчиво положительное отношение к праву и практике его применения, а солидарность с правовым предписанием, т.е. с законодателем, понимание полезности, необходимости и справедливости его применения, привычка соблюдать правовой закон. Особенности правового разума и правовых чувств выражаются также в профессиональном усмотрении, которое является источником предложений по совершенствованию правового регулирования.

Деятельность юриста-практика можно разбить на следующие этапы: установление фактических обстоятельств дела с точки зрения их юридической значимости, выбор соответствующей правовой нормы, которой должны быть квалифицированы эти обстоятельства; уяснение подлинного смысла правовой нормы — толкование, принятие

решения о применении нормы закона или подзаконного акта, а равно иного источника права, в форме правоприменительного акта.

Правоприменение - регламентированная государством властная организующая деятельность компетентных органов, должностных лиц и организации по индивидуализации норм права для единичного случая, конкретного субъекта [1]. Совершение такого акта юристом подразумевает вынесение им заключения о применимости к данному конкретному случаю или ситуации определенной нормы права. Потому применение норм права требует тщательного предварительного установления фактических обстоятельств по делу. На этой стадии профессиональное правосознание выполняет ориентирующую функцию: необходимо не просто установить суть происшедшего, но так отобразить и выстроить эмпирический материал, социальные факты, чтобы в последствии стала возможной их юридическая оценка, правосознание юриста выступает в качестве посредника между нормой, устанавливающей модель должного или запрещающего поведения, и конкретным актом поведения. Все права вне правовых отношений, в которых они участвуют, представляют собой лишь юридические потенции.

К правосознанию юриста-теоретика относится такая степень выражения, как правовая идеология. Правоведы традиционно входят в перечень идеологического или духовного сословия. Осознание права юристом - концептуальная форма существования правосознания, глубинный способ его фиксации, Можно выделить следующие составляющие деятельности юриста: разработка идей, концепций, выражающих мотивированное освоение права; определение вопросов, касающихся правовых институтов прошлого, настоящего, будущего; рассмотрение их теоретической и практической значимости для современной науки; разработка практических рекомендаций; правовая пропаганда (учебные и научные семинары, выступления и публикации в СМИ, участие в конференциях).

Несомненно, что деление профессионального сознания юриста на практическое и теоретическое имеет условный характер. Как правило, в подавляющем большинстве случаев современные казахстанские юристы удачно сочетают практическую деятельность с теоретической (преподавательской, научной), что несомненно самым положительным образом сказывается на формировании и развитии права и сознания.

П.П. Баранов считает, что юридическое правосознание не просто способ осознания юристом целей юридически значимого поведения, но и является определяющим источником и каналом этого осознания. Здесь имеется в виду регулирующая роль правосознания в целом. Однако регулирующим эффектом обладают и отдельные его структурные элементы - правосознание, осведомленность в праве, правовые установки и другие. Правосознание помогает работнику юридической профессии «увидеть» набор возможных средств достижения этих целей и произвести выбор конкретных средств из некоторого множества гипотетически возможных, т.е. позволяет находить оптимальный вариант юридически значимого поведения, сопоставляя закон с жизнью. Совокупность правосознания и профессионального поведения юриста образует единую систему юридического бытия [1].

Отправным пунктом исследования профессионально-правовых знаний и представлений, эмоций, установок и чувств, как считает А.Ф. Крыжановский, должно стать рассмотрение взаимодействия деятельности и сознания, профессиональной деятельности и правового сознания. Именно на «деятельностном» срезе общественного бытия личности наиболее отчетливо виден механизм формирования и проявления социально значимых качеств личности юриста [2].

Деятельность юриста имеет свои специфические особенности, что предъявляет высокие требования к его деловым и духовным качествам. Знание социальных норм, стойкий иммунитет к правовому нигилизму и антимирализму, воспитание, исключающее мотивы личной пристрастности душевной глухоты, субъективизма, злоупотребление властью и служебным положением, нравственно стойкий человек — вот главные качества характера юристов, работающих как на государственной, так на частной основе.

Помимо этого, отмечаются интеллектуальные качества (развитое логическое мышление, хорошая память), характерологические (преданность делу, честь, совесть, ответственность, неподкупность, принципиальность, гражданское мужество, справедливость, инициативность, настойчивость, добросовестность), коммуникативные (общительность, чуткость, уравновешенность), а также особенности самооценки (самокритичность, чувство достоинства). Здесь необходимо учитывать ряд объективных (государственно-правовая система, экономические, политические, социальные, правовые взгляды, распространенные в обществе) и субъективных факторов (важнейшими являются правовое воспитание, образование). Оба фактора взаимодействуют, взаимообусловлены, взаимозависимы.

Право граждан на получение квалифицированной правовой помощи - одно из основных конституционных начал. Юристы постоянно и традиционно занимаются рассматриваемой проблемой. Профессиональная деятельность выступает важным фактором кодирования человеческих, благодаря чему человеческое восприятие становится избирательным и реагирует на те объекты, которые связаны с этой деятельностью. Юристы - люди, профессионально занимающиеся юридической деятельностью. Поэтому их правосознание имеет качественное отличие от правосознания других профессиональных групп. Правильно спланированная работа позволила иметь отлаженную систему не только государственных органов, но и общественных организаций, занимающихся вопросами правового обслуживания, правового воспитания и оказания правовой помощи.

Поиск меры измерения правовой деятельности, соответствия этой деятельности целям и интересам общественного развития, общечеловеческим ценностям дает обществу возможность более полно осознать и выбрать наиболее благоприятные условия и пути развития. В настоящий момент к ним относятся идеи правовой государственности (гражданское общество, верховенство права, прав и свобод граждан, разделение властей, состязательность выборов, конституционного надзора, плюрализма мнений и т.д.).

Идеальное правосознание юриста предполагает уважительное отношение к праву и закону. Речь идет о понимании права как ценностного носителя, регулятора социального контроля. Умение соотносить такое правопонимание с конкретной нормой права позволяет говорить о практической реализации уважения к праву в профессиональной деятельности юриста. Необходимый компонент профессионального правосознания юристов - установка на активное правомерное и профессионально значимое поведение.

Такая социально-правовая установка включает: готовность юриста к активному использованию своих профессиональных прав с целью защиты личной безопасности граждан, их прав и свобод, законных интересов, точное и неуклонное соблюдение и применение требований правовых норм; готовность к справедливому, ответственному и сознательному исполнению своего профессионального долга; стремление к совершенствованию права в соответствии с общечеловеческими морально-правовыми ценностями.

Правосознание не только помогает юристам познать объективную истину, но и служит хорошей защитой от давления извне при рассмотрении дел, не позволяя поддаваться внушению. Образованность и эрудиция в сфере юриспруденции зависят от индивидуальных способностей юриста, его стремления к овладению знаниями в процессе учебы. Даже в последующей работе юрист должен обращаться к юридической литературе, а также освоению теоретических знаний и практических навыков, нередко выходящих за пределы юриспруденции, что обогащает правосознание, помогает избежать многих ошибок. Правовые чувства, эмоции, ощущения должны помогать юристу отбирать из массы обстоятельств наиболее значимые и одновременно сознательно упускать то, что не играет существенной роли. Внутреннее убеждение юриста характеризуется интеллектуальной, эмоциональной и волевой сферами, включенными в правовую идеологию и правовую психологию его правосознания.

В период реформирования правоохранительной системы Республики Казахстан исключительно актуальной является проблема формирования у личного состава правоохранительных органов соответствующего правосознания, позволяющего достойно и успешно выполнять возложенные на него задачи по защите интересов личности, общества и государства от преступных и иных противоправных посягательств.

По мнению Р.К. Бекмагамбетова и М.Ж. Бекмагамбетовой, в настоящее время уровень соответствующего правосознания жизненно необходим всему обществу и, безусловно, сотрудникам правоохранительных органов и в первую очередь сотрудникам органов внутренних дел, которые выполняют основные функции по борьбе с преступностью и в силу объективных причин испытывают наиболее разрушительное преступное влияние, в том числе и сфере нравственно-правовых ориентиров. Поэтому проблемы формирования и интенсификации правосознания сотрудников полиции сегодня так же важны, как и проблемы финансирования или материально-технического обеспечения правоохранительной системы [3].

Происходящие преобразования в социально-политической сфере жизни общества требуют формирования демократического правового государства. Вместе с тем в сознании многих людей причем не только обывателей, но и юристов, слабо отражается идея верховенства права, незыблемости закона, что свидетельствует о существовании проблемы деформации правосознания. Чтобы изменить данную ситуацию, необходимо формирование правосознания не только научного, но и обыденного и профессионального.

Необходимо формировать определенные знания в области права, позитивное отношение к нему. Исходя из этого, главными задачами развития ведомственного образования являются повышение его качества и эффективности. Обучение в гораздо большей степени должно соответствовать требованиям современного развития страны.

По мнению М.А. Шерменева, профессиональному правосознанию сотрудника ОВД должна быть присуща более высокая степень знания и понимания правовых явлений в соответствующих областях профессиональной деятельности. Необходимо отметить, что сотрудник ОВД - личность, которая призвана стать выше своих привычек, желаний: он должен делать свое дело так, как этого требуют высшие интересы общества. Правонарушители - часто личности сильные, целенаправленные, вести «поединок» с которыми [11] не просто. Нередко работа над раскрытием и расследованием преступлений - схватка между личностями, характерами. Человек формируется в личность в процессе социальной практики. В этих условиях ведомственное образование - первый шаг к утверждению себя как личности в области реализации права. Оно должно обеспечить знания, умения и навыки, необходимые для сотрудника, включая понимание правовых и этических обязанностей, прав и основных свобод человека, признанных законодательством страны и международным правом [4].

При подготовке будущих специалистов системы ОВД важно сформировать у них высокий уровень правосознания как регулятора правового поведения и правовых явлений. При этом необходимо исходить не только из объективной составляющей правового сознания, но и из проблемы формирования личностных качеств каждого отдельного специалиста, поскольку именно их определенная совокупность представляет собой основу для реализации правового сознания сотрудников правоохранительных органов в процессе профессиональной деятельности. основе правового сознания лежит осознание правовых норм и их моральное, нравственное содержание. Если моральное содержание исчезнет, правовая норма перестанет существовать. Соответственно, если человек нравственен, придерживается моральных законов, его правосознание будет развито, а поведение - правомерно. Таким образом, если в системе ценностей человека сформирована установка на соблюдение законности, следование нормам общества, то эта личность будет иметь довольно высокий уровень правосознания [4].

Исходя из изложенного, главным направлением формирования профессионального правового сознания должен стать личностно-профессиональный аспект развития, в том числе развитие духовно-нравственной сферы, влияющей на реализацию себя как профессионала в системе охраны правопорядка и защиты прав человека. Работников системы МВД необходимо ориентировать на гуманистические ценности.

Гуманизация профессионального образования будущих юристов выступает в качестве основного условия субъективного разностороннего развития личности, обогащения ее культурно-творческого, интеллектуально-нравственного потенциала, роста уровня ответственности за свои поступки. Внедрение современных образовательных технологий, использование кредитной системы обучения позволяет преодолеть существующий авторитарный стиль профессионального обучения слушателей и определить такую технологию подготовки, которая позволила бы поставить слушателя в центр образовательного процесса.

Профессионально-нравственное воспитание в вузе предусматривает формирование навыков соблюдения норм профессиональной этики, моральных и деловых качеств, необходимых для эффективного выполнения служебного долга. Процесс формирования правосознания слушателей ведомственных вузов необходимо проводить в виде целостного педагогического процесса со множеством взаимосвязанных элементов, имеющего свою структуру, цели, закономерности, задачи, функции, принципы, методы, функционирующего в системе правового воспитания и обеспечивающего высокое качество профессиональной подготовки будущих офицеров.

Формирование правосознания юристов-практиков можно рассматривать как процесс развития трех взаимосвязанных компонентов: 1) познавательного (предполагает овладение правовыми знаниями; развитие способности анализировать правовые ситуации, применять полученные знания на практик; 2) эмоционально-ценностного (предусматривает выработку сознательной потребности систематически следить за правовой теорией и практикой, совершенствовать свои правовые знания и навыки, формирование уважения к праву и закону как социальной ценности, становление устойчивой и осознанной правомерной позиции); 3) поведенческого (предполагает формирование устойчивой правомерной позиции и установки на активную деятельность правового характера) [4].

Работа по формированию правосознания будущего специалиста должна быть системной и продолжается весь период обучения. В перспективе вуз должен создать организационно-педагогические условия для формирования высокого уровня правосознания будущего офицера: правовое обучение слушателей вуза направить на сбалансированное изучение различных отраслей права; в основу процесса формирования правосознания слушателей заложить системный подход, учитывающий уровень развития личности; для обеспечения комплексного воздействия на каждый из компонентов правосознания использовать новейшие технологии обучения; сформировать позитивное отношение к праву; предусмотреть увеличение объема практической части основной образовательной программы высшего профессионального образования; сформировать у обучающихся нетерпимость к коррупционным правонарушениям.

Для формирования морально-психологических качеств будущих сотрудников правоохранительных органов необходимо доступными средствами развивать в них следующие качества: патриотизм; социальную активность; интеллектуальные свойства; коммуникативные свойства; психофизиологические свойства.

Таким образом, необходимо отметить, что профессиональное правосознание юристов по своим основным чертам не отличается от научного правосознания. Его элементами выступают правовые знания, правовые установки, стереотипы социально активного правомерного поведения и правовой профессиональный опыт.

Отличие профессионального правосознания юристов-практиков проявляется в целях и задачах, стоящих перед сотрудниками правоохранительных и исполнительных

государственных органов, в субъектном составе, характере компетенции субъектов, наборе правовых средств и методов, а также в характере и условиях труда, что составляет их определенную профессиональную культуру.

Анализ проблемы формирования профессионального правосознания юристов предполагает, что ведущую роль в этом играют профессиональная этика и профессиональная эстетика, так как на правовое поведение сотрудников правоохранительных органов оказывает влияние не только правовое, но и нравственное, политическое, эстетическое и другие формы общественного сознания.

Список использованной литературы:

1. Баранов П.П. Профессиональное правосознание и поведение работников правоохранительных органов / Личность и власть: Межвузовский сборник научных работ. - Караганда; Изд-во ВШ МВД РК, 1995 г.
2. Крыжановский АФ. Формирование профессионального правосознания специалистов народного хозяйства. Автореф. дис. канд. юрид. наук. - Алматы, 2007 г.
3. Бекмагамбетов Р. К., Бекмагамбетова М. Ж., Развитие правосознания сотрудников органов внутренних дел//<http://web.kzi.kz/files/nauka/aktual/text>.
4. Шерменев М. А. О специфике правового сознания сотрудников УИС// [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://alldocs.ru/zakons/index.=7401>.

СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДІҢ БАСТАЛУЫ БАРЫСЫНДА КЕЙБІР ІСКЕ ҚАТЫСУШЫЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫНЫҢ ҚОРҒАЛУЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖОЛДАРЫ

Гайбуллаев Куралбек Мырзабекулы

«Құқықтану» кафедрасының магистранты

Қазақ-орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Мақалада автор Қазақстан Республикасы заңнамасы бойынша сотқа дейінгі тергеудің басталуының ерекшеліктерін қарастырған. Қылмыстық іс жүргізу заңнамасын жетілдіру бағытында ұсыныстар жасалынады.

Түйінді сөздер: қылмыстық іс жүргізу, сотқа дейінгі тергеу, сотқа дейінгі тергеудің басталуы, қылмыстық құқық бұзушылықтар.

СПОСОБЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ НЕКОТОРЫХ УЧАСТНИКОВ В ХОДЕ ДОСУДЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ

Гайбуллаев Куралбек Мырзабекулы

магистрант кафедры «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, г. Актобе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье автор рассматривает особенность начало досудебного расследования по законодательству Республики Казахстан. С целью совершенствования уголовно-процессуального законодательства вносятся предложения.

Ключевые слова: уголовный процесс, досудебного расследования, начала досудебного расследования, уголовные правонарушения.

WAYS TO ENSURE THE RIGHTS OF SOME PARTICIPANTS DURING THE PRE-TRIAL INVESTIGATION

Gaibullayev Kuralbek Myrzabekuly

graduate student of the department "Jurisprudence"

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

In this article an author examines a feature beginning of pre-trial investigation on the legislation of Republic of Kazakhstan. With the purpose of perfection of уголовно-процессуального legislation suggestions are made

Key words: criminal procedure, pre-trial investigation, beginning of pre-trial investigation, criminal offences.

«Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы» Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2009 жылғы 24 тамыздағы №858 Жарлығына сай [1], қылмыстық іс жүргізу заңнамаларын жетілдіру мемлекеттің басты талабы болып табылады.

Осының негізінде 2015 жылғы 4 шілдеде қабылданған Қазақстан Республикасы қылмыстық процесілік кодексінен [2] іс жүргізуді қозғау стадиясы қылмыстық іс жүргізу заңнамасынан алынып тасталды. Қолданыстағы заңнамада сотқа дейінгі тергеп-тексеру стадиясы пайда болды.

1960 жылғы ҚазССР қылмыстық іс жүргізу кодексі [3] және Қазақстан Республикасының 1997 жылғы қылмыстық іс жүргізу кодексінде болған қылмыстық істі қозғау [4] және алдын-ала тергеу стадиялары бірігіп сотқа дейінгі тергеп-тексеру стадиясы деп бекітілді.

Қазақстан Республикасы аталған институтқа өзгеріс жасау барысында – континентальдық құқық жүйесіндегі Германия, Францияның, сонымен қатар – Түркия, Эстония, Латвия, Грузия; Ресей, Молдова, Украина сынды елдердің тәжірибесіне сүйенді [5].

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру қылмыстық іс жүргізудің стадиясы және қылмыстық іс жүргізудің алғашқы кезеңі болып табылады. Бұл стадияда анықтау органдары, тергеуші және прокурор қылмыстық құқық бұзушылықтарды тез және толық ашу, істің мән-жайын жан-жақты және толық анықтау, қылмыстық құқық бұзушылық жасаған тұлғалардың жолын кесу және оларды қылмыстық жауапкершілікке тарту, сот талқылауына материалдарды дайындау мақсатында, дәлелдемелерді жинау үшін бағытталған процесуалдық және тергеу іс-әрекеттерін жүргізеді.

Сонымен қатар, қылмыстық іс бойынша қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасауға итермелейтін себептер мен шарттарды анықтау, олардың орнын толтыруға қатысты шаралар қолдану, қылмыс құқық бұзушылықтар арқылы келтірілген материалдық зиянның орнын толтыруға бағытталған шараларды қолданады. Кезеңнің сотқа дейінгі тергеп-тексеру аталуы себебі ол істі сотқа бергенге дейін жүзеге асырылады, бұл стадияда тұлғаның кінәсін дәлелдейтін барлық дәлелдемелер жинақталынады, осы құжаттың негізінде сот арқылы жаза тағайындалады. Сот талқылауы барысында судья жинақталған материалдарды талдай келе, әділ шешім шығаруы тиіс, ол көп жағдайда қудалау органдарының жинақтаған дәлелдемелеріне қарай шешімін табады. Сонымен қатар, қылмыстық істі қысқартуға негіз болатын мән-жайлар анықталынуы мүмкін.

Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің міндеттері – бұл қылмыстық құқық бұзушылықтарды тез және толық ашу, оны жасаған адамдарды табу және бөліктеу. Әрбір іс бойынша тергеу жан-жақтылық, толықтық, объективтілік және істің мән-жайын зерттеудің шапшаңдығы сияқты талаптарға жауап беруі қажет. Оның сапасын арттыру мақсатында заңдылықты қатаң сақтау қажет. Сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында кінәлі адамның айыбын айғақтайтын да ақтайтын да немесе айыпты жауапкершілігін жеңілдететін де мән-жайлардың ашылуы және зерттелуі мүмкін. Тергеу органдарына қылмыс жасауға итермелейтін себептер мен мән-жайларды ашу, одан әрі оны болдырмаудың алдын алу шараларын қабылдау міндеті жүктелген. Сотқа дейінгі тергеп-тексеру арқылы қылмыстық құқық бұзушылық арқылы келтірілген материалдық шығынды өндіруді қамтамасыз ету жөніндегі дер кезінде шаралар қабылдауға бағытталған.

Ал сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталуы аталған стадияның маңызды және негізгі бөлігі болып есептелінеді.

Аталған стадияның басталуы барысында қылмыстық іс жүргізуге қатысушылардың құқықтары мен бостандықтарының сақталуы басты міндет болып табылады.

Мысалы, Қазақстан Республикасы ҚПК-нің 179 бабына сай іске қатысты арыз беруші тұлға арызданушы болып табылады.

Қылмыстық құқық бұзушылық туралы жеке тұлғаның арыздары ауызша және жазбаша не электрондық құжат нысанында болуы мүмкін. Жазбаша арызға не электрондық құжат нысанындағы арызға оны берген адам осы баптың екінші бөлігінде арыз иесі туралы айтылған мәліметтерді көрсете отырып қол қоюға тиіс (ҚР ҚПК-нің 181-бабы). Қылмыстық құқық бұзушылық туралы ауызша арыз оны қабылдаудың жеке хаттамасына енгізіледі, онда арыз иесі, оның тұрғылықты жері немесе жұмыс орны, сондай-ақ оның жеке басын куәландыратын құжат туралы мәліметтер қамтылуға тиіс. Хаттамаға арыз иесі және арызды қабылдаған лауазымды адам қол қояды.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру кезінде немесе сот талқылауы барысында жасалған, қылмыстық құқық бұзушылық туралы ауызша арыз тиісінше тергеу әрекетінің хаттамасына немесе сот отырысының хаттамасына енгізіледі.

Қылмыстық құқық бұзушылық туралы мемлекеттік органның лауазымды адамының хабары және заңды тұлғаның арызы растайтын құжаттар мен материалдарды қоса бере отырып, жазбаша нысанда беріледі. Мемлекеттік органның лауазымды адамын қоспағанда, арыз иесі көрінеу жалған сөз жеткізгені үшін қылмыстық жауаптылық туралы ескертіледі, бұл туралы арызда не хаттамада белгі жасалып, ол арыз иесінің қолымен куәландырылады.

Қылмыстық құқық бұзушылық белгілерін көрсететін жеткілікті деректер болмаған кезде қылмыстық құқық бұзушылық фактілерін анықтау үшін уәкілетті органдардың ревизиялар мен тексерулер жүргізуін талап ететін арыздар мен хабарлар Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімінде тіркелместен, үш тәулік ішінде уәкілетті мемлекеттік органдарға қарау үшін жіберіледі. Қылмыстық құқық бұзушылық туралы анонимді хабар сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастауға себеп бола алмайды.

Жекеше айыптау істерін қоспағанда, қылмыстық құқық бұзушылық туралы барлық арыздар, хабарлар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүргізілуге міндетті. Келіп түскен арызда, хабарда әкімшілік құқық бұзушылық не тәртіптік теріс қылық белгілері туралы мәліметтер болған кезде жолданым үш тәуліктің ішінде ілеспе хатпен тиісті уәкілетті мемлекеттік органға немесе лауазымды адамға беріледі. Келіп түскен арызда, хабарда олар бойынша қылмыстық қудалау жекеше тәртіппен жүзеге асырылатын мәліметтер болған кезде материалдар соттылығы бойынша тиісті сотқа жіберіледі, ол туралы арыз иесі хабардар етіледі.

Бірақ, арызданушының қылмыстық іс жүргізудегі мәртебесі, құқықтары аталған нормада қаралмаған.

«Қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы арыздар мен хабарларды қабылдау және тіркеу, сондай-ақ Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімін жүргізу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Бас прокурорының 2014 жылғы 19 қыркүйектегі № 89 Бұйрығының 6-тармағына сай [5], Қылмыстық қудалау органына қылмыстық құқық бұзушылық туралы арызбен, хабарламамен тікелей жүгінген арызданушыға уәкілетті адам бірегей нөмірден тұратын талон-хабарландыру береді. Сонымен қатар талонды арызданушыға тергеу-шұғыл тобы да, учаскелік полиция инспекторы да бере алады.

Қылмыстық қудалау органы дайындалып жатқан, жасалған не жасалып жатқан кез келген қылмыстық құқық бұзушылық туралы арызды, хабарды қабылдауға және тіркеуге міндетті. Арыз иесіне қылмыстық құқық бұзушылық туралы қабылданған арыздың немесе хабардың тіркелгені туралы құжат беріледі (ҚР ҚПК-нің 185-бабы).

Тек, осы міндет арқылы ғана арызданушының арыз беру құқығы кепілдендірілген.

Ал, арызданушыға Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталғандығы туралы және оның қатысуымен жүргізілетін тергеу іс-әрекеттері бойынша құқықтары туралы қолданыстағы заңнамада қаралмаған.

Аталған құқықтарды арызданушы тек жәбірленуші ретінде танылған соң ғана иелене алады. Ал жәбірленуші болып қылмыстық құқық бұзушылық өзіне тікелей моральдық, тәндік немесе мүліктік зиян келтірді деп пайымдауға негізі бар тұлға ғана бола алады. Қазақстан Республикасы ҚПК-нің 71-бабына сай, тұлға қылмыстық процесте тиісті қаулы шығарылғаннан кейін жәбірленуші деп танылады. Егер қылмыстық процесс барысында оның бұл жағдайда болуына негіздер жоқ екені анықталса, қылмыстық процесті жүргізетін орган өз қаулысымен тұлғаның жәбірленуші ретінде қатысуын тоқтатады. Жәбірленушінің: келтірілген күдік пен тағылған айыптау туралы білуге; ана тілінде немесе өзі білетін тілде айғақ беруге; дәлелдемелерді ұсынуға; өтінішхаттар мен қарсылық білдірулерді мәлімдеуге; аудармашының тегін көмегін пайдалануға; өкілінің болуына; қылмыстық қудалау органы одан дәлелдеу құралы ретінде алып қойған немесе өзі ұсынған мүлікті, сондай-ақ қылмыстық заңмен тыйым салынған іс-әрекетті жасаған адамнан алып қойылған, өзіне тиесілі мүлікті

алуға, өзіне тиесілі құжаттардың төлнұсқаларын алуға; заңда көзделген жағдайларда күдіктімен, айыпталушымен, сотталушымен татуласуға, оның ішінде медиация тәртібімен татуласуға; қылмыстық теріс қылық немесе онша ауыр емес қылмыс туралы іс бойынша бұйрықтық іс жүргізуді қолдануға келісім білдіруге; өзінің қатысуымен жүргізілген тергеу әрекеттерінің хаттамаларымен танысуға және оларға ескертулер беруге; өз өтінішхаты не өз өкілінің өтінішхаты бойынша жүргізілетін тергеу әрекеттеріне тергеушінің немесе анықтаушының рұқсатымен қатысуға; сотқа дейінгі тергеп-тексеру аяқталғаннан кейін істің барлық материалдарымен танысуға, одан, мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтерді қоспағанда, кез келген мәліметті және кез келген көлемде көшіріп алуға; өзіне және өзінің отбасы мүшелеріне қауіпсіздік шараларын ұсыну, жеке өмірінің мән-жайларын жария етпеу туралы, күдіктіге қатысты жақындауға тыйым салуды қолдану туралы өтінішхаттар мәлімдеуге; өзін жәбірленуші деп тану немесе танудан бас тарту, сотқа дейінгі тергеп-тексеруді тоқтату туралы қаулылардың, айыптау актісінің көшірмелерін, сондай-ақ бірінші, апелляциялық және кассациялық сатылардағы соттың үкімі мен қаулысының көшірмелерін алуға; бірінші, апелляциялық және кассациялық сатылардағы сотта істі соттың талқылауына қатысуға; сот жарыссөздерінде сөйлеуге; айыптауды, оның ішінде мемлекеттік айыптаушы айыптаудан бас тартқан жағдайда да қолдауға; сот отырысының хаттамасымен танысуға, бұл ретте хаттаманың соңына өз қолын қоюға, ал сот отырысы хаттамасының бір бөлігімен танысқан кезде осы бөліктің соңына қол қоюға; ал сот отырысында аудио-, бейнетіркеу қолданылған жағдайда – хаттаманың соңына қол қоюға, хаттамаға ескертулер беруге құқылы; қылмыстық процесті жүргізетін органның әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағым келтіруге; соттың үкімі мен қаулысына шағым жасауға; іс бойынша келтірілген шағымдар, прокурордың өтінішхаттары және наразылықтар туралы білуге, оларға қарсылықтар беруге және оларды қарауға қатысуға; өз құқықтары мен заңды мүдделерін заңға қайшы келмейтін өзге де тәсілдермен қорғауға; тараптардың процестік келісім жасасу ниеті, оның шарттары мен салдары туралы білуге, қылмыспен келтірілген залалды өтеу бойынша өз шарттарын ұсынуға не оны жасасуға қарсылық білдіруге құқығы бар.

Осы аталған құқықтар жөнінде заңнамада қаралмағандықтан, арызданушы өзінің мүдделерін қолдана алмайды. Сондықтан бұл мәселе заңнамада реттелуі тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы» Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2009 жылғы 24 тамыздағы №858 Жарлығы.
2. Қазақстан Республикасы қылмыстық процестік кодексі. – А., Жеті жарғы, 2015 ж. – 344 б.
3. ҚазССР қылмыстық іс жүргізу кодексі. – А., 1978 ж. – 295 б.
4. Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу кодексі. – А., Юрист, 1998 ж. – 301 б..
5. Проект к уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <https://www.zakon.kz/4544178-kratkaja-spravka-ob-osnovnykh-novellakh.html> (дата обращения 15.08.2017)
6. «Қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы арыздар мен хабарларды қабылдау және тіркеу, сондай-ақ Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімін жүргізу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Бас прокурорының 2014 жылғы 19 қыркүйектегі № 89 Бұйрығы.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА БАЛА ҚҰҚЫҒЫН ҚОРҒАУ

Генджебаева София Нармухамметовна

«Құқық» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада Қазақстан республикасындағы бала құқықтарын қорғауға байланысты заңдарға, олардың артықшылықтарына, мемлекеттік, халықаралық және жергілікті үкіметтік емес ұйымдардың міндеттеріне тоқталамыз.

Түйінді сөздер: бала, бала құқығы, конвенция, ратификациялау, факультативтік хаттама.

ЗАЩИТА ПРАВ РЕБЕНКА В КАЗАХСТАНЕ

Генджебаева София Нармухамметовна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В этой статье рассматриваются законы Республики Казахстан о защите прав ребенка, их преимущества, обязанности государственных, международных и местных неправительственных организаций.

Ключевые слова: ребенок, права ребенка, конвенция, ратификация, факультативный протокол

CHILD RIGHTS PROTECTION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Genjebayeva Sofiya Narmukhammetovna

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

In this article examines the laws of the Republic of Kazakhstan on child rights, their advantages, the responsibilities of State, international and local non-governmental organizations.

Key words: child, child rights, convention, ratification, optional protocol.

Адам құқықтарын қамтамасыз ету, әрине, кез келген мемлекеттің гүлденуі үшін негіз болып табылады. Адам қай жерде өмір сүрсе де, ол білімге, медицинаға қолжетімділікке, құқық қорғау органдарының қорғауына және жүріп-тұру еркіндігіне мұқтаж. Әсіресе, осы тұрғыда жасына байланысты өз-өзін қамтамасыз ету мүмкін емес жағдайларда баланың құқықтары мен бостандықтарын қорғау маңызды. Бұл жағдайда мемлекет, халықаралық ұйымдар мен құқық қорғаушылар бүкіл әлемдегі балалардың құқықтарын реттейтін құжаттарды құру және қабылдау арқылы көмектеседі.

Баланың құқықтарын қорғау - мемлекеттің, қоғамның, сондай-ақ халықаралық және жергілікті үкіметтік емес ұйымдардың өзара іс-қимыл жүйесі. Тәуелсіздік жылдарында Қазақстан балалар құқығын қорғау бойынша негізгі халықаралық құжаттарды ратификациялады. Мемлекет сондай-ақ кәмелетке толмағандардың құқықтарын белгілейтін заңдар мен қаулылар қабылдады. Халықаралық құжаттар балалармен туындайтын негізгі проблемаларды және қауіптерді шешуге арналған:

- кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылық;

- әлеуметтік-тұрмыстық жағдайы төмен отбасыларда тұру;
- медициналық көмек көрсетудің төмендігі салдарынан өлім;
- үйсіздік;
- білімнің жоқтығы;
- өмір сүруі мен құқықтарын бұзу қаупі.

Балалардың құқықтарын қорғау туралы негізгі құжат - Бала құқықтары туралы конвенция. Ол БҰҰ Бас Ассамблеясы 1989 жылы 20 қарашада қабылданды. Содан кейін бала алғаш рет адам құқықтарының толық ауқымына сене алатын құқық субъектісі ретінде танылды. Бала құқықтары туралы конвенцияны 190 ел, оның ішінде Қазақстан 1994 жылғы 8 маусымда бекітті.

Конвенцияның ережелерін іске асыруды Бала құқықтары жөніндегі комитет бақылайды. Әрбір бес жыл сайын Комитет Конвенцияның ережелерін іске асыру үшін қабылданған шаралар туралы мемлекеттерден есептерін қарайды. 2003 жылы Қазақстан БҰҰ-ның Бала құқықтары жөніндегі комитетінің 33-сессиясында алғашқы баяндамасын жасады. Одан кейін баяндаманың қорытындысы бойынша Комитет балалардың құқықтарын қорғау және мемлекеттік органдар мен халықаралық ұйымдар арасындағы ынтымақтастықты дамыту саласындағы заңнамалық базаны жетілдіруді ескере отырып, ескертулер мен ұсынымдар дайындады[1].

Балалардың құқықтары жөніндегі ақпаратқа сәйкес, Қазақстанда тұратын әрбір кәмелетке толмаған тұлға:

- денсаулық сақтау құқығы;
- ойынға қатысу құқығы;
- білім алу құқығы;
- кемсітуден қорғау құқығы;
- зорлықтан қорғау құқығы;
- өзін еркін білдіру құқығы;
- еңбек бостандығына құқығы;
- әділ сот төрелігі құқығы.

«Қазақстанда балалар мен жасөспірімдердің құқықтары мен кепілдіктерін реттейтін 45-тен астам нормативтік құқықтық актілер қабылданды»

Осылайша, Бала құқықтары туралы конвенцияның негізгі қағидаттары мен нормалары Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қылмыстық кодекс, Қылмыстық процесілік кодексі мен Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексінде ескеріледі және азаматтық, отбасылық және басқа да құқық салаларында көрініс табады.

— Қазақстан Республикасының Конституциясының 27 бабында неке мен отбасы, ана мен әке және бала мемлекеттің қорғауында болады деп көрсетілген[2].

— «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі денсаулық сақтау саласындағы құқықтарына кепілдік береді. Қазақстанда әр баланың тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемінде заманауи және тиімді медициналық қызмет көрсету, сондай-ақ ауруды емдеу және оңалту, денсаулық сақтау, медициналық тексеру және динамикалық бақылау, емдеу, дәрі-дәрмекпен қамтамасыз ету және оңалту қызметтерін пайдалануға құқығы бар.

Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласындағы заңнамасына сәйкес мүгедектігі бар балалар, сондай-ақ АҚТҚ жұқтырғандар, СПИД-пен ауыратындар білім беру және денсаулық сақтау ұйымдарында тегін медициналық-педагогикалық түзету көмегін алуға құқылы[3].

— «Неке(ерлі- зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексінің 10-тарауы 8 баптан тұрады және отбасындағы баланың құқықтарын білдіреді. Сонымен, әрбір бала отбасында тұруға және білім алуға, ата-аналарымен және туыстарымен байланысқа шығуға, өз пікірін білдіруге, атын, әкесінің атын және тегі болуын және қажет

болған жағдайда оларды өзгерту құқығына ие. Сондай-ақ баланың меншік құқығы болуына және оның құқықтары мен заңды мүдделері заңмен қорғалуына құқығы бар[4].

— «ҚР мемлекеттік жастар саясаты туралы» Қазақстан Республикасының Заңының мақсаты жастардың рухани, мәдени, білім алып, кәсіби және дене бітімінің толыққанды дамуы, шешімдер қабылдау процесіне қатысуы, ойдағыдай әлеуметтенуі және олардың әлеуетін елді одан әрі дамытуға бағыттау үшін жағдайлар жасау болып табылады. Заңның міндеті жастардың құқықтары мен мүдделерін қорғау, балалар мен жастарды елдің әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси өміріне тарту және оларды азаматтық қоғам шеңберінде оқыту болып табылады[5].

— «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы кәмелетке толмағандардың заңсыз әрекеттері туралы ескертеді, балалардың заңды құқықтары мен мүдделерін сақтау жөніндегі мемлекеттік саясатты жүзеге асырады. Заң балалардың құқықтарын және әлеуметтік кепілдіктерін, кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықты, қараусыздықты және панасыздықты болдырмау жүйесін құрайтын органдар мен мекемелер үшін материалдық, техникалық, қаржылық, ғылыми, әдістемелік және кадрлық қолдауды жасайды[6].

— «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында кәмелетке толмағандардың тегін және міндетті бастауыш білім алуы, сондай-ақ тегін орта білім беруді енгізілуі қарастырылған. Сондай-ақ, азамат мемлекеттік жоғары оқу орнында тегін жоғары білім алуға конкурстық негізде құқылы. Осылайша, Конвенцияның нормаларын кеңейту туралы заңдар балалардың тек бастауыш білім алуы емес, сонымен қатар тегін орта білім алуына кепілдік береді[7].

— «ҚР баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы балалардың мүддесінде мемлекеттік саясаттың мақсаттарын анықтайды. Барлық бала тегіне, нәсіліне және қай ұлтқа жататындығына, әлеуметтік және мүліктік жағдайына, жынысына, тіліне, біліміне, дінге көзқарасына, тұрғылықты жеріне, денсаулық жағдайына, балаға және ата-анасына немесе басқа заңды өкілдеріне қатысты өзге де мән-жайларға қарамастан, тең құқыққа ие. Некеден де және некесіз де туған балалар тең әрі жан-жақты қорғауды пайдаланады.

Баланың құқықтары Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жағдайларда ғана шектелуі мүмкін. Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясаты балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін сақтауды қамтамасыз етеді және оларды кемсітуге жол бермейді. Осы мақсатта баланың құқықтарын қамтамасыз етудің құқықтық негізі қалыптасты және баланың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін тиісті органдар мен ұйымдар құрылды. Сонымен қатар, бұл құжат балалардың физикалық, интеллектуалдық, рухани және адамгершілік дамуына, патриоттыққа, азаматтыққа және бейбітшілікке тәрбиелейді, кәмелетке толмағандардың әділдік пен құқықтық мәдениетке деген көзқарастарын қалыптастырады. Заңда балалар мүддесі бойынша балалардың құқықтарын заңнамалық қолдауға және балаларды толыққанды тәрбиелеуді қамтамасыз етуге, олардың құқықтарын қорғауға, оларды қоғамда толыққанды өмірге дайындауға отбасының мемлекеттік қолдауына негізделген мемлекеттік саясат мемлекеттік органдар үшін басым бағыт болып табылады[8].

— «Балаларды қорғау және баланы шетелдік асырап алуға қатысты ынтымақтастық туралы конвенцияны ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы.

Балаларды қорғау және шетелде асырап алуға қатысты ынтымақтастық туралы конвенция 1993 жылғы 29 мамырда Гаагада қабылданды. Конвенцияға қол қойған мемлекеттер баланың толыққанды және үйлесімді дамуы үшін бақыт, махаббат пен түсіністігі бар отбасында өсіп-өркендеуі қажет екенін мойындайды. Бұл жағдайда басымдылық бала туылған отбасына беріледі. Егер белгілі бір жағдайларда балалар өз отбасыларында тұра алмаса немесе елде қолайлы отбасы табылмаса, шетелдіктерге баланы

асырап алу, тұрақты отбасы болу артықшылықтарын бере алады. Шетелдік бала асырап алушы баланың мүддесіне және оның негізгі құқықтарына, сондай-ақ балаларды ұрлауға, сатуға немесе сауда-саттыққа жол бермейді[9].

— «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының Заңкемтарбалаларды әлеуметтік, медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдаудың нысандары мен әдістерін айқындайды, дамуында кемістігі бар балаларға көмек көрсетудің тиімді жүйесін жасауға, оларды тәрбиелеу, оқыту, еңбекке және кәсіби даярлау ісімен байланысты проблемаларды шешуге, балалар мүгедектігінің алдын алуға бағытталған[10].

Қазақстанның құқықтық жүйесінің бөлігі жалпыға ортақ халықаралық нормалар мен стандарттар болып табылады. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің веб-сайтында кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау саласындағы мемлекеттік саясатқа қол жеткізу кең ауқымды нормативтік-құқықтық базаны құру болып табылады. Сонымен бірге, Қазақстанның құқықтық жүйесінің бөлігі ретінде жалпыға ортақ халықаралық нормалар мен стандарттардың мәселесін шешу қажет деп көрсетілген:

— Кәмелетке толмағандарға қатысты сот төрелігін жүзеге асырудың БҰҰ-ның ең төменгі стандартты ережелері (Пекин ережелері, 1985 ж.);

— БҰҰ-ның Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықты болдырмау жөніндегі нұсқаулығы (Эр-Рияд басшылығы, 1990);

— Біріккен Ұлттар Ұйымының кәмелетке толмағандардың өз бостандығынан айрылған құқықтарын қорғау туралы ережелері (1990 ж.);

— Біріккен Ұлттар Ұйымының қамауға алуға жатпайтын шараларды қолданудың минималды стандартты ережелері (Токио ережелері, 1990) және т.б.

Қазақстандағы балалардың құқықтарын жүзеге асыруға, сондай-ақ, өмірдің әр түрлі аспектілерінде балалардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ететін, Қазақстан ратификациялаған халықаралық құжаттар:

- 1999 жылы Қазақстанда шетелде алиментті қалпына келтіру туралы конвенция ратификацияланды;

- 2000 жылы Еңбекке ақы төлеудің ең төменгі жас шамасы туралы конвенция;

- 2001 жылы Балаларды сату, балаларды жезөкшелікке және балалар порнографиясына қатысты Бала құқықтары туралы конвенцияға және балалардың қарулы жанжалдарға қатысуы туралы Бала құқықтары туралы конвенцияға Факультативтік хаттамаға;

- 2002 жылы Балалар еңбегінің ең нашар түрлерін жоюға және тыйым салу туралы ХЕҰ-ның Конвенциясына (№ 182 Конвенция);

- 2004 жылғы қарашада Қазақстан БҰҰ-ның Адам саудасына қарсы конвенциясына және басқа адамдардың жезөкшелікті пайдалануына және оның қорытынды хаттамасына қол қойды[11].

Қорыта айтқанда, адам құқығы бала құқығын қорғаудан басталады. Қазақстан Республикасында көп жылдар бойы бала құқығын қорғауда әлеуметтік жағына көңіл бөлінсе, бүгінгі таңда құқықтық қорғауға ауысып жатыр. Балаларға қатысты мемлекеттік саясат елімізде экономикалық және саяси реформалау жағдайында іске асырылуда, осыған байланысты балалардың қоғамдағы жағдайын жақсарту жөнінде шаралар қабылданып жатыр. Сондықтан біз мемлекет, қоғам, отбасы болып бала құқығын қорғауды насихаттауға міндеттіміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Бала құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялау туралы» ҚР Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысы.
2. «Қазақстан Республикасының Конституциясы» 1995 жылы 30 тамыз.

3. «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» ҚР 2009 жылғы 18 қыркүйектегі N 193-IV Кодексі.
4. «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» ҚР2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі.
5. «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» ҚР Заңы 2015 жылғы 9 ақпандағы № 285-V ҚРЗ.
6. «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» ҚР 2004 жылғы 9 шілдедегі N 591 Заңы.
7. «Білім туралы»ҚР 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы.
8. «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» ҚР 2002 жылғы 8 тамыздағы N 345 Заңы
9. «Балаларды қорғау және баланы шетелдік асырап алуға қатысты ынтымақтастық туралы конвенцияны ратификациялау туралы» ҚР 2010 жылғы 12 наурыздығы № 253-IV Заңы
10. «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» ҚР 2002 жылғы 11 шілдедегі N 343 Заңы.
11. http://www.ombudsman.kz/kz/publish/docs/doklad_spec/detail_2.php?ID=1373

БАЛА ҚҰҚЫҒЫНЫҢ ТҮСІНІГІ ЖӘНЕ ШЫҒУ ТАРИХЫ

Генджебаева София Нармухамметовна

«Құқық» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада адам және бала құқықтарына түсінік беріледі. Бала құқығының шығу тарихы, тарихи даму кезеңінде кездескен кедергілері және қалыптасу сатылары баяндалады.
Түйінді сөздер: адам құқығы, бала, бала құқығы, конвенция, декларация.

ПОНЯТИЕ О ПРАВАХ РЕБЕНКА И ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ

Генджебаева София Нармухамметовна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Ақтөбе, ул. Айтеке би, 52

В этой статье дается разъяснение прав человека и ребенка. История происхождения прав ребенка, препятствия, встречающиеся на историческом этапе развития и этапах формирования.

Ключевые слова: права человека, ребенок, права ребенка, конвенция, декларация.

CONCEPT OF THE RIGHTS OF THE CHILD AND THE HISTORY OF THE INITIATION

Genjebayeva Sofiya Narmukhammetovna

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

In this article [provide an explanation](#) the rights of human and the child. The origin story of the rights of the child, the obstacles encountered a historic moment of the development and the stages of formation.

Key words: human rights, child, child rights, convention, declaration.

Адам құқығының даму тарихы бостандық үшін күреспен және барлық әлемдегі теңдікпен байланысты. Адам құқықтары тең барлық адамдардың нәсіліне, жынысына, діни сеніміне, саяси немесе басқа көзқарасына, ұлтына немесе шығу тегіне қарамастан. Біз барлығымыз еркін және тең дәрежеде өмір сүруге құқылымыз. Бірақ барлық уақытта олай болған емес: тек қана ұл балалар оқыды, ал қыздардың білім алуға құқығы болған жоқ, олар қоғам өміріне араласа алмады. Сонымен қатар, қоғам өміріне барлық адамдар араласа алмады, себебі олардың шыққан тегі қарады, жай қарапайым шаруаның сөзіне құлақ асқан, оның дауысы болған емес. Адам құқығын сатып алуға, еңбек сіңіріп алуға немесе мұрагерлікке алуға болмайды, оған адам өмірге келген бастап ие болады. Әр адамды адам құқығынан бөліп қарай алмаймыз, ол оның бір бөлігі тәрізді. Адам құқығын тартып алуға болмайды, ешкімде басқа адамның құқығын қандай себеп болса да айыра алмайды. Адамдарды елі оны құқығыннан айырса да, оның құқығын ешкім тартып ала алмайды. Адам құқығы оның бір бөлігі болып табылады. Лайықты өмір сүру үшін барлық адамдар еркін өмір сүруге құқылы. Егер бір құқығынан айырсаң, онда басқа құқығын да жоқ. Егер мемлекет адам өмір сүру құқығын сақтай алмаса, онда басқа құқықтардың маңызы

болмайды. Адам құқығына байланысты, адам өмірін құрметтеу және оның адамгершілігін. Ол туралы көптеген әлемнің діндерін де және философиядан кездестіруге болды. Мысалға, христиандық 10 інжіл өсиет бар. Өсиет «өлтiрме» адам өмірін құрметте дейді, «ұрлық жасама» басқаның жеке меншігін сыйла дейді[1].

Адам құқығы заңды түрде Францияда 1978 жылы азамат және адам құқығы Декларациясында бекітілді, бірақта ХХ ғасырға дейін көптеген елдерде адамның құқығы оның шыққан тегі мен адамның қоғамдағы алатын орнына байланысты болды. Тек қана ХХ ғасырда, екі дүниежүзілік соғыстың шығындарынан кейін, геноцид, ызғарлы соғыс ағымынан соң, терроризм мен адамзатты құруға әкеп соққан соң адам құқығы құны бағаланды, адам құқығы институтынан басқа қорлық пен рақымсыздыққа қарсы тұру мүмкін еместігін көрсетті.

Ол қиын да, ұзақ жол болды. Орта ғасырдың аяғына дейін балалық шақ бөлек санаттағы немесе адамзат өмірінде әлеуметтік феномен бола алмады. Балалар «Кішкентай ересектер» болып есептеліп, ештеме істей алмайтын және бос орын болып есептелді.

Тарихи даму кезеңде балалардың құлдық жағдайы барлық елдерге тән болды. 6-7 жастағы балалар халық санағында есептелмеді, себебі олардың тірі қалу мүмкіншілігі өте аз болды. Ал кімде кім тірі қалса, олар бірден ересек болып есептелді.

Тарих мынаған куә, IV жүз жылдыққа дейін жаңа туған сәбилерді діни рәсім бойынша құрбандыққа шалды. ХІХ ғасырға шейін жас сәбилердің қиын жағдайда күн көруі, дұрыс күтімнің болмауы нәрістелердің көп өліміне әкеп соқты. Көптеген тарихшылар оны ауыр өмір сүру жағдайымен байланыстырып, балаға салғырт қараумен байланыстырады. ХVІ ғасырда ғана балаға деген алғашқы қызушылықтар пайда бола бастады. Егер шындыққа келсек, балалар ересектерден бөлек болып келеді, сондықтан оны білім беруде және тәрбиелеуде ескерген жөн. Оқыған азаматтар пайда бола бастады. Сол уақытта екі қарама-қайшы келетін тәрбие жүйесі болды. Моральшылар – балаларды «жаман» деп есептеді, білім арқылы оларды «жақсы адам» жасауды көздеді. Романисттер – балаларды «туғаннан жақсы» деп есептеп және еркін тәрбиелеу идеясын насихаттады. Еркін тәрбиелеу өкілдері баланы дара тұлға ретінде есептеуді ұсынды, табиғатқа сәйкес оның еркін білім алу мен тәрбиелеу құқығын насихаттады. Олар балалық шаққа қызушылық танытып, оны адамзат өміріндегі ерекше кезең екендігін насихаттады. Осылай бала және «балалық шақ» бөлек әлеуметтік феномен болып есептелді. Ол үрдіс оқыған, көзі ашық жандардың ұлдарға деген, одан кейін қыздарға деген қозғалысынан басталды.

ХХ ғасырдың басында бала құқығы идеясы Еуропа педагогтарының орныққан нық орын алды. Жиырмамыншы жүзжылдықтың басын швед әйелдер қозғалысының өкілі Эллен Кейдің «Бала ғасыры» атты кітабы ашты. Кітап жаңа педагогиканың манифесті және символы болды. Эллен бала құқықтарының негізгі бірнеше түрін: құқықтың жетіспеушілігі, ішкі дүние қол сұқпау құқығы, ата-ананы таңдау құқығы, баланың өмірге келу құқығы, денісау және махаббатқа бөленіп туу құқығы. «Әр әйел өз баласына деген міндетті сезіну керек, - деп жазды ол, - бұл табиғат заңы, онымен қоғам санасу қажет. Ол үшін қоғам аналық пен балалықты қорғайтын заңнама шығару қажет, әйел еңбегін реттейтін туралы, отбасы қызметін ұйымдастыратынын және жаңадан әйелді, еркекті тәрбиелеу керек»[2].

Алғашқы халықаралық құжаттар, балаға қатысты, бала құқығын қамтамасыз етуді мәселесін ғана қарастырмай, бала еңбегін қанау және құлдықты, баланы сату және балалардың жезөкшелігін алдын алу шараларына назар аударды.

1902 жылы халықаралық Гаага конференциясы «баланың мүмкіншіліктері» кішілерді қорғау бойынша конвенция белгілерінің маңызды бөлігі болды.

1919 жылы Халықаралық Еңбекті Ұйымдастыру Конвенциясында, жұмысшының ең кіші жасы анықталды.

1919 жылы балалардың амандығы Ұлттық Одақ Комитеті құрылды. Комитет назарында балалардың қаңғыбастық, құлдық, бала еңбегі, баланы сату және жасөспірімдердің жезөкшелік проблемасы болды.

Сол уақытта бала құқығын әлеуметтік қорғау стандартын жасауда басты рольді үкіметтік емес ұйымдар атқарды. 1923 жылы осы ұйым аясында декларация жасалды, онда негізгі шарттар көрсетілді, қоғамның балаға қамқор көрсету мен оны қорғау қамтамасыз ету жолдары көрсетілді.

1924 жылы Женева да ұлттық Одақ ұсынылған Декларацияны қабылдады. Ол Женевалық бала құқығы декларациясы деген атты алды және баланың қызығушылығын және құқығын қорғау саласындағы халықаралық-құқықтық сипаттағы ең алғашқы құжат болды.

1934 жылы Ұлттық Одақ Бас Ассамблеясы 1924 жылғы балалардың құқықтары Декларация принциптерін құптады, ал қатысушы-мемлекеттер оның принциптерін мемлекеттік заңнамаға енгізуді міндетіне алды.

1945 жылы адамзатқа қарсы фашизм қылмысы Біріккен Ұлттар Ұйымы Жарғысын қабылдаудың себебі болды. Жаңа Дүниежүзілік ұйымның басты мақсаты адам құқығын және барлық адамзатты ұлтына, жынысына, тіліне, дініне қарамастан негізгі бостандығы үшін құрметтеу болып табылды.

БҰҰ мақсаты:

- Барлық әлемде бейбітшілікті сақтауға қолдау көрсету;
- Барлық әлемдердің арасында достық қатынасты дамыту;
- Адам өмірін жақсарту үшін бірлесе отырып шара қолдану, кедейшілікті, сауатсыздықты жою.

БҰҰ басты органы, бейбітшілікті қамтамасыз етуге жауапты, оның шешімі барлық мемлекеттер үшін міндетті – Біріккен Ұлттар Ұйымының мүшелері – Қауіпсіздік Кеңесі. БҰҰ мүшелері 185 мемлекет болып табылады. Осы мемлекеттердің үкіметтері Бас Ассамблеясында кездеседі.

XX ғасырда адам құқығының жалпы және қатты бұзылуы БҰҰ Жарғысына жаңа және маңызды элементтердің енуіне себеп болды, оның ішінде адам құқығына қатысты.

Балалар, олардың тұрмыс жағдайы мен олардың құқықтары БҰҰ құрылуынан бастап назарында болды. БҰҰ алғашқы қадамдарының бірі 1946 жылы 11 желтоқсанда Біріккен Ұлттық Ұйымының Бас Ассамблеясының балалар қорын (ЮНИСЕФ) құру болды, ол қазіргі таңда да ең басты балаларға халықаралық құқықтық көмек көрсетудің тірегі болып тұр.

1948 жылы 10 желтоқсанда Біріккен Ұлттық Ұйымының Бас Ассамблеясы жалпы адам құқықтары декларациясын қабылдады, онда баланың мүддесін мен құқықтарына қатысты мәселелерде көтерілді: балалардың тепе-теңдік принципі, ана мен нәрістелерді қорғау нормалары, балаларды қанаудан қорғау туралы, балалардың білім алу құқығы. Онда «балаға өмірге келер алдында және туғаннан кейін де құқықтық көмек керек, арнайы қамқорлық пен қорғауды қажет етеді» көрсетілді.

Бірінші стандарт, БҰҰ жасаған құралы және тікелей бала құқықтарына қатысты, балалардың құқықтары туралы Декларация 1958 жылы болды. Ол мынаны құптады «адамдар балаларға тек қана ең жақсысын ғана беруге міндеті», Декларация балалардың құқықтары моральдық құрлымын мықты негізін қалады, он принциптен тұратын. Декларацияның тарихи маңызды мәні, баланы құқықтық нысан ретінде қарау, баланы қорғаудан баланы құқықтық қорғауға көшу және әлеуметтік көмекке ұласудан тұрады.

70-ші жылдардың аяғында кейбір мемлекеттер бала құқықтары туралы келісімді қабылдау қажеттілігі туралы айта бастады, міндетті түрде халықаралық құқық нормаларына сәйкес келетін. Бұл көптеген елдердегі баланың тұрмыс жағдайының ауырлығы туралы хабарлардың шығуы, балалар өлімінің көбейіп кетуі, бала денсаулығы тиісті қорғалмай, олардың қарапайым білім алу мүмкіншілігінің жоқтығы болды. Сонын ішінде балаларды қауіпті еңбекке жегу пен жезөкшелік және еңбекпен қанауда пайдалану, түрмеде қамаудағы отырған немесе басқада қиын жағдайға душар болған балалар туралы, әскери жанжалдарда құрбан болған немесе қашқындар санатындағы балалар туралы ақпарат үрей тудырды.

1979 жылы балалардың құқықтары Декларациясының қабылданғанына 20 жыл толды – БҰҰ Бас Ассамблеясы ол жылды Халықаралық балалар күні деп жариялады. Сол жылы жаңа құжаттың жобасы талқылана бастады, Польша үкіметінің өкілдері ұсынған Бала құқықтары туралы Конвенция.

Конвенцияны жасау жұмыс тобы жұмыс істей бастады, адам құқықтары бойынша Біріккен Ұлттар Ұйымының Комиссиясы бастаған. Топ үкімет өкілдерінен болды, ал талқылауға БҰҰ арнай мекемелері мен органдардың өкілдері қатысты, оған босқындар ісі бойынша БҰҰ Жоғарғы басқарма комиссары (БЖБК), халықаралық еңбек ұйымы (ХЕҰ), БҰҰ балалар қоры (ЮНИСЕФ) және Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДСҰ), сонымен қатар бірқатар үкіметтік емес ұйымдар кірді.

Конвенциямен жұмыс істеу ондаған жылдарға созылып кетті. 1989 жылы 20 қарашада, он жыл өткен соң Бүкіл әлемдік Балалар жылынан кейін және 30 жыл балалар құқықтары Декларацияға қол қойылған соң, Бала құқықтары туралы Конвенция екі минут ішінде БҰҰ Бас Ассамблеясы бір дауыстан қабылдады. Оның қажеттілігін мынадан байқауға болады, Конвенцияға қол қою күні ашылғанда (1990 жылы 26 қаңтарда) оған 61 мемлекет қол қойды. 1990 жылы қыркүйекте Конвенцияны 20 мемлекет заңдық тұрғыдан мақұлданды, ол оның күшіне енуін көрсетті.

Сонымен қатар, БҰҰ Балалар қорының (ЮНИСЕФ) бастамасымен және алты мемлекет (Египт, Канада, Мали, Мексика, Пәкістан и Швейцария) Нью-Йоркте балалардың мүддесін қарастырудың жоғарғы деңгейі бойынша дүниежүзілік кездесу болды. Кездесуге қатысушылар барлық мемлекеттерді Бала құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялауға шақырды. 1990 жылдың аяғында 57 мемлекет ратификациялады, 1995 жылы 31 желтоқсанда 185 ел, ол дегеніміз адам құқықтары саласындағы нормативтік құжаттардың ішінде теңдесі жоқ болып шықты. Қазақстан Республикасы 1994 жылы Бала құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялады[3].

Айтып өткендей бала құқығының даму тарихы адам құқығының даму тарихынан бастау алады және қазіргі таңда толыққанды өзінің айқын орны бар. Бала дегеніздің өзі адам деген түсінікке жеткен заманға да жеттік. Дұрыс түсінік қалыптастырудың өзі ғасырларға созылды. Ендеше соның жемісін көріп, нақты бағытта іс-шаралар жасау біздің борышымыз. Өйткені бүгінгі бала – ертеңгі елдің азаматы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Мемлекет және құқық негіздері». - Оқулық. - Алматы. – 2001 ж.
2. Н. Дулатбеков, С. Амандықова, А. Турлаев «Мемлекет және құқық негіздері». - Алматы. - 1999 ж.
3. «Бала құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялау туралы» ҚР Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысы.

ШЕТ ЕЛДЕРДЕ БАЛА ҚҰҚЫҒЫН ҚОРҒАУ ТӘЖІРИБЕСІ

Генджебаева София Нармухамметовна

«Құқық» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада шет елдердің бала құқығын қорғау жүйесі және оның даму тарихы, жүйесінің ерекшеліктері айтылады. Сондай-ақ, бала құқығын қорғау заңдарын күшейту барысында жүргізілген бағдарламалар мен іс-шараларды қарастырамыз.

Түйінді сөздер: бала, бала құқығы, Омбудсмен институты, ата-ана үстемдігі, бала қауіпсіздігі.

ПРАКТИКА ЗАЩИТЫ ПРАВ РЕБЕНКА В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

Генджебаева София Нармухамметовна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В этой статье рассматривается система защиты прав детей за рубежом и история ее развития. Мы также рассматриваем программы и мероприятия, которые проводятся в целях укрепления защиты прав ребенка.

Ключевые слова: ребенок, права ребенка, Институт омбудсмена, родительское господство, безопасность детей.

PRACTICE OF THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE CHILD IN FOREIGN COUNTRIES

Genjebayeva Sofiya Narmukhammetovna

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

In this article examines the system of protection of children's rights abroad and its history. We are also considering programs and activities that are being undertaken to strengthen the protection of the rights of the child.

Key words: child, child rights, Institute of Ombudsman, parental domination, child safety.

Бала құқығын қорғау заңдарын күшейту үшін Батыс және Шығыс мемлекеттерінің озық тәжірибелеріне сүйенуіміз қажет. Негізгі бағытты Шығыс елдеріне алған жөн, себебі еліміздің салт-дәстүрлері мен көзқарастары ұқсас.

Балаларға қатыгездікпен қарағаны үшін ең алғаш рет 1979 жылы қылмыстық жауаптылық Швецияның тәжірибесінде көрсетілген. 1993 жылы ұлттық заңнаманы және халықаралық-құқықтық нормаларды ескере отырып, балалардың мүдделерін қорғау үшін Омбудсмен институты құрылған. Швецияда Омбудсмен институты балалардың құқықтарын қорғау туралы заңнаманы қорғаушы болып табылады, заңдарға өзгерістер енгізеді, мемлекеттік органдардың, муниципалитеттер мен аудандық кеңестердің жұмысында балалардың құқықтарын қорғау туралы заңның қолданылуына ықпал етеді. 1993 жылғы 13 мамырдағы Балалар институтының Омбудсмен мекемесін құру туралы Заңның негізінде жұмыс істейтін Омбудсмен институты 2002 жылғы 1 шілдеде құрылды. Еңгізілген

жаңалықтар Омбудсменнің балаларға арналған өкілеттіктерін нығайтты. Омбудсменнің балаларға арналған тәуелсіз қызметі үшін бұл мекеме ел Парламентіне есеп береді. Дегенмен, Швеция заңнамасының ерекшелігін ескере отырып, ол биліктің бақылау функцияларын жүзеге асырмайды және белгілі бір мәселелерді тергеуге кедергі жасай алмайды. Жыл сайын Омбудсмен институты қоғамға және Үкіметке Швециядағы балалар жағдайы туралы баяндама ұсынады. Жоғарыда айтылғандай, Омбудсменнің қоғаммен кеңестер жүргізуі балалар үшін маңызды. Балалар мен ата-аналар Омбудсменге кеңес және түсініктеме алу үшін хабарласа алады немесе электронды пошта адресіне хат жаза алады. Балалар кеңесі мен Жастар кеңесі тарапынан кері байланыс жасау үшін қоғамдық бақылау қарастырылады. Швецияның Омбудсмені өз елінде ғана емес, шетелде де жобаларды жүзеге асырады [1].

Францияда балалардың құқықтарын қорғау өзінің тарихи ерекшеліктеріне ие. Атап айтқанда, Ұлы Француз революциясынан бері ата-аналардың рөлі өзгерді. Наполеонның енгізген Азаматтық кодексіндегі некені тіркеу нормасында ата-ананың «ата-ана үстемдігі» 21 жасқа дейін деп көрсетілген. Сарапшылардың пікірінше, 1874 жылы балалардың құқықтарын қорғау жүйесін енгізу арқылы француздық үлгі қалыптастырыла бастады: үш жасқа дейінгі барлық балаларды қадағалау, балалар еңбегінің инспекциясы қызметінің ашылуы, ата-аналардың немесе үшінші тұлғалардың балаларды қайыр сұрап алу әрекеттерінің жолын кесу, 6-дан 13 жас аралығындағы ұлдар мен қыздарға міндетті білім беруді енгізу (Jules Ferry Act) [2]. XIX ғасырдың аяғынан бастап, ата-ана құқықтарынан айыру, мемлекетке немесе балалар үйіне ауыстыру туралы заңдар реттелді. 1912 жылы Кәмелетке толмағандар істері жөніндегі сот құрылды, ал 1945 жылы кәмелетке толмағандардың судьялары лауазымы енгізілді, «Әлеуметтік жағдайы төмен балаларды бақылау» туралы арнайы әкімшілік орган пайда болды. 1990 жылғы 2 шілде. Франция БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясын ратификациялады. Францияда балаларды қорғау жүйесі Швецияға қарағанда біршама ерекшеленеді. Құрылған жоспарда балалардың құқықтарын қорғау Бас кеңестің (Департаментінің) Төрағасына және тиісті мекемеге беріледі. Ұйымдастыру үлгісі мыналарды қамтиды:

- Балаларға әлеуметтік көмек көрсету қызметі (отбасылық кодекс пен әлеуметтік қызметтің негізінде);
- Ана мен баланы қорғау қызметі;
- Әлеуметтік қызметтер салалар немесе бөлімшелер ауқымында;
- Мектеп оқушылары арасында және салауатты өмір салтын насихаттау бойынша қызмет көрсету;
- Балалар мен жасөспірімдерге арналған психиатриялық қызметтер.

Франциядағы балаларды қорғау ерекшелігі Республика прокуроры жанындағы Сот органы үшін маңызды рөл атқарады. 10 шілдедегі заң әлеуметтік қызметкерлерге прокурорға құқықтарды бұзу туралы хабарлауға міндеттеме жүктейді. Мемлекеттік реттеудің маңызды аспектілерінің болуына қарамастан, ата-аналарға көп көңіл бөлінеді. Францияның Азаматтық кодексінің 371-2-бабында ата-аналардың функциялары нақты анықталған, атап айтқанда: «Ата-ана құқығы баланың қауіпсіздігіне, денсаулығына және моральдық тәрбиесіне қатысты мәселелер бойынша баланың мүддесін қорғау үшін ата-анасына тиесілі. Олар баланы қорғауға, оны бақылауға және тәрбиелеу ісімен айналысуға міндетті және құқығы бар». Сонымен қатар, «ата-аналар осы айрықша құқықтардан бас тарта алмайды және оларды үшінші тұлғаларға бермейді» [3].

Біріккен Араб Әмірліктерінің тәжірибесі қызығушылық тудырады. БАӘ үкіметі аз қамтылған отбасыларды әлеуметтік қолдауға баса назар аударады. Мұндай отбасылар мемлекеттен мерзімді жәрдемақы алуға құқылы. Отбасылар қаншалықты талапқа сәйкес келсе, соншалықты жәрдемақы көбірек алады: балалардың саны, асырап алынған балалар, отбасындағы оқушылар, жетім немесе жартылай жетім және т.б. [4].

Малайзияның тәжірибесі қызықты, өйткені отбасын қолдау және баланы асырап алған отбасыларға көмек көрсету бағдарламасы сәтті түрде жүзеге асырылуда. Отбасыларды қолдау бағдарламалары - бұл балаларды интернат үйіне орналастырудың алдын алудың бірінші деңгейі. Әлеуметтік жетімдікке жол бермеу үшін дағдарыстық отбасылар қаржылық және психологиялық-әлеуметтік қолдауды қоса бірқатар қызметтерді пайдалана алады. Әлеуметтік қорғау департаменті отбасыларға әлеуметтік және экономикалық қиындықтарды шешуге және өмір сапасын жақсартуға көмектесетін бағдарламаларды жүзеге асырады. Бұл бағдарламалар екі деңгейде жүргізіледі:

1. Аз қамтылған отбасыларға және осындай отбасылардың балаларына материалдық көмек пен психо-әлеуметтік тікелей қолдауды көрсету;

2. Балалар орталықтары арқылы балаларды қорғау топтарының жетекшілігімен жұмыс істейтін қорғансыз балаларға және олардың отбасыларына профилактикалық қызметтер көрсету.

Бұл қызметтер Малайзияның 2001 жылғы балалар заңында көзделген, оған сәйкес қорғауға мұқтаж балаларды анықтау кезінде, балаларды қорғауға арналған топтар құрылды. Олар балаларға және олардың отбасыларына көрсетілетін жергілікті қызметтерді үйлестіруге жауапты. Бұл көмек бағдарламасы аз қамтылған және жалғызбасты отбасыларды қолдау үшін құрылған, сондай-ақ өз балаларын немесе туыстарының балаларын тәрбиелеп отырған отбасы мүшелерін қамтиды. Қаржылық ахуалды бағалау үшін, сондай-ақ ата-аналарының немесе туыстарының баланы тәрбиелеу және оған тиісті жағдайлар жасау мүмкіндігін бағалайтын тест жүргізіледі; оған жәрдемақы 30 айға дейін беріледі [5].

Әлемдік тәжірибеде құқық қорғау органдарындағы әлеуметтік жұмыс қарқынды дамып келеді. Бұл практика Германияда, Құрама Штаттарда, Швецияда және Солтүстік Ирландияда ең танымал сипатқа ие. Құқық қорғау органдарындағы әлеуметтік жұмыс арнайы заңдарға және қағидаларға негізделеді. Құқық қорғау жүйесіндегі әлеуметтік қызметкерлердің функциялары қылмыстық сот төрелігі, кәмелетке толмағандардың істері бойынша сот төрелігі және түзету жүйесі саласында кеңес беруді, сондай-ақ ереже жасау саласының өкілдерін, құқық қорғау органдарының қызметкерлерін, заңгерлерді қамтиды. Құқық қорғау жүйесінде әлеуметтік қызметкерлер қылмыстық және кәмелетке толмағандардың істері бойынша сот төрелігі мәселелерімен айналысады, психикалық ахуалына, баланың мүдделеріне, куәлік етуге қабілетіне қатысты ұсыныстар мен есептер дайындайтын диагностикалық қызметтер көрсетеді. Бұдан басқа, әлеуметтік қызметкерлер сарапшы куәгерлер болып табылады. Тергеу барысында әлеуметтік қызметкерлер тергеуге көмек көрсету үшін соттарға қажетті құжаттарды дайындау үшін шақырылады. Әлеуметтік қызметкер тергеудегі адамның мінез-құлқын, қоғамға қауіптілігін және рецидивтіктің ықтималдығы дәрежесін анықтау кезінде кәсіби бағалауға көмектеседі. Осылайша, Германияда жасөспірімнің әлеуметтік портретін, оның жеке басының мінездемелерін, жасаған қылмыстың мән-жайларын анықтайтын жастарға құқықтық көмек көрсету қызметі бар. Осындай ақпаратты талдау негізінде әлеуметтік қызметкер ықпал ету шарасын анықтау үшін прокурорға және сотқа есеп береді [6].

Шет елдердің тәжірибесін пайдалана отырып, Қазақстан Республикасы бала құқығын қорғау жүйесін жақсартып алады. Елімізде халықаралық стандарттармен кепілдік берілген, мемлекет тарапынан неғұрлым ауқымды көмекті және қолдауды қамтамасыз ететін бірқатар ұлттық заңнама нормалары жүзеге асырылуда. Тұтастай алғанда, баланың оның көзқарасын құрметтеуге, туылғанын тіркеуге, тиісті ақпаратқа қол жеткізуге, отбасының болуына, денсаулығы мен медициналық қызмет көрсетуге, білім алуға, бос уақыты мен мәдени қызметіне, кәмелетке толмағандарға қатысты сот төрелігінің іске асырылуына, азаптаудан және қатігездікпен қараудан қорғалуға, сондай-ақ панасыз балалар мен мүгедек балалардың ерекше қорғалуына құқықтарымен байланысты қалған мәселелер бойынша Қазақстан Комитеттің Ұсынымдарын орындау үшін ауқымды шараларды қабылдауда.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Швеция. Омбудсман по делам детей и молодежи. // Европейский омбудсман. 01.04.2012 г.
2. <http://euro-ombudsman.org/reference/history/shvetsiya-ombudsman-po-delam-detey-i-molodh-lyudey>
3. Webster's Desk Dictionary of the English Language. Portland House. New York. 1990 у. С. 1020.
4. Social Policy / Edited by Nick Manning. Oxford. University Press. 1999 у.
5. Г. Иксанова: Права ребенка – приоритет в законодательстве Казахстана. Интервью. Сайт ИА ЗАКОН.KZ. 27 мая 2014 г.
6. Республиканская школа «Жас Улан» им. Генерала Нурмагамбетова С.К. Сайт Министерства обороны РК. <http://mod.gov.kz/ru/index.php?id=518>
7. Права детей приобрели новую силу благодаря возникшей у органа ООН возможности рассматривать индивидуальные жалобы . Женева, 14 января 2014 года. Сайт ООН Права человека.
8. <http://www.ohchr.org/RU/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=14166&LangID=R>

**«АРХИВТІК АНЫҚТАМАЛАР БЕРУ»
МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ**

Жамбусынова Нургуль Агымбаевна

«Юриспруденция» мамандығының студенті

Қазақ-орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Мақалада Мәртөк ауданы архивінің Қазақстан Республикасының әлеуметтік саясатын жүзеге асырудағы үлесін көрсететін ақпараты берілген.

Түйінді сөздер: ҚР Президенттің жолдауы, мемлекеттік қызмет көрсету, әлеуметтік саясат, әлеуметтік-құқықтық сұраныстарды орындау, архив.

**ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛНЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ УСЛУГИ
«ВЫДАЧА АРХИВНЫХ СПРАВОК»**

Жамбусынова Нургуль Агымбаевна

Студентка специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, г. Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В статье представлена информация о вкладе архива Мартукского района в осуществлении социальной политики Республики Казахстан.

Ключевые слова: Послание Президента РК, государственная услуга, социальная политика, исполнение социально-правовых запросов, архив.

**LEGAL ASPECTS OF PERFORMANCE OF STATE SERVICES
"ISSUE OF ARCHIVAL REFERRALS"**

Zhambussinova Nurgul Agymbayevna

Student of speciality "Jurisprudence"

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

The article contains information on contribution of the archive of the Martuk district to social policy of the Republic of Kazakhstan.

Key words: the message of the President of the Republic of Kazakhstan, social politics, execution of social and legal requests, archive.

В своих посланиях народу Казахстана Президент страны ежегодно обозначает направления антикризисных и структурных преобразований. Одно из них – осуществление новой социальной политики. Так как одним из важных и значимых для граждан направлений работы архивов является документальное подтверждение юридических прав и социальных гарантий, государственный архив Мартукского района вносит заметный вклад в реализацию социальной политики нашего государства. Сегодня в архиве района хранится более 32 тысяч документов Национального архивного фонда Республики Казахстан и по личному составу. Больше всего используются документы для исполнения запросов граждан и организаций. Граждане и организации обращаются в архив для подтверждения трудового стажа, льготного характера труда, размера заработной платы, перечисления взносов в пенсионные фонды, имущественных прав, фактов награждения орденами, медалями и другими знаками отличия, полученных сведений о проживании, составе семьи, сведений об актах гражданского

состояния и др. Эти запросы относятся к социально-правовым. Кроме этого, есть тематические запросы, это запросы о предоставлении информации по определенной теме, событию, факту, а также и генеалогические запросы.

Исполнение обращений граждан и организаций социально-правового характера включено в Реестр государственных услуг. В соответствии со Стандартом государственной услуги «Выдача архивных справок»[2], утвержденным приказом Министра культуры и спорта РК от 17 апреля 2015 года №138, с изменениями и дополнениями от 07.03.2017г., срок оказания услуги составляет 11 рабочих дней, в случаях, когда для оказания услуги необходимо изучение документов двух и более организаций, а также периода более чем за 5 лет, срок оказания госуслуги может быть продлен не более чем на тридцать календарных дней после истечения срока. Для получения услуги услугополучатель представляет: 1) документ, удостоверяющий личность услугополучателя, документ, подтверждающий полномочия, либо нотариально засвидетельствованную доверенность, при представлении интересов услугополучателя третьим лицом (представляется для идентификации личности, работник услугодателя воспроизводит копию удостоверения личности для идентификации, после чего возвращает его оригинал услугополучателю);

2) заполненное заявление по форме, согласно приложению 1 к стандарту государственной услуги. При наличии к заявлению прилагаются документы либо их копии, подтверждающие запрашиваемые сведения.

Подтверждением принятия услугодателем пакета документов является копия заявления услугополучателя с отметкой даты и времени приема и номера входящего документа, с указанием фамилии, имени, отчества (при его наличии) лица, принявшего документы.

При обращении услугополучателя по почте необходимо заявление в произвольной форме, подписанное физическим лицом или представителем юридического лица, с указанием сведений о заявителе (для физического лица – фамилия, имя, отчество (при его наличии), место жительства, для юридического лица – его наименование, юридический адрес) и содержащие данные, необходимые для поиска запрашиваемых сведений. При наличии к заявлению прилагаются документы либо их копии, подтверждающие запрашиваемые сведения. Такие же документы необходимы для получения услуги через госкорпорацию «Правительство для граждан».

Для того, чтобы качественно оказать данную услугу, работники архива используют все свои возможности, так как за каждым запросом мы видим конкретного человека, нуждающегося в получении той или иной информации. В этой связи нужно отметить, что не всегда это зависит только от усилий архива. Часто гражданами предоставляется неполная информация по запросу: не указывается точное наименование места работы, должность, местонахождение организации в запрашиваемый период, изменение фамилии и др., если необходимо подтверждение прав на земельный участок, дом, надо знать дату издания и исполнительный орган, который принял документ. Для получения справки о проживании надо знать сельский Совет (сельский округ), село, годы проживания заявителя, главу семьи. Для подтверждения копий нотариальных договоров необходимо указать лиц, участвовавших в сделке, например, продавца и покупателя имущества, дату сделки (хотя бы примерную) и т.д. За 2017 год госархив района выдал 585 архивных справок по государственной услуге «Выдача архивных справок», в том числе зарубежных.

В некоторых случаях заявителям выдается отрицательный ответ, когда архив не имеет возможности подтвердить трудовой стаж и заработную плату, необходимые для начисления пенсий, пособий или другие сведения. Это происходит из-за отсутствия на хранении документов запрашиваемых организаций либо из-за неполного объема таких документов, так как хотя в Законе «О Национальном архивном фонде и архивах» [1] закреплена обязанность руководителей при ликвидации учреждений передавать документы в государственные архивы, это не всегда исполняется. В действующих организациях также происходит утеря

документов. Многие организации объясняют это частыми переездами, отсутствием закрепленного работника, отсутствием помещений для собственного архива, пожарами в зданиях. И всё же главной причиной является отсутствие контроля со стороны руководства организаций за состоянием документирования и управления документацией, за работой ведомственного архива, несвоевременная обработка и передача документов в государственный архив.

Начиная с 2014 года архив принимает заявления и осуществляет выдачу результата оказания данной услуги «Выдача архивных справок» на альтернативной основе через «Государственную корпорацию «Правительство для граждан» (ЦОН). Так как работник ЦОНа не может знать, что необходимо подтвердить в архивной справке, гражданам необходимо наиболее полно и точно указать в заявлении, какая информация им необходима. Все больше граждан пользуются веб-порталом «электронного правительства» www.egov.kz. Так можно получить адресную справку, справку о пенсионных отчислениях, узнать очередь в детсад и много других услуг. Таким же образом можно подать заявку на получение архивной справки. Для этого необходимо, чтобы у заявителя была электронная цифровая подпись (ЭЦП, получить можно в ЦОНе).

Войдя на портал необходимо выбрать вкладку «Правовая помощь», далее «Апостилирование документов и архивные справки», затем справа в списке услуг выбрать «Получение архивных справок из областных, городских и районных архивов». После заполнения заявки прикрепить к ней копию удостоверения личности и другие документы (если запрос о стаже, то – трудовая книжка, если подтверждение имущественных прав – копия госакта на землю, копия техпаспорта и др.) и подписать ее ЭЦП. В личном кабинете (в разделе «История получения услуг») можно ознакомиться с уведомлением об обработке заявки, при получении уведомления об изготовлении архивной справки необходимо обратиться в архив для получения справки. В этом году за получением архивной справки через госкорпорацию «Правительство для граждан» (ЦОН) обратилось 45%, а через портал электронного правительства 41% всех заявителей. Надо отметить, что, имея ЭЦП, заявитель может запросить архивную справку из других областных и районных архивов Казахстана.

Хочу призвать граждан смелее пользоваться возможностями «электронного правительства» для получения различных услуг, это сэкономит ваше время и избавит вас от хождения по различным учреждениям.

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Казахстан от 22 декабря 1998 года № 326-І «О Национальном архивном фонде и архивах» (с [изменениями и дополнениями](#) по состоянию на 03.07.2017 г.)
2. Стандарт государственной услуги «Выдача архивных справок» (с [изменениями](#) по состоянию на 07.03.2017 г.)

**АҚПАРАТТЫҢ ДЕНСАУЛЫҒЫ ЖӘНЕ ДЕНСАУЛЫҚҚА АРНАЛҒАН НЕГІЗГЕ
ЗОМБЫЛЫҚТЫ БАЛАЛАРДЫ ҚОРҒАУҒА НЕГІЗДІ НЕГІЗ**

Жанузакова Лейла Тельмановна

«Тұран» университетінің Профессоры, заң ғылымдарының докторы

Висаригова Анита Шайх-Ахмедовна

«Құқықтану» мамандығының 1 курс студенті

Қазақ – Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш, 52;

Бұл мақалада кәметке толмағандарды әлеуметтік желілер мен ғаламдық Интернеттің медиа-ресурстары арқылы таратылатын деструктивті ақпаратты қорғау проблемалары қарастырылады.

**ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЗАЩИТЫ ДЕТЕЙ ОТ ИНФОРМАЦИИ, ПРИЧИНЯЮЩЕЙ
ВРЕД ИХ ЗДОРОВЬЮ И РАЗВИТИЮ**

Жанузакова Лейла Тельмановна

Профессор университета «Туран», доктор юридических наук

Висаригова Анита Шайх-Ахмедовна

Студентка 1 курса специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский международный университет, 030006, г. Актобе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются проблемы защиты несовершеннолетних от деструктивной информации, распространяемой посредством социальных сетей и медиа-ресурсов глобальной сети интернет.

**LEGAL FRAMEWORK FOR THE PROTECTION OF CHILDREN FROM
INFORMATION HARMFUL TO THEIR HEALTH AND DEVELOPMENT**

Zhanuzakova Leila Telmanovna

Professor of «Turan» University, Doctor of Law

Visarigova Anita Shaih- Ahmedovna

1-st year student of the specialty "Jurisprudence"

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

This article examines the problems of protecting minors from destructive information distributed through social networks and media resources of the global Internet.

На сегодня особую актуальность приобретают вопросы защиты детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию. Во многом это объясняется тем, что в последние десятилетия значительно увеличилось количество преступлений против детей, ранних беременностей и аборт у девочек-подростков, постоянно растет число детей-наркоманов, токсикоманов, игроманов, а также суицидов среди несовершеннолетних. По последнему показателю Казахстан, к сожалению, занимает лидирующие позиции в мире.

Во многом это обусловлено тем, что у нас в стране и в целом в мире идёт интенсивное развитие новых информационных технологий, то есть Интернета, мобильной и иных видов электронной связи, цифрового вещания. Подростки и малолетние дети особенно подвержены негативному информационному воздействию. Ведь подобная информация, которая

распространяется через СМИ и другие средства связи, оказывает на детей психотравмирующее влияние, побуждает их к агрессивному, жестокому, антиобщественному поведению, облегчает их вовлечение в совершение преступлений и иных противоправных действий.

Как отмечают российские исследователи, в детское сознание свободно внедряются стереотипы антиобщественного поведения, которые преподносятся в качестве нормы и даже эталона поведения (нецензурная брань, пьянство, потребление наркотиков и иных психотропных веществ, раннее начало и беспорядочный характер сексуальной жизни). Негативное воздействие откровенно жестоких сцен в кино- и видеопродукции, популяризации насилия в сети Интернет, осуществляется на общественное сознание по двум направлениям: формирует либо повышенную агрессивность по отношению к окружающим, либо, напротив, духовное очерствение, невосприимчивость к чужой боли, что, прежде всего, отражается на подростках с еще несформировавшейся психикой [1].

Проведенный нами среди детей и их родителей социологический опрос показал, большинство детей уже с малолетнего возраста имеют свободный и практически бесконтрольный выход в Интернет, тем самым подвергаясь воздействию негативной информации, приносящей вред их здоровью и развитию.

Кроме того, травмирующее воздействие на детскую и подростковую аудиторию оказывают некоторые школьные пособия (по валеологии и ОБЖ, половому просвещению), игры и игрушки, которые формируют сексуализированное поведение ребенка, отвергают нравственные нормы национальной культуры, дискредитируют институт семьи и брака и не всегда оказывается в поле зрения правоохранительных органов. Имеются факты появления в детских периодических изданиях распространения порнографических материалов, заклинаний, рецептов колдовства типа «Как приворожить нового поклонника» и прочих оккультных приемов с элементами черной магии [1].

Попытки интеграции полового просвещения в школьные предметы предпринимались и в Казахстане. Данный вопрос даже поднимался депутатами Мажилиса Парламента. Между тем, опыт Российской Федерации, где такой опыт имел место, еще в 1997 г. такие попытки были признаны безнравственными и непрофессиональными. Такое просвещение не только не уменьшит число абортов, беременностей и прочих негативных последствий раннего вступления детей в половые отношения, но наоборот могут вызвать нездоровый интерес у детей к сексуальной жизни. Необходимо учитывать также и менталитет казахстанского общества, основанного на восточной культуре, отсутствие квалифицированных кадров в данной сфере.

Все это свидетельствует о необходимости правового регулирования вопросов защиты детей от подобного рода вредной информации. В этой связи представляется полезным изучение зарубежного законодательства в данной сфере.

Например, в Германии с 1951 г. действует Закон о правовой защите молодежи в общественных местах, который разрешает подросткам смотреть фильм в общественных местах лишь после того, как на него будет дано разрешение высших земельных органов по делам молодежи. В 1953 г. принят Закон о распространении материалов, вредных для молодежи. Для практического осуществления правовой защиты молодежи от вредного воздействия СМИ создано Федеральное ведомство по проверке материалов, вредных для молодежи. Кроме того, функционирует орган добровольного самоконтроля в сфере мультимедиа, задача которого состоит в недопущении распространения антизаконных, вредных для молодежи материалов в службах онлайн (ДСКМ).

Принятый в США Акт о телекоммуникациях 1996 г., касается не только теле- и радиовещания, но и распространяется на мобильную и интерактивную компьютерную связь, Интернет. Согласно Закону, любое лицо, «сознательно» распространяющее по доступным детям компьютерным сетям информацию, которая считается «неприличной для несовершеннолетних», может быть подвергнуто наказанию в виде лишения свободы и

штрафа. Производство, распространение, владение или просмотр порнографических материалов с участием детей до 16 лет преследуются по принятому в 1977 году федеральному закону США «О защите детей от сексуальной эксплуатации, а также законами штатов».

Специальные нормы, направленные на защиту детей и молодежи от вредной информации, имеются в законодательстве Канады, Великобритании, Франции, Италии, Чехии, Китая и многих других стран.

В Российской Федерации 1 сентября 2012 г. вступил в силу Федеральный закон от 29 декабря 2010 г. N 436-ФЗ "О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию" [2]. Он направлен на защиту детей от разрушительного, травмирующего их психику информационного воздействия, а также от информации, способной развить в ребенке порочные наклонности. Документ вводит запрет на информацию, вызывающую у детей страх, ужас и панику, а также оправдывающую насилие и противоправное поведение. Под действие Закона подпадает любая информационная продукция, которая распространяется на территории Российской Федерации: продукция средств массовой информации, печатная продукция, компьютерные программы и т.д.

Необходимо все же поднять эту проблему до государственного уровня. В Казахстане несколько лет назад был разработан и обсуждался в Мажилисе Парламента проект Закона «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию» [3]. Его действие предполагалось распространить на отношения, связанные с оборотом печатной продукции; аудиовизуальной продукции на любых видах носителей; программ для электронных вычислительных машин (ЭВМ) и баз данных; информации, распространяемой посредством зрелищных мероприятий и информационно-телекоммуникационных сетей, в том числе сети «Интернет» и сотовой связи.

Законопроект определил особенности распространения информации, ограниченной для оборота среди детей определенных возрастных групп. В частности, к ней была отнесена информационная продукция: 1) содержащая демонстрацию насилия; 2) содержащая демонстрацию жестокости; 3) провоцирующая детей на действия, потенциально опасные для его жизни и здоровья; 4) провоцирующая детей на антиобщественные и противоправные действия; 5) дискредитирующая институт семьи; 6) содержащая ненормативную лексику; 7) устрашающего характера; 8) эротического характера.

Например, широкое распространение в Интернете получила виртуальная игра «Синий кит», которая склоняет детей и подростков к самоубийству и активно распространяется в социальных сетях. Рожденная в России опасная игра уже покинула границы страны и внедряется в виртуальное пространство стран СНГ, Европы и Америки. Более 130 детей под влиянием «Синего кита» уже совершили самоубийство.

На наш взгляд, нужно все же конкретизировать и расширить перечень информации, доступ к которой должен быть ограничен или даже полностью запрещен для несовершеннолетних.

Так, должна быть полностью запрещена к распространению среди детей информация, способная вызвать у них желание употреблять наркотические средства, одурманивающие вещества, табачные изделия, алкоголь, участие в азартных играх, заниматься бродяжничеством и попрошайничеством; информация порнографического характера; информация, пропагандирующая нетрадиционные отношения; сведения о несовершеннолетнем, пострадавшем в результате противоправных действий, включая фамилии, имена, отчества, фото и видеоизображения такого несовершеннолетнего, его родителей и иных законных представителей, дату рождения такого несовершеннолетнего, аудиозапись его голоса, место его жительства или место временного пребывания, место его учебы или работы, иную информацию, позволяющую прямо или косвенно установить личность такого несовершеннолетнего.

Законопроект также предусматривал возрастную классификацию и экспертизу информационной продукции для детей, установил требования к маркировке и к обороту подобной продукции, к распространению информационной продукции в компьютерных и иных электронных играх, а также отдельных видов информации, предназначенной для детей, дополнительные требования к распространению информационной продукции, распространяемой посредством телерадиовещания.

К сожалению, указанный законопроект так и не был принят Парламентом. Одним из существенных недостатков законопроекта отмечалось полное отсутствие регулирования участия организаций саморегулирования или сорегулирования в процессах регламентирования отрасли, осуществляющей оборот информационной продукции. В качестве наиболее предпочтительного варианта предлагалось возложение соответствующих функций на органы саморегулирования профессионального сообщества, или профессиональные объединения, или наиболее авторитетные некоммерческие организации, либо учреждение экспертного совета, включающего представителей гражданского общества, при органах, наделенных полномочиями в сфере защиты детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию. Решения государственного органа должны приниматься при обязательном участии экспертного органа [4].

Аналогичной позиции придерживается И.В. Межибовская, которая считает, что в Законе необходимо закрепить базовые положения о статусе и полномочиях консультативно-совещательных органов и экспертных комиссий в данной сфере с отсылочной нормой на подробное регулирование в соответствующем подзаконном акте Правительства. Ею также поднимался вопрос об обязанностях родителей и др. лиц, не попадающих под категории «производитель», «распространитель» за информационную безопасность детей [5].

Законопроект не предусматривал изъятие из сферы действия закона оборота информационной продукции, имеющей значительную историческую, культурную или художественную ценность. Такое изъятие позволило бы обеспечивать гарантии сохранения культурного наследия, сформированного в национальном и международном искусстве, и доступа к объектам такого наследия детей в соответствии с требованиями 2 статьи 31 Конвенции о правах ребенка.

Законопроект также не содержал изъятие из сферы его действия рекламной информации. Исходя из того, что рекламное законодательство Республики Казахстан является сформированным, устоявшимся и предусматривает достаточные меры по защите несовершеннолетних при производстве и размещении рекламы, представляется необходимым исключить регулирование рекламных отношений в части, касающейся оборота информационной продукции, из сферы действия будущего закона. Обозначенный подход отвечает практике, существующей в других странах мира.

Однако все же планируется принятие данного закона в 2018 году. Полагаем, что при работе над указанным законопроектом следует учесть отмеченные экспертами недостатки, положительный зарубежный опыт правового регулирования в данной области, а также реалии правоприменительной практики.

В последние годы приобрело значительное распространение продажа книг, игр и прочей продукции, обучающих заклинаниям, колдовству и прочим приемам и методам магии. Подобные товары приносят и могут принести непоправимый ущерб психике и в целом здоровью любого взрослого человека, а для детей, не всегда способных разумно оценить потенциальный вред, это крайне опасно. Более того, в средствах массовой информации открыто рекламируются услуги всяких «магов», «колдунов», «экстрасенсов», «потомственных целителей», предлагающих защитить от «порчи», «сглаза», «венца безбрачия» и пр. При этом ответственность недобросовестных рекламодателей не предусмотрена. Рецепты колдовства можно встретить даже в печатной продукции, предназначенной для детей, что крайне недопустимо. В кино-и видеопроизводстве, в том числе адресованной несовершеннолетним, зачастую герои оккультных практик романтизируются,

им придается некий ореол «добрых волшебников», чуть ли не единственных способных бороться со вселенским злом (Гарри Поттер и пр.). Все это оказывает определенное влияние на сознание малолетних детей и подростков. Не секрет, что в последние годы в западных странах даже стали создаваться «школы волшебников» и прочие учреждения.

Представляется необходимым на законодательном уровне поставить определенный заслон развитию оккультных практик в Казахстане и, прежде всего, защитить несовершеннолетних от их влияния. Поэтому в главу 12 Кодекса РК об административных правонарушениях [6] необходимо внести статью, которая устанавливает административную ответственность, касающуюся вовлечения несовершеннолетних в изготовление, распространение, рекламирование и продажу информационной и другой продукции, содержащей сведения, обучающие заклинаниям, колдовству и другим приемам оккультной практики.

Целесообразно также значительно повысить штрафные санкции за изготовление, продажу, распространение информационной продукции, предметов и материалов эротического содержания, демонстрирующих насилие, жестокость, причиняющих вред здоровью и развитию ребенка, провоцирующих на антиобщественные и противоправные действия, дискредитирующих институт семьи, содержащих ненормативную лексику, имеющих устрашающий характер, а также содержащих сведения о методах и приемах обучения оккультной практике.

В Законе РК «О правах ребенка в Республике Казахстан» [7] в ст.1 предлагается ввести отдельным подпунктом понятие «информационная безопасность детей» и изложить его как «состояние защищенности детей, при котором отсутствует риск, связанный с причинением информацией вреда их здоровью и (или) развитию». Данное понятие представляется конечной целью деятельности государства по защите детей от вредной информации, а не обозначает саму деятельность. В этой же редакции предлагаем его закрепить и в будущем Законе о защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию.

На этом основании П.1 ст.6 Закона о правах ребенка, в котором закреплены цели государственной политики в интересах детей, целесообразно дополнить пп.б) следующего содержания: «б) обеспечение информационной безопасности детей».

Рекомендуется также дополнить ст.39 п.1-1 следующего содержания: «1-1. Запрещается вводить в общеобразовательные, специализированные и специальные учебные программы дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего образования, технического и профессионального образования предметы полового просвещения, вызывающие у детей не соответствующий их возрасту интерес к половым отношениям и причиняющие вред их духовному и нравственному развитию».

Недостаточная правовая защищенность детей от вредного воздействия социально неприемлемой информации требует постоянного совершенствования правового регулирования деятельности СМИ, поиска новых концептуальных, методологических, организационных форм и методов государственного и социального контроля за образовательно-просветительской практикой.

Хотелось бы отметить, что не только государство должно защищать детей от воздействия негативной информации, но и сами родители. Как бы государство не запрещало фильмы или сайты с элементами насилия, порнографии и т.д., если родители не будут уделять значительного внимания своим детям, и в семье не будет создана атмосфера доверия и любви, то никакие запреты не будут действовать. Поэтому для того чтобы противодействовать отрицательному влиянию на детей негативной информации, нужно объединить усилия родителей, общественных организаций, соответствующих государственных структур.

Список использованной литературы:

1. Правовые и криминологические проблемы защиты прав несовершеннолетних. Ч. I: Сб. науч. тр. – М., 2008 г. – 110 с. //rudocs.exdat.com
2. Федеральный закон РФ от 29 декабря 2010 г. N 436-ФЗ "О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию" //Российская газета. – 2010 г. – 31 декабря
3. Проект Закона РК «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию» (апрель 2013 г.) //online.zakon.kz/Document
4. Д. Голованов. Комментарий к проекту Закона РК «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию» //www.zakon.kz
5. И.В. Межибовская. Экспертное заключение на проект Закона РК «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию» //online.zakon.kz
6. Кодекс РК от 5 июля 2014 г. № 235-V «Об административных правонарушениях» // Ведомости Парламента РК. – 2014. - № 18-II. - Ст.92
7. Закон РК от 8 августа 2002 г. N 345 «О правах ребенка в Республике Казахстан» // Ведомости Парламента РК. – 2002. - № 17. - Ст.154

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰЙЫМДАРМЕН
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ**

Жулумбетова Нурслу Айтжановна
т.ғ.м., №35 мектептің «Тарих» пәнінің мұғалімі

Қазірде Қазақстан республикасы, халықаралық қатынастар бөлек-бөлек дүниежүзілік және халықаралық ұйымдармен бекітілген, дүниежүзілік деңгейге шықты, бір орталық және орта Азияның бірінші елдерінен.

Тәуелсіздікті алғаннан бері қарай, республика тек кірмей қоймай, халықаралық ұйымдарды басқарды да, бұл елдің беделін халықаралық алаңда көтерді.

Түйінді сөздер: халықаралық ынтымақтастық, қауіпсіздік, дипломатия, оппозиция, сыртқы саясат.

**МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
С МЕЖДУНАРОДНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ**

Жулумбетова Нурслу Айтжановна
м.и.н., учитель истории СШ №35

На сегодняшний день Республика Казахстан, имею взаимовыгодные отношения с разными мировыми и международными организациями, вышла на мировой уровень, одной из первых стран Центральной и Средней Азии.

С момента обретения Независимости, республика не только входит, но и возглавляла международные организации, что подняло авторитет страны на международной арене.

Ключевые слова: международное сотрудничество, безопасность, дипломатия, противостояние, внешняя политика.

**INTERNATIONAL COOPERATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
WITH INTERNATIONAL ORGANIZATIONS**

Zhulumbetova Nurslu Aitzhanovna
Master of History, History Teacher School № 35

Today the Republic of Kazakhstan, I have mutually beneficial relations with different world and international organizations, has reached the world level, one of the first countries of Central and Central Asia.

Since gaining Independence, the Republic has not only joined but also headed international organizations, which has raised the country's authority in the international arena.

Key words: international cooperation, security, diplomacy, opposition, foreign policy

С первых дней возрождения государственности Казахстан привержен принципам укрепления международной безопасности и климата доверия, развития политического и экономического сотрудничества.

Республика выступает за создание эффективных и взаимоприемлемых систем безопасности, что проявилось в деятельности Казахстана в рамках СНГ, в Центрально-азиатском регионе, в его инициативе по созданию структур безопасности в Азии. Учитывая геостратегическое положение Казахстана, его безопасность не связана напрямую с

членством в НАТО. Активизация военнополитического сотрудничества стран Западной и Восточной Европы, и стран бывшего СССР должна служить делу укрепления международной безопасности во всем регионе ОБСЕ. Именно с этой точки зрения Казахстан рассматривает свое сотрудничество с НАТО.

В связи с этим ведущий ученый, доктор политических наук, профессор Л.К. Бакаев, отмечает: «Можно было бы предположить, что с окончанием глобального идеологического противостояния НАТО утратит всякий смысл и прекратит свое существование. Однако реальность оказалась другой./1/. Из всех ныне существующих организаций НАТО остается единственной, которая гарантирует эффективную безопасность для своих членов и, что наиболее важно, приобрела возможность заняться проблемой безопасности государств, находящихся на достаточном удалении от ее границ деятельности».

Подписав 27 мая 1994 г. Рамочный документ «Партнерство во имя мира», Казахстан стал 19 государством-участником Программы. Принимая решение о присоединении к этой Программе, руководство республики исходило прежде всего из необходимости всемерно укреплять национальную безопасность государства./2/

Казахстан согласился с Индивидуальной программой сотрудничества с НАТО, учитывая то, что данная программа в дальнейшем изменится и дополнится. Он будет совершенствовать аспекты военно-технического сотрудничества с НАТО по Программе «Партнерство во имя мира».

Сегодня Республика Казахстан в высшей степени заинтересована в развитии международного сотрудничества во имя решения стоящих перед ней задач, в надежном международном порядке. Рост доли участия Республики Казахстан в международных организациях, прежде всего ООН должен расширить возможности обеспечения национальных интересов страны, расширить ее влияние на формирование мирового порядка, на управление мировой систем безопасности, на развитие и реализацию международного права./3/

Особое значение для Казахстана имеют взаимоотношения со своим северным соседом - Россией и со странами СНГ. Российской Федерации принадлежит приоритетное место во внешней политике Казахстана. Договорно-правовую базу сотрудничества Казахстана и России составляет более двухсот договоров и соглашений, охватывающих практически все сферы деятельности. Из них более 120 подписаны главами государств и правительств.

Казахстан и Россия успешно координируют усилия во внешнеполитической деятельности, проводят регулярные консультации в интересах обеспечения безопасности внешних границ государств-участников СНГ по урегулированию конфликтных ситуаций, имеющих место в ряде государств Содружества. Так, благодаря совместным усилиям, в том числе Казахстана и России, 24 апреля г. было подписано многостороннее Соглашение между Казахстаном, Кыргызстаном, Таджикистаном и Китаем о взаимном сокращении Вооруженных Сил в районе границы, являющееся военно-политическим документом для всего Азиатско-Тихоокеанского региона./4/

Январская встреча Президентов Казахстана и России, подписанные в ходе ее документы являются логическим продолжением процесса, начавшегося с выдвижения идеи Н.А. Назарбаева о формировании Евразийского союза (ЕАС). Сегодня Евразийский союз из идеи превратился в реальность, главной целью данного союза является экономическое и правовое развитие ее членов.

Обеими сторонами ратифицированы Соглашения об упрощенном порядке приобретения гражданства гражданами РК, прибывающими для постоянного места жительства в Российскую Федерацию, и гражданами Российской Федерации, прибывающими на постоянное проживание в РК, и Договор о правовом статусе граждан РК, постоянно проживающих на территории Российской Федерации, и граждан Российской Федерации, постоянно проживающих на территории РК.

Очередным шагом в развитии торгового-экономического сотрудничества Казахстана с Россией в рамках СНГ стало Соглашение о Таможенном союзе между Правительствами Беларуси, Казахстана и России, подписанное 30 января 1995 г., а также Договор «4+N», заключенный 29 марта 1996 г., которые предусматривают свободное перемещение грузов через национальные территории государств, согласованное тарифное и нетарифное регулирование внешнеэкономических операций, а также установление единого порядка применения временных ограничений во взаимной торговле и в торговле с третьими странами./5/

Особое место в двусторонних отношениях занимают вопросы взаимодействия в области обороны, которые осуществляются на основе Договора о военном сотрудничестве от 20 января 1995 г. и ряда других соглашений.

Принятию конкретных мер по выполнению договоренности и решению имеющихся двусторонних проблем послужило подписание главами Правительств РК и Российской Федерации 18 октября 1996 г. в Москве следующих двусторонних документов:

Конвенции об устранении двойного налогообложения и предотвращении уклонения от уплаты налогов на доход и капитал;

Соглашения об особенностях правового регулирования деятельности предприятий, учреждений и организаций железнодорожного транспорта;

Договоров об аренде четырех испытательных полигонов.

Отметим также подписание Правительством 25 ноября 1996 г. ряда важных документов по дальнейшему углублению двустороннего сотрудничества:

о порядке и условиях распространения программ Казахстанской телерадиоорганизации на территории Российской Федерации;

о научно-техническом сотрудничестве;

о взаимных поставках сельскохозяйственной техники и совместном использовании имеющихся мощностей предприятий сельскохозяйственного машиностроения.

Активно развиваются добрососедские взаимоотношения с Китаем. Соглашение об урегулировании вопросов о происхождении казахстанско-китайской границы, подписанное в 1994 г. с КНР, имеет для Казахстана большое значение.

Договор пяти государств (Казахстан, Китай, Россия, Таджикистан, Кыргызстан) о мерах доверия в военной области в районе границы, подписанный в апреле 1997 г., создал прочные предпосылки укрепления стабильности на огромном географическом пространстве и служит национальным интересам Казахстана./6/

Наблюдается большой динамизм в отношениях с США, являющимися лидирующей мировой державой, оказывающей немалое влияние на мировой политический процесс.

Фактически на сегодняшний день Казахстан вышел на уровень партнерства с США. Подписан ряд договоров и соглашений в сфере торгового экономического сотрудничества, в частности Торговое соглашение, согласно которому Казахстан получил статус страны наибольшего благоприятствования в торговле с Соединенными Штатами Америки.

Практическую направленность приобрели взаимоотношения Казахстана с Европейским союзом. Пример этому - создание в 1997 г. совместного комитета Казахстан - ЕС. Конструктивно развиваются отношения с Францией и Великобританией, Восточной Европой, поступательно укрепляются связи с Японией и Республикой Корея.

Наметились серьезные сдвиги в отношениях со странами, входящими в Ассоциацию государств Юго-Восточной Азии (АСЕАН). Анализ деятельности АСЕАН свидетельствует о ее дальнейшей активизации в решении широкого круга международных проблем.

Важной геополитической задачей для Казахстана является сотрудничество с Арабскими странами, Ближним и Средним Востоком, прежде всего с Турцией, Ираном, Саудовской Аравией.

Крепнет сотрудничество Казахстана с Организацией экономического сотрудничества (ОЭС) и Организацией Исламская конференция (ОИК).

Казахстан выступает за обеспечение прочного мира и стабильности в Азии на основе эффективного социально-экономического сотрудничества в целях дальнейшего прогресса Азиатского континента. Большой проблемой для Казахстана является коммуникационная проблема. Скорейший выход республики в моря и на международные рынки - важнейшее направление геополитики государства.

Сегодня Казахстан осваивает выход на юг через Иран в Персидский залив, через Иран в Турцию - на Средиземное море.

В теории международного права и теории государства и права все чаще употребляется понятие «национальный интерес».

Понятие «национальный интерес», как аналитическое орудие и как инструмент политического действия, не дает права государствам нарушать нормы международного права, что, несомненно, приведет к разногласиям и спорам./7/

Национальные интересы Казахстана основываются на национальном достоянии и национальных ценностях народов Казахстана, обеспечиваются возможностями экономики, политической и военной организации государства, духовно-нравственным и интеллектуальным потенциалом казахстанского общества. Интересы государства состоят в защите конституционного строя, суверенитета и территориальной целостности Казахстана, в установлении политической, экономической и социальной стабильности, в безусловном исполнении законов и поддержании правопорядка, в развитии международного сотрудничества на основе партнерства.

Совокупность основных интересов личности, общества и государства определяет национальные интересы Казахстана в области экономики, во внутривнутриполитической, международной, оборонной и информационной сферах, в социальной области, духовной жизни и культуре.

Национальные интересы Казахстана в области экономики являются ключевыми. Комплексное решение проблем, связанных с реализацией национальных интересов Казахстана, возможно только на основе устойчивого функционирования многоотраслевого высокотехнологичного производства, способного обеспечить ведущие отрасли экономики качественными сырьем и оборудованием, армию - вооружением, население и социальную сферу - предметами потребления и услугами, а внешнюю торговлю конкурентоспособными экспортными товарами.

Национальные интересы Казахстана носят долгосрочный характер и определяют основные цели на ее историческом пути, формируют стратегические и текущие задачи внутренней и внешней политики государства, реализуются через систему государственного управления.

Необходимым условием реализации национальных интересов Казахстана является возможность самостоятельно решать внутренние политические, экономические и социальные задачи, независимо от намерений и позиций иностранных государств и их сообществ, поддерживать такой уровень жизни населения, который бы обеспечивал национальное согласие и общественно-политическую стабильность в стране./8/

Подводя некоторые итоги внешнеполитической деятельности Казахстана, можно заключить, что конкретными результатами курса Президента Н.А. Назарбаева стали всеобщее признание суверенитета и территориальной целостности Казахстана, создание надежного пояса безопасности по периметру его границ; существенные подвижки в сотрудничестве с Российской Федерацией - подписание Декларации о вечной дружбе и союзничестве, ориентированной на XXI век; прорыв по таким сложным проблемам, как гражданство и взаимные финансовые претензии; укрепление добрососедства с Китаем - завершение делимитации границы и достижение многоплановых договоренностей о сотрудничестве; развитие отношений с США; активизация казахстанской делегации в ОБСЕ; совместная с НАТО программа «Партнерство во имя мира» и т.д.

Таким образом, в области внешнеполитической деятельности сделано немало. Однако процесс формирования коллективной безопасности еще не закончен. Эта система, основанная на договоре о коллективной безопасности, должна урегулировать вопросы правового положения военных баз и их персонала, правовых основ сотрудничества в обеспечении безопасности государственных границ.

В целом международно-правовая концепция Республики Казахстан отвечает требованиям времени. Тем не менее сделанное - это лишь первые шаги.

Говоря о совершенствовании концепции внешней политики, Президент РК подчеркнул, что особое внимание следует уделять совершенствованию казахстанского законодательства, которое пока не в полной мере отвечает требованиям современного международного права. Необходимо поднять уровень международно-правового сознания - интернациональную культуру общества и в первую очередь тех его членов, которые непосредственно участвуют в управлении государством. Народ Казахстана реально должен осознать себя членом мирового сообщества, обладающим вытекающими из этого правами и обязанностями./9/

Далее, Президент РК определил пути участия Республики Казахстан в решении глобальных проблем, в том числе в формировании мироустройства в XXI веке; в создании глобальных и региональных систем укрепления международной безопасности; в развитии международных экономических отношений, в частности в глобализации мировой экономики.

Специально должны быть выделены региональные приоритеты, а также вопросы сотрудничества с международными организациями, оптимизации двусторонних отношений, развития интеграционных процессов, обеспечения защиты прав граждан, информационного и культурного обмена.

Потенциал международных организаций и прежде всего ООН еще далеко не исчерпан. И «подправлять» международное право, чтобы придать легитимность принципам вмешательства во внутренние дела других государств под предлогом «гуманитарных катастроф», недопустимо. Поэтому нужны согласования правовых принципов неприменения силы.

Главным из них является неукоснительное соблюдение в XXI веке требования Устава ООН о том, что никакие соображения - политические, экономические, военные, гуманитарные, правочеловеческие и иные не могут использоваться в качестве оправдания применения силы, не санкционированного Советом Безопасности ООН.

В целом законодательство Республики Казахстан отражает универсальный процесс сближения национального и международного права. В основе процесса лежит «принцип демократии». О содержании этого принципа можно судить по Парижской хартии для новой Европы 1990 года. Принцип обязывает государства «строить, консолидировать и укреплять демократию как единственную систему правления»./10/

Демократическая направленность РК закреплена в нормах Конституции, где впервые были выделены в особую категорию и поставлены на высшую степень в иерархии норм в системе права страны общепризнанные нормы международного права. Прежде всего отметим значимость ст.4, согласно которой международные договоры, ратифицированные республикой, имеют приоритет перед ее законами и применяются непосредственно. Этим положением впервые в истории страны конституционно определена связь международного права с правом страны и сделано это на современном уровне. Тем самым Республика Казахстан выражает уважительное отношение к международному праву и, что очень важно, создает юридические гарантии реализации его норм./11/

Список использованной литературы:

1. Бакаев Л.К. Специальный курс международного гуманитарного права для вузов: Учебное пособие/ М.2012, // library.kimep.kz/amlibweb/

2. Послание Президента Республики Казахстан - Лидера нации НА. Назарбаева народу Казахстана «Социально-экономическая модернизация - главный вектор развития Казахстана». - 27 января 2012 г. //akorda.kz.
3. Послание Президента Республики Казахстан - Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия "Казахстан-2050": новый политический курс состоявшегося государства». 14 декабря 2012 г. //akorda.kz.
4. Баймаханов М.Т, Вайсберг Л.И, Котов А.К. Становление суверенитета Республики Казахстан (государственно-правовые проблемы). - Алматы, 1994 г. - 153 с.
5. Соглашение о Таможенном союзе между Правительствами Беларуси, Казахстана и России// <http://docs.cntd.ru/document/1900670>
6. Кыргызстан и Китай: стратегическое партнерство в будущем// <http://freebooks.site/uchebnik-mejdunarodnie-otnosheniya/kyrgyzstan-kitay-strategicheskoe-partnerstvo.html>
7. Сартаев С.С., Назаркулова Л.Т. Становление Конституции Республики Казахстан: проблемы и перспективы. - Алматы, 2002 г. - 407 с.
8. Сарсембаев М.А. Суверенитет и международная правосубъектность союзных республик и критика буржуазных концепций на примере КазССР: Автореф. дис..канд. юрид. наук. - М., 1978 г. - 30 с.
9. Копабаев О.К. Конституционно-правовые основы организации и функционирования государственной власти Республики Казахстан: Автореф. д-ра юрид.наук. - Алматы, 2000 г. - 53с.
10. Сабикенов С.Н. Национальный и народный суверенитет: в чем их отличие //Мысль. – 1999 г. - №4. - С. 15.
11. Баймаханов М.Т. Избранные труды по теории государства и права - Алматы: АЮ - ВШП «Эділет», 2003 г. - 684 с.

МЕДИАТОРЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Избасарова Асель Бектургановна

*«Құқықтану» кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі
Қазақ – Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш, 52;*

Осы мақалада медиаторлардың құқықтық мәртебиесі туралы айтылған.

Түйінді сөздер: медиатор, сот, арбитраж, делдал, дау.

ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ МЕДИАТОРОВ

Избасарова Асель Бектургановна

*старший преподаватель кафедры «Юриспруденция», магистр юридических наук
Казахско-Русский международный университет, 030006, г. Актобе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье рассмотрены вопросы правового статуса медиатора.

Ключевые слова: медиатор, судья, арбитраж, посредник, спор.

LEGAL STATUS OF MEDIATORS

Izabasarova Assel Bekturganovna

*Senior Lecturer, Master of Laws of the department "Jurisprudence"
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;*

This article discusses the legal status of the mediator.

Key words: mediator, judge, arbitration, mediator, dispute.

Термин «медиатор» является буквальным воспроизведением английского mediator, означающего «посредник, примиритель» [1]. Однако, использование в отечественном законодательстве для обозначения лица, содействующего примирению спорящих сторон, представляется неверным и вызывает возражения [2]. В гражданском праве под термином «посредник» понимается лицо, которое, действуя от собственного имени, но в интересах и за счет другого лица (клиента), по поручению последнего совершает двусторонние сделки или содействует клиенту в их совершении, за что получает вознаграждение [3].

Медиатор - независимое физическое лицо, привлекаемое сторонами в качестве посредника в урегулировании спора для содействия в выработке сторонами решения по существу спора. Согласно закону о медиации медиатором может быть независимое, беспристрастное, не заинтересованное в исходе дела физическое лицо, выбранное по взаимному согласию сторон медиации, включенное в реестр медиаторов и давшее согласие на выполнение функции медиатора.

Деятельность медиатора может осуществляться как на профессиональной основе (профессиональный медиатор), так и на непрофессиональной основе. Осуществлять деятельность медиатора на непрофессиональной основе могут:

1) лица, достигшие сорокалетнего возраста и состоящие в реестре непрофессиональных медиаторов;

2) судьи при проведении примирительных процедур в суде в соответствии с Гражданским процессуальным кодексом Республики Казахстан.

Осуществлять деятельность медиатора на профессиональной основе могут:

1) лица, имеющие высшее образование, достигшие двадцатипятилетнего возраста, имеющие документ (сертификат), подтверждающий прохождение обучения по программе подготовки медиаторов, утверждаемой в порядке, определяемом Правительством Республики Казахстан, и состоящие в реестре профессиональных медиаторов;

2) судьи в отставке.

Деятельность медиатора не является предпринимательской деятельностью.

Лица, осуществляющие деятельность медиатора, вправе также осуществлять любую иную деятельность, не запрещенную законодательством Республики Казахстан.

Медиатором не может быть лицо:

1) уполномоченное на выполнение государственных функций и приравненное к нему;

2) признанное судом в установленном законом порядке недееспособным или ограниченно дееспособным;

3) в отношении которого осуществляется уголовное преследование;

4) имеющее не погашенную или не снятую в установленном законом порядке судимость.

Соглашением сторон медиации могут быть установлены дополнительные требования к медиатору. [4]

Медиаторы не являются судьями или представителями какой-либо стороны спора и не обладают правом принимать решение по спору. Они лишь способствуют урегулированию возникшего спора, помогают сторонам в ходе дискуссии выявить их истинные интересы и потребности, найти решение, удовлетворяющее всех участников конфликта

На взгляд Ц.А. Шампликашвили медиатор не должен предлагать решение. Он может сделать это исключительно в тех случаях, когда сами стороны его об этом попросили и более того, он должен постараться этого избегать. Потому что предложенное им решение, все равно будет его решение. И где гарантии, что это решение будет отражать интересы сторон? В этом одно из принципиальных отличий медиации в ее современном понимании от посредничества - как любой формы участия третьей стороны в разрешении спора.

На взгляд О.М.Дементьева, Е.В.Тихоновой, посредник должен уметь:

1) Оценивать конфликт, разбивая его на отдельные проблемы и выявляя реальные интересы сторон;

2) Быть беспристрастным организатором, задавая тон переговоров и помогая сторонам достигать процедурных и содержательных соглашений;

3) Быть активным слушателем, отделяя содержательные моменты конфликта от эмоций сторон и давая сторонам конструктивную обратную связь;

4) Быть испытателем реалистичности и осуществимости, высказываемых сторонами идей по разрешению спора, помогая им выстроить разумные и реалистичные предложения, чтобы принимаемые сторонами конечные соглашения были надежными и долгосрочными;

5) Быть генератором альтернативных предложений для разрешения спора, помогая сторонам выйти за стереотипы привычных и часто ограниченных взглядов на их проблему;

6) Быть расширителем ресурсов сторон, направляя их к тем, кто может дать им необходимую фактическую и другую информацию, оказать юридическую или экономическую консультацию;

7) Быть учителем в достижении сотрудничества на переговорах, обучая стороны думать, действовать и вести переговоры на принципах сотрудничества и помогая им искать решения, которые бы отвечали как их собственным интересам, так и интересам другой стороны;

8) Уметь содействовать сторонам в доведении соглашений до завершения, заботясь о том, чтобы у каждой стороны сохранилось полное понимание и ответственность по отношению к заключенному соглашению[5].

Медиатором может являться как лицо, состоящее в специально созданной организации. Медиатором, как правило, является только физическое лицо. Нейтральное

третье лицо не является ни судьей, ни арбитром и не принимает решений. Такой человек, заслуживший доверие обеих сторон, беседует с каждой из них и в итоге получает больше информации о деле, чем имеют стороны по отдельности. Это позволяет медиатору предложить пути решения проблемы, которых не видят сами спорящие. Обычно подобный путь отвечает целям обеих сторон, а иногда учитываются и личные интересы непосредственных участников переговорного процесса. Затем медиатор помогает сторонам прийти к соглашению и оформить его документально.

Для кого-то медиация - это профессия, род занятий. Такие лица должны пройти специальный курс обучения и могут быть членами своей саморегулируемой организации. Постановление Правительства Республики Казахстан от 3 июля 2011 года № 770 «Об утверждении Правил прохождения обучения по программе подготовки медиаторов»

Список использованной литературы:

1. Носырева Е.И., Стернин И.А. "Посредничество" или "медиация": к вопросу о терминологии // Третейский суд. 2007 г. N 1. С. 10
2. Рожкова М.А. Кто такой примиритель и нужен ли ему "свой" закон?// "Закон", 2007 г., N 11.
3. Егоров А.В. Понятие посредничества в гражданском праве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2002 г..
4. Закон Республики Казахстан от 28 января 2011 года № 401-IV «О медиации» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 31.10.2015 г.)
5. Гусев В. Е. Правовой статус медиатора // Молодой ученый. — 2011 г. — №11. Т.2. — С. 8-9. — URL <https://moluch.ru/archive/34/3933/>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ

Костенко Артем Константинович

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Қауіпсіздік – жеке тұлға, мемлекет және қоғамның дамуы үшін маңызды шарты болып табылады. Қауіпсіздік – қауіптің болмауы, зиян келтіру қаупінің болмауы. Қауіпсіздікті қамтамасыз етудің ең маңызды ролді, мемлекетіміздің құқық қорғау органдары атқаруда. Осы мақалада құқық қорғау органдарының міндеттері, белгілері және әрекетшілдіктерінің негізі бағыттары туралы жазылған.

Түйінді сөздер: заңды құқығы, мемлекет, құқық, органдар, заң

ПРАВООХРАНИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Артем Константинович Костенко

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, г. Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

Важным условием развития личности, общества и государства является обеспечение безопасности. Безопасность – отсутствие опасности и угрозы причинения вреда. Одну из важных ролей, при обеспечении данной безопасности, выполняют правоохранительные органы нашего государства. В данной статье речь пойдет о функциях, признаках и основных направлениях деятельности правоохранительных органов.

Ключевые слова: правоохранительные органы, государство, право, органы, закон

LAW ENFORCEMENT ACTIVITY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Artem Kostenko

Master's Degree student of specialty «Juris»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

Important condition for developing a person, community and state is ensuring safety. Safety means no danger or threat of causing harm. Law enforcement authorities of our state play one of the important roles for ensuring safety. This article tells about the functions, features and main directions of activity of law enforcement authorities.

Key words: enforcement authorities, state, legal right, authorities, law.

Одним из важных направлений в деятельности государства и государственных органов занимает формирование законодательства. В 1 статье Конституции Республики Казахстан говорится: «Республика Казахстан утверждает себя демократическим, светским, правовым и социальным государством, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы» [1]. Это говорит о том, что государство, в том числе и правоохранительные органы, выполняют свою деятельность, основываясь на правовые нормы, обеспечивают охрану прав и законных интересов каждого гражданина нашей республики, устанавливают взаимодействие юридической ответственности государства и граждан.

Обеспечением правопорядка занимается определенный круг органов, которые созданы специально для выполнения такой роли. Такие органы принято называть органами правопорядка. Они призваны охранять учрежденный Конституцией Республики Казахстан, законодательными и правовыми положениями образ жизни и деятельности государства [2; с. 7].

Под правоохранительными органами подразумеваются органы, которые в той или иной степени несут ответственность за правопорядок в государстве, ведут профилактику и борьбу правонарушений, обеспечивают законность.

Согласно статье 3 Закона Республики Казахстан о правоохранительных органах: «К правоохранительным органам относятся органы внутренних дел, финансовой полиции, прокуратуры, уголовно-исполнительной системы, государственной противопожарной службы, таможенные органы, осуществляющие свою деятельность в соответствии с законодательными актами Республики Казахстан» [3].

По данным некоторых источников литературы количество в перечне правоохранительных органов идет от 5 до 16 наименований. Но, несмотря на это, все правоохранительные органы связаны и тесно сотрудничают между собой. Каждый выделенный элемент правоохранительных органов представляет собой систему взаимосвязанных элементов.

Так можно выделить 7 основных наименований правоохранительных органов:

- ✓ Судебные органы;
- ✓ Прокуратура;
- ✓ Органы безопасности;
- ✓ Органы внутренних дел;
- ✓ Органы по контролю за оборотом наркотиков;
- ✓ Таможенные органы;
- ✓ Органы юстиции [4; с. 13-14]

Функция правоохранительных органов заключается в их основных направлениях деятельности. Эти функции определяют их структуру, организацию и компетенцию. Все правоохранительные органы выполняют разные функции. В обязанности некоторых входит выполнение только одной функции, а в обязанности других может входить и несколько.

Так можно выделить ряд признаков, относящихся к правоохранительным органам:

- ✓ Уполномочивается законом для осуществления определенной деятельности, которую осуществляют лица, являющиеся их сотрудниками;
- ✓ Реализуется только с соблюдением установленных законом правил и процедур, за нарушение которых установлена юридическая ответственность для лиц, их допустивших;
- ✓ Применяют полномочия юридических мер воздействия;
- ✓ Все решения и действия, законно обоснованные, правоохранительных органов и лиц, выполняющих их обязанности, подлежат обязательному исполнению, а за неисполнение накладывается юридическая ответственность.

Основными направлениями деятельности правоохранительных органов являются:

- ✓ Защита прав, свобод и интересов граждан нашей страны;
- ✓ Обеспечение общественного порядка;
- ✓ Профилактика правонарушений;
- ✓ Выявление и расследование нарушений с целью привлечения виновных к ответственности;
- ✓ Принятие мер к лицам, совершившим преступления;
- ✓ Обеспечение исполнения принятых решений;
- ✓ Юридическая помощь гражданам.

Под вышеперечисленными направлениями можно понимать, конкретную деятельность правоохранительных органов для достижения конкретных результатов. В частности, это соблюдение законов, Конституции РК, выявление и раскрытые преступлений,

изобличение и наказание лиц, виновных в этом, соблюдение исполнения и отбывания наказания, помощь осужденным в адаптации [5; с. 15].

Исходя из вышеизложенного можно прийти к выводу, что правоохранительная деятельность в нашей республике- это наделенная полномочиями деятельность специально уполномоченных органов, направленная на защиту общества и граждан, обеспечение в государстве законности и порядка, путем определенных действий различного характера, которые проводятся в определенной процессуальной форме.

Список использованной литературы:

1. КОНСТИТУЦИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с [изменениями и дополнениями](#) по состоянию на 10.03.2017 г.)
2. Ибрагимов Х.Ю. «Правоохранительные органы», Алматы, «Данекер»
3. Закон Республики Казахстан от 6 января 2011 года № 380-IV «О правоохранительной службе» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.07.2017)
4. А.В. Ендольцева, О.А. Галустьян, А.П. Кизлык «Правоохранительные органы», М. Юнити-2016 г.
5. Суд и правоохранительные органы: Учебник/отв. Ред. Ю.К. Орлов: М.: Юристь, 2016 г.

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ЖЕРЛЕРІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕЖИМІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Куатова Айгуль Акимовна

Аспирант

Слепнев Евгений Леонидович

*Башқұр Мемлекеттік Университетінің профессоры, заң ғылымдарының кандидаты
Мемлекеттік Башқұртстан университеті, Ресей, Башкортостан,
Уфа қаласы, Достоевский көш., 131;*

Бұл мақалада Жер режимі жердің осы санатына қатысты жер басқару органдарының құқықтары мен міндеттерінің мәртебесі, яғни жер әкімшілігі органдарының негізгі функцияларды: әкімшілік, юрисдикциялық және реттеуші функцияларын орындау туралы айтылады.

Түйінді сөздер: ауыл шаруашылығы, жер режимі, жер басқару органы, жер құқығы.

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕЖИМА ЗЕМЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ

Куатова Айгуль Акимовна

Аспирантка

Слепнев Евгений Леонидович

*Профессор, кандидат юридических наук Башкирского государственного университета
Башкирский Государственный Университет, Россия, Башкортостан,
г.Уфа, ул. Достоевского, 131;*

В этой статье описывается статус и права местных органов власти в отношении земельного кадастра, которые являются основными функциями управления земельными ресурсами: осуществление административных, юрисдикционных и регулирующих функций.

Ключевые слова: сельское хозяйство, земельный режим, землеустройство, земельное право.

FEATURES OF THE LEGAL REGIME OF AGRICULTURAL LAND

Kuatova Aigul Akimovna

Graduate student

Slepnev Evgeny Leonidovich

*Professor, Candidate of Law, Bashkir State University Bashkir State University,
Russia, Bashkortostan, Ufa, st. Dostoevsky, 131;*

This article describes the status and rights of local authorities in relation to the land cadastre, which are the main functions of land administration: the implementation of administrative, jurisdictional and regulatory functions.

Key words: agriculture, land regime, land management, land law.

В регулировании земельных отношений часто употребляется термин «правовой режим земель». В современной юридической литературе существуют различные точки зрения по поводу данного понятия. Впервые данная формулировка была предложена

советским ученым И.И. Евтихеевым в условиях становления советской государственности. Он писал, что «под земельным режимом понимается статус прав и обязанностей органов земельного управления в отношении данного разряда земель, то есть выполнение органами земельного управления основных функций: административной, юрисдикционной и нормативной» [1]. По мнению Г.А. Аксененка для определения правового режима любой категории земель нужно, во-первых, дать определение понятия данных земель как объекта земельного отношения, во-вторых определить круг землепользователей этих земель, установить их права и обязанности, в-третьих, вывить порядок государственного управления этими землями, и наконец, в-четвертых, указать на те формы и меры ответственности, которые определены законом для пользователей [2]. Н.И. Краснов считает, что «правовой режим земель представляет собой установленный нормами советского земельного права порядок возможного и должного поведения по отношению к земле, как объекту права исключительной государственной собственности, государственного управления земельным фондом, права землепользования и правовой охраны, направленный на обеспечение ее рационального использования в качестве всеобщего условия труда и основного (главного) средства производства в сельском хозяйстве [3]. Правовой режим, как подчеркивает С.С. Алексеев, выражает степень жесткости правового регулирования, наличие известных ограничений и льгот, допустимый уровень активности субъектов, пределы их правовой самостоятельности [260]. Деление земель сельскохозяйственного назначения по степени плодородия почв имеет, помимо хозяйственного, правовое значение, предопределяя различия в характере возникающих по их поводу земельных правоотношений. Такие различия принято называть правовым режимом, под ним понимаются установленные законодательством порядок использования объекта, допустимые пределы и способы распоряжения ими. Правовой режим обеспечивается соответствующими мерами воздействия (поощрения и ответственности) со стороны органов государственной власти и местного самоуправления [4, с.142]. По мнению О.И. Крассова, вопрос о значении и содержании данного понятия остается недостаточно изученным. Он пишет, что «имеется достаточно большое количество работ, специально посвященных правовому режиму соответствующих категорий или видов земель. Тем не менее, в подавляющем большинстве этих работ суть именно этого понятия специально не затрагивалась, хотя содержание исследований сводилось в конечном итоге, именно к изучению правового режима земель» [5, с.36-37]. И.А. Иконичкая в своем определении правового режима земель, особый акцент делает на то, что данный режим устанавливается в отношении «особого» объекта, к земле, как объекту права собственности и государственного управления земельными ресурсами и объекту правовой охраны земли, как природного ресурса, выполняющего определенные Конституцией РФ важнейшие социально-экономические функции – основы жизни и здоровья народов, проживающих на соответствующей территории» [6, с.181]. Изучая данный вопрос, казахстанский исследователь Ж.Х. Косанов следующим образом формулирует его определение. «Правовой режим земли представляет собой установленный нормами земельного права порядок возможного и должного поведения по отношению к земле, как объекту государственного управления, правовой охраны, права собственности, права землепользования, направленный на обеспечение ее рационального использования в качестве всеобщего условия труда и главного средства производства в сельском хозяйстве» [7]. И.Г. Архипов более краток в своем определении. Он считает, что «понятие правового режима земель означает установленный законом порядок их использования и охраны. Этот порядок включает в себя требования по обеспечению рационального использования земель с учетом экологической безопасности, компетенцию государственных органов по регулированию земельных правоотношений, права и обязанности субъектов прав на землю» [8, с.131]. Молодой казахстанский ученый С.Т. Толеугалиев, изучая содержание правового режима в отношении земель транспорта предлагает его следующее определение. «Правовой режим использования и охраны земель транспорта – это установленный нормами права

порядок использования и охраны земель транспорта. Составными элементами данного режима являются:

- а) порядок предоставления и изъятия земель транспорта;
- б) право собственности и иные вещные права на землю;
- в) права и обязанности участников земельных отношений на транспорте;
- г) регулирование отношений, связанных с использованием и охраной земель транспорта;

д) охрана земель» [9, с. 45]. Данная точка зрения показывает то, что правовой режим той или иной категории зависит от характера и целей использования тех или иных земель, а также характера возникших земельных отношений, что можно проследить в рассуждениях еще одного казахстанского ученого К. Досымбет, по мнению которого «правовой режим земель водного фонда имеет специфическую особенность, обусловленную тем, что их основным хозяйственным назначением является обслуживание деятельности вод» [10, с.35].

Список использованной литературы:

1. Евтихеев И.И. Земельное право.- М.: Пг. – 1923 г. - С. 102.
2. Аксененок Г.А. Правовой режим земель сельскохозяйственного назначения. - Сельское хозяйство и право СССР и Италии.- М., 1977 г.
3. Советское земельное право: Учебник / Под ред. Н.И. Краснова - М.: Юрид. лит., 1982 г. - 251 с.
4. Алексеев С. С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве. - М.: Юрид. лит. – 1989 г. - 288 с.
5. Крассов О.И. Земельное право современной России: Учебное пособие. М.: Изд-во «Дело», 2003 г. – 624 с.
6. Иконницкая И.В. Земельное право Российской Федерации: Учебник. М., 2001 г.- 288 с.
7. Косанов Ж.Х. Особенности управленческих, охранительных и вещных правоотношений по поводу земли // Проблемы развития и экологического и аграрного законодательства Казахстана и стран СНГ в контексте интеграционных процессов. - А.: Лем, 2005 г. - С. 243
8. Архипов И.Г. Земельное право Республики Казахстан: Учебное пособие. Алматы.: Изд-во «Борки», 1997 г. - 295 с.
9. Толеугалиев С.Т. Правовой режим земель транспорта в Республике Казахстан: Дис. канд. юрид. наук. 12.00.06 - Алматы, 2007 г. - 158 с.
10. Досымбет К. Правовой режим земель водного фонда в Республике Казахстан: Дисс. канд. юрид. наук.12.00.06 - Алматы, 2007 г. - 166 с.

ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ НАШАҚОРЛЫҚ

Молдаш Нұржамал

«Құқықтану» мамандығының 2 курс студенті

Тузельбаев Ергали Ошпанбаевич

Жоба жетекшісі, заң ғылымдарының докторы, профессор

Анар Амангелдіқызы

Заң ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш. 52;

Андатпа: Мақалада ғасыр дертіне айналған есірткі және оны тұтынудан аулақ болу, кеселдің алдын алу қажеттілігі бүгінгі күн тәртібіндегі ең басты өткір мәселелердің бірі туралы айтылады. Нашақорлық–жеке тұлғаның толық бұзылуы.

Түйінді сөздер: Нашақорлық, жастар, мәселе, ақша, қылмыс, тәуелділік, есірткі, отбасы.

НАРКОМАНИЯ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ

Молдаш Нұржамал

Студент 2 курса специальности «Юриспруденция»

Тузельбаев Ергали Ошпанбаевич

Руководитель проекта, доктор юридических наук, профессор

Анар Амангелдіқызы

Магистр права, старший преподаватель

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

Аннотация: в Статье говорится, что проблема наркомании и ее потребления и необходимость профилактики заболевания являются одной из наиболее актуальных проблем сегодняшней повестки дня. Наркомания - полное расстройство личности.

Ключевые слова: наркомания, молодежь, проблема, деньги, преступность, зависимость, наркотики, семья.

DRUG ADDICTION AMONG YOUNG PEOPLE

Moldash Nurzhamal

Second-year student of specialty Jurisprudence

Tuzelbaev Yergali Oshpanbaevich

Scientific adviser, Doctor of Law, Professor

Anar Amangeldykyzy

Master of Laws, Senior Lecturer

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st.Aiteke bi, 52;

Abstract: The article says that the problem of drug addiction and its consumption and the need to prevent disease are one of the most urgent problems of today's agenda. Drug addiction is a complete personality disorder.

Key words: drug addiction, youth, problem, money, crime, addiction, drugs, family.

Нашақорлық (грек тілінде *parcomania* - құмарту) – есірткі заттарына паталогиялық құмарлық. Нашақорлық– бүкіл қоғамның қасіреті, болашағымызға қауіп төндіріп тұрған індет. Нашақорлыққа көбінесе жасөспірімдер шалдығады, алайда осы кезде ересектер арасында да есірткінің тұзағына түсіп қалған адамдар көбейіп келеді. Нашақорлық–жеке тұлғаның толық бұзылуы. Нашақорлықты емдеумен айналысатын мамандар оны «биопсихоәлеуметтік рухани» бұзылыс деп атайды. Яғни есірткіге тәуелді адам бірте-бірте өзін-өзі сыйлауды жоғалтады: өзінің адамгершілік қасиеттерін жояды, психикасы қалыпты болмайды, достарынан, отбасынан айырылады, мамандық ала алмайды және қоршаған адамдарға, өзіне зиян келтіреді.

Нашақорлықтың қалыптасуының екі негізі бар:

1. Отбасының қалыптастырған жеке тұлғаның спецификалық белгілері.
2. Сыртқы факторлар, әлеуметтік ортаның ықпалы, есірткінің сәнге айналуы, қиыншылықтар т.б.

Нашақорлықтың негізі туралы тағы бір ерекше көзқарасты атап өтуге болады. Оның авторлары нашақорлық пен маскүнемдіктің негізі адамның ішкі нашақорлық жүйесіндегі «ауру» ретінде түсіндіреді. Бұл теория бойынша жануарлардың ағзасы сияқты адамның ағзасында табиғи ішкі есірткі деп аталатын заттарды өндіретін ішкі нашақорлық жүйе бар. Олар ағзаны аурудан, стресстен сақтайды, жақсы көңіл күйді, жұмысқа қабілеттілікті, ұйқыны қалыпта ұстайды. Ішкі есірткілердің өңделуі төмендегенде (мысалы: ауру немесе стресстен соң) депрессия басталады, өмірге қызығушылығы жоғалады, көңіл күйі өзгереді, өзін нашар сезінеді, ұйқысыздық пайда болады. Мұндай жағдайда адамның ішкі жан дүниесі есірткілердің қорғауынсыз қалады және әр түрлі себептермен теріс жолға түсіп кетуі мүмкін. Ішімдік, есірткі заттары ағзаға ішкі есірткілер сияқты әсер етеді. Бұл заттарды жасанды есірткілер деп атайды. Уақытша рахаттану сезімін тудыра отырып, олар адам ағзасының нашақорлық жүйесін төмендетеді. Нашақор есірткі қабылдамаған жағдайда оның ағзасы ішкі есірткілердің қорғануынсыз қалады және соның әсерінен депрессия, «сындыру» синдромы басталады. Өзін қалыпқа келтіру үшін адам жасанды есірткі қабылдауға мәжбүр болады.

Есірткілер немен қауіпті?

Есірткілерді тұтыну психикалық және тәндік тәуелділікке, адам тұлғасының кейде азғындалуға дейін өзгеруіне, денсаулығының нашарлауына, ауруларға және асқынуларға әкеліп соғады және өміріне қауіп төндіреді.

Есірткі тұтынатын жасөспірімдер мен жастар өздерін қоғамға және Заңға қарсы қояды, олардың болашағы жоқ. Нашақорлыққа шалдыққан науқас өмірінің орташа ұзақтығы 2-3 жыл.

Есірткілерге тәуелділік деген не?

- Есірткі тұтынуға күшті, тоқтатуға болмайтын құмарлық
- Есірткінің мөлшерін үнемі үстемелеудің қажеттілігі
- Есірткілер болмағанда психикалық және тәндік қолайсыздықтың пайда болуы
- Қоршаған өмірге қызығушылық төмендеуінің өршуі (ештеңемен әуестенбеу, мектеп, жанұя өміріне, достарға, құрдастарға қызықпау)
- Зиянды зардаптарын біле тұра, есірткі тұтынуды жалғастыру
- Тұтынатын есірткілердің мөлшерін және оны пайдалануға байланысты ахуалды бақылау қабылетін жоғалту.

Есірткілерді бір-ақ рет пайдалану немен қауіпті?

- Есірткілердің бір рет дәмін татқаннан кейін, тағы да тұтынуға құмарлық пайда болуымен
- Психикалық тәуелділіктің даму мүмкіндігімен
- Есірткілерді мөлшерден артық тұтынумен
- Есірткілік заттарға аллергиялық реакциялардың дамуымен
- Есірткіні қан тамыры арқылы тұтынғанда, ЖҚТБ жұқтырудың нақты мүмкіндігімен
- Есірткіге әуестік бүкіл өмір бойына сақталу мүмкіндігімен

• Нашақорлықты емдеу ауру адамның және туған-туыстарының зор күш-жігерін, медицина қызметкерлерінің биік кәсіби дәрежесін, көп қаражат шығындарын қажет ететін ұзақ, күрделі, көп сатылы процесс. Бірлі-жарымды адамдар ғана есірткіге тәуелділікті жеңе алады, яғни дерттен айығады.

• Есірткілік заттарға әуестену бір ғана тәсілмен - есірткіні ешқашан, бір ретте татпау арқылы құтылуға болатын қатерлі, қалыпқа келтірілмейтін қауіп.

Нашақорлықтың себептері

Балалар мен жасөспірімдердің девианттық тәртіп формалары тәрізді нашақорлықтың негізгі себептерінің арасында бірінші орындардың бірі отбасындағы келеңсіз көріністер, ата-аналардың спирттік ішімдіктерге немесе нашақорлыққа салынуы, өмір сүру деңгейінің төмендігі, жанұя мүшелері арасында көтеріңкі көңіл-күй қатынастарының болмауы, жанұяда әкенің немесе шешенің болмауы, психоактивті заттарға оңай қол жеткізу, жасөспірімдердің бос уақытын өткізу мен қолы бос болмауының нақты бағдарламасының жоқтығы сияқты әлеуміттік факторлар үлесінде. Жиі жағдайларда есірткілер қоғамдық орындарда: мектептерде, дискотекаларда, кафелерде, көшелерде, саябақтарда, есірткілерді таратушылар мен сатушылардың пәтерлерінде алынады.

Кез келген есірткілерді қолданудың белгілері:

- терісінің ағаруы;
- ұйқысының бұзылуы (мүлдем ұйықтамау немесе тым ұзақ ұйықтау)
- тәбеттің бұзылуы (тәбеттің болмауы немесе үйге оралған соң, оның кенет көтерілуі, шамадан артық шөлдеу)
- сөйлеу мәнерінің өзгеруі («шұбатылған» баяу сөз)
- көздің қарашығы көлемінің өзгеруі (көз қарашығының кенеттен үлкеюі немесе түйреуіш басының көлеміндей тарылуы)

• баланың терісінен және киімдерінен өзгеше иістің шығуы

• қозғалу координациясының бұзылуы.

Бала тәртібінде келесі өзгерістер байқалады:

- жан жағындағы оқиғаларға бейтараптық;
- үйде болмау, мектептегі сабақтарға бармау, оқу үлгерімінің төмендеуі;
- есте сақтау қабілетінің төмендеуі;
- сынағанды көтере алмау;
- себепсіз кенеттен баланың көңіл-күйінің ауытқулары;
- ақша сұрау, ақшаның жоқтығына көнбеу;
- үйден бағалы заттар, киім мен ақшаның жоғалуы;
- белгісіз адамдармен жиі телефон арқылы сөйлесу;

Нашақорлықпен күресу жолдары

Есірткіге қарсы күрес бөлімдерінде қызметкерлердің санын көбейту қажет, өйткені саусақпен санарлық топқа есірткі бизнесі дес береді деуге сену қиын.

Есірткіні анықтап, ұстап тауып алатын құрал-саймандар, техникалармен есірткіге қарсы күрес топтарының толық қамтамасыз етілуі керек.

Есірткінің зардабы және асқынуы

Нашақорлардың есірткіден улануынан оның бүкіл психикасы өзгереді. Біріншіден, жүйке жүйесін бірден уландырады, елітіп, еліртіп жібереді, ақылмен істейтін жұмыстардан бас тартатын болады, өмірге қажетті барлық жұмысты орындауға ынтасы, белсенділігі пәс болып тұрады, енжар өмір кешеді. Есірткі адам психикасына өте қатерлі. Ол ойламаған қылмыстарға итермелейді, нашақор ашуланшақ, шамшыл келеді. Осы кезде тағы да түрлі елестер пайда болады, яғни, ақырын ғана шыққан дыбыс нашақорға тау құлап жатқандай болып естіледі, алдында жатқан бір тал шыбық бөрене боп, тау төбе болып елестейді демек адамның аңғару, ойлау қабілеті нашарлап, бос сандырақтайды, бос күлетін болады. Зейін алаңдаушылығы көбейіп, қимылы тежеледі.

Нашақор әйелдерде түгелдей дерлік жыныс мүшесінің жұмысы бәсеңдейді, яғни, жатырларының еттері әлсірейді, сонымен қатар етеккірлерінің келуі де бұзылады (кейде ерте, кейде кеш). Ал нашақор әйел екіқабат болса, көптеген жағдайда түсік болады немесе олардан дімкәс кемтар балалар дүниеге келеді. Ер адамадарда да жыныс мүшесінің қызметі нашарлайды. Оларды оштеие, қызықтырмайды. Осы себепті өз жандарын өздері аямайды. бір инені бір-біріне беріп, жалғастырып сала береді. Бұл түрлі жұқпалы ауруларға (тері ауруларына, жұқпалы жыныс ауруларына, өкпе қабылуына) әкеп соғады. .

Қорытынды сөз: Нашақорлық қоғам дерті. Нашақорлықпен күресуге жалғыз адамның шамасы келмейді. Бұл жерде заң сақшылары нарколог мамандар, ата-аналар және сіздер мен біздер әрбір Қазақстан азаматы шетте қалмау керек. Ғасыр дертімен күресу керек. Дүниедегі ең қымбат нәрсе ол сенің өмірің. Сенің өмірің ол өз қолыңда.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі :

1. Указ. Президента Республики Казахстан стратегия борьбы с наркоманией и наркобизнесе в РК на 2006-2014 годы, 29.06.2016 г. №383
2. План стратегии об отраслевой программе борьбы с наркоманией и наркобизнесом в РК на 2012-2016 годы.
3. Гейдаров, К. М. «Наркомания: социальная болезнь» : [устный журнал] / К. М. Гейдаров // Биология в школе. – 2006 г.– № 2.
4. Зуев, А. М. Наркомания и жизнь несовместимы / А. М. Зуев // ОБЖ. Основы безопасности жизни. – 2010 г. – № 9.
5. Торшин, А. Проблема наркомании становится реальной угрозой / А. Торшин // Вопросы социального обеспечения. – 2011 г. – № 23 (15 дек.).
6. Шишков, Ю. Наркобизнес – специфическая глобальная проблема / Ю. Шишков // Мировая экономика и международные отношения. – 2011 г. – № 2.

**ЕСІРТКІ ЗАТТАРДЫҢ АДАМНЫҢ ФИЗИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫНА ЖӘНЕ ОНЫҢ
ПСИХИКАСЫНА ӘСЕРІ**

Мұсаева Аяжан Сәбитжақызы, Дүйсенғалиева Жұлдыз Сансызбаевна

«Құқықтану» мамандығының 1 курс студенттері

Тузельбаев Ергали Ошпанбайұлы

Жоба жетекшісі, ғылыми жетекшісі, заң ғылымдарының докторы, профессор

Анара Амангелдіқызы

заң ғылымының магистрі, аға оқытушы

Қазақ-Орыс Халықаралық Университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада авторлар УК ҚР 228-бап, сонымен қатар, тұтқындалған жағдайда өзінің құқығын қалай сақтау керек екені туралы мәлімет береді.

Есірткі заттарын қолданғаны үшін – қылмыстық жауапкершілік.

**ДЕЙСТВИЕ НАРКОТИКОВ НА ФИЗИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ЧЕЛОВЕКА И ЕГО
ПСИХИКУ**

Мусаева Аяжан Сабитжановна, Дүйсенғалиева Жұлдыз Сансызбаевна

Студенты 1 курса по специальности «Юриспруденции»

Тузельбаев Ергали Ошпанбаевич

Руководитель проекта, научный руководитель, доктор наук, профессор

Анара Амангельдықызы

магистр юридических наук, старший преподаватель

Казахско-Русский Международный Университет, 030006, Ақтөбе, ул. Әйтеке би 52;

В данной статье авторы дают подробности о статье 228 УК РК, а также о том, как защитить свои права при аресте.

За употребление наркотических средств - уголовная ответственность.

THE EFFECT OF DRUGS ON A PERSONS PHYSICAL CONDITION AND HIS PSYCHE

Musayeva Ayazhan Sabitzhanovna, Duisengaliyeva Zhuldyz Sansyzbayevna

1st year students in the specialty "jurisprudence"

Tuzelbaev Ergali Oshpanbayevich

Scientific adviser, scientific doctor of laws, professor

Anara Amangeldiyevna

master of laws, senior lecturer

Kazakh-Russian International University, 030006, Aqtobe, st. Aiteke bi 52;

In this article, the authors give details on Article 228 of the Criminal Code of the Russian Federation, as well as on how to protect their rights during arrest.

For the use of drugs - criminal liability.

Существует множество видов наркотиков, но все они являются ядами и оказывают губительное действие на организм. Вначале человек ощущает эйфорию, возбуждение или

успокоение, но с первой принятой дозы начинается разрушение внутренних органов. Это приводит к серьезным болезням, нарушениям психики и летальному исходу.

Все наркотики оказывают два главных эффекта - наркотический и токсический. Наркотическое действие приводит к психической и физической зависимостям. Токсическое действие заключается в отравлении всего организма, что выливается в разнообразные заболевания.

Наркотики из группы опиатов, к которым относятся героин, метадон, опий-сырец, морфин, вызывают эйфорию и оказывают успокаивающий эффект. Психостимуляторы наподобие кокаина, экстази и метамфетаминов, наоборот, возбуждают ЦНС и придают заряд бодрости. Прием галлюциногенов, в том числе ЛСД и марихуаны, провоцирует психозы с нарушением сознания.

Однако удовольствие, полученное от наркотиков, проходит быстро, а расплачиваться за него приходится серьезными заболеваниями и ранней смертью. И тяжелые, и легкие наркотики действуют на структуры головного мозга, вмешиваются в обменные процессы ЦНС. Человек начинает употреблять препараты ради эйфории, но они начинают вытеснять и замещать собой природные эндорфины, в результате чего развивается зависимость.

Весь обмен веществ в организме перестраивается под наркотик, поэтому при отказе от него нарушается патологическое равновесие и развивается абстинентный синдром. Наиболее мучительно он протекает у опийных наркоманов, вызывая болезненную «ломку». У людей, которые принимают галлюциногены, сознание подстраивается под уход в «четвертое измерение», из-за чего обычная жизнь начинает казаться серой и скучной. Наркотики, вмешиваясь во все процессы жизнедеятельности организма, создают иллюзию благополучия. Однако из-за их токсического действия происходит постепенное разрушение организма, в первую очередь головного мозга и психики. К примеру, всего 3-4 месяца токсикомании бензином или клеем приводит к развитию умственной неполноценности, а уже через пару месяцев употребления морфина больной утрачивает человеческий облик. Он перестает мыться, ухаживать за собой, работать, у него не остается никаких интересов, кроме наркотиков.

У людей, которые употребляют запрещенные препараты, существенно укорачивается продолжительность жизни. Зачастую они умирают в течение нескольких лет из-за заболеваний, спровоцированных интоксикацией организма, либо калечат себя самостоятельно из-за нарушений психики — тяжелых депрессий, отсутствия инстинкта самосохранения.

Чаще всего к гибели наркозависимых приводят: ДТП, передозировка, отравления некачественными наркотиками, суициды, сепсис, ВИЧ-инфекции, пневмония, хроническая недостаточность печени, сердечная недостаточность.

По статистике, наркозависимые живут на 5 лет меньше, чем ВИЧ-инфицированные и онкологические больные. Они быстро деградируют и теряют интерес ко всему, кроме препаратов. Только доза приносит им радость, но лишь кратковременную, а затем организм снова начинает требовать наркотик.

Физическое состояние и действие наркотиков на человека. Одной из причин того, что люди начинают употреблять наркотики, является их обезболивающее действие. Так сами зависимые часто объясняют свое пристрастие. Боль - это сигнал организма о каких-то нарушениях в его функционировании либо о том, что существует опасность. Без нее человек становится беспомощным перед повреждениями. Человек чувствует боль, когда соответствующий сигнал в ЦНС передают болевые рецепторы. Они могут раздражаться в результате ушибов, растяжений и других механических повреждений либо под действием химических веществ, которые выделяют разрушающиеся клетки. Наркотики блокируют эти рецепторы, в результате чего нарушаются жизненно важные функции организма. Спустя некоторое время боль возвращается, а человек снова ищет наркотики, чтобы ее унять. Под влиянием наркотических веществ в организме происходят множественные изменения. Они

вмешиваются в метаболизм и становятся его неотъемлемой частью. Именно поэтому развивается физиологическая зависимость от препаратов, а отказ от них приводит к абстиненции.

Уже после первого приема наркотика начинается разрушение клеток головного мозга. Его вызывают три основные причины: кислородное голодание; общее отравление организма; дефицит витаминов и микроэлементов.

Масса головного мозга - только 2-3% от всего тела, но для его полноценной работы необходимо большое количество питательных веществ. Этот орган должен получать больше 20% всего кислорода, который переносит кровь. Даже незначительный дефицит питания приводит к нарушениям мозговой деятельности, а длительное кислородное голодание буквально превращает человека в «овощ». Яды, из которых состоят наркотики, накапливаются в тканях, а выводятся они с большим трудом. Некоторые препараты, в том числе амфетамины, вообще полностью не удаляются из организма. Под действием отравляющих веществ происходит угнетение функций многих органов, и очень серьезный удар приходится на мозг человека. Наркотики уничтожают связи между нейронами, а это провоцирует снижение интеллектуальных способностей.

Когда на организм человека долгое время действуют наркотики, он перестает следить за здоровьем и режимом питания. Не получая необходимых витаминов и минералов, мозг продолжает стремительно разрушаться.

Также наркотики угнетают центры, регулирующие сердечно-сосудистую деятельность. Давление снижается, пульс становится реже, и организм начинает испытывать нехватку кислорода. Это ведет к гипоксии, из-за которой нарушаются обменные процессы в миокарде, развивается его дистрофия. Поскольку сердце не может работать в полную силу, оно не обеспечивает организм необходимым количеством кислорода. Под влиянием амфетаминов, экстази, кокаина и других стимуляторов давление, наоборот, повышается, а пульс - учащается. Хотя механизм действия этих наркотиков отличается, последствия для организма развиваются те же - сердце изнашивается быстрее и сколько проживет наркоман неизвестно никому. Спустя 3-4 года оно становится таким же, как у 80-летнего человека. Если наркозависимый не погибает от передозировки или гепатита, то у него в конечном итоге развивается сердечная недостаточность, которая влечет за собой летальный исход.

Заболеваниями легких часто страдают курильщики, но наркотики наносят еще больший вред парному органу. К примеру, марихуану, которая многими считается безобидной, курят без фильтра, поэтому в организм человека при ее употреблении попадает в 4 раза больше смол и сажи, чем с сигаретным дымом. У любителей травки не только быстрее развивается хронический бронхит, но и повышается риск заболеть раком легких. Опиаты блокируют дыхательный и кашлевой центры в мозге. Из-за отсутствия кашлевого рефлекса возникает риск развития пневмонии. Дыхательные нарушения приводят к тому, что все органы начинают испытывать недостаток кислорода, особенно это опасно для сердца и головного мозга.

Практически все виды наркотиков снижают аппетит, что приводит к снижению питания и полному истощению. Также под влиянием запрещенных препаратов, особенно опиатов, ухудшается синтез пищеварительных ферментов, а вместе с этим затрудняется процесс переваривания еды. Нарушается и моторика кишечника, что приводит к боли в животе и запорам. Из-за своего токсического действия наркотики сильно нагружают печень, ведь именно этот орган отвечает за выведение ядов из организма. Поэтому у наркозависимых гораздо чаще, чем у алкоголиков, развивается цирроз.

Действие наркотиков на репродуктивную систему выражается в снижении либидо и импотенции. Кроме того, многие препараты вызывают мутации. После приема всего одной дозы «кислоты» могут произойти необратимые хромосомные изменения.

Согласно теории Рона Хаббарда, автора известной методики лечения зависимостей, наркотики и другие токсины застревают в жировой ткани, поэтому сохраняются в организме

на долгие годы. В результате эти отложения продолжают разрушать человека уже после прекращения действия препарата.

По мнению Хаббарда, остатки ядовитых веществ, закрепившиеся в жировой ткани, ухудшают восприятие, провоцируют вялость, апатию, спутанность мыслей. Поэтому перед реабилитацией необходимо провести глубокую детоксикацию организма и нейтрализовать действие скопившихся в нем ядов. Психологические проблемы: наркотики повышают выработку дофамина — вещества, благодаря которому возникают импульсы между нейронами мозга. В результате человек испытывает удовольствие, ради которого многие и пробуют запрещенные препараты.

Возникает эйфория с иллюзией невесомости тела и стиранием пространственно-временных границ. Однако это ложное состояние, которое также наблюдается при некоторых психических заболеваниях. Кроме того, именно эйфория играет ключевую роль в развитии зависимости, ведь желание испытывать ее толкает человека на следующие приемы препарата.

Постепенно формируется устойчивость к наркотику. Эйфория становится все менее продолжительной и менее яркой, а для ее достижения требуется все более высокие дозы препарата. Со временем она практически пропадает.

После приятных ощущений запускается противоположный процесс. Количество дофамина резко снижается, вызывая подавленность, вялость, раздражительность, отсутствие препарата провоцирует «ломку». Если человек начинает принимать наркотики, чтобы взбодриться или расслабиться, то впоследствии он ищет дозу, чтобы побороть тяжелую депрессию, но это ему удается не всегда. Часто развиваются затяжные наркотические депрессии. Они опасны тем, что приводят к серьезным нарушениям психики. Человек буквально выпадает из реального мира. Самый большой вред психическому состоянию человека наносят галлюциногены. Они чаще всего вызывают психозы, ведут к моральной деградации и личностному распаду, а также повреждают инстинкт самосохранения. У человека появляется тяга к полетам, из-за которой он может сброситься с крыши или шагнуть из окна. Разрушение нейронов мозга, вызванное приемом наркотиков, провоцирует: снижение обучаемости; ухудшение памяти; амнезию (при передозировке); психические расстройства; галлюцинации.

Наркотики провоцируют развитие психических расстройств, поскольку влияют на процессы возбуждения и торможения ЦНС. Они изменяют соотношение центров удовольствия и неудовольствия, из-за чего психоэмоциональное состояние больного становится неустойчивым. Он может радоваться без причины, а в следующую - забиться в угол, испытывая сильный страх.

Из-за разрыва нейронных связей под действием наркотиков человек теряет способность применять имеющиеся знания на практике. Он не может обслуживать себя самостоятельно, перестает осознавать происходящее, начинает вести себя неадекватно. Все это рано или поздно приводит к слабоумию.

Список использованной литературы:

1. Веселовская Н. В., Коваленко А. Е. Наркотики. Свойства, Действие, Фармакокинетика, Метаболизм. Пособие для работников наркологических больниц, наркодиспансеров, химико-токсикологических и судебно-химических лабораторий. — Москва: Триада-Х, 2000 г. — С. 45-73. — 196 с
2. Морозов Г.В. Судебная психиатрия. «Юридическая литература». Москва. 1978 г. С. <http://gidmed.com/narkologiya/narkomaniya/kak-deistvuyt-narkotiki.html>
3. Ли С.П. «Судебная психиатрия» УМК, Минск, изд-во МИУ, 2006 г. С. 50-64. http://studopedia.ru/6_162190_narkomaniya-i-toksikomaniya.html

4. Лев Тимофеев — Наркобизнес: начальная теория экономической отрасли, Российский государственный гуманитарный университет, 1998 г., ISBN 5-7281-0093-7, 9785728100935, стр. 53/110

ЗОРЛАУ ҚЫЛМЫСЫНЫҢ ӨЗГЕ НӘСІПҚҰМАРЛЫҚ СИПАТТАҒЫ ҚЫЛМЫСТАРДАН ЕРЕКШЕЛІГІ

Оспанов Алиби

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Каратаев Т.Ж.

Заң ғылымдарының кандидаты

Қазақ Орыс халықаралық университеті 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада Нәсіпқұмарлық сипаты бар зорлау әрекеттерінде басқа қылмыстардан ерекшелігі туралы айтылады.

Түйінді сөздер: нәсіпқұрлық, зорлау, әйел, жыныстық қатынас, қылмыс, жәбірленуші.

ОСОБЕННОСТИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ДРУГИХ ПОЛОВЫХ АКТОВ

Оспанов Алиби

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Каратаев Т.Ж.

Кандидат юридических наук

Казахского-Русский международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би 52;

В этой статье обсуждается различие между умышленными поведенческими преступлениями и другими преступлениями.

Ключевые слова: торговля людьми, изнасилование, женщины, сексуальные отношения, преступность, жертва.

PECULIARITIES OF THE CRIME OF THE CRIME OF OTHER SEXUAL ACTS

Ospanov Alibi

Master Specialty in Jurisprudence

Karataev T.Zh.

Candidate of juridical science

Kazakhsko-Russian International University, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi 52;

This article discusses the difference between intentional behavioral crimes and other crimes.

Key words: trafficking, rape, women, sexual relations, crime, victim.

Бұл Қазақстан Республикасының ҚК 1997 ж енгізілген басты қылмыс құрамы. Бұл қылмыстың қоғамдық қауіптілігі тек әйелдің ғана емес еркектің де жыныстық қол сұғылмаушылығына қол сұғу болып табылады. Сонымен қатар бұрын әйелден қылмыстық жазаға тартылмаған әйел мен әйел арасындағы қатынасы үшін қылмыстық жауапқа тартылады[1].

Нәсіпқұмарлық сипаттағы зорлау әрекеттері зорлаумен тең жауапқа тартылады. ҚК 120 бабында көрсетілген әрекеттердің ауырлығы әділетті түрде қай жыныстың (еркектің, әйелдің) жыныстық қол сұғылмаушылығына жыныстық бостандығына қол сұғылмаушылықтың құрбан болуына қарамастан сараптанады[2].

Объективтік жағы- әйел мен әйел арасындағы еркек пен еркек арасындағы және де басқа нәсіпқұмарлық сипаты бар зорлау әрекеттері.

Еркек пен еркек жыныстық қатнасы-еркек пен еркек арасындағы зорлық құмарлықты қанағаттандыруды(еркек пен еркектің жыныстық қатнасы арқылы).

Лесбиянство- әйел мен әйелдің зорлаулы жыныстық құмарлықты пікір алмасу арқылы қанағаттандыру, серігінің эрогенді аумағына әсер ететін, жыныстық қатнасты еліктеу, басқа да құмарландыру әрекеттерін жасау(мастурбация, вибратор құралдарын қолдану, жыныстық қатынасты әртүрлің әдістермен қанағаттандыру)

Қылмыс субъектісі- еркек пен еркек арасындағы қатынастарда тек еркек, ал әйел мен әйел арасындағы қатынастарда он төрт жасқа толған әйел жынысы болады. Нәсіпқұмарлық сипаты бар зорлау әрекеттерінде басқа жыныстың адамдары қатысса(еркек пен еркек қатынасына әйел,әйел мен әйел қатынасына еркек) олар ұйымдастырушы, басқарушы немесе жүргізуші ретінде жазаға тартылады[3].

Осы қылмысты жасау кезінде топ құрамында тек зорлық әрекеттерді жасауға ғана қатысқан бірақ өзегі жыныстық қатынасқа кірмеген болса, ҚК 121 бабы 2-тармақ «1» тармақшасы жыныстық сипаттағы әрекеттері жасағаны үшін басқалармен жауапқа тартылады. Субъективті жағынан нәсіпқұмарлық сипаты бар зорлау тікелей қасақаналықпен жасалады. Кінәлі оны зорлық қолданып жасап отырғанын сезіне отырып осыны жасауды қалайды. Қылмыс себебі жыныстық құмарлықты қанағаттандыру. Кейбір жағдайларда кек алу мен жәбірленушінің ар-намысы, қадір қасиетін таптау мақсатымен жасалуы мүмкін. Сот тәжірибесі көрсеткендей мұндай себептер еркек пен еркек, әйел мен әйел жыныстық қатынастарында көбінесе колонияларда кездеседі[4].

Басқа нәсіпқұмарлық сипаттағы әрекеттер басқа жыныстық белсенділіктің эротикалық нысандарын қамтиды және белгісінен тәуелсіз нәсіпқұмарлық сипаттағы әрекеттерді оның әдісіне қарай екі өзіндік топқа бөлуге болады:

-жыныстық қатынас түрінде жасалуы;

-денеге жыныстық қатнастың белгілерінсіз әсер ету арқылы жасау;

Бірінші топтың әрекеттеріне

- қорлау нысанында жасалған зорлау 1959 жылы ҚК мұндай әрекеттер зорлауға жатқызылды бірақ ҚазССР ҚК 101 бабы диспозицияларының құрамдық бөлігінде жыныстық қатнастыңжасалуы оның аталған әрекеттердің мағынасына сәйкес келмейді. Бұл жерде жәбірленуші әйел болып табылады. Жыныстық құмарлығын қандыруды қорлау әдістерімен жасалған еркек әрекеті ҚК 121 бабына қаралады[5].

-Жамбас аралық коитус яғни жыныстық мүшені әйел жыныстық мүшесіне енгізбей жыныстық қатынас жасау.

Мұндай қылмыстар жасөспірімдермен сөйлесу кезінде жынысына қарамастан жыныстық құмарлығын қанағаттандырылады.

Қылмыстардың екінші тобына:

-Жыныстық құмарлықты ер адам әйелге садистік әдістермен қанағаттандыру. Оларда әйел жынысына қол тығу, жыныстық зардаптарына әкелетін заттар тығу және матка мен басқа да ішкі органдардың бұзылуына әкелуі.

-Азаптау, темекімен күйдіру, тістеу арқылы жыныстық құмарлығын қанағаттандыру.

Еркек пен ерікті әйел мен әйелдің жыныстық қатынасқа мәжбүрлеу немесе нәсіпқұмарлық сипаттағы жыныстық әрекеттер[6].

Осы қылмыстың негізгі объектісі-жыныстық бостандық және жыныстық қол сұғушылық. Сонымен қатар бұл жерде факультативтік объект белгілеуге болады, және барлық мәжбүрлеудегі зардап шегудің әкелінуі және де оның әдістері басқа қоғамдық қатынастарға зардап әкелу мүмкін.

Шантажда да факультативтік объект-жәбірленушіні абырой мен ар-намысы, ал жою қаупінде меншіктік мүліктің білінуі, зардаптануы

Факультативті объектіні анықтау қылмыстың біліктілігін өзгертпейді, бірақ сот қарауында қарастырылуы мүмкін.

Мәжбүрлеу дегеніміз- жәбірленуші кінәләмен жыныстық қатынасқа ерікті түсуі үшін психикалық басу әрекеттері. Мәжбүрлеу әртүрлі ауызша, жазбаша және де құралдармен жасалуы мүмкін.

Жәбірленушіге оның жыныстық қатынасқа түсуіне жарлық шығару мүмкін. Бұл көбінесе материалдық немесе басқа тәуелдіктерді мәжбүрлеу қозғалады. Шантаж-жәбірленушінің мәліметтерін ашу қауіптілігін тудыратын қылмыс. Дұрыс немесе қате информацияны бір адамға айтса да-оны тарату деп санауға болады[8].

Жою қауіп- мүлікті алу немесе зартаптардың психологиялық әсер етуі. Қорқыту мүмліктің белгілі бір мөлшеріне немесе барлығына тиісуі мүмкін. Оның жойылуы жәбірленушінің еріксіз жыныстық қатынасқа әкеліп соғады.

Материалдық жетіспеушілік көбінесе кәмелетке толмаған өгей әкесі мен шешесімен тұратын жәбірленушілер жыныстық қатынасқа түседі. Басқа тәуелділік барлық түрлері қарастыруға түспейтін түсінігі жұмыс бабымен тәуелді биліктік өкілеттіктің бөлінуі және тағы басқа. Қылмыс мәжбүрлеу әрекеттері басталғаннан аяқталған деп саналады. Субъективтік жағы- тікелей қасақаналық. Себебі жыныстық құмарлықты қанағаттандыру[7].

БҰҰ Бас ассамблеясы «әйелдерге қарсы зорлық-зомбылық» деп әйелдерге физикалық, жыныстық немесе психикалық зардап келтіретін барлық зорлық-зомбылықты атайды. Әйелдерге қарсы зорлық-зомбылықпен күресу туралы уәждерге қарамастан, осы күні әлем бойында оларға қарсы нәтижесіз шаралар жалғасуда. БҰҰ басшылары, әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылықты жоюға байланысты сөз бен амал арасындағы қашықтықты сынады. Осы кезде әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық дүниежүзінің барлық жерінде таралған, барлық қоғамда кездесетін жағдай. Әлемнің әртүрлі елдерінде әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың неше түрі, атап айтқанда тұрмыстық зорлық-зомбылық, жыныстық құлдық, балағаттау, соғыс пен жүйелі түрде орын алып отырған шабуылдардан туындаған зорлық, саяси және басқа да зорлық-зомбылықтар орын алуда. Бүгін Батыс елдері, әсіресе Америкада әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың түр-түрі байқалады. Америка үкіметі әрқашан өзіне қарсы үкіметтерді әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты таратумен айыптайды. Алайда америкалық ұйымдардың мәлімдемелері әйелге қарсы зорлық-зомбылықтың өзінің түрлі штаттарында көп кездесетінін көрсетеді[9].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алауханов Е.О. Қылмыстық құқық (ерекше бөлім): Оқу құралы /Алауханов Е.О. – Алматы: Жеті жарғы. 2011 ж.
2. Алауханов Е.О. Прафилактика преступлений: учеб.- Алматы: Заң әдебиеті, 2012 г.
3. Ағыбаев А.Н. Қылмыстық құқық. Ерекше бөлім. Оқулық. Жеті жарғы, 2010 ж.
4. Ағыбаев А.Н. Қылмыстық құқық. Жалпы бөлім. Оқулық Жеті жарғы, 2010 ж.
5. Ашитов З.О., Ашитов Б.З., Воинские преступления, причины и меры прудупреждение. – Алматы: Жеті Жарғы, 2012 г. 168 б.
6. Алауханов Т.М. Қылмыстық құқық. Алматы. 2015 ж.
7. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. М, 2012 г.
8. Аубакирова А.Ю., Алесковский С.Ю. Криминалистика. Алматы, 2012 г.
9. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. М, 2013 г.

**ЕСІРТКІ КОНТРАБАНДАСЫ МЕН ПСИХОТРОПТЫ ЗАТТАР ҚЫЛМЫСТЫҚ
ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ АСПЕКТІЛЕРІ**

Раисова Салима Бауржановна

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық Университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Берілген мақалада, автор Қазақстан Республикасында және шетел мемлекеттерінде есірткі контрабандасына қарсы заңдылықты реттеу мәселелерін қарастырады.

Түйінді сөздер: жаза, заң, құқық, қылмыс, қорқыту, контрабанда, есірткі.

**УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ
КОНТРАБАНДЫ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ И ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ**

Раисова Салима Бауржановна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный Университет, 030006, Ақтөбе, Айтеке би, 52;

В указанном статье автор рассматривает проблемы законодательного регулирования противодействия контрабанде наркотиков в Республике Казахстан а также в зарубежных странах.

Ключевые слова: наркотики, контрабанда, угроза, наказание, традиции, приговор, закон, право, преступление.

**CRIMINALLY-LEGAL INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS OF CONTRABAND OF
NARCOTICS AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES**

Raissova Salima Baurzhanovna

Master's Degree student of specialty «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International University, 030006, Aqtobe, st. Aiteke bi 52;

In this article, the author considers the problems of legislative regulation of countering drug smuggling in the Republic of Kazakhstan and also in foreign countries.

Key words: drugs, smuggling, threat, punishment, traditions, sentence, law, law, crime.

В современном мире накопилось много трудноразрешимых и чрезвычайно опасных проблем. Проблемы наркомании в последнее десятилетие занимают среди них, пожалуй, главное место. Явления наркомании в настоящее время превратились в транснациональную проблему и стали реальной угрозой безопасности всего человечества. В связи с этим необходимы новые, смелые, неординарные решения, чтобы обуздать наркоманию, поставить надежные и эффективные преграды дальнейшему распространению наркотиков в мире и в каждом отдельном государстве.

Говоря о грозной социальной опасности наркотизма, о влиянии наркотических веществ на социальное поведение человека, о неизбежных тяжелых социальных последствиях их употребления - стойкой интеллектуальной, моральной и социальной деградации личности; проституции и иных пороках, сопровождающих наркоманию; преступности, процветающей среди наркоманов и т.д., нельзя не коснуться вопроса о тех механизмах воздействия наркотиков на организм человека, которые с этой точки зрения наиболее важны.

Иными словами, вред, наносимый наркотическими веществами, интересует нас не столько в плане биологическом (хотя, конечно же, тот факт, что, как правило, жизнь пристрастившегося к дурману обрывается очень скоро, очень рано, - это не только личная, но и общественно-значимая трагедия), сколько как предпосылка деформации личности и искажения ее социального поведения. Именно огромный общественный урон наркотизма приковывает к нему внимание во всем мире, выдвигает его в ряд острейших глобальных проблем, требующих решения на самом высоком, государственном уровне.

При подобной постановке вопроса среди сложного взаимодействия наркотиков и организма человека следует выделить так называемые «эйфоризирующий эффект» и «развитие привыкания». Последнее в свою очередь включает в себя, с одной стороны, развитие повышенной толерантности, а с другой - физической и психологической зависимости.

Говоря об эйфоризирующем эффекте, следует подчеркнуть, что большую роль здесь играют такие факторы, как вид, доза, способ принятия наркотика, стаж потребления наркотических веществ, психологическое отношение к ним, а также индивидуальные физические и психологические особенности личности.

Состояние наркотической эйфории само по себе таит угрозу, как для наркомана, так и для окружающих. Причудливые зрительные и слуховые галлюцинации, извращение чувства времени и пространства, неадекватное восприятие действительности и другие характерные проявления эйфоризирующего эффекта служат причиной совершенно непредсказуемых действий, агрессивного поведения, нередко приводят к трагедии.

Актуальность темы заключается в том, что наркотизация особенно угрожает молодежи как социально-демографической группе, являющейся потенциальным носителем нестандартного, в том числе девиантного поведения. Поэтому данная проблема не может быть разрешена или хотя бы минимизирована без комплексного анализа индивидуальной и коллективной мотивации употребления наркотиков, отношения к их употреблению в молодежной среде. Также общеизвестна связь ВИЧ-инфекции с употреблением наркотиков. Наркотизация населения является одной из острых социальных проблем и потенциальной угрозой демографическому и культурному воспроизводству социума.

Наркотики - растения, вещества или препараты, классифицированные как наркотические средства или психотропные вещества, представляющие потенциальную опасность для здоровья населения в связи с последствиями, которые может вызывать злоупотребление ими.

Термин «наркотики» содержит в себе три критерия: медицинский (если соответствующее средство вещество, лекарственный препарат оказывает специфическое воздействие на центральную нервную систему человека), социальный (если немедицинское потребление наркотиков принимает такие масштабы, что приобретает социальную значимость), юридический (если, исходя из вышеуказанных предпосылок, соответствующая организация признает его наркотическим средством или психотропным веществом). Только при условии единства этих критериев то или иное средство или вещество может быть признано наркотиком.

Наркотики были известны человечеству и применялись как лечебные или одурманивающие средства еще в глубокой древности. По словам И.Н. Пятницкой, «опий известен человечеству, по крайней мере, в течение шести тысяч лет» [4]. О его снотворном действии упоминается в шумерских таблицах, датированных четвертым тысячелетием до н.э. Во втором тысячелетии до н.э. опий знали народы, населяющие Восточное Средиземноморье. О его действии упоминают Гешод (VIII в. до н.э.) и Геродот (V в. до н.э.). Однако в медицине Гиппократ широко использовал опий как лекарственное средство.

В Южную Азию культуру опия и навык его употребления занесли войска Александра Македонского (IV в. до н.э.). Из Индии опий распространился по всей Юго-Восточной Азии. В Европе введение опия в медицину приписывают Парацельсу (XVI в.).

Наркомания - наркотическая зависимость как заболевание. Несмотря на знакомство с наркотиками и их применение в медицине, а также в быту в качестве одурманивающего средства еще в глубокой древности, наркомания как заболевание получила широкое распространение в странах Запада и Востока после XVIII столетия. В начале XX века, особенно в его 60-е годы, в развитых капиталистических странах Запада наркомания приняла угрожающие размеры.

Началось неуклонное увеличение числа приобщившихся к наркотикам, стала расширяться география наркотизма, возросли его масштабы и темпы развития. Все эти процессы происходили в условиях практически полного умалчивания, что притупляло бдительность правоохранительных и медицинских органов, широких кругов общественности, в том числе научной, семьи, школы и по сути дела облегчало распространение наркомании. Почти не проводились научные исследования такой важной проблемы, не разрабатывались научно обоснованные стратегии и тактика искоренения зла. Хочется отметить, что сущность этого понятия долгое время была поводом для научных дискуссий. Позиция П.У. Карповича основывается на рассмотрении наркомании «как общественно опасного явления, возникающего в результате незаконного умышленного систематического употребления наркотических веществ, на которые распространяются меры международно-правового или внутригосударственного контроля и которые приводят к периодическому или хроническому отравлению, вредному для лица и представляющему опасность для общества» [5]. Наркомания находится в тесной взаимосвязи с наркотизмом, однако наличие этой связи никоим образом не обуславливает адекватность этих явлений. Наркотизм - распространенность и характер потребления наркотических веществ как социальное явление.

Сложность однозначного определения понятия «наркотизм» связывается со следующими обстоятельствами:

1. Наркотизм - это широкое по объему и достаточно абстрактное по характеру явление.

2. Наркотизм - сложное, многоаспектное явление, позволяющее рассматривать его в самых различных ракурсах. Он есть стыковая категория права, социологии, психологии, медицины и других наук, каждая из которых в соответствии с собственным предметом и методами исследования изучает его (например, влияние потребления наркотиков на физическое состояние потомства - медицинский аспект, зависимость между степенью пристрастия к наркотикам и степенью деградации личности - психологический аспект и др.).

3. Наркотизм - социальный феномен, который охватывает различные этапы исторического развития общества (действие опиийного мака как снотворного средства было известно еще за тысячу лет до н.э.).

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.03.2017 г.)
2. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан от 13.12.1997 г.
3. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16.07.1997 г.
4. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями от 06.05.2017 г.)
5. Закон РК от 12.11.2008 г. «О внесении дополнений и изменений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам обеспечения национальной безопасности»
6. Пятницкой И.Н., 1994 г. «Наркомания»
7. Карпович К.А., 1972 г. «Уголовно-правовые меры борьбы с распространением наркомании»

ЕСІРТКІ ЗАТТАРДЫҢ АЙНАЛЫМЫ, ПСИХОТРОПТЫҚ ЗАТТАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ АНАЛОГЫ

Раисова Салима Бауржановна

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық Университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Берілген мақалада автор есірткі және психотропты заттардың және олардың айналымын мемлекеттегі басты реттелу себебін қарастырады.

Түйінді сөздер: есірткі заттар, заң, құқық, қылмыс, қорқыту, контрабанда, айналым.

ОБОРОТ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ И ИХ АНАЛОГОВ

Раисова Салима Бауржановна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный Университет, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би, 52;

В указанном статье автор рассматривает основные принципы государственного регулирования оборота наркотических средств и психотропных веществ и их аналогов.

Ключевые слова: наркотические средства, закон, психотропные вещества, прекурсоры, нормативно-правовые акты, государственный контроль, наказание, оборот.

TURNOVER OF NARCOTIC DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES AND THEIR ANALOGUES

Raissova Salima Baurzhanovna

Master's Degree student of specialty «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International University, 030006, Aqtobe, st. Aiteke bi 52;

In this article, the author reviews the main principles of state regulation of the turnover of narcotic drugs and psychotropic substances and their analogues.

Key words: narcotics, law, psychotropic substances, precursors, normative legal acts, state control, punishment.

Оборот наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров - разрешенные и контролируемые в соответствии с законодательством Республики Казахстан виды деятельности, связанные с культивированием, сбором и заготовкой наркотикосодержащих растений, разработкой, производством, переработкой, ввозом, вывозом, транзитом, перевозкой, пересылкой, приобретением, хранением, распределением, реализацией, использованием, уничтожением наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров.

Законодательство Республики Казахстан о наркотических средствах, психотропных веществах, их аналогах, прекурсорах и мерах противодействия их незаконному обороту основывается на Конституции Республики Казахстан и состоит из настоящего Закона, иных нормативных правовых актов, а также международных договоров, ратифицированных Республикой Казахстан.

Рассмотрим основные принципы государственного регулирования оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов, прекурсоров и мер противодействия их незаконному обороту и злоупотреблению ими. Государственная политика в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, прекурсоров и противодействие их незаконному обороту осуществляются на **принципах**:

1) государственного контроля за деятельностью в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров;

2) государственного регулирования оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов, прекурсоров и противодействия их незаконному обороту и злоупотреблению ими;

3) лицензирования деятельности в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров;

4) межведомственной и внутриведомственной координации деятельности государственных и иных органов;

5) комплексного решения задач организации и ведения работы, направленной на пресечение незаконного оборота наркотических средств, психотропных веществ, прекурсоров и злоупотребления ими;

6) обеспечения профилактических мер, предусматривающих нераспространение наркомании и связанных с ней правонарушений;

7) расширения социальной базы в борьбе с распространением наркомании и связанными с ней правонарушениями, в том числе путем привлечения на добровольных началах общественных, религиозных, международных и других организаций и граждан;

8) укрепления международного сотрудничества в сфере контроля оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров, мерах противодействия их незаконному обороту и злоупотреблению ими.

В этой сфере действует уполномоченный государственный орган в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, представляющий собой орган, который в пределах предоставленной ему компетенции формирует и координирует осуществление государственной политики в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров. Государственное регулирование оборота наркотических средств, психотропных веществ, прекурсоров и меры противодействия их незаконному обороту и злоупотреблению ими осуществляются Правительством Республики Казахстан и уполномоченным государственным органом в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров.

Государственный контроль за оборотом наркотических средств, психотропных веществ, прекурсоров осуществляется в форме проверки и иных формах. Проверка осуществляется в соответствии с Законом Республики Казахстан «О частном предпринимательстве» [25]. Иные формы государственного контроля осуществляются в соответствии с рассматриваемым Законом.

Уполномоченные органы Республики Казахстан имеют право:

1) осуществлять государственный контроль за оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров;

2) в целях осуществления государственного контроля в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров посещать любые помещения независимо от форм собственности, используемые для оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров;

3) производить осмотр земельных участков, на которых культивируются растения, содержащие наркотические вещества, внесенные в Список;

4) проводить мероприятия в целях уничтожения растений, содержащих наркотические вещества, специально созданными подразделениями;

5) получать от юридических лиц, осуществляющих деятельность, связанную с оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, техническую документацию, характеризующую качество наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, а также образцы указанной продукции в технически обоснованных количествах для проведения их экспертизы;

б) выдавать предписания об устранении выявленных недостатков в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров в соответствии с законодательством Республики Казахстан;

7) приостанавливать производственную деятельность юридических лиц и структурных подразделений при нарушении требований в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров в порядке, установленном законами Республики Казахстан;

Лицензирование деятельности в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров. Все виды деятельности в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров на территории Республики Казахстан осуществляются юридическими лицами после получения лицензии на конкретный вид деятельности на срок до пяти лет, за исключением случаев, предусмотренных статьями 19, 20 настоящего Закона. Разрешение на использование объектов и помещений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, прекурсоров, внесенных в Список, выдается уполномоченным органом внутренних дел, осуществляющим борьбу с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, при условии обеспечения мер безопасности в целях предотвращения краж или прочей утечки складских запасов.

При выдаче лицензии на вид деятельности, связанной с оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, учитывается заключение органов внутренних дел о соответствующей проверке работников, которые в силу своих служебных обязанностей получают доступ непосредственно к наркотическим средствам, психотропным веществам и прекурсорам.

Работникам, которые в силу своих служебных обязанностей получают доступ непосредственно к наркотическим средствам, психотропным веществам и прекурсорам, необходимы заключения врачей психиатра и нарколога об отсутствии заболеваний наркоманией, токсикоманией, хроническим алкоголизмом, а также об отсутствии среди них лиц, признанных непригодными к выполнению отдельных видов профессиональной деятельности и деятельности, связанной с источником повышенной опасности, в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан.

Правительство Республики Казахстан устанавливает перечень инструментов, оборудования, находящихся под специальным контролем и используемых для производства и изготовления наркотических средств, психотропных веществ, а также правила их разработки, производства, изготовления, хранения, перевозки, пересылки, отпуска, реализации, распределения, приобретения, использования ввоза на территорию Республики Казахстан, вывоза с территории Республики Казахстан.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.03.2017 г.)
2. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан от 13.12.1997 г.
3. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16.07.1997 г.
4. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями от 06.05.2017 г.)

5. Закон РК от 12.11.2008 г. «О внесении дополнений и изменений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам обеспечения национальной безопасности»

6. Васильева Л.Н. Незаконный оборот наркотических средств и психотропных веществ и международное право // Юридический мир. 2000 г.

7. Глинкин А.Н. Транснациональный наркобизнес: Новая глобальная угроза. М., 2000г.

8. Карпович К.А. «Уголовно-правовые меры борьбы с распространением наркомании», 1972 г.

НАШАҚОРЛЫҚ ҒАСЫР ДЕРТІ

Саламатова Инжу, Шаметова Сабина

«Құқықтану» мамандығының 2 курс студенттері

Тузельбаев Ергали Ошпанбаевич

Ғылыми жетекші, заң ғылымдарының докторы, профессор

Аманкелдіқызы Анара

Заң ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

Қазақ Орыс халықаралық университеті 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада есірткі пайдаланатын адамдардың өз денсаулығына көзқарасын өзгерту, олардың санасын адам денсаулығы үшін де, тұтастай қоғам үшін де қауіпті екенін түсіндіру шаралары жүргізіледі. Қазіргі күнде есірткінің зияндылығы, адамдардың оған неліктен құмартатындығы туралы айтылады.

Түйінді сөздер: Нашақорлық, есірткі, зиян, денсаулық, құмартушылық.

НАРКОМАНИЯ БОЛЕЗНЬ ВЕКА

Саламатова Инжу, Шаметова Сабина

Студенты 2 курс специальности «Юриспруденция»

Тузельбаев Ергали Ошпанбаевич

Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор

Амангелдықызы Анара

Магистр юридических наук, старший преподаватель

Казахского-Русский международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би 52;

В статье рассматривается изменение отношения к своему здоровью лиц, употребляющих наркотики, их сознания для здоровья человека, так и для общества в целом, что также проводятся мероприятия по разъяснению опасных. На сегодняшний день вреде наркотиков, почему говорится о старсний ему людей.

Ключевые слова: Наркомания, наркотики, вред, здоровье.

ADDICTION IS THE DISEASE OF THE CENTURY

Salamatova Inzhy, Shametova Sabina

Second-year students of specialty «Jurisprudence»

Tuzelbaev Ergali Oshpanbaevich

Scientific adviser: Doctor of law, Professor

Amangeldykyzy Anara

Magistr of law, senior lecturer

Kazakhsko-Russian International University, 030006, Aktobe, Aiteke bi 52;

The article discusses the changing attitude to health of drug users, their consciousness for human health and for society as a whole that there are also efforts to explain the threat. Today the dangers of drugs, why does it say on Starsky him.

Key word: Addiction, drugs, harm, health.

Адамзат тарихындағы қаншама қанды оқиғаның себепшісі, неше түрлі зұлымдықтардың да бастаушысы «апиын» - болғанын білеміз.

Біздің ғасырымыздың басты дерті - нашақорлық.

Есірткі – табиғи гормондарды еліктіретін химикаттар. Есірткілердің әсеріне ағзаның жауап беру тәсілдерінің бірі – есірткі әсеріне қарсы әрекет ететін гормондарды бөлу. Мысалы, кокаин жүйке қызметін қоздырған кезде, ағза өзінің қызметін тежейтін гормондарды бөле бастайды. Есірткінің есеңгіртетін әсері аяқталғаннан кейін ағза біраз уақытқа дейін есірткі әсеріне қарсы гормондарды бөлуді тоқтатпайды. Ағза қызметін табиғи гормондардың әлсірету нәтижесінде адам тыныштандырғыш дәрі ішіп алған сияқты көрінеді. Егерде есірткі тыныштандыратын әсерлі болса, есірткі әрекеті аяқталғаннан адам өте сезімтал болады. Барлық есірткілер ауруды басатын әсерлі болғандықтан, есірткі қызметі аяқталғаннан соң адам ауруды тым сезгіш болады, мысалы, апиындар жөтел орталығын тұншықтырады, сондықтан есеңгіреу жағдайынан шыққан адам жөтел ұстамасына ұшырайды. Егер де есірткі әсеріндегі адам өзін көңілді сезінсе, онда есірткі қанағаттану орталықтарына ықпал еткендігі. Есеңгіреу аяқталғаннан кейін ағзадан есірткіге қарсы шығарылған гормондар қанағаттану орталығының қызметін тұншықтырады, адам төзгісіз ауруды сезінеді. Біреулер есірткі таратып, байлыққа кенеліп, белшесінен батып жүр, ал қаншама жан бұдан бақытсыздыққа ұшырап, өлім құшуда. Ел ішінде нашақорлар саны жыл сайын артуда, ал біз болсақ көрмеген, білмеген кейіп танытамыз. Өз басымызда болмаған соң, өзгенің проблемасына жүрегімізді де, жанымыздыда ауыртқымыз келмейді. Адам баласы алдында не күтіп тұрғанын білмейді, артта ұрпақ өсіп келеді. Не істеу керек? Жастарды оның құрығынан қалай құтқарамыз? - деген сауалдар әрине адам жанын мазалайды. Есірткіге еліктейтіндер негізінен жасөспірімдер мен жастар. Олар өлімнің не екенін терең ұғынбайтын жаста есірткіге ұрынады. Өлімнен үлкендер қорқуы мүмкін, жастар қорқпайды нашақор үшін өлім- жалған дүниемен бірдей.

Бүгінгі күні баланы қызықтыратын орта аз, қала баласы түнгі клуб, би алаңдарын айландырса, ауыл баласы көше тоздырып, арақ-шарап ішуге әуес. Нашақорлар неге көбейіп кетті дейсіз? Оның себебі бала тәрбиесіне көп көңіл бөлінбеуінде. Жасыратыны жоқ, көптеген ата-ана баласымен тек қана материалдық тұрғыда ғана әңгімелесумен шектеледі, қарның тоқ па, көйлегің көк пе дегендей. Баламен әңгімелесуге, оны не толғандырып жүргенін, оның ортасы қандай, достары кім екенін білуге, жас өспірімнің бос уақытын қайда, қалай, кіммен өткізетіндігін білуге, сырласуға уақыт таппаймыз. Көбнесе ауқатты отбасының балалары қарны тоқтықтан, істейтін іс жоқ болғандықтан нашақорлыққа, есірткі сатушыларға қосылғанын байқамайды да. Жас организм есірткінің дәмін бір рет татқан соң тәуелді болып шыға келеді. Психолог- дәрігерлер: «отбасында бала ішімдік, темекі, есірткі сияқты естен айыратын әзәзіл туралы ерте бастан естігені дұрыс екендігін, бала жаман әдет туралы ерте білсе, соғұрлым тез жиренетіндігін, одан бойын аулақ ұстайтындығын ескертеді. Күнен күнге психоактивтік заттардың зияндығына қарамастан оны қолданатын адамдардың саны артуда. Жасөспірімдер нашақорлығының әлеуеттік келешегін мамандар алдын ала болжауға болатындықтан олар:

- біріншіден, 12-18 жастағы нашақорлар - бұл ар-ождан принциптері бұзылған, адамгершілік қасиеттері төмен деңгейдегі адамдар. Сонымен қатар, есірткі қолдану балаларды жиі қылмысқа итермелейді. Сөйтіп 10-20 жылдан кейін жасөспірім нашақорлық әлеуметтік қауіп тобын құрайды.

- Екіншіден нашақор балалардың көпшілігі өліп кетеді немесе дені сау келешек ұрпақ өсіре алмайды, яғни СПИД, вирусты гепатит, ақыл-ойдың дұрыс болмауы және т.б. аурулар біздің қоғамның дамуына көп қауіп төндіреді.

- Үшіншіден мұндай жағдай қоғамның экономикалық және саяси ахуалына өз әсерін тигізеді, білім және маман әлеуетінің (потенциалын) төмендеуі, жұмыс күшінің азаюы мен есірткі бизнесінің шарықтауы экономикалық дағдарысты одан әрі өсіреді де нәтижесінде тұрақтылық бұзылады.

Сонымен қатар есірткі тек оны қолданатын адамға ғана зиянын тигізіп қоймайды, сонымен қатар оның жақындарына, туыстарына және жалпы қоғамдағы адамдарға көп қиындықтар туғызады: 1 нашақор 10 адамның өмірін бұзады. Соңғы жылдары елімізде есірткінің заңсыз айналымы проблемасы жалпы ұлттық сипатқа ие болуда. Есірткі заттарының аса қымбат еместігі, оларға іс жүзінде еш кедергісіз қол жеткізудің мүмкіндігі нашақорлар қатарының кемімей, қайта керісінше үнемі артып отыруына алып келді.

Мемлекетіміздің жарқын болашағының кепілі, еліміздің ертені –жастар, дәлірек айтсақ ХХІ ғасыр жастары. ХХІ ғасыр жаңа технологиялардың ғасыры, жалпылама айтқанда күн сайын шығатын технологиялық жетістіктер жасөспірімдердің қызығушылығын толтыруда және ол өз кезегінде барған сайын жас жеткіншектердің тәрбиесіне, біліміне, ең бастысы денсаулығына көңіл аз бөлуде. Баршамызға мәлім, қазіргі кезде кез-келген ақпаратты, соның ішінде есірткіге байланысты мағлұматтарды интернет желілерінен, теледидардан және сол секілді телекоммуникация құралдарынан алуға болады. Тіпті, қазіргі уақытта есірткі заттарын айналадан іздеп қаңғудың немесе оны қалай пайдаланамын деп бас қатырудың қажеті жоқ секілді, өйткені интернетті ашып қалсаң болғаны, содан есірткі, көкнәр сататындар және сол есірткіні өзің үйіңде қалай жасауға болатыны туралы ақпараттар тізбектеп шыға келеді. Есірткіні үйде жасау мүмкіндігі фактілері қазір расталып отыр. Санаға әсер ететін синтетикалық есірткілік құрал жасап шығарумен және олардың рецептерін жасаумен айналысатындар, айталық «химиктер», аталмыш есірткілерді өндірумен қатар жаңа рецептерді арнайы веб сайттарға орналастырып та үлгеруде. Олардың ізіне түсу өте қиын, әлемдік телекоммуникациялы желі химиктер үшін жасырынуға қолайлы болып отыр.Нашақорлық және есірткі бизнесіне қарсы күрес тақырыбында айта келе, Қазақстан Республикасы қылмыстық құқығының тиісті нормаларының тиімділігін нығайту мәселесін де қозғап кету керек. Қазіргі уақытта республикамызда әрекет ететін заңнама әр дайым заңсыз есірткі айналымының экономикалық аспектілерін есепке ала бермейді. Есірткі қылмыстарының экономикалық базасын кесу, қылмыскерлердің заңсыз әрекетін жасау мақсатында пайдаланатын қаражат құралдарын және өзге де материалдық құндылықтарын алу арқылы жүзеге асыру қажет. Мұндай алушылар заңда белгіленген тәртіппен есірткімен заңсыз әрекет жасаған, кінәлі деп танылған тұлғаның мүлкін тәркілеу ұғымымен ұштады. ТМД елдерінің есірткіге қарсы заңнамалары, осы бағыттағы заңсыз әрекеттеріне жаза түрінде мүлікті тәркілеу, кең қолданатындығымен ерекшеленеді. Ал біздің республикамыздың Қылмыстық кодексінің халық денсаулығына және адамгершілікке қылмыстар тарауында көзделген кейбір баптарының санкцияларында, атап айтсам, Қылмыстық кодекстің 261 б., 262 б.2т., 263 б., 264 б, жазаның тек бас бостандығынан айыру түрі ғана қолданылады. Тәркілеуді аталған баптарға қосымша жаза ретінде қолдану, есірткі бизнесінің экономикалық бастауының алдын-алуда ғана емес, жалпы тәркілеудің қосымша жаза ретінде қолданылуын кеңейтеді деген ойдамын.Нашақорлық бүгінгі таңда адамзатты алаңдататын, әлемдік деңгейге көшкен проблемалардың бірі. Құқық қорғау органдарының нашақорлық дертін алдын алуға бағытталған шараларының жүргізілуіне қарамастан, бұл дертке ұшыраған адамдардың, сондай-ақ есірткіге байланысты қылмыстардың саны жылдан жылға өсіп келеді. Есірткіге байланысты қылмыстарды бір сөзбен наркобизнес немесе наркомафия деп айтуға болады, өйткені нашақорлық дерті ең алдымен есірткіні өндіруден және оны заңсыз тасымалдаудан, сатудан бастау алады. Есірткі бизнесімен әлемнің іргелі елдерінің барлығы күресуде және ешбір ел халықаралық бірліксіз есірткі бизнесіне қарсы күресте айтарлықтай табысқа жете алмайды. Сондықтан есірткі бизнесімен күресті күшейту мақсатында арнайы халықаралық ұйымдар жоспарларын, тапсырмаларын қабылдауда және жүзеге асыруда. Өз кезегінде ол, әр елде құрылған есірткі бизнесіне қарсы күрес комитеттерін, ұйымдарын, мекемелерін бірігіп жұмыстануына әкелуде.

Қорытындылай келсек, жоғарыда айтқанымыздай есірткіге қарсы талай-талай күрес шаралары жүргізілгенімен, нәтижесі сонда-да көңілден шығатындай емес, өйткені біз есірткіге қарсы күресеміз дейміз де, оған тамаша жарнама жасаймыз. Дегенімен, қол

түсірудің керегі емес, Қазақстан Республикасы Басшылығының жүргізетін есірткі пайдаланушылар мен есірткі бизнесіне қарсы күрес бағдарламаларына сәйкес, республикамыздың әр облысында қоғамның салауаттылығы үшін қолдан келген амалдарды қарастырып, бар күшімен еңбектенетін Ұлттық Қауіпсіздік Комитеттері және құқық қорғау органдары жұмыстануда. Мен, олардың өз қызметтерін дұрыс атқаратындығына және аянбай қызмет ететіндігіне күмәніміз жоқ.

Осыған байланысты, қоғамдық – қасіреттің алдын алу мақсатында жергілікті жерлерде оқушылар арасында кеңінен түсіндіру жұмыстарын жүргізу қажет, жастарды спортқа, басқада мәдени ұйымдарға тарта отырып олардың бос уақыттарын кіммен қалай өткізетіндігіне аса көңіл бөлінсе дегіміз келеді.

Сондықтан салауатты өмірге белсенді қатысып, жағымсыз әрекеттен арылуымыз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1.Т.Қ. Бектегенұлы, С.Смағұлұлы «Адамзаттың қас жауы-нашақорлық, араққорлық». Қызылорда, 2010 ж.
2. Ю.Лукьяненко, З.Арынбаева «Есірткі тұзағында». Алматы-Тараз, 2004 ж.
3. Әкімбаева Ж, Бәтібаева С, «Денсаулық» Астана 2010 ж.
4. Денсаулық журналы 215 басылым
5. Г.И.Колесникова., А.Б.Котова., А.И.Петрулевич «Девиантное поведение».Ростов-на Дону, 2007 г.

**ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТШІЛЕРІ АРАСЫНДА БАҒЫНУШЫЛЫҚ ТӘРТІБІНЕ ЖӘНЕ
ЖАРҒЫЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРҒА ҚИЯНАТ ЖАСАЙТЫН ҚЫЛМЫСТАР**

Сейтмагамбетов Сагадат Сагынтайұлы

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Каратаев Т.Ж.

Заң ғылымдарының кандидаты

Қазақ Орыс халықаралық университеті 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының әскери қызметшілері арасындағы тәртібінің қарым қатынастарына қиянат жасайтын қылмыстар туралы мәселелері қарастырылған.

Түйінді сөздер: Заң, командир, билік, қызмет, бұйрық, әскери қызмет, сарбаз.

**ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ ПЕРСОНАЛА И ВОЕННОЙ СЛУЖБЫ МЕЖДУ
ВОЕННЫМ ОБСЛУЖИВАНИЕМ**

Сейтмагамбетов Сагадат Сагінтаевич

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Каратаев Т.Ж.

Кандидат юридических наук

Казахского-Русский международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би 52;

В этой статье рассматриваются преступления, совершенные военнослужащими Республики Казахстан.

Ключевые слова: Закон, командир, власть, служба, порядок, военная служба, солдат

**PRESTIGRATION PROTIVES PERSONALIA AND VOENNOY SULKHY MJJU
VOENNIM OBSLUJIVANIEM**

Seytmagambetov Sagadat Sagintaevich

Master Specialty in Jurisprudence

Karataev T.Zh.

Candidate of juridical science

Kazakhsko-Russian International University, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi 52;

These statues are regarded as exacerbated by the extermination of the supreme military leadership of the Republic of Kazakhstan

Key words: Law, commander, supermodel, service, order, military service, soldier.

Қазақстан Республикасының "Қорғаныс және Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері туралы" Заңының 5-бабына сай Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері құрылуының ең маңызды қағидасы болып орталықтандырылған басқару және бірбастылық келеді. Соңғысы командирді (бастықты) бағыныштыларына қарағанда өкімді биліктің толықтығына бөлеуден және олардың әскери қызметті атқаруының барлық жақтары үшін оған жеке жауапкершілікті жүктеуден құралады. Қарулы Күштердің Уставына сай бір бастылық қағидасы командирге (бастыққа) бағынышындағыларға бұйрықтарды беру және соңғыларды осы бұйрықтарды сөзсіз орындауға міндеттеу құқығын береді [4].

Командир (бастық) – бұл бір немесе армия, флот, әскери құрылым, әскери бөлімше, әскери кеменің немесе олардың бөлімшелерінің оған тұрақты болмаса уақытша басқа әскери қызметшілері бағынатын әскери қызметші.

Командирлер (бастықтар) бір-бірімен қызмет жағдайына немесе әскери атақтарына қарай айырылады. Мысалы: әскери бөлімнің немесе оның құрамындағы бөлімшенің командирі өзінің қызмет жағдайына сай сол бөлім немесе бөлімшенің жеке құрамы үшін бастық болып келеді, ал әскери атақтарына сай генералдар мен офицерлер сержанттар, старшиналар, прапорщиктер, мичмандар үшін бастық болып танылады. Соңғылары өз кезегінде қатардағы сарбаздар мен матростар үшін бастық (командир) ретінде танылады[1].

Бұйрық қызмет мүдделерінде заңдар мен әскери жарғылардың талаптарына сай беріледі. Ол жазбаша немесе ауызша нысанда, телефон, радио немесе телеграф немесе біреуді жіберу арқылы және басқаша да берілуі мүмкін[2].

Бұйрық, басым көпшілік жағдайларда, бағынышты адамның әскери қызметі саласына жатады, бірақ та оның қызметтен тыс, көпшілік орындардағы және с.с. жерлердегі жүріс-тұрысына да қатысты болуы мүмкін.

Командир (бастық) бұйрығын орындамау – қауіпті әскери қылмыстардың бірі болып келеді және заң бұл үшін қылмыстық жауапкершілікті қарастырған.

Осы қылмыстың нақты объектісі болып – армия мен флотта бағыну тәртібін қатаң сақталуын қамтамасыз ететін әскери қарым-қатынастар келеді.

Объективтік жақ командир (бастықпен) бекітілген тәртіпте берілген бұйрықты орындамау, елеулі зиян болуында және іс-әрекет және салдары араларындағы себепті байланыста болып келеді. Бөлім, бөлімше жарғыға, жоғары тұратын бұйырыуына сай өткізілген маңызды әскери шаралар сәтсіздікке ұшыраған жағдайларда зиян елеулі болып танылады[3].

Бұйрықты орындамау нысаны бағыныштының командирдың бұйрығын үзілді-кесілді орындамауында, әлде оның бұйрығын өзгеше орындамауында, яғни, бұйрықты алған бағынышты адам оны орындаудан бас тартатыны туралы тікелей айтпаса да, іс жүзінде оны орындаудан бас тартқаны көрініс табуы мүмкін [6].

Қылмыстың субъективтік жағы – тікелей немесе жанама арам ниет түріндегі қасақана кінәмен сипатталады. Кінәлі ол бастық (командир) бұйрығын орындамағанын сезінеді, қызмет мүдделеріне елеулі зиян келтірілуі мүмкіндігін немесе оның болмай қалмайтынын алдын ала болжайды, осындай зиян болуын қалайды немесе саналы түрде жол береді, әлде оның туындауына немқұрайды қарайды.

Қылмыс субъектісі арнайы – Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің бұйрықты берген адамға бағынышты болып келетін әскери қызметші немесе әскери міндетті адам.

ҚК 437-бабының 2-бөлігі адамдардың тобымен алдын ала келісу бойынша немесе ұйымдасқан топпен (31-бапты қараңыз), осымен қатар ауыр салдары туғызған дәл осындай іс-әрекеттер үшін жауапкершілікті қарастырады.

Ауыр салдар ретінде бөлім, бөлімше, кеменің ұдайы жауынгершілік дайындығын қамтамасыз ету бойынша шаралардың олқылығы жауынгершілік техниканы бұзу, әскери бөлімге елеулі материалдық залал келтіру және с.с. түсініледі [7].

ҚК 437-бабының 3-бөлігі баптың бірінші немесе екінші бөліктерінде көрсетілген іс-әрекеттерді соғыс жағдайында немесе жауынгершілік жағдайларда жасау үшін қарастырады.

ҚК 437-бабының 4-бөлігі ауыр салдары туғызған бұйрықты қызметке салақ немесе арам ниетті қарау себебінен орындамау үшін жауапкершілікті анықтайды.

ҚК 437-бабының 4-бөлігінің диспозициясынан бағынышты адамның бастық бұйрығын орындамауы абайсыздықтан, яғни қылмысты немқұрайлық немесе қылмысты менмендіктен болатыны шығады[5].

Кінәлі адам оның қызметке неқұрайлы қарағаны салдарынан бастық бұйрығы орындалмайтынын, яғни бұйрықпен бұйырылған әрекеттер жасалмайтынын болжамайды, осының себебінен ауыр салдар туындайды, алайда, қажетті ұқыптылық және сақтық болған

ретте осыны болжау тиіс тұғын және осыны алдын ала болжай алатын. Немесе кінәлі адам қызметке жеткілікті дәрежеде адал болмауы себебінен ауыр салдар туындай алатынын болжаған, бірақ та осыған жеткілікті негіз болмай тұра ол олардың алдын алам деп ойлаған еді.

Құрылымы бойынша 437-баптың құрамы – материалды. Қылмыс елеулі зиян келтірілген немесе ауыр салдар туындаған сәтінде аяқталған болып есептеледі.

ҚК 437-бабының 5-бөлігі жауапкершілікті осы баптың төртінші бөлігімен қарастырылған іс-әрекеттерді соғыс уақытында немесе жауынгершілік жағдайда жасағаны үшін анықтайды.

438-бап. Бастыққа қарсылық көрсету немесе оны қызметтік міндеттерін бұзуға мәжбүр ету

ҚК 438-бабы жауаптылықты екі бөлек қылмыс үшін қаратылады:

1) бастыққа сол сияқты әскери қызмет бойынша өзіне жүктелген әскери міндетті орындайтын өзге адамға қарсылық көрсету немесе

2) оны осы міндеттерді бұздыруға күш қолдану және күш қолданамын деп қорқыту арқылы мәжбүр ету.

Бірінші және екінші қылмыстың да объектісі болып – бағыныштылық тәртібі және әскери қызметшілері арасындағы жарғылық қарым-қатынастар келеді. Қосымша объект – командир (бастықтың) сол сияқты өзіне жүктелген әскери міндетті орындайтын өзге адамның өмірі, денсаулығы, бас бостандығы.

Қылмыстың объективтік жағы – бастық немесе әскери қызмет міндеттерін атқаратын өзге адам ретіндегі белсенді әрекеттер арқылы білінеді, нақты алғанда, қарсылық көрсетуде немесе оны әскери міндеттерін бұзуға мәжбүрлеуде [8].

Қарсылық білдіру бұл – бастыққа немесе әскери қызмет міндеттерін атқаратын өзге адамға оларға жүктелген әскери қызмет міндеттерін жүзеге асыруға белсенді түрде кедергі ету.

Бастықты немесе әскери қызмет міндеттерін атқаратын өзге адамды мәжбүрлеу, күш қолдану немесе оны қолданам деп қорқытумен қосыла жасалатын және мақсаты болып көрсетілген адамдарды өз міндеттерін бұздыру, яғни қызмет мүдделеріне қарсы заңға қайшы әрекеттерді жасатуға мәжбүрлеу әрекеттерінен көрінеді. Мысалы: "дедовщина" жағдайларында екінші жыл қызмет ететін әскери қызметшілер сержанттар, старшиналар және с.с. күш қолдану арқылы қызметті бастап жатқан әскери қызметшілеріне қарағанда қызметті атқарудың қолайлырақ жағдайларына иемденеді.

Мәжбүрлеу – дене немесе психикалық зорлық (күш қолдану) арқылы жасалады [9].

Қаралатын қылмыстардың құрамы – формальды. Бастыққа қарсылық көрсету немесе оны қызметтік міндеттерін бұзуға мәжбүр ету, бастық әскери қызмет міндеттерін атқару мүмкіншіліктерінен айырылғаны– айырылмағанына қарамастан немесе заңға қайшы мәжбүрлеу әсерінен орындағанына (орындамағанына) қарамастан, кінәлі осы әрекеттерді жасаған сәттен аяқталған болып есептеледі.

Екі жағдайда да субъективтік жақ тікелей қасақаналықта болады. Кінәлі бастыққа сол сияқты әскери қызмет міндеттерін атқаратын өзге адамға қарсылық білдіріп тұрғанын немесе осы міндеттерін бұзуға мәжбүрлейтінін сезінеді, мәжбүрлеуін күш қолданумен түйістіреді немесе оны қолданам деп қорқытады және осы әрекеттерді жасауды қалайды.

Субъект арнайы – ол ретінде бапта көрсетілген әрекеттерді жасайтын бастықтың қарауындағы әскери қызметші болып келеді.

ҚК 438-бабының 2-бөлігі дәл осы әрекеттер үшін төмендегідей жауапкершілікті қарастырады:

а) адамдардың тобымен алдын ала келісу бойынша немесе ұйымдасқан топпен (ҚК 31-бабын қараңыз);

б) қаруды қолданумен;

в) денсаулыққа ауыр немесе орта дәрежедегі зиян немесе өзге ауыр салдар ұштасуымен.

Қару ретіндегі штаттық армиялық қару (винтовка, автомат, пистолет, граната, штык, кортик және с.с.), сол сияқты аңшылық қару, финдық пышақ, кастет және зауытта немесе қолдан жасалынған, нысананы жоюға арналған өзге де оқ-дәрілі немесе суық қару түсініледі [10].

Осы қылмысты жасаудың ең қауіпті әдісіне –қаруды қолдану арқылы командирдің денсаулығына оқ-дәрілі немесе суық қарумен зиян келтіру, сол сияқты психикалық қорқыту – қаруды ашу және бастыққа қарай көздеу, қор-қыту үшін ауаға қарай ату және мақсаты болып бастықты заңсыз әрекеттерді әскери қызмет мүдделеріне қайшы жасаттыруға бағытталған с.с. көрінісін табады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алауханов Е.О. Қылмыстық құқық (ерекше бөлім): Оқу құралы /АлаухановЕ.О. – Алматы: Жеті жарғы. 2011 ж.
2. Алауханов Е.О Прафилактика преступлений: учеб:- Алматы: Заң әдебиеті, 2012 г.
3. Ағыбаев А.Н. Қылмыстық құқық. Ерекше бөлім. Оқулық. Жеті жарғы, 2010 ж.
4. Ағыбаев А.Н. Қылмыстық құқық. Жалпы бөлім. Оқулық Жеті жарғы, 2010 ж.
5. Ашитов З.О., Ашитов Б.З., Воинские преступления, причины и меры прудупреждение. – Алматы: Жеті Жаргы, 2012 г. 168 б.
6. Алауханов Т.М. Қылмыстық құқық. Алматы. 2015 ж.
7. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. М, 2012 г.
8. Аубакирова А.Ю., Алесковский С.Ю. Криминалистика. Алматы,2012 г.
9. Белкин Р.С Криминалистическая энциклопедия. М, 2013 г.
10. Белкин Р.С Курс криминалистики М, 2014 ж.

ЕСІРТКІ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ЕСІРТКІГЕ ТӘУЕЛДІЛІК

Танабаева Алия, Әбдіқалық Набат

«Құқықтану» мамандығының 2 курс студенті

Тузельбаев Е.О.

Ғылыми жетекші, заң ғылымдарының докторы, профессор

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш. 52;

Бұл мақалада есірткінің жастар және жасөспірімдер арасында өте көп таралуы айтылады. Есірткінің адам өміріне келтіретін зияны залалы туралы және есірткінің түрлері айтылады.

Түйінді сөздер: есірткі, нашақорлық, жастар, жасөспірім, медицина, құқықтану

ПОНЯТИЕ НАРКОТИКОВ И НАРКОТИЧЕСКОЙ ЗАВИСИМОСТИ

Танабаева Алия, Абдықалық Набат

студент 2 курса специальности «Юриспруденция»

Тузельбаев Е.О.

Научный руководитель, доктор юридических наук, профессор

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В статье подчеркивается распространенность наркотиков среди молодежи и подростков. Рассматриваются вопросы о вреде наркотиков.

Ключевые слова: наркотик, молодежь, медицина, юриспруденция.

THE CONCEPT OF DRUGS AND DRUG ADDICTION

Tanabayeva Aliya, Abdikalik Nabat

Second-year student of specialty Jurisprudence

Tuzelbaev E.O.

Scientific adviser, Doctor of Law, Professor

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

The article highlights the prevalence of drugs among young people and adolescents. Questions about the dangers of drugs are considered.

Key words: drugs, youth, medicine, law.

Наркотик (гр. *ναρκωτικός* — естен айырылу) — Термин әдетте есірткі анальгетиктер деп аталған апиыны бар заттарға немесе опиоидтарға жатады. Алғаш болып «наркотик» деген анықтаманы сезгіштікті жоғалтуға алып келетін заттарды сипаттау үшін грек емшісі Гиппократ қолданған. Бұл анықтаманы дәрігер болған Клавдий Гален да қолданған. Наркотикті сипаттау үшін Клавдий Гален көбінесе мандрагор, семена эклаты и мака тамырын немесе эклат тұқымдарын және көкнәрді терең зерттеген.

Аталмыш терминнің мәні ХХ ғасырда таралды . Алдыңғы уақыттарда «наркотик» деген мағынаны беретін сөз, уақыт өте көпмағыналы бола бастады.

Көп жағдайларда медицинада және құқықтану «наркотик» ұғымы толық бір мағынаны бере бермейді. Бұл салаларда барлық заңсыз және жүйке жүйесін уландыратын химиялық өнімдер, наркотик ұғымына қосылады. Мысалы, Канада және АҚШ елдерінде есірткі

қатарына кокаин, каннабис және опиоидтар жатқызылған. Мағыналық жағынақ келіспеушіліктер көп болғандықтан, бұл анықтаманы олық өзіне сәйкес мағынасында атаған жөн. Ресейде «наркотик» ұғымына келесідей анықтама қойылған:

Есірткі – Ресей Федерациясының қатаң тексерісіндегі және 1961 жылғы келісімнің тармақтарына сәйкес, синтетикалық, өсімдіктер немесе жүйке жүйесіне әсер ететін өнім түрі.

АҚШ-ның кодексіне сәйкес, «наркотик» (ағылш. narcotic drug) ұғымына опиум, кокаин және опиаттар жатады делінген. Есірткі келесідей күйде кездеседі:

Есірткіге тәуелділік

Анда-санда пайдалану:

-есірткіге үйрену;

-психологиялық тәуелділіктің күшеюі;

-дене тәуелділігінің пайда болуы

Есірткіні жүйелі түрде пайдалану:

-психиканың және дененің толығымен есірткіге тәуелді болуы;

-адамгершілік қасиеттерден айырылу;

-өлім;

Сонымен: есірткі қолдану нәтижесінде адам өмірінің кез-келген саласында (дене, ақыл, ес, көңіл-күй, жаны, адамға деген көзқарасы)қиыншылыққа туса немесе есірткі пайдалануды тастай алмаса онда бұл есірткіге тәуелділік болғаны.

Нашақорлық: ауру кезеңдері:

1.Ағзаның есірткіге үйреніп кетуі

2.Абстинентті синдром

3.Мас болу түрінің өзгеруі

4.Ағзаның азып-тозуы.

Есірткі пайдаланудың жеке адамға тигізетін әсері:

-академиалық үлгерімнің төмендеуі

-қызығушылықтар мен қарым-қатынас аясының тарылуы

-ашушаңдық және тұйықтық

-түрінің салақтығы

-ата-аналарымен және педагогтармен тіл таба алмаушылық

-денсаулықтың болмауы

Денсаулық үшін медициналық тұрғыдағы әсері:

-салмақтың төмендеуі

-шаш құрылымының өзгеруі

-бет терісі түсінің өзгеруі

-тістер мен тырнақтардың бұзылуы

ішкі органдардың бұзылуы

-жүйке жүйесінің сырқаттары

...ең бастысы жеке қасиеттерден айырылу.

Нашақорлықтың әлеуметтік салдары:

-отбасылық қияндықтар

-жастық шақтағы өлім-жітім

-есірткі тарату

-қылмыстың көбеюі

-денсаулығында ауытқушылықтары бар балалардың тууы;

Жоғарыда айтылған кеселдерге тап болмау үшін есірткіге тәуелді болмаудың бірден бір жолы күдікті заттың дәмін татпа және басқаларға еліктеудің қажеті шамалы. Себебі, есірткінің бір түйірі адамды өзіне тәуелді етеді. Одан біржолата арылу оңайға соқпайды. Нашақорлық қылмысқа итермелеп, отбасының шырқын бұзады. Сонымен қатар, адамның бет-әлпетін, ажарын зақымдап, ауыр науқасқа шалдыққан нашақордың өмір сүруі екіталай.

Есірткі тасымалдаушы мен тұтынушы да заң алдында жауап береді. Өйткені дер кезінде тиісті шара, яғни, жаза қолданылмаса есірткіге тәуелділік күн сайын көбеюі мүмкін.

Есірткі жасаушылар әртүрлі әдіс ойлап тауып, синтетикалық есірткінің алуан түрін бизнеске айналдырып тауар ретінде сатуды үйреншікті іске айналдырғандары өкінішке-ақ. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі есірткі бизнеске қарсы күрес департаменті және ішкі істер бөлімінің қызметкерлері нашақорлықтың алдын алу жолдары мақсатында көптеген жұмыстар атқаруда.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ағыбаев А. «Халқытың денсаулығына қарсы қылмыстар және олардың қоғамдық қауіптілігі» 2010 ж.
2. Өмешұлы Ә. «Салауатты өмір – денсаулық кепілі». Алматы, 2012 ж.
3. Мүсілім Ж. «Есірткімен күреске бірлескен қимыл». Заң-2011 ж.
4. Малдыбаев Ә. «Мұны әркім де білуі тиіс» Алматы, 2010 ж.
5. Колесов, Д. В. «Болезни поведения : воспитание здорового образа жизни» Дрофа, 2009 ж.– С. 103-127.

ЕСІРТКІ ЖӘНЕ ЗАҢ

Торжынбаева Айша Серікқызы, Мұрат Алина Мұратқызы

«Құқықтану» мамандығының 1 курс студенті

Түзелбаев Ергали Ошпанбайұлы

Ғылыми жетекші, заң ғылымдарының докторы, профессор

Анара Амангелдіқызы

заң ғылымының магистрі, аға оқытушы

Қазақ-Орыс Халықаралық Университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада авторлар УК ҚР 228-бап, сонымен қатар, тұтқындалған жағдайда өзінің құқығын қалай сақтау керек екені туралы мәлімет береді.

Есірткі заттарын қолданғаны үшін – қылмыстық жауапкершілік.

НАРКОТИКИ И ЗАКОН

Торжынбаева Айша Сериковна, Мурат Алина Муратовна

Студент 1 курса по специальности «Юриспруденция»

Тузельбаев Ергали Ошпанбаевич

Научный руководитель, доктор юридических наук, профессор

Анара Амангелдықызы

магистр юридических наук, старший преподаватель

Казахско-Русский Международный Университет, 030006, Ақтөбе, ул. Әйтеке би 52;

В данной статье авторы дают подробности о статье 228 УК РК, а также о том, как защитить свои права при аресте.

За употребление наркотических средств - уголовная ответственность.

DRUGS AND LAW

Torzhylnbaeva Aisha Serikovna, Murat Alina Muratovna.

1st year student in the specialty "jurisprudence"

Tuzelbaev Ergali Oshpanbaevich

Scientific adviser, scientific doctor of laws, professor

Anara Amangeldievna.

master of laws, senior lecturer

Kazakh-Russian International University, 030006, Aqtobe, st. Aiteke bi 52;

In this article, the authors give details on Article 228 of the Criminal Code of the Russian Federation, as well as on how to protect their rights during arrest.

For the use of drugs - criminal liability.

Увлечения бывают разными. Одни полезны и безобидны, другие опасны. К числу последних относится пристрастие к наркотикам.

Часто всё начинается со стремления к новым ощущениям, а завершается обычно зависимостью. Последствия наркотизации почти всегда смертельны. Вот почему употребление психо активных средств либо строго контролируется, либо находится под запретом. Многих интересует, предусмотрен ли срок за употребление наркотиков или другие

санкции в статьях УК. Есть ли статья за употребление наркотиков в Уголовном кодексе?

Нередкая в наше время ситуация: люди курят «травку», используют медицинские препараты не по назначению либо верят мифу о так называемых легальных наркотиках. Не у каждого из них есть зависимость. А вот закон нарушается в любом случае.

С января 2015 года введен в действие новый Уголовный кодекс, которым введено понятие уголовное правонарушение, которое состоит из преступления и уголовного проступка.

Другими словами, если ранее за употребление наркотических средств предусматривалась только административная ответственность, то сейчас эта ответственность уголовная. Если человек употребляет наркотики в общественных местах, он подлежит уголовной ответственности, поскольку совершил уголовный проступок, предусмотренный ст.296 ч.1 УК.

Статья 296 ч.1 УК запрещает немедицинское потребление наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов, прекурсоров в общественных местах. Указанная статья предусматривает альтернативные виды наказания в виде:

- штрафа до ста месячных расчетных показателей, либо назначаются исправительные работы в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до ста двадцати часов, либо арестом на срок до сорока пяти суток.

Также, согласно внесенным в КоАП изменениям правонарушения, предусматривающие незаконный оборот наркотических средств без цели сбыта, совершенные в небольшом или крупном размерах, выведены из административных правонарушений и переведены в уголовные проступки, ответственность по которым наступает по ч.2 или ч.3 ст.296 УК.

К сожалению, основная масса молодежи считает, что наркотики безвредны, не вызывают зависимости и не наносят особого вреда здоровью. Однако после длительного применения наркотиков происходят осложнения с умственными способностями, которые могут довести наркомана до полной потери себя в социуме и дальнейшего ухода в себя.

Главная опасность наркотиков заключается в том, что после нескольких приемов появляется неконтролируемая тяга к повторным дозам.

Лечение наркозависимости, как альтернатива наказанию, используется во всех странах Западной Европы. Срок за употребление наркотиков, как репрессивное средство, используется лишь тогда, когда в деле замешана наркоторговля или имеются отягчающие обстоятельства.

В последние годы отношение общества к потребителям наркотиков сильно изменилось. Раньше государство не думало переполнять исправительные учреждения молодыми людьми, виновными лишь в том, что они употребляют и, соответственно, хранят марихуану в небольших количествах.

"Незаконное приобретение или хранение без цели сбыта наркотических средств или психотропных веществ, в крупном размере

- наказываются лишением свободы на срок до трех лет".

Что такое "незаконное приобретение"?

* Это понятие включает в себя покупку, получение в обмен на другие товары и вещи, уплату долга, передачу взаймы или в дар, присвоение найденных, сбор дикорастущих наркотиков и наркотикосодержащих средств. Кроме того, приобретением считается сбор дикорастущих наркотикосодержащих растений.

* Из этого следует, что приобретение - это не только покупка, а вообще любой способ получения наркотиков.

* Необходимо отметить тот факт, что, например, сбор опия из головок мака или сбор пыльцы с конопли квалифицируется как незаконное изготовление наркотических веществ и, соответственно, подпадает под действие, в зависимости от количества.

* Противоправным считается любой способ получения наркотиков - как возмездный,

так и безвозмездный.

* Если кто-то тебя угостил, такой подарок подпадает под действие как минимум первой части статьи. При этом человек, угостивший тебя, попадает под действие третьей или даже четвертой части.

* Приобретение наркотика считается законченным преступлением с момента перехода наркотического средства в распоряжение человека.

Ты попадаешь под действие статьи только после того, как наркотик будет передан тебе из рук в руки.

Если тебя задержат до момента передачи наркотика, в твоих действиях не будет состава преступления.

Что такое "незаконное хранение"?

Хранением наркотиков можно считать любые умышленные действия, связанные с их нахождением во владении виновного - при себе, в помещении, в тайнике и других местах.

Под словами "умышленные действия" имеется в виду, что ты знаешь о наличии наркотика, например, у тебя в машине или квартире. Если кто-то даст тебе на хранение наркотик хотя бы на несколько секунд, ты можешь получить срок.

Под действие первой части может попасть практически любой человек, имеющий при себе свою дозу. При квалификации дела органы следствия и суды пользуются "Сводной таблицей заключений постоянного комитета по контролю наркотиков об отнесении к небольшим, крупным и особо крупным размерам количеств наркотических средств, психотропных и сильнодействующих веществ, обнаруженных в незаконном хранении или обороте", отрывки из которой приведены в середине брошюры. Если ты согласишься в "Сводную таблицу", то увидишь, что для некоторых наркотиков, употребляемых в нашей стране, вообще нет минимальных размеров. Поскольку уголовная ответственность предусмотрена за крупные и особо крупные размеры, то получается, что практически все - и употребляющие героин регулярно, и те, кто только начинает, - попадают под действие уголовного кодекса.

Наркомания является одной из самых злободневных социальных проблем, волнующих общество, а одним из наиболее опасных преступлений является сбыт наркотических средств, поскольку в эту пагубную страсть вовлекается все больше наших граждан, и особенно обеспокоенность вызывает за молодежь и детей.

Наша страна участвует во многих международных антинаркотических проектах, в стране созданы правовые инструменты для организации международных операций, ликвидации каналов транзита и пресечения транснациональных преступных групп. Лидер нации Нурсултан Абишевич Назарбаев, Правительство Казахстана, правоохранительные органы предпринимают последовательные меры в организации эффективной борьбы с распространением этого зла.

Уголовная ответственность за незаконные изготовление, переработку, приобретение, хранение, перевозку в целях сбыта, пересылку либо сбыт наркотических средств предусмотрена в 1-4 частях статьи 297 УК РК. Мера наказания по разным частям варьируется в пределах от пяти до двадцати лет лишения свободы в зависимости от количества сбытого наркотического средства, количества лиц, принимавших участие в совершении преступления, мест реализации, должностного положения лица, совершившего преступление и т.д.

Судебная статистика по делам квалифицированных видов наркопреступлений по нашему региону в последние годы остается стабильной. Это, в основном, уголовные дела, связанные с незаконным оборотом наркотических средств в особо крупном размере по ст. 297 ч.3 п.п.2, 3 УК.

Специализированным межрайонным судом по уголовным делам Актюбинской области в 2014 году рассмотрено 5 уголовных дел указанной категории в отношении 7 лиц, в 2015 году 5 уголовных дел на 8 лиц, в 2016 году 4 дела на 4 лица, за 2 месяца 2017 года 1 дело на 1 лицо.

Для успешной борьбы с преступлениями, связанными с незаконным сбытом наркотических средств, большое значение имеет правильное применение органами досудебного расследования и судами законодательства, предусматривающего ответственность за незаконный оборот наркотических средств. Эта борьба только тогда будет эффективной, когда она ведется законными способами, на законных основаниях, с соблюдением всех процедур, установленных процессуальным законодательством.

Вместе с тем, анализ рассматриваемых уголовных дел свидетельствует о фактах нарушений законодательства со стороны органов уголовного преследования, что влечет признание судом части доказательств недопустимыми и это дает возможность виновным лицам понести менее строгое наказание за совершенные ими преступления, а то и вовсе уклониться от ответственности.

Преступления названной категории носят скрытый, изощренный характер, что требует от органов уголовного преследования, помимо оснащенности специальными техническими средствами, но и хорошего знания и правильного применения уголовно-процессуального закона в части оперативно-розыскной деятельности, производства дознания и досудебного расследования. Надлежащее процессуальное оформление всех действий по выявлению и закреплению доказательств по делу является залогом успешного расследования дела и привлечения всех виновных к уголовной ответственности.

В силу требований ст.112 ч.4 УПК РК фактические данные, полученные с нарушением уголовно-процессуального закона, признаются недопустимыми в качестве доказательств и не могут быть положены в основу обвинения, а также использоваться при доказывании обстоятельств преступления.

В соответствии с законами Республики Казахстан «О наркотических средствах, психотропных веществах и прекурсорах и мерах противодействия их незаконному обороту и злоупотреблению ими», «О разрешениях и уведомлениях», «Об органах внутренних дел», «О государственном контроле и надзоре в Республике Казахстан» на органы внутренних дел, как на уполномоченный государственный орган в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, возложена обязанность координации борьбы против незаконного оборота наркотических средств и злоупотреблениями ими. Кроме того, согласно Инструкции по организации органами внутренних дел РК борьбы с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, утвержденной приказом Министра Внутренних Дел РК № 690 от 29 декабря 2011 года, на сотрудников органов ВД возлагается обязанность профилактики преступлений в этой сфере.

Вместе с тем, из судебной практики видно, что нарушения законодательства, направленного на борьбу с незаконным оборотом наркотических средств и профилактику правонарушений в данной сфере, иногда исходят от самих сотрудников уполномоченных органов.

Приговором специализированного межрайонного суда по уголовным делам Актюбинской области от 25 июля 2016 года Карекенов Н.М. осужден по п.3 ч.3 ст. 297 УК РК к лишению свободы сроком на 10 лет с конфискацией имущества.

В ходе судебного разбирательства было установлено, что следователем СУ ДВД Актюбинской области С. в ходе досудебного расследования допущены грубые нарушения требований УПК РК.

В соответствии со ст.24 УПК РК суд, прокурор, следователь, дознаватель обязаны принять все предусмотренные законом меры для всестороннего, полного и объективного исследования обстоятельств, необходимых и достаточных для правильного разрешения дела.

По предъявленному Карекенову Н.М. обвинению в незаконно хранении наркотических средств в особо крупном размере с целью сбыта фактически указаны его действия в отношении марихуаны высушенной весом 4835,00 грамм, а действия в незаконном хранении 119,96 гр. Марихуаны с целью сбыта в обвинительном акте не указаны и соответственно не квалифицированы наряду с п. 3 ч.3 ст.297 УК по ч.2 ст.297 УК РК.

В этой связи суд вынужден был исключить из обвинения Каракенова незаконное хранение наркотического средства - марихуаны высушенной весом 119,96 гр. с целью сбыта, поскольку суд в силу требований ст.340 УПК рассматривает дело в пределах предъявленного обвинения, не может ухудшить положение подсудимого и назначить наказание по совокупности преступлений.

В результате допущенных нарушений требований УПК Карекенов Н.М. избежал уголовной ответственности по ч.2 ст.297 УК РК.

Чтобы решить проблему наркомании необходимо объединение усилий всех государственных органов и общества в реализации антинаркотической политики государства, поскольку одними силовыми методами ее решить невозможно.

Список использованной литературы:

1. Азурита Бурлукпаева, старший прокурор Управления 10-го Департамента Генеральной прокуратуры (13.07.2016 г.) <http://prokuror.gov.kz/rus/novosti/press-releasy/zapotreblenie-narkoticheskikh-sredstv-ugolovnaya-otvetstvennost>
2. Евгений Брюн Главный нарколог Минздрава (21.03.2015 г.); http://www.narkotiki.ru/5_266.htm
3. Председатель специализированного межрайонного суда по уголовным делам Султанов Н.Т. (6 марта 2017, 14:27)

ҚАЗАҚТЫҢ ӘДЕТ-ҒҰРЫП ҚҰҚЫҒЫНДАҒЫ ЖАЗАНЫҢ ЖАЛПЫ ҰҒЫМЫ

Тулбаева Ботагоз Алпысовна

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық Университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада автор Қазақтың әдет-ғұрып құқығындағы жазаның жалпы ұғымын, оның жаза жүйесіндегі орны мен өзіндік ерекшеліктерін жан-жақты қарастырған.

Түйінді сөздер: жаза, әдет-ғұрып, үкім, заң, құқық, қылмыс.

ОБЩЕЕ ПОНЯТИЕ НАКАЗАНИЯ В КАЗАХСКОЙ ТРАДИЦИИ

Тулбаева Ботагоз Алпысовна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный Университет, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би, 52;

В указанной статье автор рассматривает общее понятие наказания в обычном праве Казахов, а также их особенности в системе наказания.

Ключевые слова: наказание, традиции, приговор, закон, право, преступление.

THE GENERAL CONCEPT OF PUNISHMENT IN THE ORDINARY KAZAKH LAW

Tulebaeva Botagoz Alpysovna

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakhsko-Russian International University, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi 52;

In this article, the author examines the general concept of punishment in the ordinary Kazakh law, as well as their peculiarities in the penal system.

Key words: ordering, tradition, traitor, law, right, suppression.

Жаза дегеніміз соттың үкімі бойынша тағайындалатын мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы. Жазаның өзіне тән қасиеті, оны қылмыс жасауға кінәлі деп танылған адамға қолданылады.

Жаза мемлекеттік мәжбүрлеудің басқа шаралары секілді өзінің экономикалық базисін бекітуге тырысады. Өртүрлі таптық-қоғамдық формацияларды жаза үстем таппен сол экономикалық базисті қоғамдық - қауіпті қол сұғушылықтан қорғау мақсатында қолданылады.

Әдет-ғұрып құқығы бойынша қолданылған жаза да үстем таптың қолындағы маңызды қаруы іспеттес болып, Қазақстандағы феодалдық базистің бекітілуіне әрекеттеседі.

Жазаның қазақ қоғамындағы рөлі оның қанаушы таптың экономикалық және саяси мүдделерін қорғауды қамтамасыз етуінде болды. Осыған орай, қазақ халқының көшпелі, жартылай көшпелі өмір салты өзінің көрінісін қоғамның үстем табының жазаға қатысты көз қарасынан тапты.

Қазақ құқығында қылмыс пен жазаға деген көзқарас феодалдық құқықтың дамыған жүйесі бар басқа халықтардың заңи ескерткіштердегі көзқарастардан өзгешеленеді. Бұл ерекшеліктер Қазақстанның Ресейге қосылуына дейінгі уақыттағы қазақтың әдет-ғұрып

ескерткіштерінде көрініс табады да, келесі кезеңде, яғни, Қазақстанның Ресей империясының құрамына кірген тұста олар жоғала бастады.

Қазақтарда патриархалды-феодалды қатынастар жағдайында қан үшін кек алу құқығы мен барымта арқылы қанағаттандыру маңызды орын алды. Мысалы, Тәуке хан Ережесінде және Қазақ әдет-ғұрып құқығының нормаларында жазаны қолдану аталған қағидаларға, яғни кек алуға және өзін барымта арқылы қанағаттандыруға негізделеді.

Қазақтың әдет - ғұрып құқығының нормалары шекті мөлшерде болса да, жәбірленушіге өзінің бастамасымен өзін ренжіткен адамды қудалап, оны келтірген күнәсі үшін кек қайтару құқығы берілген; қаза болған адамның туыстары өлтірушінің басын кесу құқығына ие. Әдеп бойынша әркімге тұтқиылдан келген шабуыл жасаған адамды сол мезетте, ұрыны сол қылмыс орнында жазасыз өлтіруге жол берілген. Жәбірленуші немесе оның жақын туыстары сот үкімін тағайындаған кезде және орындаған кезде сот органдарының қызметіне ішінара араласып отырды.

Осылайша, сол кезден бастап қазақ әдет-ғұрыпында, «рулық бастама» мен жеке кек алу сақталды. Осыған орай, патриархалды - феодалдық қатынастарда ежелгі әдет - ғұрыптардың бір қатары қылмыстық жаза шараларымен бірге өмір сүріп келді. Сондықтанда қазақ қоғамындағы жазаның мәнін дұрыс түсіну үшін, қазақ әдет-ғұрып құқығындағы институттарының күші мен мәнін түсіну өте маңызды, ол қанды кек пе жоқ жеке кек пе соны, жәбірленушінің кінәліге өзіндік сот болу билігі, жәбірленушінің барымта арқылы өзінің кегін қанағаттандыруы, ру ақсақалдарының өзінің бағынышты әулетіне билігі, от басы басшысының жанұя мүшелеріне қатысты билігі, әулет мүшелерінің қылмысы үшін ұжымдық жауапкершілігі секілді тағы басқалар.

Аталған институттардың әрқайсына сипаттама берейік.

Қазақ әдеп-ғұрып құқығында қанды кек елеулі орын алған. Ол тапсыз қоғам жағдайында басқа ру тарапынан шабуылдан сақтау үшін қанды-туысты одақтың қажетті құралы ретінде қалыптасып дамыған.

Таптық қоғамда жеке кек әдет-ғұрыпы мемлекеттік билік органдарымен жазаланып, құқықтық сипатқа ие болды. Патриархалды-феодалдық қатынастарда жеке кек әдет-ғұрыпы жазаның бір қатар ерекшеліктерін көздеді. Ол заңмен немесе әдет-ғұрып құқығы нормаларымен кінәліге немесе оның туыстарына қатысты жүзеге асырылды. Патриархалды-феодалдық қатынас жағдайында кекті тек күшті және құрметті адамдар ғана жүзеге асыра алды.

Егер жәбірленуші тарап күшті топты құрап тұрса онда ол әдетте кінәліден немесе оның туысынан кек алуға жүзеге асыратын. Кек алушы ретінде бай дәулетті адамдар болса би соттары осы адамдардың мүддесіне жұмыс істеді. Г.Гавердовский өзі көзі көрген бір жағдайды мысалға келтіреді. XIX ғасырдың басында кіші жүздің бай қазағының бірі Н. өзінің Шекті руының билерін төбелес кезінде ағасын өлтірген ауылға шабуыл жасау үшін адамдар тобын жинауға көндірген. Бір топ адамдар кінәлінің ауылына келген соң билер кінәлі тараппен жәбірленуші тарапты татуластыруға өзара келіседі. Тараптарды татуластыру үшін бір жақ билері өлген кісінің бір ағасын, ал келесі жақ - өлтірген жақтың үш ұлын алады, жай қол алысудан кейін келіссөздер басталды, бірақ кек алушы ағасы тұрған балалардың ішінде ол жек көретін адамның балалары тұрған болса, онда орнынан тұрады да олардың үлкеніне пышақ салады. Қастандық осымен аяқталып, билер құдайға рақымшылық келтіре отырып, бір-бірін бауырына қысып, бейбіт түрде үйді - үйіне тарасады [1, 51 б.].

Тәуке хан Ережесінде кек алу заңы бірінші жолға қойылды. Бірақ бұл Ереже Тәуке заманындағы қазақ қоғамы шексіз кек алу сатысын бастан кешіргенін растайды. Тәуке Ережесі бойынша, қанды кекке тек кісі өлтіру мен ауыр дене зақымдарын келтірген кезде ғана жол беріледі. Қанды кек сот арқылы өлтірілген адамның туыстарының келісімімен жеңілдетілуі мүмкін. Кекті барлық әулет мүшелері емес, тек жақын туыстары ғана жүзеге асыра алды. Осылайша Тәуке хан өзіне дейін өмір сүрген қанды кекті заңдастырмақ болды.

Кек сотқа дейінгі және соттан кейінгі болып бөлінді. Әдетте сотқа дейін өлтірілген адамның туыстары кінәліге қатысты кек қайтаруға билердің немесе ру басшылардың келісімдерін алуға тырысады. Соттан кейін кек алу, егер кінәлі немесе оның туыстары сот үкімін орындаудан бас тартса жібірленуші жақ кек қайтаруға барады.

Қанды кек қайтару әдеті патриархалды - рулық қатынастарға байланысты XVIII ғасыр мен XIX ғасырдың бірінші жартысында Қазақстанда кең таралған құбылыс болды. Кіші жүз қазақтарының арасындағы әдет туралы А.Левшин былай деп жазды «кек қайтара алмаған қазақ, ашу үстінде адам танымастай халге жетеді [2, 7 б.].

Броневский, қазақтарда кек қайтару күші соншалықты зор, «олар барлығынан айырылса да қайғыға салынбайды, ол тек кек қайтаруды ойлайды» - деп көрсетеді [3, 36 б.].

Жеткіліксіз күші мен атағы жоқ жәбірленуші жақ кек қайтаруға бармайды. Өйткені, құрметті адамдар тарапынан қатыгездікпен қудалануға қорқады. Маковецкий, XIX ғасырда Семей облысының қазақтары арасында Тұмарбай деген кісі батыр атағын иеленгенін, оны мұндай дәрежеге жеткізген осындай жағдай екенін айтады.

Ол Қабежанов деген қырғызбен өз тарапына жаман сөздер айтылғанын, оған кек қайтара алмағанын, өйткені Қабежанов өте құрметті адам екенін, сұлтанмен жақсы қатынаста, содан Тұмарбай өзінің әулетін жинап, оған мұндайға жол беріп қоя алмайтындығын, кекті артта қалдыра отырып өзінің өмірін қиятындығын айтып, пышақ алып өз қарнына тықты.

Осыған байланысты негізгі екі тап өкілдері арасында қанды-рулық дұшпандық пайда болады.

Кеңестік дәуірге дейінгі әдебиетте, әдетте кек алу қағидасы, қанға - қан, жанға - жан қағидасымен сәйкестендіріледі. Өздерінің көзқарастарын бекіту үшін қазақ құқығында жекелеген авторлар Тәуке хан Ережесіне сілтеме жасайды. Онда «тең кек алу» қағидасына жол берілген.

Тәуке хан Ережесіне сәйкес қанды кек құқығына ие болу талаптары мынадай:

- теңдей кек алу /қанға-қан, жанға-жан, көзге-көз, т.б.;

- кісі өлтіруші кәмелетке жеткен және өзін-өзі игере алатын болуы, толық кінәлі болуы /өзі мойындауы, мойнына қойылуы [4, 130 б.].

Тәуке заңының негізгі идеясы қазақ феодалдарының меншігі мен жеке тұлғаларды қорғауды күшейтуге бағытталған. Қазақ қоғамындағы жаза таптық міндеттерге бағынды. Қазақ қоғамында қоғамдық әсер ету шараларына бағынбайтын қылмыскерге өзіндік сот әдеті де дамыған.

1823 жылы Орал өзенінің Ресей жағында көшіп жүрген Дәуіп пен Таңсар деген екі қазақ, Орал даласында көшіп жүрген Кіші жүз қазақтарының жылқыларын ұрлаумен айналысады. Бұл ұрылардың әрекеті жергілікті тұрғындардың ашу-ызасын туғызып, бір күні оларды орман ішінде күтіп тұрып, ұстап алады да, оларды қатыгездікпен өлтіріп, талға іліп қояды.

Қазақ әдет-ғұрып заңдарының тағы бір үлкен ерекшелігі - барымта институтының сақталуы. Барымта қағидасы бойынша құн не айыпты төлемеген жағдайда, күштеп басқаның мал мүлкін алып кету.

Патриархалды - феодалды қатынас жағдайында кінәліге өзіндік сот және барымта арқылы өзінің ашу-ызасын қанағаттандыру қазақ қоғамында қарсыласына жаза ретінде қолданылды.

Көптеген қылмыстары үшін кінәлілер ру басы, ақсақалдар тарапынан қатаң жазаға ұшырады. Ақсақалдар билігі туралы Сейдалиев «... ауыл ақсақалдарының сөзі заң күшін иеленді және олардың бұйрығы тез арада орындалды, егер орындалмаса тындамағаны үшін оларды қуғындайтын болды - деп жазады.

Хандық және сұлтан-билік басқару кезінде қазақ қоғамында мұндай күш құқықпен алмастырылды. 1856 жылы Қарқаралы округінің бір биі өзіне бағынбаған алты қазақты 17 күн өзінде ұстап, темірге байлап, итбабаққа салынған тамақ берген.

Патриархалды - феодалды қатынас жағдайында бір жанұя басшысының билігі тек өз жанұясына ғана емес, ол оның жақын туыстары мен ұрпағына жетіп отырған.

Жанұя - некелік қатынастармен байланысты қылмыс түрлерінің дәрежелері туыстарының үлкендерінің сотымен шешіліп, сол сот шешкен жаза жүзеге асқан.

«Аға-ақсақал соттарының» қызметі тек бір жанұяға таралмай, сол рудың барлық мүшелеріне таралды. Қазақтардың көшпенді салтында орталық мемлекеттік биліктің болмауынан, полициялық қорғаудың арнайы органының болмауынан, соттарда қылмысты ашу үшін қажетті құралдардың жетіспеушілігі ру мүшелерінің біреуінің қылмысы үшін қазақ құқығында ұжымдық жауапкершілік қағидасына жол берілді.

Жаза жалпы рудың мүддесін қорғау түрінде жүзеге асырылды.

Шын мәнінде мұндай мәжбүрлеу шаралары қазақ феодалдық қоғамында үстем тап өкілдерінің қаруына айналды да, таптық сипатқа иеленіп әдет ғұрып құқығымен реттеліп отырды. Қазақстанның Ресейге қосылғаннан кейін қоғамдағы экономиканың өзгеруіне байланысты әдет-ғұрып өз маңызын жоғалта бастады. Қылмыстық жаза шараларына қоғамдағы көз қарастар өзгерді. Қазақстанның Ресейге қосылғанға дейінгі әдет-ғұрып құқығы бойынша жаза жүйесі мен түрлері қосылғаннан кейінде анағұрлым өзгерді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Гавердовский Г. Описание киргиз-кайсацкой степи //Архив ЛОИИ. Соб. рукописей. – СПб.1820, Кн.495. – С.51.
2. Левшин А. Описание киргиз-кайсацкой орды. – СПб.,1860. – С.7.
3. Культелеев М.Т. Уголовное обычное право казахов. - Алматы, 1955 г. – 36с.
4. Зиманов С., Өсеров Н. Қазақ әдет - ғұрып заңдарына шарифаттың әсері. -Алматы: Жеті жарғы, 1998 г. -130б.

ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢ БОЙЫНША ЖАЗАЛАРДЫҢ ТОПТАСТЫРЫЛУЫ

Тулбаева Ботагоз Алпысовна

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық Университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Бұл мақалада автор Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасы бойынша жазалардың топтасырылу мәселелерін, және оларды тағайындаудың ерекшеліктерін толық қарастырған.

Түйінді сөздер: жаза, бас бостандығынан айыру, түзеу жұмыстары, үкім, заң, құқық, қылмыс.

КЛАССИФИКАЦИЯ НАКАЗАНИЙ ПО УГОЛОВНОМУ ЗАКОНУ

Тулбаева Ботагоз Алпысовна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный Университет, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би, 52;

В указанной статье автор рассматривает актуальные проблемы особенностей классификации наказания по уголовному законодательству Республики Казахстан.

Ключевые слова: наказание, лишение свободы, исправительная работа, приговор, закон, право, преступление.

THE GENERAL CONCEPT OF PUNISHMENT IN THE ORDINARY KAZAKH LAW

Tulebaeva Botagoz Alpysovna

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakhsko-Russian International University, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi 52;

In this article, the author examines the general concept of punishment in the ordinary Kazakh law, as well as their peculiarities in the penal system.

Key words: ordering, freezing repair work, traitor, law, right, suppression.

2015 жылы 1 қаңтарда күшіне енген Қылмыстық кодекс ізгілік қағидасын және әділеттік қағидасын басшылыққа алады. Жаңа қылмыстық заңның ең басты міндеттерінің бірі - адам, қоғам, мемлекет мүддесін қорғау болып табылады.

Қылмыстық заңның нормаларында көрсетілген жазалар бұрынғыға қарағанда біршама жеңілірек. Біздің пікірімізше бұл өте дұрыс. Себебі ұсақ, болымсыз қылмыстар үшін қатаң жазаларды тағайындау кері әсерін тигізеді.

К.Маркстың пікірінше "ешқандай айырмашылықтармен, жеңілдететін мән-жайлармен санаспайтын қаталдық жазаны нәтижесіз етеді, өйткені жазаның құқықтың нәтижесі ретінде жоққа шығарады [1, 123 б.].

Осыдан жазалау шараларын үнемдеу қажеттілігі туындайды. Себебі жазаның сақтандыру мақсаты оның қаталдығымен емес, жазаның әрбір қылмыс үшін міндетті түрде орын алатындығымен түсіндіріледі.

Жазаның жүйелер деп қолданылып жүрген қылмыстық заңда белгіленген соттар үшін міндетті және тұжырымды, ауырлығына қарай белгілі тәртіппен орналасқан жазаның түрлерін айтамыз.

Қылмыстық заңның өзінде барлық соттар үшін міндетті болып табылатын жекелеген жазаларды қолданудың шарты, шегі және тәртібі белгіленген. Мұның өзі республика аумағында қылмысқа қарсы күрес саласында береді.

Сотталған адамға келтіретін құқықтарынан айырудың мәніне қарай жазаның түрлері мынадай топтарға бөлінеді:

1. Сотталған адамға моральдық жағынан әсер ететін жаза түрлері. Бұған жататындар, қоғамдық жұмыстарға тарту, арнаулы, әскери немесе құрметті атағынан, сыныптық шенінен, дипломатиялық дәрежесінен, біліктілік сыныбынан және мемлекеттік наградадан айыру.

2. Сотталған адамның құқығына шек қоюмен байланысты жаза түрлері: белгілі бір лауазым атқару немесе белгілі бір қызметпен шұғылдану құқығынан айыру, әскери қызмет бойынша шектету.

3. Сотталған адамды материалдық жағынан айыруға байланысты жазалар: түзеу жұмыстары, айыппұл, мүлікті тәркілеу;

4. Сотталған адамның құқығынан немесе бас бостандығынан айыруға байланысты жаза түрлері: өлім жазасы, бас бостандығынан айыру, қамау, тәртіптік әскери бөлімде ұстау.

Жаза жүйелеріне кіретін барлық жаза түрлері негізінен үш топқа бөлінеді: 1) негізгі жазалар; 2) қосымша жазалар; 3) негізгі де, қосымша жаза да ретінде қолданылатын жазалар.

Негізгі жазалар ретінде қылмыстар үшін жауапкершіліктің көп бөлігін қамтитын, жазаның мақсатын жүзеге асыратын жазалар саналады [2, 35 б.].

Жазалардың осындай үш түрде бөлінуін қазіргі уақытта көптеген ғалымдар қолдайды. Және бұл қылмыстық заңның өзінде көрсетілген. Негізгі жазаларға мыналар жатады:

а) айыппұл салу; б) белгілі бір лауазым атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру; в) қоғамдық жұмыстарға тарту; г) түзеу жұмыстары; д) бас бостандығынан шектеу; е) қамаққа алу; ж) бас бостандығынан айыру; з) өлім жазасы;

Қосымша жазалар деп өздері жеке тағайындалмайтын, тек негізгі жазаларға қосылып тағайындалатын, жазаның мақсатын жүзеге асыруда оған көмекші роль атқаратын жазаларды айтамыз.

Сотталғандарға негізгі жазалардан басқа мынадай қосымша жазалар тағайындалады:

а) арнаулы, әскери немесе құрметті атағынан, сыныптық шенінен, дипломатиялық дәрежесінен, біліктілік сыныбынан және мемлекеттік наградаларынан айыру;

б) мүлкін тәркілеу;

в) белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру;

г) шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге шығарып жіберу қолданылуы мүмкін.

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының «Жаза тағайындағанда соттардың заңдарды дұрыс қолдануы туралы» 30 сәуір 1999 жылғы қаулысында соттардың негізгі және қосымша жазаларды дұрыс үйлестіре білу, оны даралап көрсету принципін дәйекті түрде жүзеге асыруға, жазаның мақсатына жетуге көмектеседі – делінген [3, 183 б.].

Сондықтан да қылмыстық заңның баптарының санкцияларында қосымша жазаларды қолдану немесе қолдану мүмкіндігі көрсетілсе, онда соттардың оны тағайындау туралы мәселені қарап, қолданған шешімнің тұжырымдарын үкімде міндетті түрде көрсетуге тиіс. Ал қосымша жаза қолданылмаған жағдайда үкімнің қорытынды бөлімінде ондай шешімнің қабылданбауына сілтеме жасалмайды.

Үшінші топқа негізгі де, қосымша да жаза ретінде қолданылатын жазалар жатады. Оларға жататындар: айыппұл салу, белгілі бір лауазым атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру, қоғамдық жұмыстарға тарту. Осы көрсетілген жаза түрлері негізгі жаза ретінде немесе қосымша жаза ретінде тағайындалуы мүмкін.

Қылмыстық құқық әдебиетінде жазаларды жалпы және жеке сақтандыру мақсаттарының және қоғамға қауіптілік дәрежесі өте жоғары қылмыстар үшін жазалардың негізінде топтастыру әрекеттері кездеседі. Осындай негізде жазаларды топтастыру әрекетін Б.Т. Базылев жасады [4, 10 б.].

Б.Т. Базылев жазаларды үш топқа бөледі. Бірінші топқа ол индивидтің санасына әсер ету мақсатында қолданатын шараларды жатқызады. Мысалы, айыппұл салу. Екінші топқа Б.Т. Базылев индивидтің емін-еркін жүруін шектейтін мәжбүрлеу шараларын жатқызады. Оған бас бостандығынан айыру, қамау секілді жазалар жататынын көрсетеді. Мемлекет осы шараларды қолдану нәтижесінде жеке сақтандыру мақсатын көздейді. Бұл жазаның түрлері мемлекет және қоғам үшін елеулі қауіптілікті туғызатын іс әрекеттер үшін тағайындалады.

Үшінші топқа өлім жазасы кіреді. Мұнда жеке сақтандыру мақсаты басқа мақсаттармен ұштасады. Қоғам және мемлекет үшін ең ауыр болып келетін, аса қауіптілікті тудыратын қылмыстар бойынша тағайындалады.

Біздің ойымызша мұндай құқықтық негізге сүйене отырып жазаларды топтастыру мақсатқа сай емес.

Б.Т. Базылевтың өзі мұндай топтастыру қажеттілігі жөнінде сенімді дәлелдемелерді келтірмейді және аталған критерийлер салыстырмалы екендігін мойындайды [4, 11б.].

М.Д. Шаргородский жазалардың жүйесіне кіретін барлық нақты жазалар олардың алдында қойылған соңғы мақсат бойынша емес, оған жетудің құралдары бойынша, яғни жалпы және жеке сақтандыруға жетуге бағытталған құралдар бойынша ажыратылатындығын айтады [5, 26-27 бб.].

Осы пікірге қарап М.Д. Шаргородский жазаның екі түрлік сипатқа ие екендігін, яғни сазайын тарттыру элементі бар, сазайын тарттыру элементі жоқ деп қарастыратын заңгерлердің пікірін қолдайтындығын байқаймыз.

Қылмыстық кодекстің 40-бабы бойынша: "Айыппұл осы Кодексте көрсетілген шекте, заңмен белгіленген және жаза тағайындау сәтіне қолданылып жүрген айлық есептік көрсеткіштің белгілі бір мөлшеріне сәйкес келетін мөлшерде, не сотталған адамның жалақысының немесе ол қылмыс жасаған сәтіне белгілі ішіндегі өзге де табысының мөлшерінде тағайындалатын ақша өндіріп алу.

Айыппұл негізгі немесе қосымша жаза қатарында қолданылуы мүмкін. Қылмыстық жаза шарасы ретінде айыппұл төлеуге сотталған адам белгілі бір материалдық қиындыққа тап болады. Айыппұлдың жазалау қасиеті дәл осындай жағдайда көрініс табады. Кінәлі адамнан үкім бойынша ақшалай өндіру сотталған адам және басқалар үшін тәрбиелік мәні зор және мұның өзі қылмыстан сақтандыруда ерекше роль атқарады. Айыппұл негізгі және қосымша жаза ретінде тек қана заңда көрсетілген ретте және соның шегінде ғана қолданылады.

Айыппұл Қазақстан Республикасының заңдарымен белгіленген айлық есептік көрсеткіштің жиырма бестен жиырма мыңға дейінгі шегінде немесе сотталған адамның жалақысының немесе екі аптадан бір жылға дейінгі кезеңдегі өзге де табысының мөлшерінде тағайындалады. Айыппұлдың мөлшерін жасалған қылмыстың ауырлығы мен сотталған адамның мүлдік жағдайын ескере отырып сот белгілейді. Айыппұлдың нақты мөлшері істелген қылмыстың ауырлығына, кінәлінің материалдық, отбасылық жағдайларына, істің нақты жағдайларына байланысты сот арқылы жеке - дара анықталады. Заңда айтылған өзге де табыстар деген ұғымға жалақыдан басқа алатын жеке еңбек қызметі, авторлық қаламақы, мүлдік жалға беруден табатын табыстар жатады. Қылмыстық - атқару құқығы бойынша айыппұлды орындау сотқа жүктеледі. Сот үкім күшіне енгеннен кейін бір ай мерзім ішінде сотталған адамға айыппұлды төлеуді міндеттейді.

Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру мемлекеттік қызметте, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында белгілі бір лауазымды атқаруға, не белгілі бір кәсіптік немесе өзге де қызметпен айналысуға тиым салудан тұрады.

Мұндай жазаны қолдану негізінен қызмет бабын немесе кәсіптік қызметін пайдаланып қылмыс жасайтындардың қылмысты қайталап жасауына бөгет қою, мұндай тәсілмен қылмыс жасаудан сақтандыру табылады.

Белгілі бір лауазым иесі болу немесе белгілі бір қызметпен шұғылданудың өзара айырмашылығы мынада: біріншісі сотталған адамды мемлекеттік қызметте белгілі бір лауазым иесі болуға тиым салады. Мысалы, материалдық жауапкершілікке байланысты лауазымдық қызмет атқармау.

Екіншісі сотталған адамның белгілі қызметпен шұғылдануына тиым салу. Мысалы, дәрігерлікпен шұғылдануға, адвокаттықпен шұғылдануға тиым салу, көлік құралдарын жүргізуге байланысты кәсіпті атқаруды тию.

Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру жазаның негізгі түрі ретінде бір жылдан бес жылға дейінгі мерзімге және жазаның қосымша түрі ретінде алты айдан үш жылға дейінгі мерзімге белгіленеді.

Жазаның бұл түрі қосымша жаза ретінде істелген іс-әрекет сараланатын қылмыс құрамының санкцияларында арнайы көрсетілген жағдайда немесе заңның санкциясында көрсетілмесе де кінәлінің істеген іс-әрекетінің мәніне сот оны белгілі бір лауазым иесі болу немесе белгілі бір қызметпен шұғылдану құқығынан айыру қажет деп тапса қолданылады.

Бұл жазаны бас бостандығын шектеуге, қамауға алуға, тәртіптік әскери бөлімді ұстауға немесе бас бостандығынан айыруға қосымша жаза ретінде тағайындау кезінде, ал жазалаудың аталған негізгі түрлерін өтеудің барлық уақытына қолданылады, бірақ бұл орайда оның мерзімі олардың өтелген сәтінен бастап есептеледі.

Қоғамдық жұмыстарға тарту деп жергілікті өкімет органдары белгілеген жұмыстарды сотталған адамның қоғамның пайдасына тегін істеуі айтылады.

Қоғамдық жұмыстардың сот ұзақтығын 60 сағаттан 200 сағатқа дейін, күніне 4 сағаттан аспайтын мөлшерде тағайындайды және сотталған адам оны негізгі жұмысынан және оқуынан бос уақытында тегін өтейді.

Әскери қызметшілерге, елу бес жастан асқан әйелдер мен алпыс жастан асқан еркектерге, жүкті әйелдерге сегіз жасқа дейінгі балалары бар әйелдерге, бірінші немесе екінші топтағы мүгедектерге қоғамдық жұмысқа тарту тағайындалмайды.

Түзеу жұмысы сотталған адамды мәжбүрлеп еңбекке тарта отырып, үкімде көрсетілген мерзімде оның ай сайынғы табысының бір бөлегін мемлекет пайдасына ұстауды білдіретін қылмыстық жазаның бір түрі болып табылады.

Түзеу жұмысына сотталған адам бас бостандығынан айырылмайды, отбасынан, еңбек ұжымынан бөлінбейді, өзінің жұмысын, қызметін сотталғанға дейін еңбек еткен ұжымында жалғастыра береді. Оның түзелуі өзі істеген еңбек ұжымы шеңберінде, қоғамнан оқшауланбай жүзеге асырылады. Мұның өзі сотталған адамға еңбек ұжымы әкімшілігінің, отбасы мүшелерінің, жақындарының бақылау жүргізуіне толық мүмкіндік береді.

Түзеу жұмысы тағайындалған сотталған адамның түзелуі міндетті түрде қоғамға пайдалы еңбекке қатыстырыла отырып бұрынғы немесе басқа ұйымда жүзеге асырылады. Жазаны өтеу мерзімінде сотталған адамның еңбегі мәжбүрлі сипатқа ие болады.

Түзеу жұмыстары екі айдан екі жылға дейінгі мерзімге белгіленеді және сотталған адамның ай сайынғы табысынан 5 пайыздан 20 пайызға дейінгісі мемлекет кірісіне ұсталады.

Еңбекке жарамсыз деп танылған, тұрақты жұмысы жоқ немесе оқу орнында өндірістен қол үзіп оқитын адамдарға түзеу жұмыстарын тағайындауға болмайды.

Жаңа қылмыстық кодексте түзеу жұмыстарына сотталған адамның жазасын өтеуден әдейі бұлтарғаны үшін жауаптылық белгіленген. Мұндай жағдайда сот түзеу жұмыстарының өтелмеген мерзімін нақ сол мерзімге бас бостандығын шектеу, қамауға алу немесе бас бостандығынан айыру түрінде жазалауға ауыстыра алады.

Қылмыстық құқық әдебиетінде Б.С.Утевский бұл жаза шарасы белгілі бір міндеттерді орындауымен байланысты, сондай-ақ сотталған адамдардың өз қызметін жүзеге асырумен байланысты екендігін айтады [6, 18 б.].

Бас бостандығын шектеу сотталған адамды қоғамнан оқшауламай арнаулы мекемеде бір жылдан асыру жағдайында ұстаудан тұрады.

Жазаның бұл түрі негізгі жаза ретінде жеке-дара тағайындалады. Бас бостандығынан шектеуге сотталғандар жазаны арнаулы мекемелерде - қоныс колонияларында Республика көлемінде өтейді. Жергілікті өкілді және басқару, органдары осы жазаны өтеуге жіберілгендерді еңбекке орналастыруға міндетті. Бас бостандығынан шектеу мерзімі заңда 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзім деп белгіленген. Заң бойынша бас бостандығынан шектеу мына адамдарға қолданылмайды; - кәмелетке толмағандарға, бірінші немесе екінші топтағы мүгедектерге, жүкті әйелдерге, сегіз жасқа дейінгі балалары бар әйелдерге, елу бес жасқа толған әйелдерге, қасақана қылмыс жасағаны үшін соттылығы бар адамдарға, сондай-ақ шақыру бойынша әскери қызмет өткеріп жүрген әскери қызметшілерге.

Қазақстан Республикасы жаңа Қылмыстық кодексінде негізгі жаза ретінде қамаққа алу енгізілді.

Қамаққа алу дегеніміз сотталған адамды тағайындалған жазаның бүкіл мерзімінде қоғамнан қатаң оқшаулау жағдайында ұстау болып табылады.

Қамаққа алу өзінің мәні жөнінде қысқа мерзімдегі бас бостандығынан айыру болып табылады. Қамау негізгі жаза ретінде сот арқылы заңда тура көрсетілген ретте ғана тағайындалады.

Қамаққа алу бір айдан алты айға дейінгі мерзімге белгіленеді. Қоғамдық жұмыстарға тарту, түзеу жұмыстары немесе айыппұл салу қамаумен ауыстырылған жағдайда ол кемінде бір ай мерзімде тағайындалуы мүмкін. Әскери қызметшілер қамауды гауптвахтада өтейді. Қылмыстық атқару құқығы бойынша қамауды өтейтін орын - арнаулы қамау үйлері болып табылады.

Шақыру бойынша мерзімді әскери қызмет өткеріп жүрген әскери қызметшілерге, сондай-ақ қатардағы және сержанттың құрам қызметтерінде келісім - шарт бойынша әскери қызмет өткеріп жүрген әскери қызметшілерге, егер олар сот үкім шығарған кезде заңда белгіленген шақыру бойынша қызмет өткеру мерзімін бітірмесе, тәртіптік әскери бөлімде ұстау тағайындалады.

Тәртіптік әскери бөлімде ұстау жазасына байланысты әртүрлі көзқарастар бар. Н.А.Стручков тәртіптік әскери бөлімде ұстау еңбекпен түзеу арқылы жүргізілетін жазаларға жатқызады [7, 19 б.].

Н.А.Наташев басқаша пікірді ұстанады. Ол тәртіптік батальонға жіберу еңбекпен түзеу жазаларына жатпайтындығын айтады. Ол тәртіптік бөлім ерекше әскери бөлім және бас бостандығынан айыру орны емес екендігін айтады [8, 193 б.].

Бас бостандығынан айыру дегеніміз сотталған адамды сот белгілеген мерзімде күшпен қоғамнан оқшаулап, оны арнайы белгіленген түзеу мекемелеріне орналастыруды жүзеге асыру болып табылады. Бас бостандығынан айыру жазаның ең ауыр түрінің бірі болып табылады.

Бас бостандығынан айыру жазасын сот істелген қылмыстың қоғамға едәуір зияндылығы орын алғанда, жасалған қылмыстық мәнін, кінәлінің жеке басын ескере отырып, қылмыс істеген адамның бостандықта жүріп түзелуі мүмкін емес, оның түзелуі қоғамнан оқшаулап түзеуге ықпал ететін ерекше шараларды қолдану қажет деп тапса ғана қолданылады.

Бас бостандығынан айыру жазасы тек негізгі жаза ретінде 6 айдан 15 жылға, ал ерекше ауыр қылмыстар үшін 20 жылға дейінгі мерзімге не өмір бойына белгіленеді. Абайсызда жасалған қылмыс үшін бас бостандығынан айыру 10 жылдан аспауға тиіс.

Жаңа қылмыстық заң өмір бойына бас бостандығынан айыру өмірге қастандық жасалатын аса ауыр қылмыс үшін берілетін өлім жазасына балама ретінде ғана белгіленеді және сот өлім жазасын қолданбауға болады деп ұйғарған жағдайларда тағайындалуы мүмкін. Осыған байланысты өмір бойына бас бостандығынан айыру жазаның жеке түрі емес, өлім жазасына балама жаза ретінде тағайындалатыны аян. Өмір бойына бас бостандығынан айыру

жазасының шарттары; адамның аса ауыр қылмыс жасауы және бұл қылмыстар бір немесе бірнеше адамдардың өміріне қасақаналықпен қол сұғылуы, бірақ сот жеңілдетін ерекше мән-жайларын және кінәлінің жеке басының жағымды қасиеттерін ескере отырып өлім жазасын қолданбай-ақ, оның орнына кінәліге өмір бойына бас бостандығынан айыру жазасын тағайындайды. Өмір бойы бас бостандығынан айыру әйелдерге, сондай-ақ он жасқа толмай қылмыс жасаған адамдарға және үкім шығарылу сәтіне алпыс бес жасқа толған еркектерге тағайындалмайды.

Өлім жазасы - жазаның ең ауыр ерекше түрі болып табылады.

Өлім жазасы - ату жазасы адамның өміріне қол сұғатын ерекше ауыр қылмыстар үшін, сондай-ақ соғыс кезінде ұрыс жағдайында мемлекеттік сатқындық, бейбітшілікке және адамзаттың қауіпсіздігіне қарсы қылмыс және ерекше ауыр әскери қылмыстар жасағаны үшін ғана ең ауыр жаза ретінде қолданылуы мүмкін.

Өлім жазасын қолдануға істелген қылмыстың ерекше ауырлығы, жазаны ауырлататын төтенше мән-жайлармен қатар қылмыс істеген адамның ерекше қауіптілігі, моральды азғындыққа түсуімен бірге, адам еместік іс-әрекеттерге барып, өте ауыр қылмыстар істеуге негіз бола алады. Сондықтан да өлім жазасы қолданылуы мүмкін қылмыстық істерді қарағанда сол барлық уақытта да сотталушының психикалық жай-күйін ерекше зерттейді.

Өлім жазасын қолдану барлық жағдайда істелген қылмыстың анықтаған мән-жайларын және сотталушының мейлінше толық сипаттайтын мәліметтерге сүйене отырып, үкімде дәлелденген болуы керек.

Өлім жазасын қолданудың ерекшелігі сол, бұл тұрғыдағы қылмыстарды қарау облыстық соттардың құзыретіне жатады және мұндай істерді қарау үш судьяның қатысуымен жүргізіледі.

Өлім жазасы әйелдерге, сондай-ақ он сегіз жасқа толмай қылмыс жасаған адамдарға және сот үкім шығарған сәтте алпыс бес жасқа толған еркектерге тағайындалмайды. Қазіргі уақытта елімізде өлім жазасына мараторий енгізілген. Мараторий қолданылған уақытта өлім жазасы тоқтатыла тұрады.

Соттау кезінде сот айыпкердің жеке басын ескере отырып, оны құрметті, әскери арнаулы немесе өзге де атағынан: сыныптық шенінен, дипломатиялық дәрежесінен, біліктілік сыныбынан айыра алады.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік наградалары, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Президенті берген құрметті, әскери, арнаулы немесе өзге де атағы, сыныптық шені, дипломатиялық дәрежесі немесе біліктілік сыныбы бар адамды ауыр немесе аса ауыр қылмысы үшін сотталған ретте сот үкім шығарған кезде ол сотталған адамды осы наградалардан, біліктілік шенінен, дипломатиялық дәрежесінен немесе біліктілік сыныбынан айыру туралы Қазақстан Республикасының Президентіне ұсыныс енгізудің орындылығы туралы мәселені шешеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Маркс К., Энгельс Ф. Қылмыс туралы. //Толық шығармалар жинағы. – Алма-Ата, 1964. –Т.1. -1236.
2. Наташев А.Е. Стручков Н.А. Основы теории и исправительно-трудового права. - М., 1967. - С.35.
3. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумы. Жаза тағайындауға соттардың заңдарды дұрыс қолдануы туралы 30 сәуір 1999 жылғы қаулысы // Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты қаулылар жинағы 1961-2004ж., - Алматы, 2004. -1836.
4. Базылев Б.Т. К вопросу о понятии и видах принуждения // Доклады итоговой научной конференции юридических факультетов. -Томск, 1965. - С.10.
5. Назначения наказания. Курс советского уголовного права. Часть общая. Учебник. - Л., 1968. -Т.1. – С.26-27.

6. Утевский Б.С. Система, принципы и общие положения основ исправительно-трудового законодательства Союза ССР и союзных республик // В сб.: Проблема развития советского исправительно-трудового законодательства. - Саратов, 1961. – С.18.
7. Стручков Н.А. Правовое регулирование исполнение наказания. - М., 1963. – С.19.
8. Наташев А.Е. Основные вопросы кодификации исправительно-трудового законодательства // Учен. зап. –М.: ВИЮН, 1962. -№147. – С.193.

ЗОРЛЫҚТЫҢ ВИКТИМОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Улукпанов Азамат Сеилович

магистрант

Алмуханов Бекатай Уракбаевич

«Құқықтану» кафедрасының профессоры, з.ғ.к.

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш, 52;

Бұл мақалада зорлықтың виктимологиялық мәселелері, оның зорлықтың жасалуына ықпалы, сонымен қатар жәбірленуші тұлғасы толық қарастырылады.

Түйінді сөздер: Зорлық, қылмыс, виктимология, жәбірленуші.

ВИКТИМОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ НАСИЛИЯ

Улукпанов Азамат Сеилович

магистрант

Алмуханов Бекатай Уракбаевич

Профессор кафедры «Юриспруденция», к.ю.н.

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье автор рассматривает виктимологические проблемы насилия. Кроме того, рассматривается виктимологическая вина потерпевшего, а также виктимологическая профилактика насилия.

Ключевые слова: Насилие, преступность, виктимология, жертва.

VICTIMOLOGICAL PROBLEMS OF VIOLENCE

Ulukpanov Azamat Seilovich

graduate student

Almukhanov Bekatay Urkbaevich

Professor of the department "Jurisprudence", Candidate of Legal Sciences

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52;

In this article, the author examines the victimological problems of violence. In addition, victim's victim's wine is examined, as well as victimization prevention of violence.

Key words: Violence, crime, victimology, victim.

Виктимология дегеніміз қылмыс құрбаны туралы, яғни жәбірленуші туралы ғылым. Қылмыстың құрбаны туралы, оның әлеуметтік-құқықтық ерекшелері 19-ғасырдан бастап зеріттеле бастады. Дегенмен ең алғаш рет «виктимология» түсінігін профессор Б. Мендельсон 1947 жылы Бухаресте өткен конференцияда атап көрсетті. Оның негізгі белгілері ретінде мыналар қарастырылды:

- қылмыстың жәбірленушісінің жеке мінездемесі және оның мінез-құлық сипаттамасы;
- қылмыс жасалғанға дейінгі және қылмыстың жасалу барысындағы қылмыскер мен жәбірленушінің ара-қатнасы;
- виктимизация, яғни адамның қылмыс құрбанына айналу процесі;

- адамның қылмыс құрамына айналу жағдайлары мен себептеріне әсер ететін виктимологиялық факторлар;

- арнайы топтар мен тұлғалардың виктимділік жағдайларын болжау.

Қазақстан Республикасы Жоғарғы соты пленумының 24 сәуір 1992 жылғы №2 «Қылмыстан жәбір шеккен адамдардың құқықтары мен міндеттерін реттейтін заңдарды қолдану практикасы туралы» қаулысына сәйкес жәбірленуші деп – қылмыс жасаған адамның қылмыстық жауаптылыққа тартылғандығына қарамастан, қоғамға қауіпті әрекеттен тікелей моральдық, тәндік немесе мүліктік зиян шеккен адам танылады. Ал аяқталмаған қылмыстық әрекеттер туралы істер бойынша (қылмысқа дайындалу немесе оқталу) адамды жәбірленуші деп тану моральдық, тәндік немесе мүліктік зиянның нақты келтірілгендігіне байланысты анықталады.

Демек кез-келген аяқталған қылмыста, оның ауырлығына не жеңілдігіне қарамастан, міндетті түрде оның жәбірленушісі болады. Дегенмен профессор Алауханов Е.О. айтуынша: «аяқталған қылмыстық әрекеттер туралы істер бойынша адамды жәбірленуші деп тану нақты келген моральдық, күш көрсету және материалдық зиян арқылы анықталады» [1,152б] - деп көрсетеді. Әрине бұл пікірмен біз келіспейміз, себебі ол тек аталған Жоғарғы сот қаулысына ғана емес, сондай-ақ жәбірленуші анықтамасына да тікелей қайшы деп ойлаймыз. Өйткені кез-келген аяқталған қылмыста қылмыскер және жәбірленуші болатыны айдан анық. Сөйте тұра Алауханов Е.О. мырза мұнда жәбірленуші нақты келтірілген зияндарға байланысты анықталады деп көрсетеді. Яғни бұдан ұғатынымыз адамдарға зиян келтірілмегеннің өзінде де бұл әрекет аяқталған қылмыс деп танылады, сондай-ақ аяқталған қылмыстың жәбірленушісі болмауы да мүмкін. Бірақ бұл қылмыс ұғымына (ҚК 9-бап) тікелей қайшы. Себебі ҚР ҚК 9-бабының 2-тармағына сәйкес қылмыстық әрекеттің белгілері формальды болса да бар, бірақ елеулі маңызы болмағандықтан қоғамдық қауіпті емес, яғни жеке адамға, қоғамға немесе мемлекетке зиян келтірмеген және зиян келтіру қаупін туғызбаған іс-әрекет немесе әрекетсіздік қылмыс болып табылмайды. Ал кейбір аяқталмаған қылмыстық әрекеттерде шынымен де жәбірленуші болмауы да мүмкін, яғни ол нақты келтірілген зияндарға байланысты анықталады. Сондықтан Алауханов Е.О. мырза аяқталмаған қылмыстық әрекеттерді аяқталған қылмыспен шатастырып алған деп ойлаймыз.

Виктимизация – адамның қылмыс құрбанына айналу процесі. Көптеген жағдайларда қылмыстың құрбанына айналуға адамдардың өздері мүмкіндік жасайды. Олар әртүрлі әрекеттерден көрініс табуы мүмкін. Мысалы, абайсыздықтан немесе қатал әрі адамгершіліксіз қатынас жасаудан не қоқан-лоқы көрсету нәтижесінде адамдар қылмыс құрбанына айналады. Кейбір жағдайларда жәбірленушілердің өзі қылмыстың жасалуына толық кінәлі болады. Осыған орай, жан күйзелісі жағдайында болған адам өлтіру (98-бап) және денсаулыққа жан күйзелісі жағдайында зиян келтіру (108-бап) қылмыстарында жәбірленушінің кінәсіз аталған қылмыстардың жасалуы мүмкін емес. Себебі қылмыскердің жан күйзелісі (аффект) жағдайы, жәбірленушінің күш қолдануынан, қорлауынан немесе ауыр балағаттауынан не өзге де заңға қарсы немесе моральға жат іс-әрекетінен (әрекетсіздігінен) кенеттен пайда болады.

Әйелдердің виктимизациясы негізінен зорлықшыл тұрмыстық қылмыстарда басым. Себебі біздің әдет-ғұрпымызға және менталитетімізге сай үй шаруасын негізінен әйел адам атқарады. Мысалы, күйеуінің киімімді үтіктеші деген өтінішіне, әйелінің өзің үтіктеп ал деген жауабының өзі, әйелге қатысты зорлық қолдануға себеп болады.

Сонымен қатар, көп жағдайларда тікелей халыққа қызмет көрсетуші органдардың қызметкерлерінің виктимизациясы да өте жоғары. Себебі бес саусақ бірдей емес деген сияқты, адамдардың да мінезі әртүрлі болады және мұндай қызметкерлердің олардың өтініштерін қанағаттандырмауы немесе абайсызда әдепсіз не балағат сөздер айтуы оларды жан күйзелісі (аффект) жағдайына түсіріп, олардың қызметкерге қарсы зорлық жасауы үшін мүмкіндік тудырады.

Виктимизацияны бастапқы және жоғары деп екіге бөліп қарастыруға болады. Бастапқы виктимизацияда ең бірінші орынға тиісті ынталандырулар, яғни бұрын сотталған адаммен қатнасқа түсу (бірге спирт ішімдіктерін ішу, ақшалай жұмыстарды жүзеге асыру және дауларға әкеп соқтыратын өзге де жеңілтек байланыстар). Мұндай виктимизация негізінен бұрын сотталмаған жәбірленушілерге тән болып келеді.

Жоғары виктимизация бұл негізінен жәбірленушілердің тұрақты қалыптасқан мінез-құлқы, өмір салты мен жағдайларына байланысты әрқашанда адамдармен қарым-қатынасы даулы болып, олар зорлық құрбанына айналуға өте бейім келеді. Мұндай тұлғаларға жезөкшелерді, ұрыларды, қанғыбастар мен қайыршыларды, алқаштар мен нашақорларды және өзге де нервтік-психикалық аурулармен ауыратын жәбірленушілер жатады.

Виктимділік дегеніміз – белгілі бір объективті және субъективті жағдайларға байланысты қылмыстық қол сұғушылық үшін адамдардың жоғары икемділігі (способность) [2,756].

Дегенмен бұл ойға қарсылық білдіре отырып Сердюк Л.В. «виктимділік бұл «икемділік» емес, ал биімділік (предрасположенность) деп көрсетеді. Себебі ол болашақ жәбірленушінің барлық белсенді және енжар мінез-құлқын өз ішіне алады» [3,1526] - деп көрсетеді.

Сонымен қатар виктимология мәселелерімен тығыз айналысып жүрген Ривман Д.В. «виктимділікті тұлға белгілі бір себептерге байланысты имеденбейді, керісінше тұлғаның виктимді болмауы мүмкін емес. Себебі адам қоғам мүшесі, ал қоғамда қылмыстылық жойылмаған, яғни адамның қылмыс құрбанына айналудың объективтік мүмкіндігі жойылмаған» [4,146] - деп көрсетеді. Бұл пікірге де сын көзбен қарай отырып, Сердюк Л.В. «әрбір адамның қылмыс құрбанына айналу мүмкіндігімен кейбір адамдардың виктимдік мінез-құлқын шатастырмау керек, әйтпесе виктимділік өз мағынасын жоғалтады. Әрине ешбір адам қылмыс құрбанына айналудан сақтандырылмаған, бірақ олардың барлығы дерлік өздеріне қарсы қылмыстық қол сұғушылыққа септігін тигізбейді» [3,1536] - дейді.

Зорлықшыл қылмыстардағы зардап шегушілердің виктимдік мінез-құлқы әр қилы болуы мүмкін дей отырып профессор Алауханов Е.О. Оны үш топқа бөліп қарастырады:

Жәбірленушінің бейтарап мінез-құлқы – бұл жәбірленушінің виктимологиялық қауіпті жағдайдың тууына қалай да болса әсер етпейтін, сондай-ақ қарсылық көрсетпеумен байланысты емес мінез-құлқы түрі;

Жәбірленушінің жағымды мінез-құлқы – бұл жәбірленушінің виктимологиялық қауіпті жағдайдың тууына себепкер болмайтын, жағдай туғызбайтын, сондай-ақ жағдайға қарай абай, мұқият болуы және қылмыскер(лер)ге қарсылық көрсететін мінез-құлқы;

Жәбірленушінің жағымсыз мінез-құлқы – бұл жәбірленушінің виктимологиялық қауіпті жағдайдың тууына себепкер болатын іс-әрекеті не әрекетсіздігі. Мұндай әрекеттерге (іс-әрекет не әрекетсіздіктерге) мыналар жатады:

- адам мас күйінде адамсыз жерлерде ұйықтап қалып, тонау мен қарақшылықтың жәбірленушісіне айналатын жағдай;
- адам мас күйінде қылмыскердің басқа жерге шығу туралы ұсынысына келісіп, діттеген жердегі кінәлінің сыбайластарына ұрынатын жағдай;
- адам өзіне жаңа таныстарды белсенді түрде іздеп, оларды өз үйіне шақырып, спирт ішімдіктерін ішіп, қылмыс жәбірленушісіне айналады;
- адам есік қағып тұрған адамның кім екендігін анықтамай немесе оның айтқан өтірігіне иланып, есік ашып, сол жерде шабуылға ұшырайтын жағдай;
- адамның қылмыскерге сенгендігінен қаражат туралы ақпараттарды айтып немесе ақша тұрған жерлерді көрсететін жағдай;
- адам өзін бай етіп көрсетіп, бай адам есебінде әсер қалдырып, қылмыскерлердің назарын аударып алатын жағдай;
- адам қарақшыға не тонаушыға қарсылық көрсете алатын мүмкіндігі бола тұра қорқақтық танытып, қылмыскерлерге орай сәт туғызатын жағдай.[1,1596].

Бұл әрекеттердің қатарына, яғни жәбірленушінің жағымсыз виктимділік мінез-құлқының қатарына мынадай әрекеттерді де қосуды ұсынамыз:

- *адамның мәдениетінің төмендігіне байланысты, былапыт сөздерді жиі қолдануының нәтижесінде, зорлық әрекеттеріне тап болатын жағдай;*

- *адамның тәни кемістігіне немесе психикасының дұрыс еместігіне байланысты қарсылық көрсете алмау жағдайлары;*

- *адамның екі сөзділігі, яғни өзінің берген антын орындамауы барысында оған зорлық қолданылатын жағдайлар.*

Негізінен зорлықтық әрекеттерден жәбір шегетін тұлғаларды белсенді және енжар жәбірленушілер деп екіге бөліп қарастыруға болады.

Белсенді жәбірленушілерге өздерінің тікелей әрекеті арқылы, өздеріне қарсы қылмыстық әрекеттің жасалуына септігін тигізетін жәбірленушілер жатады. Мысалы, былапыт немесе әдепсіз сөздер айту, өзін бай етіп көрсетіп, бай адам есебінде әсер қалдыру, өз үйіне шақырып, спирт ішімдіктерін ішу нәтижесінде қылмыс құрбанына айналған тұлғалар.

Енжар жәбірленушілерге қылмыскердің зорлығына төтеп бере алмауының нәтижесінде қылмыс құрбанына айналатын тұлғалар жатады. Мысалы, өзінің тәни кемістігіне немесе психикасының дұрыс еместігіне байланысты қарсылық көрсете алмайтындар, қылмыскерге қарсылық көрсете алатын мүмкіндігі бола тұра қорқақтық танытатындар, қатты сенгіш не иланғыш адамдар және удай мас күйіндегі адамдар зорлықтың енжар жәбірленушілері болады. Сонымен қатар бұлардың қатарына әртүрлі себептерге байланысты қарсылық көрсетпейтіндерді де жатқызуға болады. Мұндай себептерге ең алдымен жәбірленушінің жоғары ой өрістілігі жол бермеу жатады, сондай-ақ пайда табу мақсатында да қарсылық көрсетілмеуі мүмкін, яғни келтірілген залал үшін белгілі бір ақша соммасын талап ету мақсатында.

Қылмыстық құқықтық әдебиеттерде жәбірленушілердің өзге де түрлері, яғни ынталы, сыншылсыз және кездейсоқ жәбірленушілер кездеседі.

Ынталы жәбірленушілерге өздерінің қызмет бабына байланысты тәуекелге бел байлайтын тұлғалар жатады. Мысалы, құқық қорғау органдарының қызметкерлері қарулы қылмыскерді ұстауға өз ынтасы арқылы жол береді және осының негізінде өзіне қарсы зорлық әрекеттері қолданылуы мүмкін.

Сыншылсыз жәбірленушілерге негізінен қылмыскердің мүмкіншіліктері мен күшін анықтай алмайтын, жалпы жағдайды дұрыс бағалай алмайтын ой өрісі төмен тұлғалар жатады. Мысалы, қылмыскер қолындағы қаруын адамдардың көзінше қолдана алмайды деп ойлап, оған қарсы ұмтылуы барысында жарақат алуы. Демек мұндай жәбірленушілерге көп жағдайларда толық емес орта білімі бар немесе мүлде білімі жоқ адамдар жатады.

Кездейсоқ жәбірленушілерге қандай-да бір кінәсі жоқ, бірақ кездейсоқ қылмыскердің қолына түскен адамдар жатады. Мысалы, жұмыстан қайтып бара жатып, көшеде арақ ішіп отырған адамдардың шабуылына ұшырағын адамды жатқызуға болады.

Жәбірленушінің виктимдік мінез-құлқына тоқтала отырып, жәбірленушінің келісімімен жасалған әрекет зорлық болып табыла ма деген сұрақтың басын ашып алу қажет. Осыған орай Қазақстан Республикасы Жоғарғы соты пленумының 24 сәуір 1992 жылғы №2 «Қылмыстан жәбір шеккен адамдардың құқықтары мен міндеттерін реттейтін заңдарды қолдану практикасы туралы» қаулысына сәйкес моральдық, тәндік немесе мүліктік зиян, егер аталған зиян адамның өзінің ерікті келісімі (мысалы, әйелдің өзіне заңсыз аборт жасау жөніндегі өтініші, пара беру барысындағы және өзге де өтініштер) нәтижесінде жүзеге асырылса, бұл адамдар қылмыс жәбірленушісі деп қарастырылуы мүмкін емес. Аталған фактілерде, яғни адамның өзіне қатысты тән зардабын немесе психикалық зардап келтіруге байланысты өтініштері, заңсыз аборт жасауда жиі кездеседі. Егер зорлықтың қылмыстық құқықтық анықтамасы тұрғысынан қарар болсақ, заңсыз аборт өзінің ауырлығына және әйелдің денсаулығы мен өміріне қауіптілік дәрежесіне қарамастан зорлық деп танылуы мүмкін емес.

Дегенмен кейбір авторлардың ойынша заңсыз аборт жасауға байланысты адамдардың табанды өтініші заңға қайшы әрекеттерді жасауға айдап салу ретінде қарастырылып, бұл үшін

олар жауаптылыққа тартылуы қажет. Сонымен қатар заңсыз аборттағы жәбірленушілер, егер аталған әрекет үшін қылмыскерге қатысты жауаптылық көзделген болса, олар қылмысты жасырғаны үшін де жауаптылыққа тартылуы қажет деп көрсетеді [5,165б].

Алайда жәбірленушіні өзіне жасалған заңсыз абортты жасаған адамды жасырғаны үшін жауаптылыққа тарту заң қағидаларына қайшы келеді. Себебі Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 27-бабына сәйкес ешкім өзіне, жұбайына (зайыбына) және жақын туыстарына, яғни ата-аналары, балалары, асырап алушылары, асырап алынғандар, бірге туған және бірге тұмаған туыс аға-інілері мен апа-сіңлілері, атасы, әжесі, немерелеріне қарсы айғақтар беруге міндетті емес. Аталған адамдар айғақтар беруден бас тартуға құқылы және ол үшін қандай да болсын жауапқа тартуға болмайды деп көрсетілген.

Өзіне қатысты тәндік немесе психикалық зиян келтіруге өтініш білдірген жәбірленуші тек өз өміріне ғана емес, сондай-ақ осы өтінішті орындаушы адамның ой өрісінің төмендеуіне қатысты да кінәлі болып табылады. Себебі жәбірленушінің мұндай өтініштері қылмыскердің адами құндылықтарын төмендетуге, оны қатыгез қылып, болашақта қылмыс жасауға итермелеуге негіз болады. Сондықтан заңсыз әрекеттер жасауға берген жәбірленушінің өтінішін саралау барысында оның кінәсін анықтау қажет.

Қылмыстық құқықтық әдебиеттерде жиі кездесетін «жәбірленуші кінәсі» және «виктимологиялық кінә» деген ұғымдар өзара ұқсас болып табылады. Қылмыстық құқықтық мағнада жәбірленушінің әрекеті (іс-әрекеті немесе әрекетсіздігі), оның ішінде өзіне-өзі тән зардабын келтіруі, егер бұл әрекеттер жәбірленуші игіліктерінен тыс қоғамдық қатнастарды бұзаған жағдайларда ғана қылмыс құрбанының кінәсі туралы сөз болуы мүмкін. Осыған орай «жәбірленушінің кінәсі қылмыстық әрекетті саралаудағы қылмыскер кінәсінен өзгеше сипатта болып, құқық қорғау органдарының қызметкерлерімен басқаша бағалануы қажет» [6,8-10б] - деген пікірге толық қосыламыз.

Аталған пікірлерді қолдай отырып, Ривман Д.В. және Устинов В.С. «виктимологиялық кінә» «жәбірленуші кінәсіне» қарағанда тар мағынаны білдіреді деп, оларды қоғамның немесе өзге адамдардың мүдделеріне ықпал етуіне не етпеуіне байланысты моральдық және заңи деп екіге бөліп қарастырады. Сонымен қатар олар: «виктимологиялық кінә дегеніміз – жәбір шегуші тұлғаның өз әрекетіне және оның моральдық, тәндік немесе материалдық зиян түріндегі нәтижесіне қасақана немесе абайсыздық формасындағы психикалық қарым-қатынасы» [5,167б] - деп көрсетеді.

Дегенмен виктимологиялық кінә қылмыс құрбандарының өзіне қатысты қылмыстық әрекет жасалғанға дейінгі өз мінез-құлқына көзқарасын білдіреді, ал жәбірленуші кінәсі тек қылмыстық әрекетке байланысты ғана орын алады. Сондықтан «виктимологиялық кінә» «жәбірленуші кінәсіне» қарағанда анағұрлым кең дейтіндер де кездеседі [3,160б].

Әрине бұл пікірмен біз де толық келісеміз, себебі жоғарыда атап өткендей, виктимология бұл жәбірленуші туралы ғылым болғандықтан, виктимологиялық кінә жәбірленуші кінәсін өз ішіне алады деп ойлаймыз.

Кез-келген адамға өзінің виктимді болуы, соның нәтижесінде қылмыс құрбанына айналуы тиімсіз әрі оған жол бермеуге тырысады. Сондықтан виктимологиялық профилактика қажет [4,18б].

Виктимологиялық профилактика бұл қоғамның және мемлекеттің, соның ішінде құқық қорғау органдарының көпжақты шараларының бірі. Ол негізінен қылмыскерді қылмыс объектісіз қалдыруға бағытталады. Яғни қол сұғу объектісіз зорлық жасалуы да мүмкін емес. Виктимологиялық профилактика қылмыс профилактикасының бір түрі болып табыландықтан, олар бірге жүзеге асырылады. Дегенмен виктимологиялық профилактиканың өзіндік ерекшеліктері бар. Виктимологиялық профилактика ең алдымен адамдарды өздерінің мінез-құлқына байланысты қылмыс құрбанына айналатындығын көрсетіп, оларға мінез-құлқын өзгертуді, яғни тәуекелге бармауды есерттеді. Демек виктимологиялық профилактика қылмыс құрбанына айналу тәуекелін шектеп отырады. Сонымен қатар ол адамдардың өзін өзі қорғауды, сақтануды үйретеді, яғни өз қателерінен

емес, ал өзгелердің қателерінен үйреніп, әрқашанда туындаған мәселені ақылға сала отырып шешуді көрсетеді. Себебі құдай да сақтанғанды ғана сақтайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алауханов Е.О. Пайдақорлық-зорлық қылмыстардың алдын-алудың криминологиялық проблемалары // докторлық диссертация. Алматы, 2004.
2. Франк Л.В., Остроумов С.С. О виктимологии и виктимности // Советское государство и право, 1975. №9.
3. Сердюк Л.В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование. Москва, 2002.
4. Ривман Д.В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений. Ленинград, 1975.
5. Ривман Д.В., Устинов В.С. Виктимология. Нижний Новгород, 1998.
6. Самощенко И.С. Социальная сущность вины по советскому уголовному праву // Советская юстиция, 1976. №5.

ЗОРЛЫҚТЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҰҒЫМЫ

Улукпанов Азамат Сеилович

магистрант

Алмуханов Бекатай Уракбаевич

«Құқықтану» кафедрасының профессоры, з.ғ.к.

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш, 52;

Бұл мақалада зорлықтың түсінігі оның іс-әрекетті саралаудағы маңызы мен қылмыстық-құқықтық ұғымы қарастырылады.

Түйінді сөздер: Зорлық, қылмыс, тән зорлығы, психикалық зорлық.

КОНЦЕПЦИЯ УГОЛОВНОГО ПРАВА НАСИЛИЯ

Улукпанов Азамат Сеилович

магистрант

Алмуханов Бекатай Уракбаевич

Профессор кафедры «Юриспруденция», к.ю.н.

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье автор рассматривает значение насилия при квалификации деяния. Кроме того, рассматривается понятие и квалификационные виды насилия.

Ключевые слова: Насилие, преступность, физическое насилие, психическое насилие.

THE CONCEPT OF CRIMINAL LAW OF VIOLENCE

Ulukpanov Azamat Seilovich

graduate student

Almukhanov Bekatay Urkbaevich

Professor of the department "Jurisprudence", Candidate of Legal Sciences

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st.Aiteke bi, 52;

In this article, the author considers the significance of violence in the qualification of an act. In addition, the concept and qualification types of violence are considered.

Key words: Violence, crime, physical violence, mental violence.

Адамдардың өмірі мен денсаулығына аса ауыр зардап келтіретін қылмыстардың бірі зорлықпен жасалатын қылмыстар. Зорлық түсінігі бұл қылмыстарды біріктіретін элемент ретінде қарастырылады.

Уақыт көрсеткендей зорлық әрқашанда өзгермелі құбылыс болып келеді, себебі ол әрдайым күрделіленіп, аса қатігезді, кереғар формаға ие болуда. Олардың басты себебі қоғамның саяси, экономикалық, идеологиялық және мәдени тұрғыдан өзгеруінде. Осыған орай жеке адамның өміріне, денсаулығына, қадір-қасиетіне және ар-намысына қарсы бағытталған қылмыстар да күрделіленіп жаңа формаларға ие болуда.

Қазіргі кезде зорлық әртүрлі ұлтаралық, саяси және дінаралық дауларды шешудің ең негізгі тәсілдерінің біріне айналған. Осыған сай әлемде терроршылдық, адамдарды тұтқынға алу және әртүрлі жарылыстар өрши түсуде.

Зорлықтың белгілі бір нақты қылмыс салаларындағы көріністерін зерттеуге кіріспес бұрын, оның түсінігін және маңызын анықтап ашып алу қажет.

Жалпы тұрмыстық дәрежеде зорлық жалпыға мәлім әрі таныс түсінік. Яғни, адамдар зорлық сөзін олардың өмірі мен денсаулығына екінші бір адамдардың әрекетінен туындайтын қауіп-қатер ретінде түсінеді.

Орыстың «насилие» сөзі қазақша «зорлық, күштеу, озбырлық деп аударылады» [1, 461 б.]. Дегенмен Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінде «насилие» сөзі күш қолдану деп аударылады. Бұлай деуіміздің себебі қылмыстық кодекстің ерекше бөлімінің баптарында «күш қолдану» терминімен қатар «күш қолданамын деп қорқыту», яғни психикалық зорлықтың бір түрі де қолданылады. Мысалы, Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 192 бабының 1-бөлімі «... шабуылға ұшыраған адамның өмірі мен денсаулығына қауіпті күш көрсетумен немесе тікелей осындай күш қолдану қатерін төндірумен ұласқан шабуыл жасау» [2, 99 б.]. Әрине біз мұнымен келіспейміз, себебі күш қолдану зорлықтың мағынасын толық ашпайды және ол тек тән зорлығының бір түрі ғана болып табылады.

Зорлық өз кезегінде тән зорлығы және психикалық зорлық деп үлкен екі топқа бөлінеді. Осыған сәйкес егер біз зорлық орнына күш қолдану сөзін пайдалансақ, онда зорлықтың жоғарыда көрсетілген тән зорлығы және психикалық зорлық түрлерінің орнына, зорлықтың түрлерін күштеп күш қолдану және психикалық күш қолдану деп бөліп қарауға тура келеді. Бірақ бұлай бөлген дұрыс емес деп ойлаймыз. Себебі ол зорлық түсінігін тым тарылтып көрсетеді. Сондықтан біздің ойымызша осылардың ішіндегі зорлық сөзі орыстың «насилие» сөзін толық қамтиды.

Қылмыстық заңдылықтарда зорлықтың түсінігі толыққанды ашып көрсетілмеген. Зорлық түсінігін нақты анықтау, тиісті қылмыстардың әлеуметтік маңызын, олардың қоғамдық қауіптілігінің дәрежесі мен сипатын, объективтік және субъективтік белгілерінің сипаттамасын, сондай-ақ оларды өзге де ұқсас, біртектес қылмыстық құқықтық түсініктерден айырмашылығын түсіну үшін қажет.

Міне осы жоғарыдағы айтылғандардан көрініп тұрғандай, зорлық қылмыстық құқықта арнайы зерттеуді қажет ететін өте күрделі әрі көпжақты түсінік болып табылады.

Қазіргі әлемдік заңдылықтарда зорлық түсінігі кең мағынада талқыланады. Мысалы, АҚШ-тың қылмыстық кодексінде зорлық түсінігі тек өз еркімен жасалатын заңға қайшы және жәбірлеу әрекеті ғана емес, сондай-ақ қажетті қорғану және сол сияқты өзгеде заңды және қоғамдық пайдалы әрекеттерді де қамтиды. Осыған байланысты АҚШ-тың қылмыстық кодексінде «заңсыз зорлық», «өмірге қауіпті зорлық», «қорғану мақсатындағы зорлық» деген анықтамалар кездеседі [3, 78 б.].

В. Даль зорлық сөзін - күштеп, жәбірлеп және қылмыскердің еркімен жасалатын заңсыз озбырлық әрекет деп көрсетеді [4, 469 б.].

Зорлық терминін әрбір автор әртүрлі мағынада талқылайды. Мысалы, Н.И. Загородников және С.В. Бородин зорлық деп тек тән зорлығын атайды [5, 173 б.].

Сонымен қатар Л.Д. Гаухман зорлық деп тек тән зорлығын және тән зорлығын келтіремін деп қорқытуды танимыз дей келе, өзге қорқытуларда жәбірленушінің жеке басына қол сұғушылық жоқ деп таниды [6, 3 б.]. Сондықтан Л.Д. Гаухман зорлықты жәбірленушінің организміне, оның еркіне қарсы жасалатын қоғамға қауіпті, құқыққа қайшы әсер ету деп анықтай отырып, жәбірленушінің организміне әсер етуді екіге бөледі, яғни сыртқы денесіне әсер ету және ішкі организміне әсер ету [6, 8 б.].

Әрине біз бұл авторлардың ойымен келіспейміз, себебі олар зорлықты тым тар мағынада талқылайды. Сондай-ақ бұл көзқарастарда зорлықтың маңызды элементтері мен қасиеттері қарастырылмаған.

Дегенмен зорлықты тым кең мағынада талқылайтын авторларда аз емес. Солардың бірі А.В. Наумов ол зорлықпен жасалатын қылмыстардың қатарына абайсызда кісі өлтіру қылмысын да жатқызады [7, 56 б.].

Бұл анықтамада зорлықтың шеңбері негізсіз кеңейтіліп көрсетілген. Себебі абайсызда кісі өлтіру заңсыз әрекет болғанымен, ол қылмыскердің еркіне байланыссыз жасалады. Яғни, бұл жерде зорлықтың маңызды белгілерінің бірі қылмыскердің еркі болмайды. Осыған сай адам қалай өз еркінсіз, оны тілемей және оны көрмей зорлық жасауы мүмкін. Абайсызда біреудің еркін шектеу, жаншу және жәбірлеу теориялық жағынан да, практикалық жағынан да мүмкін емес.

Р.Д. Шарапов өз еңбектерінде зорлық сөзінің шынайы мағынасы деп, белгілі бір адамның өзге бір адамға қатысты және оның еркінен тыс жасалатын қандай-да бір әрекетін атайды [8, 20 б.]. Мұнда автор зорлықтың тек екі белгісін, яғни «жәбірленуші еркінен тыс» және «мәжбүрлеу» белгілерін негізге алады. Бұл жерде ол зорлықтың заңға қайшылығы, қоғамға қауіптілігі сияқты басқа да белгілерін зорлық түсінігінен шығара отырып, оны тым кең мағынада талқылайды, яғни тәрбиелік сипаттағы әрекеттерді де, мысалы, баланы тамақ жеуге немесе ұйықтауға мәжбүрлеуді де зорлық қатарына жатқызған.

Сонымен қатар А.В. Иващенко және А.И. Марченко ұсынған зорлық анықтамасында да зорлықтың «заңға қайшылық» және «қоғамға қауіптілік» белгілері жоқ. Себебі олар зорлық деп ерік білдіру бостандығына қарсы тікелей бағытталған белсенді әлеуметтік қызметтерді (мінез-құлықты) атайды. Осыған орай адамзаттың өзге де белсенділік таныту формаларынан ерекшелігі ретінде, зорлық әрқашанда жәбірленушінің еркін және бостандығын жаншуға бағытталған әрекет екендігін алға тартады [9, 4 б.].

Осыған ұқсас пікірді В.М. Артемов еңбектерінен де кездестіруге болады, онда «зорлық әрқашанда жәбірленушінің таңдау еркін қандайда-бір дәрежеде шектеумен байланысты болады» [10, 109 б.].

М.Д. Шаргородский және Г.А. Ковалев зорлық сөзінен тән зорлығын және психикалық зорлықты түсіну керек деп көрсетеді [11, 135 б.; 12, 157 б.].

Сонымен қатар зорлыққа анықтама бере келе С.Н. Абельцев, оны жеке, отбасылық және қоғамдық дәрежелерге бөле отырып, зорлықтың дәл және біртекті түсінігін, аталған формулалардың біреуінің шеңберінде беру қиын дейді. Сондықтан автор тән зорлығының және психикалық зорлықтың жекелеген тәсілдерін тізбектей отырып, зорлық анықтамасын беруге тырысады. Жеке дәрежедегі тән зорлығы дегеніміз – көбіне ұрып-соғудан, қаратә немесе күрестің қатаң тәсілдерін жасау жолымен тәндік зақым келтіруден тұрады. Бұл әрекеттердің қатарына белгілі бір зардаптарға әкелетін (таудан итеріп жіберу, аяғынан шалып құлату, ғимаратқа қамап тастау) және адамдармен зақым ретінде сезілінетін кез-келген тәндік әсер ету. Жеке дәрежедегі психикалық зорлық дегеніміз – қару қолданып, тән зорлығын қолданамын деп қорқыту немесе шошындыру. Бұның бірнеше варианты болады және оның бәрі адамға психикалық зақым әкеледі. С.Н. Абельцев ойынша отбасылық зорлық өзіндік ерекшеліктерге ие. Бірақ ол қандай ерекшелік екенін көрсетпей, автор «зорлықтың түп тамырын, біздің өмірімізде кеңінен тараған құбылыс ретінде отбасыдан іздеу керек» - дейді [13, 66 б.].

Жалпы зорлық мәселелерін зерттеп жүрген ғалымдардың әрқайсысы зорлық анықтамасын әртүрлі береді. Мысалы, И.Я. Козаченко және Р.Д. Сабиров «зорлық – бұл жәбірленушінің еркіне қарсы не оның еркінен тыс, оның ағзасының қалыпты жұмыс істеуін не денелік қолсұғылмаушылығын бұзу үшін бағытталған қасақана әсер ету немесе осындай әсер етуді қолданамын деп қорқыту» - дейді [14, 28 б.].

Л.В. Сердюк «зорлық – бұл бір адамның екінші адамның еркіне қарсы не оның еркінен тыс, оған органикалық, физиологиялық немесе психикалық зақым әкелетін және оның ерік білдіру не әрекет бостандығын шектейтін заңға қайшы қасақана әсер етуі»- деп қарастырады [15, 22 б.].

В.И. Симонов және В.Г. Шумихин берген анықтамаға сәйкес «зорлық – бұл жәбірленушінің еркіне қарсы не оның еркінен тыс, оның денелік қолсұғылмаушылығын бұзу үшін бағытталған қылмыскердің заңсыз немесе қоғамға қарсы мақсатқа жету үшін

бағытталған тәндік күш қолдануы немесе осындай әрекеттерді қолданамын деп қорқытуы» [16, 57 б.].

Бұл анықтамалардың көбінде көріп отырғанымыздай зорлық қатарына тек тәндік күш қолдануды не оны қолданамын деп қорқытуды ғана жатқызады. Дегенмен қорқыту психикалық зорлықтың бір түрі ғана болып табылады, яғни біздің ойымызша психикалық зорлықтың барлық түрі зорлық қатарына енгізілуі қажет.

Жоғарыда берілген анықтамалардан зорлықтың келесідей белгілерден тұратындығын көруге болады:

- әсер етудің заңға қайшылығы;
- әсер етудің қасақаналық сипаты;
- әсер етудің жәбірленушінің еркіне қарсы немесе еркінен тыс жүзеге асырылуы;
- жәбірленушінің ерік білдіру немесе әрекет бостандығын шектейтін және оған органикалық, физиологиялық немесе психикалық зақым әкелу мүмкіндігінің болуы.

Әсер етудің заңға қайшылығы – яғни, заң нормаларымен тыйым салынған әрекеттерді жасау. Демек зорлық деп, тек тікелей заңмен тыйым салынған әсер ету ғана танылады, ал қалған кез-келген әсер ету, оның адамға зақым келтіру не келтірмеуіне қарамастан зорлық деп танылмайды. Дегенмен заңда немесе өзге де нормативтік-құқықтық актілерде зорлықтың барлық формаларын қарастыру мүмкін емес, сондықтан зорлықтың объективтік белгілерін, яғни қоғамдық қауіптілігін, сипаты мен дәрежесін зорлықты криминализациялаудың негізі ретінде қарастыру қажет.

Әсер етудің қасақаналық сипаты – яғни, оның тікелей немесе жанама қасақаналықпен жүзеге асырылатындығын көрсетеді.

Көптеген ғалымдар зорлық тек қасақана жасалады және кінәсіз немесе абайсызда адамға немесе қоғамға зиян келтіру, қоғамдық пайдалы мақсатта әсер ету сияқты, зорлықтың қалған белгілерінің болуына қарамастан зорлық сипатын жоғалтады [15, 22 б.].

Дегенмен кейбір ғалымдар зорлықтың абайсызда жасалуы мүмкін дейді. Олардың ойынша жануарларға қатыгездік жасау қылмысындағы жас балалардың көзінше жануарларды қатыгездікпен өлтіру әрекеті, жас балалардың психикасына әсер етеді, сондықтан оны абайсызда жасалған зорлық ретінде қарастырады [17, 27 б.].

Алайда біздің ойымызша жоғарыда атап өткендей абайсызда зорлық жасалуы мүмкін емес, әрине абайсызда зиян келтірілуі мүмкін. Сондай-ақ абайсызда біреуге зиян келтірген адам, өзінің әрекетіне өкінеді және оның еркіне байланысты болғанда бұл әрекетке жол бермеген болар еді. Жоғарыда келтірілген мысалдағы жас баланың психикасына әсер ету сөзсіз зорлық, бірақ ол абайсызда жасалған емес, ал жәбірленушінің дәрменсіз күйін пайдаланып жанама қасақаналықпен жасалған зорлық деп есептейміз. Себебі жас балалардың көзінше жануарды қатыгездікпен өлтіруші тұлға, олардың жас ерекшелігіне байланысты дәрменсіз күйін және психикасының тұрақсыздығы мен тез жараланғыш келетіндігін білуі тиіс.

Қылмыстық құқықта жәбірленушінің келісімімен оған зиян келтіру зорлыққа жатама деген мәселе өте даулы болып қалуда. Р.Д. Шарапов ойынша «егер жәбірленушіге оның келісімімен тән зорлығы келтірілсе, әрекеттің құқыққа қайшылығына және қоғамдық қауіптілігіне қарамастан, бұл әрекетті зорлықпен жасалған жоқ деп танимыз. Сонымен қатар, жәбірленушінің шынайы әрі мәжбүрсіз еркіне негізделген айқын тілегін білдіретін келісімі болған жағдайда, оның өмірі мен денсаулығына келтірілген зиян зорлық болып есептелмейді» [8, 210-214 бб.].

Әйтсе де көптеген ғалымдар, жәбірленушінің келісімімен немесе өтінішімен оны өлтіру не денсаулығына ауыр немесе орташа ауырлықтағы зиян келтіруді зорлық деп есептейді, себебі адамның ерік білдіру мүмкіндігі шексіз емес, өйткені ерік – тек психологиялық емес, сондай-ақ әлеуметтік түсінік, яғни ол қоғамдық қатынастармен және тиісті құқық, этика және мораль нормаларымен қамтамасыз етіледі [18, 8-9 бб.].

А.И. Бойцов осыған ұқсас пікірді ұстана отырып, жәбірленушінің келісімімен жасалған тән зардабы зорлық, өйткені адам өмірі мен денсаулығы тек жеке емес, қоғамдық маңызға да ие. Бұлай болмаған жағдайда, қылмыскер зорлық жасай отырып, өзінің қоғамға емес, ал нақты адамға қарсы қойған болар еді, яғни қылмыс қоғамның қалыпты дамуын емес жеке адамның мүддесін бұзған болар еді [19, 146 б.].

Л.Д. Гаухман және А.И. Бойцов көзқарасын қатты сынға ала отырып, Р.Д. Шарапов бұл авторлардың ойы қылмыстық құқықтық шешімдерді қабылдау барысындағы жеке мүдделерді ескеру мүмкіндігін дәлелсіз жоққа шығара отырып, қылмыстық құқықтың жария бастамаларын қалыптан тыс ұлғайтуға негізделген. Мұндай көзқарас бұрынғы КСРО кезінде қалыптасып, қоғам мен мемлекеттің мүдделеріне байланысты жеке мүдделердің мүлдем жоққа шығарылуын білдіреді. Дегенмен қазіргі кезде жеке және жария мүдделердің қарым-қатынасына деген көзқарас олардың бір-бірінің құрметтілігіне, әлеуметтік серіктестілігіне және толыққанды заңи қорғалуына негізделеді дейді [8, 213 б.].

Осыған сәйкес Р.Д. Шарапов жеке мүдделерді ескеру арқасында жәбірленушінің келісімімен оған тән зардабын келтіруге бағытталған әрекет зорлықшыл емесе, және ол қауіпті емес болғандықтан оны жеңілдететін мән-жай ретінде қарастырады [8, 214 б.]. Дегенмен біз Р.Д. Шарапов пікіріне сын көзбен қараймыз, себебі кез-келген мемлекет пен қоғам, маңызды әлеуметтік құбылыстар мен әрекеттерге байланысты қалып қалуы және бейәрекетсіздік танытуы мүмкін емес.

Сонымен қатар, жәбірленушінің өзіне зақым келтіруге байланысты берген келісімі ешбір мемлекетте қолдау табуы мүмкін емес. Өйткені зақым келтіруші тұлғаның әрекеті жәбірленушінің денсаулық және өмір сүру – сияқты объективті мүдделерін бұзады. Демек жәбірленуші өзіне зақым келтіруге байланысты келісім берген кездегі, оның психикасын және жалпы жағдайын ескеру қажет. Себебі есі дұрыс және мән-жайды анық болжай алатын адам ешқашанда өзіне зақым келтіруге келісім бермейді. Керісінше, жан күйзелісі жағдайында, яғни жан немесе тән азабын шеккен адамдар өзіне зақым келтіруге келісім береді. Осындай жағдайлардағы жәбірленушінің берген келісімін, оның дәрменсіз күйде берген келісімі деп, зақым келтірушінің әрекетін жәбірленушінің дәрменсіз күйін пайдаланып жасалған әрекет ретінде саралауымыз керек. Әйтсе де жәбірленушінің келісімімен жасалған кез-келген зақым келтіруді, оның дәрменсіз күйін пайдаланып жасалған деуге болмайды, себебі жеңіл дәрежедегі зақым келтірілгенде жәбірленуші осы әрекеттің нәтижесін бағалап, одан әрі жалғастырудың салдарын толық болжай алады. Мысалы, мазохистер тек өзіне қатысты тән зардабы келтірілгенде ғана жыныстық құштарлығын қанағаттандыруы мүмкін. Сондықтан жәбірленушінің келісімімен оған ауыр немесе аса ауыр зақым келтірілгенде ғана, оның дәрменсіз күйін пайдаланып жасалған әрекет деп тани аламыз.

Көріп тұрғанымыздай, қандай-да бір әрекеттердің зорлықшыл немесе зорлықсыз екендігін бағалау адамның еркіне – субъективтік факторларға байланысты болады.

Жоғарыда атап өткендей зорлықтың келесі белгісі әсер етудің жәбірленушінің еркіне қарсы немесе еркінен тыс жүзеге асырылуы. Жәбірленушінің еркіне қарсы дегеніміз, оның тілегіне қарсы әсер етуді білдіреді. Ал еркінен тыс әсер ету дегеніміз, жәбірленушінің өз еркін білдіру мүмкіндігі болмағанда, яғни есі дұрыс еместік, психикалық ауруы немесе жас ерекшелігіне байланысты өз еркін білдіре алмау. Біздің ойымызша бұлардың қатарына жәбірленушінің дәрменсіз күйін пайдаланып жасалған әсер етуді де қосу керек. Мысалы, рак ауруымен ауыратын есі дұрыс ересек адамның өзін өлтіруге берген келісімін, оның жан күйзелісі жағдайына байланысты дәрменсіз күйде болған деп танылады.

Зорлықтың тағы бір міндетті белгісі жәбірленушінің ерік білдіру немесе әрекет бостандығын шектейтін және органикалық, физиологиялық немесе психикалық зақым әкелу мүмкіндігінің болуы. Яғни, зорлық жасалған кезде жәбірленушіге міндетті түрде зақым келірілуі тиіс, егер әсер етудің зақым келтіру мүмкіндігі болмаса, ол зорлық деп

танылмайды. Мысалы, қалжың ретінде қорқыту немесе мазақтау зорлық деп қарастырылуы мүмкін емес, себебі бұл әрекеттен жәбірленушіге зақым келтірілуі мүмкін емес.

Қылмыстық құқықтық әдебиеттерде адамдарды әрекет бостандығынан шектеу мәселесі бойынша үш ой-пікір қалыптасқан. Олардың бірі бостандығын шектеуді зорлық деп танымаса [20, 10 б.], екіншілері олардың кез-келгенін әрқашанда зорлық деп таниды [21, 49 б.], ал үшінші бірі тек адамның тәніне әсер ету арқылы (байлап тастау, ғимаратқа итеріп, күштеп кіргізу тағы басқа әрекеттер) жасалған бостандығынан шектеуді ғана зорлық деп таниды [22, 722 б.].

Осыған байланысты И.И. Горелик зорлыққа мынадай анықтама береді «Зорлық дегеніміз тән ауруын әкелетін ұрып-соғу және өзге де зорлықшыл әрекеттерден көрінуі мүмкін. Бұндағы жәбірленушінің шыдамдылық дәрежесі қандай да бір маңызға ие емес. Зорлықшыл деп, өзінің объективтік табиғаты бойынша тән ауруын келтіруі мүмкін әрекеттерді есептеу керек» -дейді [20, 10 б.]. Келтірілген анықтамадан көріп отырғанымыздай И.И. Горелик тұлғаның әрекет бостандығын шектеуді мүлдем зорлық қатарына жатқызбайды.

Қылмыскер зорлықшыл қылмыстарда зорлықты жәбірленушінің қарсылық көрсету мүмкіндігін, тәсілін немесе арманын жаншып, болдырмау үшін қолданады. Жәбірленушіні байлап тастаудан, итеріп жіберуден, ұстап тұрудан және оның аузын жауып тастаудан көрінетін, жәбірленушіні әрекет бостандығынан шектеу біздің ойымызша сөз жоқ зорлық болып табылады, себебі осы әрекеттерді жасай отырып, қылмыскер жәбірленушінің қарсылық көрсету мүмкіндігін шектеп, оның организмне немесе психикасына әсер етеді.

Жәбірленушінің әрекет бостандығын шектеу әрекеті, жәбірленушіге тән зардабын келтірмеуі де мүмкін. Дегенмен бұл жағдайдың өзінде де жәбірленушіні әрекет бостандығынан шектеу өзінің зорлықшыл сипатын сақтап қалады. Мұндай әрекеттердің тән зардабын келтіруіне немесе келтірмеуіне қарамастан, олардың заңи табиғаты өзгермейді. Сондықтан И.И. Горелик берген анықтама зорлықтың мазмұнын тым тарылып тастайды, әрине мұнымен келісуге болмайды.

Кейбір ғалымдар жәбірленушіні кез-келген әрекет бостандығынан шектеуді зорлық ретінде қарастырады. Атап айтсақ, С.С. Степичев жәбірленушіні байлап тастауды немесе оны қандай-да бір ғимаратта қамап ұстауды зорлық қатарына жатқызады [21, 49 б.].

Алайда, С.С. Степичев берген анықтама да бірқанша қарсылықтар туындатады, себебі жәбірленушіні бөлек бір бөлмеде, оның сезініп, ұғынғанына қарамастан қамап тастауды, егер жәбірленушінің денесіне қандай-да бір тән зардабы келтірілмесе, онда оны зорлық деп танымауымыз керек. Өйткені жәбірленуші өзінің әрекет бостандығының шектелгенін сезініп, ұғынбаса, оның психикасына да ешқандай зардап келтірілмейді. Көрсетілген жағдайда, егер жәбірленуші әрекет бостандығынан шектеу фактісін сезініп, ұғынбаса, онда қандай-да бір тәндік немесе психикалық әсер ету мүлдем болмайды, ал егер жәбірленуші сезініп, ұғынса, бірақ оған тәндік зардап келтірілмесе, онда оны психикалық зорлық ретінде қарастыруымыз қажет. Демек алдау жолымен немесе қандай-да бір тәндік күш қолданусыз жәбірленушіні әрекет бостандығынан шектеу, егер ол сезініп, ұғынған жағдайда, қылмыскердің бұл әрекетін психикалық зорлық деп қарастырамыз.

Осыған ұқсас ойды айта келе М.Б. Гугучия зорлық қатарына кез келген әрекет бостандығын шектеуді емес, тек жәбірленуші сезініп, ұғынған әрекет бостандығын шектеуді таниды [23, 31 б.].

Аталған көзқарастарды талқыға сала отырып, біздің ойымызша тек жәбірленуші өзінің әрекет бостандығының шектелгенін білген және сезінген жағдайда немесе жәбірленушінің денесіне тікелей тәндік әсер ету арқылы әрекет бостандығы шектелгенде ғана оны зорлық деп тануға болады. Себебі ол өзінің әрекетінің шектелгендігін білмесе және оны сезініп ұқпаса ол ешқандай зорлық болмайды, мысалы, біреу ұйықтап жатқанда қылмыскер оның бөлмесін кілттеп тастап, оның мүліктерін ұрласа бұл жерде ешқандай

зорлық белгілері жоқ деп ойлаймыз. Себебі ол ұйықтап жатып, өзінің бостандығының шектелгенін білмейді және ешқандай тәндік немесе психикалық зардап көрмейді.

Жалпы берілген анықтамаларды толықтыра отырып, қорытындылай келе біз зорлыққа мынадай анықтама береміз: «Зорлық дегеніміз - бұл бір адамның екінші адамға, оның еркіне қарсы не еркінен тыс немесе оның дәрменсіз күйін пайдаланып және оған тәндік немесе психикалық зақым әкелетін және оның шынайы сезініп, ұғынған жағдайында, оның ерік білдіру не әрекет бостандығын шектейтін, қоғамға қарсы заңмен тыйым салынған қасақана әсер етуі».

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Орысша – қазақша сөздік: 2-томдық / Жалпы ред. Ғ.Ғ. Мұсабаев, Н.Т. Сауранбаев. – Алматы, 1978. – 1 т. – 575 с.
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 3 шілде 2014 ж №226-V. – Алматы, 2016. – 240 с.
3. Уголовный Кодекс США. – М., 1969. – 278 с.
4. Даль В. Толковый словарь. – М., 1956. – 669 с.
5. Советское уголовное право: Особенная часть / Под ред. Н.И. Загородникова. – М., 1966. – 473 с.
6. Гаухман Л.Д. Борьба с насильственными посягательствами. – М., 1969. – 120 с.
7. Кудрявцев В.Н., Наумов А.В. Насильственная преступность. – М., 1997. – 493 с.
8. Шарапов Р.Д. Физическое насилие в уголовном праве. – СПб., 2001. – 250 с.
9. Иващенко А.Е., Марченко А.И. Методология правового исследования насилия // Социально-правовые проблемы борьбы с насилием. – Омск, 1996. – С. 4-9.
10. Артемов В.М. Правопорядок в современном российском обществе: концептуальные обоснования и инновации. – М., 1998. – 209 с.
11. Советское уголовное право: Особенная часть / Под ред. М.Д. Шаргородского, Н.А. Беляева. – М., 1962. – 535 с.
12. Уголовное право: Особенная часть / Под ред. М.И. Ковалева, М.А. Ефимова, Е.А. Фролова. – М., 1969. – 657 с.
13. Абельцев С.Н. Личность преступника и проблемы криминального насилия. – М., 2000. – 366 с.
14. Козаченко И.Я., Сабиров Р.Д. Уголовно-правовое понятие насилия // Уголовный закон и совершенствование мер борьбы с преступностью. – Свердловск, 1981. – С. 18-28.
15. Сердюк Л.В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование. – М., 2002. – 384 с.
16. Симонов В.И., Шумихин В.Г. Преступное насилие: понятие, характеристика и квалификация насильственных посягательств на собственность: Учебное пособие. – Пермь: Перм. ун-т, 1992. – 120 с.
17. Миненок М.М. Криминальное насилие несовершеннолетних: Дис... канд.юрид.наук. – Калининград, 2005. – 173 с.
18. Гаухман Л.Д. Насилие как средство совершения преступления. – М., 1974. – 167 с.
19. Бойцов А.И. Понятие насильственного преступления // Криминологические и уголовно-правовые проблемы с насильственной преступностью. – Ленинград, 1988. – С. 146-151.
20. Горелик И.И. Уголовно-правовая охрана личной собственности граждан: Дис...канд.юрид.наук. – Ленинград, 1947. – 169 с.

21. Степичев С.С. Ответственность за хищение личного имущества граждан // Социалистическая законность. – 1961. – № 5. – С. 49-59.

22. Пионтковский А.А., Меньшагин В.Д. Курс советского уголовного права: Особенная часть. – М., 1955. – Т.1. – 885 с.

23. Гугучия М.Б. Ответственность за разбой по действующему уголовному законодательству. – Сухуми, 1958. – 219 с.

НАШАҚОРЛЫҚ – ҚАУІПТІ ДЕРТ

Шүйінішбаева Нұргүл, Ибрагімова Жанетта
«Құқықтану» мамандығының 2 курс студенттері
Тузельбаев Е.О.

Ғылыми жетекші, заң ғылымдарының докторы, профессор
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш, 52;

Бұл мақалада нашақорлық туралы және Ақтөбе облысындағы есірткі заттарды пайдаланған адамдардың көрсеткіштері туралы айтылады.

Түйінді сөздер: есірткі, жасөспірімдер, нашақорлық, психотроптық заттар.

НАРКОМАНИЯ – ОПАСНОЕ ЗАБОЛЕВАНИЕ

Шүйінішбаева Нұргүл, Ибрагімова Жанетта
Студенты 2 курса специальности «Юриспруденция»
Тузельбаев Е.О.

Научный руководитель, доктор юридических наук, профессор
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В этой статье рассматривается злоупотребление наркотиками и использование наркотиков в Актюбинской области.

Ключевые слова: наркотики, подростки, наркомания, психотропные вещества.

DRUGS - DANGEROUS DISEASE

Shuinishbaeva Nurgul, Ibragimova Zhanetta
Second – year student of speciality Jurisprudence
Tuzelbaev E.O.

Scientific adviser, Doctor of Law, Professor
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st.Aiteke bi, 52;

This article examines drug abuse and drug use in the Aktyubinsk region.

Key words: drugs, adolescents, drug addiction, psychotropic substances.

Әлемді жайлаған нашақорлық дерті күн сайын тамырын тереңге жайып барады.

Бұл «жұкпалы ауруға» Қазақстан да шалдыққан. Ол уақыт озған сайын асқынып бара жатыр деп айтуға болады. Оған әр түрлі себептері бар. Менің ойымша, ең негізгісі – есірткі және психотроптық заттарға қол жетімділік. Бұған дәлел күн сайын әр-түрлі есірткі немесе психотроптық заттармен ұсталғандар жәйлі ақпарттар. Есірткі заттарды қолданатындардың басым көпшілігіне — мектеп жасындағы бойжеткендер мен бозбалалар жатады. Өйткені жасөспірімдер еліктегіш келеді, сондықтан бір рет есірткіні қолдансам ештеңе ете қоймас деп, қалай нашақор болғанын білмей қалады. Ал есірткінің қармағына бір іліккен адам, одан оңай құтылып кете алмайды. Нашақорлық дертіне шалдыққан адам онсыз өмір сүре алмайтындай күйге түсіп өзінің денсаулығын, өмірін құртып қана қоймай, жақындарының, қоршаған адамдардың өміріне де қауіп төндіреді. Психотроптық заттар-адамның психикалық

функциясына әсер ететін қауіпті заттар. Тізім бойынша мұндай заттардың 38 атауы берілген. Оларға аминорекс, месхалин, метамфетамин, псилоцин және тағы басқалары жатады.

Нашақорлық - бүкіл адамзат баласы үшін аса үрейлі мәселелердің бірі. Қаншама ұрпақтың өмірін жалмаған, осынау аждаһамен күрес күн санап күшейтілсе де дес бермей отыр. Ең бір сорақысы есірткіге елітіп, есінен айырылғандардың көбісі жастар мен жасөспірімдер. Кеңес Одағы кезінде есірткіге қарсы күрес жасырын түрде жүргізіліп келсе, оның күшейгені сонша бара-бара бетпердесі ашылып қалды. 1990 жылдардан кейін нашақорлықтың алдын алу шаралары ашық түрде барынша пәрменді жүрілуде. Ақпарат көздерінің мәліметіне қарағанда, Қазақстанда 500 мыңға жуық нашақор бар көрінеді. Бұлардың тең жартысы 17 мен 29 арасындағы жастар. Бүгінде Қазақстанда әр жыл сайын есірткіге қатысты 20 мың қылмыс тіркеледі. Есірткі бизнесі ерекше пайдалы, табысты болғандықтан онымен күресу қиынға соғып отыр. Бұл бизнестің түріне 1 доллар жұмсаңыз ол бір жылда 12400 долларға айналады. Мұндай ірі көлемді табыс мұнай саласында да бола бермейді. Сондықтан бұл салада пайда табатындар қанша жасырын жүргізсе де, тұтынушылар қатарын жыл санап молайтуда. Олардың ең әуелгі құрбандары жастар. Нашақорлардың 40 пайызға жуығы ауқатты отбасылардан шыққандар. Соған қарағанда бұл әлеуметтік жағдайға да байланысты емес. Кейбір деректерде әр жыл сайын әлемде 50 млн. адамның нашақорлық салдарынан жарық дүниемен қоштасатындығы айтылып жүр.

Қазақстанға есірткі Ресейден, Ауғанстаннан сонымен қатар Батыс елдерінен тасымалданады. Нашақорлық жаһанға жалпылай тарап кеткен аса қатерлі дерт. Бұған бай да, кедей де тәуелді болып қалады. Қазақстанда есірткі құмарлардың көбісі түнгі клубтарда көптеп ұшырасады. Сонымен қатар мейрамхана, кафе, жастардың ойын-сауық құратын думанханаларында «күдіретті» ақ ұнтақтың құрбаны болып, басыбайлы күйге түседі. Есірткімен айналысатындардың көбісі ВИЧ, СПИД тәрізді аса жұқпалы тері ауруларымен ауыратындар. Бұл кеселдер бір шприц арқылы есірткіні денеге құйғанда, бірінен-біріне жұқтырады. Есірткі бизнесмендері мен әккі нашақорлар түрлі себептермен өздерінің әріптестерін таңдап, тауып, оны құрбандарына айналдыра алады. Не нәрсеге болса да, еліктегіш жасөспірімдерді алдымен торға түсіреді. Бір-екі рет сынақ үшін пайдаланып, ұды байқамай денесіне жайып алған талай көкөрім жас, нашақорлар қатарына қосылуда. Осы бір улы заттың қуаттылығы сондай жасөспірім түгілі, есі дұрыс дені сау ересек адамдарды да оңай соңынан ертіп кете барады.

Қазіргі кезде есірткінің жетпеген жері қалмады. Сәнді ғимаратты әсем қалалардан тартып, аңғал ағайындар тұратын ауыл-аймақты түгел қамтуда. Қайда барса да, құрбандардың алдыңғы шебінде жасөспірімдер тұрады. Ел ертеңі үшін бұл кім-кімді де ойландыраы сөзсіз. Соңғы кезде жеңіл есірткілерді заңдастырайық деген пікірлер де айтылуда. Кінәсіз елді қынадай қырып бара жатқан осы бір улы заңдастыруға құмарлар кімдер деп ойлайсыз. Оның бәрі құлқынның қамы. Пайдаға әбден құныққандар осылай өздерінің қитұрқы пиғылдарын көлденең тартады. Есірткі бизнесмендері алғашқы бір «дәм татыруды» тегін береді. Бұл улы зат адамның ми қабатына әсер етіп, ақыл есін алып, ынтықтыра түседі. Бір дәмін татқан пенде өмір бойы іздеп тұратын болады. Елімізде ең көп қолданылатын есірткінің түрлері - героин мен марихуана болса, ең құндысы - кокаин. Ал кокаин қолданатындарды індетінен емдеу тіпті мүмкін емес. Осынау қатерлі дертке ұшыраушылар арасында мектеп жасындағы жеткіншектердің де кездесуі өкінішті жайт. Есірткіге қарсы күрес қанша пәрменді түрде жүрілсе де індет жыл сайын жайылып барады. Бұл жөнінде дәрігер-наркологтар: «Нашақорлық дәл осылайша жайыла берсе, жастардың болашағы жайлы әңгіме қозғаудың өзі артық» деп түңіледі. Ертеңім жарқын болсын деген ел жастар мәселесіне селсоқ қарай алмасы белгілі. Сондықтан да ата-ана, оқу орындары, заң органдары барлық қоғам болып індетке қарсы күресті барынша пәрмендендіруіміз керек.

Ақтөбе облысындағы есірткі заттарды пайдаланған адамдардың көрсеткіштері

жыл	Есірткі құралдарын, психотроптық заттар мен прекурсорларды теріс пайдаланатын адамдардың барлығы							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	14 жасты қоса алғанда оған дейін	15-17 жас	14 жасқа дейін және 15-17 жас	олардың ішінде тәуелділері	18-30 жас	олардың ішінде тәуелділері	Барлық өсуі (6-бағанға қарағанда 4-баған)	олардың ішіндегі тәуелділері (7-бағанға қарағанда 5-баған)
2014	605	3076	3681	346	25175	16136	85,30%	97,85%
2015	523	2416	2939	231	24077	15342	87,80%	98,40%
2016	442	2171	2613	153	20423	13111	87,20%	98,80%

	2015	2016	2017
Есірткі қылмыстары бойынша сотталғандар	27 адам	151 адам	72 адам
Есірткі пайдаланатындар	2271 адам	989 адам	1056 адам
Қайтыс болған адамдар	54 адам	94 адам	61 адам

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мүсілім Ж. «Есірткімен күреске бірлескен қимыл». // Заң.- 2009 ж.
2. Сатыбалдиев Е. «Первым делом – борьба с наркоманией».// Заң және заман.- 2010г.
3. Токенов Е. «Наркомания – общенациональная проблема» // Заң және заман 2005г.
4. Нұралин Д. «Нашақорлық пен есірткіге қарсы күрес –ғаламдық мәселе». // Тураби.- 2003 ж.
5. Мусина Д. «Борьба с наркоманией требует общих усилий» // Заң және заман.- 2009ж.

К СВЕДЕНИЮ АВТОРОВ

Уважаемые коллеги

Казахско-Русский Международный университет принимает статьи для
Международного научного журнала «Вестник КРМУ».

Журнал имеет ISSN 2307-5686

Научный журнал включает статьи по следующим *направлениям*:

1. *Гуманитарные науки;*
2. *Естественные науки;*
3. *Технические науки;*
4. *Экономические науки;*
5. *Юридические науки.*

Общие требования к содержанию:

1. К рассмотрению принимаются научно-теоретические и экспериментальные работы по проблемам общественных, гуманитарных и прикладных наук, содержащие научную новизну и практическую значимость;

2. Статья должна отражать современный уровень знаний по данному направлению, квалифицированно излагать научно-технические вопросы, обладать сжатым и хорошим литературным изложением, иметь четко выполненные иллюстрации;

3. Материал, предлагаемый для публикации, должен являться оригинальным, неопубликованным ранее в других печатных изданиях;

4. Автор несет ответственность за опубликованные материалы, их научную достоверность, статьи должны быть отредактированы автором и не содержать грамматических, лексических ошибок.

5. Автор представляет свою статью в Научно-исследовательский отдел на бумажном и электронном носителях.

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ РУКОПИСЕЙ

I. Структура статьи (построчно):

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ – прописными буквами.

Имя, отчество, фамилия (полностью).

Ученая степень, звание.

Полное наименование организации, город, страна.

Аннотация (не более 8-ми строк) на трех языках (аннотация на казахском, на русском и на английском языках).

Текст статьи.

Список источников.

II. Оргкомитет просит авторов при подготовке докладов руководствоваться следующими правилами:

1. Формат страницы - А4, книжная ориентация. Объем материалов должен составлять 3-7 страниц, отпечатанные через 1,0 интервал, в редакторе «Word», шрифт «Times New Roman», цвет шрифта черный, кегль - 12. Поля: верхнее и нижнее - 2,0 см, левое – 3 см, правое – 1,5 см.

2. Форматирование текста: запрещены любые действия над текстом («красные строки», центрирование, отступы, переносы в словах, уплотнение интервалов).

3. Все рисунки должны быть выполнены черно-белыми и не должны превышать страницу формата А4, изображения должны быть высокого качества. Формат рисунка

должен обеспечивать ясность всех деталей. Иллюстрации и таблицы нумеруются, если их количество больше одной.

4. Литература. Список использованной литературы должен быть оформлен в соответствии с ГОСТ 7. 1-84. Например:

1. Автор. Название статьи // Название журнала. Год издания. Том (например, Т.26) - номер (например, №1.) - страница (с.34. или с. 15-24.)

2. Аманов С.А. Название книги. Место издания (например Алматы:) Издательство (например, Наука), год издания. Страница.

3. Петров И.И. Название диссертации: дис.канд.биолог.наук. М.: Название института, год.

4. С. Christopolos, The tranmisson-Line Modeling (TML) Metod, Piscataway, N. Paris. 1995.

5. Ссылки на источник в виде порядкового номера помещают в тексте в квадратных скобках: [16, с.45].

III. На отдельной странице (в бумажном и электронном варианте) приводятся сведения об авторе:

Сведения об авторе

Фамилия, имя, отчество

Название статьи

Направление

Полное название организации – места работы (учебы), ее почтовый адрес

Занимаемая должность, ученая степень

Номера телефонов (служебный и домашний) с указанием кода города

E-mail

Домашний адрес (фактический) с индексом

Примечание. Укажите, пожалуйста, с кем из авторов (если авторов несколько) вести переписку или переговоры и по какому адресу или телефону.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи, рукописи и электронные версии не возвращаются, статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и не возвращаются авторам.

Материал просим выслать по адресу: 030006 г. Актобе, ул. Айтеке би, 52, Казахско-Русский Международный университет, Вестник КРМУ.

Телефоны для справок:

8(7132) 22-15-16, факс: 8 (7132) 21-06-08

E-mail: vestnikkrmu@mail.ru

Международный научный журнал
«Вестник Казахско-Русского Международного университета»

«Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің хабаршысы»
халықаралық ғылыми журналы

2018
Выпуск №1 (22)

Редактор *Бердимуратов Т.Б.*
Технический редактор *Арстанова А.О.*

Подписано в печать: 30.03.2018 г.

Тираж 100 экз.

Адрес типографии:

Типография и дизайн-студия «Палитра»
Казахско-Русского Международного университета
Республика Казахстан, 030006, г. Актобе, ул. Айтеке би, 52

По вопросам опубликования статей в журнал обращаться
в Казахско-Русский Международный университет
тел.: 8(7132)- 21-73-65, 22-15-16, факс: 21-42-12;
сайт: www.krmu.kz. E-mail: vestnikkrmu@mail.ru; mmu@akparat.kz

Международный научный журнал «Вестник Казахско-Русского
Международного университета» зарегистрирован в Комитете информации и архивов
Министерства Культуры и информации Республики Казахстан
(№ 13379-Ж от 19 февраля 2013 г.)

и в обязательном порядке распространяется по следующим адресам:

1. *Национальная государственная Книжная палата РК*, г. Алматы, ул. Пушкина 2, 8-этаж, каб. 811;
2. *Дом Мажилиса Парламента РК, библиотека Парламента РК*, г. Астана, ул. Орынбор 4;
3. *Национальная библиотека РК*, г. Алматы, проспект Абая 13;
4. *Агентство связи и информации при Министерстве культуры РК*, г. Астана, ул. Орынбор 8

Жарияланған материалдар редакцияның көзқарасына сай болмауы мүмкін.
Жарияланымдағы фактілер мен мәліметтердің шынайылығына авторлар жауап береді.
Редакция қолжазбаларды қайтармайды және оған пікір білдірмейді.
Материалдарды қайта басу редакцияның рұқсатымен мүмкін болады.
Журналға сілтеме жасау міндетті.

Опубликованные материалы могут не совпадать с точкой зрения редакции.

Ответственность за достоверность фактов и сведений,
содержащихся в публикациях, несут авторы.

Редакция не возвращает и не рецензирует рукописи.

Перепечатка материалов возможна только с разрешения редакции.

Ссылка на журнал обязательна.

ISSN 2307-5686

9 772307 568187